İMÂM NEVEVÎ

Riyâzü's Sâlihîn

PEYGAMBERİMİZDEN HAYAT ÖLÇÜLERİ

رياض الصالحين

Prof. Dr. M. Yaşar KANDEMİR
Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN
Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK

1

ERKAM YAYINLARI

Riyâzü's-Sâlihîn

İmâm Nevevî

"Peygamberimizden Hayat Ölçüleri"

Prof. Dr. M. Yaşar KANDEMİR
Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN
Yrd. Doç. Dr. Raşit KÜÇÜK

Bu çalışma, **Erkam Yayınları** tarafından 8 cilt olarak yayımlanmış bulunan "**Riyâzü's-Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri**" (Tercüme ve Şerh: Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir, Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan, Yrd. Doç. Dr. Raşit Küçük; İstanbul; 2001) isimli eserin hadis meallerinden oluşmaktadır. Metinler Erkam Yayınları'ndan sağlanmış, sayfa düzeni Edam (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi) tarafından yapılmıştır. Gösterdiği kolaylık, yardım ve işbirliği için **Erkam Yayınları**'na, katkılarından dolayı **Edam**'a teşekkür ederiz.

Ö N S Ö Z

Allah’a hamd, Resûl-i Ekrem’ine, onun âl ve ashâbına salât ü selâm olsun.

İmâm Nevevî’nin *Riyâzü’s-sâlihîn*’i necip milletimizin din kültüründe öncelikli yeri olan hadis kitablarının başında gelir. Zira Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinde, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*’nden sonra, merhum Hasan Hüsnü Erdem ve Kıvâmüddin Burslan tarafından dilimize tercüme edilerek Diyânet İşleri Başkanlığı’nca yayımlanan ikinci hadis kitabı *Riyâzü’s-sâlihîn* olmuştur. Uzun yıllar bu tercüme vâsıtasıyla kendisinden istifâde edilen eser, gördüğü rağbet sebebiyle son senelerde birkaç tercümeye ve *Delîlü’l-fâlihîn* adındaki şerhinden yapılan tercüme bilgilere dayanan kısa bir şerh çalışmasına kavuşmuş bulunmaktadır.

Zengin muhtevâsı ve mükemmel tertibi ile dikkat çeken bu değerli eser, diğer İslâm ülkelerinde daha ziyâde kelimelerinin açıklanması tarzındaki ilmî neşirlerle daima güncelliğini korumuştur. İslâm ülkelerinin pek çoğunda, çeşitli seviyedeki dinî öğretim kurumlarının ders proğramlarında okunmasının yanında bilhassa vaaz ve irşad faaliyetlerinin de vaz geçilmez el kitabı hüviyetiyle geniş bir kullanım alanına sahip olmuştur. Giderek derinlik kazanan sünnet kültürümüz, uzunca bir zamandan beri -diğer hadis kaynaklarının yanında- bu değerli eserin de yeni ve doyurucu bir şerhe kavuşturulması ihtiyacını hissettirmekteydi. Özellikle din hizmeti verenlerin, cemaatlarını aydınlatmakta kendisinden güvenle faydalanacakları bir şerhe olan ihtiyaçları daha da büyüktü.

Güzel yurdumuzda her geçen gün biraz daha gelişen tebliğ ve irşad alanları ve yeni yeni siyasî özgürlüklerine kavuşan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ndeki müslümanların ihtiyaçları dikkate alındığında *Riyâzü’s-sâlihîn* gibi bir esere daha fazla görev düştüğü kabul edilecektir. Bu düşünce ve tesbitlerden hareketle, öncelikle din hizmeti veren müfti, vâiz, imam ve hatiplerimizin, aynı zamanda İslâm’ı öğrenmek ve uygulamaya koymak isteyen üniversite ve lise talebelerinin ve İslâmî konularda bilgilenme ihtiyacı duyan halkımızın bu ihtiyaçlarını karşılayacak bir tercüme ve orta büyüklükte bir şerh çalışması yapmaya karar verdik. Uzun bir hazırlık döneminden sonra, her seviyedeki

insanımızın istifâdesini kolaylaştırmayı esas alan bu tercüme ve şerhi yazmaya başladık.

Tercüme ve şerhin mâhiyetinden kaynaklanan güçlüklere, komisyon çalışmalarının tabiî ve kaçınılmaz güçlükleri de eklenince, iş gerçekten daha uzun bir zaman ve mesâî gerektirdi. Mütercim ve şârihler olarak aramızda geliştirdiğimiz prensipler listesinin âzamî ölçüde uygulanabilmesi için birimizin yaptığı tercüme ve şerh, diğerleri tarafından baştan sona okunup kontrol edildi. Öyle ümid ediyoruz ki, bu yolla hem üslûpta belli bir yaklaşım sağlanmış hem de kaçınılması mümkün olmayan hataları en aza indirme imkânı yakalanmış oldu.

Bu çalışmamızı mütalaa buyuracak aziz okuyucularımızın dikkatlerini çekeceğini sandığımız bazı uygulamalarımızı şöylece sıralamak mümkündür:

1. Konu başlıkları elden geldiğince kısa ve özlü yazılmış, daha sonra tam tercümesi verilmiştir.

2. Konu başlarındaki âyetler kısaca açıklanmıştır.

3. Hadis metinlerinden sonra, Nevevî'ye ait bazı açıklamalar Arapça metinden çıkarılmış, ancak bu bilgiler şerh esnasında dikkate alınmıştır.

4. Hadislerin sahâbî râvileri, ilk geçtikleri yerde hadisin tercümesinden hemen sonra kısaca tanıtılmıştır.

5. Hadislerin, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzı'l-hadîsi'n-nebevî* esas alınarak *Kütüb-i Sitte* çerçevesinde tahrici yapılmış; ancak Nevevî'nin göstermediği kaynaklar "Ayrıca bk." diyerek verilmiştir.

6. Hadislerin kitap içinde tekrarlandığı yerlere işaret edilmiştir.

7. Hadisler her geçtiği yerde, özellikle o konuyla ilgili yönleri açısından şerhedilmiştir.

8. Şerhte günümüzün şartları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuş, hadislerin bu açıdan ihtivâ ettiği mânalar, anlaşılır bir dille ifade edilmeye çalışılmıştır.

9. Açıklamalar esnasında *Kütüb-i Sitte* şerhleri yanında Ali el-Kârî'nin *Mirkâtü'l-mefâtîh* adlı pek değerli *Mişkâtü'l-Mesâbîh* şerhi daima göz önünde bulundurulmuştur.

10. Şerhte bir konu hakkındaki farklı görüşler içinden genellikle biri tercih edilerek verilmiş, bunlar ayrıca tartışılmamıştır.

11. Yazımda genellikle *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin (DİA) imlâsı esas alınmış, şahıs isimlerinin yazımında Arapça gramer kurallarına değil, Türkçe söyleyişe uyulmuştur. Meselâ Zeyd b. Abdillah ismi, Zeyd İbni Abdullah diye yazılmıştır.

12. Son cilt, aranan her konunun kolaylıkla bulunabileceği çok yönlü ve bilimsel bir fihrist cildi olarak düşünülmüştür. İnşallah bu fihrist yardımıyla kitaptan sıhhatli ve süratli olarak yararlanma imkânı temin edilmiş olacaktır.

İşlediği konulara dair âyetler ve *Kütüb-i Sitte*'den seçilmiş hadisler ihtivâ eden *Riyâzü's-sâlihîn*'in her türlü bilimsel mesâîye lâyık bir hadis kitabı olduğu açıktır. Biz gerçekleştirdiğimiz bu tercüme ve şerh çalışmasının, sünnet kültürümüze katkıda bulunacağını ümid ediyoruz. Kökleri geçmişin karanlığı ile emperyalistlerin İslâm coğrafyasını talan iştihasında yatan, müslümanların inanç, amel ve düşünce birliğini yıkmayı ve ümmet şuurunu ortadan kaldırmayı hedefleyen, sünnet aleyhindeki çalışmaların yazılıp konuşulduğu bir sırada böyle bir eserin gün yüzüne çıkması bizim için ayrı bir sevinç ve şükür konusudur.

Müslüman milletimize hizmet etmek arzusuyla orta hacimde, sade, anlaşılır bir şerh olarak kaleme aldığımız bu çalışmanın, yüce Rabbimiz'in rızâsına ve sevgili Peygamberimiz'in şefaatine vesîle olmasını dileriz.

Ayrıca eserin yayımını üstlenerek hiç bir fedakârlıktan kaçınmadan en güzel şekilde neşrini gerçekleştiren *Erkam Yayınevi* yetkililerine, özellikle hazırlık safhasında bize yardımcı olan Hadis Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi *Aynur Uraler*'e, hadis metinlerini büyük bir özenle dizen *Hasan Alioğlu*'na, eseri yayına hazırlama ve tashihte gösterdiği titizlik ve ciddiyetten dolayı muhterem *Mustafa Eriş*'e ve her kademede emeği geçen diğer görevlilere teşekkür ederiz.

Mütercim ve Şârihler

10 Eylül 1996

GİRİŞ

HADÎS - SÜNNET, NEVEVÎ VE RİYÂZÜ’S-SÂLİHÎN

I

HADİS - SÜNNET

Güzel dinimizin iki temel kaynağı vardır. Bunlar yüce kitabımız **Kur’ân-ı Kerîm** ve Peygamber Efendimiz’in **Sünnet**i’dir.

Ashâb–ı kirâm, İslâm dinini, Kur’ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber’in şahsı ve onun sözlü veya fiilî tebliğ ve tâlimâtı demek olan sünnetinden meydana gelen bir bütün olarak tanıdı.

Hz. Peygamber’in vefatından sonra İslâm dini, **Kitap** ve **Sünnet’**in ortaya koyduğu esaslar çerçevesinde anlaşıldı ve yaşanmaya çalışıldı.

Daha ilk halîfe Hz. Ebû Bekir zamanında Kur’an âyetleri bir araya toplandı. Bizzat Hz. Peygamber’in izniyle kendi devrinde başlayan sünneti ezberleme ve yazarak derleme çalışmaları ise, zaman içinde giderek hız ve yaygınlık kazandı. İlk bir buçuk asırda tamamen yazılı hale getirilmiş olan sünnet bilgi ve belgeleri, ikinci ve özellikle üçüncü hicrî yüzyılda büyük

hadis kitaplarında toplandı. **Bugün bizim hadis kitaplarında gördüğümüz bu yazılı metinler, birer sünnet belgesi olarak hadis adıyla anılageldi.**

A. Tarifler

l. Hadis

Hadisin terim anlamı, **Hz. Peygamber**'in sözü**, fiili, ashâbının yaptığını görüp de reddetmediği davranışlar (takrir) ve onun yaratılışı veya huyu ile ilgili her türlü bilgi** demektir. Hadis, Hz. Peygamber'i dinleyen sahâbîden başlayarak onu rivâyet edenlerin adlarının yazılı olduğu *sened* ile Hz. Peygamber'in söz, fiil veya takrîrinin yazıldığı *metin*'den meydana gelir. Yani hadis deyince, *sened* ve *metin*den oluşan bir yazılı yapı anlaşılır. Ancak **Riyâzü's-sâlihîn**'de hadis metinlerinin kolay okunup öğrenilmesi için sahâbî dışındaki râviler yâni sened kısmı müellif tarafından çıkarılmıştır.

Hadis İlmi iki ana bölüme ayrılır:

a. Rivâyetü'l-hadîs ilmi. Hz.Peygamber'in sözü, fiili, takriri, halleri ve bunların rivayet ve zabt edilişi ile alâkalı bir bilim dalıdır. Hadis metinlerini ihtiva eden kitaplar, bu dala ait kaynaklardır. Bu ilim dalı **"hadis naklinde hatadan uzak kalma"** temeli üzerinde yapılmış çalışmaları yansıtır.

b. Dirâyetü'l-hadîs ilmi. Hadis Istılahları İlmi diye de anılır. Hadisin yapısını meydana getiren sened ve metni anlamaya imkân veren birtakım kaideler ilmidir. Bu kaideler yardımıyla bir hadisi kabul veya reddetmek mümkün olur. **Hadis usûlü** ile ilgili eserler bu ilmin kaynaklarıdır.

Bu ilmin hedefi, Hz. Peygamber'in hadislerini başka sözlerle karıştırılmaktan, değiştirilmekten, bozulmaktan ve iftiraya uğramaktan ilmî yollarla korumaktır. Hz. Peygamber'e nisbet edilen sözün gerçekten ona ait olup olmadığı bu ilmin kurallarıyla anlaşılır.

Hadis ilminin gayesi, rivayetlerin sahih ve doğru olanlarını sahih ve doğru olmayanlarından ayırmaktır. Bir başka ifade ile Hz. Peygamber'in söylemediği bir sözü ona söyletmemek, yapmadığı bir işi ona yaptırmamak, yani sünneti aslî berraklığı içinde korumaktır.

Her iki dalıyla birlikte hadis ilminin gelişmesi, "**Hz. Peygamber'e yalan isnad etmeme dikkati**" ve "**tebliğ görevi**"nin yerine getirilmesi sâyesinde gerçekleşmiştir. Bu konuda ilk ve en değerli gayret, sevgili Peygamberimiz'in en hayırlı nesil olarak takdir ve takdim buyurduğu ashâb-ı kirâm'a aittir. Rivayetü'l-hadîs ilminin kurucuları oldukları gibi, dirâyetü'l-hadîs ilminin temellerini atanlar da onlardır. Allah kendilerinden razı olsun.

Ashâb, sahâbî kelimesinin çoğuludur. Sahâbî, müslüman olarak Hz. Peygamber'i gören ve o iman üzere ölen kimseye denir. Herhangi bir sahâbî ile görüşme imkânı bulan kimseye de **tâbiî** adı verilir.

2. Sünnet

Sünnet, sözlükte *yol* demektir. Yolun iyisine de kötüsüne de sünnet denir. Yalın halde söylendiği zaman "güzel yol" anlamındadır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu kelime, devamlı âdet, kâinâtın düzeninde geçerli olan tabiî kanunlar, gidilen yol gibi anlamlarda kullanılır. Bir de *sünnetullah* terimi vardır. Bu, Allah'ın koyduğu kurallar, toplumların hayatlarında görülen ilerleme, gerileme ve hatta yok olmada geçerli olan ilâhî kanunlar demektir.

Terim olarak sünnet, **söz, fiil ve takrirleri ile Hz. Peygamber'in İslâm'ı yaşayarak yorumlaması demektir**. Bu anlamda sünnet, hadisten daha kapsamlıdır. Nitekim "**Size iki şey bırakıyorum. Onlara sıkı sarıldığınız sürece yolunuzu şaşırmazsınız: Allah'ın kitabı ve Resûlü'nün sünneti..**"(Mâlik, *Muvatta*', Kader 3) hadisinde bu anlam açıkca görülmektedir. Hz. Peygamber'e nisbet edilen her şeyin yazılı metni mânasında hadis, günümüzde sünnet yerine de kullanılmaktadır. Artık bugün hadis deyince sünnet, sünnet deyince hadis anlaşılmaktadır. Sünnetin çoğulu sünen olduğu gibi Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerine ait hadisleri içeren kitaplardan bir kısmının adı da **Sünen**'dir.

Başlangıçta hadisin, Hz. Peygamber'in sözlerini, sünnetin ise, fiil ve uygulamalarını ifade etmek için kullanılması, hadisi sünnetten ayrı düşünmek için yeterli değildir. Bu birlik, sünnete, kendine ait olmayan bir unsuru yamamak, ona kendisinden olmayan bir şeyi katmak mânasına asla gelmez. Bu yöndeki müsteşrik iddialarına kulak asmamak gerekir.

Zaten **sünnet**, **hadis kitaplarında gördüğümüz hadis metinleri değil, onların ifade ettiği mânalardır.**

Sünnet, Kur'ân'ın açıklayıcısı olduğu için Kur'ân-ı Kerîm'den hemen sonraki ikinci delildir. Kur'an, **okunan vahiy;** sünnet, **rivayet olunan vahiy** (Şâfiî, *Risâle*, s. 91-92); hadis ise, **"rivayet edilen sünnet"** (Kâsımî, *Kavâidü't-tahdîs*, s. 35-38; Cezâirî, *Tevcîhü'n-nazar*, s. 2) demektir.

Hadis kitaplarımız, **rivayet olunan vahiy** demek olan **sünnet**in yazılı belgeleri ile doludur. Bu belgelerin niteliklerine göre farklı ve özel terimlerle ifade edilmesi ve değişik hükümlere bağlanması ilmî bir meseledir. Bu nitelikleri ve terimleri ***Hadis Usûlü İlmi*** tayin ve tesbit etmektedir.

B. Peygamber ve Sünnete Olan İhtiyaç

Yüce yaratıcı insanoğlunu **mükerrem** ve **mükemmel** bir varlık olarak yaratmıştır. Fakat bu mükemmelliğine rağmen insan, ilâhî hitâba doğrudan muhâtap olacak yapıya sahip değildir. Bu sebeple dünyada insan hayatının başladığı günden beri, Allah Teâlâ, onların arasından seçtiği "Nebî" veya "Resûl" denilen peygamberleri kendisiyle kulları arasındaki irtibâtı kurmak ve açıklamakla görevlendirmiştir.

Bütün peygamberler, Allah'ın emir ve nehiylerini O'nun kullarına ulaştırmak ve onlara doğru yolu göstermekle görevlendirilmiş **hidâyet elçileri**dir. Peygamberler bu kutsal elçilik görevlerini hakkıyla yerine getirmeye çalışmışlardır. Bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem* de ümmetine Allah Teâlâ'nın istediği şekilde yaşamaları için gerekli bilgileri uygulamalı olarak vermiştir. Her peygamber gibi bizim peygamberimizin de iki temel görevi vardı: **Tebliğ ve beyân.**

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

"Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yerine getirmemiş olursun" [Mâide sûresi (5), 67].

........وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“İnsanlara, kendilerine ne indirildiğini açıkca anlatasın diye sana da Kur’ân’ı inzâl ettik” [Nahl sûresi (16), 44].

Peygamber Efendimiz vahiy yoluyla Allah’tan aldığı Kur’an âyetlerini, görevi gereği, insanlara sadece ulaştırmakla kalmıyor aynı zamanda onları açıklıyor ve anlatıyordu. Tebliğ ettiklerini açıklamak ve anlatmak onun aslî göreviydi. Hemen işâret edelim ki Peygamberimiz’in tebliğ görevi **evrensel** olduğu için, açıklamaları da ona uygun bir çerçeve ve nitelikte gerçekleşiyordu. Yani **sünnet, Kur’ân’ın evrensel planda Hz. Peygamber tarafından yorumlanması demek** oluyordu.

Mukaddes kitabımız Kur’ân-ı Kerîm’in **eksiksiz, yeterli, açık ve her şeyi açıklayıcı** olmasına ve dinimizin de ikmal edilmiş bulunmasına rağmen, sünnetin ifade ettiği bir yorum ve anlatıma gerçekten ihtiyaç var mıdır, şeklinde bir soru aklımıza takılabilir. Gerçek şu ki, yüce kitabımızın yeterli, açık ve açıklayıcı oluşu elbette bir hakikattır. Ancak onun bu niteliklerine rağmen, muhatapları olan insanların anlayış seviyeleri farklı olduğu için onu tek tek doğru olarak anlayıp kavramaları mümkün değildir. Öte yandan sorumluluk için duymak değil, anlamak gerekmektedir. İnsanları anlamadıkları şeylerden sorumlu tutmak mümkün değildir. Bu sebeple kim, neyi anlamak ihtiyacında ise, ona onu anlatmak lâzımdır. En iyi, en güzel, en doğru ve en doyurucu açıklamayı da elbette Kur’an âyetlerini getirip tebliğ eden Peygamber yapacaktır. Peygamber’in açıklamaları, hiç bir zaman Kur’an’ın eksik, yetersiz ve kapalı olduğu anlamına gelmez. “**Allah’a kul olmak**”tan başka görevi bulunmayan insanlar, ancak bu açıklamalar sayesinde O’na nasıl kulluk edeceklerini öğrenmiş olacaklardır. Bu sebeple **sünnetsiz bir müslümanlık düşünmek** mümkün değildir.

Hayatın ilâhî irâde doğrultusunda şekillenmesi konusunda Sünnet, Kur’an ile birlikte hemen onun yanıbaşında birinci dereceden bir görev üstlenmiş bulunmaktadır. Bunun böyle olduğunu hem Peygamber’e itaatı emreden Kur’ân-ı Kerîm, hem de Hz. Peygamber’in bizzat kendisi ifade ve ilân etmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmaktadır:

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا

“Peygamber size ne verirse onu alın, neyi yasaklarsa ondan da kaçının!” [Haşr sûresi (59), 7].

قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

“De ki: Allah’ı seviyorsanız, bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın” [Âl-i İmrân: (3), 31].

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً

“Allah’a ve kıyamet gününe kavuşacağını uman sizler için Allah’ın Resûlü’nde güzel bir örnek vardır” [Ahzâb sûresi (33), 21].

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلآخِرِ

“Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız, anlaşmazlığa düştüğünüz konuları Allah’a ve Resûlü’ne arz ediniz!” [Nisâ sûresi (4), 59].

فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Hayır Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem tayin edip verdiğin hükmü, içlerinde hiç bir sıkıntı duymadan kabul edip teslim olmadıkları sürece tam mü’min olamazlar” [Nisâ sûresi (4), 65].

وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

“Gerçekten sen, doğru yola, Allah’ın yoluna çağırıyorsun” [Şûra sûresi (42), 52].

فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Peygamber’in emrine muhâlefet edenler, fitneye ya da can yakıcı bir azaba uğramaktan çekinsinler” [Nûr sûresi (24), 63].

مَّنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ

“Kim Peygamber’e itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur” (Nisâ sûresi (4), 80).

Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır:

فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي

“..Kim benim sünnetimden (yaşama tarzımdan) yüz çevirirse benden değildir” (Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5).

“*Dinin elden çıkışı sünnetin terkiyle başlar. Halat nasıl lif lif kopup parçalanırsa, din de sünnetin birer birer terkiyle ortadan kalkar*” (Dârimî, Mukaddime 16).

Bütün bu âyet ve hadisler, müslümanların ancak sünnete sarılmak ve ondan ayrılmamaya çalışmak suretiyle İslâmî kimliklerini koruyabileceklerini ifade etmektedir. Zira açık bir gerçektir ki, sünnetin terkedilmesiyle doğacak boşluk, sünnetin tam zıddı demek olan bid’atla doldurulacaktır.

Sünnet, en kısa ve genel anlatımıyla “**İslâm kültürü**” demektir. **Bid’at** ise, İslâm kültürüne ters düşen, onda yeri olmayan ve fakat ondanmış gibi görülmeye ve gösterilmeye çalışılan yabancı unsur demektir. Muhtelif kıta ve iklimlerde yaşayan müslümanlar arasında çağlar boyu görülegelen ortak değerler ve uygulama benzerlikleri, sünnetin belirleyiciliği, birleştiriciliği, bütünleştiriciliği yani evrenselliği sayesinde olmuştur. Açıkca söyleyecek olursak, **ümmet sünnetle vardır, onunla yaşar. Yozlaşma sünnetten ayrılmakla başlar.**

C. Sünnetle İlgili Bazı Meseleler

1. Sünnetin Kaynağı

Kur’ân-ı Kerîm, hem lafzı hem de mânasıyla vahiy olduğu için ona vahy-i metlüv (okunan vahiy) denilmektedir. Sünnet ise, vahyin bir çeşit meâl ve mefhûmu olduğundan dolaylı vahiydir. Fakat lafız olarak vahiy niteliğine sahip değildir. Bu sebeple de ona *vahy-i gayr-i metlüv* denilmektedir.

Hz. Peygamber, vahiy, üstün beşerî akıl ve nebevî akıl ya da peygamberlik birikimi (meleke-i nübüvvet) denilen üçlü bir yolla ilim elde etme imkânına sahip bulunmaktadır. Vahiy gibi diğer insanların ulaşması mümkün olmayan bir bilgi kaynağıyla uzun süre temasta bulunan beşerî aklın en üst seviyesine sahip Hz. Peygamber’de, **meleke-i nübüvvet denilen bir peygamberâne ictihad kabiliyet ve birikimi**nin oluşacağı muhakkaktır. Bu yetenek sayesinde Hz. Peygamber, başkalarının intikal

edemediği birtakım ilâhî gerçekleri kavrayıp en uygun ifade ve uygulamalarla insanlara anlatır. Sünnetin ulaşılmaz boyutu, başkalarının yorumlarından üstün oluşu işte buradan kaynaklanmaktadır.

Hz. Peygamber'deki bu peygamberlik melekesine, diğer bir ifadeyle nübüvvet ilmine, Kur'an-ı Kerîm değişik kelime ve tâbirlerle işaret buyurmaktadır: **Zikir, hüküm, hikmet, şerh-i sadr, tefhîm, ta'lîm** ve **irâe** gibi kelime ve terimler bunlardandır. Hz. Peygamber'in ilâhî irâdenin beyânı niteliğindeki açıklamaları, ilâhî anlatım ve denetim altındaki nebevî akıldan doğmaktadır, denilebilir. Sünnetin bağlayıcılığı da işte bu ilâhî-nebevî niteliğinden ileri gelmektedir.

2. Sünnetin Dindeki Yeri

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi sünnet, Peygamber Efendimiz'den Kur'ân dışında sâdır olmuş her türlü söz, fiil ve takrirlerden oluşmaktadır. Daha kısa ve fıkıh usûlü âlimlerinin anlayışına uygun bir anlatımla **"Sünnet, Allah Resûlü'nün söz, fiil ve takrirlerinden ibarettir."** Şer'î delillerin ikincisi olan sünnetin tarifinde "peygamberlik" kaydı, vaz geçilmez unsurdur. Böylece sevgili Peygamberimiz'in, peygamberliğinin başlangıcından vefatına kadar, Kur'an dışında söylemiş olduğu her söz veya yaptığı her fiil sünnet içinde yerini almış olmaktadır. Bu söz ve fiillerin ümmete yönelik genel bir hüküm getirmiş olması ile özel kişilere veya kendi zâtına yönelik olması arasında hiç bir fark yoktur. Yine onun fiilinin yaratılışla ilgili (cibillî) olup olmaması da neticeyi değiştirmez. Bütün bunlar, sonuçta farklı hükümlere bağlansa bile, "*Peygamber'den sâdır olan söz ve fiiller*" olarak "*sünnet*" kavramı ve kapsamı içindedir. Kimine vâcip, kimine mendup, kimine mekruh v.s. denilmesi, kiminin ümmetin tamamına yönelik, kimilerinin belli bazı kişilere has olması ayrı bir konudur.

Yalnız burada bir kere daha işaret edelim ki, Hz. Peygamber'in sözlerini "sünnet" kavramından ayrı düşünmek isteyenlere, buna gerekçe olarak da başlangıçta sünnet denilince Hz. Peygamber'in sadece fiillerinin anlaşıldığını, sözlerinin o çerçevede düşünülmediğini ileri sürenlere iltifat edilmemelidir.

Bu kapsamdaki sünnetin delil olduğunda bütün müslümanlar icmâ etmişlerdir. Yani "sünnet"'in dinde delil olmadığını söyleyen hiçbir kimse

veya grup bulunmamaktadır.

Öte yandan, Kitab’ın Sünnet’e göre üstün olduğu konusunda da bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Zira Kitap, lafız olarak Allah katından indirilmiş, ibadetlerde okunması emredilmiş, bütün bir insanlık en küçük sûresinin benzerini getirmekten âciz kalmış ilâhî bir beyândır. Sünnet ise bu vasıflara sahip değildir. Bu açıdan bakıldığı zaman, delillerin sıralanmasında sünnet, elbette Kitap’tan sonra gelmektedir.

Kur’an’da sünnetin hukûkî delil olduğunu gösteren âyetler bulunmaktadır. Bu sebeple sünnete ait her hangi bir delilin, meselâ çelişki halinde olduğu sanılan bir âyetin zâhirini korumak maksadıyla dikkate alınmaması, sünnetin delilliğini gösteren âyetlerin tamamının dikkate alınmaması anlamına gelir.

Diğer taraftan Peygamber’in **mûcize** göstermesi, rabbinden tebliğ ettiği şeylerin güvenilir, doğru ve hatadan korunmuş olduğunu isbat eder. Demek oluyor ki Kitap ve Sünnet’ten her biri yekdiğerini desteklemekte ve doğrulamaktadır. Dinde delil oldukları da aynı derecede kesindir.

İmam Şâfiî’nin ifadesiyle Kur’ân’ın okunan, sünnetin rivayet olunan vahiy olması, önce bu kaynak birliği içindeki iki delil arasında herhangi bir çelişkinin bulunmamasını gerekli kılar. Buna bağlı olarak da şayet görünürde bir çelişki varsa, bu takdirde, her ikisi de âyet olsaydı ne yapılacak idiyse öyle hareket edilmesi lâzım gelir. Biri sünnet delilidir, ötekisi Kitap’tır deyip hemen birincisinden vaz geçme şeklinde bir yola gidilmemeli, gerekli ilmî araştırma yapılmak suretiyle cem-te’lif, nesh veya tercih gibi çözüm yollarına baş vurulmalıdır.

Sünnet, Kur’ân karşısında üç görev üstlenmiştir: Te’kid, tefsir, teşrî’.

Te’kid: Sünnet herhangi bir hükme Kur’an gibi delâlet eder, yani her yönüyle Kur’an’ın hükmüne uygun bir beyânda bulunur. Meselâ,**”Namazı kılın ve zekâtı verin”**, **“Ey inananlar, oruç size farz kılındı”**,**“Kâbe’ye gitmeye yol bulabilene haccetmek Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır”** âyetlerinde mutlak olarak ifade buyurulan İslâm’ın şartlarını bir de *“İslâm beş temel üzerine kurulmuştur”* (Buhârî, Îmân,1, 2; Müslim, Îmân 19-22) hadisi, -uygulamaya yönelik hiç bir açıklama getirmeksizin- sadece hüküm açısından beyân etmektedir. Yine *“Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle*

yemeyin...” [Bakara sûresi (2), 188] âyeti ile *“Hiç bir müslümanın malı, kendi gönül rızâsı bulunmadan helâl olmaz”* (Ebû Dâvûd, Menâsik 56) hadisi tam bir uyum içinde aynı mânayı ifade etmektedirler.

Burada akla, sünnetin Kur’an’a verdiği destek ve teyid, Kur’an için bir kıymet ifade eder mi? şeklinde bir soru takılabilir. Bu husus, Sünnet ile Kur’an arasındaki kaynak birliğinden doğan bir uyumu göstermesi yönüyle ele alınmalıdır. Kur’an için değilse bile, Kur’an’ın muhâtapları açısından sünnetin teyid ve te’kidi elbette büyük bir anlam ifade eder. Buradaki beraberlik, diğer noktalardaki birlikteliğin ve uyumun göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Tefsir veya beyân: Sünnet, Kur’an’da bulunan herhangi bir hükmü herhangi bir yönden açıklar. Buna genellikle, kısaca temas edilmiş (**mücmel**) hükümlerle, anlaşılması kolay olmayan (**müşkil**) hükümlerin açıklanması, mutlak hükümlerin belli kayıtlara bağlanması (**takyid**), genel hükümlerin özelleştirilmesi (**tahsis**) denilmektedir. Meselâ namaz ve zekâtın uygulama biçim, ölçü ve şekillerine açıklık getiren hadisler, yine “*beyaz iplik siyah iplikten sizin için ayırt edilinceye kadar”* [Bakara sûresi (2),187] âyetindeki beyaz ve siyah iplikten maksadın gündüzün aydınlığı ile gecenin karanlığı olduğunu belirten hadisler ve yine *“inanıp da imânlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar..”* [En‘am sûresi (6), 82] âyetindeki zulümden kastın, *“şirk”* olduğunu açıklayan hadis, sünnetin bu özelliğini ortaya koymaktadır.

Sünnetin en yoğun şekilde icrâ ettiği görev Kitab’ı açıklamaktır. Bu sebeple “Sünnet Kitab’ın açıklayıcısıdır” denilmiş ve Kitap ile Sünnet arasındaki ilişki de açıklayan- açıklanan (**mübeyyin-mübeyyen**) alâkası olarak tesbit edilmiştir.

Sünnetin bu iki fonksiyonu (**te’kid ve tefsir**) hakkında İslâm bilginleri arasında herhangi bir görüş ayrılığı söz konusu değildir.

Teşrî: Kur’an’ın herhangi bir hüküm getirmediği konuda sünnetin bir hüküm ortaya koyması demektir. Bu konu âlimler tarafından tartışılmıştır. Bazı âlimler, “Allah Teâlâ, Peygamber’e itaatı farz kılmış ve Peygamber’in kendi rızâsına uygun davranacağını bildiği için Kitap’ta hükmü belirtilmeyen konularda Peygamber’e hüküm koyma yetkisi vermiştir” dediler. Bazıları da “Hiç bir sünnet yoktur ki, onun mutlaka Kur’an’da bir

aslı bulunmasın. Namazın nasıl kılınacağını gösteren sünnetin, namazın kılınması emrini getiren âyete dayandığı gibi diğer konulardaki teşriî sünnetler de mutlaka bir âyete dayanır. Peygamber neyi haram veya helâl kılmışsa, onları Allah tarafından bir açıklama olmak üzere ortaya koymuştur” dediler.

Bir kısım âlimler de, “Peygamberin sünnet olarak ortaya koyduğu her şey, onun kalbine Allah Teâlâ tarafından konulan hikmetten ibârettir. Peygamber’in kalbine konulan şey, onun sünneti olmaktadır” dediler.

Bu görüşler sünnetin müstakil olarak hüküm getireceğinde birleşmekte, sadece Peygamber’in tek başına ortaya koyduğu hükmü, doğrudan doğruya Allah’ın yardımına dayanarak kendiliğinden mi ortaya koyduğu, yoksa kendisine vahiy mi edildiği, ya da kalbine ilka ve ilham mı edildiği noktasında biribirlerinden ayrılmaktadırlar. İhtilâf aslında işte bu değerlendirme ve ifadelendirme noktasında yoğunlaşmaktadır.

Kitap’ta olmayan bir hükmü sünnetin belirlemesi Kitab’a muhâlefet anlamına gelmez mi? diye sorulabilir. Buna şöyle cevap vermek mümkündür:

Kitap üzerine yapılan ziyâde şu üç halde bulunabilir:

1. O konu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından ortaya konulmamış olur.

2. Var olan bir hükmü ortadan kaldırıcı (nâsih) olabilir. (Tabiî sünnetin mütevâtir olması halinde bu ihtimal düşünülebilir)

3. Hükmü bir konuya tahsis edici (muhassıs) olabilir.

Bu demektir ki, Kitap üzerine ziyâde -eğer böyle bir şey varsa- ya hükmü ortadan kaldırıcı (nâsih) veya bir konuya ait kılıcı (muhassıs) olacaktır. Bu iki halde de iyi düşünüldüğü zaman iki yönün bulunduğu anlaşılacaktır:

a. Kitab’ın (yani âyetin) beyânı.

b. Kitab’ın bir açıklama getirmediği konudaki hükmü tek başına (müstakillen) açıklaması.

Muhassıs, bir taraftan genel olan nassın hükmünü, o hükme dâhil olanların bir kısmıyla sınırlarken, diğer yandan da o genel nassın kapsamından çıkarılanların hükmünü tek başına beyân etmiş olur. Meselâ "**Bunların dışında kalanlar size helâl kılındı**" [Nisâ sûresi (4), 24] âyetinden sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem "Kadının, halası ile aynı nikah altında birleştirilmesi haram olur. Nesep yoluyla haram olan, süt emme yoluyla da haram olur"* (Buhârî, Nikâh 27; Müslim, Nikâh 33) buyurmuştur. Bu şu demektir: Âyetteki "**bunların dışında kalanlar**" ifadesinden maksat, dışda kalanların hepsi değil, bazılarıdır. Bu durumda âyet bu bazılarının helâlliğine delâlet etmiş, fakat hüküm dışında kalanların hükmünü açıklamamış olur. Resûlullah'ın beyânı muhassıs olarak hem bu bazı fertlerin o genel hükmün dışında olduklarını, hem de hüküm dışına çıkarılmış olanların haramlığını açıklamış olur. Yani muhassıs hem âyetin hükmünü açıklar, hem de âyetin sükût ettiği noktanın hükmünü tek başına (müstakillen) ortaya koyar. Bu sebeple Kitab'ı tahsis, takyid veya nesh eden sünnete ait delillerin **beyân ve müstakillik** olmak üzere iki yönü bulunduğu dikkatten uzak tutulmamalıdır.

O halde yukarıdaki esas ve açıklamalar çerçevesinde sünnetin müstakillen teşri kaynağı olduğu açıklık kazanmaktadır. Fıkıh kitaplarında görülen "Bu konunun meşrûiyeti sünnetle sâbittir" ifadeleri de sünnetin müstakil teşri kaynağı kabul edildiğini gösterir. Meselâ, mest üzerine mesh etmek, yağmur duası ve namazı, şüf'a, lukata, içki içene verilecek ceza bu tür konulardandır.

Burada şu hususa da dikkat edilmelidir. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, herhangi bir hükmün tebliği konusunda hataya düşmekten korunmuştur. Bu hüküm ister vahy-i metlüv isterse vahy-i gayr-i metlüv ile indirilmiş olsun; ister müstakil hüküm koyucu, ister beyan edici veya isterse teyid edici olsun, hatadan korunmuşluk açısından farketmemektedir. Hatta şeriatın tamamı vahy-i gayr-i metlüv şeklinde yani sünnet olarak gönderilmiş olsaydı bile, o yine hataya düşmekten korunur, tebliği de bağlayıcı olurdu. Nitekim peygamber olarak gönderilmenin şartları arasında kendisine mutlaka bir kitap indirilme kaydı bulunmamaktadır. Öte yandan Allah Teâlâ'nın, peygamberine kitabında indirmediği bir hükmü tebliğ etmesini emretmesine mâni herhangi bir hal de söz konusu değildir. Zira "**Allah yaptıklarından kimseye hesap verecek değildir**" [Enbiyâ sûresi (21), 23].

3. Sünnetin Bağlayıcılığı

Sünnetin bir bütün ve kavram olarak bağlayıcılığı kesindir. Peygamber'e uymayı, verdiği hükme razı olmayı, onun hükmü karşısında mü'minlere seçim hakkı tanınmadığını belirleyen âyetler, sünnetin müslümanların hayatındaki etkin ve bağlayıcı rolünü ortaya koymaktadır.

Ancak Hz. Peygamber'in değişik vasıflarla ortaya koyduğu sünnetin bağlayıcılık derecesinin ve çerçevesinin aynı olmadığı da bir gerçektir. Hz. Peygamber;

Risâlet (peygamberlik),

İftâ (müftilik)

Kazâ (hâkimlik)

İmâmet (devlet başkanlığı) vasıflarından biri ile tasarrufta bulunur.

Risâlet yani peygamberlik vasfıyla ortaya koyduğu sünnet, genelde âyetleri özelliklerine göre açıklama (tefsir), belli bir şarta bağlama (takyid), muayyen fertlere özel kılma (tahsis), helâl ve haramı açıklama, akâid ve ahkâmı beyân etme maksadını taşır. Bu çeşit sünnet, ilâhî ahkâmın bir beyân ve tefsiri demek olduğu için, hükmü kıyamete kadar devam edecek olan bir teşrî anlamındadır. Zira Hz. Peygamber bu tebliğ ve beyân tasarrufunda bir **tebliğci ve nakilci** durumundadır. Allah katından kendisine bildirilen gerçekleri nakil ve beyân etmektedir. **Hz. Peygamber'in bu sıfatla ortaya koyduğu tasarrufları bütün ümmeti bağlayıcıdır.**

İftâ, Allah Teâlâ'nın hükmünü delillerden çıkararak dinî soruları cevaplandırmak, ahkâmı Allah adına haber vermek, tebliğ ve izah etmek demektir. Hz. Peygamber bu tasarrufunda delillere bağlıdır. **Bu yolla ortaya koydukları da ümmeti bağlayıcıdır.**

Kazâ, iki veya daha fazla kişi arasında cereyân eden anlaşmazlıklarda, sebep ve delillerin meydana getirdiği kanaate göre, haklıyı haksızı belirlemek (adâlet tevzii) maksadıyla verdiği hükümlerdir. Peygamber burada yeni bir hüküm ortaya koymaktadır (**münşî**'dir.)

Hz. Peygamber, kendisine getirilen dâvalar konusunda genel durumu ortaya koymak üzere şöyle buyurmuştur:

“Dâvanızı bana getiriyorsunuz, ben ancak bir beşerim. (Kimin haklı olduğu konusunda) bana bir vahiy gelmiş değildir. Vahiy gelmeyen konularda ben ancak re’yimle hükmediyorum. Olur ki biriniz, diğerine nisbetle delilini daha tesirli anlatır, daha iyi ortaya koyar, ben de onu haklı zannederek lehine hükmederim. Her kime kardeşine ait bir hakkı hükmeder, verirsem, sakın onu almasın. Ben ona bir ateş parçası vermiş olurum” (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, VI, 307, 320; Buhârî, Ahkâm 20).

Hz. Peygamber’in kazâ tasarrufu olarak ortaya koyduğu sünnet, sadece dâvacı ve dâvalıyı bağlar. Ancak hüküm verirken takip ettiği usûl, dikkate aldığı esaslar, kazâ ve hukuk usûlünde bize örnek oluşturur.

İmâmet (devlet başkanlığı) tasarrufu, ilk üç vasfı ve tasarrufundan farklı ve onlara ilâve bir selâhiyet ve tasarruftur. Bunda bir yaptırım gücü söz konusudur. Öte yandan peygamberliğin devlet başkanlığını gerektirmediği de ortadadır. Çünkü bazı peygamberlere hükümdarlık verilmemiş, bazılarına ise verilmiştir. Hem hükümdar hem de peygamber olan Efendimiz’in bu iki vasfıyla ortaya koyduğu tasarruflar birbirinden farklıdır.

Hz. Peygamber’in devlet başkanı sıfatıyla yaptıkları hem diğer devlet başkanlarını bağlamaz hem de zamanın devlet başkanı izin vermedikce, benzeri haklar mü’minler tarafından re’sen elde edilemez. Ganimetlerin paylaştırılması, devlete ait mal varlığının uygun bir şekilde kullanılması ve sarfı, cezâların infâzı, orduların teşkili ve sevki, toprak, maden, su gibi kaynakların özel şahıs veya kuruluşlarca işletilmesi gibi hususlar bu tür tasarruflardır. Başkan veya temsilcisi hüküm ve izin vermedikçe, bunların alınması, yapılması, icrâ ve infaz edilmesi câiz değildir. Bu konulara ait tasarrufları, sonra gelen başkan değiştirebilir. Meselâ Hz. Osman isyancıların üzerine asker sevketmezken Hz. Ali sevketmiştir.

Hz. Peygamber’in tasarrufları konusunda en önemli husus, onun tasarrufunun hangi vasfının gereği ve sonucu olduğunu tesbit edebilmektir. Âlimler, bu noktadaki farklı tesbitleri dolayısıyla bir çok konuda değişik sonuçlara varmışlardır. Meselâ Hz. Peygamber *“Bir yeri işleyerek kullanılır hale getiren ona mâlik olur”* (Buhârî, Hars 15) buyurmuştur. Hz. Peygamber’in bu hadîs-i şerîfi iftâ ve tebliğ sıfatıyla ortaya koyduğu kabul edilirse, bir başkasının mülkiyetinde olmayan toprağı işleyip kullanılır hâle getiren kişi,

oraya sahip olabilecektir. Nitekim İmam Şâfiî, bu hadisi *fetvâ ve tebliğ* tasarrufuna bağlamış, "Çünkü Resûlullah'ın asıl işi ve sıfatı budur, aksine delil bulunmadıkca hadisleri buna göre yorumlamak gerekir" demiştir. Böyle olunca da bu hakkı kullanmak hiç kimsenin iznine tâbi olmaz. Herhangi bir kişi toprağı ıslah ederek kendiliğinden ona sahip olabilir.

Hz. Peygamber bu hadisi, devlet başkanı sıfatıyla söylemişse, bu hüküm diğer başkanları bağlamaz, onlar kendi çağ ve ülkelerinde kamu yararını gözeterek devlete ait topraklar üzerinde tasarrufta bulunurlar ve toprak imarının mülkiyet sebebi olması, sürekli olarak devletin iznine bağlı bulunur. Ebû Hanîfe bu görüştedir. Çünkü toprak üzerinde onu birine bağışlamak (iktâ) vb. şekillerde tasarruf hakkı ve görevi devlet başkanına aittir.

İmam Mâlik, bu konuda şehir ve mücâvir alan topraklarını birbirinden ayırmış, şehir topraklarını devlet başkanlığı sıfatıyla ilgili görmüştür. Çünkü buralarda oturan insanların huzur ve menfaatlarını korumak devlet başkanının sorumluluğu altındadır (Konuya ait geniş bilgi için bk. Karâfi, *İhkâm,* s. 86-l09; İbn Aşûr, *Makâsıdu'ş-şerî'a,* s. 27-40).

Bu misalde de görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu tasarrufların, onun hangi vasfına ait olduğunu tesbit etmek fevkalâde önem arzetmektedir. Zira sünnetin bağlayıcılık çerçevesini ortaya koyabilmek, bu noktanın doğru olarak tesbitiyle alâkalı bulunmaktadır.

Sünnetin bağlayıcılığı, tartışmasız bir gerçektir. Cereyan ettiği konuya ve dayandığı vasfa göre kapsam ve fıkhî hüküm açısından (vâcip, mendup, müstehab gibi) farklılık göstermesi onun temel niteliğini (bağlayıcılığını) ortadan kaldırmaz, aksine uygulama alanı ve kıymet hükmünün açıkça belirlenmesi anlamına gelir.

4. Sünnetin Evrensel Bütünlüğü

Sünnetin tüm hayatı ya da hayatın tüm safhalarını bütün boyutlarıyla kucaklayıcı bir yapıya sahip olduğu açıktır. Bu durum, **sünnetin evrensel bütünlüğü** demektir.

"**De ki, ey insanlar! Ben sizin hepinize göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim**" [A'râf sûresi (7), 158] âyeti ve konuya ait diğer âyetler, bir

taraftan İslâm'ın cihanşümul bir din olduğunu ilân ederken bir taraftan da Hz. Peygamber'in elçiliğinin ve dolayısıyla onun sünnetinin, yaşama tarzının evrensel boyut ve karakterini ortaya koymaktadır.

İslâm tebliğine muhâtap olan insanlar arasında çeşitli açılardan farklılıklar olacağı pek tabiîdir. Bu farklılıklara rağmen her insan veya topluluk, yatıp kalkmak, yiyip içmek, ağlayıp gülmek, alış veriş, hayır-hasenât yapmak, öğrenip öğretmek, hastalanıp tedâvî olmak gibi hayatın bütün hallerinde kendilerine örnek alacakları bir rehbere muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç, rûhî ve hissî alanlarda ve ilişkilerde daha büyük boyutlardadır.

İşte bütün toplum kesimlerinin bütün ihtiyaçlarını ferd, aile, millet, ümmet ve insanlık seviyesinde ve evrensel çerçevede karşılamak, şekillendirmek, örneklendirmek sünnetin sorumluluğu ve özelliğidir. Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i "**en güzel örnek**"diye tanıtması, onun hayatında bütün bu hayat şart ve şekillerine göre İslâm çerçevesinde örnek alınabilecek ahenkli bir çeşitlilik, zenginlik, seyyâliyet ve uygulanabilirlik bulunduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in hayatını ve ondaki çeşitliliği ashâb-ı kirâm, "O bir peygamberdir, bizden farklıdır. Biz kendi işimize bakalım" yorumu ile değil, "Onun bütün hareketlerinin bize bakan bir yönü mutlaka bulunmaktadır. Biz onu örnek almalıyız" yaklaşımı içinde algılamışlardır. Hz. Peygamber'in hayatını ciddiyet ve insaf ile tedkik eden herkes neticede, "tarih boyunca başka hiçbir kimsede toplanmamış, hayatın her yönünü etkileyen, şekillendiren üstün özelliklerin Resûl-i Ekrem'de bir arada görüldüğünü" itiraf etmek zorunda kalmıştır.

Hz. Peygamber'in temiz bir geçmişe sahip olduğu, hem Kur'ân-ı Kerîm'in şehâdeti hem de Mekkelilerin kendisine "**el-Emîn**" lakabını vermelerinden anlaşılmaktadır. Peygamberliğine karşı çıktıkları zaman o kendisini **"daha önce yıllarca aralarında yaşamış olduğu"**nu hatırlatarak savunmuştur. Bu demektir ki, Hz. Peygamber'in, peygamberlik öncesi hayatı bile örnek alınabilecek temizliktedir.

Onun peygamberlik günleri, hemen hemen her safhasıyla gözler önündedir.

Örnek alınacak şahsın pratik bir hayat sahibi olması fevkalâde önem taşımaktadır. Bu da örneğin, çok yönlü bir yaşayış deneyimine sahip

olmasıyla mümkündür. Ümmet için Hz. Peygamber'in yegâne örnek oluşu biraz da bu açıdan ele alınmalıdır. Zira **sünnet, Hz. Peygamber'in, Allah'ın emirlerine uygun hareket etmek maksadıyla seçip yaşadığı hayat, gittiği yol demektir.** Bir anlamda sünnet, son ilâhî kitap Kur'an'ın, **"son peygamber"**, **"âlemlere rahmet"**,**"üsve-i hasene"**, **"büyük ahlâk sahibi"**, **"mü'minlere düşkün ve onların sıkıntıya uğraması kendisine çok ağır gelen"** bir Allah elçisi olarak Resûlullah tarafından evrensel plânda ortaya konmuş nebevî yorumudur. Bu sebeple de Kur'ân-ı Kerîm, beşerî, coğrafî, tarihî, sosyal, meslekî ve ekonomik farklılıklarına rağmen bütün insanları Resûlullah'ın sîretine, hayat modeline uymaya, onun izinden gitmeye, onun yoluna koyulmaya davet etmektedir. Çünkü onun sünneti, muhtelif toplum kesimlerinin hepsine birden örnek olabilecek zenginliktedir. Onun hayatı, canlı Kur'an niteliğiyle insan hayatına tam bir uygulama örneği ve ışığıdır. Herkes onda örnek alabilecek bir yön bulabilir. Sünneti bu bütünlük, zenginlik ve evrensellik içinde düşünmemek, Hz. Peygamber'i ve onun şekillendirdiği İslâm hayatını kavramakta ve tabiatıyla Resûlullah'ı anlamakta çekilen güçlüklerin ve düşülen yanlışların gerçek sebebidir. Konuya ait bütün olumsuz ve temelsiz düşünce ve beyânların düzeltilebilmesi, sünneti evrensel boyut ve bütünlüğü içinde algılayabilmeye bağlıdır.

Hz. Peygamber'in sünnetinin evrensel boyutta uygulanabilir bir bütünlüğe ve esnekliğe sahip olduğunu gösteren ashâb-ı kirâma ait bir kaç tesbiti şöylece sıralayabiliriz:

Yapılabilecekleri emrederdi: Hz. Âişe anlatıyor: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabına emrettiği zaman, daima kolaylıkla üstesinden gelebilecekleri amelleri emrederdi" (bk. Buhârî, İmân 13).

Ümmetini düşünürdü: İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*, Hz. Peygamber'in, لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُصَلُّوهَا هَكَذَا *"Ümmetimi meşakkate sokacağından endişe etmeseydim, yatsı namazını geç saatlerde kılmalarını emrederdim"* buyurduğunu (Buhârî, Mevâkît 24); Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* de *"Ümmetime zor geleceğinden endişe etmeseydim, onlara her abdest alırken misvak kullanmalarını emrederdim"* buyurduğunu (Müslim, Tahâret 42) haber vermektedirler. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber *"Sizi bir*

şeyden menettiğim zaman ondan kesinlikle kaçının. Bir şey emrettiğimde ise, onu gücünüz yettiğince yerine getirin” (Buhârî, İ’tisâm 2) buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz gösterdiği yolda, dinî gayretle de olsa, aşırı davranılmasını aslâ tasvip etmemiştir. *“Bazılarına ne oluyor ki, benim yaptığım bir şeyi yapmaktan çekiniyorlar. Allah’a yemin ederim ki, içlerinde Allah’ı en iyi tanıyan ve O’ndan en çok korkan benim”* (Buhârî, İ’tisâm 5) buyurarak **kendisinden daha ileri bir müslüman olma imkânının bulunmadığını** dile getirmiştir.

“Yapılabilecekleri emretmiş” olmasına rağmen, onun emirlerini önemsemeyerek karşı çıkanları da aslâ hoş karşılamamıştır. Seleme İbni Ekvâ anlatıyor: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sol eliyle yemek yiyen Büsr İbni Râi’l-ayr’i gördü ve kendisine:

—Sağ **elinle ye**!” buyurdu. Büsr:

— Yapamıyorum, dedi. (Müslim’in rivayetinde onun, bu sözü kibirlenerek söylediğine işaret edilmektedir). Hz. Peygamber:

—Yapamaz **ol**!” buyurdu.

Râvî Seleme İbni Ekvâ diyor ki, “Bundan sonra adamın sağ eli ağzına ulaşamaz oldu” (bk. 161, 614, 742 numaralı hadisler).

Hz. Peygamber çevresine karşı duyarlıydı, cemaatini gözetirdi. Enes ibni Mâlik *radıyallahu anh*’ın şu müşâhedeleri bunu göstermektedir:

“Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, hiç bir şeyi eksik bırakmaksızın, insanların en hafif namaz kıldıranıydı.”

“Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazdayken, annesinin yanında mescide gelmiş bir çocuğun ağlamasını işitir de kısa bir sûre okuyuverirdi” (Buhârî, Ezân 65; Müslim, Salât 37, 187)

Kolaylaştırma onun temel prensibiydi. Hz. Peygamber bu prensibi “*Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz!”* (Buhârî, İlim 11) şeklinde tesbit ve ilân etmiştir.

Bütün bu nakillerden çok açık bir şekilde anlaşılacağı gibi **sünnet, kolaylaştırma ve sevdirme çizgisinde İslâm’ın uygulanışından**

ibarettir. Bu sebeple de her insan ve toplum Hz. Peygamber'in hayatında ve sünnetinde kendilerine örnek olacak birçok yön ve olay bulabilir. Çünkü bütün insanlığı bir şahsiyette toplayıp misallendirmek Allah Teâlâ için asla zor değildir. Bu sebeple Hz. Peygamberin sîreti, hayatın her safhasını kapsayan bir bütünlük içindedir. O Allah'ın kendisine verdiği yetki ile, ülkelerinde krallara, devlet başkanlarına; yollarda, yaylaklarda çobanlara; mekteplerde hocalara; sınıflarda öğrencilere; obalarda fakirlere; köşklerde zenginlere; otağlarda, kışlalarda ordulara, komutanlara; yuvalarda analara-babalara, yavrulara kısaca bütün insanlara aynı çağrıyı yapmakta, kendisini izlemeye davet etmektedir. Çünkü onun sîreti, bütün insanlık için en güzel örnektir. Çünkü onun sünneti, dünyayı kucaklayıcı bir zenginlik, çeşitlilik, pratiklik, bütünlük ve âhenk manzûmesidir.

Hz. Peygamber'in harb-sulh, ibadet-ticaret, hak ve adâlet, suç-cezâ gibi ciddî ve önemli konularla meşgul olması hemen herkes tarafından pek tabiî karşılandığı halde, onun, günlük insan hareketlerinin biçim ve şekilleriyle de meşgul olmasını bazıları akıllarına sığdıramayabilirler. ***Nitekim Selmân-ı Fârisî'ye bir müşrik biraz da alaylı bir edâ ile şöyle dedi:***

— Görüyorum ki dostunuz Muhammed, size her şeyi, ama her şeyi, hatta helâya nasıl oturacağınızı bile öğretiyor?

Selmân, gayet ciddî bir edâ ile:

- Evet, gerçekten de öyle, diye onu tasdik ettikten sonra Hz. Peygamber'in tuvalet âdâbıyla ilgili tavsiyelerini sıraladı (bk. Müslim, Tahâre 57-58).

Hiç kuşkusuz işlerin ve konuların önemlerine göre sıralanması esastır. Ancak insan hayatındaki her şeyin belli şekillerle ıslah edilmesi, inanç sisteminin gereklerine uygun hâle getirilmesi de aynı derecede önemlidir. Hz. Peygamber ümmetine bir baba gibi her konuyu öğretmiş, onların izzet ve şerefine yaraşır davranışları göstermiştir. Bunda "küçük işlerle meşgûliyet" gibi bir basitlik değil, "en küçük ayrıntıyı bile ihmal etmeme derecesinde bir ciddiyet, sorumluluk ve insanı bir bütün olarak değerlendirme" gibi derin ve anlamlı bir hassâsiyet yatmaktadır. İşte Selmân, bunun farkındaydı ve aklınca alay etmek isteyen "bir peygamber de böyle şeylerle uğraşır mıymış?" demeye getiren devrin çağdaş müşrik

kafasına gerçeği bütün safiyeti ve açıklığı ile haykırıyordu: "Evet, herşeyi bize o öğretiyor!."

Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* da kendisine:

— Biz hazar namazı ile, korku (havf) namazını Kur'an'da buluyoruz. Fakat sefer (yolculuk) namazını Kur'an'da bulamıyoruz. Nasıl oluyor bu? diyen Ümeyye İbni Abdullah İbni Hâlid'e;

- Bak yeğenim! Biz hiçbir şey bilmezken Allah bize Muhammed'i peygamber olarak gönderdi. Biz, Muhammed'i neyi, nasıl yaparken görmüşsek, onu öylece yaparız" (Nesâî, Taksîru's-salât 1) diyor, ashâbın bilgi kaynağının ve her sâhada örneğinin Hz. Peygamber olduğunu açıkca ifade ediyordu.

Hz. Peygamber'in sünnetinin, evrensel karakteri, onun ashâb-ı kirâm tarafından değiştirilmesine mâni olmuştur. Nitekim Hz. Âişe: "Eğer kadınların yeni yeni icad ettikleri halleri Resûlullah görseydi, -İsrailoğullarının kadınlarının men olunduğu gibi- onları mescidlere gitmekten menederdi" (Buhârî, Ezân 163; Müslim, Salât 144) demekle beraber, böyle bir yasaklama yoluna ne kendisi gidiyor, ne de halifelerden böyle bir yasak getirmelerini istiyordu. Çünkü *"Allah'ın Hanım kullarını, Allah'ın mescidlerinden men etmeyiniz!"* (Buhârî, Cum'a 13) hadîs-i şerîfi ona bu yetkiyi vermiyordu.

Sünneti evrensel bütünlüğü içinde düşünmek ve onu her hareketimizde çıkış noktası olarak benimsemek, kendi içimizde tatmin edici bir yoruma kavuşturamadığımız sünnet verilerini hemencecik reddedivermekten bizi kurtaracaktır. Hatta onların da geçerli olacağı yöre ve dönemlerin bulunabileceği fikrine ve rahatlığına ulaştıracaktır. Bu ise İslâm kültürü olduğunu belirttiğimiz sünnete dair hiçbir bilgi ve belgenin zâyi olmamasını gerektirir. Hz. Peygamber bütün hayatı boyunca, söz ve davranışları ile Kur'an'da bildirilen hakikatların izahını yapmıştır. Bu sebeple Zührî'nin dediği gibi, "**Peygamberlik Allah vergisidir. Resûl'e tebliğ, bize de teslimiyet düşmektedir**" (bk. Beğavî, *Şerhu's-sünne*, I, 217).

Netice itibâriyle bir kere daha vurgulamamız gerekirse**,** sünnetin temel özelliğini *gerçekçilik*, *evrensellik* ve *esneklik* yani *uygulanabilirlik* olarak tesbit etmemiz mümkündür. Aslında bunlar, bizzat İslâm'ın temel özellikleridir.

İslâm, en son ve en mükemmel din, Hz. Muhammed de en son peygamberdir. Kıyamete kadar geçerli olan Kur'an ve onun birinci dereceden açıklaması ve uygulama biçimi demek olan sünnet, her türlü şart altındaki insanların meselelerine çözüm getirmek ve müslümanlar arasında inanç ve davranış birliğini sağlamakla yükümlüdür. Böyle olunca da sünnetin gerçekleri esas alması, insanı tanıması, ona her türlü imkân ve şartta yaşayabileceği genel esasları tedricî olarak öğretmesi, aynı konuda uygulanabilir farklı şekil ve biçimleri sunması pek tabiîdir. Bu söylediklerimiz, cihanşümullüğün yani evrenselliğin bir sonucudur.

Aynı konuda farklı bilgiler ve değişik uygulama imkânları sunan hadislerin, bu açıdan bakıldığı zaman tabiîlikler manzumesi oldukları, bu bahis konusu farklılıkların ya da seçenek imkânlarının ümmet için tam bir rahmet vesilesi olduğu açıktır. Zira İslâm belli bir yöre veya şehir halkına gelmiş değildir. Eğer öyle olsaydı, daha net ve değişmeyen uygulamalar teklif ederdi. Halbuki İslâm, bütün insanlara gelmiş bir dindir. Bu yüzden de getirdiği esasların kıyamete kadar dünyanın her tarafında uygulanabilir olması, kendisine inananların hidâyetlerini temin edebilmesi açısından hayâtî bir zorunluluktur.

5. Sünnetin Korunmuşluğu

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, kâfirler istemeseler de nûrunu tamamlayacağını açıklamaktadır [bk.Tevbe sûresi (9), 32]. "Allah'ın nuru", kulları için seçtiği, onları kendisinden sorumlu tuttuğu ve Resûlü'ne vahyettiği şeriatıdır. Bu hem Kur'ân'ı hem de Sünnet'i içine alır.

Allah Teâlâ "**Gerçekten Zikr'i biz indirdik; onun koruyucusu da elbette biziz**" [Hicr sûresi (15), 9] buyurmuştur. Bu âyette geçen zikri, Kitap ve Sünnet olarak anlamak mümkündür. Zikir kelimesi Kur'ân ile tefsir edilecek olursa, bu takdirde âyetteki hasr ifadesinden, Kur'ân'ın dışında hiçbir şeyin korunmayacağı, koruma hükmünün sadece Kur'ân'ı içine aldığı anlamı çıkmaz. Çünkü Allah Teâlâ, Kur'ân'da Kur'ân dışında başka şeyleri de meselâ, Resûlullah'ı insanların vereceği zararlardan koruyacağını bildirmiş ve korumuştur. Yine arşı, gökleri ve yeri kıyamete kadar yok olmaktan koruyacaktır. Sonra âyetteki "lehû" kelimesinin öne alınmış olması, hasr için değil, âyet sonlarındaki uyuma riâyet içindir.

Kur'ân'ın korunması, sünnetin korunmasını da içine alır. Çünkü Sünnet, Kur'ân'ın açıklayıcısı, güvenilir bekçisidir; keyfî yorumlara tâbi tutulmasını önler. O halde sünnetin korunması, Kur'ân'ın korunması için gerekli önlemlerden biridir. Bu sebeple de Kur'ân'ın korunması, sünnetin de korunması demektir.

Sünnetin korunması ümmete, ümmetin âlimlerine havâle edilmiş gözükmektedir. Yani sadece Kur'an ile sünnetin korunma şekillerinde farklılık vardır. Bu da İslâm bilginlerinin hadis ilimlerinin bütün branşlarında gerçekleştirdikleri her türlü takdirin üstünde değer arzeden ilmî mesâiler ile gözler önüne serilmiş bir gerçektir.

Sünnetin tamamı ümmet tarafından korunmuştur. Tek tek fertler ele alındığı zaman, elbette onların bütün sünneti ihata edemedikleri görülürse de, ümmetin bütünü ele alındığı zaman sünnetten hiçbir şeyin kayıp olmadığı anlaşılacaktır. Tıpkı herhangi bir dili, bir dil âliminin bütünüyle bilmesi mümkün olmasa bile, o dili konuşan milletin o dilin bütün kelimelerini bilmesinin pek normal olduğu gibi. Hatta İmam Mâlik'e, devrin halifesi, *Muvatta*'ı yegâne hadis kitabı olarak ilân etme teklifini iletince, büyük imam "Bizim muttali olmadığımıza başkaları muttalî olmuş olabilir" diyerek karşı çıkmış, sünneti, ümmetin bütünü çerçevesinde düşünmek gerektiğini hatırlatmıştır. Yani fert olarak bilgileri sınırlı da olsa âlimlerin tümü, sünnetin tümünü ihâta etmişlerdir. Bu da sünnetin korunmuşluğunu gösterir.

6. Sünnetin Kurtarıcılığı

Sünnetten yararlanabilmek için her şeyden önce onun "**en güzel örnek**" olduğuna, yaşanabilirliğine, insan özüne ve ihtiyaçlarına en üst seviyeden cevaplar ve alternatifler getirdiğine inanmak gerekir. Sonra da bu inanca dayalı olarak sünneti kendi özellikleri içinde iyi tanımak lâzımdır. Zira Hz. Peygamber âlemlere rahmet ve hidâyet rehberi olarak gönderilmiştir. Onun sünneti, hidâyette olabilmenin çarelerini göstermektedir. Sünnetin kurtarıcılığından şüphe etmek Hz. Peygamber'in risâletine karşı çıkmak anlamına gelir. Nitekim Abdullah İbni Mes'ûd bir defasında "*Nebinizin sünnetini terkettiniz mi saptınız gitti demektir*" tenbihinde bulunmuştur.

“**Gerçekten sen doğru yola çağırıyorsun**” [Mü’minûn sûresi (23), 73; ayrıca bk. Şûra sûresi (42), 52] ve “**Eğer o peygambere itaat ederseniz doğru yolu bulmuş olursunuz**” [Nûr sûresi (24), 54] âyetleri, sünnetin kurtarıcılığını ortaya koyan Kur’ânî delillerdendir.

Hz. Peygamber de muhtelif hadîs-i şerîflerinde bir yandan kendi konumunu anlatırken bir yandan da ümmetin kurtuluşuna olan katkısını açıkca gözler önüne sermiştir. Ateşe düşmeye çalışan kelebek ve pervâneleri kovalamaya çalışan kişi durumunda olduğunu hatırlatarak *“Ben sizi bel bağınızdan tutmuş ateşe düşmekten kurtarmaya çalışıyorum; siz ise, elimden kurtulup ateşe girmeye çalışıyorsunuz”* buyurmuştur. O kendisinin ümmet için kurtuluş vesilesi olduğunu daha başka hadislerinde de yine böyle temsillerle açıklamıştır. Kendisini, düşmanı görüp koşarak gelen ve milletini uyaran bir haberciye benzettiği hadis de bu hususta tam bir kanaat verecek açıklıktadır:

“Benim ve Allah’ın benimle gönderdiği İslâm’ın durumu, bir topluluğa gelip şöyle diyen kişinin durumuna benzer:

- *Ey Milletim, gerçekten ben, üzerinize gelmekte olan bir orduyu gözlerimle gördüm. Ben, size bu tehlikeyi bildiren apaçık bir haberciyim. Binaenaleyh canınızı kurtarmaya bakın!*

Bu sözler üzerine ahâlinin bir kısmı ona itaat etti ve akşamdan yola çıkarak tabiî bir yürüyüşle bulundukları yeri terkedip gittiler, kurtuldular. Bir kısmı da onu yalanladı, yerlerinde kaldılar. Ordu onlara sabaha karşı baskın verdi ve hepsinin kökünü kazıdı. İşte bu hal, bana itaat, getirdiklerime ittiba edenler ile bana isyan ve Hak’tan getirdiklerimi yalanlayan kimselerin durumunun ta kendisidir” (Buhârî, İ’tisâm 2).

Sünnetin kendisine sarılanları kurtardığı kesindir. Tâbiîn müfessirlerinden Dahhâk İbni Müzâhim ne güzel ifade etmiştir: “Cennet ile sünnet aynı konumdadır. Zira âhirette cennete giren, dünyada sünnete sarılan kurtulur” (Kurtubî, *Tefsîr,* XIII, 365). İmam Mâlik de sünneti Nuh *aleyhisselâm*’ın gemisine benzetmiş ve “Kim ona binerse, kurtulur, kim binmezse boğulur” demiştir (Süyûtî, *Miftâhü’l-cenne*, s. 53-54).

D. Sünnete Yöneltilen İtirazlar

İslâm tarihi içinde sünneti kaynak olarak kabul etmeyip inkâr eden herhangi bir mezhep mevcut olmamıştır. Sünnetin şer'î delillerden olduğu herkes tarafından kabul edilmiştir. Ancak sünneti prensip olarak kabul etmekle beraber, onun yazılı belgeleri demek olan hadislere yer yer itiraz eden kişi ve gruplara rastlanagelmiştir. Bu itirazlara gerekçe olarak da Kur'ân-ı Kerîm'in ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Meselâ ashâb-ı kirâmdan ***İmrân İbni Husayn radıyallahu anh, Hz. Peygamber'in sünnetinden bahsetmekteyken adamın biri:***

— Ey Ebû Nüceyd! Bize Kur'ân'dan bahset! demiştir. Bunun üzerine İmrân:

— Sen ve senin gibiler Kur'ân'ı okuyorsunuz (değil mi?). Bana, namazdan, namazın içindeki davranışlardan bahsedebilir misin? Bana altının, sığırın, devenin ve diğer malların zekâtından bahsedebilir misin? Fakat sen yokken ben peygamberle beraberdim, diye çıkışmıştı.

Daha sonra İmrân, adama Hz. Peygamber'in zekât konusundaki açıklamalarını anlattı. Adam bunun üzerine:

— Beni ihyâ ettin, Allah da seni ihyâ etsin! dedi.

Olayı bize nakleden Hasan-ı Basrî demiştir ki "Bu adam daha sonra müslümanların fakihlerinden oldu" (Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 109-110).

Bu ve benzeri münferit olaylar, tâ eskiden yani sahâbe döneminden beri görülegelmiştir. İmam Şâfiî bu istikâmetteki görüş sahipleriyle tartışmaya girerek onları cevaplandıran ve susturan ilk müelliflerdendir. Bu sebeple şimdilerde modernistler tarafından tenkide tâbi tutulmaktadır.

Zaman içinde uzun süre hiç seslendirilmeyen bu yöndeki itirazlar, batı sömürgeciliğinin etkisiyle son bir-iki asırdır İslâm dünyasında yeniden gündeme gelmiştir.

Mısır'da Tevfik Sıdkı, Ahmed Emin, İsmail Edhem ve Ebû Reyye gibi kişiler ve bunları belli bir dönem için de olsa destekleyen bir kaç kişi, Hindistan'da Ehl-i Kur'ân Cemiyeti çevresinde kümelenen kişiler ve onların öteki İslâm ülkelerindeki uzantıları şimdi yeniden "Kur'ânla yetinme" çağrıları yapmaya başlamış, **"sünnetsiz İslâm arayışı"** içine girmişlerdir. Her konuda âyet aramakta, âyet dışında kendilerini bağlı

hissedecekleri bir başka **“lâ raybe fih”** delilin bulunmadığını ileri sürmektedirler.

Bu anlayışın varacağı nihâî noktayı, Ehl-i Kur’ân Cemiyeti’nin kurucusu Gulâm Perviz Ahmed’in hayatında izlemek mümkündür. Bu kişi, “Kur’ân dışında herhangi bir söz ile amel edenlerin, -isterse bu söz Hz. Peygamber’e ait ve mütevâtir-sahih bir hadis olsun- “**Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin tâ kendileridir**” [Mâide sûresi (5), 44] âyetinin hükmüne girerler” demek cür’etini göstermiştir. Buna karşılık devrin âlimleri de kendisinin küfre girdiğine dâir fetvâ vermişlerdir (Bilgi için bk. Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-ahvezî*, VII, 425).

Varacağı nokta bu olayla daha baştan belli olan bu akımın -maalesef- memleketimizde de şu veya bu şekilde gündeme getirilmekte olması, yeni yeni yerleşmekte olan İslâm bilincini ve birikimini temelden yaralayabilecek tehlikeli bir gelişme olarak görülmektedir.

Burada konuya ait iddiaları tek tek cevaplandırma durumunda değiliz. Ancak şu kadarına işaret etmek yerinde olacaktır.

Nasıl, içimizden seçtiği peygamberler aracılığı ile emir ve yasaklarını kullarına duyurması, Allah Teâlâ için bir âcizlik ve eksiklik değilse, sünnetin varlığı da Kur’ân-ı Kerîm’in eksik ve yetersizliği anlamına gelmez. Vahyi alıp öğrenmede peygamberlerin aracılığına insanların nasıl ve ne ölçüde ihtiyâcı varsa, Kur’ân’ı anlamakta da Peygamber’in yorumuna yani sünnete öylece ihtiyaç vardır. Tabiî ve doğru olan budur. Bunun dışındaki iddialar ne adına yapılırsa yapılsın, nasıl takdim edilirse edilsin, temelden yanlıştır. Bu tür iddia ve tavır Hz. Peygamber tarafından önceden teşhis ve teşhir edilmiştir: *“ Benim emrettiğim veya nehyettiğim bir konu kendisine iletildiğinde, sakın sizden birinizi, koltuğuna yaslanmış olarak, “biz onu bunu bilmeyiz, Allah’ın kitabında ne bulursak ona uyarız, işte o kadar” derken bulmayayım!”* (Ebû Davûd, Sünnet 5; Tirmizî, İlim 10; İbni Mâce, Mukaddime 2).

İslâm ümmetinin kimlik ve kişiliğini dokuyan yorum, Hz. Peygamber’in yorumu yani sünnetidir. Bu sebeple **sünnet, İslâm’ı anlama**, **kavrama ve yaşamada vazgeçilmez en doğru ölçü ve yorumdur.** Onun verilerine yani hadislere yöneltilecek hiçbir tenkid, sünnetten uzak kalmayı haklı kılamaz. Bir başka ifade ile ne sünnetsiz müslümanlık olur ne de sünnete rağmen müslümanlık..

1. Hadisler Kelimesi Kelimesine Aynen mi Rivayet Edilmiştir?

Hadislerin Hz. Peygamber'in mübarek ağzından çıktığı gibi kelimesi kelimesine aynen nakil ve rivayet edilip edilmediği merak konusudur? Bu soruya mutlak olarak evet veya hayır şeklinde cevap verilemez. Lafzan rivayet esas olmakla beraber, **"mânanın ters yüz edilmemesi"** kaydıyla, gerçekten çok sıkı şartlar altında mâna ile hadislerin rivayet edilmesine izin verilmiştir. Aynı hadisin değişik rivayetlerinde görülen kelime değişiklikleri, takdim-te'hirler o hadisin mâna ile rivayet edildiğini gösterir. Bütün hadislerin aynı lafızlarla rivayet edilmiş olmasını düşünmek ve istemek, tabiîlik ve gerçekçilikten uzak ve ümmeti zora koşan bir düşünce ve temenni olur.

Öte yandan hadislerin mâna ile rivayetinin mümkün olması, -mânayı doğru yansıtmak kaydıyla- onların başka dillere tercüme edilmesinin câiz olduğuna da delil sayılmıştır. Mâna ile hadis rivayeti ruhsatına rağmen ilk müslüman nesiller, hadise karşı nasıl dikkatli ve titiz davranmışlarsa, bugün de tercümelerde aynı dikkat ve itinayı göstermek gerekir. Rastgele, alelacele ve piyasa hesaplarıyla hadisleri ve hadis kitaplarını tercüme ve neşre kalkışmak bu açıdan büyük sakıncalar taşımaktadır.

Şuna da işaret edelim ki, mâna ile hadis rivayetine ruhsat verilmesi, hadislerin, hadis kitaplarında toplanmasından önceki şifahî rivayet dönemlerine aittir. Bugün artık kimse mâna ile hadis nakletmeye kalkışamaz. Kitaplara geçmiş lafızlardan birini tercih edip kullanmak zorunluğu vardır.

2. Şifâhî Rivayete Güvenilebilir mi?

Hadis tarihinin ve sünnete ait metinlerin, bir başka ümmette benzeri görülmeyen bir titizlik ve ilmî usûllerle tesbit ve nakledilmiş olması, her nedense Batılı ilim çevrelerini rahatsız etmiştir. Şifâhî nakle dayanan eski kültürlerinin bir kelimesini bile fedâ etmek istemeyen Batılılar, şifâhî rivayete güvenilemeyeceğini, dolayısıyla başlangıçta şifâhî bir dönem geçirmiş olan hadislere bel bağlanamayacağını söylemektedirler.

Daha başlangıçta doğru olarak kaydedilmiş ve iyi korunmuş yazılı vesikalara göre şifâhî rivayetlerin daha az emniyet telkin ettiği doğrudur. Ancak bu, hiçbir zaman, yazılı vesikaların her türlü tehlikeden uzak kaldığı

anlamına gelmez. Şifâhî rivayetler için düşünülen güven kırıcı ihtimaller kadar yazılı vesikalar için de bir çok noktadan endişe belirtmek mümkündür. Nitekim günümüz basın-yayın organları bu konuda duyulabilecek endişenin boyutlarını sahte evrak tanzimi, vesika tahrifi gibi olaylarla hemen hergün kamu oyuna arzetmektedir.

Bu olaylar da göstermektedir ki, asıl mes'ele, rivayetin yazılı ya da şifâhî olması değil, o rivayeti nakledenlerin kişiliği, inanç değerleri ve mensup olduğu kültür çevresidir. Bu çok önemli noktayı dikkatlerden kaçırmak suretiyle güveni yazılı vesikaya bağlamak hatalı, doğruluğu tartışılabilir ve büyük ihtimalle de kasıtlı bir tavırdır.

Kaldı ki, hadislerin Hz. Peygamber zamanından beri bizzat onun izni ile yazıya geçirilmeye çalışıldığı tarihi bir gerçektir. Ayrıca her hadis metninden önce yer alan **"sened"** dediğimiz o hadis metninin kendilerinden alındığı ravileri gösteren kısım, bizim şifâhî rivayetlerimizin bile daima ilmî usûllere uygun ve denetime açık olduğunu belgelemektedir.

İlk müslüman nesillerin hadisleri, dine sahip çıkma gaye ve gayretiyle en sağlam şekilde tesbit ve muhâfaza ettikleri de gözardı edilmemelidir.

3. Hadisçiler Sadece Senedle mi Meşgul Olmuşlardır?

Sünnet'e ait bilgi ve belgeler demek olan hadislerin, sened ve metin denilen iki ana bölümden meydana geldiğine yukarıda işaret etmiştik. Bu belgelerin gerçekten Hz. Peygamber tarafından söylenmiş sözleri veya işlenmiş fiilleri bize yansıtıp yansıtmadığını anlamak için yapılması gereken iş, bu bilgileri bize nakleden kişilerin güvenilirlik açısından tetkik edilmesidir. Bir başka ifade ile, hadis râvilerinin niteliklerinin araştırılmasıdır. Râviler, her hadisin senedinde isimleri zikredilen kişilerdir. Hadisçiler, bu kişilerin durumlarını en küçük ayrıntısına kadar bilimsel usullerle araştırmak suretiyle verdikleri haberler ve rivayet ettikleri hadisler konusunda kanaat edinmeye ve bu kanaatlarını da özel terimlerle ifadelendirmeye fevkalâde önem vermişlerdir. Bir başka deyimle, haber kaynaklarını araştırmak suretiyle o kaynaklar aracılığı ile kendilerine ulaşan haberlerin sıhhatini tesbite yönelmişlerdir. Bu konuda gerçekten hayranlık uyandıracak ilmî usuller geliştirmişlerdir. Genel bir tavır olarak da senedin durumunu açıklamayı, hadis metninin sağlamlık derecesini belirtmek için

yeterli görmüşlerdir. Bu konudaki çalışma yoğunluğunu dikkate alan bazı kimseler, hadisçilerin sadece senedle meşgul olup hadislerin metinleriyle ilgilenmediklerini sanarak onları suçlamaya kalkmışlardır.

Hadisçilerin senedlere özel bir önem verdikleri doğrudur. Ancak bu, onların metin tenkidi ile hiç meşgul olmadıkları anlamına gelmez. İç tenkid veya metin tenkidi konusunda da geliştirilmiş özel bilim dalları bulunmaktadır. Meselâ, hadis metinlerinde geçen anlaşılması zor kelimeleri konu edinen **Garîbü'l-hadis ilmi**, hadislerin anlaşılmasını kolaylaştıran **"Hadislerin vürud sebepleri ilmi"**, **"Nâsih-mensuh ilmi"**, birbirine mâna bakımından zıt gibi görünen hadisleri tetkik eden **"Muhtelifü'l-hadis ilmi"**, Allah Teâlâ'nın sıfatlarıyla ilgili kelimeler ihtiva eden hadisleri inceleyen **"Müşkilü'l-hadis ilmi"**, muârızı olmayan hadisleri ifade eden **"muhkem"** gibi terimler doğrudan doğruya ve sadece hadis metinleriyle ilgilidir. Ayrıca **maklûb**, **müdrec**, **münker**, **musahhaf** ve **muallel** gibi sened ve metin arasında müşterek olan terim ve bilimsel branşlar da söz konusudur.

Hadisçiler gerek sened gerekse metin tenkidinde tarih, psikoloji ve sosyolojiden yararlanmışlardır. Bir sözün uydurma olup olmadığını tesbit için dikkate aldıkları ölçüler, hadisçilerin metin tenkidi konusundaki gayretlerinin en belirgin örneklerini oluşturmaktadır. Bu konular ve daha ilave edilebilecek olan hususlar ehlince bilinmektedir (Geniş bilgi için bk. Muhammed Lokman es-Selefî, *İhtimâmü'l-muhaddisîn bi nakdi'l-hadîs seneden ve metnen*, Riyad l408/l987).

Hadisçiler, ilâhî vahye mazhar, cevâmiü'l-kelim özelliğine sahip bir peygamberin beyânlarıyla karşı karşıya olduklarını pek iyi biliyorlardı. Bu vasıfların sahibi bir peygamber, muhtelif sebeplerle çağdaşlarının anlayışları dışında kalacak sözler söyleyebilir, haberler verebilirdi. Buna mâni olacak herhangi bir şey söz konusu değildi. Kanun maddeleri gibi özlü sözlerle hukukî kâideler vaz edebilirdi. Sözleri mecâzî bir mâna ifade edebilirdi. İleride keşfedilecek bir ilmî hakikate işaret etmiş olabilirdi.

Bütün bunlardan dolayı hadisçiler, diğer kişilerin sözlerine uyguladıkları tenkidleri Hz. Peygamberin hadisleri için tatbik etmekte **ihtiyat** göstermişler *temkinli* davranmışlardır (Geniş bilgi için bk. Mustafa es-Sibâî, *es-Sünne ve mekânetühâ fi't-teşrî'i'l-İslâmî*, s. 275-279).

Biz, hadisin sened ve metinlerini inceleme usullerinin tarihte bir benzerinin bulunmadığı ve bunun sadece müslümanlara ait bir ilmî üstünlük olduğu görüşündeyiz.

E. Bazı Sorular

1. Sahih Hadislerin Sayısı Ne Kadardır?

Sahih hadislerin sayısı hakkında kesin bir rakam vermek mümkün değildir. Sahih adıyla telif edilmiş hadis kitaplarında bulunan hadisler ile diğer sahih hadis kaynaklarındaki hadislerin toplamı aşağı-yukarı yirmi bini bulur. Ancak unutulmamalıdır ki, sahih, hasen ve zayıf gibi terimlerle anılan hadisler hakkında daima farklı görüş beyan edenler olabilir. Çünkü bu değerlendirmeler, araştırmaya dayalı nisbî değerlendirmelerdir. Günümüzün bilgisayar teknolojisinden yararlanılarak kendilerine "sahih" hükmü verilmiş hadislerin bir sayımını yapmak mümkündür. Önümüzdeki yıllar, muhtemelen bu konuda belli rakamlara ulaşmamızı mümkün kılacaktır.

2. Sahih Hadisler Sadece Kütüb-i Sitte'de mi Bulunur?

Hadisler çoğu kere, "bu, *Kütüb-i Sitte*'de var mı?" veya "Buhârî bunu nakletmiş mi?" yahut da "Müslim'in kitabında geçiyor mu?" cümleleriyle araştırılmaktadır. Bu tür sorular, aslında, sahih hadislerin sadece *Kütüb-i Sitte*'de veya Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-sahîh*'lerinde bulunduğu, bunların dışındaki hadis kitaplarına güvenilemeyeceği kanaatından kaynaklanmaktadır. Bu, çoğu kişinin her şeyi Kur'an'da aramasına benzemektedir. Yeterli din kültürü almamış kimseler, dinî bir esas kendilerine hatırlatılınca hemen "bu Kur'an'da var mı?" diye itiraz anlamında sorular sorarlar. Her şeyi Kur'an'da aramak nasıl hatalı bir tutum ise, hadis diye duyulan her sözü de mutlaka Buhârî ya da Müslim'de bulmaya çalışmak, yahut *Kütüb-i Sitte*'de görmek istemek de en azından o kadar hatalıdır. Güvenilir her hadisin mutlaka Buhârî ve Müslim'de olması lâzım geldiği düşüncesinden vaz geçilmelidir. Zira Buhârî de Müslim de "bütün sahih hadisleri toplamak" amacıyla kitaplarını tasnif etmiş değillerdir. Kitaplarına aldıklarının kendilerine göre "sahih" olmasına dikkat etmişler, fakat bütün sahihleri toplamak gibi bir çalışma içine girmemişlerdir.

Buhârî ve Müslim dışında hatta *Kütüb-i Sitte* dışında kalan diğer hadis kitaplarında da sahih hadisler bulunmaktadır. Şu kadar var ki âlimler, Buhârî ve Müslim'in her ikisinin birden kitabına aldığı (*müttefakun aleyh*) hadisleri, en güvenilir sahih hadisler olarak kabul etmişlerdir.

3. Şerhsiz Hadis Okumak Doğru mudur?

Kur'ân'ı ve dolayısıyla İslâm'ı Sünnet'e mürâcaat etmeden anlamak ve yaşamak ne kadar mümkünse, şerhlere baş vurmadan hadis okumak suretiyle İslâm'ı anlayıp yorumlamak da ancak o kadar mümkündür. Çoğu yerde insan, kendi anlayışının yetersizliği sebebiyle sıkıntıya düşebilir. Bu sebeple, kısa da olsa şerh ihtiva eden eserlerden hadis okumak, başlangıçta doğacak anlayış hatalarını önleyecektir.

Memleketimizde uzunca bir süreden beri, sadece tercümesi ile halkımıza sunulmuş bulunan *Riyâzü's-sâlihîn*'in, çok okunan bir hadis kitabı olarak, tatmin edici bir şerhinin bulunmaması büyük bir boşluk doğurmaktaydı. Son yıllarda yoğunlaşan ilgi ve ihtiyacı dikkate alarak, elinizdeki bu tercüme ve şerhi gerçekleştirmeye çalıştık.

Bu çalışmamızla necip milletimizin sünnet bilgi ve kültürüne bir katkıda bulunabilirsek, gerçekten mutlu olacağız. Zira **biz, sünnetteki yorumuyla Kur'an'ı ve İslâm'ı kavramak ve yaşamakla iyi müslüman olunacağına inanmaktayız.** Bunun yolu da hadis kitaplarımızdan yararlanmaktır.

Geçmişte İslâm âlimleri hadis metinlerini büyük hacimli ve belli tertiplere sahip kitaplarda toplamışlar, böylece ümmetin istifadesine sunmuşlardır. Özellikle hicrî ilk üç-dört asır bu tür çalışmaların yoğunlaştığı asırlardır. Daha sonraki dönemlerde, bu hacimli hadis kitaplarından seçmeler yapılmak suretiyle farklı tertip ve muhtevâda hadis kitapları meydana getirilmiştir. Hadis kültürü bakımından kendisine çok şey borçlu olduğumuz **İmam Nevevî** ve onun *Riyâzü's-sâlihîn* adlı eseri bu alanda müstesnâ bir yere ve kıymete sahip bulunmaktadır.

İMAM NEVEVÎ, HAYATI ve ESERLERİ

A. Doğumu ve Çocukluğu

Adı **Ebû Zekeriyyâ Yahyâ İbni Şeref İbni Mürî en-Nevevî**'dir. 631 yılı Muharrem ayının ortalarında (Ekim 1233) Suriye'nin güneyindeki Havran bölgesinde bulunan **Nevâ** köyünde doğdu. Köyüne nisbetle **en-Nevevî** veya **en-Nevâvî**, o bölgeye nisbetle el-Havrânî, dedelerinden Hizâm'a nisbetle de el-Hizâmî diye anıldı. Kendisinin Nevevî nisbesini kullandığı, yazılarında görülmektedir. Adı Yahyâ olanlar, baba oğul iki peygamberin hâtırasına hürmeten Ebû Zekeriyyâ diye künyelendikleri için, o da geleneğe uyarak, hiç evlenmediği halde, bu künyeyi aldı. İslâm dinine olan hizmetlerine bakarak kendisine, dini ihyâ eden kimse anlamında **Muhyiddin** lakabı verilmiştir. Övülmekten hoşlanmayan Nevevî, dinin her zaman canlı ve dipdiri olduğunu, kimsenin ihyâsına ihtiyacı bulunmadığını belirterek, kendini tezkiye anlamı taşıdığı için bu lakapla anılmaktan hoşlanmaz, hatta kendisine Muhyiddin diyenlere hakkını helâl etmeyeceğini söylerdi. Babası Şeref İbni Mürî, mütevâzi dükkânında çalışan, çevresinde dürüstlüğü ile tanınan zâhid ve müttaki bir kimseydi.

Nevevî on yaşına basınca, babasının dükkânında çalışmaya başladı. Fakat o ticaretle uğraşmayı sevmediği gibi, arkadaşlarıyla oynamayı da arzu etmezdi. Erginlik çağına girerken hıfzettiği Kur'ân-ı Kerîm'i her fırsatta okumaktan büyük haz duyardı. Evliyâullahdan mübarek bir zât diye bilinen, daha sonraları Nevevî'nin mânevî mürşidi olan Yâsîn İbni Yûsuf el-Merâkeşî (veya Zerkeşî) o sıralarda Nevâ'ya geldi. Çocukların birlikte oynayalım diye zorlamasına rağmen onlardan kurtulup Kur'an okumaya çalışan Nevevî'yi pek sevdi. Nevevî'nin Kur'an hocasına giderek, bu çocuğun ileride önemli bir âlim ve büyük bir zâhid olacağını tahmin ettiğini, onunla özel surette meşgul olmasını istedi. Fakat Kur'an muallimi ona "Sen müneccim misin?" diye çıkışarak tavsiyesini dikkate almadı.

B. Tahsili.

Nevevî babasına yardım ederek ve fırsat buldukça çevresindeki âlimlerden temel İslâmî bilgileri öğrenerek on sekiz yaşına kadar memleketinde kaldı. 649 (1251) yılında babası onu Dımaşk'a getirerek Revâhiyye medresesine yerleştirdi. Medresede talebeye günde sadece bir ekmek veriliyordu. Nevevî bu mütevâzi şartlar altında tanınmış âlimlerden okumaya başladı. Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) Şâfiî fıkhına dair iki mûteber eserinden (büyük boy 166 sayfa tutan) *et-Tenbîh*'i dört ayda, *el-Mühezzeb*'in ibâdât bölümünün dörtte birini de (bu kısım büyük boy 257 sayfa tutmaktadır) o yılın geri kalan sekiz ayı içinde ezberledi. Nevevî, aşağıda anlatılacağı üzere, daha sonraları bu iki eseri şerhetmiştir.

İki yıl sonra babasıyla birlikte hacca gitti. Yolda hastalandı ve Mekke'ye varıncaya kadar sıtmadan kıvrandı. Fakat sesini çıkarıp da hâlinden şikâyet etmedi. Medîne-i Münevvere'de bir buçuk ay kalarak oradaki âlimlerin derslerine katıldı.

Kendisinde ilme karşı öyle bir iştiyâk vardı ki, bizzat söylediğine göre, iki yıl boyunca yere uzanıp yatmadı. Uykusu gelince kitaplarına yaslanarak biraz uyuklardı. Onun ilme olan düşkünlüğü darb-ı mesel hâline geldi. Hocalarına gidip gelirken bile, okuduklarını tekrar ederdi. Yıllar sonra yazacağı eserlerde belirttiği gibi, ona göre **"İlimle uğraşmak, Allah rızâsını kazanmak için tutulan en iyi yol ve en üstün ibadetti. İlim tahsili nâfile oruç, namaz ve zikirden daha faziletliydi**."

Hergün on iki hocadan lugat, sarf, nahiv, fıkıh, hadis, kelâm gibi sâhalarda on iki çeşit ders alıyordu. Hadis ilmine dair okuduğu eserler, bu konuda bir fikir verebilir:

Kütüb-i Sitte'yi hocalarına bizzat okuduktan başka, Mâlik'in *Muvatta*'ını, İmâm Şâfiî'nin, Ahmed İbni Hanbel'in, Osman İbni Saîd ed-Dârimî'nin, Ebû Avâne el-İsferâyînî ve Ebû Ya`lâ'nın *Müsned*'lerini, Dârekutnî ve Beyhakî'nin *es-Sünen*'lerini, Begavî'nin *Şerhu's-Sünne*'si ile Humeydî'nin *el-Cem beyne's-Sahîhayn*'ini ve Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Câmi` li ahlâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi*`ini de okudu. Devamlı çalışması sebebiyle, on yıl gibi bir zamanda parmakla

gösterilen bir ilim adamı oldu. 660 yılından itibaren de eser vermeye başladı. Nevevî'nin ilk eserini 655 yılında yazdığı da söylenmektedir.

C. Hocaları.

"Bir kimsenin hocaları, onun dinde babalarıdır. Allah ile irtibatını sağlayan vâsıtalardır" diyen Nevevî, en çok fıkıh ve hadis sahalarındaki âlimlerden faydalandı.

Hadis ilmindeki hocaları, hadisle ilgili önemli bilgileri öğrendiği ve birçok hadis kitabını kendisinden dinlediği Ziyâ İbni Temmâm el-Hanefî, *Sahîh-i Müslim*'i okuduğu Ebû İshâk İbrâhim İbni Ömer el-Vâsıtî (ö. 662/1263-64), on yıl boyunca daha çok Buhârî ve Müslim hadislerinin şerhi konusunda faydalandığı ve o devirde bir benzerini görmediğini söylediği İbrâhim İbni Îsâ el-Murâdî el-Endelüsî (ö. 668/1269) ve en büyük hocası olduğu söylenen Ebü'l-Ferec Abdurrahman İbni Muhammed İbni Ahmed el-Makdisî (ö. 682/1283) gibi muhaddislerdir.

Fıkıh ilmindeki hocaları arasında, kendisinden en çok faydalandığı ve ilk hocam dediği zühd ve takvâ sahibi mükemmel insan İshâk İbni Ahmed el-Mağribî (ö. 650/1252), o devirde Şâfiî fıkhını en iyi bilen Dımaşk müftüsü Ebû Muhammed Abdurrahman İbni Nûh İbni Muhammed el-Makdisî (ö. 654/1256), Şâfiî fıkhının en önde gelen âlimlerinden Ebü'l-Hasan Sellâr İbni Hasan el-İrbîlî (ö. 670/1271-72) ve fıkıh usûlü okuduğu kâdî Ebü'l-Feth Ömer İbni Bündâr et-Tiflîsî (ö. 672/1273-74) gibi fakihler vardır.

Nahiv ilmi tahsil ettiği âlimler arasında, nahivcilerin imâmı İbni Mâlik et-Tâî'nin (ö. 672/1274) adı zikredilebilir.

D. Talebeleri.

Nevevî'ye pek çok âlim talebelik etmiştir. Bunların en meşhuru **İbnü'l-Attâr** Alâeddin Ebü'l-Hasan Ali İbni İbrâhim ed-Dımaşkî'dir. Bu âlim Nevevî'nin ömrünün son altı yılında ondan hiç ayrılmadığı, devamlı hizmetinde bulunduğu için kendisine "*Muhtasaru'n-Nevevî*" lakabı verilmiştir. İbnü'l-Attâr, aşağıda belirtileceği üzere, Nevevî'nin hayatını kaleme almış ve yazdığı tercüme-i hâli hocasına kontrol ve tashih ettirmiştir. Hadis usûlüne dair *Garâmî sahîh* adlı manzûmenin müellifi *İbni Ferah el-İşbîlî* (ö. 699/1300); *el-Menhelü'r-revî* adlı usûl-i hadis kitabının

müellifi, Mısır ve Şam kadısı **Bedreddin İbni Cemâ**`a (ö. 733/1333), Şâfiî âlimlerinden kâdî Ziyâüddin Ali İbni Selîm el-Ezrü`î (ö. 731/1330-31), *Tehzîbü'l-Kemâl* müellifi Yûsuf İbni Abdurrahman **el-Mizzî** (ö. 742/1341), kâdılkudât Şemseddin İbnü'n-Nakîb Muhammed İbni İbrâhim (ö. 745/1345) ve muhaddis târihçi İbni Kesîr'in babası Ebû Hafs Ömer İbni Kesîr gibi önemli şahsiyetler ona talebelik etmiştir. Bunlardan başka bazı âlimler de Nevevî'den icâzet yoluyla rivayette bulunmuşlardır.

E. İlmi.

Muhtelif devirlerde hadis ilmini yeniden canlandıran âlimler gelmiştir. Nevevî'nin yaşadığı yüzyılda **İbnü's-Salâh ile Nevevî**, bir sonraki asırda **Zehebî**, müteâkip asırda **İbni Hacer el-Askalânî** gibi âlimler hadis ilmine büyük hizmet etmişlerdir. Zehebî'nin **"hadis âlimlerinin efendisi"** diye andığı Nevevî, bir hadis hâfızı, aynı zamanda hadis ilimlerinde tanınmış bir otoriteydi. Sahîh hadisleri olduğu kadar zayıf ve uydurma rivayetleri, râvilerin hâllerini bilirdi. Hadislerde geçen garîb kelimeleri anlamada ve hadislerden fıkhî hüküm elde etmede pek mâhirdi.

Şâfiî fıkhında devrinin en büyük âlimi o idi. Bu mezhebin esaslarını, usûl ve fürûunu, bir meseleye dâir sahâbe ve tâbiîn âlimlerinin neler söylediklerini, hangi noktada birleşip hangi noktada birbirinden ayrıldıklarını ezbere bilirdi. Birgün İmâm Gazzâlî'nin *el-Vasît*'inden yapılan bir nakil hakkında kendisiyle münakaşa ettiler. Halbuki Nevevî münakaşa etmekten hiç hoşlanmadığı gibi, münakaşa edenleri de sevmezdi. Şöyle dedi:

"Benimle el-Vasît hakkında münakaşa ediyorlar. Ben o eseri dört yüz defa okudum."

Tahsil için geldiği Dımaşk'ta kendisinden ilk faydalandığı hocası Şam müftüsü Firkâh ile aralarında daha sonraki yıllarda ganimetlerin taksimi konusunda görüş ayrılığı çıktı. Hocalarına aşırı derecede saygı duymakla beraber, onların Şâfiî mezhebine veya sünnetin açık hükmüne aykırı görüşleri karşısında hiç mütevâzi davranmayan Nevevî, devrin şartlarını dikkate alarak fetvâ veren hocasını tasvip etmedi; bu sebeple araları açıldı.

Mezhepte imâmı olan eş-Şâfi`î'nin "Helâl ve haram bilgisinden sonra en değerli ilim tıb ilmidir" demesi sebebiyle olmalı ki, öğrencilik yıllarında bir

ara tıp tahsil etmek istedi. Bu sebeple İbni Sînâ'nın *el-Kânûn* adlı eserini satın aldı. Fakat o günden itibaren pek bunalıp sıkılmaya başladı. Sonunda bu hâlin kendisine tıpla uğraşmaktan geldiğini anlayarak *el-Kânûn*'u sattı ve odasında tıpla ilgili ne varsa elinden çıkarmak suretiyle rahatladı.

Nevevî muhtelif medreselerde hocalık yaptı. 665 (1267) yılında Ebû Şâme el-Makdisî'nin vefatıyla boşalan Suriye'nin en tanınmış öğretim müessesesi olan **Eşrefiyye Dârülhadisi** şeyhliğine getirildi. Vefâtına kadar on bir sene müddetle bu görevi devam ettirdi.

F. Görünüşü ve Yaşayışı.

Nevevî orta boylu, kara yağız bir kimseydi. Bir kaç teli ağarmış sık ve siyah sakalı heybetli görünüşüne ayrı bir ağırlık verirdi. Ciddi yüzünde tebessüm az görülürdü. Kılığı kıyafeti devrinin âlimlerinin özel giyim kuşamına hiç benzemezdi. Sırtındaki kaba dokunmuş pamuk elbise ve başındaki küçük sarığıyla onu gören, Dımaşk'ı gezmeye gelmiş Nevâlı bir köylü zannederdi.

Ömrünü ilme nikâhlayan Nevevî hiç evlenmedi. Belki evliliğin kendisini meşgul edeceği, belki de kendisine muhtelif sorumluluklar yükleyeceği kanaatıyla evlenmeyi hiç düşünmedi.

Âhirete duyduğu özlem sebebiyle dünya zevklerine, yiyip içmeye, giyinip kuşanmaya, kısaca söylemek gerekirse rahat yaşamaya değer vermezdi. Günde bir defa geceleyin, sadece bir çeşit yemek yerdi. Sofrasında iki çeşit yiyecek nâdiren bulunurdu. Eti, köyüne gideceği zamanlar yerdi. Sadece seher vakti su içerdi. Karla soğutulmuş suyu içmez; rutubeti uyku getirir diye salatalık bile yemezdi. Kebap ve tatlıya zâlimlerin yiyeceği diye iltifat etmezdi. Talebeliğinden itibaren kazandığı az uyuma alışkanlığını, fânî ömrü, yeterince değerlendirebilmek için hayatı boyunca uyguladı.

Onun hayatını yazanların hemen hepsinin belirttiğine göre, Dımaşk'ta yetişen meyvaları yemezdi. Bunun sebebini soran talebesi İbnü'l-Attâr'a, Dımaşk'ta pek çok vakıf arazi bulunduğunu, bunların titizlikle idare edilmediğini, ortaklığın meşrû bir şekilde yapılmadığını, dolayısıyla bu meyvalara haram karıştığını söyledi. Babasının getirdiği yiyeceklerle

geçimini sağlar, sadece onun getirdiği incirleri yerdi. Bütün bu hâller onun iradesinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

En büyük ibadetin samimi bir niyetle helâl ve haramları öğrenmek olduğunu söyleyen Nevevî, hayatı boyunca kimseden bir kuruş almadı. **Görev yaptığı medreselerden kendisine verilen aylıkla kitap alır, sonra da bunları o medreseye vakfederdi. Eşrefiyye dârülhadisinden hiç maaş almadı.** Onun bu hâli, hak mefhumuna ne büyük önem verdiğini göstermektedir. Nevevî'yi yakından tanıyan bazı âlimler onun bir sahâbî gibi, bazıları ise bir tâbiî gibi yaşadığını söylemişlerdir.

İlimle bu kadar çok meşgul olmasına rağmen ibadete, Kur'an okumaya ve Allah Teâlâ'yı zikretmeye geniş zaman ayırırdı. Bir gece sabaha doğru Dımaşk Câmii'nde bir direğe yönelmiş karanlıkta namaz kılıyordu. Allah Teâlâ'nın, zâlimler ile onların arkadaşı olan günahkârları cehenneme götürmeleri için meleklere verdiği **"Onları tutuklayın; çünkü onlar sorguya çekileceklerdir"** [Sâffât sûresi (37), 24] emrini, hesâba çekilen kendisiymiş gibi derin bir hüzün ve huşû içinde dakikalarca tekrarlayıp durmuştu.

Nevevî'yi yakından tanıyan bazı âlimler onun kerâmetlerinden sözederler.

G. Yöneticileri Uyarması

Nevevî, emir bi'l-ma`rûf nehiy ani'l-münker görevini yerine getirme konusunda benzeri pek az bulunan bir insandı. Haksızlığa boyun eğmez, doğru bildiğini söylemekten, yöneticileri sözlü veya yazılı olarak uyarmaktan çekinmezdi.

I. Baybars diye bilinen, Mısır ve Suriye'de Memlûk Devleti'ni kurarak on yedi yıl saltanat süren el-Melikü'z-Zâhir Rüknüddin el-Bundukdârî'ye Nevevî'nin muhtelif mektuplar yazdığı, hatta bu mektupların bir kısmını ileri gelen âlimlere de imzalatarak müşterek bir dilekçe halinde sunduğu ve kıtlık sebebiyle maddî sıkıntı içinde bulunan Dımaşk halkına kolaylık göstermesini, ağır vergilerle onları zor durumda bırakmamasını istediği bilinmektedir. Dileği yerine getirilmediği veya isteklerinin aksi yapıldığı zaman bu mektupların sertlik dozunun daha da arttığı, hiçbir tehdidin ve hatta ölümün kendisini yıldırmayacağını sultana hatırlattığı görülmektedir.

Fakat bu mektuplarında sultana karşı hiçbir zaman saygısızlık göstermemiştir. Onun dindar bir kimse olduğunu bildiği için, âyet ve hadislerden pek çok örnekler vererek kendisini iknâ etmeye çalışmıştır.

Nevevî'nin asıl hedefi sultanın halka iyi davranmasını temin etmek olduğu için yumuşak ve yapıcı bir üslûp kullanmayı tercih etti. Bu mektuplarında Allah Teâlâ'nın sultana kısa zamanda büyük zaferler, geniş topraklar nasip ettiğini, din düşmanlarını bozguna uğrattığını söyledikten sonra, **Cenâb-ı Hakk'ın kendisini dinine hizmet etmesi, müslümanların haklarını gözetmesi, halka şefkat göstermesi, onların zayıflarına sahip çıkması ve tebaasını her türlü zarardan koruması için bu makama getirdiğini, bunları yapmayıp halkın hakkını çiğnediği takdirde Allah'ın huzurunda zor durumda kalacağını hatırlattı. Halkın toprağını elinden almanın dinen câiz olmadığını, bu uygulamayla yetim, dul, yoksul bir çok zavallıya büyük zararlar vereceğini, o güne kadar dinin emirlerinden ayrılmayan sultanın, kendi halkının malını zorla ellerinden almasının doğru olmayacağını belirtti.**

Nevevî'nin sultanı bu tarzda uyarması bazı kimseleri telaşa düşürdü. Ona, bu tavrını bırakmadığı takdirde hizmetlerinin engellenebileceğini söylediler. Sultana karşı direnmekten vazgeçmesini istediler. Hiçbir mevkide gözü olmayan Nevevî, bu kimselere de zehir zemberek denen cinsten mektuplar yazarak uyardı, onları dinin buyruklarına uygun yaşamaya dâvet etti.

Haçlılara karşı verdiği savaşlarla ünlü melik Baybars, aslında samimi bir müslümandı. Bu Kıpçak asıllı Türk sultanı, **Moğolların Suriye'ye saldırdığı sıralarda halkın münbit topraklarını, bahçelerini hazineye katmak istemiş**, bunun için de Suriyeli âlimlerin fetvasına başvurmuştu. Bazı âlimler korktukları için, bazıları dünyalık elde etmek için sultanın istediği fetvâyı vermişti. Baybars Nevevî'den de fetva istemiş, fakat bu uygulamanın haksızlık olduğuna inanan Nevevî fetvâ vermeye yanaşmamıştı.

Anlatıldığına göre Sultan'ın bu konudaki ısrarları üzerine Nevevî ona şunları söylemişti:

— İyi biliyorum ki, sen bir zamanlar Emîr Bunduktâr'ın kölesiydin. Hiçbir şeyin yokken Allah lutfedip seni melik yaptı. Duyduğuma göre sarayında, eğerlerinin kayışları altından mâmul bin kölen, çeşit çeşit zinet eşyalarına sahip iki yüz câriyen varmış. Bütün bunları onlardan alıp savaş hazırlığı için kullandığın hâlde devlet hazinesi yetersiz kalırsa, halkın malına el koyman için o zaman sana fetvâ veririm. Daha sonra Suriye'lilere yüklenen savaş vergilerinin ağırlığından söz ederek bu vergilerin kaldırılmasını, müderrislerin maaşlarının azaltılmamasını istedi.

Nevevî'nin bu pervâsız sözlerine ve istediği fetvâyı vermemesine çok kızan melik:

— Şehrimden çık git! dedi. Nevevî:

— Baş üstüne! diyerek Dımaşk'ı terk etti ve Nevâ'ya gitti.

Nevevî huzurundan çıkınca sultan Baybars onun vazifesine son verilmesini ve maaşının kesilmesini emretti. Adamları ona Nevevî'nin bir vazifesi bulunmadığını, dolayısıyla maaş da almadığını, söylediler. Bunun üzerine Baybars:

— Öyleyse ne ile geçiniyor? diye sordu.

— Babasının gönderdikleriyle, dediler.

Söylendiğine göre melike Nevevî'yi niçin öldürtmediğini sorduklarında:

— Bunu istemedim değil. Fakat onu öldürtmeyi her arzu ettiğimde, ikimizin arasında **ağzını kocaman açmış bir arslan** buna engel oldu. Öldürülmesini emretseydim beni parçalayacaktı, dedi. Nevevî ile birkaç defa görüşen el-Melikü'z-zâhir, ondan çekindiğini yakınlarına itiraf etmiştir. Nevevî 665 (1266-67) yılında, 34 yaşında Eşrefiyye dârülhadisi şeyhi olduğuna göre, bu hâdisenin daha önce meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Nevevî'nin melik Baybars'a karşı gösterdiği bu yiğit tavrından sonra ünü yayıldı. Eserlerine büyük rağbet gösterildi.

H. Vefatı.

Talebesi İbnü'l-Attâr'ın söylediğine göre, vefatından iki ay kadar önce ziyaretine gelen bir fakir, köylülerden birinin hediye ettiği ibriği Nevevî'ye

teslim etti. Hayatı boyunca hiç kimseden bir şey kabul etmeyen Nevevî, ibriğin bir sefer âleti olduğunu söyleyerek aldı.

Vefât edeceğini sezmiş olmalı ki, kendisine sefer izni çıktığını söyleyerek hocalarının kabirlerini, şehirdeki tanıdıklarını ziyaret etti ve kitaplarını medreseye vakfetti.

Daha sonra Kudüs'e gitti. Ziyâretini tamamlayıp Nevâ'ya döndü. Birkaç gün sonra babasının evinde hastalanarak 676 yılının 24 Receb (22 Aralık 1277) çarşamba günü seher vakti Mevlâ'sına kavuştu.

Cenâb-ı Hak şefaatına nâil eylesin.

I. Hakkında Söylenenler.

Ashâb-ı kirâmı andıran bu örnek şahsiyeti tanıtırken **Zehebî**, zühd ü takvâ bakımından eşsiz, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma hususunda benzersiz bir kimse dedikten sonra, onun azla yetindiğini, basitçe giyindiğini, yemeye içmeye değer vermediğini, bununla beraber vakur ve heybetli olduğunu, kısaca onun Allah'dan, Allah'ın da ondan memnun kaldığını, bu sebeple kendisini cennetinde ağırlayacağını söylemektedir.

Nevevî'nin talebelerinden fakih ve muhaddis **İbni Ferah el-İşbîlî** (ö. 699/1300), onun üç önemli özelliği bulunduğunu söyledikten sonra, bir kimsede bu özelliklerden sadece biri bulunsa, insanlar ondan faydalanmak üzere, ona dünyanın dört bucağından kalkıp gelirler, diyerek bu üç özelliği şöyle sayar:

* İlim ve görev sorumluluğu,

* Dünyaya ve dünya menfaatlerine değer vermemek,

* İyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırmak.

Tâceddin es-Sübkî'nin naklettiğine göre babası **Takiyyüddin es-Sübkî** (ö. 756/1355), Nevevî'ye derin hayranlık duyardı. Eşrefiyye dârülhadisine Nevevî'den sonra büyük muhaddis Mizzî (ö. 742/1341), onun vefâtı üzerine de Takiyyüddin es-Sübkî şeyh olmuştu. Fıkıh ve hadis sahalarında değerli eserler vermiş ve Şam kadılığı yapmış olan bu âlim,

Nevevî’nin Eşrefiyye dârülhadîsinde ders verdiği yerde geceleri ibadet ederken yanağını yere koyar ve **“Nevevî’nin ayak bastığı yere belki yüzüm temas eder”** diye duygulanırdı.

Yine Tâceddin es-Sübkî’nin anlattığına göre, babası birgün binitiyle giderken yolda halktan câhil, yaşlı bir adama rastladı. Bu ihtiyar, bir zamanlar Nevevî’yi gördüğünü söyleyince, Takiyyüddin es-Sübkî binitinden inerek adamın elini öptü, duasını istedi. Sonra da “Nevevî’yi gören biri benim önümde yürürken ben hayvana binemem” diyerek onu terkisine aldı. Takiyyüddin es-Sübkî, Nevevî’nin evliyâullahdan olduğunu söylerdi.

J. Hakkında Yazılan Eserler.

1. Alâeddin İbnü’l-Attâr Ali İbni İbrâhim eş-Şâfi`î (ö. 724/1324), *Tuhfetü’t-tâlibîn fî tercemeti şeyhine’l-imâm Muhyiddîn.* İbnü’l-Attar yazdığı bu tercüme-i hâli Nevevî’ye sunmuş, Nevevî de okuyarak düzeltmeler yapmış ve bu eser Nevevî’ye dair yazılan biyografilere kaynak olmuştur.

2. Muhammed İbni Muhammed İbni Ahmed en-Nüveyrî (ö. 873/1469), *Tuhfetü’t-tâlib ve’l-müntehî fî tercemeti’l-imâm en-Nevâvî.*

3. İbni İmâmü’l-Kâmiliyye Muhammed İbni Muhammed İbni Abdurrahman el-Kâhirî (ö.874/1470), *Buğyetü’r-râvî fî tercemeti’l-imâm en-Nevâvî.*

4. Muhammed İbni Abdurrahman es-Sehâvî (ö. 902/1497), *el-Menhelü’l-azbi’r-ravî fî tercemeti kutbi’l-evliyâi’l-kirâm şeyhi meşâyihi’l-İslâm Muhyiddîn İbni Zekeriyyâ en-Nevâvî* (nşr. Mahmûd Hasan Rebî`, Kahire 1354/1935).

5. Süyûtî, *el-Minhâcü’s-sevî fî tercemeti’l-imâm en-Nevevî* (nşr. Ahmed Şefîk Demc, Beyrut 1408/1988).

6. Abdülganî ed-Dakr, *el-İmâm en-Nevevî (Dımaşk* 1407/1987).

7. Ahmed Abdülaziz Kasım el-Haddâd, *el-İmâm en-Nevevî ve eseruhû fi’l-hadîs ve `ulûmihî* (Beyrut 1413/1992).

K. Eserleri.

Nevevî'nin yazdığı kitapları üç grupta toplamak mümkündür. Kitaplarının bir kısmını tamamlamış, bir kısmını tamamlamaya ömrü yetmemiş, söylendiğine göre on bin sayfa (bin kürrâse) kadarını da yazdıktan sonra o devrin usûllerine göre yıkatmış yani sildirmiştir. Aşırı titizliği sebebiyle yeterli bulmayıp imhâ etmek istediği eserleri yakmak yerine yıkatması, kâğıdı tekrar kullanma ihtiyacı sebebiyledir. Birçok kitabının yarım kalması, Nevevî'nin muhtelif çalışmaları aynı zamanda yürüttüğünü göstermektedir. Hacimli kitapların okunma şansının fazla olmadığı düşüncesiyle kısa ve özlü yazmaya çalıştığı eserleri şunlardır:

1. Hadisle İlgili Eserleri

a) *Riyâzü's-sâlihîn*. Bu çalışmanın konusu olan eser, Nevevî'nin hayatından sonra müstakil olarak tanıtılacaktır.

b) *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim İbni Haccâc*. Sahîh-i Müslim şerhlerinin en önemlilerinden biridir. Her bir hadisi tek tek ele almamış, şerh edilmesini gerekli gördüğü kısımları açıklamıştır. Muhtasar bir şerh olmasına rağmen, hadislerin senedindeki râvileri tanıtmış, metinlerdeki garîb kelimeleri açıklamış, birbirine zıt gibi görünen hadisler hakkında açıklayıcı bilgi vermiş ve mânanın kolayca anlaşılıp hadisten hüküm elde edilmesini sağlamıştır.

Mâzerî'nin *el-Mu`lim* adlı *Sahîh-i Müslim* şerhi ile onu tamamlamak üzere Kâdî İyâz'ın yazdığı *İkmâlü'l-Mu`lim*'den çokca faydalandığı anlaşılmaktadır. Mufassal şerhlere fazla rağbet edilmediği için eserini kısa tuttuğunu, şayet öyle olmasaydı, hiçbir tekrara düşmeden ve faydasız söz söylemeden bu kitabı yüz ciltten fazla yazabileceğini belirtmiştir.

Nevevî ömrünün son iki senesinde yazdığı bu eserle *Sahîh-i Müslim*'e büyük hizmet etmiştir. Onun *Sahîh-i Müslim*'e yaptığı önemli bir hizmet de, bab başlıklarını yazmasıdır. Daha önce eseri şerh eden bazı âlimler kendilerine göre bab başlıkları koymakla beraber, hiç biri bu konuda Nevevî kadar başarılı olmamıştır. Bugün matbû *Sahîh-i Müslim*'lerdeki bab başlıkları Nevevî'ye aittir.

Eser Kahire'de (I-IV, 1271; I-V, 1283), Leknev'de (1285) ve Delhi'de (1304, 1309), dokuz ciltte on sekiz cüz hâlinde Kahire'de (1929-1930)

müstakil olarak, *İrşâdü's-sârî*'nin kenarında on cilt halinde Bulak'ta (1267, 1275, 1276, 1285, 1288, 1292, 1304-1306) ve yine Kahire'de (1276, 1306, 1307, 1325-1326) yayımlanmıştır.

c) *el-Ezkâr.* Kısaca el-Ezkâr diye tanınan bu eserin tam adı *Hilyetü'l-ebrâr ve şi`ârü'l-ahyâr fî telhîsi'd-de`avâti ve'l-ezkâr el-müstehabbeti fi'l-leyli ve'n-nehâr*'dır. Nevevî, bir müslümanın hayatında karşılaşabileceği olayları, yapacağı ibadetleri ve davranışları göz önünde bulundurarak bunlarla ilgili dua ve zikirleri bir araya getirmiştir. 667 (1268) yılı başında tamamladığı bu eseri 19 bölüm ve 356 bab hâlinde tasnif etmiştir. Ayrıca eserin sonuna yaygın dualarla ilgili 30 kadar hadis toplamıştır. *Riyâzü's-sâlihîn*'de yaptığı gibi, bu eserde de, okuyucuya kolaylık olması için hadisleri senedsiz olarak vermiştir.

Nevevî zikir ve dualarla ilgili hadisleri daha çok Buhârî ile Müslim'in *Sahîh*'leri ile Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünen*'lerinden derlemiştir. Topladığı hadislerin çoğunun sahih olduğunu, zayıf hadisleri nâdiren aldığını ve o takdirde hadisin za`fını belirttiğini söylemektedir. Nevevî'den önce bu konuda pek çok âlim eser vermiştir. Fakat onların hepsinden muhtevalı olan *el-Ezkâr* daha çok kabul görmüştür. Âlimlerin **"evi sat, Ezkâr'ı al"** demeleri eserin ne kadar beğenildiğini göstermektedir.

Riyâzü's-sâlihîn şârihi **İbni Allân** es-Sıddîkî (ö.1057/1647) *el-Ezkâr*'ı *el-Fütûhâtü'r-rabbâniyye ale'l-Ezkâri'n-Neveviyye* adıyla şerhetmiştir (I-VII, Kahire 1348/1929). Şâfiî fakihlerinden Ahmed İbni Hüseyin er-Remlî (ö. 844/1441) ve Bahrak diye tanınan Muhammed İbni Ömer el-Himyerî (ö.930/1524) *el-Ezkâr*'ı hulâsa etmişlerdir.

İbni Hacer el-Askalânî *el-Ezkâr*'ın hadislerinin üçte ikisini (bâbü'l-isti'zân'a kadar *Emâlî* diye de anılan *Netâicü'l-efkâr fî tahrîci ehâdîsi'l-Ezkâr* adlı eserinde tahric etmiş, fakat bu çalışmasını tamamlamaya ömrü yetmemiştir. Üç cilt olan *Emâlî*'nin birinci cildi Abdülmecid es-Silefî tarafından yayımlanmıştır (Bağdat 1406). İbn Allân'ın *el-Fütûhât*'ı İbn Hacer'in bu çalışmasını ihtiva etmektedir. Celâleddîn es-Süyûtî'nin eser üzerinde *Ezkârü'l-Ezkâr* adlı muhtasarı, ayrıca *Tuhfetü'l-ebrâr bi nüketi'l-Ezkâr* adlı ta'liki (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut 1410/1990)

bulunmaktadır. İbni Tolun diye meşhur tarih ve fıkıh âlimi Muhammed İbni Ali ed-Dımaşkî el-Hanefî'nin (ö. 953/1546) eser üzerinde *İthâfü'l-ahyâr fî nüketi'l-Ezkâr* adlı bir çalışması vardır. Muhammed Ali es-Sâbûnî *el-Ezkâr*'dan seçmeler yapmış ve eserine *el-Münteka'l-muhtâr fî Kitâbi'l-Ezkâr* (Kahire 1986) adını vermiştir.

el-Ezkâr Kahire'de (1306, 1312, 1323; nşr. Mustafa Hüseyin Ahmed 1356; nşr. Muhammed Enver Baltacî 1406) ve Dımaşk'ta (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût 1391/1971; nşr. Ahmed Râtib Hamûş 1404/1983) neşredilmiş, Abdülhâlık Duran tarafından da *el-Ezkâr Tercümesi* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir (İstanbul 1973).

d) *İrşâdü tullâbi'l-hakâik ilâ ma`rifeti süneni hayri'l-halâik sallallahu aleyhi ve sellem*. İbnü's-Salâh'ın (ö. 643/1245), İslâm dünyasında pek az esere nasip olacak şekilde ilgi gören ve üzerinde pek çok çalışma yapılan *Mukaddimetü İbni's-Salâh* diye ünlü kitabının muhtasarıdır. İbnü's-Salâh'ın hadis ilimlerini 65 bölüm hâlinde ele alıp incelediği usûl-i hadîse dair bu çalışmasını, Nevevî, anlaşıldığına göre Eşrefiyye dârülhadisi şeyhi olduktan sonra, kolayca ezberlenmesini sağlamak üzere sade bir ifadeyle özetlemiş, ayrıca esere yer yer ilaveler yapmıştır.

İrşâd, Abdülbârî Fethullah es-Selefî tarafından iki cilt hâlinde Medine'de (1408/1987), Nûreddin Itr tarafından da bir cilt hâlinde Dımaşk'ta (1408/1988) yayımlanmıştır.

e) *et-Takrîb ve't-teysîr li (fî) ma`rifeti süneni'l beşîri'n-nezîr.* Eser bir önceki maddede tanıttığımız *İrşâdü tullâbi'l-hakâik*'in muhtasarıdır. Zâten bir özetten ibaret olan *İrşâd*'ı bile okumaya üşenen kimselere kolaylık olmak üzere *et-Takrîb*'i kaleme almıştır. Usûl-i hadis bilgilerini pek güzel özetlemesi sebebiyle *et-Takrîb* çok rağbet görmüş, Zeynüddin el-Irâkî (ö. 806/1404), Muhammed İbni Abdurrahman es-Sehâvî (ö. 902/1496) ve Süyûtî (ö. 911/1505) gibi âlimler tarafından şerhedilmiştir. Süyûtî'nin *Tedrîbü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî* adlı şerhi pek ünlü olup Kahire'de basılmıştır (1307; nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf, I-II, Kahire 1385/1966).

William Marçais *et-Takrîb*'i fransızcaya tercüme etmiş ve *Journal Asiatique*'de yayımlamıştır (9. seri, XVI-XVIII, 1900-1901).

et-Takrîb, Tedrîbü’r-râvî ile muhtelif defalar basılmakla beraber, Abdullah Ömer el-Bârûdî tarafından yeniden neşredilmiştir (Beyrut 1406/1986).

f) *el-Erbe`ûne’n-Neveviyye.* Kırk hadis diye tanınan bu eser dinin esaslarına dair çoğu *Sahîh-i Buhârî* ile *Sahîh-i Müslim*’den seçilmiş 42 hadisi ihtiva etmektedir. Nevevî bu çalışmayı, kırk hadis derlemeye teşvik eden zayıf rivayete dayandığı için değil, Resûl-i Ekrem’in, huzurunda bulunanları bulunmayanlara tebliğ etmeye ve hadisleri başkalarına öğretmeye teşvik eden buyruğuna dayanarak yaptığını söylemektedir. 668 yılında tamamladığı bu eserdeki hadislerin kolayca öğrenilmesi için senedlerini zikretmemiştir.

Abdullah İbni Mübarek (ö. 181/797) ile başlayıp devam eden kırk hadis çalışmaları içinde Nevevî’nin bu eseri hemen her devirde büyük kabul görmüş, muhtevâsı ezberlenmiş ve başta kendisi olmak üzere 40’dan fazla âlim tarafından şerhedilmiştir.

el-Erbe`ûne’n-Neveviyye Bulak’ta (1294), Kahire’de (1278) ve şerhleriyle birlikte daha başka yerlerde pek çok defa basılmış ve Batı dillerine çevrilmiştir. Bunlardan Muhammed Ali Sabri tarafından hazırlanan Arapça- İtalyanca baskısı zikredilebilir (Roma 1982). Eserin Türkçe tercümeleri arasında Babanzâde Ahmed Naim Bey’e ait olanı (İstanbul 1341) anılmaya değer güzelliktedir.

g) *et-Telhîs şerhu’l-Buhârî.* Nevevî *Sahîh-i Müslim* gibi *Sahîh-i Buhârî*’yi de şerh etmek istemiş, fakat eserin ikinci kitabı olan Kitâbü’l-Îmân’dan sonrasını yazmaya ömrü yetmemiştir. Bu eserin müellif hattından istinsah edilen 105 varaklık bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi’nde (Kılıç Ali, nr. 243) bulunmaktadır. Bu yarım kalmış çalışma, Kastallânî’nin *İrşâdü’s-sârî* ve Sıddîk Hasan Han’ın *Avnü’l-bârî* adlı Buhârî şerhlerinin bazı bölümleriyle birlikte yayımlanmıştır *(Kahire 1347).*

h) *Mâ temessü ileyhi hâcetü’l-kârî li Sahîhi’l-İmâmi’l-Buhârî.* Buhârî ile hocaları ve öğrencileri, sahih hadis ve *Sahîhayn*’in değeri hakkında bilgi verildikten sonra bazı hadis ıstılahlarının tanıtıldığı eser Ali Hasan Ali Abdülhamîd tarafından Beyrut’ta (ts., Dârü’l-kütübi’l-`ilmiyye) neşredilmiştir.

ı) *el-Hulâsa fî ehâdîsi'l-ahkâm.* Eser, *Hulâsatü'l-ahkâm fî (min) mühimmâti's-süneni ve kavâidi'l-İslâm* adıyla da anılmaktadır. Nevevî'nin Kitâbü'z-Zekât'a kadar yazabildiği bu eserin müellif nüshasını gördüğünü söyleyen İbni Mülakkın (ö. 804/1401), "Şayet tamamlanabilseydi ahkâm hadisleri konusunda benzersiz bir kitap olurdu" demektedir. Sahih ve hasen hadislerden meydana gelen eserde her konunun sonunda o bahisle ilgili zayıf hadisler toplanmış ve zayıf oldukları özellikle belirtilmiştir. Eserin Haydarâbâd el-Mektebetü's-Sa`diyye'deki nüshasından alınan fotokopisi, Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye'de (mahtûtât nr. 1096) bulunmaktadır. Muhammed İbni Suûd Üniversitesi'nde bir grup öğrencinin eseri neşre hazırladığı söylenmektedir.

j) *el-Îcâz fî şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd.* Tıpkı *Sahîh-i Buhârî* şerhi gibi yarım kalan bu eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hekimoğlu nr. 200, 139 vr.) bulunmaktadır.

Nevevî'nin "inneme'l-a`mâlü bi'n-niyyât" hadisini *el-İmlâ* adıyla hayatının son günlerinde şerhe başladığı, fakat çalışmasını tamamlayamadığı söylenmektedir. Sehâvî, Nevevî'ye nisbet edilen *Kitâbü'l-Emâlî*'nin bu çalışma olabileceğini düşünmektedir. *Câmi`u's-sünne* adında bir esere daha başlamış, fakat -Sehâvî'nin belirttiğine göre- ancak birkaç yaprak yazabilmiştir. Süyûtî onun *Sünen-i Tirmizî*'yi de ihtisar ettiğini söylemektedir.

2. Şâfiî Fıkhıyla İlgili Eserleri

a) *Ravzatü't-tâlibîn ve `umdetü'l-müttekîn.* Bu eser Gazzâlî'nin el-*Vecîz* adlı fıkıh kitabını şerh etmek üzere Abdülkerîm İbni Muhammed er-Râfi`î'nin (ö. 623/1226) yazdığı *eş-Şerhu'l-kebîr* diye anılan *Fethu'l-`azî*z'in muhtasarıdır. Nevevî bu eseri sadece ihtisar etmemiş, aynı zamanda ona iki cilt hacminde ilaveler yapmıştır. İki buçuk yıl süren bu çalışmasını 669 yılında tamamlamıştır. Nevevî'nin el yazısıyla dört cilt tutan bu eser, Şâfiî fıkhını en güzel şekilde derlemesiyle ünlüdür. ***er-Ravza* üzerinde 40 kadar Şâfiî âliminin şerh, hâşiye, muhtasar, ta`lîk ve tashih nevinden çalışması vardır.** *Ravzatü't-tâlibî*n Delhi'de (1307) ve Beyrut'ta yayımlanmıştır (I-VIII, 1966-1970). Nevevî bu eserdeki isim ve lugatleri açıklamak üzere *el-İşârât ilâ mâ vaka`a fi'r-Ravza mine'l-esmâi ve'l-*

lugât adlı bir eser yazmaya başlamış, Sehâvî'nin pek nefis bulduğu bu eserin Kitâbü's-Salât'tan sonraki kısmını tamamlamaya ömrü yetmemiştir.

b) *Minhâcü't-tâlibîn.* Râfi`î'nin *el-Muharrer* adlı kitabını tamamlayarak tashih ettiği ve kolayca ezberlenebilmesi için yüzde elli nisbetinde özetlediği bu çalışmayı 19 Ramazan 669 tarihinde tamamlamıştır. Şâfiî âlimleriyle talebenin el kitabı mahiyetinde olan ve *Elfiyye* müellifi İbni Mâlik tarafından "Bugünkü aklım olsaydı, vallahi ezberlerdim" diye medh edilen bu eser üzerine **40'dan fazla şerh yazılmıştır.** Eserin ayrıca muhtasarları, bu muhtasarların şerhleri bulunduğu gibi, hadislerini tahric etmek, müşkil görünen i`râbını halletmek ve manzum hâle getirmek maksadıyla da birçok eser kaleme alınmıştır.

Minhâcü't-tâlibîn Kahire'de (1297, 1305, 1308, 1314, 1329) ve Mekke'de (1306) basılmış, ayrıca van den Berg tarafından fransızca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (Batavia 1882-1884).

Minhâc'ın lafızlarını açıklamak maksadıyla kaleme aldığı *Dekâiku'l-Minhâc* adlı 33 sayfadan ibaret küçük bir eseri *Şerhu Dekâiki'l-Minhâc* adıyla yayımlanmıştır (Mekke 1353).

c) *el-Mecmû` şerhu'l-Mühezzeb.* Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin (ö.476/1083), Şâfiî fıkhını delilleriyle birlikte ortaya koyduğu *el-Mühezzeb* adlı eserini, hadislerini tahkik etmek, her mes'elede diğer mezheplerin görüşlerini delilleriyle birlikte ortaya koymak ve tartışmak suretiyle şerhetmeye başladığı ve ancak Kitâbü'l-Bey`i yazmakta iken vefat etmesi sebebiyle yarım bıraktığı bir eserdir. Âlimlerin son derece mükemmel bulduğu bu büyük eseri Takiyyüddin es-Sübkî tamamlamak istemiş, bugün 20 cilt halinde neşredilen eserin (baskı yeri ve tarihi yok) 10 ve 11. ciltlerine tekabül eden bölümü yazdıktan sonra vefat etmiş, fakat eser diğer Şâfiî âlimlerince ikmâl edilmiştir.

d) *Tashîhu't-Tenbîh.* Şâfiî fıkhının mûteber beş kitabından ilki kabul edilen Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbîh*'i üzerine yazdığı bir çok kitaptan biri olan bu eser ile *Nüketü't-Tenbîh*'i Nevevî'nin ilk çalışmaları arasında yer alır. *et-Tenbîh `alâ mâ fi't-Tenbîh* ve *el-Umde fî tashîhi't-Tenbîh* diye de bilinen birinci eser *et-Tenbîh* ile birlikte basılmıştır (Kahire 1329). Yine aynı eser üzerindeki *Tuhfetü't-tâlibi'n-nebîh fî şerhi't-Tenbîh* adlı geniş şerhi

Kitâbu’s-Salât’a kadar yazabilmiştir (İbni Kâdî Şühbe, II, 157). *et-Tenbih*’in lugatlerine dair *et-Tahrîr* adlı önemli çalışması, dille ilgili eserleri kısmında tanıtılacaktır.

e) *el-Usûl ve’z-zavâbıt.* Küçük bir risaleden ibaret bu çalışmada çoğu fıkıhla ilgili bazı meseleler ele alınmıştır. Eser Muhammed Mazhar Bekâ tarafından Mecelletü’l-bahsi’l-`ilmî ve’t-türâsi’l-İslâmî’de (III, 367-381, Mekke 1400) yayımlanmıştır. Muhammed Hasan Heyto da eseri önce Küveyt’teki Mecelletü Ma`hedi’l-mahtûtâti’l-Arabiyye’de neşretmiş (XXVIII, sy.2, s. 425-455), sonra da kitap olarak yayımlamıştır (Beyrut 1407/1986).

f) *el-Îzâh fi’l-menâsik.* Haccın ifâsına dair Nevevî’nin yazdığı altı kitabın en genişidir. Nevevî’nin bu konuda dört veya beş kitap yazdığını, bunlardan birinin *el-Îcâz fi’l-menâsik* adını taşıdığını söyleyenler de vardır. Eser Nûreddin es-Semhûdî (ö. 911/1505) tarafından şerh edilmiş, İbni Hacer el-Heytemî (ö. 974/1566) tarafından da üzerine bir hâşiye yazılmıştır. *el-Îzâh* Kahire’de (1282, 1316), Bombay’da (1291), Mekke’de (1316, 1329), *Metnü’l-Îzâh fi’l-menâsik* adıyla da Beyrut’ta (1406/1985) yayımlanmıştır. Ayrıca İbni Hacer el-Heytemî’nin hâşiyesiyle birlikte yine Kahire’de (1294, 1323, 1329, 1344) basılmıştır.

Kadınların haccına dair olan *Menâsikü’l-mer*’e, Sâlih İbni Abdurrahman el-Atram tarafından “Edvâu’ş-şerî`a” dergisinde yayımlanmıştır (XV, 25-75, Riyad 1404).

g) *el-Mensûrât ve `uyûnü’l-mesâili’l-mühimmât.* Kaynaklarda *el-Mesâilü’l-mensûre* ve *`Uyûnü’l-mesâili’l-mühimme* adlarıyla da zikredilen eser, Nevevî’nin verdiği bazı fetvâlar ile ders esnasında açıkladığı fıkıh, tefsir ve hadise dair 362 meselenin talebesi Alâeddin İbnü’l-Attâr (ö. 724/1324) tarafından derlenerek bablara göre tertip edilmesiyle meydana gelmiştir. Meselelerin 310’u fıkha, 6’sı tefsire, 37’si hadise, 3’ü imân’a, 6 tanesi de zühde dairdir. 1352 yılında Kahire’de yayımlanan eser, daha sonra Abdülkâdir Ahmed Atâ tarafından yine Kahire’de (1982), Muhammed Haccâr tarafından da *Fetâvâ’l-İmâm en-Nevevî* adıyla Medine’de (1405/1985) yayımlanmıştır.

h) *et-Tahkîk.* Nevevî’nin daha çok *el-Mecmû` Şerhü’l-Mühezzeb*’den faydalanarak “salâtü’l-müsâfir” bahsine kadar yazabildiği bu eser, müteahhirîn âlimlerince onun en güzel fıkıh kitabı kabul edilmektedir. İbnü’l-Mülakkin günümüze geldiği bilinmeyen bu eserin, yukarıda tanıttığımız *el-Mecmû`*un muhtasarı olduğunu tahmin etmektedir. Ayrıca ele

aldığı konular bakımından *et-Tahkîk*'e çok benzeyen *Mühimmâtü'l-ahkâm* da yarım kalmış olup beden ve elbise temizliği bahsine kadar yazılabilmiştir.

3. Kur'anla İlgili Eserleri

a) *et-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân.* Dımaşk halkının Kur'ân-ı Kerîm okumaya ve okutmaya olan aşırı ilgisi, Nevevî'yi bu konuda onlara yardım etmek üzere bu hacmi küçük fakat faydası büyük eseri kaleme almaya sevketmiştir.

On babdan meydana gelen eserde Kur'an okuyup ezberlemenin fazileti, Kur'an ile meşgul olan kimselere değer vermenin önemi, Kur'an öğreten ve öğrenen kimselerin uyması gereken esaslar, İnsanların Kur'an'a karşı görevleri, belli zamanlarda ve durumlarda okunması sevap olan âyet ve sûreler gibi konular işlenmiştir. **Sehâvî**'nin dediği gibi, *et-Tibyân*, **hem Kur'an okuyanların hem de öğretenlerin mutlaka okuması gereken önemli bir eserdir.**

Nevevî bir çok kitabında yaptığı gibi, halkın ilgisini artırmak için bu eseri *Muhtâru't-Tibyân* adıyla ihtisar etmiş, Ahmed İbni İmâd el-Akfehsî (ö. 808/1405) *Tuhfetü'l-ihvân fî nazmi't-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân* adıyla manzum hâle getirmiş, Muhammed İbni Muhammed İbni Muhammed İbni Ebû Saîd el-Îcî de *Hadîkatü'l-beyân* adıyla Farsça'ya tercüme etmiştir.

et-Tibyân Kahire'de (1286, 1307, 1353; nşr. Muhammed Haccâr 1985), Dımaşk'ta (1965), Beyrut'ta (nşr. Abdülaziz İzzeddin Seyrevân 1984) ve Küveyt'te (nşr. Mansûr İbni Ya`kûb el-Besâre 1407) basılmıştır. Ahmet İnce tarafından yapılan Türkçe tercümesi *Kur'an Ehline Rehber* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1973).

et-Tibyân Ahmed İbni Muhammed İbni Abdülkerim el-Üşmûnî'nin (ö. XI/XVII.yy.) *Menârü'l-hüdâ fi'l-vakfi ve'l-ibtidâ* adlı eseriyle birlikte basıldığı için (Bulak 1286) olmalı ki, Ziriklî Nevevî'nin ilm-i kırâat konusunda *Menârü'l-hüdâ* adlı matbû bir eseri bulunduğunu ileri sürmüştür.

b) *Gaysü'n-nef` fi'l-kırââti's-seb'.* Nevevî'nin böyle bir eseri bulunduğunu Bağdatlı İsmâil Paşa söylemektedir (*Îzâhu'l-meknûn*, II, 152).

4. Dille İlgili Eserleri

a) *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât.* Nevevî *et-Tahrîr* adlı eserini sadece *et-Tenbîh*'deki lugatleri ve fıkhî terimleri açıklamak maksadıyla yazdığı hâlde, bu eserini *et-Tenbîh*'de, şerh ettiği *el-Mühezzeb*'de, ihtisar ettiği *Ravdatü't-tâlibîn*'de, Şâfiî fıkhında önemli yeri olan İmâm Şâfiî'nin talebesi Müzenî'nin (ö. 264/878) *el-Muhtasar*'ı ile Gazzâlî'nin *el-Vasît* ve *el-Vecîz* adlı eserlerinde geçen **isimleri, lugat, ıstılah ve fıkhî lafızları** açıklamak üzere kaleme almıştır. Kitabını daha faydalı hâle getirmek düşüncesiyle bu altı esere bağlı kalmak istemeyen Nevevî, başka eserlerde geçen bazı şahıs, melek ve cin adlarını da kitabına almış, fakat onu temize çekmeye fırsat bulamamıştır.

Muhammed adlı şahıslar başta olmak üzere diğer isim ve lugatlerin alfabetik sırayla ele alındığı *Tehzîbü'l-esmâ*'nın isimlere dair birinci cildi Wüstenfeld tarafından Göttingen'de (1842-1847), lugatlere dair ikinci kısmı da Kahire'de (tarihsiz) neşredilmiştir.

b) *el-İşârât ilâ beyâni'l-esmâi'l-mübhemât.* Hadis ilimlerinin elli dokuzuncusu olarak bilinen "ma`rifetü'l-mübhemât" konusunda **Hatîb el-Bağdâdî**, müphem isimlerin sahiplerini alfabetik olarak sıralayarak *el-Esmâü'l-mübheme fi'l-enbâi'l-muhkeme* adlı eserini yazmış, bu eseri ihtisar eden Nevevî eserin tertip tarzını değiştirerek daha kullanışlı olacağı düşüncesiyle rivayetleri sahâbe adlarına göre alfabetik hâle getirmiş ve birçok ismin okunuşunda farklı kanaatini ortaya koymuştur. *el-Mübhem `alâ hurûfi'l-mu`cem* diye de anılan eser, Lahor'da basılmış (1341), daha sonra Hatîb'in *el-Esmâü'l-mübheme*'sinin son kısmında (s. 531-622) neşredilmiştir (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid, Kahire 1405/1984).

c) *Tahrîru elfâzi't-Tenbîh. et-Tahrîr fî şerhi elfâzı't-Tenbîh* ve *Tahrîru't-Tenbîh* adlarıyla da bilinen eseri, **Ebû İshâk eş-Şîrâzî**'nin, *et-Tenbîh*'indeki lugatleri ve fıkhî terimleri açıklamak maksadıyla yazmıştır. **Bir fıkıh lugati** olan eserde, kelimeleri kitapta geçtiği sıraya göre şerh etmiş ve 671 yılı Zilhicce ayında (Haziran 1273) tamamlamıştır. Şâfiî fakihi Hamza İbni Ahmed İbni Ali el-Hüseynî'nin (ö.874/1469) bu eser üzerinde *el-Îzâh alâ tahrîri't-Tenbîh* adlı bir çalışması vardır. Abdülganî Dakr eseri tahkik ederek *Tahrîru elfâzi't-Tenbîh ev Lugatü'l-fıkh* adıyla yayımlamıştır (Dımaşk 1408/1988).

5. Muhtelif Konulara Dair Eserleri

a) *Mekâsıdü'l-İmâm en-Nevevî. Mekâsıdu'l-İmâm en-Nevevî fi't-tevhîd ve'l-ibâdât ve usûli't-tasavvuf* ve *Mekâsıdu'n-Neveviyyeti's-seb`a* adlarıyla da anılan eser akâid, ibadet ve tasavvuf ile ilgili küçük bir risâle olup Beyrut'ta (1280, 1324), Bağdat'ta (ts., Mektebetü'l-Müsennâ) ve Dârü'l-îmân'ın yayın komisyonu tarafından bazı not ve açıklamalarla Beyrut-Dımaşk'ta (1406/1985) yayımlanmıştır.

b) *Büstânü'l-ârifîn.* Zühd, ihlâs, dünyanın değersizliği gibi konuları âyet, hadis, İslâm âlimlerinin sözleri, güzel hikâye ve şiirlerle ele alan küçük hacimli bir eserdir (Kahire 1348; nşr. Muhammed Haccâr, Beyrut 1412).

c) *et-Terhîs fi'l-ikrâmi bi'l-kıyâm li zevi'l-fazli ve'l-meziyyeti min ehli'l-İslâm `alâ ciheti'l-birri ve't-tevkîr ve'l-ihtirâm lâ `alâ ciheti'r-riyâ ve'l-i`zâm.* Riyâkârlık ve değerinden fazla büyütme düşüncesi olmadan sırf hürmet etmek maksadıyla faziletli ve değerli müslümanlar için ayağa kalkılabileceği konusunu işleyen bu eseri Nevevî 666 (1267) yılında tamamlamıştır. Ahmed Râtib Hammûş tarafından Dımaşk'ta (1402/1982), Keylânî Muhammed Halîfe tarafından da Beyrut'ta (1409/1988) yayımlanmıştır.

d) *Müntehabü* (veya *muhtasaru*) *Tabakâti'ş-Şâfi`iyye li'bni's-Salâh.* İbnü's-Salâh'ın *Tabakâtü'ş-Şâfi`iyye*'sini, ona bazı şahıslar ilave etmek suretiyle ihtisar ettiği eser 180 kadar âlimin tercüme-i hâlini ihtiva etmektedir. Muhammed ve Ahmed adını taşıyanlar başa alınmış, öteki şahıslar alfabetik olarak sıralanmıştır. Eserin Muhyiddin Necîb tarafından neşre hazırlandığı söylenmektedir (Ayrıca bk. Müneccid, *Mu`cemü'l-müerrihîne'd-Dımaşkıyyîn*, s. 114).

e) *Hizb. Hizbü'l-hıfz ve'l-evrâd* ve *Hizbü'l-İmâmi'n-Nevevî* adlarıyla da anılan risale, akşam sabah okunmak üzere Nevevî tarafından tertip edilen bir duadan ibarettir. Bir kısmı hadislerde geçen bu dua talebeleri tarafından kaleme alınmış, âlimlerin büyük ilgi göstermesi sebebiyle geniş muhitlere yayılmış, İstanbul'da (1298, 1302, 1309), Bombay'da (1299) ve Bulak'ta (1303) basılmıştır.

Hizb’i şerh eden Faslı muhaddis Ebû Abdullah Muhammed İbni Tayyib eş-Şerakî (ö.1175/1761), giriş mâhiyetinde yazdığı on küçük mukaddimede hizbin vird, devamlı okunan dualar ve zikirler anlamına geldiğini, hizblerin ne zaman başladığını, buna niçin ihtiyaç duyulduğunu, İbni Teymiye’nin hizbe karşı olduğunu, fakat âlimlerin hizb ve evrâd okumayı câiz gördüğünü, hizb ve evrâd okumanın şartlarını, her hizbin ayrı bir özelliği ve tesiri bulunduğunu açıklamış, daha sonra da bu hizbi şerh etmiştir. Eseri Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî yayımlamıştır(Beyrut 1408/1988). *Hizb*’i daha başka âlimler de şerhetmişlerdir.

Nevevî bunlardan başka tefsir, hadis, fıkıh, lugat ve Arap diliyle ilgili bazı konuları ele aldığı *Tuhfetü tullâbi’l-fezâil*, fetvâ usûlüne dair *Edebü’l-müftî ve’l-müsteftî*, *Mesâilü* (*Muhtasaru*) *tahmîsi’l-ganâim*, *Muhtasaru âdâbi’l-istiskâ*, *Rü’ûsü’l*-(rûhu’l-(?) (`uyûnü’l-(?)*mesâil*, *ed-Dekâik, amelü’l-yevm ve’l-leyle, Risâle fî me`âni’l-esmâi’l-hüsnâ, Risâle fî ehâdîsi’l-hayâ* adlı eserleri kaleme almış, Gazzâlî’nin *el-Vasît* adlı eserine iki cilt hacmindeki *Nüket `ale’l-Vasît*’i yazmış, İbnü’l-Esîr’in *Üsdü’l-gâbe*’sini, Râfi`î’nin *et-Teznîb*’ini, Beyhakî’nin *Menâkıbü’ş-Şâfi`î*’sini ihtisar etmiştir.

Kâtip Çelebi onun *Mir’âtü’z-zemân fî târîhi’l-a`yân* adlı bir çalışması bulunduğunu, eserde dünyanın yaratılışından başlamak üzere önemli olayların muhtasar bir şekilde sıralandığını söylemekte (II, 1648), Selâhaddin Müneccid de bu bilgiyi tekrarlamaktadır (bk. *Mu`cemü’l-müerrihîne’d-Dımaşkıyyîn* s.114). Eserin günümüze geldiği bilinmediği için, Sıbt İbnü’l-Cevzî’nin (ö.654/1256) aynı adı taşıyan meşhur eseriyle karıştırılmış olabileceği hatıra gelmektedir.

Nevevî’nin tahsil hayatından sonra kitap te’lifinin yanısıra bir taraftan talebe okuttuğu, öte yandan ibadet ve zikirden derin haz duyduğu dikkate alınırsa, **45 yıllık ömrünün** 20 (İbni Attâr’a göre 16) yıllık bir diliminde bu kadar eseri vücuda getirmesi, ancak Cenâb-ı Hakk’ın lutfu ve sevdiği kulunun ömrünü bereketlendirmesiyle açıklanabilir.

Nevevî ile iftihar eden ve onun şefaatını uman yakınları birgün kendisine:

- Kıyamet günü Arasât meydanında bizi unutma, demişlerdi. Nevevî de:

- Şayet o gün ayağım yer tutarsa, bütün tanıdıklarım benden önce girmeden vallâhi cennete girmem, diyerek onların gönlünü almıştı.

Yüzyılları aşıp gelen ve şimdi geniş bir şekilde tanıtacağımız ünlü eseri ***Riyâzü's-sâlihîn***'in mütercim ve şarihleri sıfatıyla biz de tanıdıkları arasına girmeyi ümit ve niyâz ederiz.

III

RİYÂZÜ'S-SÂLİHÎN

A. Yazılış Gayesi

Tam adı *Riyâzü's-sâlihîn min hadîsi seyyidi'l-mürselîn* olan eser, İmam Nevevî'nin yukarıda tanıttığımız çalışmaları arasında önemli bir yer tutar. Nevevî bu kitabını, 45 yıllık kısa fakat çok verimli hayatının en olgun ve bereketli dönemleri kabul edilen bir yaşta, 40 yaşlarında yazdı. Bundan üç sene önce de, bir başka önemli eseri *el-Ezkâr'* ı telif etmişti. *Riyâzü's-sâlihîn*'in telifi, 14 Ramazan 670 (1271) tarihinde bir pazartesi günü tamamlandı.

Kendi alanlarında büyük önemi olan bu kitapların peşpeşe yazılmasının bazı mühim sebepleri olmalıdır. Bunu anlayabilmek için, o günün genel görüntüsünü ve şartlarını gözden geçirmek bize bazı ipuçları verebilir. İslâm ümmeti, Nevevî'nin yaşadığı VII. (XIII.) yüzyılda birtakım karışıklıkların ve fitnelerin içine düşmüştü. İslâm düşmanları, ümmet coğrafyasını dört bir yandan kuşatmış, içte ve dışta olumsuz bir ortam hüküm sürmeye başlamıştı. Bir taraftan müslümanlara vahşice saldıran Haçlı orduları, öte yandan Tatar akınları İslâm dünyasını kasıp kavurmaktaydı. Müslümanların bir kısmı servet ve şehvet peşine düşmüş, farzları, vâcipleri ve İslâm'ın prensiplerini yerine getirmekten uzaklaşmış, yapmaları gereken vazifeleri ihmal etmiş bir haldeydi. Diğer bir kısmı ise tasavvufa ve zühde yöneldikleri iddiasıyla, dünyadan yüz çevirmiş, sanki dünyada hiçbir sorumlulukları yokmuş gibi hareket ediyorlardı. Bir başka grup da çeşitli yörelerde düşmanlara karşı cihadı sürdürme azim ve gayreti içindeydi.

İmam Nevevî, gerçek ilim ehlinin önde gelenlerinden biri olarak, böyle bir zamanda ve bu şartlarda ne yapılması gerektiğini, âlimlerin

mesuliyetinin büyüklüğünü iyi biliyordu. İçinde yaşadığı topluma ve İslâm ümmetine karşı sorumluluğunu yerine getirme şuuruyla hareket ediyordu. Ona göre, dünyanın en uyanık kişileri, Allah'a karşı ibadetlerini ve kulluk vazifelerini yapmanın bilincine varmış kimseler olmalıydı. O halde yolun en doğru olanını bulmak ve hakikate ulaşmak için, Allah'ın Kitab'ını ve Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetini iyice bilmek ve bu iki kaynağa sımsıkı sarılmak gerekmekteydi.

Nevevî, kendi zamanında gerçek ilim adamı haysiyetiyle İslâm'ın sancaktarlığını yaparak, dinin hakikatini ve güzelliklerini ortaya koymayı, İslâm'ın hayat, cihad, şefkat, merhamet ve müsâmaha dini oluşunu bir kere daha gözler önüne sermeyi, tasavvuf ve zühdü Kur'an ve Sünnet'teki gerçek yerine oturtmayı kendisi için vazife bildi. Bunu yaparken, her türlü eziyete katlanmayı, karşısına çıkacak engelleri aşmayı, kötülerin kınamasına aldırmamayı da hayat düsturu edindi. İnandığı hakikatleri bizzat hayatında uygulayarak, insanlara en güzel örnek oldu.

İmam Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn*'i, dindarlık iddia eden bazılarının yaptığı gibi, insanları yanlış yorumlanan bir tasavvuf ve zühd anlayışına, cihadı terketmeye, dünyadan yüz çevirmeye davet etmek için yazmadı. Bunun tam aksine Allah Teâlâ'nın hoşnut olduğu bir hayatı bütün unsurlarıyla bilip yaşamaya, düşmanlar ve sapıklarla cihada, hakkı ve adaleti toplumda hakim kılmaya, kişiyi Allah'a yakınlık derecelerinin en yükseğine çıkarmaya, iyilikleri emir ve kötülüklerden nehiy konusundaki naslara ve bu nasların gerektirdiği hayat tarzına sımsıkı bağlanmaya davet etmek için kaleme aldı. O, bu kitabıyla, Kur'an ve sünnetin ışığında yaşanması gereken bir hayatın yollarını gösterdi. Fert, aile, cemaat ve cemiyet planında uyulması gereken ana prensipleri, büyük bir maharet, üstün bir anlayış ve kavrayışla, âyet ve hadis temeline oturttu. Böylece hem dînî hayattan uzaklaşanlara, hem de tasavvuf ve zühd yoluna sülûk ettikleri iddiasıyla sapıklık ve bid'atlara düşenlere hakkı ve doğruyu gösterdi. İfrat ve tefrite düşmeksizin iddiasız, riyasız, gösterişsiz bir İslâmî yapılanmanın yol ve yönteminin nasıl olması gerektiğini, ana başlıklar, alt birimler, âyet ve hadislere dayalı bilgiler halinde bu kitapta ortaya koydu. Kur'an temeline dayalı sünneti ihya ederek, hakikatın önüne set çekmek isteyen bâtılı ve bid'atı, hatayı ve yanlışı ortadan kaldırmayı hedefledi.

Telif edildiği günden bu yana *Riyâzü's-sâlihîn*, İslâm dünyasının her yerinde, âlimlerin, ilim tâliplerinin, vâiz ve hatiplerin ve nihayet hadis okumak isteyen hemen her müslümanın âdeta el kitabı oldu. Böylece bu güzel eser, müellifinin arzuladığı hedefe ulaştı.

B. Nevevi'nin Riyâzü's-sâlihîn'i Yazarken Gözettiği Prensipler

İmam Nevevî, kitabını yazarken bazı prensipler gözettiğini eserinin önsözünde belirtir. Buna göre *Riyâzü's-sâlihîn*'in başlıca özellikleri şunlardır:

***** İnsanlara dünya ve âhiret saâdetini kazanma yollarını gösterecek, zâhirî ve bâtinî edepleri elde etmelerini sağlayacak, iyiyi ve güzeli teşvik, kötüden ve çirkinden uzaklaşmayı temin edecek sahih hadislerden oluşan muhtasar bir kitap olacaktır.

***** Sahih hadis kaynakları olarak şöhret kazanmış kitaplardan seçilen, mâna ve mahiyetleri açık, delâletleri kesin hadisleri ihtiva edecektir.

***** Konuların baş tarafında ilgili âyetlere yer verilecektir.

***** Açıklanmasına ihtiyaç duyulan bazı kelime ve terimler kısaca açıklanacaktır.

***** Her hadisten sonra, o hadisin hangi kitaptan alındığı belirtilecektir.

***** Hayır ve iyilikleri özendirici, kötülük ve çirkinlikleri engelleyici nitelikte hadisler olmasına özen gösterilecektir.

***** Hadislerin senedinde sadece sahâbî ravinin adı verilecektir.

***** Gerektiğinde bazı hadislerden sonra, o hadisin sıhhat açısından durumuna, bazan da ravilerinin haline işaret edilecektir.

***** Muhtevânın dînî ve ictimâî nitelikte olmasına özen gösterilecektir.

İmam Nevevî, kitabının başından sonuna kadar bu prensiplere bağlı kalmaya itina gösterdi.

C. Tertibi

Riyâzü's-sâlihîn, 18 temel bölüm ile bunların alt birimleri diyebileceğimiz 372 babtan meydana gelir. Bazı baskılarında kitap sayısı

20’ye çıkarılırken, bazılarında da kitap adına yer verilmez; sadece bab adları zikredilir. Eserin 656 babdan oluştuğu yönündeki bilgiler doğru olmasa gerektir. Çünkü hiç bir tab’ında bu sayıya yaklaşan bir sıralama görülmez. Kitaplardan bazısı bir kaç hadisten ibaretken, bazıları yüzlerce hadisi kapsar.

Riyâzü’s-sâlihîn’in ihtiva ettiği bölümler ve hadis sayıları şöyledir:

1. Kitâbü Makâsidi’l-ârifîn (1-681)

2. Kitâbü’l-Edeb (682-728)

3. Kitâbü Edebi’t-taâm (729-779)

4. Kitâbü’l-Libâs (780-814)

5. Kitâbü Âdâbi’n-nevm ve’l-idticâ ve’l-kuûd ve’l-meclis ve’l-celîs ve’r-rü’yâ (815-845)

6. Kitâbü’s-Selâm (846-895)

7. Kitâbü İyâdeti’l-merîz ve teşyi‘i’l-meyyit ve’s-salâti aleyhi ve huzûri defnihî ve’l-mekri inde kabrihî ba’de defnihî (896-957)

8. Kitâbü Âdâbi’s-sefer (958-992)

9. Kitâbü’l-Fezâil (993-1270)

10. Kitâbü’l-İ’tikâf (1271-1273)

11. Kitâbü’l-Hac (1274-1287)

12. Kitâbü’l-Cihâd (1288-1378)

13. Kitâbü’l-İlm (1379-1395)

14. Kitâbü Hamdillahi teâlâ ve şükrihi (1396-1399)

15. Kitâbü’s-Salât alâ Resûlillahi *sallallahu aleyhi ve sellem* (1400-1410)

16. Kitâbü’l-Ezkâr (1411-1467)

17. Kitâbü’d-Deavât (1468-1513)

18. Kitâbü’l-Umûri’l-menhiyyi anhâ (1514-1900)

D. Hadislerin Güvenilirliği

İmam Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn*’e aldığı hadislerin çoğunu *Kütüb-i Sitte* diye bilinen ve sünnî mezheplerce en sahih hadisleri ihtiva ettikleri kabul edilen, Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’leri ile Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî

ve İbn Mâce'nin *Sünen'*lerinden seçti. Bunların dışında kalan az sayıdaki hadisleri de, Mâlik'in *Muvatta'*ı, Ebû Bekir el-Humeydî'nin *el-Cem' beyne's-Sahîhayn'*i, Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'i, Hâkim'in *Müstedrek*'i ve Dârîmî ile Dârekutnî'nin *Sünen'*lerinden aldı.

Nevevî, hadislerin metinlerini bu kaynaklardan aynen nakletmeye büyük özen gösterdi. Ancak çok uzun hadisleri bazan **ihtisar** etti; az da olsa bir kısmını lafzan değil **mâna ile rivayet** etti; ya da kendisinin elinde bulunan nüshadaki hadisi esas aldığı için, bir kelimenin yerini eş anlamlı bir başka kelimenin aldığı oldu. Onun yaptığı bu işleri, ancak hadislerin lafızlarını ve bu lafızların delâlet ettiği mâna ve maksatları iyice bilen, anlamları bozacak değişikliklerden hakkıyla haberdar, kelimeler arasındaki anlam farklılıklarının inceliklerine vâkıf, din ilimlerinde ve bilhassa dil ve hadis ilmi alanında otorite olan âlimler yapabilirdi. Ama Nevevî, kendisinden sonra yaşayan bütün büyük âlimlerin ittifakla belirttikleri üzere, bu nitelikleri kendisinde bulunduran bir kimseydi.

Nevevî'nin kitaplarından hadis aldığı müellifler, Buhârî ve Müslim başta olmak üzere, eserlerinde pek çok mükerrer rivayete yer verirler. Özellikle Buhârî, kitabının çeşitli yerlerinde bir hadisi çoğu kere farklı lafızlar ve ayrı senedlerle zikreder. Müslim ise, bir hadisin sened ve metin farklılıklarını aynı yerde belirtmeye özen gösterir. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn'*e bu hadislerden herhangi birini alırken, o rivayetin ne sened ne de lafız farklarına işaret etmedi. Bu durum Nevevî ve kitabı için bir kusur sayılmaz. Çünkü o böyle yapacağını açıkça ifade etmiştir. Ancak kaynaklarına sadece ismen atıfta bulunmakla yetindiği hadislerin sonunda, bazı kere rivayet ettiği lafzın kime ait olduğunu belirtir. Fakat çok kere bunu da gösterme ihtiyacı duymaz.

Nevevî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin *Sünen'*lerinden aldığı hadislerde, bu müelliflerin ilgili hadisleri değerlendirmesini aynen nakletmekle yetinir. Kendisi bunlara bir ilavede bulunmaz. Oysa, meselâ Tirmizî'nin **"hasen"** olarak değerlendirdiği bir hadisi, bazı kere muhaddislerin öyle saymadığı, yahut Ebû Dâvûd'un hakkında söz söylemeyip **"sükût ettiği"** bir rivayeti bazan delil olarak kullanmayı uygun görmedikleri bilinmektedir. Bu sebeble, *Riyâzü'-sâlihîn*'de bazı zayıf rivayetler bulunduğunu söyleyenler olmuştur.

Abdülfettâh Ebû Gudde, *Riyâzü's-sâlihîn'*deki hadisleri sıhhat açısından tedkik ederken değil, fakat bakarken zayıflığı kesin olan üç hadise rastladığını söyler. Bu ifade, sanki tedkik edilirse, sayının daha çok olabileceği intibaını uyandırmaktadır.

Nâsırüddîn el-Elbânî, neşre hazırladığı *Riyâzü's-sâlihîn*'e yazdığı mukaddimede, müellif Nevevî'nin sahih rivayetlerden bir kitap te'lif ettiğine dair ifadesinin, hadislerin büyük eskeriyetine işaret ettiğini, fakat bütün hadisleri kapsamadığını söyler. *Riyâzü's-sâlihîn*'de bazı zayıf ve münker rivayetler bulunabileceğini önceden düşündüğünü, fakat onların bu kadar olacağını zannetmediğini, yaptığı hassas tedkik ve tahkik sonucunda tahmininin üstünde bir sayıya ulaştığını belirtir. Zayıf saydığı hadislerin numaralarını vererek bu sayıyı 64'e çıkarır. Fakat verdiği numaralardan bir kısmının mükerrer olduğunu belirtmez. Zayıf saydığı bazı hadisleri de, sahih hadislere tahsis ettiği *Silsiletü ehâdîsi's-sahîha* adlı eserinde güvenilir rivayetler arasında zikreder, bu da Elbânî için bir çelişki teşkil etmektedir.

Netice itibariyle o, 55 hadisi zayıf saymaktadır. Tabii bu durum Elbânî'nin kendi şahsî değerlendirmesi olup, bu görüşü paylaşan başka bir şahıs veya bir kitap söz konusu değildir.

*Riyâzü's-sâlihîn'*in elde mevcut güzel neşirlerinden birini hazırlayan Şuayb el-Arnaût da, kendisinin şahsî tedkiki ve değerlendirmesine dayanarak, Nevevî'nin kitabına sadece sahih ve hasen hadisleri alma konusunda hassas davranmasına rağmen, 46 hadisi sened yönünden zayıf gördüğünü, bu zayıflığı herhangi bir tarik ile güçlendirme imkânı bulamadığını söyler. Bunlardan ayrı olarak sened yönünden zayıf bulduğu 51 hadisin başka tariklerle takviye edildiğini veya şâhidlerinin bulunduğunu ifade eder. Daha sonra da, "*Riyâzü's-sâlihîn'*de 46 zayıf hadisin bulunması, bu büyük kitabın değerini düşürmeyeceği gibi, bu kadar çok sayıda sahih hadis rivayetini içine alan eserin şanına da halel getirmez"der. Şuayb el-Arnaût da Elbânî gibi bu şahsi iddiasına kendinden önce yaşayan hiçbir âlimden delil getirme ihtiyacı duymamıştır. Biz, burada zayıf hadisin de netice itibariyle hadis olduğunu, onun bir çok çeşidinin bulunduğunu, bunlardan bazısıyla amel edildiğini, **zayıf** ile **mevzû** (uydurma) rivayeti birbirine karıştırmamak gerektiğini bir kere daha hatırlamalıyız.

Bu konuyu bitirirken *Riyâzü's-sâlihîn'*de yer alan hadislerin, tamamına yakınının sahih ve hasen rivayetlerden meydana geldiğini, zayıf hadislerinin de kullanılamayacak derecede **zayıf** (merdûd) rivayetler olmadığını söyleyebiliriz.

Esasen eserdeki hadislerin büyük çoğunluğunu **"müttefekun aleyh"** hadisler oluşturur. *Riyâz'*daki mükerrer hadislerin sayısı, bizim tesbitimize göre 265'tir. Yani 265 hadis, birden fazla, bazıları bir kaç defa olmak üzere tekrar edilmektedir. Genel olarak, bir ahlâk ve âdâb kitabı niteliği taşıyan *Riyâzü's-sâlihîn'* in, bu kadar üstün vasıflı hadisleri bir araya getirmesi, ona benzeri eserler içinde ilk sıralarda bir yer kazandırmıştır.

E. Şerhleri

*Riyazü's-sâlihin'*in, İslâm dünyasının her yerinde en çok okunan kitaplardan biri olduğuna daha önce işaret etmiştik.

İçindeki kitap ve babların mükemmel sıralanışı, ilgili âyet ve hadislerin aynı mükemmellikle dizilişi, eserin okunmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmış, ona olan alâkayı artırmış ve hatta çoğu zaman tamamının ezberlenmesini sağlamıştır. Ayrıca, esere kaynaklık teşkil eden meşhur hadis kitaplarının her birine çeşitli nitelikte pek çok şerh yazılmıştır. İşte bu sebeblerle *Riyâzü's-sâlihîn*'e uzun süre herhangi bir şerh yazılma ihtiyacı hissedilmemiştir. Fakat daha sonraki dönemlerde esere birkaç şerh yazılmıştır. Bunlar hakkında kısa da olsa bilgi vermek faydalı olur kanaatindeyiz.

1. DELİLÜ'L-FÂLİHÎN Lİ TURUKİ RİYÂZÜ'S-SÂLİHÎN

*Riyâzü's-sâlihîn'*in bu önemli şerhi, Muhammed İbni Allân tarafından yapılmıştır. Bu, *Riyâz'*a yazılan ilk şerh olma özelliğine de sahiptir. 996 (1588) yılında Mekke'de doğan ve 1057'de (1647) yine bu mübarek beldede vefat eden İbni Allân'ın 60'ın üzerinde eseri vardır. Bu eserlerin her biri, kendi sahasında öneme sahiptir. İmam Nevevî'nin eserleri kısmında belirtildiği üzere, onun *el-Ezkâr'*ını da yine İbni Allân şerhetmiştir.

İbni Allân, *Riyâzü's-sâlihîn*'i şerhederken, klasik hadis şerhciliğinin bütün unsurlarını yerine getirmeye özen gösterir. Anlamlarında kapalılık

bulunan kelime ve tabirleri açıklar, bunların dilde kullanılan çeşitli şekillerine işaret eder. Yer yer gramer özelliklerini de göstererek, okuyucunun hadis metinlerini anlamasını kolaylaştırır. Babların başında geçen âyetleri çoğu kere kısaca açıklayarak, onların konuyla, başka hadislerle olan ilişkilerine dikkat çeker. Her hadisi, tekrar da edilmiş olsa, kâfi miktarda şerhetmeyi ihmal etmez. İhtiyaç görülen yerde, açıkladığı hadisin rivayet farklarına işaret eder.

Hadisin ravisi olan sahâbî hakkında ilk geçtiği yerde kısa bilgiler verir. Hadislerden elde edilebilecek hükümleri ortaya koymaya çalışır ve bunu yaparken fıkhî konularda kendi mezhebini, Şâfiîliği esas alır. Hadisleri şerhederken, onun faydalandığı eserlerin öncelikle Şâfiî âlimlerin kitapları olacağı tabiîdir.

Nitekim, yapılacak bir karşılaştırma, İbni Allân'ın, öncelikle *Sahîh-i Buhârî* şârihlerinden İbni Hacer'in büyük eseri *Fethu'l-bârî'*den, yine Buhârî'nin eserinin bir başka şârihi Kastallânî'nin *İrşâdü's-sâri'*si ile *Sahîh-i Müslim'* in en kıymetli şerhlerinden biri olan İmam Nevevî'nin *el-Minhâc*' ından önemli ölçüde faydalandığını ortaya koyar. İbni Allân, bu eserlerden topladığı bilgileri kendi zamanının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak eserine aktarır.

Delîlü'l-fâlihîn, Kahire'de, ilk defa sekiz cilt (1347/1928), sonra da dört cilt (1385/1966) halinde neşredildi. Daha sonraları bu neşirlerin pek çok ofset baskıları da yapıldı.

2. Şerhu Riyâzü's-sâlihîn

Günümüz müelliflerinden el-Hüseynî Abdülmecid Hâşim'in bu eseri, *Riyâzü's-sâlihîn'*in kısa bir şerhinden ibarettir. Anlaşılmasında zorluk çekilen kelimeler **"el-luga"** başlığı altında açıklanmakta, ikinci olarak da **"el-ma'nâ"** başlığı ile hadisin mahiyeti kısaca özetlenmektedir, bazı hadislerden anlaşılabilecek hükümlere de işaret edilmektedir. Kitapta âyetlerle ilgili hiç bir açıklamaya rastlanmadığı gibi, hadislerin tahrici, rivayetlerin tahkîki veya farklılığı gibi konulara da girilmemektedir. *Riyâzü's-sâlihîn*'i okuyacak talebeler düşünülerek

hazırlanmış bir çalışma olduğu söylenebilir. Eser 2 cilt halinde neşredilmiştir.

3. Nüzhetü'l-müttakîn şerhu Riyâzü's-sâlihîn

Bu eser, Mustafa Saîd el-Hın, Mustafa el-Buğâ, Muhyiddin Mestû, Ali eş-Şorbacı ve Muhammed Emin Lutfî'den müteşekkil beş kişilik bir komisyonca hazırlanmış olup, *Riyâzü's-sâlihîn*'in kısa şerhlerinden biridir. İki cilt halindeki kitabın, ilki Beyrut'ta 1397 (1977) senesinde olmak üzere bu güne kadar yirmiye yakın tab'ı yapılmıştır.

Kitaba yazdıkları önsözde, *Riyâzü's-sâlihîn* bulunmayan bir müslüman evinin neredeyse kalmadığını, mektep, medrese ve enstitülerde bu kitabın okutulup inceleme konusu yapıldığını belirten şârihler, İbni Allân'ın şerhinin, kendi zamanının şartları gözetilerek yazılmış uzun bir şerh olduğunu ifade ederler. Kendilerinin yaptığı bu şerhin, ihtiyacı karşılayacak miktarda ve zamanın sosyal hâdiselerine cevap verici nitelikte, kısa, çağdaş eğitim tekniğine uygun, öğretim müesseselerinde okutulabilecek, öğretmen ve öğrencilerin hadisleri anlamasına yardım edecek bir eser olduğunu söylerler. Böylece onlara göre, *Riyâzü's-sâlihîn*'den faydalanma imkânı sağlanacak, eser daha da yaygınlık kazanacak, sünnetin hakikatlerini öğrenip kavrayanlar çoğalacaktır.

Nüzhetü'l-müttakîn'in bazı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

***** *Riyâzü's-sâlihîn*'deki âyet ve hadislerde geçen bazı garîb kelime ve tabirler açıklanmıştır.

***** Hadislerin sonunda, alındığı kaynakların kitab ve bab adlarına işaret edilmiştir.

***** Her hadisin sonunda, bu hadisten anlaşılabilecek hükümlerin neler olduğuna kısaca işaret edilmiştir.

Muhtevâsı işte bu üç nitelikten ibaret olan şerhte, müelliflerin yukarıda anılan hedefleri gerçekleştirdiklerini söylemek imkânına ne yazık ki sahip değiliz. Kanaatimizce bu eser, yaygın okuyucu kitlesi yerine, sadece belli seviyedeki kişileri ve özellikle *Riyâzü's-sâlihîn*'i derslerde takrir eden talebeleri hedef almış olup, bu açıdan bakılınca faydadan hâlî olmayan bir çalışmanın ürünüdür.

Nüzhetü'l-müttâkîn'in sonuna, hadisleri rivayet eden sahâbîlerin kısa hayat hikâyeleri alfabetik olarak yazılmıştır. Ayrıca hadislerin tahricinde faydalanılan eserlerin müellifleri hakkında özet bilgi sunulmuş, *Riyâzü's-sâlihîn*'de geçen hadislerin alfabetik fihristi ilave edilmiştir.

4. Menhelü'l-vâridin şerhu Riyâzü's-sâlihîn

Merhum Subhî es-Sâlih'in (ö. 1407/1986) eseridir.

Bu eser, adına bakılarak *Riyâzü's-sâlihîn* üzerine yazılmış bir şerh olduğu hissi uyandırıyorsa da, incelenince görüleceği gibi, şerh olmayıp, sistemli ve emek mahsulü bir neşir niteliğindedir. Kitabın başında 25 sayfadan ibaret faydalı bir mukaddime yer alır. Subhî es-Sâlih'in bu çalışmada yaptığı, sağlıklı bir metin ortaya çıkarmak, âyet ve hadislerde geçen garîb kelime ve terimlerin anlamlarını dipnotlar halinde açıklamak, şahıs ve yer isimlerinin doğru tesbitini yapmak ve kelimeleri yer yer nahiv yönünden incelemekten ibarettir. Bunlar dışında, özellikle hadislerin muhtevalarına yönelik herhangi bir açıklama, değerlendirme ve hadislerden hüküm elde etme gibi özellikler bu çalışmada görülmez.

Subhî es-Sâlih'in, *Riyâzü's-sâlihîn* şerhinde yaptığı en önemli hizmetlerin başında, eserin sonunda yer alan 10 ayrı konudaki fihristler gelir. Bunlar arasında, dînî, ictimâî ve kültürel konu başlıklarını ihtiva eden ve hangi hadislerin bunlara delâlet ettiğine işaret eden fihrist, başka eserlerde pek rastlamadığımız faydalı bir çalışmadır. Eserde anlamı kapalı bulunarak açıklanmış olan kelimelerin de harf sırasına göre bir fihristinin verilmiş olması, okuyucu için büyük kolaylık sağlamaktadır. Müellif bunu yaparken, sayfa yerine hadis numaralarını vererek okuyucunun zaman kaybını da büyük ölçüde önlemiştir.

Bunlar dışındaki fihristlerin her biri, ilgili olduğu alan açısından okuyuculara kolaylıklar sağlayıcı niteliktedir.

Menhelü'l-vâridîn'in ilk tab'ı, Beyrut'ta 1970 senesinde gerçekleştirilmiş ve bugüne kadar pek çok defalar tab' olunmuştur.

F. Muhtasarları

1. *Riyâzü's-sâlihîn*'in bilinen ilk muhtasarı Yûsuf İbni İsmâîl en-Nebhâni (ö.1350/1931) tarafından yapılmış olup, *Tehzîbü'n-nüfûs fî*

tertîbi'd-dürûs adını taşır. Bu ihtisar, Buhârî ve Müslim'in müşterek rivayetlerinden 800 kadar hadisi ihtiva etmektedir. Eser, 24 bab içinde 120 dersi kapsar. Nebhânî'nin bu ihtisarı ilk olarak 1329/1911 senesinde Mısır'da yayımlanmış, daha sonra Dımaşk ve Beyrut'ta çeşitli defalar tab' olunmuştur.

Bunun dışında iki çalışmaya daha işaret etmek yerinde olur.

2. Sâlih Ahmed Rızâ, *Kutûf min riyâzi's-sünne* (Dirâse tahlîliyye li ehâdîs muhtâra min kitâbi Riyâzi's-sâlihîn) adlı eserinde, *Riyâzü's-sâlihîn*'den seçtiği bazı hadisleri, ilmî araştırma metoduna uygun tarzda inceleyip değerlendirmiştir. Kitabında, önce ele aldığı her hadisin metnini vermiş, hadisin râvisi olan sahâbîyi tanıtmış, hadisin bazı kelimelerini açıklamış, i'rab vecihlerini belirtmiş, edebî özelliklerine işaret etmiş, her hadisi etraflıca açıklamış, geçtiği kaynakları göstermiş ve tahrîcini yapmıştır.

Esasen bu kitabın tam bir ihtisar olduğu da söylenemez.

3. Muhammed Abdülhamîd Mirdâd'ın yaptığı ihtisarın adı, *İthâfül-müslimin fî teshîli ihtisâri Riyâzü's-sâlihîn*'dir. Bu ihtisarda müellif bablarda geçen âyetleri açıklamış, seçtiği hadisleri de kısaca şerhetmiştir. Eser Mısır'da neşredilmiştir.

G. Çeşitli Neşirleri

Riyâzü's-sâlihîn, İslâm dünyasının birçok yerinde, farklı neşirler halinde pek çok defa tab' olunmuştur. İlk defa 1302 (1885) senesinde Mekke'de Emîriye matbaasında tab' olunan eserin bütün baskılarından bahsetmek hem imkânsız hem de gereksizdir. Ancak, neşirleri arasında önemli gördüğümüz bir kaçına işaret etmek faydalı olur kanaatindeyiz.

1. Ahmed Râtib Hamûş neşri

Riyâzü's-sâlihîn ve şerhuhû Künûzü'l-bâhisîn adıyla Dâru'l-fikr (Dımaşk ve Beyrut, 1407/1987) tarafından yayınlanmıştır. Bu isimlendirme bir şerh intibâını veriyorsa da, eserde geçen âyet ve hadislerdeki garîb kelimelerin dipnotlarda açıklanmasının dışında bir ilâve söz konusu değildir. Eserin başında 50 sayfalık bir giriş ile, sonuna eklenen kudsî hadisler, mükerrer

hadisler ve muttefekun aleyh (Buhârî ve Müslim'in müştereken rivayet ettiği) hadisler fihristleri okuyucuya kolaylık sağlamaktadır. Ahmed Râtib, daha sonra *Riyâzü's-sâlihîn* için 855 sayfa tutan müstakil bir fihristler cildi hazırlamış ve eser neşredilmiştir. Bu çalışma, gerçekten bir çok açıdan faydalı ve günümüzün gelişen araştırma tekniklerine uygun, araştırıcılara büyük kolaylık sağlayan bir nitelik taşır. Bu fihrist 12 ayrı konuda yapılmış fihristlerden teşekkül etmektedir. Yukarıda sayılanlara ilâve olarak, *Riyâzü's-sâlihîn* ravilerinin kısa biyografileri, *el-Mu'cemü'l-müfehres* sistemi üzere yapılmış *Riyâzü's-sâlihîn* hadisleri kelime fihristi (mu'cemü elfâzi'l-hadîs), şahıs, müellif, kitap, kabîle, topluluk, yer isimleri fihristleri bunların en önemlileri sayılır.

2. Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî neşri

Riyâzü's-sâlihîn'in emek mahsulü neşirlerinden biridir. Elbânî, esere yazdığı mukaddimede, *Riyâzü's-sâlihîn*'de bulunan zayıf hadislerden bahseder ve bunların numaralarını verir. Bunu yaparken, kendi şahsî incelemelerine ve değerlendirmelerine dayanır. Bu şekildeki hadislerin sayısı ona göre 55'tir. Elbânî ve Şuayb el-Arnaût'un bu yöndeki değerlendirmelerine daha önce işaret edilmişti (bk. s. 72-73).

3. Şuayb el-Arnaut neşri

Bugüne kadar 20'den fazla tab'ı yapılmış, önemli neşirlerden biridir. Hadislerin tahkik, tahric ve ta'liki yapılmıştır. Bu eserin mukaddimesinde de, *Riyâzü's-sâlihîn*'deki zayıf hadislerle ilgili şahsi değerlendirmelerden yukarıda söz edilmişti.

4. Abdülazîz Rebâh ve Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk neşri

Şuayb el-Arnaût'un kontrolünden geçen ve bugüne kadar 15'in üstünde baskısı yapılan bu neşirde, hadislerin kaynakları sadece cilt ve sayfa numaralarıyla verildiği için, atıf yapılan baskılara sahip olmayanların istifadesi zordur. Çok yerde rivayet farklılıklarına işaret edilmiş olması, garîb lafızların dipnotlarda açıklanması, sûre ve âyet numaralarının metin içinde verilmesi, bu neşrin faydalı yönleridir.

5. Dârü'l-hayr neşri

Bir ilim heyeti tarafından hazırlandığı belirtilen bu neşrin en önemli özelliği, İbni Allân'ın *Delîlül-fâlihîn* adlı yukarıda tanıttığımız şerhinin son derece kısaltılmış bir özetinin, dipnotlar halinde verilmiş olmasıdır. Bu yönüyle oldukça faydalı bir neşir sayılabilir.

6. Fâruk Hamâde neşri

Riyâzü's-sâlihîn'in son zamanlarda hazırlanmış güzel neşirlerinden biridir. Neşre hazırlayan Fâruk Hamâde, Rabat'taki V. Muhammed Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sünnet ve İlimleri Kürsüsü profesörlerindendir. Eserin ilk baskısı 1409/1988 senesinde yapılmıştır.

Bu neşirde, âyet ve hadislerin tahkik, tahric ve ta'liki yapılmış ve her biri dipnotlar halinde gösterilmiştir. Hadislerin kaynaklarına işaret edilirken, önce cilt ve sayfa numaraları verilmiş, sonra da parantez içerisinde alındığı kaynaktaki kitap ve bab adı gösterilmek suretiyle, herkesin kolaylıkla faydalanabileceği bir sistem geliştirilmiştir.

Anlamları kapalı olan kelime ve tabirler açıklanmış, hadislerin delâlet ettiği önemli hükümlere de zaman zaman yer verilmiştir. Bu özellikleriyle eser, istifadesi kolay ve yaygın olan neşirlerin ön sıralarında yer alır. Bütün bu iyi özellikleri yanında, ne yazık ki imlâ hatalarının çokluğu eser için bir kusur teşkil etmektedir.

Biz, sistematiği açısından tercümemizde bu baskıyı esas aldık.

Riyâzü's-sâlihîn'in bunlar dışında da neşirleri olduğu şüphesizdir. Başta da ifade ettiğimiz gibi, biz görebildiklerimiz arasında önemli bulduklarımıza işaret etmekle yetindik.

H. Tercümeleri

Riyâzü's-sâlihîn'in, Türkçe'ye bir kaç ayrı tercümesi yapılmıştır. Bunların ilki, Hasan Hüsnü Erdem (1 ve 2. ciltler Kıvamüddin Burslan ile birlikte) tarafından yapılan ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında 3 cilt olarak neşredilen tercümedir. Eser, daha sonra Mehmet Emre, Sıtkı Gülle, Salih Uçan ve İhsan Özkes tarafından da tercüme edilmiş ve çeşitli yayınevleri tarafından neşredilmiştir. İhsan Özkes'in tercümesi hadislerin kısa açıklamalarını da ihtiva etmektedir. Diğer tercümelerin hepsi sadece hadis metinlerinin Türkçeleştirilmesinden ibarettir.

Riyâzü's-sâlihîn, başka dillere de tercüme edilmiştir. Bizim tesbit edebildiğimiz kadarıyla, İngilizce'ye iki ayrı tercümesi yapılmıştır. Bunlardan biri Abdur Rehman Shad tarafından iki cilt halinde yapılan tercüme olup, (Lahore – Pakistan l988) neşredilmiştir. Diğeri de S.M. Madni Abbasi tarafından yapılan yine iki cilt halindeki tercüme olup, (Riyadh bty.) o da yayınlanmıştır.

Riyâzü's-sâlihîn'in Fransızca'ya yapılan tercümeleri de vardır. Bunlardan biri Saîd Al-Laham tarafından yapılmış olup (Dar el-Fiker, Beyrouth - Liban, l991) neşredilmiştir. Bir başka tercüme de Fawzi Chaban tarafından yapılanı olup, o da (Dar al-Kutub al-Ilmiyah, Beyrouth - Liban bty.) iki cilt halinde neşredilmiştir.

Riyâzü's-sâlihîn'in daha başka dillere yapılmış tercümelerinden söz edilmekte ise de biz bu konuda herhangi bir bilgi ve belgeye rastlayabilmiş değiliz.

Kaynaklar

Abdülmevcûd Muhammed Abdüllatîf, *Keşfu'l-lisâm an esrâri tahrîci hadîsi Seyyidi'l-enâm*, I-II, Kahire 1404/1984.

Abdülganî Dakr, *el-İmâm en-Nevevî*, Dımaşk 1407/1987.

Abdülganî Abdülhâlık, *Hücciyyetü's-sünne*, Beyrut 1407 (l986).

Abdülkâdir en-Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris* (nşr. Ca`fer el-Hasenî), Kahire 1988.

Ahmed Abdülazîz Kasım el-Haddâd, *el-İmâm en-Nevevî ve eseruhû fi'l-hadîs ve `ulûmihî*, Beyrut 1413/1992.

Bağdatlı İsmail Paşa, *Îzâhu'l-meknûn* (nşr. Kilisli Muallim Rifat - Şerefeddin Yaltkaya), İstanbul 1945-47.

Brockelmann, *GAL, Suppl.* Leiden 1937-1943.

Cemâleddin el-Kâsımî, *Kavâidü't-tahdîs*, Dımaşk l935(1353).

Çakan İsmail.L., *Anahatlarıyla Hadis*, İstanbul l982,

İbn Aşûr, *Makâsıdu'ş-şerî'a* (trc. Mehmet Erdoğan-Vecdi Akyüz), İstanbul 1988.

İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü'ş-Şâfi`iyye* (nşr. Abdülalîm Han), Beyrut 1407/1987).

İmam eş-Şâfiî, *er-Risâle* (nşr. A. M. Şâkir), Kahire 1940/1358.

İsnevî, *Tabakâtü'ş-Şâfi`iyye* (nşr. Abdullah el-Cübûrî), Riyad 1400/1980.

Karâfî, *el-İhkâm* (nşr. Ebû Gudde), Halep 1967.

Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn* (nşr. Kilisli Muallim Rifat - Şerefeddin Yaltkaya), İstanbul 1360-62/1941-43.

Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, Dımaşk 1376-81/1957-81.

Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, I-XX, Kahire 1387.

Kütübî, *Fevâtü’l-Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas) Beyrut 1973-74.

M. Lokman es-Selefî, *İhtimâmü’l-muhaddisîn bi nakdi’l-hadîs seneden ve metnen*, Riyad 1487/1987.

Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-ahvezî*, I-X, Kahire 1359.

Muhammed Zekeriyyâ Kândehlevî, *Evcezü’l-mesâlik ilâ Muvattai Mâlik*, Beyrut 1410-1989.

Mustafa es-Sibâî, *es-Sünne ve mekânetühâ fi’t-teşrî’i’l-İslâmî*, Kahire 1961.

Müneccid, *Mu`cemü’l-müerrihîne’d-Dımaşkıyyîn*, Beyrut 1978.

Serkis, *Mu`cemü’l-matbû`âti’l-arabiyye ve’l-mu`arrebe*, Kahire 1928-30.

Sübkî, Tabakâtü’ş-Şâfi`iyyeti’l-kübrâ (nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî ve Abdülfettâh Muhammed el-Hulv), Kahire 1383-96/1964-75.

Süyûtî, *el-Minhâcü’s-sevî fî tercemeti’l-imâm en-Nevevî* (nşr. Ahmed Şefîk Demc), Beyrut 1408/1988.

Süyûtî, *Miftâhu’l-cenne fi’l-ihticâc bi’s-sünne*, 1402 (baskı yeri yok),

Shad, Abdur Rehman, *Riyâd as-sâlihin*, Lohore-Pakistan, 1988 (Muhammed İkbal Sıddîkî’nin önsözü, s. IX-XIV).

Tâhir el-Cezâirî, *Tevcîhü’n-nazar ilâ usûli’l-eser*, Kahire 1910/1328.

W. Heffening, “Nevevî”, *İslam Ansiklopedisi*, IX, 222-223.

Zebîdî, *Tâcü’l-`arûs*, nvy maddesi.

Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, Haydarâbâd 1375-77/1955-58.

Ziriklî, *el-A`lâm* Beyrut 1984.

رياض الصالحين
تأليف

الإمام أبي زكريا يحيى بن شرف النووي الدمشقيّ
631 – 676 هـ

مقـــدمة المؤلف

النسخة المعتمدة للمراجعة وعزو الصفحات:
دار النشر: مؤسسة الرسالة
الطبعة الثانية

السنة: 1997
تحقيق: شعيب الأرنؤوط
الْحَمْدُ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ، الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ، مُكَوِّرِ اللَيْلِ عَلَى النَّهَارِ، تَذْكِرَةً لأُولِي الْقُلُوبِ وَالأَبْصَارِ، وَتَبْصِرَةً لِذَوِي الألبَابِ وَالاعْتِبَارِ، الَّذِي أَيْقَظَ مِنْ خَلْقِهِ مَنِ اصْطَفَاهُ فَزَهَّدَهُمْ فِي هذِهِ الدَارِ، وَشَغَلَهُمْ بِمُرَاقَبَتِهِ وإِدَامَةِ الأَفْكَارِ، وَمُلاَزَمَةِ الاتِّعَاظِ وَالأذكَارِ، وَوَفَّقَهُمْ لِلدَّأبِ فِي طَاعَتِهِ، وَالتَأَهُّبِ لِدَارِ الْقَرَارِ، وَالْحَذَرِ مِمَا يُسْخِطُهُ وَيُوجِبُ دَارَ الْبَوَارِ، وَالْمُحَافَظَةِ عَلَى ذِلِكَ مَعَ تَغَايُرِ الأَحْوَالِ وَالأَطْوَارِ. أحْمَدهُ أَبْلَغَ حَمْدٍ وَأَزْكَاهُ، وَأَشْمَلَه وَأَنْمَاه. وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَه إِلاَّ الله الْبَرُّ الْكَرِيمُ، الرَؤُوفُ الرَّحِيمُ، وَأَشْهَدُ أَنَ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَحَبِيبُهُ وَخَلِيلُهُ، الْهَادِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ، وَالدَّاعِي إِلَى دِينٍ قَوِيم. صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيْهِ، وَعَلَى سَائِرِ النَّبِيِّينَ، وَآلِ كُلٍّ، وَسَائِرِ الصَّالِحِينَ. أمَا بَعْدُ: فَقَدْ قَالَ الله تَعَالَى: {وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ * مَا أرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْق وَمَا أرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ}[الذاريات: 56-57] وَهذَا تَصْرِيح بأَنَّهُمْ خُلِقُوا للعِبَادَةِ، فَحَقَّ عَلَيْهِمُ الاعْتِنَاءُ بِمَا خُلِقُوا لَهُ وَالإعْرَاضُ عَنْ حُظُوظِ الدُّنْيَا بالزَّهَادَةِ، فَإِنَّهَا دَارُ نَفَادٍ لاَ مَحَلُّ إِخْلادٍ، ومَرْكَبُ عُبُورٍ لا مَنْزِلُ حُبُورٍ، ومَشْرَعُ انْفِصَامٍ لا مَوْطنُ دَوَامَ. فَلِهذَا كَانَ الأَيْقَاظُ مِنْ أَهْلِهَا هُمُ الْعُبَّادَ، وَأَعْقَلُ النَاسِ فِيهَا هُمُ الزُهَّادَ. قَال اللهُ تعالى: {إِنَمَا مَثَلِ الْحَيَاةِ الدُنْيَا كَماءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَمَاءِ فَاخْتَلَط بِهِ نَبَاتُ الأَرْضِ مِمَا يَأْكُلُ النَاسُ والأنعَامُ حَتَى إِذَا أَخَذَتِ الأَرْضُ زُخْرُفَهَا وازّينَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أنهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أمْرُنَا لَيْلاً أَوْ نَهاراً فَجَعَلْنَاهَا حَصِيداً كأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالأَمْسِ كَذلِكَ نُفَصِّلِ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفكَرُونَ}[يونس: 24] والآياتُ في هذا المعنى كَثِيرةٌ. ولَقدْ أَحْسَنَ الْقَائِلُ:

إنّ لِلَّهِ عبَاداً فُطنَــا   طَلَّقُوا الدُنْيَا وَخَافُوا الْفتَنَا
نَظَرُوا فِيهَا فَلَمَا عَلمُوا   أَنَّهَا لَيْسَتْ لِحي وَطنَـا
جَعَلُوهَا لُجَّةً واتَّخَذُوا   صَالِحَ الأَعْمَالِ فِيها سُفُنَا

فإذا كَان حالُها ما وصفْتُهُ، وحالُنا ومَا خُلِقْنَا لَهُ مَا قَدَّمتُهُ ؟ فَحَقّ عَلَى الْمُكَلَّفِ أَنْ يَذْهَب بِنَفْسِهِ مَذْهَبَ الأخْيَارِ، ويَسْلُكَ مَسْلَكَ أُولِي النُّهَى وَالأَبْصَارِ، وَيَتَأَهَّب لَمَا أَشَرتُ إِلَيهِ، وَيَهْتَمَّ بِمَا نبَّهْتُ عَلَيْهِ. وَأَصْوَبُ طَرِيقٍ لهُ فِي ذلِكَ، وَأَرْشَدُ مَا يَسْلُكُهُ مِنَ الْمَسَالِكِ: التأَدُّبُ بِمَا صَحَ عَنْ نَبِيِّنَا سَيَدِ الأَوَّلِينَ وَالآخرِينَ، وَأَكْرَمِ السَّابِقِينَ وَاللاَحِقِينَ. صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيْهِ وَعَلى سَائِر النَبِيين. وَقَدْ قَالَ الله تَعَالَى: {وَتَعَاوَنُوا

عَلَى الْبِر وَالتَقوَى} [المائدة: 2] وَقَدْ صَحَّ عَنْ رَسُولِ اللّهِ صلى الله عليه و سلم أنهُ قَالَ: ((وَاللهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهُ)) وَأَنَّهُ قَالَ: ((مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ)) وَأَنّهُ قَالَ: ((مَنْ دَعَا إِلَى هُدِىً كَانَ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لا يَنْقُصُ ذلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئَاً)) وَأنَهُ قَالَ لِعَلِيٍّ رَضِيَ الله عنهُ: ((فَواللهِ لأَنْ يَهْدِيَ اللهُ بِكَ رَجُلاَ وَاحِداً خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ)). فَرَأَيْتُ أَنْ أَجْمَعَ مُخْتَصَراً مِنَ الأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ، مُشْتَمِلاً عَلَى مَا يَكَوِّنُ طَرِيقاً لِصَاحِبِهِ إِلَى الآخِرَةِ، وَمُحَصِّلاً لآدَابِهِ الْبَاطِنَةِ وَالظَّاهِرَةِ، جَامِعاً لِلتَّرْغِيبِ وَالتَّرْهِيبِ وَسَائِرِ أَنْوَاعِ آدَابِ السَّالِكِينَ: مِنْ أَحَادِيثَ ا لزُهْدِ، وَرِيَاضَاتِ النُفُوسِ، وَتَهْذِيبِ الأَخْلاَقِ، وَطَهَارَاتِ الْقُلُوبِ وَعِلاَجِهَا، وَصِيَانَةِ ا لْجَوَارِحِ وَإِزَالَةِ اعْوِجَاجِهَا، وَغَيْرِ ذلِكَ مِنْ مَقَاصِدِ الْعَارِفِينَ. وَأَلْتَزِمُ فِيهِ أَنْ لاَ أَذْكُرَ إِلا حَدِيثاً صَحِيحاً مِنَ الْوَاضِحَاتِ، مُضَافاً إِلَى الْكُتُبِ الصَّحِيحَةِ الْمَشْهُورَاتِ، وَأُصَدِّرَ الأَبْوَابَ مِنَ الْقُرْآنِ الْعَزِيزِ بِآياتٍ كَرِيمَاتٍ، وَأُوَشِّحَ مَا يَحْتَاجُ إِلَى ضَبْطِ أَوْ شَرْحِ مَعْنىً خَفِيّ بِنَفَائِسَ مِنَ التَنْبِيهَاتِ. وَإِذَا قُلْتُ فِي آخِرِ حَدِيثٍ: مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، فَمَعْنَاهُ: رَوَاهُ البُخارِيّ وَمُسْلِم. وَأَرْجُو إِنْ تَمَّ هذَا الْكِتَابُ أَنْ يَكُونَ سَائِقاً لِلْمُعْتَنِي بِهِ إِلَى الْخَيْرَاتِ، حَاجِزاً لَهُ عَنْ أَنْوَاعِ الْقَبَائِحِ وَالْمُهْلِكَاتِ. وَأنَا سَائِلٌ أَخاً انْتَفَعَ بِشَيْءٍ مِنْهُ أَنْ يَدْعُوَ لِي، وَلِوَالِدَيَّ، وَمَشَايِخِي، وَسَائِرِ أَحْبَابِنَا، وَالْمُسْلِمِينَ أَجْمَعِينَ، وَعَلى اللَّهِ الْكَرِيمِ اعْتِمَادِي، وَإِلَيْهِ تَفْوِيضي وَاسْتِنَادِي، اللهُ ونِعْمَ الْوَكِيلُ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَةَ إِلاَّ بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ. وَحَسْبِيَ

MÜELLİFİN MUKADDİMESİ

Bismillahirrahmânirrahîm

Bir tek, mutlak gâlip, sonsuz kudret sahibi, çok bağışlayıcı olan, gönül ehli ve basiret sahiplerine bir hatırlatma, akıl ve düşünce ehline bir ibret olsun diye geceyle gündüzü birbirine katan Allah’a hamdolsun. Allah, yarattığı kullarından bir kısmını seçip, bu dünyada zühd ehlinden kıldı. Onları, emir ve yasaklarını gözetme, devamlı olarak düşünme, öğüt dinleyip sapıklıktan uzak durma, unuttuktan sonra hatırlama ve gafletten sonra

uyanma meziyetleriyle donattı. Onları, Allah'a itaatta ve âhirete hazırlıkta, gazabını gerektirecek davranış ve cehenneme girmelerine sebep olacak işlerden sakınmada, zamanın ve şartların değişmesine rağmen güzel hallerini korumada başarılı kıldı.

Hamdin en yücesi, en üstünü, en şümullüsü ve en mükemmeliyle Allah'a hamdederim. Kullarına çok iyilik yapan ve Kerîm olan, onlara çok acıyan ve Rahîm olan Allah'tan başka ilâh olmadığına, Efendimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in O'nun kulu ve resûlü, sevgilisi ve dostu olduğuna, dosdoğru yola ulaştırıp, en kâmil dine dâvet ettiğine kesinlikle inanırım. Allah'ın salât ve selâmı, onun, bütün peygamberlerin, herbirinin inanmış dostlarının ve diğer sâlih kimselerin üzerine olsun.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"Ben, cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben onlardan rızık istemiyorum, beni beslemelerini de istemiyorum"** [Zâriyât sûresi (51), 56-57]. Bu âyet, onların ibadet için yaratıldıklarını açıkça ifade eder. O halde onların, yaratılış gayelerine özen göstermeleri, zühd yolunu tutarak dünyanın geçici zevklerinden yüz çevirmeleri gerekir. Çünkü bu dünya geçici bir yurt olup, ebedî kalınacak bir yer değildir. Dünya âhiretin bineği olup, kalıcı bir sevinç ve neş'e yeri de değildir. Ayrılık yeridir; sürekli vatan değildir. Bu sebeple, dünya halkının en uyanıkları, Allah'a en iyi kulluk yapanlardır. İnsanların en akıllı olanları da zâhidler, dünyaya bağlanıp kalmayanlardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"Dünya hayatı, tıpkı gökten indirdiğimiz bir suya benzer: İnsanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zînetini takınıp rengârenk süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz gelir de, onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz"** [Yûnus sûresi (10), 24]. Bu anlamda âyetler çoktur. Şâir ne güzel söyler:

Allah'ın son derece anlayışlı akıllı ve zekî kulları vardır
Onlar dünyayı terkettiler ve fitnelerden korktular
Dünyaya bakıp şu gerçeği iyice anladılar
Burası diriler için kalıcı bir vatan değildir

Neticede bu dünyayı bir deniz sayıp

Sâlih amelleri kendilerine gemiler edindiler

Dünyanın hali, bizim halimiz ve yaratılış gayemiz anlattığım gibi olunca, sorumluluk taşıyan herkesin, seçkin ve hayırlı kimselerin izinden gitmesi, olgun akıl ve keskin görüş sahiplerinin yoluna girmesi icap eder. Ayrıca belirttiğim hususlarda hazırlık yapması, uyardığım konulara özen göstermesi gerekir. Bunu elde etmek için her mükellefin girmesi gereken en doğru yol, önce ve sonra gelenlerin efendisi, önden giden ve onları takip edenlerin en seçkini olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahih hadisleriyle edeplenmektir. Allah'ın salât ve selâmı onun ve diğer peygamberlerinin üzerine olsun. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"İyilik ve takvâ üzerinde yardımlaşın"** [Mâide sûresi (5), 2]. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sahîh hadislerinde şöyle buyurdu: *"Kul, din kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah da kulunun yardımcısıdır"* (Müslim, Zikr 37-38; Ebû Dâvûd, Edeb 60; Tirmizî, Hudûd 3). *"Bir hayra öncülük eden kimseye onu yapan gibi sevap vardır"* (Müslim, İmâre 133; Ebû Dâvûd, Edeb 115; Tirmizî, İlim 14). *"Bir kimse doğru yola dâvet ederse, ona uyanların sevabı kadar kendisi için de sevap vardır. Bu ona uyanların sevabından bir şey eksiltmez"* (Müslim, İlim 16; Ebû Dâvûd, Sünnet 6; Tirmizî, İlim 15). Peygamber Efendimiz Hz. Ali'ye şöyle dedi: *"Allah'a yemin ederim ki, senin aracılığınla bir tek kişinin hidâyete ermesi, dünya nimetlerinin en kıymetlisine sahip olmandan daha hayırlıdır"* (Buhârî, Cihâd 102, 143; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 34). Bütün bu emirler sebebiyle, sahibi için âhiret yolunun azığı olacak, bâtınî ve zâhirî edepleri kazandırıcı, iyi davranışlara teşviki, çirkin olanlardan uzak durmayı, Allah yolunda gidenlerin edeplerinden olan zühdü, nefis terbiyesini, ahlâkı güzelleştirmeyi, kalp temizliğini ve bunun çarelerini, uzuvları günahlardan korumayı ve sapmalarını önlemeyi, bütün bunların yanında âriflerin amaçlarını gerçekleştirmelerini temin edecek, sahih hadislerden müteşekkil muhtasar bir kitap meydana getirmeyi uygun gördüm.

Bu esere, sahih hadisleri ihtiva eden meşhur kitaplardan, sahihliği sâbit olanlar dışında bir hadis almamaya özen gösterdim. Her konuya Kur'ân-ı Kerîm'den âyetlerle başlamayı, anlamları kapalı olup açıklamaya ihtiyaç hissettiren kelimeleri açıklamayı uygun buldum. Bir hadisin

sonunda **“müttefekun aleyh”** dediğimde, bunun anlamı **“Bu hadisi Buhârî ve Müslim müştereken rivayet ettiler”** demektir.

Bu kitap tamamlanınca, buna uymaya özen gösterenleri hayırlara sevkedeceğini, kötülüklerin, yıkıcı ve helâk edici davranışların her çeşidine engel teşkil edeceğini umarım. Bu kitaptan istifade edecek kardeşlerimin bana, ana ve babama, hocalarıma, diğer dostlarıma ve bütün müslümanlara duâcı olmalarını istiyorum. Benim güvenim Kerîm olan Allah’adır. İşimi yalnızca ona havale ederim; dayanağım da sadece O’dur. Allah bana yeter, O ne güzel vekîldir. Kötülüklerden kaçmaya kuvvet, iyilikleri yapmaya kudret, ancak Azîz ve Hakîm olan Allah’ın yardımıyladır.

بسمِ اللَّهِ الرَّحمنِ الرَّحِيمِ

كتاب مقاصد العارفين

1 - باب الإِخلاصِ وإحضار النيَّة

في جميع الأعمال والأقوال والأحوال البارزة والخفيَّة

İHLÂS VE NİYET GİZLİ VE AÇIK BÜTÜN İŞLERDE, SÖZLERDE VE HALLERDE İYİ NİYET VE İHLÂS

Âyetler

قَالَ اللَّه تعالى : { وَمَا أُمِرُوا إلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ }

1. “Onlara sadece şu emredilmişti: Bâtıl dinleri bırakarak yalnız Allah’a yönelip ona itaat etsinler, namazı kılsınlar, zekâtı versinler. İşte doğru din budur.” **Beyyine sûresi (98), 5**

Yahudi ve hıristiyanlara tıpkı İbrâhim *aleyhisselâm* gibi olmaları, Allaha hiçbir şeyi ortak koşmamaları, ona kayıtsız şartsız boyun eğmeleri, mütevâzi ve saygılı davranmaları emrolunmuştu. Kendilerinden sapık fikirleri bırakmaları, yalnızca Allah’a ibadet edip namaz kılmaları, zekât vermeleri istenmişti. Zaten Allah tarafından gönderilen bütün kitaplarda yazılan budur. Diğer bir ifadeyle söylemek gerekirse ilâhî dinlerde değişmeyen üç esas vardır: Allah’a imân etmek, namaz kılmak ve zekât vermek. Fakat onlar bu emirlere uymadılar. İşte bu sebeple müslümanların ihlâs, samimiyet ve dürüst bir niyetle Allah’ın buyruklarını yerine getirmeye çalışmaları şarttır. Cenâb-ı Hakk’ın emirlerine uymayan yahudi ve hıristiyanlara hiçbir şekilde benzememeleri gerekmektedir.

وقَالَ تعالى : { لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ }

2. “Kurbanların ne etleri, ne de kanları Allah’a ulaşır. Allah’a sadece sizin ihlâs ve samimiye-tiniz ulaşır.”

Hac sûresi (22), 37

Kurbanın akıtılan kandan ve dağıtılan etten ibaret olduğu zannedilir. İnsanlar için durum böyle olabilir. Allah Teâlâ kurbanın ne etine, ne de kanına bakar. Onun için önemli olan, hayvanın sırf Allah rızâsı için kesilmesidir. Kurban edilen hayvan Allah rızâsı için kesilmiyorsa, o kurbanın hiçbir değeri yoktur. Cenâb-ı Hakk’ın değer verdiği, karşılığında mükâfat yazdığı şey insanın ihlâsı, iyi niyeti ve samimiyetidir.

وقَالَ تعالى : { قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ } .

3. “De ki, gönlünüzdeki duyguları saklasanız da, açıklasanız da Allah hepsini bilir.” Âl-i İmrân sûresi (3), 29

Gizlilik veya açıklık insanlar için söz konusudur. Allah Teâlâ insanların gözlerden uzakta gizlice yaptığı şeyleri bildiği gibi, kalblerinden geçen duygu ve düşünceleri de bilir. Allah’a inanan, onun gönderdiği dini benimseyen bir kimse bütün davranışlarını, hatta gönlünden geçen duyguları bile kontrol etmelidir.

Hadisler

-1 وعَنْ أَميرِ الْمُؤْمِنِينَ أبي حفْصٍ عُمرَ بنِ الْخَطَّابِ بْن نُفَيْل بْنِ عَبْد الْعُزَّى بن رياح بْن عبدِ اللَّهِ بْن قُرْطِ بْنِ رزاح بْنِ عَدِيِّ بْن كَعْبِ بْن لُؤَيِّ بن غالبِ القُرَشِيِّ العدويِّ . رضي الله عنه ، قال : سمعْتُ رسُولَ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ

« إنَّما الأَعمالُ بالنِّيَّات ، وإِنَّمَا لِكُلِّ امرِئٍ مَا نَوَى ، فمنْ كانَتْ هجْرَتُهُ إِلَى الله ورَسُولِهِ فهجرتُه إلى الله ورسُولِهِ ، ومنْ كاَنْت هجْرَتُه لدُنْيَا يُصيبُها ، أو امرَأَةٍ يَنْكحُها فهْجْرَتُهُ إلى ما هَاجَر إليْهِ » متَّفَقٌ على صحَّتِه. رواهُ إِماما المُحَدِّثِين: أَبُو عَبْدِ الله مُحَمَّدُ بنُ إِسْمَاعيل بْن إِبْراهِيمَ بْن الْمُغيرة بْن برْدزْبَهْ الْجُعْفِيُّ الْبُخَارِيُّ، وَأَبُو الحُسَيْنِى مُسْلمُ بْن الْحَجَّاجِ بنِ مُسلمٍ الْقُشَيْرِيُّ النَّيْسَابُورِيُّ رَضَيَ الله عَنْهُمَا في صَحيحيهِمَا اللَّذَيْنِ هما أَصَحُّ الْكُتُبِ الْمُصَنَّفَةِ .

1. Mü'minlerin emîri Ebû Hafs Ömer ibni Hattâb *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Yapılan işler niyetlere göre değerlenir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kimin niyeti Allah'a ve Resûlü'ne varmak, onlara hicret etmekse, eline geçecek sevap da Allah'a ve Resûlü'ne hicret sevabıdır. Kim de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa, onun hicreti de hicret ettiği şeye göre değerlenir."

Buhârî, Bed'ü'l-vahy 1, Îmân 41, Nikâh 5, Menâkıbu'l-ensâr 45, İtk 6, Eymân 23, Hiyel 1; Müslim, İmâret 155. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Talâk 11; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 16; Nesâî, Tahâret 60; Talâk 24, Eymân 19; İbni Mâce, Zühd 26

Hz. Ömer

Hz. Ömer Kureyş kabilesinin Benû Adî kolundan olup soyu Peygamber Efendimiz'in soyu ile birleşir. Hadisimizin başında Nevevî'nin zikrettiği bu nesep zinciri şöyledir:

Ömer - Hattâb - Nüfeyl- Abdüluzzâ - Riyâh - Abdullah - Kurt - Rezâh - Adî - Ka`b - Lüey - Gâlib

Hz. Ömer Resûl-i Ekrem'den 10 yaş kadar küçüktü. İslâmiyet ile şereflenmeden önce müslümanlara pek eziyet ederdi. Nüfuzuyla, güç ve kuvvetiyle tanınmış bir yiğit olduğu için, onun müslüman olması diğer müslümanları güçlendirdi. İslâm ile şereflendiği gün Kâbe'ye giderek namaz kıldı. Diğer müslümanlar da ilk defa o gün Kâbe'de namaz kıldılar.

Medine'ye hicret edince, şehir merkezine bugün 3 km. uzaklıkta bulunan Kuba'ya yerleşti. Gün aşırı Resûl-i Ekrem'i ziyaret ederek, bütün gün onun yanında kalırdı. Medine'de Hz. Ebû Bekir'le birlikte Resûlullah'ın en büyük yardımcısı oldu. Onun katıldığı bütün savaşlarda bulundu. Kızı

Hafsa'yı onunla evlendirerek Hz. Peygamber'in kayın pederi olma şerefini elde etti. Resûlullah Efendimiz'i o kadar derin bir muhabbetle severdi ki, onun vefat ettiğini duyunca büyük bir şoka girdi. Kılıcını çekerek, Peygamber öldü diyenleri ikiye biçeceğini söyledi.

Son derece doğru ve isabetli düşünürdü. Henüz hakkında vahiy gelmeyen 15-20 önemli konuda Hz. Peygamber'e başvurarak o hususlarda âyet indirmesi için Allah Teâlâ'ya dua etmesini istedi. Bazan da o konulardaki kanaatini Hz. Peygamber'e arzetti. Hz. Ömer'in açıklık getirilmesini istediği hususlarda âyetler nâzil oldu. Hakkında âyet nâzil olan bu konulara, Ömer'in âyete uygun görüşleri anlamında ***"Muvâfakât-i Ömer"*** *denmiştir (Bu konuda geniş bilgi için bk. Tecrîd Tercemesi, II, 349-353).*

Hz. Ebû Bekir'in vefâtından sonra İslâm'ın ikinci halifesi oldu. İran, Irak, Suriye, Mısır topraklarını İslâm ülkesine kattı. Kudüs, Azerbaycan, Ermenistan, Horasan, İskenderiye onun zamanında fethedildi. Basra, Kûfe, Musul gibi büyük şehirleri kurdu. Eşsiz adalet anlayışıyla, dünya tarihinde benzeri görülmeyen adalet örnekleri verdi. Yardıma muhtaç olan herkese maaş bağladı. Devlet idâresinde önemli yenilikler yaptı. İdârî, adlî, mâlî ve askerî teşkilât kurdu. İslâm'ın, Kur'ân-ı Kerîm'in ve İslâmî ilimlerin daha geniş muhitlere yayılması için faaliyet gösterdi. İslâmiyet'i uzun yıllar boyu bizzat Resûlullah Efendimiz'den öğrenmesi sebebiyle İslâm Hukuku'nun birçok meselesinde şahsî görüşleri vardı.

Hz. Ömer sert tabiatına rağmen pek mütevâzi bir insandı. Yamalı gömlek giyer, dul kadınların evine sırtında su taşır, çıplak döşemede yatıp uyur, develeri kendi eliyle kaşağılayıp temizlerdi. Halifeliği süresince geceleri sokak sokak dolaşır, herkesin şikâyetini dinler, halkın dertlerine çözüm getirirdi. Çok güzel konuşur, hikmetli sözler söylerdi. Mert ve doğru sözlü olanları sever, kendini tenkid etseler bile onlara gücenmezdi. Halka hitap ettiği birgün, yanlış işler yaparsa, kendisine nasıl davranacaklarını sormuştu.

Cemaatten biri hemen ayağa kalkarak:

- Seni kılıcımızla doğrulturuz, demişti.

Hz. Ömer adamın cesaretini denemek için:

- Benim hakkımda böyle konuşmaya nasıl cüret ediyorsun? diye sormuş, o adamın gözünü kırpmadan:

- Evet, bu sözleri senin hakkında söylüyorum, demesine pek sevinmiş ve:

- Allah'a şükürler olsun ki, yanlış yola sapacak olursam, halkımın içinde beni kılıcıyla doğrultacak kimseler var, demişti.

Hz. Ömer hicretin 24. yılında Zerdüşt bir köle tarafından şehid edildi ve Hz. Peygamber'in ayakları dibine gömüldü.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

"Yapılan işler niyetlere göre değerlenir" hadisi, insanın kazanacağı sevap ve günahlar ile yakından ilgili ve son derece önemlidir. Ahmed İbni Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Dârekutnî gibi büyük âlimler, bu

hadisle, **İslâmiyet'in üçte birini** anlamanın mümkün olduğunu söylemişlerdir. İmâm Şâfiî, **bu hadisin yetmiş ayrı konuyla ilgisi bulunduğunu**, bu sebeple de onu **din ilminin yarısı** saymak gerektiğini belirtmiştir. İmâm Buhârî ise, kitap yazanlara bir nasihatte bulunarak, eserlerine bu hadisle başlamalarını tavsiye etmiştir.

Şimdi niyetin ne olduğunu görelim:

Niyet, bir işi Allah rızâsı için yapmayı kalbden geçirmektir.

İş ya **kalble**, ya **dille** veya **diğer organlarla** yapılır.

Kalbimizle yaptığımız işler, niyet ve düşüncelerimizdir.

Dilimizle yaptıklarımız konuşmalarımızdır.

Organlarımızla yaptığımız işler de fiil ve davranışlarımızdır. Sözler ve davranışlar çoğu zaman niyete bağlı olduğu için, iyi niyet bazan başlı başına bir ibadet olur.

Ameller yâni yapılan işler niyete göre değer kazanır sözü, çoğu zaman organlarımızla yaptığımız işleri kapsar. Yoldaki bir taşı, insanlara zarar vermesin düşüncesiyle ve sevap kazanmak ümidiyle kaldırıp atmak bir ibadet sayılır. Birinin malını meşrû olmayan yollardan elde etmeye karar vermişken, Allah korkusuyla bu düşünceden vazgeçmek de aynı şekilde sevap kazanmaya vesile olur.

Kalbden geçen düşünceler, iyi niyete dayandığı zaman Allah katında değer kazanır. Bu esnada kalbin uyanık ve şuurlu olması gerekir.

Dil bir şeye niyet ederken kalb bu düşünceye katılmazsa, niyet makbul olmaz. 7. hadîs-i şerîfte görüleceği üzere Allah Teâlâ bizim şeklimize, kalıbımıza değil, kalblerimize bakar, niyetlerimize değer verir.

Abdullah İbni Ömer'in âlim ve zâhid oğlu Medine'nin yedi fakihinden biri olan Sâlim, halife Ömer İbni Abdülazîz'e yazdığı mektupta şöyle demişti:

"Şunu iyi bil ki, Allah Teâlâ'nın kuluna yardımı, kulun niyeti kadardır. Kimin niyeti tam olursa, Allah'ın ona yardımı da tam olur. Niyeti ne kadar azalırsa, Allah'ın yardımı da o kadar azalır."

Herkesin yaptığı işin karşılığını niyetine göre alması şu gerçeği vurguluyor: Yapılan bir ibadet ve herkesin takdirini kazanan bir hizmet görünüş bakımından kusursuz olabilir; ancak o ibadet ve güzel hizmetin samimi bir niyetle ve sadece Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla yapılması şarttır. İnsanların takdir ve teveccühünü kazanmak veya hem Allah rızasını hem de insanların takdirini kazanmak düşüncesiyle yapılan ibadet ve hizmetlerin Allah katında hiçbir kıymeti yoktur. Yapılan işleri Allah katında değerli kılan bizim ihlâs ve samimiyetimiz, yani o işleri sadece Allah rızası için yapmış olmamızdır. Meselâ insanlar beni görsün ve takdir etsin diye namaz kılmak, zekât vermek şirk derecesinde büyük bir günahtır. Fakat gösterişi aklından geçirmeyen bir mü'minin, başkalarını o ibadeti yapmaya teşvik etmek niyetiyle herkesin göreceği bir yerde namaz kılıp zekât vermesi faziletli bir davranıştır. Böyle bir mü'min hem görevini yapmış hem de iyi niyetinden dolayı ayrıca sevap kazanmış olur.

İyi niyete dayanmayan, sadece gösteriş için yapılan ibadetlerin ve güzel davranışların Allah katında hiçbir değeri bulunmadığını Peygamber Efendimiz ibretli bir misâlle ortaya koymuştur. Bu hadîs-i şerîfe göre kıyamet gününde ilk defa bir şehid hakkında hüküm verilecek. Allah Teâlâ ona ne yaptığını sorduğunda:

— Senin uğrunda çarpıştım, şehid edildim, diyecek. Fakat Cenâb-ı Hak ona:

— Yalan söyledin. Sana cesur adam desinler diye çarpıştın, buyuracak ve o adam yüz üstü sürüklenerek cehenneme atılacak.

Daha sonra ilim öğrenip öğreten ve Kur'an okuyan bir kimse getirilecek. Ona da ne yaptığı sorulacak.

— İlmi öğrendim ve öğrettim. Senin rızânı kazanmak için Kur'an okudum, diyecek. Allah Teâlâ ona:

— Yalan söyledin. İlmi, sana âlim desinler diye öğrendin. Kur'an'ı ise, güzel okuyor desinler diye okudun. Nitekim öyle de denildi, buyuracak. O adam da yüz üstü sürüklenerek cehenneme atılacak.

Hadîs-i şerîfin devamında zengin bir kimsenin huzura getirileceği, onun da malını Allah rızası için harcadığını söyleyeceği, ona, "cömert adam" desinler diye malını sarfettiği söyleneceği ve diğerleri gibi onun da cehenneme atılacağı belirtilmektedir **(Müslim, İmâre 152).**

Bu niyet hadisinden şöyle bir sonuç da çıkmaktadır:

Aslında ibadet olmayan bazı işler, iyi niyetle yapıldığı takdirde ibadete dönüşebilir. Meselâ yemek yiyen kimse, bu gıdalardan elde edeceği kuvvetle ibadet edeceğini düşünürse, yemek yerken bile sevap kazanmış olur. Normal ticaretini yapan kimse, işini en iyi şekilde yaparak insanlara hizmet etmeyi, onları aldatmamayı düşünürse, hem para hem de sevap kazanabilir.

Hadîs-i şerîfimizde *“Kimin niyeti Allah’a ve Resûlü’ne varmak, onlara hicret etmekse, eline geçecek sevap da Allah’a ve Resûlü’ne hicret sevabıdır”* buyuruluyor. **Hicret**, bir şeyi terketmek demektir. Allah Teâlâ’nın yasak ettiği şeyleri terkedip yapmamak da genel mânâda hicret sayılmaktadır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz:

“Muhâcir, Allah’ın yasakladığı şeyleri bırakan kimsedir” buyurur **(bk. 1569 nolu hadis).**

Hadiste sözü edilen hicretten maksat, kâfirlerin elinde bulunan vatanı bırakıp İslâm yurduna göçmek demektir. Hz. Peygamber ile ashâbı, Mekke’den Medine’ye bu maksatla göçmüşlerdir. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in söylemek istediği şudur:

Bir adam hicret ederken dünyevî bir çıkar düşünmemiş, sadece Allah’ın rızasını kazanmayı ve Resûlullah’ı hoşnut etmeyi hedef almışsa, hicreti makbûl olmuştur; Allah ve Resûlü’ne hicret etme sevabını elde etmiştir. Kim de hicret ediyor görünse bile, aslında bir dünyalık elde etme veya bir kadınla evlenme arzusuyla yola çıkmışsa, onun hicreti makbul sayılmaz ve hiçbir sevap kazanamaz. Bu gerçeği Allah Teâlâ şöyle belirtmiştir:

“Kim âhiret kazancını istiyorsa, onun kazancını çoğaltırız. Dünya kazancını isteyene de dünyalık veririz; ama onun âhirette bir nasibi olmaz” [Şûrâ sûresi (42), 20].

Bu hadîs-i şerîfin söylenmesine şöyle bir olayın sebep olduğu anlatılır:

Sahâbîlerden biri, Ümmü Kays adlı bir hanımla evlenmek ister. Fakat o günlerde Ümmü Kays Medine’ye hicret etmeyi düşünmektedir. Kendisiyle evlenmek isteyen sahâbîye, niyeti ciddî ise Medine’ye hicret etmeyi ve orada evlenmeyi teklif eder. Mekke’deki kurulu düzenini terketmeyi henüz düşünmeyen o sahâbî Ümmü Kays’la evlenmek arzusuyla Medine’ye hicret

etmek zorunda kalır. Bu durumu bilen sahâbîler, Ümmü Kays'ın muhâciri anlamında "Muhâciru Ümmü Kays" diye takıldıkları o zâtın, hicret sevabı kazanıp kazanmadığını tartışmaya başlarlar. İşte o zaman Peygamber Efendimiz, bu hadîs-i şerîfle meseleye açıklık getirerek herkesin niyetine göre sevap kazanacağını belirtir.

Hadisten Öğrendiklerimiz:

1. Yapılan işlerden sevap kazanabilmek için o işlere iyi niyetle başlamak gerekir.
2. Niyetin kalben yapılması önemli olduğu için, bunu ayrıca dille söylemek şart değildir.
3. Allah rızası gözetilmeden yapılan işlerden sevap kazanılamaz.
4. İnsan göründüğü gibi olmalı, dünyevî bir çıkar için dini kullanmamalıdır.
5. İhlâs, niyet sağlamlığı demektir.

2- وَعَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أُمِّ عَبْدِ اللَّهِ عَائشَةَ رَضيَ الله عنها قالت: قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «يَغْزُو جَيْشٌ الْكَعْبَةَ فَإِذَا كَانُوا ببيْداءَ مِنَ الأَرْضِ يُخْسَفُ بأَوَّلِهِم وَآخِرِهِمْ ». قَالَتْ : قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، كَيْفَ يُخْسَفُ بَأَوَّلِهِم وَآخِرِهِمْ وَفِيهِمْ أَسْوَاقُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنهُمْ ،؟ قَالَ : «يُخْسَفُ بِأَوَّلِهِم وَآخِرِهِمْ ، ثُمَّ يُبْعَثُون عَلَى نِيَّاتِهِمْ » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ : هذا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ .

2. Mü'minlerin annesi Ümmü Abdullah Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

—Bir ordu Kâbe'ye saldırmak üzere yola çıkacak; bir çöle geldiklerinde baştan sona bütün ordu yere batacaktır."

Hz. Âişe der ki, bunun üzerine ben, Yâ Resûlallah, onların arasında ticaret için yola çıkanlar ve kötü niyetli olmayanlar varken niçin hepsi birden yere batacaktır? diye sordum.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

—Hepsi birden yere batacak, âhirette yeniden diriltilip niyetlerine göre hesaba çekileceklerdir" buyurdu.

Buhârî, Büyû` 49; Hac 49, Müslim, Fiten 4-8. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 21; Nesâî, Menâsik 112; İbni Mâce, Fiten 30

Hz. Âişe

Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz'in eşi ve onun en yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir'in kızıydı. ***Âişe-i sıddîka*** *diye tanındı. Annesi Ümmü Rûmân, Peygamber Efendimiz'in çok değer verdiği bir hanımdı.*

Hz. Âişe, Efendimiz'e peygamberlik geldikten 4 yıl sonra Mekke'de doğdu. Peygamber Efendimiz'e rüyasında bir meleğin 2-3 defa "Bu senin hanımındır" diye Hz. Âişe'yi göstermesi üzerine, Efendimiz onunla Medine'de, hicretin ikinci yılında evlendi.

Hz. Âişe Mescid-i Nebevî'ye bitişik 6 arşın genişliğindeki küçücük bir eve gelin geldi. Evinin kapısı Mescid'e açıldığı için Peygamber Efendimiz'in bütün sohbetlerini, vaaz ve hutbelerini dinlerdi. Mükemmel zekâsı, kuvvetli hâfızası ve güzel konuşmasıyla Peygamber Efendimiz'in takdirini kazanmıştı. Bu sebeple Efendimiz onunla konuşmaktan, bitip tükenmeyen sorularına cevap vermekten zevk duyardı.

Peygamber Efendimiz'in evlendiği hanımlardan bâkire olan sadece Hz. Âişe'ydi. Hanımları içinde Hz. Hatice'den sonra en fazla onu severdi.

Resûl-i Ekrem ile 8 yıl evli kalan Hz. Âişe'nin hiç çocuğu olmadı. Hadisimizde geçen Abdullah'ın annesi anlamındaki ***Ümmü Abdullah*** *künyesini ona Peygamber Efendimiz verdi. Zira Araplarda kadın, erkek herkes bir künye alırdı. "****Teyze anne sayılır"*** *buyuran Nebiyy-i Muhterem Efendimiz, ona kız kardeşi Esmâ'nın oğlu Abdullah İbni Zübeyr'den dolayı bu künyeyi verdi. Peygamber Efendimiz onun odasında vefat ettiğinde Hz. Âişe daha 18 yaşındaydı.*

Geceleri namaz kılar, çoğu zaman oruç tutardı. Öksüz ve yetimleri himâye edip yetiştirir, sonra da onları evlendirirdi.

Tekrarlarıyla birlikte 2210 hadis rivayet etmiş olan Hz. Âişe, sahâbe arasında en çok hadis bilen yedi kişiden biriydi. Kur'ân-ı Kerîm'i bütün incelikleriyle anlar ve tefsir ederdi. Arap şiirini ve soy bilgisi demek olan ensâp ilmini de çok iyi bilirdi. Kur'ân-ı Kerîm'i, hadîs-i şerîfleri, kısaca İslâmiyet'i pek çok insana öğretti.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra 47 yıl daha yaşadı. Hicretin 58. yılında, tıpkı Peygamber Efendimiz gibi 63 yaşında iken Medine'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte, Kâbe'yi yıkma niyetiyle yola çıkan bir ordunun başına gelecek felâket haber verilmektedir. Bu çirkin olay, hamd olsun henüz meydana gelmedi; fakat **Beytullah** dediğimiz bu Allah Evi, bugüne kadar birçok defa saldırıya uğradı. Bu olaylardan biri Emevîlerin ilk yıllarında cereyan etti:

Hz. Âişe'nin yeğeni **Abdullah İbni Zübeyr**, hicretin 72. yılında Emevîlere karşı halifeliğini ilân ederek Harem-i şerîfe sığındı. Emevîlerin vali ve kumandanlarından Haccâc-ı Zâlim Mekke'yi kuşattı ve Kâbe'yi

mancınıkla taşa tuttu. Abdullah İbni Zübeyr arkadaşlarıyla birlikte onlara karşı kahramanca savaşarak hicretin 73. yılında şehid düştü.

Bir diğer Kâbe tahribi olayı, hicretin dördüncü asrında **Karmatîler** tarafından yapıldı. Suûdî Arabistan'daki Ahsâ'da müstakil bir devlet kurmuş olan bu insafsız insanlar, 317 (929) yılında Kâbe'yi tavaf eden birçok müslümanı kılıçtan geçirerek Hacer-i esved'i yerinden söktüler ve alıp memleketlerine götürdüler. Yirmi yıl sonra tekrar getirip yerine koydular.

Allah Teâlâ'nın Kâbe'ye fillerle saldıran Ebrehe ordusunu nasıl perişan ettiği Fil sûresinde anlatılmakta, ileride meydana geleceği anlaşılan bu olayda da Kâbe'yi koruyacağı görülmektedir. Fakat kıyamet yaklaştığı zaman bu mübarek binanın artık korunmayacağı, *"Habeşlilerden ince bacaklı bir adamın Kâbe'yi harap edeceği"* güvenilir hadîs-i şerîflerde belirtilmektedir (Buhârî, Hac 47, 49; Müslim, Fiten 57-59).

Kâbe'yi yıkmaya gelen ordunun batacağı yer belli değildir.

Hâtıra bir soru gelmektedir: Kâbe'ye bir kötülük düşünmeyen bazı suçsuz insanlar niçin yere batırılacaktır?

Bunun cevabı şudur: Öyle günâhlar vardır ki, onların cezası sadece yapanlara değil, o günâhın yapılmasına göz yuman kimselere de erişir. Şu hâlde her koyun kendi bacağından asılır, diye düşünmemeli, hadîs-i şerîfte haber verilen cinsten bir belâ ile karşılaşmamak için kötülüklere aslâ göz yummamalı, meydan kötülere bırakılmamalıdır. Şayet kötülere engel olunamıyorsa, onlardan süratle uzaklaşılmalıdır.

Hadisimizin hatırlattığı önemli konulardan biri, **kötülerin yanında bulunmanın** sakıncalarıdır. Bu sakıncaların en önemlisi, onların fenalıklarının tıpkı bir hastalık gibi etraftakilere bulaşmasıdır.

Ayrıca iyi kimseleri kötülerle birlikte görenler, kötülerin yaptığı fenalığın önemsiz olduğunu zannederler. Daha da beteri, fenaların başına gelecek ceza, hadiste belirtildiği gibi, onların yanında bulunanları da yakıp kavuracaktır. Şu âyet-i kerîme zâlimlerden uzak durma gereğine işaret etmektedir:

“Aranızdan sadece zâlimlere erişmekle kalmayacak fitneden sakının!” [Enfâl sûresi (8), 25].

Ne var ki, kötüleri uyarmak da bir görevdir. Ahlâkı güzel, dinî bilgisi mükemmel olan kimseler onların yanına gitmeli ve kendilerine iyiyi, doğruyu ve güzeli anlatmalıdır.

Hâtıra gelen sorulardan biri de şudur:

İleride olacak hâdiseleri yâni gaybı yalnız Allah bildiği hâlde, kıyamete yakın meydana gelecek bu olayı Hz. Peygamber acaba nereden öğrendi?

Bu sorunun cevabı bir âyet-i kerîmede şöyle verilmektedir:

“Görünmeyeni (gaybı) **bilen Allah’tır. O sırlarını kimseye bildirmez. Ancak bu sırları dilediği peygamberine haber verir”** [Cin sûresi (72), 26-27].

Demekki bu hâdiseyi Peygamber Efendimiz’e Allah Teâlâ bildirmiştir.

Hadisimizin bize öğrettiği hususlardan biri de mâbed düşmanlarının hiç bir zaman eksik olmayacağı, her devirde değişik tahrip silahlarıyla ve değişik görünümlerde ortaya çıkacağıdır. Biz bütün mescidlere, câmilere Allah’ın evi deriz. Bütün mâbedlerin kıblegâhı olan Kâbe ise en büyük Beytullah’tır. Onu yok etmeyi aklına koyanlar eksik olmadığına göre, diğer mâbedlerin düşmanları her devirde çıkacaktır.

Hadîs-i şerîfte asıl anlatılmak istenen husus, niyetin önemidir. Kâbe’yi yıkmaya gidenlerin arasında mâsum kimseler bulunabilir. Bunların bir kısmı savaşa zorla götürülmüş olabilir. Bir kısmı da başka bir yere giderken onlara rastlamış olabilir. Kötülük yapmayı düşünmediği hâlde kötülerin arasında bulunan kimselerin dünyadaki cezası, onlarla birlikte yok olmaktır. Âhirette ise niyetlerine göre hesaba çekileceklerdir. Şayet niyetleri kötü ise cehenneme, iyi ise cennete gideceklerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz:

1. Ameller, niyetlere göre değer kazanır. Bir işi iyi niyetle yapanlar, onun mükâfatını görürler. Kötü bir işi istemeden yapanlar ise, kötü niyetli olmadıkları için, cezaya çarptırılmazlar.

2. Zâlimlerin ve günahkârların arasında bulunmak, onların sayısını çok gösterir; taraftarlarının artmasına yol açar.

3. Zâlimlerden uzak durmayanlar, onların başına gelecek cezaya da ortak olurlar.

3- وعَنْ عَائِشَة رَضِيَ الله عنْهَا قَالَت قالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «لا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ، وَلكنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ ، وَإِذَا اسْتُنْفِرتُمْ فانْفِرُوا» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ . وَمَعْنَاهُ : لا هِجْرَةَ مِنْ مَكَّةَ لأَنَّهَا صَارَتْ دَارَ إِسْلامٍ .

3. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mekke fethinden sonra artık hicret yok; fakat cihad ve niyet vardır. Allah yolunda savaşa çağırıldığınız zaman hemen katılın."

Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 45, Cihâd 1, 27, 184; Müslim, Hac 445, İmâret 85. Ayrıca bk. Tirmizî, Siyer 32; Nesâî, Bey`at 15

Açıklamalar

İslâmiyet'in ilk yıllarında, Mekke'de, müslümanlara hayat hakkı tanımak istemeyen müşrikler, onlara pek ağır işkenceler yapıyorlardı. Bu işkencelere dayanamayan bazı müslümanlar Allah'ın emirlerini gönül huzuruyla yaşayabilmek için kendi yurtlarını, yuvalarını terkettiler. Peygamber Efendimiz'in buyruğu üzerine **Habeşistan**'a hicret ettiler. Daha sonraki yıllarda **Medine**, müslümanların huzurla yaşayabileceği bir barınak hâline gelince, Efendimiz oraya hicret edilmesini tavsiye etti. Bir müddet sonra kendisi de oraya göçtü. Medine huzurlu bir İslâm diyarı olmakla beraber, burada bir İslâm devletinin kurulması ve yaşatılması için oradaki müslümanların sayısı yeterli değildi. Başka yerlerde bulunan müslümanların Medine'ye gelmesi bu bakımdan zorunlu idi.

Hicretin 8. yılı Ramazan ayında (Aralık 630) Mekke fethedilip de İslâm güneşinin ilk doğduğu bu mübarek şehir İslâm diyarı olunca, artık oradan Medine'ye hicret etmenin bir mânası kalmadı. Zira müslümanların yıllarca korkulu rüyası olan Mekkeliler Hak dini kucaklamak zorunda kaldılar. Müslümanlara zararı dokunabilecek kimseler ortadan kalkınca Resûl-i Kibriyâ da Mekke'den hicret etme işini durdurdu. Böylece bu mübarek diyarın, dünya durdukça İslâm ülkesi olarak kalacağına da işaret etmiş oldu.

Mekke’nin fethi hem İslâm tarihi hem de İslâm’ın yaşanması bakımından önemli bir başlangıç oldu. O tarihten itibaren müslümanlar güçlendiği için Medine’ye Hz. Peygamber’in yanına gelerek ona destek olmaya gerek kalmadı. Hadîs-i şerîfteki *“Fakat cihad ve niyet vardır”* ifadesi müslümanların hicret sonrası yeni görevlerini belirlemektedir. Bu da İslâm’ı ve müslümanları kalkındırmak için bir taraftan düşmanlarına karşı mücâdele vermek, cihad arzu ve aşkını devamlı canlı tutmak, bir taraftan da İslâm’a hizmet etme ve Allah rızasını kazanma niyetiyle, uzak diyarlara giderek ilim tahsil etmektir. Cihad ruhuyla yetişen müslüman, “Haydin savaşa” dendiği zaman korkup kaçmayacaktır. Allah’ın rızasını elde etmek için bir nevi **geçici hicret** olan savaşa koşarak gidecektir.

Bütün çabalara rağmen İslâm yurdundaki kötülere ve kötülüklere karşı başarı elde edilemiyor, dinin buyrukları yaşanamıyorsa, o takdirde hicret yine gündeme gelir. Zira Resûl-i Ekrem Efendimiz:

“Tövbe etme zamanı sona ermeden hicret etme zamanı da sona ermez. Tövbe ise güneş battığı yerden doğuncaya kadar devam eder” buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Cihâd 2; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 99). Demek oluyor ki, hayat devam ettiği sürece ihlâs, samimiyet ve iyi niyet devam edecektir. İnsan bu özellikleri hiçbir zaman bırakmayacaktır. Gerektiğinde Allah uğrunda canla başla hizmet edecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mekke fethedildikten sonra Medine’ye hicret etme mecburiyeti kalkmıştır.

2. Bir ülke İslâm diyarı olunca, orayı bırakıp başka yere gitmemelidir. Orada kalıp kötülerle ve kötülüklerle savaşılmalıdır. Bu da bir fayda sağlamıyorsa, İslâmiyet’in rahatça yaşanacağı bir yere hicret edilebilir.

3. Müslümanların, cihad aşkını hep canlı tutmaları, savaşa çağırılınca koşarak gitmeleri gerekir.

4. Yaşadığı yerden ayrılarak ilim tahsil etmek için başka yerlere ve ülkelere giden müslüman, hicret etmiş gibi sevap kazanır.

4- وعَنْ أبي عَبْدِ اللَّهِ جابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيِّ رضِيَ الله عنْهُمَا قَالَ :كُنَّا مَع النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في غَزَاة فَقَالَ : «إِنَّ بِالْمَدِينَةِ

لَرِجَالاً مَا سِرْتُمْ مَسِيراً ، وَلاَ قَطَعْتُمْ وَادِياً إلاّ كانُوا مَعكَم حَبَسَهُمُ الْمَرَضُ» وَفِي روايَةِ : «إِلاَّ شَركُوكُمْ في الأَجْرِ» رَواهُ مُسْلِمٌ .

4. Ebû Abdullah Câbir İbni Abdullah el-Ensârî *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

— Bir defasında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bir gazvede bulunuyorduk. Buyurdu ki:

—Hastalıkları yüzünden Medine'de kalan öyle kimseler var ki, siz bir yolda yürüdüğünüz veya bir vâdiyi geçtiğinizde, onlar da sizinle birlikte gibidir."

Bir başka rivayete göre:

—Sevap kazanmada size ortak olurlar" buyurdu. (Müslim, İmâre 159)

Câbir İbni Abdullah

Hicretten 16 yıl önce Medine'de doğdu. Babası Uhud Gazvesi'nde ilk şehid düşen sahâbî Abdullah İbni Amr İbni Harâm'dır. Babası hayatta iken 9 kızkardeşine bakmak için savaşlara katılamamıştı. Babasının vefatından sonra Peygamber Efendimiz'le birlikte 19 gazvede bulundu. Câbir radıyallahu anh, İkinci Akabe bîatına katılan 70 kişilik heyetin en küçük üyesiydi.

Peygamber Efendimiz Câbir'i çok severdi. Zaman zaman onu devesinin arkasına bindirir, hastalandığında ziyaretine giderdi. Babası geride bir hayli borç bırakarak şehid olduğu zaman Câbir bu borçları ödemekte zorluk çekti. Çoğu yahudi olan alacaklılar borcunu hemen ödemesini istiyorlardı. Fakat onun hurma bahçelerinden başka geliri yoktu. Üstelik o yıl mahsul de azdı. Resûl-i Ekrem Efendimiz toplanan hurmaları öbekler halinde yığdırdı. Mübarek eline ölçeği alarak herkese alacağını vermeye başladı. Fahr-i Cihân Efendimiz'in bir mûcizesi olarak Câbir'in bütün borçları ödendiği gibi hurmaların hiç eksilmediği görüldü.

*Zâtürrikâ Gazvesi'nden dönerken Efendimiz onunla sohbet etti. Yeni evlendiğini, birçok borcu bulunduğunu öğrenince devesini kendine satmasını istedi. Uzun bir pazarlıktan sonra, Medine'ye varınca teslim etmek şartıyla Nebiyy-i Muhterem Efendimiz Câbir'den devesini satın aldı. Câbir deveyi teslim etmek üzere getirdiğinde, Resûlullah Efendimiz ona olan borcunu ödedikten başka deveyi de kendisine hediye etti. Efendimiz'in bu eşsiz yardım şekli ashâb-ı kirâmı duygulandırdı. Bu olay daha sonraları deve gecesi anlamında **Leyletü'l-baîr** diye anıldı. Resûl-i Kibriyâ o gece Câbir için 25 defa istiğfâr etti.*

*Binden fazla hadis rivayet ettikleri için "müksirûn" diye anılan yedi sahâbîden biri olan Câbir radıyallahu anh, mükerrerleriyle birlikte 1540 hadis rivayet etmiştir. Bizzat kendisinin Hz. Peygamber'den duymadığı bir hadisi ashâb-ı kirâmdan **Abdullah İbni Üneys**'in bildiğini haber aldı. Bu hadis, üzerinde mazlum hakkı bulunan kimsenin cennete giremeyeceğine dairdi. Câbir bu hadisi Peygamber Efendimiz'den duyan ilk ağızdan bizzat işitmek istedi. Fakat bu sahâbî Şam'a yerleşmişti. Câbir yılmadı. Bir deve satın alarak Medine'den yola çıktı. **Bir ay süren uzun bir yolculuktan sonra** Şam'a vardı ve hadisi Abdullah İbni Üneys'e sorarak öğrendi.*

Hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybetti ve 78 (697) yılında 94 yaşında Medine'de vefat etti. Medine'de en son vefat eden sahâbî Câbir İbni Abdullah idi.

Allah ondan razı olsun.

1345 numara ile tekrar gelecek olan bu hadis bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

5-ورواهُ البُخَارِيُّ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رَجَعْنَا مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ: «إِنَّ أَقْوَامَاً خلْفَنَا بالمدِينةِ مَا سَلَكْنَا شِعْباً وَلاَ وَادِياً إِلاَّ وَهُمْ مَعَنَا ، حَبَسَهُمْ الْعُذْرُ».

5. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

— Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Tebük Gazvesi'nden döndüğümüz sırada şöyle buyurdu:

-"Medine'de bizden geride kalan öyle kimseler vardır ki, bir dağ yoluna, bir vâdiye girdiğimizde onlar da bizimle yürüyormuş gibi sevap kazanırlar. Çünkü onları birtakım mâzeretleri alıkoymuştur."

Buhârî, Megâzî 81, Cihâd 35. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihad 19; İbni Mâce, Cihâd 6

Enes İbni Mâlik

*Medineli olan Enes daha on yaşında bir çocukken Resûl-i Ekrem Efendimiz bu güzel şehre hicret etti. Annesi **Ümmü Süleym**, onu elinden tutarak Resûlullah Efendimiz'e getirdi. Enes'in iyi bir çocuk olduğunu söyleyerek onu Efendimiz'in hizmetine verdi. Enes akşama kadar Peygamber Efendimiz'in yanında bulunur, akşam olunca da Kuba'daki evlerine giderdi. Efendimiz'in yanında pekçok savaşa katıldı.*

*Peygamber Efendimiz çok zeki bir çocuk olan Enes'i pek severdi. Enes'in söylediğine göre kendisine "**oğulcuğum!"** diye seslenir, onu hiç azarlamaz, döğmez, beğenmediği bir iş yapsa bile, "Bunu niçin yaptın?" demezdi. Zaman zaman ona "iki kulaklı" anlamında **"Zül üzüneyn"** diye takılırdı.*

Hz. Peygamber Enes'e uzun ömürlü, çok çocuklu ve varlıklı olması, Allah Teâlâ'nın onu cennetine koyması için dua etti. Efendimiz'in duası aynen gerçekleşti. Enes yüz yılı aşkın bir hayat sürdü. Pek çok çocuğu, torunu ve serveti oldu.

Resûl-i Ekrem'den duyup öğrendiği, mükerrerleriyle birlikte 2286 rivayetle en çok hadis bilen yedi sahâbînin üçüncüsü idi. Okuma yazması olduğu için duyduğu hadisleri yazardı. Bu rivayetleri Medine'de ve daha sonra yerleştiği Basra'da yüzlerce talebesine öğretti.

Peygamber Efendimiz'i en iyi tanıyanlardan biri olduğu için, tıpkı Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem gibi yaşar, onun gibi namaz kılardı. Resûl-i Kibriyâ Efendimiz'e ait bir çubuğu ve

onun bir saç telini hep yanında taşırdı. Öldüğü zaman bu çubuk, vasiyeti üzerine, kabirde yanına, Efendimiz'in saç teli de dilinin altına kondu.

Enes'in annesi ***Ümmü Süleym*** *ile üvey babası* ***Ebû Talha****, ileri gelen ashâb-ı kirâmdandı. Peygamber Efendimiz onların evine sık sık uğrar, orada nâfile namaz kıldırır, Ümmü Süleym'in yemeğini yer, evlerinde öğle uykusuna yatar, onlara hayır dua ederdi.*

Enes hicretin 93. yılında, 103 yaşında Basra'da vefât etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hicretin 9. yılında yapılan **Tebük Gazvesi**'nden dönerken söylediği bu hadîs-i şerîf, niyet ve ihlâsın önemini belirtmektedir.

Asr-ı saâdette bir savaş çıktığı zaman, bütün sahâbîler o savaşa katılmak için can atardı. Herkes kendi imkânlarıyla veya varlıklı müslümanların yardımlarıyla savaşa hazırlanırlardı. Maddî imkânsızlıkları yüzünden savaşa katılamayanlar, büyük bir sevaptan mahrum kaldıklarını düşünerek üzülür, gözyaşı dökerlerdi. Bu defa da öyle olmuştu. Resûl-i Kibriyâ'nın bu son gazvesine gidemeyenler hep İslâm ordusunu düşünmüşler, savaşa katılan bahtiyarların arasında olmayı hayâl etmişlerdi.

Her iki hadîs-i şerîfte de, hastalıkları veya başka mâzeretleri yüzünden savaşa katılamayan bazı müslümanların, savaşa katılan mücâhidler gibi sevap kazanacakları ifade buyurulmaktadır. Zira ellerinden gelseydi onlar da savaşa gidecekler, nice eziyetlere katlanacaklar, hatta canlarını Allah yolunda seve seve vereceklerdi.

Nisâ sûresinin 95. âyetinde, bütün imkânlarını ortaya koyarak Allah yolunda savaşan kimselerle, özürleri bulunmadığı halde savaşa gitmeyip evlerinde oturanların bir olmadığı söylenmekte, savaşanların ötekilerden üstün sayıldığı belirtilmektedir. Bu âyet-i kerîme, hadisimize ters düşmemektedir. Zira âyette mâzeretsiz olarak savaşa gitmeyenlerden, burada ise mâzereti sebebiyle savaşa gidemediği için üzülüp ağlayan mücâhid ruhlu yiğitlerden söz edilmektedir. İki grup arasında dağlar kadar fark vardır.

Allah yolunda cihad etmek, şehâdet şerbetini kana kana içmek arzusuyla yanıp kavrulduğu halde, maddî ve bedenî güçsüzlük yüzünden buna imkân bulamayanları, korkaklık, tenbellik veya rahatına düşkünlük gibi sebeplerle savaştan kaçanlardan ayıran husus, **niyet**, **samimiyet** ve **ihlâs**tır. İnsanı Allah katında değerli kılan işte bu özelliklerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda savaşan kimsenin attığı her adım, yaptığı her davranış ona sevap kazandırır.

2. Allah katında makbul olan bir işi imkânsızlıkları sebebiyle yapamayanlar, onu yapmayı ihlâs ve samimiyetle arzu ettikleri takdirde, yapmış gibi sevap kazanırlar.

6- وَعَنْ أبي يَزِيدَ مَعْنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ الأَخْنسِ رضي الله عَنْهمْ، وَهُوَ وَأَبُوهُ وَجَدّهُ صَحَابِيُّونَ، قَالَ: كَانَ أَبي يَزِيدُ أَخْرَجَ دَنَانِيرَ يَتصَدَّقُ بِهَا فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَجُلٍ في الْمَسْجِدِ فَجِئْتُ فَأَخَذْتُهَا فَأَتيْتُهُ بِهَا . فَقَالَ : وَاللَّهِ مَا إِيَّاكَ أَرَدْتُ ، فَخَاصمْتُهُ إِلَى رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ: «لَكَ مَا نويْتَ يَا يَزِيدُ ، وَلَكَ مَا أَخذْتَ يَا مَعْنُ » رواه البخاريُّ .

6. Ebû Yezîd Ma`n İbni Yezîd İbni Ahnes *radıyallahu anhüm* -Ma`n de, babası Yezîd de, dedesi Ahnes de sahâbîdir- şöyle dedi:

Babam Yezîd sadaka vermek üzere yanına birkaç dinar aldı ve onları Mescid-i Nebevî de oturan birinin yanına koydu. Ben Mescid’e uğrayarak paraları aldım ve babama götürdüm.

Babam:

- Vallâhi ben onları sen alasın diye bırakmamıştım deyince, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına giderek durumu arzettim.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

- “Yezîd! Sen niyet ettiğin sadaka sevabını kazandın. Ma`n! Aldığın para da senindir.”

Buhârî, Zekât 15. Ayrıca bk. Dârîmî, Zekât 14; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 470

Ma`n İbni Yezîd

Hadîs-i şerîfin râvisi Ebû Yezîd Ma`n gibi hem kendisi, hem babası, hem de dedesi sahâbî olan kimseler pek azdır. Hele bunlar gibi İslâmiyet'i kabul ettikten sonra dede - oğul - torun, üçü birden Bedir savaşına katılan bir başka tâlihli yoktur. Bu hadîs-i şerîfin Sahîh-i Buhârî'de bulunup da Riyâzüs-sâlihîn'e alınmayan kısmında belirtildiğine göre, Fahr-i Cihân Efendimiz Ma`n için bir kıza dünür olmuş ve onları evlendirmiştir. Hz. Ömer'in kendisine çok değer verdiği Ma`n önce Kûfe'de, sonra Mısır ve Şam'da yaşamış, 64 (683) yılında vefat etmiştir. Hz. Peygamber'den 5 hadis rivayet eden Ma`n'ın hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.

Allah ondan râzı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte yine niyetin önemi belirtilmektedir.

Ma`n'ın babası Yezîd, Mescid'de oturan bir sahâbînin yanına, muhtaçlara vermesi için bir miktar para bırakmıştı. Fakir olan, üstelik o parayı kimin bıraktığını bilmeyen oğlu, böyle bir yardıma ihtiyacı olduğu için parayı oradan almıştı. Babası durumu öğrenince, sadakasının boşa gittiğini düşünerek "O parayı sana vermek isteseydim, getirir verirdim. Ben onu sadaka niyetiyle Mescid'e bıraktım. Sen almamalıydın?" diye oğluna çıkışmıştı. Bu parayı alıp harcamasının hiçbir sakıncası olmadığını düşünen Ma'n, babasıyla birlikte Resûl-i Ekrem'in huzûruna gelerek meseleyi arzetmiş, Resûlullah Efendimiz de Ma`n'ı haklı bulmuştu.

Hadîs-i şerîflerde üzerinde genişçe durulan konulardan biri, aile fertlerine verilen sadakanın son derece makbûl olduğudur. Bu tür harcamaların değeri, önemi ve sevâbı 291 numaralı hadisten itibaren başlayacak olan "Ailenin Geçimi" bahsinde ele alınacaktır.

Görülüyor ki, sadaka veren için önemli olan, parasını Allah yolunda harcamaya niyet etmesidir. Yaptığı yardım, sadaka almaması gereken birinin eline geçse bile, o, niyeti sebebiyle sevap kazanmış olur. Sadaka nâfile bir ibadet olduğu için, bir mü'min onu, kendilerine bakmak zorunda olduğu kimselere, meselâ babasına, dedesine, oğluna, kızına, hatta torununa verebilir. Ancak zekâtı, kendisine bu kadar yakın olanlara veremez.

Sadaka bizzat verilebileceği gibi, bir vekil aracılığıyla da verilebilir. Vekil eliyle verildiği takdirde, nâfile ibadetlerde özellikle aranan, iyiliği gizlice yapma esasına da uyulmuş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sadaka verirken, Allah rızası için vermeye niyet etmek şarttır.

2. Sadakalar insanın en yakınına verilebilir.

3. Sadakalar bir vekil vasıtasıyla da verilebilir.

4. Ashâb-ı kirâmın hayatında, mescidlerin önemli yeri vardı. Sadaka vermek için bile mescidden faydalanırlardı.

7- وَعَنْ أبي إِسْحَاقَ سعْدِ بْنِ أبي وَقَّاصٍ مَالك بنِ أُهَيْبِ بْنِ عَبْدِ مَنَافِ بْنِ زُهرةَ بْنِ كِلابِ بْنِ مُرَّةَ بْنِ كعْبِ بنِ لُؤيٍّ الْقُرشِيِّ الزُّهَرِيِّ رضِي اللَّهُ عَنْهُ، أحدِ الْعَشرة الْمَشْهودِ لَهمْ بِالْجَنَّة ، رضِي اللَّهُ عَنْهُم قال: « جَاءَنِي رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَعُودُنِي عَامَ حَجَّة الْوَداعِ مِنْ وَجعٍ اشْتدَّ بِي فَقُلْتُ : يا رسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ بلغَ بِي مِن الْوجعِ مَا تَرى ، وَأَنَا ذُو مَالٍ وَلاَ يَرثُنِي إِلاَّ ابْنةٌ لِي ، أَفأَتَصَدَّق بثُلُثَىْ مالِي؟ قَالَ: لا ، قُلْتُ : فالشَّطْر يَارسُولَ الله ؟ فقالَ : لا، قُلْتُ فالثُّلُثُ يا رسول اللَّه؟ قال: الثُّلثُ والثُّلُثُ كثِيرٌ أَوْ كَبِيرٌ إِنَّكَ إِنْ تَذرَ وَرثتك أغنِياءَ خَيْرٌ مِن أَنْ تذرهُمْ عالَةً يَتكَفَّفُونَ النَّاس ، وَإِنَّكَ لَنْ تُنفِق نَفَقةً تبْتغِي بِهَا وجْهَ الله إِلاَّ أُجرْتَ عَلَيْهَا حَتَّى ما تَجْعلُ في امْرَأَتك قَال: فَقلْت: يَا رَسُولَ الله أُخَلَّفَ بَعْدَ أَصْحَابِي؟ قَال: إِنَّك لن تُخَلَّفَ فتعْمَل عَمَلاً تَبْتغِي بِهِ وَجْهَ الله إلاَّ ازْددْتَ بِهِ دَرجةً ورِفعةً ولعَلَّك أَنْ تُخلَّف حَتَى ينْتفعَ بكَ أَقَوامٌ وَيُضَرَّ بك آخرُونَ. اللَّهُمَّ أَمْضِ لأِصْحابي هِجْرتَهُم، وَلاَ ترُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِم، لَكن الْبائسُ سعْدُ بْنُ خـوْلَةَ « يرْثى لَهُ رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم» أَن مَاتَ بمكَّةَ » متفقٌ عليه .

7. Cennetle müjdelenen on sahâbîden biri olan Ebû İshâk Sa`d İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Vedâ Haccı yılında (Mekke’de) yakalandığım şiddetli bir hastalık dolayısıyla Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ziyâretime geldi. Ona:

- Yâ Resûlallah! Gördüğün gibi çok rahatsızım. Ben zengin bir adamım. Bir kızımdan başka mirasçım da yok. Malımın üçte ikisini sadaka olarak dağıtayım mı? diye sordum.

Hz. Peygamber:

- **“Hayır”**, dedi.

- Yarısını dağıtayım mı? dedim. Yine:

- **“Hayır”**, dedi.

- Ya üçte birine ne buyurursun, yâ Resûlallah? diye sordum.

- **“Üçte birini dağıt! Hatta o bile çok. Mirasçılarını zengin bırakman, onları muhtaç bırakıp da halka avuç açtırmaktan hayırlıdır. Allah rızâsını düşünerek yaptığın harcamalara, hatta yemek yerken eşinin ağzına verdiğin lokmalara varıncaya kadar hepsinin mükâfatını alacaksın”** buyurdu.

Sa`d İbni Ebû Vakkâs sözüne devamla dedi ki:

- Yâ Resûlallah! Arkadaşlarım gidipte ben kalacak mıyım? (burada ölecek miyim?) diye sordum.

- **“Hayır, sen burada kalmayacaksın. Allah rızâsı için güzel işler yaparak yükseleceksin. Allah’tan öyle umuyorum ki, daha nice yıllar yaşayarak kimi insanlar (mü’minler) senden fayda, kimileri de (kâfirler) zarar görecektir.**

Allahım! Ashâbımın (Mekke’den Medine’ye) hicretini tamamla! Onları geri döndürüp hicretlerini yarım bırakma! Acınacak durumda olan Sa`d İbni Havle’dir” buyurdu.

Bu sözleriyle Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Sa`d İbni Havle’nin Mekke’de ölmesine üzüldüğünü ifade etti.

Buhârî, Cenâiz 36, Vesâyâ 2, Nefekât 1, Merdâ 16, Daavât 43, Ferâiz 6 ; Müslim, Vasıyyet 5. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ferâiz 3; Tirmizî, Vesâyâ 1; Nesâî, Vesâyâ 3; İbni Mâce, Vesâyâ 5

Sa`d İbni Ebû Vakkâs

*Hazreti Sa`d, cennetlik oldukları Peygamber Efendimiz tarafından müjdelenen on bahtiyar sahâbîden biridir. Kureyş kabilesinden ve Benî Zühre soyundandır. Peygamber Efendimiz’in annesi Hz. Âmine de Benî Zühre’ dendi. Bu sebeple Efendimiz Sa`d İbni Ebû Vakkâs’a “**Benim dayımdır”** derdi.*

*Onun İslâmiyet ile ilk şereflenen sahâbîlerin **beşincisi** veya **yedincisi** olduğu söylenir. Müslüman olduğu zaman daha **on yedi** yaşında bir delikanlıydı. Bu hâlini “Müslüman olduğumda yüzümde henüz tüy yoktu” diye anlatmıştı. Onun bir özelliği de **Allah yolunda ilk ok atan** ve **ilk kan döken** kimse olmasıdır. İlk kan dökmesi olayı şudur:*

Sa`d radıyallahu anh İslâmiyet’i kabul ettiği zaman müşriklerden biri ona hakaret etti. O da bir devenin çene kemiğini kaptığı gibi adamın başını yardı. Allah yolunda yere düşen ilk kan bu oldu.

Uhud Gazvesi'nde düşmana bin ok attı. Bu savaşta Resûl-i Kibriyâ Efendimiz ona bir yandan ok veriyor, bir yandan da:

*- **"Anam, babam sana fedâ olsun, ey Sa`d! At!"** buyurarak kendisini destekliyordu. Bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in yanından ayrılmadı ve onun daha nice hayır dualarını aldı. Onun başarılarını artıran Fahr-i Cihan Efendimiz'in:*

*- **"Yâ Rabbî! Okunu doğrult ve duasını kabul et!"** şeklindeki niyâzlarıdır. Bu sebepledir ki, Hz. Sa`d attığını vurur, Cenâb-ı Hakk'a arzettiği dualar kabul edilirdi. Bunu bilenler onun bedduasını almaktan korkarlardı.*

Resûl-i Ekrem'in hadîs-i şerîfte haber verdiği mûcize gerçekleşti ve nice ülkeler onun eliyle fethedilerek İslâm diyârı oldu. İran fâtihlerinin ilki, Kâdisiyye Savaşı'nın başkumandanı ve Kûfe'nin kurucusu o idi. Daha sonra Kûfe valisi oldu.

Hz. Ömer, kendisinden sonraki halifeyi seçecek altı kişilik heyette Sa`d'ı da görevlendirdi. Sa`d İbni Ebû Vakkâs, Hz. Osman şehid edildikten sonra bir köşeye çekildi ve hiçbir olaya karışmadı. Onun bu tutumunu Hz. Ali şöyle değerlendirmişti:

- Sa`d ile Abdullah İbni Ömer'in bu tarafsız davranışları çok yerindedir. Bu olaylarda bir köşeye çekilmekte günah varsa, herhâlde o günah küçüktür. Sevap varsa, o da şüphesiz çok büyüktür.

Sa`d İbni Ebû Vakkâs seksen yıldan fazla bir hayat sürdü. Hadîs-i şerîfte anlatılan olayın meydana geldiğinde sadece bir kızı olmakla beraber, sonraları birkaç defa evlendi ve birçok çocuğu oldu. Nihayet hicretin 55. yılında Medine'de hastalandı. Vefatının yaklaştığını hissedince, sakladığı eski bir abayı getirterek:

- Benim kefenim bu olsun. Zira Bedir Gazvesi'nde düşmanlarla çarpışırken üzerim de bu cübbe vardı. Şimdiye kadar onu bu maksatla saklamıştım, dedi. Aşere-i mübeşşere'den en son vefat eden o oldu.

Rivayet ettiği 215 hadisin 115 tanesi hem Buhârî'nin, hem de Müslim'in Sahîh'lerinde yer aldı.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisimizde anlatılan olayın geçtiği Vedâ Haccı, hicretin onuncu yılında yapıldı. Bundan üç ay kadar sonra da Sevgili Efendimiz Mevlâ'sına kavuştu.

Hadîs-i şerîfte, bir kimsenin malının ne kadarını Allah rızâsı için dağıtılmak üzere vasiyet edebileceği anlatılmaktadır. Görüldüğü üzere çocukları ve yakın mirasçıları bulunan bir kimse, malının **üçte biri**nden fazlasını dağıtılmak üzere vasiyet etmeyecektir. Uzak yakın hiçbir mirasçısı

bulunmayan kimsenin, malının üçte birinden fazlasını vasiyet edip edemeyeceği tartışmalıdır.

Hanefîler ile Mâlikîler mirasçısı bulunmayan kimsenin bütün malını vasiyet edebileceğini söylemişler; öteki mezhep imamları da mirasçısı olmayanın mirasçısı beytülmâldir düşüncesiyle bu görüşe karşı çıkmışlardır. Şayet mirasçılar, malın üçte birinden fazlasının vasiyet edilmesine itiraz etmezlerse, üçte birden fazlasını dağıtmakta hiçbir sakınca yoktur.

Görüldüğü üzere Peygamber Efendimiz, varlıklı bir kimsenin malını hibe ve vasiyet ederken ölçülü davranmasını tavsiye etmektedir. Zengin bir kimsenin bütün malını fakir fukaraya dağıtması, ilk bakışta câzip ve imrenilecek bir davranış gibi görülebilir. Fakat bir aile servetinin tamamen elden çıkmasına yol açan bu aşırılık, mirasa muhtaç olan birçok kimsenin zor durumda kalmasına sebep olabilir. İşte bunun için güzel dinimiz mirasçının elini tutmuş, ona en uygun davranışı tavsiye etmiş, **geride kalanları düşünmeyi**, **onları kimseye muhtaç etmemeyi** öğütlemiştir.

Sa`d İbni Ebû Vakkâs'ın malını Allah rızâsı için harcamak istemesi, Peygamber Efendimiz'in de buna belli şartlarda izin vermesi, varlıklı kimselerin daha hayatta iken iyilik yapmaları gerektiğini göstermektedir. Çünkü o serveti dişiyle tırnağıyla kazanan adamın ölümüyle birlikte mirasçılar genellikle hayır yapmamakta, ellerine geçirdikleri o hazır malı har vurup harman savurarak harcayıp tüketmektedir.

İnsan aklı başındayken ve malının üzerinde istediği tasarrufu yapmaya sahipken onu en uygun yerlere harcamalı ve âhiretini daha dünyadayken yapmaya bakmalıdır. Bununla beraber yakın mirasçılar daima gözetilmeli, onların iyiliği düşünülmeli ve kimseye muhtaç olmamaları sağlanmalıdır.

Hayır ve iyilik yapmanın çok çeşitli yolları bulunduğuna işaret eden Peygamber Efendimiz, buna bir misâl vermek istemiş, misâli de üzerinde her zaman önemle durduğu bir konudan seçmiştir: **İnsanın hayat arkadaşı olan hanımıyla hoşca geçinmesi.** Eşiyle iyi geçinmeye çalışan kimse hem hayat arkadaşını mutlu eder, hem de kendisi mutlu olur. 294 numaralı hadiste tekrar edileceği üzere yemek yerken eşini sevindirmek için onun ağzına verilen lokmayla bile hayır ve iyilik yapılmış olur.

Aile huzurunu sağlamak için yapılan benzeri davranışlar, başkalarına ne kadar basit ve önemsiz gelirse gelsin, Allah rızâsını kazanmak niyetiyle yapıldığı takdirde nafile bir ibadet sayılır ve insana sevap kazandırır. Böylece niyet ve ihlâsın önemi bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Aile fertlerini geçindirmek için uğraşıp didinen kimse önemli bir görevi yapmış, bir sorumluluktan kurtulmuş olur. Bu işi yaparken bir de Allah rızâsını kazanmayı düşünmüşse, hem vazifesini yapmış hem de sevap kazanmış olur.

Hadîs-i şerîfin sonunda görüldüğü üzere Sa`d İbni Ebû Vakkâs Peygamber Efendimiz'e özel bir soru sordu: Siz ashâb ile Medine'ye döneceksiniz de ben burada ölüp kalacak mıyım? Ben bu şehirden Medine'ye Allah rızâsı için hicret etmiştim; şimdi burada ölüp kalırsam hicret sevabını yitirmiş olur muyum? diye durumunu öğrenmek istedi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz Sa`d'ın ölüp ölmeyeceğini elbette bilemezdi. O esnâda Allah Teâlâ Resûlü'ne bu sorunun cevabını bildirdi. Nebiyy-i Muhterem Efendimiz de Sa'd'ın bu hastalık yüzünden ölmeyeceğini, daha nice güzel hizmetler yapacağını söyleyerek bir mûcizeyi gerçekleştirmiş oldu. Nitekim Hz. Sa`d bu olaydan sonra 45 yıl daha yaşadı. İslâm'a ve müslümanlara pek çok hizmet etti.

Şunu iyi bilmek gerekir ki, Peygamber Efendimiz'in geleceğe dönük haber vermesi, onun gaybı bildiği anlamına gelmez. Cin sûresinin 26. âyetinde belirtildiği üzere **görünmeyen âlemin sırlarını sadece Allah Teâlâ bilir ve bu sırlardan dilediği kadarını peygamberine bildirir.**

Resûlullah Efendimiz'in **"Acınacak durumda olan Sa`d İbni Havle'dir"** buyurduğu bu zât, önce Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret etmiş, Bedir, Uhud ve Hendek Gazveleri başta olmak üzere birçok savaşa katılmış bir sahâbîdir. Vedâ haccı sırasında Mekke'de vefât etmiştir. Sahâbîler, Allah rızâsı için terkedip gittikleri bir yere geri dönüp orada ölmeyi doğru bulmazlar, hicret ettikleri yerde ölmeyi arzu ederlerdi. Sa`d İbni Ebû Vakkâs'ın Mekke'de ölüp kalacak mıyım? diye sorması üzerine, Efendimiz onun adaşı olan ve bir müddet önce Mekke'de vefât eden Sa`d İbni Havle'yi hatırladı ve kaybettiği bazı sevaplar dolayısıyla onun adına üzüldü.

Resûl-i Ekrem'in Hz. Sa'd'ı ziyareti 917 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyi niyetle yapılan işler insana sevap kazandırır. Allah rızâsı gözetilerek aile fertlerine yapılan harcamalar ve hatta bu düşünceyle yapılan şakalaşmalar nâfile ibadet sayılır.

2. Peygamber Efendimiz hastalanan sahâbîlerini ziyaret ederdi.

3. Hastalık Allah Teâlâ'nın insanı deneme yollarından biridir. Bu sebeple hasta olan kimse hâlinden şikâyet etmemelidir.

4. Meşrû yollarla zengin olmak, malını Allah yolunda harcamak, mirasçılarını ve yakın akrabalarını kimseye muhtaç olmayacak durumda bırakmak iyi bir davranıştır.

5. Hasta iken malın üçte birinden fazlası sadaka olarak dağıtılamaz, dağıtılması da vasiyet edilemez. Hastalanmadan önce ise üçte birle sınırlı kalmadan istendiği kadar harcanabilir. Ölümünden sonra geride fazla malı kalmayacak kimse hiç vasiyet etmemeli, herşeyini mirasçılarına bırakmalıdır

6. Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e ileride olacak bazı şeyleri haber vermiş, o da bunlardan uygun gördüklerini ashâbına bildirmiştir.

8- وَعَنْ أبي هُريْرة عَبْدِ الرَّحْمن بْنِ صخْرٍ رضي الله عَنْهُ قال : قالَ رَسُولُ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «إِنَّ اللهِ لا يَنْظُرُ إِلى أَجْسامِكُم ، وَلا إِلى صُوَرِكُمْ ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعمالِكُمْ » رواه مسلم .

8. Ebû Hüreyre Abdurrahman İbni Sahr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Allah Teâlâ sizin bedenlerinize ve yüzlerinize değil, kalblerinize bakar."

Müslim, Birr 33. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 9

Ebû Hüreyre

Müslüman olmadan önceki adı Abdüşems idi. Müslüman olduktan sonra Abdurrahman adını aldı. Birgün elbisesinin içinde bir kedi götürüyordu. Kendisini gören Resûl- i Ekrem Efendimiz:

- O nedir? diye sordu. Ebû Hüreyre:

*- Kedi, diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ona "**Kedicik babası"** anlamında:*

- Ebû Hüreyre! diye takıldı. O günden sonra bu künye ile tanındı ve asıl adı unutuldu. Kendisine Resûl-i Ekrem'in verdiği bu künye ile hitâp edilmesinden pek hoşlanırdı.

*Ebû Hüreyre hicretin yedinci yılında müslüman oldu. Mescid-i Nebevî'nin sofasında yatıp kalkan ve kendilerine **Ashâb-ı Suffe** denen fakir müslümanlardan biriydi. Gece gündüz Peygamber Efendimiz'den ayrılmaz, ondan duyduğu hadisleri öğrenmeye çalışırdı. Peygamber Efendimiz'in hayatının son üç senesinde bizzat kendisinden ve diğer büyük sahâbîlerden duyduğu mükerrerleriyle birlikte 5374 hadîs-i şerîf rivayet etmiştir. Böylece ashâb-ı kirâmdan en çok hadis rivayet eden o olmuştur. Rivayetlerinin 609 tanesi hem Buhârî' nin, hem de Müslim'in Sahîh'lerinde bulunmaktadır.*

Kendisine pek çok hadis rivayet ettiğini söyleyenlere:

- Muhâcirînden olan kardeşlerimizi ticaretleri ve çarşılarda olan alış verişleri, ensardan olan kardeşlerimizi ziraatları ve hurmalıkları meşgul ederdi. Ben ise karın tokluğuna Hz. Peygamber'den ayrılmaz, onların bulunmadıkları zamanlarda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında bulunur ve onların ezberlemediklerini ezberlerdim, cevabını vermiştir.

Ebû Hüreyre'den 800'den fazla sahâbî ve tâbiî hadis rivayet etmiştir.

Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında bir müddet Bahreyn valiliği yapmış, sonra da hiçbir idârî görev kabul etmeyerek Medîne-i Münevvere'de yaşamıştır. Hicretin 59. yılında Medine'de 78 yaşında iken Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İnsanlar genellikle dış görünüşe önem verirler. Güzel ve yakışıklı olanlarla varlıklı kimseler toplumda daha büyük itibar görürler. Çirkin ve fakir olanlara pek değer verilmez. Bu ölçüler ruh ve gönül dünyasını tanımayan sığ ve sathî kimselerin değer ölçüleridir.

Allah Teâlâ ise insanların davranışlarını iyi ve kötü olarak değerlendirirken ne beden güzelliğine, ne de mal varlığına bakar; çünkü bunlar gelip geçici değer ölçüleridir. Önemli olan **ruh güzelliği** ve **gönül zenginliği**dir. Daha da önemlisi bu ruh güzelliği ile gönül zenginliğinin **iyi hâl**, **güzel davranış** ve **samimi ibadetler** olarak dışa yansımasıdır. İnsanlara iyilik yapma heyecanıyla, Allah'a kulluk edebilme aşkıyla yaşamaktır. Kalıcı olan, insanın gerçek değerini ortaya çıkaran işte bu meziyetleridir.

Hadîs-i şerîfin *Sahîh-i Müslim*'deki bir başka rivayetinde Allah Teâlâ'nın kalble birlikte davranışlara ve ibadetlere değer verdiğini Peygamber Efendimiz şöyle belirtmektedir:

" Allah Teâlâ sizin yüzlerinize ve mallarınıza değil, kalblerinize ve amellerinize bakar" (Müslim, Birr 34).

Allah Teâlâ'nın kalbe ve davranışlara bakması demek, kalbin ve davranışların iyi olması hâlinde, onların sahibine sevap ve mükâfat vermesi demektir. Bir âyet-i kerîmede Allah Teâlâ'nın maddî görüntülere değer vermediği, insanda mânevî güzellik aradığı şöyle ifade edilmiştir:

"Sizi yanımızda değerli kılacak olan ne mallarınız, ne de evlatlarınızdır. Ancak imân edip güzel ve hayırlı işler yapanların durumu başkadır. Onlara yaptıklarının kat kat fazlasıyla mükâfat verilecektir" [Sebe' sûresi (34), 37].

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, kendi mübârek göğsüne, daha doğrusu kalbine işaret ederek üç defa: *"Takvâ işte şuradadır"* (Müslim, Birr 32; Tirmizî, Birr 18) buyurması, insanın gerçek değerinin ihlâslı bir kalbe sahip olmasıyla anlaşılacağını göstermektedir.

Helâller ile haramların kesin surette belli olduğunu, şüpheli görünen davranışlardan sakınmak gerektiğini açıkladığı meşhur hadîs-i şerîfin sonunda Peygamber Efendimiz kalbin önemini şöyle belirtir:

" Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa, bütün vücut iyi olur; bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalbdir" (Buhârî, Îmân 39; Müslim, Müsâkât 107,108).

Bu hadis 1574 numaralı hadisin içinde tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ ibadetleri ve güzel davranışları değerlendirirken samimiyet derecesini, ihlâs ve iyi niyeti esas alır.

2. Kalb, Allah'ın çok değer verdiği, devamlı surette bakıp kontrol ettiği bir merkezdir. Bu sebeple onu kötü duygulardan arındırmak, dinin tavsiye ettiği güzel hâl ve davranışlara sahip kılmak gerekir.

3. İbadetleri makbul ve değerli kılan kalbdir. Bu sebeple öncelikle kalbi kin ve haset gibi mânevî ve ictimâî hastalıklardan arındırmalı, mükemmel hâle getirmeye çalışmalıdır.

9- وعَنْ أبي مُوسَى عبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ الأَشعرِيِّ رضي الله عنه قالَ: سُئِلَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَنِ الرَّجُلِ يُقاتِلُ شَجَاعَةً ، ويُقاتِلُ حَمِيَّةً ويقاتِلُ رِياءً ، أَيُّ ذلِك في سَبِيلِ اللَّهِ؟ فَقَالَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ قاتَلَ لِتَكُون كلِمةُ اللَّهِ هِي الْعُلْيَا فهُوَ في سَبِيلِ اللَّهِ » مُتَّفَقٌ عليه

9. Ebû Mûsâ Abdullah İbni Kays el-Eş`arî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Biri cesaretini göstermek, diğeri milletini korumak, öteki kendine yiğit adam dedirtmek için savaşan kimselerden hangisi Allah yolundadır? diye soruldu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şu cevabı verdi:

- "Kim, İslâmiyet daha yüce olsun diye savaşıyorsa, o Allah yolundadır."

Buhârî, İlim 45, Cihad, 15, Farzu'l-humüs 10, Tevhîd 28; Müslim, İmâre 150, 151. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihad 16; Nesâî, Cihad 21; İbni Mâce, Cihad 13

Ebû Mûsâ el-Eş`arî

Yemen'in Zebid bölgesinde yaşayan ve güzel davranışlarıyla Hz. Peygamber'in takdirini kazanan Eş'arîlerdendir. Hz. Peygamber'in İslâm'a davet ettiğini duyunca, onu görmek üzere iki ağabeyi ve 52 kişiyle birlikte bir gemiye binip yola çıktılar. Fakat fırtına onları Habeşistan'a sürükledi. Karaya çıkınca, Peygamber Efendimiz'in amcasının oğlu Ca`fer-i Tayyâr ile birçok müslümanın orada olduğunu öğrenip sevindiler. Hicretin 7. yılında (628) Medine'ye döndüler. Önce Habeşistan'a sonra da Medine'ye giderek iki hicret yaptıklarını ve bu sebeple Allah'ın rızâsını kazandıklarını Resûl-i Ekrem Efendimiz'den duyunca çok sevindiler. Ebû Mûsâ el-Eş`arî o tarihten sonra Peygamber Efendimiz'den hiç ayrılmadı. Onun maiyyetinde bütün savaşlara katıldı.

Hz. Ömer ve Hz. Osman devirlerinde yıllarca Basra ve Kûfe valiliği yaptı. Birçok beldenin İslâm topraklarına katılmasını sağladı.

Ashâb-ı kirâm'ın en büyük altı âliminden biri sayılırdı. Kur'ân-ı Kerîm'i bizzat Peygamber Efendimiz'den öğrendi, Basralılara ve Kûfelilere yıllarca Kur'an öğretti. Çok güzel bir sesi vardı. O Kur'an okumaya başlayınca herkes derin bir huşû ile dinlerdi. Bir gece Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz.

Âişe'yle birlikte onun Kur'an okuyuşunu dinledikten sonra, kendisine ***Hz. Dâvûd'unkine benzer bir ses verildiğini*** *söyledi. Hz. Ömer onun Kur'an okumasını istediği zaman:*

- Ebû Mûsâ! Bize Rabbimizi hatırlat! *derdi.*

Ebû Mûsâ uzun yıllar idarecilik yapmasına rağmen dünya malına hiç iltifat etmedi. Herkese Hz. Peygamber zamanında yaşadıkları mütevâzi hayattan örnekler vererek sâde yaşamanın güzelliğini anlattı.Çok hayâlı bir insandı. Geceleri uyurken vücudunun açılabileceğini düşünerek bir nevi pijamayla yatardı. Allah'tan utandığı için karanlıkta iki büklüm yıkandığını söylerdi. Talebelerini yumuşak kalbli olmaya teşvik eder, Allah korkusundan dolayı ağlamayı tavsiye eder ve:

- Ağlayamıyorsanız, ağlamaya gayret edin! *Zira cehennem ehli, göz pınarları kuruyana kadar ağlayacak, sonra içinde gemiler yüzecek kadar kanlı yaşlar dökecekler, derdi.*

Ebû Mûsa el-Eş`arî 360 hadis rivayet etmiştir. 63 yıllık hayatının çoğu İslâm'a ve insanlara hizmet etmekle geçen bu muhterem sahâbî, hicretin 42. yılında (662) Kûfe'de, bir rivayete göre de Mekke'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin muhtelif rivayetlerinde görüldüğü üzere, cesaretini göstermek, milletini korumak ve kendine yiğit adam dedirtmek gibi gayelerden başka, sırf ganimet elde etmek ve öfkesini yatıştırmak için savaşanların hâli de Peygamber Efendimiz'e sorulmuştur. Bu düşüncelerle savaşanlardan hiçbirinin Allah yolunda cihad etmiş olamayacağını kesin bir dille açıklayan Resûl-i Ekrem Efendimiz, 1346 numara ile tekrar görüleceği üzere ancak İslâmiyet'i yayıp yaşatmak (i`lâ-yi kelimetullah) için savaşanların Allah yolunda cihad etmiş sayılacağını belirtmiştir.

Hadisin metninde geçen **kelimetullah** sözüyle, kelime-i tevhîd yâni **Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah** kastedilmiştir. İslâm'ı en iyi ve en kısa bir şekilde ifade eden kelime-i tevhîd müslümanların parolası gibidir. Müslümanın en önemli görevi, dilinden düşürmediği bu aziz kelimeyi ufukların ötesine götürmek, başkalarının da Allah'ı tanımak suretiyle mutlu olmasını sağlamaktır. Cihad bu demektir. O hâlde böylesine yüce bir gaye için savaşmak varken, nefsânî duygular ve basit çıkarlar için vuruşmak elbette yanlıştır.

Allah'ın rızâsını kazanmak için savaşmak ön planda geldiği takdirde, zikredilen diğer hedeflerin gözetilmesi asıl maksada zarar vermez. Meselâ milletini korumak için vuruşan kimsenin asıl gayesi Allah'ı hoşnut etmek,

İslâm yurduna düşman ayağı bastırmamak ise, kendi milletini koruma duygusu bu hedefe ters değildir.

İnsanoğlunun yaptığı her harekette **niyetine bakıldığı** bu hadiste bir kere daha ortaya konmaktadır. Demek oluyor ki, bir can pazarı olan savaşta ölünce şehid, kalınca gâzi sayılabilmek için **Allah'a hizmet aşkının ön planda tutulması** gerekmektedir. Bunu Ebû Ümâme el-Bâhilî'nin rivayet ettiği şu hadîs-i şerîf daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Adamın biri Resûl-i Ekrem'e gelerek:

- Para ve şöhret için savaşan bir adam sevap kazanır mı? diye sordu.

Peygamber Efendimiz:

- *"Hiçbir şey kazanamaz"*, buyurdu.

Adam bu soruyu Resûl-i Ekrem'e üç defa sordu. Her defasında da aynı cevabı aldı. Sonra Hz. Peygamber sözünü şöyle tamamladı:

"Allah Teâlâ sadece kendi rızâsı için yapılan ibadetleri kabul eder, başkasını değil" (Nesâî, Cihad 24).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İşler değerlendirilirken hangi maksatla yapıldığına bakılır. İyi niyetle yapılmışsa Allah katında makbul olur.

2. Allah'ın rızâsını kazanmak için savaşmak yerine menfaat ve nefsi tatmin için vuruşmak doğru değildir.

3. Dünyaya gönül bağlamak, insanı yüce hedeflere varmaktan alıkoyan basit ve önemsiz bir uğraştır.

4. Cihad gibi en önemli bir görev bile, ancak ihlâs ile yapılırsa bir kıymet ifade eder.

10- وعن أبي بَكْرَة نُفَيْعِ بْنِ الْحَارِثِ الثَّقفِيِّ رَضِي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «إِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ» قُلْتُ :

يَا رَسُول اللّهِ ، هَذَا الْقَاتِلُ فمَا بَالُ الْمَقْتُولِ ؟ قَال: «إِنَّهُ كَانَ حَرِيصاً عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ» متفقٌ عليه .

10. Ebû Bekre Nüfey` İbni Hâris es-Sekafî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İki müslüman birbirine kılıç çektiği zaman, öldüren de, ölen de cehennemdedir".

Bunun üzerine ben:

- Yâ Resûlallah! Öldürenin durumu belli, ama ölen niçin cehennemdedir? diye sordum.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Çünkü o, arkadaşını öldürmek istiyordu" buyurdu.

Buhârî, Îmân 22, Diyât 2, Fiten 10; Müslim, Kasâme 33, Fiten 14, 15. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Fiten 5; Nesâî,Tahrîm 29, Kasâme 7; İbni Mâce, Fiten 11

Ebû Bekre es-Sekafî

Ebû Bekre Tâiflidir. Annesi ve babası köle olduğu için o da köle sayılıyordu. Müslümanlar Tâif'i kuşattıkları zaman Peygamber Efendimiz, gelip müslümanlara katılan hürler serbest, köleler hür olacak diye ilân etti. Ebû Bekre Tâif kalesinden aşağı, bekre denen bir kuyu çıkrığı ile inerek gelen 23 köleden biriydi. Bu sebeple Peygamber Efendimiz ona Ebû Bekre diye iltifat etti. O günden sonra hep bu künye ile anıldı.

*Ebû Bekre çok ibadet etmesiyle tanınan bir sahâbî idi. Rivayet ettiği bu hadîs-i şerîfi hayatı boyunca tatbik etti. Bu sebeple de ashâb-ı kirâm arasında çıkan anlaşmazlıkların hiçbirine katılmadı. Hatta onun "**Bir müslüman kılıcını çekip beni öldürmeye kalksa, ona engel olmam"** dediği nakledilir. Kendisinden 132 hadis rivayet edilmiştir.*

Hicretin 51. yılında (671) Basra'da vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Müslümanların kardeş oldukları Allah Teâlâ tarafından açıkca belirtilmiştir [Hucurât sûresi (49), 10]. Kardeşlerin birbirine silah çekmesi olacak şey değildir. Onlar silahlarını din kardeşlerine değil, İslâm düşmanlarına karşı çekmek zorundadır. Müslümanların birbirini öldürmeye kalkması şu âyet-i kerîmeyle kesin bir şekilde yasaklanmıştır:

“Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir” [Nisâ sûresi (4), 92]. Yanlışlıkla öldürme durumunda ise, ebediyyen cehennemde kalmak söz konusu değildir. Fakat -yukarıdaki âyetin bir öncesinde belirtildiği üzere- yanlışlıkla öldürmenin de değişik cezaları vardır.

Hadîs-i şerîfte kılıcın zikredilmesi, o devrin kavga ve savaş âletlerinin başında kılıcın gelmesi sebebiyledir. Bugün kılıcın karşılığı tabanca ve benzeri öldürücü âletlerdir.

Peygamber Efendimiz’in, *müslüman kardeşine silah çekip öldürenin ve bu esnada ölenin cehennemlik olduğunu* belirtmesi üzerine Ebû Bekre, öldürenin neden cehenneme gittiğini anladığını, ama öldürülenin niçin cehennemlik olduğunu anlamadığını söyledi. Bunun üzerine Efendimiz, o kimseyi cehennemlik yapan şeyin, *kardeşini öldürmeye kalkması* olduğunu belirtti.

Kendisine silah çekilen bir kimse, hasmını öldürmeyi düşünmeden, sadece nefsini müdâfaa etmek için silahını çekse ve onu öldürmek zorunda kalsa, katil sayılmaz. Çünkü o nefsini müdâfaa etmek zorunda kalmıştır. Nefsini müdâfaa etmek ise, dinin emridir. Nitekim 1360 nolu hadiste göreceğimiz üzere sahâbîlerden biri ile Peygamber Efendimiz arasında şöyle bir konuşma geçer:

- Yâ Resûlallah! Adamın biri gelip malımı elimden almaya kalksa, ne yapmalıyım?

- *“Malını ona verme!”*

- Ya adam benimle kavga etmeye kalkarsa?

- *“Sen de onunla dövüş!”*

- Ya beni öldürürse?

- *“Şehid olursun.”*

- Ben onu öldürürsem?

- *“O cehennemlik olur”* (Müslim, Îmân 225).

Bir insanın âhiret hayatını da mahvederek ebediyyen cehennemde kalmasına yol açan şey, **bir müslümanı öldürmeye niyet etmesi ve bu konuda kararlı olmasıdır.** Zira ölenin de, öldürenin de hedefi, karşısındakinin hayatına son vermektir. Birinin ötekinden farkı, daha atılgan davranıp muhâtabını öldürmesidir.

Haksız yere birini öldüren kimse yaptığına pişman olarak samimiyetle tövbe ettiği takdirde, Allah Teâlâ dilerse onu affedebilir. Böyle birinin bağışlanmayacağını söyleyen âlimler de vardır. Fakat **şirk dışındaki bütün günahları Allah Teâlâ’nın bağışlayabileceği** âyet-i kerimeyle belirlendiğine göre [Nisâ (4), 48, 116] Allah Teâlâ dilerse bunları da bağışlar veya cezalandırır.

Hadisimizin **“Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir”** âyet-i kerîmesini açıkladığı söylenebilir. Dikkat edileceği üzere Peygamber Efendimiz hem ölen hem de öldüren hakkında “müslüman” kelimesini kullanmıştır. Demek oluyor ki, birbirini kasten öldürenler büyük günah işlemekle beraber müslümanlıktan çıkmazlar. Allah’a şirk koşmayan kimsenin ebediyyen cehennemde kalmayacağı, cezasını çektikten sonra cehennemden çıkacağı bilindiğine göre, birbirini öldüren müslümanların da ebediyyen cehennemde kalmayacağı anlaşılmaktadır. Demek oluyor ki, âyet-i kerîme yapılan günahın büyüklüğünü belirtmekte, bu işe teşebbüs edecek olanları ağır ceza ile tehdit etmektedir.

Bu hadîs-i şerîf münasebetiyle iki büyük ashâb kitlesinin birbiriyle yaptığı savaşlar hâtıra gelmekte ve onların durumu merak edilmektedir. Bu konuda söylenecek en doğru ve kestirme cevap şudur:

Onlar ashâb ve müctehid kimselerdi. **“Mü’minlerden iki grup birbiriyle çarpışırlarsa, aralarını düzeltin”** [Hucurât sûresi (49), 9] âyet-i kerîmesi gereğince zan ve kanaatlerine göre bir tarafı haklı buldular ve o tarafta yer aldılar. Maksatları birilerini öldürmek, karışıklık çıkarmak değil,

müslümanların arasını bulmaktı. Şüphesiz bu olayların çıkmasına sebep olanlardan biri haklıydı. Haklı olmayan tarafta yer alan sahâbîlerin niyeti haksızı savunmak değildi. Onların düşüncesine göre de tuttukları taraf haklı idi. İctihâdında haklı olanın iki sevap, yanılan âlimin ise bir sevap kazandığı bilinen bir gerçektir.

Bu olaylarda iki gruba ayrılan ashâbın birbirine bakışını, **Hz. Ali**'nin karşı grup hakkında söylediği şu söz ne güzel ifade etmektedir:

"Bunlar bize karşı haksızlık eden kardeşlerimizdir." Herşeye rağmen onlar yine de biribirlerine kardeş gözüyle bakıyorlardı. Onların bu bakış açısına iltifat etmeyerek taraflardan birini itham etmeye kalkmak, aradan geçen bunca yüzyıldan sonra bizi doğruya götürmez.

Hiçbir zaman unutulmamalıdır ki, Allah Teâlâ onları: **"Siz insanların arasına çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz"** [Âl-i İmrân (3), 110] diye methetmiştir. "En hayırlıları" eleştirme yetkisini kendisinde bulanların onlardan da hayırlı olması, değilse susması gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Günah işlemeye niyet edilerek kesin karar verilir, bu kararı kalb de onaylarsa, artık o günah işlenmiş sayılır (12. hadiste bu konu ele alınacaktır).

2. Allah'ın verdiği canı haksız yere alma yetkisi kimseye verilmemiştir. Bu sebeple birini öldürmeye kalkmak, Allah'a ait yetkiye müdâhale etmek olduğundan cezası cehennemdir.

3. İyiliklerde olduğu gibi kötülüklerde de niyete bakılır.

11- وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ الله عنه قال: قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم : «صَلاَةُ الرَّجُلِ في جماعةٍ تَزِيدُ عَلَى صَلاَتِهِ في سُوقِهِ وَبَيْتِهِ بِضْعاً وعِشْرِينَ دَرَجَةً ، وذلِكَ أَنَّ أَحَدَهُمْ إِذا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ أَتَي الْمَسْجِد لا يُرِيدُ إلاَّ الصَّلاَةَ ، لا يَنْهَزُهُ إلاَّ الصَّلاَةُ ، لَمْ يَخْطُ خُطْوَةً إِلاَّ رُفِعَ لَهُ بِها دَرَجَةٌ ، وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطيئَةٌ حتَّى

يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ ، فَإِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ كَانَ في الصَّلاَةِ مَا كَانَتِ الصَّلاةُ هِيَ الَّتِي تَحْبِسُهُ ، وَالْمَلائِكَةُ يُصَلُّونَ عَلَى أَحَدِكُمْ ما دام في مَجْلِسهِ الَّذي صَلَّى فِيهِ ، يقُولُونَ : اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ ، اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ ، مالَمْ يُؤْذِ فِيهِ ، مَا لَمْ يُحْدِثْ فِيهِ » متفقٌ عليه ،وهَذَا لَفْظُ مُسْلم . وَقَوْلُهُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «يَنْهَزُهُ » هُوَ بِفتحِ الْياءِ وَالْهاءِ وَبالزَّاي : أَي يُخْرِجُهُ ويُنْهِضُهُ .

11. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kimsenin câmide cemaatle kıldığı namaz, işyerinde ve evinde kıldığı namazdan yirmi küsur derece daha sevaptır. Şöyleki bir kişi güzelce abdest alır, sonra başka hiçbir maksatla değil, sadece namaz kılmak üzere câmiye gelirse, câmiye girinceye kadar attığı her adım sebebiyle bir derece yükseltilir ve bir günahı bağışlanır. Câmiye girince de, namaz kılmak için orada durduğu sürece, tıpkı namaz kılıyormuş gibi sevap kazanır. Biriniz namaz kıldığı yerden ayrılmadığı, kimseye eziyet etmediği ve abdestini bozmadığı müddetçe melekler:

Allahım! Ona merhamet et!

Allahım! Onu bağışla!

Allahım! Onun tövbesini kabul et! diye ona dua ederler.”

Buhârî, Salât 87, Ezân 30, Büyû` 49; Müslim, Tahâret 12, Mesâcid 272. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 48; İbni Mâce, Tahâret 6, Mesâcid 14

Açıklamalar

İslâmiyet birlik ve beraberliği vazgeçilmez görmüş, bunu sağlayacak hususlardan biri olan cemaatle namaz kılmaya büyük önem vermiştir. Bu sebeple evde ve işyerinde yalnız başına kılınan namaza nisbetle câmide diğer mü’minlerle birlikte kılınan namazı çok daha üstün görmüştür. Burada zikredildiği gibi cemaatle kılınan namaza, tek başına kılınan namazdan yirmi küsur, bazı rivayetlerde **yirmi beş**, hatta **yirmi yedi** misli sevap verilmesinin sebebi de budur.

Evde ve işyerinde cemaatle kılınan namaz, câmide cemaatle kılınan namaz gibi değerli olmamakla beraber, tek başına kılınan namazdan elbette daha sevaptır. İşyerinde, daha yaygın ifadesiyle çarşı pazarda kılınan namaz o kadar makbul görülmemiştir. Zira işyerlerinde mal alınıp satılırken genellikle yalan söylenir, insanlar aldatılır, çeşitli haksızlıklar yapılır. Bunlara bir de müşteriyi kaçırmama telâşı, malını satma arzusu eklenince, işyerlerinde gönül huzuruyla namaz kılmak iyice zorlaşır.

Hadîs-i şerîfimizde, namaz kılmak üzere câmiye gidecek kimsenin önce güzelce abdest alması istenmektedir. Güzelce abdest almak ifadesiyle, **abdest organlarının iyice yıkanması, abdestin sünnetlerine ve âdâbına uyulması** kastedilmektedir. Sonra da o kimsenin bir başka iş için değil, sadece cemaatle namaz kılmak için yola çıkması gerekmektedir. Yani **ihlâs ve niyeti** tam olmalıdır.

Evin câmiye uzak olması, câmiye girinceye kadar atılan her adım sebebiyle bir derece yükseltilmek ve bir günahı bağışlanmak imkânı verir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu konuya şöyle açıklık getirmektedir:

“Namaz sebebiyle en çok sevap elde edenler, cemaate en uzak yerlerden yürüyerek gelenlerdir” (Buhârî, Ezân 31).

Cemaatle kılınacak namazı beklemenin de ayrı bir sevabı vardır. İster câmide, ister bir başka yerde namaz vaktinin gelmesini bekleyen kimse, ibadet hâlindedir. Câmide bekleyenlerin kârı, hem ibadet ediyormuş gibi sevap kazanmak, hem de meleklerin duasını almaktır. Yalnız bu esnada bir inceliğe uymak gerekmektedir ki, o da kimseye eziyet etmemek ve abdestini bozmamaktır. Eziyetten maksat **dedi kodu yapmamak, eliyle ve diliyle birilerini incitmemektir.** Rûhânî birer varlık olan melekler, mescidde abdestsiz durulmasından rahatsız olurlar. İşte bu sebeple mescidde namazı beklerken abdestini bozmamak şartı ileri sürülmüştür.

Böylesi güzel duygularla, yani ihlâsla ve Allah’ın rızâsını kazanma düşüncesiyle kılınan namazın pek çok karşılığından biri 20 küsûr derece fazla sevap almaktır. Bu miktar bazı hadislerde 25, daha sahih olan bazılarında ise 27 derece olarak belirtilmiştir (bk. 1066. hadis). Derecelerin farklı olmasında, namaz kılan kimsenin ihlâsının, duyduğu huzur ve huşûun tesiri olduğu muhakkaktır. Mânevî bir huzur içinde kılınan namazın bir

diğer karşılığı ise **meleklerin duasını** kazanmaktır. Dua eden bu melekler bizi koruyup gözeten hafaza melekleri olduğu gibi başka nevi melekler de olabilir. **Meleklerin salâtı** demek, onların mü'mine istiğfar etmesi, yani günahlarının affını dilemesi demektir. Şu halde melekler, namaz kılan kimseye hem istiğfâr hem de dua ederler.

Allah Teâlâ'nın meleklerin dua ve niyazlarını kabul ederek **kulunu mağfiret etmesi** demek, onun günahlarını bağışlaması demektir; kuluna **rahmet etmesi** ise ona bol bol ihsanda bulunması demektir. Bu hadis 1067 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her işte olduğu gibi, namaz kılarken ve cemaatle namaza giderken ihlâslı olmak, sadece Allah rızâsını düşünmek gerekir.

2. Cemaatle kılınan namaz, yalnız başına kılınan namazdan 27 derece daha faziletlidir.

3. Cemaatle namaz kılmak üzere mescide gitmek ve orada namaz vaktini beklemek, insana büyük sevaplar kazandırır.

4. Mescidde abdestsiz durmak melekleri incittiği için, böyle yapanlar meleklerin duasından mahrum olurlar.

5. Mescitte veya başka bir yerde namaz vaktinin girmesini beklemek sevaptır.

6. İşyerlerinde namaz kılmak, diğer yerlere nisbetle daha az sevap kazandırmakla beraber câizdir.

7. Usûlüne uyarak abdest alanlar, büyük sevap kazanırlar.

12- وَعَنْ أبي الْعَبَّاسِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِب رَضِي الله عنهما، عَنْ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فِيما يَرْوى عَنْ ربِّهِ ، تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ : «إِنَّ الله كتَبَ الْحسناتِ والسَّيِّئاتِ ثُمَّ بَيَّنَ ذلك : فمَنْ همَّ بِحَسَنةٍ فَلمْ يعْمَلْهَا كتبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عِنْدَهُ حسنةً كامِلةً وَإِنْ همَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عَشْر

حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمَائِةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كثيرةٍ ، وَإِنْ هَمَّ بِسيَّئَةِ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كامِلَةً ، وَإِنْ هَمَّ بِها فعَمِلهَا كَتَبَهَا اللَّهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً» متفقٌ عليه .

12. Ebü'l-Abbâs Abdullah İbni Abbâs İbni Abdülmuttalib radıyallahu anhümâ'dan nakledildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Allah Teâlâ'dan rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ iyilik ve kötülükleri takdir edip yazdıktan sonra bunların iyi ve kötü oluşunu şöyle açıkladı:

Kim bir iyilik yapmak ister de yapamazsa, Cenâb-ı Hak bunu yapılmış mükemmel bir iyilik olarak kaydeder.

Şayet bir kimse iyilik yapmak ister sonra da onu yaparsa, Cenâb-ı Hak o iyiliği on mislinden başlayıp yedi yüz misliyle, hatta kat kat fazlasıyla yazar.

Kim bir kötülük yapmak ister de vazgeçerse, Cenâb-ı Hak bunu mükemmel bir iyilik olarak kaydeder.

Şayet insan bir kötülük yapmak ister sonra da onu yaparsa, Cenâb-ı Hak o fenalığı sadece bir günah olarak yazar."

Buhârî, Rikâk 31; Müslim, Îmân 207, 259. Ayrıca bk. Buhârî, Tevhîd 35; Tirmizî, Tefsîru sûre (6),10

Abdullah İbni Abbas

*Hz. Peygamber'in amcası Abbas radıyallahu anh'ın oğludur. Annesi Hz. Hatice'den hemen sonra müslüman olan **Ümmü'l-Fazl Lübâbe**'dir.*

*İbni Abbas hicretten üç yıl önce Mekke'de doğunca, onu getirip Resûl-i Ekrem'in kucağına verdiler. Efendimiz mübarek ağzında çiğnediği bir hurmayı onun damağına çaldı. İbni Abbas **tahnik** denilen bu hâdise sebebiyle ashâb arasında pek üstün meziyetlere sahip olmuştur.*

*Daha sonraları Hz. Peygamber ona iki defa dua etmiş, bu dualarından birinde **"Allahım! Onu büyük din âlimi (fakîh) yap ve ona Kur'an'ı öğret!"** buyurmuştur. Bu sebeple İbni Abbas Kur'ân-ı Kerîm'i en iyi bilen sahâbî olmuş, kendisine **Tercümânü'l-Kur'ân unvânı** verilmiştir. Ümmetin en âlimi anlamında **Hibrü'l-ümme** diye de anılmıştır.*

*Hz. Peygamber'in hanımlarından **Meymûne** annemiz onun teyzesi idi. Bu sebeple bazı geceler Resûl-i Ekrem'in yanında kalır, onun fiil ve hareketlerini, ibadetlerini tâkip ederdi. Efendimiz'in vefatında henüz 13 yaşında olan İbni Abbas, zekâ ve anlayışı sebebiyle birçok defa Hz. Peygamber'in*

takdirini kazanmıştır. Talebelerine birgün tefsir, birgün siyer ve megâzî, birgün edebiyat, bir başka gün Arapların meşhur savaşları demek olan Eyyâmü'l-arab okuturdu.

Abdullah İbni Abbas'ı çok seven Hz. Ömer, onun görüşlerine pek değer verirdi. Hz. Ali devrinde Basra valiliği yaptı. Bir kısmını bizzat Hz. Peygamber'den duyduğu mükerrerleriyle birlikte 1660 hadis rivayet etmiştir.

İbni Abbas hayatının son yıllarında gözlerini kaybetti. Bazı kaynaklar onun Kerbelâ Fâciası'na çok üzülüp ağladığını ve gözlerini bu yüzden yitirdiğini belirtirler.

Tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite, verdiği fetvâlarla meşhur ve ***abâdile*** *diye anılan dört Abdullah'tan biri olan İbni Abbas, hicretin 68. yılında (687) Tâif'te 71 yaşında vefat etti.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, *Riyâzü's-sâlihîn*'de geçecek olan kudsî hadislerin ilkidir. Bu tür hadisleri Peygamber Efendimiz ya arada hiçbir vasıta olmadan doğrudan doğruya Allah Teâlâ'dan almıştır veya Cenâb-ı Hak bu bilgileri Cebrâil *aleyhisselâm* aracılığıyla Peygamber Efendimiz'in kalbine iletmiştir.

Allah Teâlâ insanları yaratmadan önce nelerin iyi, nelerin kötü olduğunu tesbit ve takdir etmiş, sonra hafaza meleklerine emrederek bunları -herşeyin yazılı olduğu- **levh-i mahfûza** kaydettirmiştir. Daha sonra da iyi ve güzel dediği şeylerin neden iyi ve güzel olduğunu anlamamız, kötü ve çirkin dediği şeylerin neden kötü ve çirkin olduğunu kavramamız için bunları bize açıklamıştır.

Buna göre bir insan iyilik yapmaya niyet eder, sonra da herhangi bir engel sebebiyle bu iyiliği yapamazsa, Allah Teâlâ o kimseyi iyi niyeti sebebiyle ödüllendirmek ister ve yapmayı düşündüğü iyiliği yapmış sayarak ona bir sevap yazdırır. Buna göre iyi bir şeyi düşünmek bile iyilik sayılmaktadır. Bir düşüncenin ve hareketin iyilik olarak değerlendirilmesi için de, onu yapmaya niyet etmek şarttır.

Şayet insan düşünüp yapmaya niyet ettiği o güzel hareketi yapacak olursa, mükâfâtı on mislinden başlar. En az bire on kazanır. Bu mükâfât 700 misline kadar çıkar. Eğer yapılan iyilik Allah Teâlâ'nın çok değer verdiği davranışlardan biriyse, kul da o işi ihlâs ve samimiyetle yapmışsa, mükâfâtı

700 misliyle de kalmaz; hesabını sadece Cenâb-ı Hakk'ın bileceği daha yüksek ölçeklerle değerlendirilir. Kur'ân-ı Kerîm'deki:

"Yaptıklarına karşılık olmak üzere kendilerine nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilmez" [Secde sûresi (32), 17] âyeti bu sayısız mükâfâta işaret etmektedir.

Bir hadîs-i kudsîde bu hadsiz hesapsız mükâfât şöyle açıklanmıştır:

"İyi kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir kimsenin de hatırından geçiremediği nimetler hazırladım" (Buhârî, Tevhîd 35).

Bir kötülük yapmak isteyip de sonra bundan vazgeçen kimseye tam bir sevap yazılmasının sebebi, o kötülüğü yapabilecek güçte olduğu halde, Allah'dan korkarak vazgeçmesidir. Düşündüğü fenalığı yapmaya gücü yetmediği veya buna imkân bulamadığı için yapamayan kimseye ise hiçbir sevap yoktur. Çünkü o tasarladığı kötülükten vazgeçmek için kendisini zorlamamış, bu yolda bir gayret sarfetmemiştir.

Bir kötülük yapana sadece bir günah yazılması, Allah Teâlâ'nın kullarına karşı ne kadar âdil ve ne kadar geniş bir merhamete sahip olduğunu göstermektedir. Kötülüklerin âzamî karşılığının bir misli ceza, iyiliklerin asgarî karşılığının on misli mükâfât olması âyet-i kerîmeyle de belirtilmiştir:

"İyilik edene, yaptığı iyiliğin on misli mükâfât verilir. Kötülük yapan da yaptığının dengiyle cezalandırılır" [En`âm sûresi (6), 160].

Yapılan bir kötülüğe sadece bir günah yazılmasından önemli bir sonuç çıkmaktadır: İnsan kötülük yapmayı aklından geçirdiği için günahkâr olmaz ve bundan dolayı hesaba çekilmez. Çünkü bir kötülüğü aklından geçirmek, onu yapmaya kararlı olmak değildir. Şayet insan aklından geçirdiği bir kötülüğü yapmak ister ve buna karar verirse, işte o zaman iradesi ve kararı yüzünden hesaba çekilir. Mi`râc hadisinde görüldüğü üzere Allah Teâlâ beş vakit namazı farz kıldıktan sonra bu konuya bir daha temas ederek Peygamber Efendimiz'e şöyle buyurmuştur:

"Kim bir hayır işlemek ister de onu yapamazsa, kendisine bir sevap yazılır. Yaparsa on sevap yazılır.

Kim de bir kötülük yapmak ister de yapmazsa, ona hiçbir şey yazılmaz. Yaparsa bir tek günah yazılır” (Müslim, Îmân 259).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir iyilik yapmak isteyip de yapamayana bir iyilik sevabı yazılır. Çünkü bir iyiliği yapmayı arzu etmek, onu yapmak için ilk adımı atmak demektir.

2. Bir kötülük yapmak isteyip de Allah’tan korktuğu için bundan vazgeçene bir iyilik yapmış gibi sevap yazılır. Çünkü yapmaya karar verdiği kötülükten dönmek iyi bir şeydir. Zira iyiliğin karşılığı iyiliktir.

3. Allah Teâlâ hatırdan geçen kötü bir düşünce yüzünden kulunu hesaba çekmez. Önemli olan bu düşüncenin bir karar ve kesin niyet haline dönüşmemesidir.

4. Bir iyiliğe kat kat sevap verildiği halde, bir kötülüğe sadece bir günah yazılır. Böyle bir imkân İslâm’dan başka hiçbir din ve sistemde yoktur.

13- وعن أبي عَبْد الرَّحْمَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخطَّابِ، رضي الله عنهما قال: سَمِعْتُ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ: «انْطَلَقَ ثَلاَثَةُ نفر مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَتَّى آوَاهُمُ الْمبيتُ إِلَى غَارٍ فَدَخَلُوهُ، فانْحَدَرَتْ صَخْرةٌ مِنَ الْجبلِ فَسَدَّتْ عَلَيْهِمْ الْغَارَ، فَقَالُوا : إِنَّهُ لا يُنْجِيكُمْ مِنْ الصَّخْرَةِ إِلاَّ أَنْ تَدْعُوا الله تعالى بصالح أَعْمَالكُمْ .

قال رجلٌ مِنهُمْ : اللَّهُمَّ كَانَ لِي أَبَوانِ شَيْخَانِ كَبِيرانِ ، وكُنْتُ لاَ أَغبِقُ قبْلَهَما أَهْلاً وَلا مالاً فنأَى بي طَلَبُ الشَّجرِ يَوْماً فَلمْ أُرِحْ عَلَيْهمَا حَتَّى نَامَا فَحلبْت لَهُمَا غبُوقَهمَا فَوَجَدْتُهُمَا نَائِميْنِ ، فَكَرِهْت أَنْ أوقظَهمَا وَأَنْ أَغْبِقَ قَبْلَهُمَا أَهْلاً أَوْ مَالاً، فَلَبِثْتُ وَالْقَدَحُ عَلَى يَدِى أَنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُما حَتَّى بَرَقَ الْفَجْرُ وَالصِّبْيَةُ يَتَضاغَوْنَ عِنْدَ

قَدَمِى   فَاسْتَيْقظَا فَشَرِبَا غَبُوقَهُمَا . اللّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَفَرِّجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَة ، فانْفَرَجَتْ شَيْئاً لا يَسْتَطيعُونَ الْخُرُوجَ مِنْهُ .

قال الآخر : اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانتْ لِيَ ابْنَةُ عمٍّ كانتْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ » وفي رواية : « كُنْتُ أُحِبُّهَا كَأَشد مَا يُحبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءِ ، فَأَرَدْتُهَا عَلَى نَفْسهَا فَامْتَنَعَتْ مِنِّى حَتَّى أَلَمَّتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ فَجَاءَتْنِى فَأَعْطَيْتُها عِشْرِينَ وَمِائَةَ دِينَارٍ عَلَى أَنْ تُخَلِّىَ بَيْنِى وَبَيْنَ نَفْسِهَا ففَعَلَت ، حَتَّى إِذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا » وفي رواية : « فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا ، قَالتْ : اتَّقِ اللهِ ولا تَفُضَّ الْخاتَمَ إِلاَّ بِحَقِّهِ ، فَانْصَرَفْتُ عَنْهَا وَهِىَ أَحَبُّ النَّاسِ إِليَّ وَتركْتُ الذَّهَبَ الَّذي أَعْطَيتُهَا ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعْلَتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ ، فانفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ غَيْرَ أَنَّهُمْ لا يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ مِنْهَا .

وقَالَ الثَّالِثُ : اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أُجرَاءَ وَأَعْطَيْتُهمْ أَجْرَهُمْ غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ الَّذي لَّه وذهب فثمَّرت أجره حتى كثرت منه الأموال فجائنى بعد حين فقال يا عبد الله أدِّ إِلَيَّ أَجْرِي ، فَقُلْتُ : كُلُّ مَا تَرَى منْ أَجْرِكَ : مِنَ الإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَم وَالرَّقِيق فقال: يا عَبْدَ اللَّهِ لا تَسْتَهْزِيْ بي ، فَقُلْتُ : لاَ أَسْتَهْزِيُ بك، فَأَخَذَهُ كُلَّهُ فاسْتاقَهُ فَلَمْ يَتْرُكْ مِنْه شَيْئاً ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتغَاءَ وَجْهِكَ فافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ ، فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ فخرَجُوا يَمْشُونَ » متفقٌ عليه.

13. Ebû Abdurrahman Abdullah İbni Ömer İbni'l-Hattâb *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlediğini söylemiştir:

“Sizden önce yaşayanlardan üç kişi bir yolculuğa çıktılar. Akşam olunca, yatıp uyumak üzere bir mağaraya girdiler. Fakat dağdan kopan bir kaya mağaranın ağzını kapattı. Bunun üzerine birbirlerine:

— Yaptığınız iyilikleri anlatarak Allah’a dua etmekten başka sizi bu kayadan hiçbir şey kurtaramaz, dediler.

İçlerinden biri söze başlayarak:

—Allahım! Benim çok yaşlı bir annemle babam vardı. Onlar yemeklerini yemeden çoluk çocuğuma ve hizmetçilerime bir şey yedirip içirmezdim. Birgün hayvanlara yem bulmak üzere evden ayrıldım; onlar uyumadan önce de dönemedim. Eve gelir gelmez hayvanları sağıp sütlerini annemle babama götürdüğümde, baktım ki ikisi de uyumuş. Onları uyandırmak istemediğim gibi, onlardan önce ev halkının ve hizmetkârların bir şey yiyip içmesini de uygun görmedim. Süt kabı elimde şafak atana kadar uyanmalarını bekledim. Çocuklar etrafımda açlıktan sızlanıp duruyorlardı. Nihayet uyanıp sütlerini içtiler.

Rabbim! Şayet ben bunu senin rızânı kazanmak için yapmışsam, şu kaya sıkıntısını başımızdan al! diye yalvardı. Kaya biraz aralandı; fakat çıkılacak gibi değildi.

Bir diğeri söze başladı:

—Allahım! Amcamın bir kızı vardı. Onu herkesten çok seviyordum. (Bir başka rivayete göre: Bir erkek bir kadını ne kadar severse, ben de onu o kadar seviyordum). Ona sahip olmak istedim. Fakat o arzu etmedi. Bir yıl kıtlık olmuştu. Amcamın kızı çıkıp geldi. Kendisini bana teslim etmek şartıyla ona 120 altın verdim. Kabul etti. Ona sahip olacağım zaman (bir başka rivâyete göre: Cinsî münasebete başlayacağım zaman) dedi ki: Allah’tan kork! Dinin uygun görmediği bir yolla beni elde etme! En çok sevip arzu ettiğim o olduğu halde kendisinden uzaklaştım, verdiğim altınları da geri almadım.

Allahım! Eğer ben bu işi senin rızânı kazanmak için yapmışsam, başımızdaki sıkıntıyı uzaklaştır, diye yalvardı. Kaya biraz daha açıldı; fakat yine çıkılacak gibi değildi.

Üçüncü adam da:

—Allahım! Vaktiyle ben birçok işçi tuttum. Parasını almadan giden biri dışında hepsinin ücretini verdim. Ücretini almadan giden adamın parasını çalıştırdım. Bu paradan büyük bir servet türedi. Birgün bu adam çıkageldi. Bana:

—Ey Allah kulu! Ücretimi ver, dedi. Ben de ona:

—Şu gördüğün develer, sığırlar, koyunlar ve köleler senin ücretinden türedi, dedim. Adamcağız:

—Ey Allah kulu! Benimle alay etme, deyince, seninle alay etmiyorum, diye cevap verdim. Bunun üzerine o, geride bir tek şey bırakmadan hepsini önüne katıp götürdü.

Rabbim! Eğer bu işi sırf senin rızânı kazanmak için yapmışsam, içinde bulunduğumuz sıkıntıdan bizi kurtar, diye yalvardı. Mağaranın ağzını tıkayan kaya iyice açıldı; onlar da çıkıp gittiler.

Buhârî, Büyû` 98, İcâre 12, Hars ve'l-müzârea 13, Enbiyâ' 53, Edeb 5; Müslim, Zikir 100

Abdullah İbni Ömer

Hicretten on yıl önce Mekke'de doğdu. Babası Hz. Ömer'le birlikte müslüman oldu ve onunla birlikte hicret etti. On üç yaşında iken Uhud Savaşı'na katılmak istedi; fakat Hz. Peygamber onun henüz çok genç olduğunu söyleyerek buna izin vermedi. Hayatının ileriki dönemlerinde birçok savaşlara ve fetihlere iştirak etti. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin de bulunduğu ***İstanbul seferine*** *katıldı.*

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra halife olması istenen adaylardan biri de İbni Ömer'di. Fakat o bu teklifi benimsemedi. Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıklara katılmadı. Dinî konularda ihmâllerini gördüğü idarecileri hemen uyarırdı.

Ablası Hz. Hafsa *Resûl-i Ekrem'in hanımı olduğu için, Efendimiz'in yakın çevresinde bulunma imkânına sahipti. Bu sebeple sahâbîlerin görüp duyma imkânını bulamadığı birçok hadisin müslümanlara ulaşmasını sağladı.*

Rivayet ettiği, mükerrerleriyle birlikte 2630 hadis ile Ebû Hüreyre'den sonra en çok hadis rivayet eden yedi sahâbînin ***(müksirûnun)*** *ikincisi oldu.*

İbni Ömer aynı zamanda ***en çok fetvâ veren yedi sahâbîden biriydi.*** *Altmış yıl boyunca fetvâ verdi.*

Hz. Peygamber'in hayat tarzına harfi harfine uyma ve onun emirlerini aynen yerine getirme konusunda bir benzeri daha yoktu. İbni Ömer birgün gördüğü bir rüyayı ablası Hz. Hafsa aracılığıyla Peygamber Efendimiz'e arzetti. Efendimiz'in:

“Abdullah ne iyi insan, bir de gece namazı kılsa!” *buyurması üzerine, o günden itibaren gece namazını hiç terketmedi. Resûl-i Ekrem’in vefatından sonra ona olan sevgisinden dolayı, Fahr-i Cihân Efendimiz’in* ***namaz kıldığı yerleri öğrenip oralarda namaz kılar, yürüdüğü yollarda yürür, gölgelendiği ağaçların altında oturur, kurumasınlar diye onları sulardı.*** *Hele Efendimiz’in selâmlaşma konusundaki buyruklarını yerine getirme hususunda pek titiz davranırdı. Hiçbir işi olmadığı halde sadece müslümanlarla selâmlaşmak için sokağa çıkar, büyük küçük karşılaştığı herkese selâm verirdi.*

Abdullah İbni Ömer ashâb-ı kirâmın ileri gelen zenginlerindendi. Servetinin fazla birikmesine meydan vermez, eline geçeni yoksullara dağıtırdı. Sahip olduğu şeyler içinde en çok beğendiklerini, Allah yolunda kurban edilmek veya sadaka olarak verilmek üzere ayırırdı. Bir defasında câriyelerinden birine aşırı sevgi duymaya başlamış, onu hemen âzâd ederek diğer âzadlılarından biriyle evlendirmişti.

İyi halini gördüğü ve bilhassa namaz kıldığını öğrendiği bütün kölelerini âzâd etmeye başlamıştı. Dostlarından biri onu uyarma gereğini duydu. Kölelerinden bir kısmının sırf âzâd edilmek için câmiye gittiğini söyleyince ona:

Bizi Allah ile aldatmak isteyenlere aldanmaya razıyız, *karşılığını verdi. Çeşitli sebeplerle 1000’den fazla köle âzâd etti.*

Kibir duygusuna kapılma endişesiyle sade giyinirdi. Sağlıklı olmasına rağmen az yemek yerdi.

Saçları omuzlarına dökülecek kadar uzundu. Sakalını kına ve ketem denilen çivit boyasıyla sarıya boyar, bu sebeple sakalı kumral bir renk alırdı. Hz. Peygamber’in de öyle yaptığını söylerdi.

Abdullah İbni Ömer 73 (692) yılında seksen beş yaşında iken Mekke’de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte iyi niyetle, ihlâs ve samimiyetle yapılan davranışların Allah Teâlâ’yı hoşnut ettiği belirtilmektedir. Cenâb-ı Hak kendi rızâsını elde etmek için yapılan güzel hareketlerden ve azâbından korkularak terkedilen kötü işlerden dolayı kulundan memnun olmaktadır. O’nun bu hoşnutluğu insanı hem dünyadaki hem de âhiretteki birçok sıkıntılardan kurtarmakta, her iki dünyada bahtiyar olmasını sağlamaktadır.

Efendimiz’in anlattığı bu kıssada **ana babaya hizmet**, **nefse hâkimiyet** ve **insan hakkına hürmetin** önemi belirtilmektedir. Birinci kıssa, ana babaya yapılan iyiliğin, onların gönlünü hoş tutmanın değerli bir hareket olduğunu göstermektedir. Aslına bakılırsa, insan ana babasına iyilik yapmaya mecburdur. Çünkü onlar vaktiyle kendisine birçok iyilik yapmışlardır. Şimdi ise iyilik yapma sırası evlâda gelmiştir. Buradaki güzel

davranış sadece ana babayı içine aldığı, öteki kıssalarda ise başkalarına iyilik söz konusu olduğu için, onlar daha değerli görünmektedir.

Bu üç güzel hareketin **en değerlisi**, amcasının kızına sahip olmasına hiçbir engel yokken sadece Allah'tan korktuğu için nefsinin isteklerine meydan vermeyen kimsenin davranışıdır. Böyle birinin cennetlik olduğunu şu âyet-i kerîme de göstermektedir:

"Rabbinin huzurunda (suçlu) durmaktan korkarak nefsini kötü arzulardan uzaklaştıranlar için şüphesiz varılacak yurt cennettir" [Nâzi`ât sûresi (79), 40-41].

İnsan sıkıntıya düşünce, kendisini bu sıkıntılardan kurtarması için Allah Teâlâ'ya dua ve niyaz etmelidir. Bu esnada samimiyetle yaptığından emin olduğu bazı güzel hareketlerini anarak, onların hâtırına kendisine yardım etmesini söyleyip Allah Teâlâ'ya yalvarabilir. Bu hiçbir zaman başa kakma anlamına gelmez. İnsanın sıkıştığı zamanlarda dua vesilesi yapabileceği ihlâslı işlerinin olması ne güzeldir.

İhlâs ve iyi niyetle yapılan güzel davranışların hayırlı neticeleri daha dünyada iken, hatta herşeyin bittiği sanılan bir zamanda görülüverir. Bu da ihlâs ve iyi niyetin insan hayatındaki yerini gösterir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Anne ve babaya herkesten çok itaat ve hürmet etmeli, onları bütün sevdiklerine tercih etmelidir.

2. Nefsin arzu ettiği şeyleri yapabilecek imkâna sahip olduğu halde, sırf Allah'tan korkarak ve onun rızâsını kazanmak isteyerek bunları terketmek insana büyük faziletler kazandırır.

3. İnsanlarla yapılan işlerde dürüst, anlayışlı ve fedakâr davranmak, emanete riâyet etmek Allah Teâlâ'yı memnun eden güzel hareketlerdir.

4. Allah Teâlâ yapılan hiçbir iyiliği zâyi etmez; zamanı gelince onu değerlendirir.

5. İnsan ihlâs ve iyi niyetinin karşılığını hem dünyada hem de âhirette görür.

2- باب التوبة

TÖVBE ALLAH’TAN AF DİLEMEK

قال العلماء: التوبة واجبةٌ مِنْ كل ذنب. فإن كانت المعصية بين العبد وبين اللَّه تعالى لا تتعلق بحق آدمي فلها ثلاثة شروط: أحدها أن يقلع عَنْ المعصية، والثاني أن يندم عَلَى فعلها، والثالث أن يعزم أن لا يعود إليها أبدا؛ فإن فقد أحد الثلاثة لم تصح توبته. وإن كانت المعصية تتعلق بآدمي فشروطها أربعة: هذه الثلاثة وأن يبرأ مِنْ حق صاحبها. فأن كانت مالا أو نحوه رده إليه، وإن كان حد قذف ونحوه مكنه مِنْه أو طلب عفوه، وإن كانت غيبة استحله مِنْها. ويجب أن يتوب مِنْ جميع الذنوب، فإن تاب مِنْ بعضها صحت توبته عند أهل الحق مِنْ ذلك الذنب وبقى عليه الباقي. وقد تظاهرت دلائل الكتاب والسنة وإجماع الأمة عَلَى وجوب التوبة.

Âlimlere göre insan, yaptığı her günahdan dolayı tövbe etmelidir. İşlenen günah sadece Allah’a karşı olup kul hakkını ilgilendirmiyorsa, bundan tövbe etmenin üç şartı vardır:

1. O günahı terketmek.
2. Onu yaptığına pişman olmak.
3. Bir daha yapmamaya karar vermek.

Şayet bu üç şarttan biri eksikse, tövbe edilmiş olmaz.

İşlenen günah kul hakkını ilgilendiriyorsa, ondan tövbe etmenin dört şartı vardır:

Üçü yukarıda sayılan şartlardır.

Dördüncüsü de **kul hakkından** arınıp kurtulmaktır. Bu da şöyle olur:

Şayet bu hak mal ve benzeri bir şeyse, onu sahibine geri verir.

Eğer “zina etti” diye **iftira atmak** gibi bir suçdan dolayı ceza görmeyi gerektiriyorsa, hak sahibine kendisini cezalandırma yetkisi verir veya ondan kendini bağışlamasını ister.

Eğer bu kul hakkı birini **çekiştirme** suçu ise, o kimseden af diler.

İnsanın yaptığı her günahdan dolayı tövbe etmesi gerekir. Günahlarının bir kısmından tövbe ederse, Ehl-i sünnet’e göre, sadece o günahları hakkında tövbe etmiş sayılır; tövbe etmediği günahları devam eder.

Kur’ân-ı Kerîm âyetleri, hadîs-i şerîfler ve İslâm âlimleri tövbe etmenin gerekli olduğunu göstermektedir.

Âyetler

قال اللّٰه تعالى: { وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ}

1. “Hepiniz Allah’a tövbe edin, ey mü’minler! Belki böylece korktuğunuzdan kurtulur, umduğunuzu elde edebilirsiniz.”

Nur sûresi (24), 31

Âyet-i kerîme, bütün mü’minlerin tövbe etmesini emretmekte, günahlardan kurtulma yolunun tövbe olduğunu belirtmekte, tövbesi kabul edilen kimsenin kurtuluşa erdiğini haber vermekte, dolayısıyla kusursuz kul olmayacağını bildirmektedir.

Demek oluyor ki, sağlıklı bir toplumun önemli şartlarından biri, günahlarından kurtulmayı arzu eden ve bu maksatla Allah’a yönelen fertlerden meydana gelmesidir. Çünkü tövbe eden kimse, yaptığı hatayı Allah Teâlâ’ya itiraf etmekte, o günahı bir daha yapmayacağına dair söz vermekte, O’nun merhametine sığınarak affını dilemekte ve böylece Cenâb-ı Hakk’ın yegâne bağışlayıcı olduğunu kabul etmektedir.

وقال تعالى: { اِسْتَغْفِرُوا رَبَّكَمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ } .

2. “Rabbinizden sizi bağışlamasını isteyiniz; sonra ona tövbe ediniz.” Hûd sûresi (11), 3

Günahları bağışlayacak olan Allah Teâlâ’dır. Kul bunu böyle bilerek Yüce Mevlâ’sına el açıp affını dileyecek ve yaptığı günahlardan dolayı pişmanlık duyduğunu O’na itiraf edecektir. Bağışlanmanın tek yolu budur.

وقال تعالى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا } .

3. “Ey iman edenler! Allah’a samimiyetle tövbe edin!” Tahrîm sûresi (66), 8

Samimi tövbe, yapılan günahın çirkinliğini insanın bilmesi, bunu vicdanının kabul etmesi ve onu işlediğine pişmanlık duymasıdır. Allah Teâlâ “Samimiyetle tövbe edin” derken, kulunun yaptığı suçtan dolayı üzülüp vicdan azabı çekmesini istemekte ve onun kendi kendine “Ben artık bu suçu bir daha yapmayacağım” diye söz vermesini beklemektedir.

İnsanı kurtaracak olan samimi tövbe **(tevbe-i nasûh)** işte budur. İşlediği günahdan pişmanlık duyan kimse, tövbe ettiğini diliyle söylerken gönlü gerçekten pişmanlık duymalı, bedeni günahtan uzak durmalı ve o konudaki kusur ve noksanlarını gidermeye çalışmalıdır.

Hadisler

14- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قال : سمِعتُ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم يَقُولُ : « واللَّه إِنِّي لأَسْتَغْفرُ الله ، وَأَتُوبُ إِليْه ، في اليَوْمِ ، أكثر مِنْ سَبْعِين مرَّةً » رواه البخاري .

14. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken işittiğini söylemiştir:

“Vallahi ben günde yetmiş defadan fazla Allah’dan beni bağışlamasını diler, tövbe ederim.”

Buhârî, Daavât 3. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (47) İbni Mâce, Edeb 57

Açıklamalar

Tövbenin sözlük anlamı dönmek demektir. İşlenen günahtan vazgeçmek mânasına gelir. Daha açık bir söyleyişle, yapılan bir günahı, suç olduğunu bilerek ve onu yaptığından dolayı pişmanlık duyarak terketmektir. Tövbede önemli olan, yapılan fiilin çirkinliğini bilmek ve ondan iğrenerek vazgeçmektir.

Tövbe eden kimse çirkin davranışları güzelleriyle değiştirdiği, Allah'tan uzaklaştırıp şeytana yaklaştıran yolları terkettiği için takdire şâyandır. İnsan kötü yolu terketmekle kalmamalı, kusurlarını telâfi etmek için ibadet ve tâatla Allah'ın rızasını kazanmaya çalışmalıdır.

Tövbenin belli bir zamanı yoktur. İnsanın ne zaman öleceği belli olmadığı için ilk fırsatta tövbe etmelidir. Bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre, en güzel ibadet zamanı olan seher vakti kalkmalı, Allah rızası için iki rekât namaz kılmalı, sonra da tövbe ve istiğfâr etmelidir.

Allah Teâlâ'nın emirlerine herkesten çok uyan Peygamber Efendimiz, bahsimizin baş tarafında gördüğümüz âyet-i kerîmelerdeki tövbe emrine uyarak, *günde yetmiş defadan fazla* tövbe ederdi. Bir sonraki hadîs-i şerîfte görüleceği üzere, *günde yüz defa* tövbe ettiği de olurdu.

Hadîs-i şerîflerde çoğu zaman yetmiş veya yüz rakamı çokluğu, fazlalığı anlatmak için (kesretten kinâye olarak) kullanılır. Peygamber Efendimiz de günde yetmiş veya yüz defa tövbe ettiğini söylemekle Cenâb-ı Hakk'ı çok andığını belirtmiş olabilir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in günah işlemekten korunduğunu, dolayısıyla onun hiçbir günahı bulunmadığını biliyoruz. Buna rağmen onun hergün birçok defa tövbe etmesinin sebebi, ümmetine tövbe ve istiğfârın önemini göstermek ve hiçbir kimsenin Allah Teâlâ'ya, O'nun lâyık olduğu şekilde ibadet edemeyeceğini belirtmektir.

Peygamberler, Cenâb-ı Hakk'ı en iyi bilen ve tanıyan kimseler oldukları için, O'na herkesten çok ibadet ederler; herkesten çok şükrederler ve O'na gerektiği şekilde ibadet edemediklerini itiraf ederler. Peygamber Efendimiz de yeme, içme, yatma, uyuma, eşleriyle beraber olma gibi mübah işlerle meşgul olurken veya ümmetinin çeşitli problemleriyle uğraşırken Allah

Teâlâ’yı gerektiği şekilde zikredip düşünemediği için tövbe ve istiğfâr ederek O’ndan af dilemektedir. Nitekim hadisimizin bir başka rivayetinde Resûl- Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Benim de kalbime gaflet çöküyor. Ben de Allah’a günde yüz defa istiğfâr ediyorum” (Müslim, Zikir 41).

Bu durum karşısında bizim şöyle düşünmemiz gerekmektedir:

Benim sevgili peygamberim, **hiç günahı olmadığı halde** hergün bu kadar tövbe ederse, günahlara boğulmuş olan ben binlerce defa tövbe ve istiğfâr etmeliyim. Hiç olmazsa Efendim’in bu sünnetine uyarak hergün yüz defa tövbe ve istiğfâr etmeye çalışmalıyım.

İstiğfâr, Allah Teâlâ’ya “Rabbim, beni bağışla!” diye dil ile yalvarırken, bedeni günahlardan uzak tutmaktır. Kulun yapacağı budur. Allah Teâlâ’dan umulan ise istiğfâr eden kulunu mağfiret edip bağışlaması, daha açık bir ifadeyle, onu cehennem azâbından korumasıdır.

Hz. Ali’nin dediği gibi, dünyada Allah Teâlâ’nın azâbından kurtulmanın iki yolu bulunmaktadır. Bu yollardan biri Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in varlığıdır. Ne yazık ki onun vefâtıyla bu fırsat elden kaçmıştır. Geriye sıkı sıkı tutunulması gereken tek yol kalmıştır. O da istiğfârdır. Şu âyet-i kerîme bu gerçeği dile getirmektedir:

“Sen onların içlerinde bulunduğun müddetçe Allah onları azaba uğratmayacaktır. Onlar bağışlanmalarını dilerken, Allah kendilerine azab etmez” [Enfâl sûresi (8), 33].

Allah Teâlâ’nın kullarına olan merhametini bütün genişliğiyle ortaya koyan bu âyet-i kerîme ne ümid verici, değil mi?! Kullarına karşı böylesine şefkatli bir Rabbi olan insan, nasıl ümitsizliğe kapılabilir? Bu âyet-i kerîmede, Allah’dan bizi bağışlamasını dilediğimiz sürece azaba uğramayacağımız va’dedilmektedir. Elimizde böylesine sağlam bir garanti varken niçin ümitsiz olalım ve niçin istiğfâr etmeyelim?

İstiğfâr konusu, *Riyâzü’s-sâlihîn*’in 1873-1883. hadislerinde geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu hadis 1874 numarayla tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan hergün kendini hesaba çekmeli, yaptığı hataları ve günahları bulmaya çalışmalıdır. Sonra da bu günahları düşünerek Allah Teâlâ'ya yönelmeli ve ondan kendisini bağışlamasını dilemelidir.

2. Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'ya karşı ne büyük bir saygı beslediği ve bu hususta ümmetine örnek olduğu görülmektedir.

3. Peygamber Efendimiz günah işlemekten korunduğu, gelmiş geçmiş bütün kusurları bağışlandığı halde günde yetmiş defadan fazla tövbe ederse, günah çukuruna batmış olan bizlerin hergün en az onun kadar tövbe etmemiz gerekir.

4. Tövbe müslümanın yenilenme ve temizlenme imkânıdır. Kullar için büyük bir nimettir. Son nefese ve kıyamet koptuğu âna kadar tövbe kapısı açıktır.

15- وعن الأَغَرِّ بْن يَسار المُزنِيِّ رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا أَيُّها النَّاس تُوبُوا إِلى اللَّهِ واسْتغْفِرُوهُ فَإِنِّي أَتُوبُ فِي اليَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ » رواه مسلم .

15. Egarr İbni Yesâr el-Müzenî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Allah'a tövbe edip ondan af dileyiniz. Zira ben ona günde yüz defa tövbe ederim." Müslim, Zikir 42. Ayrıca Ebû Dâvûd, Vitir 26; İbni Mâce, Edeb 57

Eğarr İbni Yesâr el-Müzenî.

Onun Medine'ye ilk hicret edenlerden olduğu bilinmektedir. el-Cühenî nisbesiyle de anılmaktadır. Kendisinden İbni Ömer, Muâviye İbni Kurre ve Ebû Bürde hadis rivayet etmişlerdir. Egarr hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. İkisi tövbe ve istiğfâra dair olmak üzere üç kadar rivayeti vardır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf "Ey insanlar!" diye başladığına göre bütün insanların tövbe ve istiğfâra davet edildiği anlaşılmaktadır. Bazı âlimler konumuzun başında geçen "Hepiniz Allah'a tövbe edin, ey mü'minler!" âyet-i kerîmesine

bakarak “Ey insanlar!” hitabıyla yine mü’minlerin kastedildiğini söylemişlerdir.

Efendimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* tövbe ve istiğfâr edilmesini tavsiye ederken “Ey insanlar” hitabıyla herkesi, her mü’mini hedef aldığına göre, mânevî durumu ne olursa olsun, bütün insanlar Cenâb-ı Hak’tan bağışlanma dilemeye mecburdur. Çünkü hiçbir varlık ona karşı yapması gereken görevlerini ve kulluk borcunu lâyıkıyla yapamaz. Yapamayınca da ondan kusurları sebebiyle af ve mağfiret dilemesi bir kulluk görevi olur. Tövbe ve istiğfâr insanın kendisini ve kusurlarını, Rabbini ve onun yüceliğini tanıması, Rabbine muhtaç olduğunu itiraf etmesi ve böylece mânen yükselmeyi arzu etmesi anlamına gelmektedir.

Bir önceki hadiste Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in günde yetmişden fazla tövbe ve istiğfâr ettiği rivayet edilmişti. Bu hadîs-i şerîfte tereddütsüz bir rakamla günlük tövbe ve istiğfârının yüz olduğu belirtilmiştir. 1876 numaralı hadiste geleceği üzere Abdullah İbni Ömer Hz. Peygamber’in bir mecliste yüz defa:

“Rabbiğfir-lî ve tüb aleyye, inneke ente’t-tevvâbü’r-rahîm: *Yâ Rabbî! Beni bağışla; tövbemi kabul buyur. Şüphesiz sen tövbeleri kabul eden merhamet sahibisin”* dediğini, kendilerinin de bunu saydıklarını söylemektedir. Bu ve bundan önceki hadis, Ümmet-i Muhammed’in tövbe etmekle görevli olduğunu, itiraz edilemez örneğimiz Hz. Peygamber’in tatbikatı ile göstermektedir. Hiç kimse Peygamber’den daha üstün bir mevkide bulunmadığına göre, herkesin tövbeye ihtiyacı vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir önceki hadîs-i şerîf için söylenen sonuçlar, aynen bu hadis için de geçerlidir.

2. İstiğfârın belli bir sayısı yoktur. Yetmiş ve yüz rakamları çok istiğfâr edilmesi gerektiğini belirtmek için söylenmiştir. Bizim için tövbe ve istiğfârın asgarî rakamı yüz olmalıdır.

16- وعنْ أبي حَمْزَةَ أَنَس بنِ مَالِكٍ الأَنْصَارِيِّ خَادِمِ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم ، رضي الله عنه قال : قال رسولِ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم : لَلَّهُ أَفْرحُ بِتْوبةِ

عَبْدِهِ مِنْ أحَدِكَمْ سقطَ عَلَى بعِيرِهِ وقد أضلّهُ في أرضٍ فَلاةٍ متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمُسْلِمٍ : « للَّهُ أَشدُّ فرحاً بِتَوْبةِ عَبْدِهِ حِين يتُوبُ إِلَيهِ مِنْ أَحَدِكُمْ كان عَلَى راحِلَتِهِ بِأَرْضٍ فلاةٍ ، فانْفلتتْ مِنْهُ وعلَيْها طعامُهُ وشرَابُهُ فأَيِسَ مِنْهَا ، فأَتَى شَجَرةً فاضْطَجَعَ في ظِلِّهَا ، وقد أَيِسَ مِنْ رَاحِلتِهِ ، فَبَيْنما هوَ كَذَلِكَ إِذْ هُوَ بِها قَائِمة عِنْدَهُ ، فَأَخذ بِخِطامِهَا ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الفَرحِ : اللَّهُمَّ أَنت عبْدِي وأَنا ربُّكَ، أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الفرح » .

16. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in hizmetkârı olan Ebû Hamza Enes İbni Mâlik el-Ensârî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kulunun tövbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ’nın duyduğu memnuniyet, sizden birinin ıssız çölde kaybettiği devesini bulduğu zamanki sevincinden çok daha fazladır.”

Buhârî, Daavât 4; Müslim, Tevbe 1, 7, 8

Müslim’in başka bir rivayeti şöyledir:

“Herhangi birinizin tövbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ’nın duyduğu hoşnutluk, ıssız çölde giderken üzerindeki yiyecek ve içeceğiyle birlikte devesini elinden kaçıran, arayıp taramaları sonuç vermeyince deveyi bulma ümidini büsbütün kaybederek bir ağacın gölgesine uzanıp yatan, derken yanına devesinin geldiğini görerek yularına yapışan ve aşırı derecede sevincinden ne söylediğini bilmeyerek:

- Allahım! Sen benim kulumsun; ben de senin rabbinim, diyen kimsenin sevincinden çok daha fazladır.”

Müslim, Tevbe 7. Ayrıca bk.Tirmizî, Kıyâmet 49, Daavât 99; İbni Mâce, Zühd 30

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf Allah Teâlâ’nın sonsuz merhametini çarpıcı bir şekilde ortaya koymakta, günahlarla kirlenen gönülleri bağışlanma ümidiyle serinletmektedir.

Kâinâtın sahibi olan yücelerden yüce bir varlığın, cücelerden cüce bir insanın kendine yönelmesinden ve “beni affet” diye yalvarmasından bu derece hoşnut olması doğrusu şaşırtıcıdır. Demek oluyor ki insan Allah yanında basit bir varlık değildir. Tam aksine, Rabbini tanıdığı sürece, önemli bir şahsiyettir. Şeyh Gâlib diyor ki, ey insan, değerini iyi bil; zira sen bu âlemin özü ve kâinâtın göz bebeğisin:

Hoşca bak zâtına kim, zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

Muhtelif sahâbîler tarafından bize ulaştırılan bu hadîs-i şerîfin bazı rivayetlerinde, devesini kaybeden adamın düştüğü ümitsizlik daha çarpıcı ifadelerle anlatılmaktadır. Devesini bulmak için tepeden tepeye koştuğu, hiçbir yerde bulamadığı, sonunda, artık devemi bulamayacağım, bu ıssız çölde açlık ve susuzluktan ölüp gideceğim diye bir gölgeliğe çekildiği, elbisesiyle yüzünü örtüp ölümü beklediği tasvir edilmektedir.

Ölümü beklerken yeniden hayata kavuşmak, insanoğlunu en fazla sevindiren bir olaydır. Hadisimize göre insanın el açıp yalvarması, bağışlanma dilemesi Allah Teâlâ’yı bundan da çok memnun etmektedir.

Hadislerde geçen Allah Teâlâ’nın **memnuniyeti, hoşnutluğu, sevinmesi** gibi ifadeler mecâzî sözlerdir. Bu gibi sözlerle Allah Teâlâ’nın kulundan râzı olduğu ve onun isteğini hemen yerine getireceği anlatılmaktadır.

Hadîs-i şerîfteki misalden şunu da anlamaktayız: İnsan bir günah işlediği zaman şeytanın eline düşer. Şeytanın eline düşen kimse ise, çölde devesini kaybeden adam gibi, helâk olmak üzeredir. Fakat Allah Teâlâ’ya yönelip tövbe ve istiğfâr ettiği zaman şeytanın elinden kurtulur, Cenâb-ı Hakk’ın bağışını ve rahmetini kazanır.

Hadisin baştarafı 441. hadiste tekrar geçecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kullarına karşı son derece merhametlidir. Kendisinden af diledikleri takdirde onları bağışlamaya hazırdır.

2. Her zorluktan sonra bir kolaylık, her sıkıntıdan sonra bir ferahlık gelir. Bu sebeple insan Rabbi'nin rahmet ve merhametinden hiçbir zaman ümid kesmemelidir.

3. İnsan devamlı surette kendini hesaba çekmeli, günahlarından tövbe etmelidir.

4. İnsanın kasden yapmadığı hataları Allah Teâlâ bağışlar. Nitekim devesine kavuşan adamın aşırı sevincinden dolayı "Allah'ım, sen benim Rabbim'sin" diyecek yerde "Sen benim kulumsun" demesi günah sayılmamıştır.

5. Anlaşılması zor bazı konuları, Peygamber Efendimiz zaman zaman böyle misâllerle anlatmıştır.

6. Bu hadîs-i şerîf, günahlarının bağışlanıp bağışlanmayacağı endişesinden insanları kurtarmakta, tövbe eden kulundan Allah Teâlâ'nın nasıl hoşnut olduğunu açıklayarak büyük bir güvence vermektedir. Tövbe etmeye bundan daha büyük bir teşvik düşünülemez.

17- وعن أبي مُوسى عَبْدِ اللَّهِ بنِ قَيْسٍ الأَشْعَرِيِّ ، رضِي الله عنه ، عن النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « إِن اللهِ تعالى يبْسُطُ يدهُ بِاللَّيْلِ ليتُوب مُسيِءُ النَّهَارِ وَيبْسُطُ يَدهُ بالنَّهَارِ ليَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ حتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِن مغْرِبِهاَ » رواه مسلم .

17. Ebû Mûsâ Abdullah İbni Kays el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ gündüz günah işleyenin tövbesini kabul etmek için geceleyin elini açar. Geceleyin günah işleyenin tövbesini kabul etmek için de gündüzün elini açar. Güneş battığı yerden doğuncaya kadar bu böyle devam edip gider." Müslim, Tevbe 31

Açıklamalar

Önce şunu belirtelim:

Allah Teâlâ'nın tövbeleri kabul etmek için gece ve gündüz elini açması demek, kuluna, haydi bana tövbeni sun da kabul edeyim, demesidir. Bu ifadeyle Cenâb-ı Hakk'ın kullarına olan sevgi ve merhametinin genişliği anlatılmaktadır. Kulun günahı ne kadar çok olursa olsun, kaç defa günah işlerse işlesin, tövbe edip af dilediği takdirde, Cenâb-ı Hakk'ın onu her zaman bağışlayacağı açıklanmaktadır.

Geceleyin günah işleyenlerin mutlaka gündüzün tövbe etmesi veya gündüzün günah işleyenlerin mutlaka geceleyin tövbe etmesi şart değildir. Genellikle geceleyin günah işleyen kimse gündüz vakti tövbeye fırsat bulur. Gündüzün günah işleyenler de geceleyin kendine gelir; hatasını anlayarak Allah'dan affını diler.

Aslında insan tövbeye ne zaman fırsat bulursa, vakit kaybetmeden hemen Rabbi'ne yönelmeli, günahlarının bağışlanmasını dilemelidir. Gece ve gündüzün ayrı ayrı zikredilmesinin sebebi, tövbenin belli bir zamanı bulunmadığını, tövbe kapısının her an açık olduğunu, yirmi dört saat boyunca tövbe edilebileceğini göstermektir.

Şunu tekrar belirtelim ki, tövbe ve istiğfâr **samimiyetle** yapılmalı, yapılan günahtan dolayı gerçekten **pişmanlık** duyulmalıdır. Yoksa günah işlemeye devam ederken tövbe ve istiğfâr etmeye kalkmak, tövbeyi küçümsemek olur. Üstelik bu yanlış tutumdan dolayı ayrıca tövbe ve istiğfâr etmek gerekir.

Hayat devam ettiği sürece insanoğlunun hataları da devam edecektir. Her hatadan sonra Rabbimize dönüp ondan bizi affetmesini dilememiz bizden istenen bir kulluk görevidir. İki de bir tövbe etmenin Allah Teâlâ'ya saygısızlık olduğu sanılmamalıdır. 422 numaralı hadiste görüleceği üzere insan kaç defa günah işlerse işlesin, her defasında Allah'a el açıp "Allahım günahımı bağışla!" diye yalvardığı zaman merhametli Rabbimiz onu reddetmez; aksine *"Kulum bir günah işledi ve bildi ki, günahı affeden ve günahından dolayı kendisini hesaba çekecek olan bir Rabbi vardır"* buyurarak onu bağışlar. Hadis 438 numarayla tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kullarına son derecede merhametlidir. Onların günahlarından dolayı tövbe etmelerini bekler.

2. Tövbe ve istiğfârın belli bir zamanı olmadığı gibi Allah Teâlâ'nın tövbeleri kabul ettiği belli ve sınırlı bir zaman da yoktur.

3. Günah yapıldıktan hemen sonra, vakit kaybetmeden tövbe etmelidir.

18- وعَنْ أبي هُرِيْرةَ رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ تاب قَبْلَ أنْ تطلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مغْرِبِهَا تَابَ الله علَيْه » رواه مسلم .

18. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Güneş batıdan doğmadan önce kim tövbe ederse, Allah onun tövbesini kabul eder."

Müslim, Zikir 43

Açıklamalar

Güneşin batıdan doğması, kıyametin büyük alâmetlerinden biridir. Gök cisimleri, kâinât yaratılalıberi belli bir düzen içinde seyrine devam etmektedir. Çünkü kendilerini yaratan ilâhî kudret, onları böyle proğramlamıştır. Kâinâtın sahibi dünya hayatına son vermek istediği zaman, yarattığı bu hassas düzeni bozacaktır. İşte o zaman güneş batıdan doğacak, bunu gören insanlar dünyanın sonu geldiğini kesin olarak anlayacaklardır.

Güneşin batıdan doğduğunu gören kâfirlerin gerçeği anlayarak imân etmeye kalkmaları onlara bir fayda vermeyecektir. Bu gerçeği âyet-i kerîme şöyle ifade etmektedir:

"Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmayan veya imanıyla bir hayır kazanmayan kimseye, artık imânı fayda vermez" [En`âm sûresi (6), 158]. Kıyamet alâmetleri belirdiği zaman imân etmek fayda vermediği gibi, korkunç gerçeği artık iyice anlayan günahkâr mü'minlerin yaptıklarına pişman olarak tövbe ve istiğfâr etmeye kalkmaları da bir fayda getirmez. Demekki önemli olan, herşeyi zamanında yapmaktır. Birgün kıyametin kopacağını, âhiret hayatının başlayacağını ve insanların dünyada yaptıklarından dolayı orada hesaba çekileceklerini daha hayat

devam ederken anlamalı, kötü davranışlarını bırakmalı ve kendisine çekidüzen vermelidir.

İnsanı tövbe etmenin gereğine inandıran hususlardan biri günaha bakış tarzıdır. İyi bir kul günaha sempati duymaz. Onun çirkin bir davranış olduğunu kabul eder. Günah işlemeye devam etmenin Allah’a saygısızlık olduğunu düşünür. Günahından dolayı üzülür, vicdan azabı çeker. Bu konuda büyük sahâbî Abdullah İbni Mes’ûd’un çok güzel bir sözü vardır. Der ki:

“Mü’min kimse günahlarını hayalinde öylesine büyütür ki, sanki kendisi bir dağın eteğinde oturuyormuş da dağ üzerine çökecekmiş zanneder. Günaha düşkün kimse ise günahlarını, burnunun üstüne konan bir sinek gibi görür” (Buhârî, Daavât 4).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan her fırsatta tövbe etmeli, Cenâb-ı Hakk’ın kendisine lutfettiği “hatayı düzeltme yeteneği”ni göstermelidir.

2. Allah Teâlâ kulunun tövbesini kıyamet kopana kadar kabul eder.

19- وعَنْ أبي عَبْدِ الرَّحْمن عَبْدِ اللَّهِ بن عُمرَ بنِ الخطَّابِ رضي الله عنهما عن النَّبيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «إِنَّ الله عزَّ وجَلَّ يقْبَلُ توْبة العبْدِ مَالَم يُغرْغرِ» رواه الترمذي وقال: حديث حسنٌ .

19. Ebû Abdurrahman Abdullah İbni Ömer İbni’l-Hattâb *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kul can çekişmeye başlamadığı sürece, Allah Teâlâ onun tövbesini kabul eder.”

Tirmizî, Daavât 98. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 30

Açıklamalar

Tövbenin belli bir zamanı olmadığını, insanın her zaman tövbe edebileceğini belirten hadîs-i şerîflerden biri de budur. Bir önceki hadiste konuya bütün insanlık açısından bakılarak tövbenin kıyamet kopana kadar

kabul edileceği belirtilmişti. Burada ise konu şahıs plânında ele alınmış, her ferdin kıyametinin, ölümü olduğu gösterilmek istenmiştir.

İnsanoğlunun en büyük zaaflarından biri, uzun yaşama arzusudur. Yaşı ne olursa olsun, önünde daha nice yıllar bulunduğunu düşünür. En azından uzun bir süre daha yaşamayı hayâl eder. Bu sebeple de günahlarından tövbe etmek için önünde daha zaman bulunduğunu zanneder. Kırk yaşından, elli yaşından sonra ibadete başlayacağını söyleyenleri aldatan ve yanıltan fikir de aynıdır. Bir saat sonra âni bir ölümle hayata veda edecek insan da aynı yanılgının kurbanıdır.

Tövbe konusunda insanı ihmâlci yapan hususlardan biri de, tövbesini yeni bir günahla bozacağı yanılgısıdır. Bazıları tövbe ettikten sonra bir daha günah işlemenin çok daha mahzurlu olduğunu zannederler; bu sebeple de tövbe etmeyi ileri bir tarihe bırakırlar. Bu düşünce İslâmiyet'i bilmemekten kaynaklanıyor. Bir hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz'in günde **yetmiş**den fazla tövbe ettiğini, diğerinde günde yüz defa tövbe ettiğini gördük. Kâinâtın Efendisi günahlardan korunmuş bir kimse olduğu halde, günde bu kadar tövbe etmenin gereğine inanıyor. 17. hadisin açıklamasında geçtiği üzere, Allah Teâlâ insanın her tövbe edişinde **"Kulum bir günah işledi ve bildi ki, günahı affeden ve günahından dolayı kendisini hesaba çekecek olan bir Rabbi vardır"** diye memnun olur. O halde tövbenin bozulması diye bir şey yoktur. Her tövbe bir önceki günahın bağışlanması için yapılır. Günah işlendikçe de tövbe tekrarlanır. Yeni bir günah işlememek, elbette arzu edilen şeydir. Fakat insanın hatalardan kurtulması, melekler gibi günahsız olması mümkün değildir.

Şu halde tövbe etmeyi geciktirmemeli, daha sonra yaparım diye düşünmemelidir. Çünkü ölümün bizi ne zaman yakalayacağı belli değildir. Ecelin kollarına düştükten, gerçekleri bütün açıklığı ile gördükten sonra tövbe etmenin faydası yoktur. Bu gerçek Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle dile getirilmektedir:

"Kötülük işlemeye devam eden, ölüm gelip çatınca da "Artık tövbe ettim" diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerin tövbesi geçersizdir" [Nisâ sûresi (4), 18]. Demek ki yakayı ecele kaptırdıktan sonra tövbe etmenin faydası yoktur.

Eli ayağı tutarken zekâtını vermeyen, fakat öleceği kesinleşince:

“Rabbim! Ne olur, ölümümü biraz geciktirsen de, sadaka verip iyilik edenlerden olsam” [Münâfikûn sûresi (63), 10] diyen kimsenin de aynı şekilde sözüne değer verilmeyeceği âyet-i kerîmede belirtilmektedir. Zira değişmeyen bir gerçek vardır: Can boğaza gelip de âhiret yolu görününce pişmanlık duymanın ve tövbe kapısı kapandıktan sonra tövbe etmeye kalkmanın hiçbir değeri yoktur. Çünkü: **“Eceli gelen bir kimseye Allah zaman verip geciktirmez”** [Münâfikûn sûresi (63), 11].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, can boğaza gelmeden önce yapılan tövbeleri kabul eder.

2. İnsan ileride nasıl olsa tövbe ederim diye düşünmemeli, aklı ve şuuru yerinde iken tövbe etmeye bakmalıdır.

3. Tövbe etme hususunda tenbel olmamalıdır.

20- وعَنْ زِرِّ بْنِ حُبيْشٍ قَال : أَتيْتُ صفْوانَ بْنِ عسَّالٍ رضِي الله عنْهُ أَسْأَلُهُ عن الْمَسْحِ عَلَي الْخُفَّيْنِ فقال : مَا جَاءَ بِكَ يَا زِرُّ ؟ فقُلْتُ : ابْتِغَاءُ الْعِلْمِ ، فقَال: إِنَّ الْملائِكَةَ تَضَعُ أَجْنِحتِها لِطَالِبِ الْعِلْم رِضاء بمَا يَطلُبُ ، فَقلْتُ : إِنَّه قدْ حَكَّ في صدْرِي الْمسْحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ بَعْدَ الْغَائِطِ والْبوْلِ ، وكُنْتَ امْرَءاً مِنْ أَصْحاب النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَجئْت أَسْأَلُكَ : هَلْ سمِعْتَهُ يذْكرُ في ذَلِكَ شيْئاً ؟ قال : نعَمْ كانَ يأْمُرنا إِذا كُنا سفراً أوْ مُسافِرين أَن لا ننْزعَ خفافَنا ثلاثة أَيَّامٍ ولَيَالِيهنَّ إِلاَّ مِنْ جنَابةٍ ، لكِنْ مِنْ غائطٍ وبْولٍ ونْومٍ . فقُلْتُ : هَل سمِعتهُ يذكُر في الْهوى شيْئاً ؟ قال : نعَمْ كُنَّا مَع رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في سفرٍ ، فبيْنا نحنُ عِنْدهُ إِذ نادَاهُ أَعْرابي بصوْتٍ له جهوريٍّ : يا مُحمَّدُ ، فأَجَابهُ رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نحْوا مِنْ صَوْتِه : «هاؤُمْ» فقُلْتُ لهُ : وَيْحَكَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ فإِنَّك عِنْد

النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم وقدْ نُهيت عَنْ هذا ، فقال : واللّه لا أغضُضُ : قَالَ الأَعْرابِيُّ : الْمَرْءُ يُحِبُّ الْقَوم ولَمَّا يلْحق بِهِمْ؟ قال النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «الْمرْءُ مع منْ أَحَبَّ يَوْمَ الْقِيامةِ » فما زَالَ يُحدِّثُنَا حتَّى ذكر باباً مِن الْمَغْرب مَسيرةُ عرْضِه أوْ يسِير الرَّاكِبُ في عرْضِهِ أَرْبَعِينَ أَوْ سَبْعِينَ عَاماً. قَالَ سُفْيانُ أَحدُ الرُّوَاةِ . قِبل الشَّامِ خلقَهُ اللَّهُ تعالى يوْم خلق السموات والأَرْضَ مفْتوحاً لِلتَّوبة لا يُغلقُ حتَّى تَطلُعَ الشَّمْسُ مِنْهُ » رواه التِّرْمذي وغيره وقال : حديث حسن صحيح .

20. Zirr İbni Hubeyş şöyle dedi;

Mestler üzerine nasıl mesh edileceğini sormak üzere Safvân İbni Assâl *radıyallahu anh*'ın yanına gitmiştim. Bana:

- Zirr! Niçin geldin? diye sordu. Ben de:

- İlim öğrenmek için, deyince şunları söyledi:

- Melekler, ilim öğrenenlerden hoşlandıkları için onlara kanat gererler. Ben de:

- Büyük ve küçük abdestten sonra mestler üzerine nasıl mesh edileceği kafamı kurcaladı. Sen de Hz. Peygamber'in ashâbından olduğun için, onun bu konuda bir şey söylediğini duydun mu diye sormaya geldim, dedim. Safvân:

- Evet, duydum. Resûl-i Ekrem seferde bulunduğumuz zaman mestleri üç gün üç gece çıkarmamayı, büyük ve küçük abdest bozduktan, uyuduktan sonra bile mestlere meshetmeyi, ancak cünüp olunca mestleri çıkarmayı emrederdi, dedi.

- Onun **sevgiye dair** bir şey söylediğini duydun mu? diye sordum.

- Evet, duydum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile bir sefere çıkmıştık. Biz onun yanındayken bir bedevî kaba sesiyle:

- Muhammed! diye bağırdı.

Hz. Peygamber de onun sesine yakın bir sesle:

- **“Gel bakalım”**, dedi.

Bedevîye dönerek:

- Yazıklar olsun sana! Hz. Peygamber’in huzurunda bulunuyorsun. Kıs sesini! Yüksek sesle bağırmanı Allah yasakladı, dedim.

Bedevî:

- Vallahi sesimi kısmam, dedi ve Resûl-i Ekrem’e: Birilerini seven, ama onlarla beraber olacak kadar iyiliği bulunmayan kimse hakkında ne dersin? diye sordu.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

- “Bir kimse, kıyamet gününde, sevdikleriyle beraberdir.”

Safvân İbni Assâl sözüne devamla dedi ki:

- Hz. Peygamber bu konuda uzun uzun konuştu. Hatta bir ara batı taraflarında bulunan bir kapıdan bahsetti. **“Kapı yaya yürüyüşüyle kırk yıl veya yetmiş yıl** (yahut râvinin hatırladığına göre süvari gidişiyle kırk veya yetmiş yıl) **genişliğindedir”**, buyurdu.

Şamlı muhaddislerden Süfyân İbni Uyeyne şöyle dedi:

- Allah gökleri ve yeri yarattığı gün, bu kapıyı tövbe için açık olarak yaratmıştır. Güneş battığı yerden doğuncaya kadar o kapı kapanmayacaktır.

Tirmizî, Daavât 98. Ayrıca bk. Tirmizî, Tahâret, 71; Nesâî, Tahâret 97, 113; İbni Mâce, Fiten 32

Zirr İbni Hubeyş

Hadisimizi sahâbî Safvân İbni Assâl’den rivayet eden Zir, çölde yaşayan bir bedevî idi. Hem Câhiliye hem de İslâm devrinde yaşadığı hâlde Hz. Peygamber’i görememişti. Fakat Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman, Übey İbni Ka`b gibi büyük sahâbîlerle görüşmüş ve onlardan hadis rivayet etmiştir.

Zir, ashâb-ı kirâmla görüşmek üzere Medine’ye geldiği zaman, yukarıdaki hadisimizin râvisi olan Safvân İbni Assâl ile de görüştü ve ona Resûl-i Ekrem’i görüp görmediğini sordu. O da Hz. Peygamberle birlikte on iki gazveye katıldığını söyledi.

Müslüman olduktan sonra hayatı değişen Zir İbni Hubeyş, hadis ve kırâat ilimlerinde üstaddı. Güvenilir bir muhaddisti. Rivayet ettiği hadisler Kütüb-i Sitte’de yer almıştır.

Kaynaklarda gerek Zirr'in ve gerekse Peygamber Efendimiz'den yirmi hadis rivayet etmiş olan Safvân İbni Assâl'in hayatları hakkında fazla bilgi yoktur. Zirr, 82 (701) tarihinde 120 yaşında vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Zirr İbni Hubeyş çöl hayatını bırakıp ashâb-ı kirâmla görüşmek üzere Medine'ye geldiği zaman, yıllarının boşa geçtiğini anladı. Karşılaştığı sahâbîlerden ilim öğrenerek eksiklerini tamamlamaya çalıştı. Safvân İbni Assâl'in yanına gittiğinde Safvân ona niçin geldiğini sordu. O da ilim öğrenmek için geldiğini söyledi. Zir, "ilim" kelimesiyle mestler üzerine mesh etmeyi kasdetmişti.

Safvân onu önce bu güzel davranışından dolayı kutlamak istedi ve ilim öğrenmenin değeri hakkında bizzat Hz. Peygamber'den duyduğu bir hadisi haber verdi. Rivayet edildiğine göre kendisi de bir zamanlar Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna vardığında:

- Senden ilim öğrenmeye geldim, yâ Resûlallah, demişti.

Resûl-i Ekrem de ona:

- *"Merhaba, ilim yolcusu!"* diye iltifat ettikten sonra *"Melekler, ilim öğrenenlerden hoşlandıkları için onlara kanat gererler"* buyurmuştu. Şimdi de o aynı şekilde Zirr İbni Hubeyş'i sevindirmek istemişti.

Büyüklerimizin âdeti böyleydi. İlim öğenmek isteyenleri severler ve onları sevindirmek isterlerdi. Ebü'd-Derdâ hazretlerinin de böyle davrandığını biliyoruz. Bu muhterem sahâbî birgün Dımaşk mescidinde otururken bir adam çıkageldi ve ona:

- Ben tâ Medine'den buraya, Hz. Peygamber'den rivâyet ettiğini haber aldığım bir hadisi, senin ağzından duymak için geldim, dedi.

O zaman Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh* ona:

- Bir iş için mi geldin? Ticaret yapmak için mi geldin? diye defalarca sordu. Onun gerçekten de sadece hadis öğrenmek için geldiğini anlayınca sevindi ve bu ilim yolcusuna yaptığı işin değerini anlatmak üzere

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den duyduğu şu hadîs-i şerîfi haber verdi:

- “*Kim ilim öğrenmek için yola çıkarsa, Allah Teâlâ ona cennet yolunu kolaylaştırır. Melekler, ilim öğrenenlerden hoşlandıkları için onlara kanat gererler. Göklerde ve yerde bulunan varlıklar, hatta sudaki balıklar bile âlimlerin bağışlanması için Allah’a yalvarırlar. Bir âlimin sadece ibadetle uğraşan bir kimseye üstünlüğü, on dördüncü gecesinde ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin mirasçılarıdır. Peygamberler altın gümüş değil, sadece ilmi miras bırakmışlardır. İşte bu ilim mirasına konan kimse, çok büyük bir kısmet kazanmış olur*” (Ebû Dâvûd, İlim 1; Tirmizî, İlim 19. Ayrıca bk. 1379-1395. hadisler).

İlim öğrenenlere meleklerin neden kanat gerdikleri, ilim yolcularının değerini ortaya koyan bu hadîs-i şerîf ile daha iyi öğrenilmiş oldu.

Mestler üzerine nasıl mesh edileceğini henüz öğrenmemiş olan Zir, pek merak ettiği bu konuyu Safvân İbni Assâl’den sorup öğreniyor. Buna göre misafir olmayan, yâni evinin barkının bulunduğu yerde yaşayan bir kimse abdest alıp mestini giydikten sonra, yirmi dört saat boyunca, her abdest aldığında mestlerine mesh edebilecektir. Küçük veya büyük abdeste çıkmak mestlere mesh etmeye engel değildir. Yalnız boy abdesti almak gerektiğinde mestler mutlaka çıkarılacak, boy abdesti aldıktan sonra tekrar giyilebilecektir.

Yolculukta farz namazları bile yarıya düşürmek suretiyle kullarına kolaylık gösteren Allah Teâlâ, misafirlere, mestlere mesh etme konusunda da kolaylık lutfetmiştir. Onlar abdest alıp mestlerini giydikten sonra, isterlerse üç gün boyunca mestlerini hiç çıkarmadan abdest alıp ibadet edebileceklerdir. Boy abdesti almak gerektiğinde, onlar da mestlerini çıkaracaklardır.

Sevgi konusu da Zirr İbni Hubeyş’in merak ettiği bir şeydir. Safvân’a bu konuda Peygamber Efendimiz’den bir hadis duyup duymadığını soruyor. Safvân İbni Assâl, Zirr’e Hz. Peygamber’den duyduğu hadisi söylemekle yetinmiyor; onu Efendimiz’den nasıl duyduğunu da anlatıyor.

Buna göre, çölde yaşadığı için görgü ve nezâketten pek haberi olmayan bir bedevî, Peygamber *aleyhisselâm*’a merak ettiği bir konuyu sormak

istiyor. Peygamber’e nasıl hitâb edileceğini bilmediği için de bağırarak “Yâ Muhammed!” diye sesleniyor.

Safvân onu uyarıyor. Kur’ân-ı Kerîm’in bu nevi kaba davranışları yasakladığını ve:

“Ey imân edenler! Seslerinizi Peygamber’in sesinden yüksek çıkarmayın” [Hucurât sûresi (49), 2] âyetinin geldiğini hatırlatmak istiyor. Fakat bütün bunları anlatmaya zamanı müsait olmadığı için kısaca sesini alçaltmasını tavsiye ediyor. Bedevî, sert mizacı sebebiyle, öğrenmek istediği konuyu sormasına kimsenin engel olamayacağını anlatmak için “Vallahi sesimi kısmam” diye bir de yemin ediyor.

Ümmetine son derece merhametli olan sevgili Efendimiz, sözünü ettiğimiz âyet-i kerîmeden bedevînin haberi olmadığını anlıyor ve günahkâr olmasını arzu etmediği için o da sesini bedevininkine benzeterek “Gel bakalım!” diye sesleniyor. Bedevî kendi yetersiz ibadetlerini hatırlayarak, âhirette Hz. Peygamber’le ve onun aziz sahâbîleriyle beraber olamayacağını düşünerek problemini dile getiriyor:

- Birilerini seven, ama onlarla beraber olacak kadar iyiliği bulunmayan kimse hakkında ne dersin? diye soruyor.

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in cevabı, mü’min gönüllere derin hazlar ve büyük ümidler verecek sıcaklıktadır:

- *“Bir kimse, kıyamet gününde, sevdikleriyle beraberdir.”*

369 - 371 numaralı hadislerde üç büyük sahâbîden ayrı ayrı rivayet edildiğini göreceğimiz bu hadîs-i şerîf, Peygamber sevgisinin insanı ne yüce makamlara çıkaracağını gösteriyor. Enes İbni Mâlik’in rivayetine göre bedevînin biri Resûl-i Ekrem’e:

- Kıyamet ne zaman kopacak? dedi.

Fahr-i Cihân Efendimiz de ona:

- *“Kıyamet için ne hazırladın?”* diye sorunca, bedevî:

- Allah ve Peygamber sevgisini hazırladım, cevabını verdi.

O zaman Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- “*Öyleyse sevdiğinle berabersin*”, buyurdu.

O bedevilerden Allah razı olsun. Şayet zihinlerine takılan bu soruları sormasalardı, nice yanık gönüller böylesine serinlemeyecek, ümid ışığıyla canlanmayacaktı.

Bu hadîs-i şerîfi duydukları zaman ashâb-ı kirâm da çok sevinmişlerdi. Hatta Enes *radıyallahu anh*’ın söylediğine göre, İslâmiyet’le şereflendikten sonra hiçbir şeye böylesine sevinmemişlerdi. Enes sevincini şöyle dile getirmişti:

“Ben Allah’ı, Resûlünü, Ebû Bekir’i ve Ömer’i seviyorum. Onların yaptığı ibadetleri ve güzel hareketleri yapamasam bile onlarla beraber olmayı umuyorum.”

Demekki sevgi ve muhabbet, hasta gönülleri diriltecek, ulaşılması zor hedeflere insanı emniyetle iletecek üstün bir güce sahiptir.

Ne mutlu Allah’ı ve Resûlullah’ı gönülden sevenlere!..

Tövbenin kabûlü ve zamanı: Birçok müjdeyle dolu olan hadîs-i şerîfin bu bahiste yer almasının sebebi, sonundaki tövbeyle ilgili sevindirici haberdir. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, şimdiye kadar gördüklerimizden farklı bir hadîs-i şerîfle, tövbeleri Allah Teâlâ’nın her zaman kabul edeceğini anlatıyor.

Buna göre:

Allah Teâlâ, gökleri ve yeri yarattığı zaman, Efendimiz’in “batı” diye ifade buyurduğu tarafta geniş bir kapı yaratmıştır. Bu kapının iki kanadının arası, râvinin tereddütlü bir ifadeyle söylediğine göre, yaya veya atlı bir yolcunun kırk yılda veya yetmiş yılda ancak varabileceği kadar geniştir. Bu kapı tövbe kapısıdır. Günahkâr kulların yapacağı tövbe, hiçbir engele çarpmadan Allah Teâlâ’nın yüce huzuruna rahatlıkla varabilecektir. Bu sebeple hiçbir kimse, acaba benim Cenâb-ı Hakk’a sunduğum tövbem ona varmış mıdır? diye endişe etmemelidir.

Tövbenin zamanı ve süresi yoktur. “*Güneş battığı yerden doğuncaya kadar o kapı kapanmayacaktır*” ifadesiyle, kıyamet kopana kadar insanların

tövbe edebileceği anlatılmak istenmiştir. Bu bir müjdedir. Allah Teâlâ'nın kullarına olan sevgi ve merhametinin sonsuzluğunu göstermektedir.

Tövbe süresinin bu kadar geniş tutulması, bizi hiçbir zaman tenbelliğe sevk etmemelidir. Tövbe edebilmek için önümüzde daha nice zaman bulunduğu aldatmacasına kapılmamalıyız. Günahlara düşkün nefsimiz, bizi böyle aldatır. Ecelin ne zaman kapımızı çalacağını bilmediğimizi, hiçbir zaman da bilemeyeceğimizi hatırdan çıkarmamalı, ilk fırsatta tövbe etmeye bakmalıyız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın tövbe kapısını ardına kadar açması, kullarına olan sonsuz merhametini, onların ebedî kurtuluşa ermesini arzu ettiğini bütün açıklığı ile göstermektedir.

2. İlim öğrenmek ve öğretmek Allah Teâlâ'yı memnun eden değerli bir meşgaledir. Bu sebeple ashâb-ı kirâm ve tâbiîn ilim tahsiline büyük önem vermişlerdir.

3. İnsan bilmediği şeyleri öğrenmeye çalışmalı ve o konuyu iyi bilen birini bulup sormalıdır.

4. Mestler üzerine meshetme kolaylığı, İslâmiyet'in müsamaha dini olduğunu göstermektedir.

5. Kendilerinden ilim öğrenilen büyüklerin huzurunda saygılı davranmalı, sesini gereğinden fazla yükseltmemelidir.

6. Bilgisizliği sebebiyle hata edenlere kızmamalı, ne yapmaları gerektiğini onlara sabırla öğretmelidir.

7. İnsanlara karşı anlayışlı olma ve onlara seviyelerine göre davranma hususunda Peygamber Efendimiz örnek alınmalıdır.

8. İyi insanlarla beraber olmaya, onların sohbetinde bulunmaya gayret etmeli, onları sevmelidir. Kötü olduğu bilinen kimselerden uzak durmalı, onların sohbetlerine katılmamalıdır. Üzüm üzüme baka baka kararır atasözünün ifade ettiği gerçek unutulmamalıdır.

9. Sevginin gereği, sevilen gibi olmaya çalışmak ve davranışlarında onu örnek almaktır.

10. İnsanlara öğüt veren kimseler, güzel vaadler ve müjdelerle onları ümitlendirmeli, onlara kolaylıklar göstermelidir.

21- وعنْ أبي سعِيدٍ سَعْدِ بْنِ مالك بْنِ سِنانٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أن نَبِيَّ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « كانَ فِيمنْ كَانَ قَبْلكُمْ رَجُلٌ قتل تِسْعةً وتِسْعين نفْساً ، فسأَل عن أَعلَم أَهْلِ الأَرْضِ فدُلَّ على راهِبٍ ، فَأَتَاهُ فقال : إِنَّهُ قَتَل تِسعةً وتسعِينَ نَفْساً ، فَهلْ لَهُ مِنْ توْبَةٍ ؟ فقال : لا فقتلَهُ فكمَّلَ بِهِ مِائةً ثمَّ سألَ عن أعلم أهلِ الأرضِ ، فدُلَّ على رجلٍ عالمٍ فقال: إنهَ قَتلَ مائةَ نفسٍ فهلْ لَهُ مِنْ تَوْبةٍ ؟ فقَالَ: نَعَمْ ومنْ يحُولُ بيْنَهُ وبيْنَ التوْبة ؟ انْطَلِقْ إِلَى أَرْضِ كذا وكذا ، فإِنَّ بها أُنَاساً يعْبُدُونَ الله تعالى فاعْبُدِ الله مَعْهُمْ ، ولا تَرْجعْ إِلى أَرْضِكَ فإِنَّهَا أَرْضُ سُوءٍ ، فانطَلَق حتَّى إِذا نَصَف الطَّريقُ أَتَاهُ الْموْتُ فاختَصمتْ فيهِ مَلائكَةُ الرَّحْمَةِ وملاكةُ الْعَذابِ . فقالتْ ملائكةُ الرَّحْمَةَ : جاءَ تائِباً مُقْبلا بِقلْبِهِ إِلى اللَّهِ تعالى ، وقالَتْ ملائكَةُ الْعذابِ : إِنَّهُ لمْ يَعْمَلْ خيْراً قطُّ ، فأَتَاهُمْ مَلكٌ في صُورَةِ آدمي فجعلوهُ بيْنهُمْ أَي حكماً فقال قيسوا ما بَيْن الأَرْضَين فإِلَى أَيَّتِهما كان أَدْنى فهْو لَهُ، فقاسُوا فوَجَدُوه أَدْنى إِلَى الأَرْضِ التي أَرَادَ فَقبَضْتهُ مَلائكَةُ الرَّحمةِ » متفقٌ عليه.

وفي روايةٍ في الصحيح : « فكَان إِلَى الْقرْيَةِ الصَّالحَةِ أَقْربَ بِشِبْرٍ ، فجُعِل مِنْ أَهْلِها » وفي رِواية في الصحيح : « فأَوْحَى اللَّهُ تعالَى إِلَى هَذِهِ أَن تَبَاعَدِى، وإِلى هَذِهِ أَن تَقرَّبِي وقَال : قِيسُوا مَا بيْنهمَا ، فَوَجدُوه إِلَى هَذِهِ أَقَرَبَ بِشِبْرٍ فَغُفَرَ لَهُ » . وفي روايةٍ : « فنأَى بِصَدْرِهِ نَحْوهَا » .

21. Ebû Saîd Sa`d İbni Mâlik İbni Sinân el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Vaktiyle doksan dokuz kişiyi öldürmüş bir adam vardı. Bu zât yeryüzünde en büyük âlimin kim olduğunu soruşturdu. Ona bir râhibi gösterdiler.

Bu adam râhibe giderek:

- Doksan dokuz adam öldürdüm. Tövbe etsem kabul olur mu? diye sordu.

Râhip:

- Hayır, kabul olmaz, deyince onu da öldürdü. Böylece öldürdüğü adamların sayısını yüz'e tamamladı. Sonra yine yeryüzünde en büyük âlimin kim olduğunu soruşturdu. Ona bir âlimi tavsiye ettiler. Onun yanına giderek:

- Yüz kişiyi öldürdüğünü söyledi; tövbesinin kabul olup olmayacağını sordu.

Âlim:

- Elbette kabul olur. İnsanla tövbe arasına kim girebilir ki! Sen falan yere git. Orada Allah Teâlâ'ya ibadet eden insanlar var. Sen de onlarla birlikte Allah'a ibadet et. Sakın memleketine dönme. Zira orası fena bir yerdir, dedi.

Adam, denilen yere gitmek üzere yola çıktı. Yarı yola varınca eceli yetti.

Rahmet melekleriyle azap melekleri o adamı kimin alıp götüreceği konusunda tartışmaya başladılar.

Rahmet melekleri:

- O adam tövbe ederek ve kalbiyle Allah'a yönelerek yola düştü, dediler.

Azap melekleri ise:

- O adam hayatında hiç iyilik yapmadı ki, dediler.

Bu sırada insan kılığına girmiş bir melek çıkageldi. Melekler onu aralarında hakem tayin ettiler.

Hakem olan melek:

- Geldiği yerle gittiği yeri ölçün. Hangisine daha yakınsa, adam o tarafa aittir, dedi.

Melekler iki mesâfeyi de ölçtüler. Gitmek istediği yerin daha yakın olduğunu gördüler. Bunun üzerine onu rahmet melekleri alıp götürdü. Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Tevbe 46, 47, 48

*Sahîh(-i Müslim)*deki bir başka rivayete göre:

"O kimse iyi insanların yaşadığı köye bir karış daha yakın olduğundan oralı sayıldı."

*Sahîh(-i Müslim)*deki bir diğer rivayete göre:

"Allah Teâlâ öteki köye uzaklaşmasını, beriki köye yaklaşmasını, meleklere de iki mesâfenin arasını ölçmelerini emretti. Adamın beriki köye bir karış daha yakın olduğu görüldü. Bunun üzerine affedildi."

Bir başka rivayette ise:

"Adam göğsünün üzerinde öteki köye doğru ilerledi" denilmektedir.

Ebû Saîd el-Hudrî

Tam adı Sa'd İbni Mâlik İbni Sinân el-Hudrî'dir. Medine'de müslüman bir ailede büyüdü. İslâmiyet ile çocukluk yıllarında şereflendi. Mescid-i nebevî'nin inşâsına yardım etti. Uhud savaşına katılmayı çok istediği halde, Resûl-i Ekrem onun henüz çocuk olduğunu söyleyerek bu dileğini kabul etmedi. Babasının Uhud'da şehid olmasından sonra, şiddetli geçim sıkıntısı çekti. Hatta açlıktan karnına taş bağlamak zorunda kaldı. Yine böyle açlıktan kıvrandığı bir gün annesinin ısrarıyla Hz. Peygamber'e durumunu anlatmak ve ondan yardım istemek üzere huzuruna gitti. Resûl-i Ekrem ona, istemekten sakınanı Allah'ın iffetli kılacağını, halktan bir şey beklemeden elinde olanla yetineni zengin edeceğini, sabretmek isteyene de sabır vereceğini söyledi. O günden sonra Ebû Saîd kimseden bir şey talep etmedi. İşleri yoluna girdi ve Medineli müslümanlar arasında sayılı zenginlerden oldu.

İlk defa Hendek Gazvesine daha sonra 12 gazveye iştirak etti. Bazı seriyyelerde görev aldı, hatta seriyye komutanlığı yaptı.

Ashâb-ı kirâm'ın fakihlerinden olması sebebiyle Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in vefâtından sonra Medine'de fetvâ vermekle ve öğretimle meşgul oldu. Ayrıca Ebû Saîd el-Hudrî, binden fazla hadis rivâyet eden ve müksirûn diye anılan yedi sahâbîden biridir.

Birgün Medine valisi Mervân İbni Hakem'in oturmakta olduğu yerden bir cenâze götürüyorlardı. Mervân ayağa kalkmadı. Bunun üzerine Ebû Saîd:

- "Biz Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile oturuyorken bir cenâze geçti. Efendimiz derhal ayağa kalktılar" diye hadisi okuyunca Mervân ayağa kalkmak zorunda kaldı.

Ebû Saîd kendisine baş vurulan konularda Hz. Peygamber'den duyduğu bir hadisle veya onun yaptığını gördüğü bir fiille cevap verirdi. Böylece Peygamber Efendimiz'in sünnetinin ümmet arasında gerek bilgi gerekse uygulama olarak yayılmasına gayret gösterirdi.

Ebû Saîd hak yanlısı bir kimse olduğu kadar cesur, pek sabırlı ve fedâkar bir zât idi.Yoksullara, yetimlere dâima yardım eder, bakıma muhtaç çocukları evine alarak besler, büyütür ve eğitirdi. 74 (694) yılında, seksen küsur yaşlarında iken bir cuma günü vefât etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Günahlar ne kadar çok ne kadar büyük olursa olsun, onlardan kurtulmanın mutlaka bir yolu vardır. Adam öldürmek büyük günahlardan biridir. Bir katil beş on kişiyi değil, yüz kişiyi bile öldürmüş olsa, Allah'ı inkâr etmedikten sonra günahını affettirmesi mümkündür. İşte hadisimiz bu gerçeği çarpıcı bir misalle anlatmaktadır.

Hz. Îsâ'dan sonraki zamanlarda doksan dokuz kişiyi öldüren bir adam, yaptığı yanlışı sonunda anlamış, günahlarından temizlenmeyi arzu etmiş, bunun mümkün olup olmadığını öğrenmek üzere dünyanın en bilgili adamını aramaya başlamıştı.

Ne yazıkki ona âlim diye gösterilen kimse, gerçek bir din âlimi değildi. Bunun için de o günah hastasına bir kurtuluş reçetesi veremedi. Vicdanını kanatmaya başlayan günahların dayanılmaz baskısı altında bulunan zavallı adam, derdinin bir devası bulunmadığını duyunca eski çılgınlıkları depreşti, âlim geçinen o adamı da cinayet listesine ekleyiverdi.

Halbuki o sözde âlim etraflıca düşünmeliydi. Öldürmeyi alışkanlık hâline getirmiş bir cinayet makinasıyla karşı karşıya bulunduğunu hesap etmeliydi. Arslan için parçalamak nasıl tabii bir olaysa, böylesi kimseler için de öldürmenin aynı derecede tabii olduğunu bilmeliydi. Ama bilemedi. Zira bunu bilecek kadar ilmi ve anlayışı yoktu. Allah Teâlâ'nın sonsuz merhamet sahibi olduğunu bilen bir âlim, tövbe yollarını arayan birini ümitsizlik batağına nasıl fırlatabilirdi. Bu olacak şey değildi. Tövbe

kapısına yapışan bir günahkârı ilâhî rahmetin yıkayıp arıtacağını bilmeyen bir kimsenin ne ilmi ne de anlayışı olabilirdi. Halk o râhibin ibadetle meşgul olmasına bakarak kendisini âlim sanmıştı. Ne yazıkki bu câhil adam bir şey bilmediğini de bilmiyordu. Bir kurtuluş yolu arayan katile bu sebeple yanlış fetvâ vermiş ve böylece hem kendini mahvetmiş hem de karşısındakini günaha sokmuştu.

Katilin ikinci arayışında, gerçek âlimi bulduğu görülmektedir. Çünkü bu adam samimiyetle tövbe eden bir kimseyi Allah Teâlâ'nın reddetmeyeceğini biliyordu. Bu sebeple o günahkâra ümit verdi ve bu davranışıyla o, **ilmin ibadetten üstün olduğunu** ortaya koydu.

Bu âlimin günahkâr adama "Sakın memleketine dönme! Zira orası fena bir yerdir" şeklindeki tavsiyesi pek önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır. **"Üzüm üzüme baka baka kararır"** atasözünün de ifade ettiği gibi, kötü insanların çoğunlukta olduğu bir yerde yaşayan, ahlâkı bozulmuş kimselerle düşüp kalkmaya devam eden kimsenin, onların fena tesirinden kurtulması kolay değildir. Şu hâlde iyiye, doğruya ve güzele ulaşmak isteyen birinin, içinde yaşadığı kötü çevreyi mutlaka terk etmesi gerekir. Kara kazanın karasından kurtulmanın bir başka yolu yoktur.

Güzel, temiz ve mutlu bir hayatı kucaklayıp ömür boyu bahtiyar yaşamanın ikinci şartı ise, o gerçek âlimin tavsiye ettiği gibi, **iyi kimselerle bir arada olmaktır**. Onlarla düşüp kalkmak, Allah'a giden yolda onlarla birlikte yürümektir.

İyilerin zarar etmesi mümkün değildir. Yüce Rabbimiz'in iyi kimseleri gözetip kolladığı, günahlarını affederek onları cennetinde ağırlamak istediği bu hadîs-i şerîfte açıkca görülmektedir. Yüz kişiyi öldürmesine rağmen, Cenâb-ı Hak o günahkâr kulunun gönlünde parıldayan tövbe ışığını rahmet meleklerine göstermiş ve onu azap meleklerine karşı savunmalarını istemiştir. Anlaşıldığına göre azap melekleri o şahsın tövbe yolunu tuttuğunu bilmiyorlardı. Bu sebeple rahmet meleklerine "İyi ama o adam hayatında hiç iyilik yapmadı ki!" diye diretiyorlardı.

Tövbe etmeye karar verenleri bağışlayacağını bize canlı bir misalle göstermek isteyen Allah Teâlâ, rahmet melekleri ile azap melekleri arasındaki çekişmeyi halletmek üzere bir başka meleğini insan kılığında

gönderdi; aralarında onu hakem tayin etmelerini diledi ve o meleğe nasıl hakemlik yapacağını öğretti.

Hadîs-i şerîfin bir başka rivayetinde Cenâb-ı Mevlâ'nın "öteki köye uzaklaşmasını, beriki köye de yaklaşmasını emretmesi", yüz kişiyi bile öldürmüş olsalar tövbekâr kullarını affedeceğini ve onları rahmetiyle kucaklayacağını ortaya koymaktadır.

Furkan sûresinin 68-70. âyetlerinde Cenâb-ı Hakk'ın has kulları anlatılırken onların Allah Teâlâ'ya **ortak koşmayacakları**, **adam öldürmeyecekleri** ve **zina etmeyecekleri** belirtilir. Bu günahları işleyenlerin ise, yaptıklarının cezasını mutlaka çekecekleri ve kıyamet gününde pek kötü bir duruma düşecekleri anlatılır. Sonra da bir istisna yapılarak şöyle buyurulur:

"Ancak tövbe ve iman edip iyi işler yapanlar başkadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır; engin merhamet sahibidir."

Tövbe kapısını açık bırakarak günahkâr gönüllere soğuk sular serpen bu âyet-i kerîmeyi Zümer sûresinin 53. âyeti pekiştirmekte ve sonsuz merhamet sahibi Allah Teâlâ'dan asla ümit kesilmeyeceğini şöyle ifade etmektedir:

"Ey kendilerinin aleyhinde çalışarak haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar." Bu kıssada anlatılan tövbekâr katilin İslâmiyet'ten önce yaşadığı, bu sebeple de onun bize örnek olamayacağı düşünülebilir. Burada dinimizin bir prensibini hatırlatmak faydalı olacaktır. Bu prensibe göre Allah ve Resûlü, eski milletlerin din ve inançlarına dair bazı bilgiler verdikten sonra o bilgilerin hükümsüz olduğunu belirtmezlerse, bunlar bizim için de bir kaynak ve dayanak olur. Peygamber Efendimiz bu kıssayı anlattıktan sonra onun bizim için geçersiz olduğunu söylemediğine göre, bu olaydan ders almamızı ve buna uygun hareket etmemizi istediği anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Günahım bağışlanmaz diye ümitsiz olmamalıdır. Çünkü günah ne kadar büyük olursa olsun, Allah'ın merhameti daha büyüktür.

2. Cenâb-ı Hakk’ın kendisine tövbe nasip ettiği ve iyiliğe kabiliyetli olarak yarattığı kimse, büyük günahlar da işlemiş olsa, birgün gelir Allah’a yönelir; tövbe ederek günahlarını affettirir.

3. İyi bir âlim çok ibadet eden bilgisiz kişiden daha değerli ve faydalıdır. Kıssamızdaki câhil âbidin hem kendisini hem de kendisine akıl danışan kimseyi mahvetmesi, şuurlu âlimin ise hem kendisini hem de kendisine akıl danışanı kurtuluşa götürmesi bunu göstermektedir.

4. Halkın mânevî önderi durumunda olan kişilerin son derece anlayışlı, ümit verici ve sevgi dolu kimseler olması gerekir.

5. İyi kimselerle dostluk kurmalı, fena hâlleri devam ettiği sürece kötü insanlardan uzak durmalıdır. Aksi hâlde kötülerin etkisinden kurtulmak mümkün değildir. İyilerle bir arada olma gayreti, kişinin doğru yolda olduğunu gösterir.

6. Resûl-i Ekrem Efendimiz ümmetini eğitirken geçmiş milletlerin ibretli hikâyelerine zaman zaman baş vurmuştur. Güzel dinimizin esaslarına ters düşmemek şartıyla, insanları irşad eden kimseler bu nevi kıssalardan faydalanabilir.

22- وعَنْ عبْدِ اللَّهِ بنِ كَعْبِ بنِ مَالكٍ ، وكانَ قائِدَ كعْبٍ رضِيَ الله عنه مِنْ بَنِيهِ حِينَ عَمِيَ، قال : سَمِعْتُ كعْبَ بن مَالكٍ رضِي الله عنه يُحَدِّثُ بِحدِيثِهِ حِين تخَلَّف عَنْ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، في غزوةِ تبُوكَ . قَال كعْبٌ : لمْ أتخلَّفْ عَنْ رسولِ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، في غَزْوَةٍ غَزَاها إلاَّ في غزْوَةِ تَبُوكَ ، غَيْر أنِّي قدْ تخلَّفْتُ في غَزْوةِ بَدْرٍ، ولَمْ يُعَاتَبْ أحد تَخلَّف عنْهُ ، إنَّما خَرَجَ رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم والمُسْلِمُونَ يُريُدونَ عِيرَ قُريْش حتَّى جَمعَ الله تعالَى بيْنهُم وبيْن عَدُوِّهِمْ عَلَى غيْرِ ميعادٍ . وَلَقَدْ شهدْتُ مَعَ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ليْلَةَ العَقبَةِ حِينَ تَوَاثَقْنَا عَلَى الإسْلامِ ، ومَا أُحِبُّ أنَّ لِي بِهَا مَشهَدَ بَدْرٍ ، وإن كَانتْ بدْرٌ أذْكَرَ في النَّاسِ مِنهَا وكان من خبري حِينَ تخلَّفْتُ عَنْ

رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم ، في غَزْوَةِ تبُوك أنِّي لَمْ أكُنْ قَطُّ أقْوَى ولا أيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخلَّفْتُ عَنْهُ في تِلْكَ الْغَزْوَة ، واللَّهِ ما جَمعْتُ قبْلها رَاحِلتيْنِ قطُّ حتَّى جَمَعْتُهُما في تلك الْغَزوَةِ ، ولَمْ يكُن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُريدُ غَزْوةً إلاَّ ورَّى بغَيْرِهَا حتَّى كَانَتْ تِلكَ الْغَزْوةُ ، فغَزَاها رسول اللهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في حَرٍّ شَدِيدٍ ، وَاسْتَقْبَلَ سَفراً بَعِيداً وَمَفَازاً وَاسْتَقْبَلَ عَدداً كَثيراً ، فجَلَّى للْمُسْلِمِينَ أمْرَهُمْ ليَتَأهَّبوا أُهْبَةَ غَزْوِهِمْ فَأخْبَرَهُمْ بوَجْههِمُ الَّذي يُريدُ ، وَالْمُسْلِمُون مَعِ رسول الله كثِيرٌ وَلاَ يَجْمَعُهُمْ كِتَابٌ حَافِظٌ « يُريدُ بِذلكَ الدِّيَوانِ » قال كَعْبٌ : فقلَّ رَجُلٌ يُريدُ أنْ يَتَغَيَّبَ إلاَّ ظَنَّ أنَّ ذلكَ سَيَخْفى بِهِ مَالَمْ يَنْزلْ فيهِ وَحْىٌ مِن اللَّهِ ، وغَزَا رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم تلكَ الغزوةَ حين طَابت الثِّمَارُ والظِّلالُ ، فَأنا إلَيْهَا أصْعرُ ، فتجهَّز رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَالْمُسْلِمُون معهُ ، وطفِقْت أغدو لِكيْ أتَجَهَّزَ معهُ فأرْجعُ ولمْ أقْض شيئاً ، وأقُولُ في نَفْسى: أنا قَادِرٌ علَى ذلكِ إذا أرَدْتُ، فلمْ يَزلْ يتمادى بي حتَّى اسْتمَرَّ بالنَّاسِ الْجِدُّ ، فأصْبَحَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم غَادياً والْمُسْلِمُونَ معَهُ ، وَلَمْ أقْضِ مِنْ جهازي شيْئاً ، ثُمَّ غَدَوْتُ فَرَجَعْتُ وَلَم أقْض شَيْئاً ، فَلَمْ يزَلْ يَتَمادَى بِي حَتَّى أسْرعُوا وتَفَارَط الْغَزْوُ ، فَهَمَمْتُ أنْ أرْتَحِل فأدْركَهُمْ ، فَيَاليْتَني فَعلْتُ ، ثُمَّ لَمْ يُقَدَّرْ ذلك لي ، فَطفقتُ إذَا خَرَجْتُ في النَّاسِ بَعْد خُرُوج رسُول اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُحْزُنُني أنِّي لا أرَى لِي أُسْوَةً ، إلاَّ رَجُلاً مَغْمُوصاً عَلَيْه في النِّفاقِ ، أوْ رَجُلاً مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ تعالَى مِنَ الضُّعَفَاءِ ، ولَمْ يَذكُرني رسول الله صَلّى

اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم حتَّى بَلَغ تَبُوكَ ، فقالَ وَهُوَ جَالِسٌ في القوْمِ بتَبُوك : ما فَعَلَ كعْبُ بْنُ مَالكٍ ؟ فقالَ رَجُلٌ مِن بَنِي سلمِة : يا رسول الله حَبَسَهُ بُرْدَاهُ ، وَالنَّظرُ في عِطْفيْه . فَقال لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ رضيَ اللَّهُ عنه . بِئس ما قُلْتَ ، وَاللَّهِ يا رسول الله مَا عَلِمْنَا علَيْهِ إلاَّ خَيْراً ، فَسكَت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم. فبَيْنَا هُوَ علَى ذلك رَأى رَجُلاً مُبْيِضاً يَزُولُ به السَّرَابُ ، فقالَ رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : كُنْ أَبَا خَيْثمَةَ ، فَإِذا هوَ أَبُو خَيْثَمَةَ الأنْصَاريُّ وَهُوَ الَّذي تَصَدَّقَ بصاع التَّمْر حين لمَزَهُ المنافقون قَالَ كَعْبٌ : فَلَّما بَلَغني أَنَّ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَدْ توَجَّهَ قَافلا منْ تَبُوكَ حَضَرَني بَثِّي ، فطفقتُ أتذكَّرُ الكذِبَ وَأقُولُ:بِمَ أَخْرُجُ من سَخطه غَداً وَأَسْتَعينُ عَلَى ذلكَ بِكُلِّ ذِي رَأْي مِنْ أَهْلي ، فَلَمَّا قِيلَ : إنَّ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قدْ أظِلَّ قادماً زاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ حَتَّى عَرَفتُ أَنِّي لم أنج مِنْهُ بِشَيءٍ أبَداً فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ ، وأَصْبَحَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَادماً ، وكان إذا قدمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بالْمَسْجد فرَكعَ فيه رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَس للنَّاس ، فلمَّا فعل ذَلك جَاءَهُ الْمُخلَّفُونَ يعْتذرُون إليْه وَيَحْلفُون لَهُ ، وكانوا بضعاً وثمَانين رَجُلا فقبل منْهُمْ عَلانيَتهُمْ وَاسْتغفَر لهُمْ وَوَكلَ سَرَائرَهُمْ إِلى الله تعَالى . حتَّى جِئْتُ ، فلمَّا سَلَّمْتُ تبسَّم تبَسُّم الْمُغْضب ثمَّ قَالَ : تَعَالَ، فجئتُ أَمْشي حَتى جَلَسْتُ بيْن يَدَيْهِ ، فقالَ لِي : مَا خَلَّفَكَ ؟ أَلَمْ تكُنْ قد ابْتَعْتَ ظَهْرَك، قَالَ قُلْتُ : يَا رَسُولَ الله إنِّي واللَّه لَوْ جلسْتُ عنْد غيْركَ منْ أَهْلِ الدُّنْيَا لَرَأَيْتُ أني سَأَخْرُج منْ سَخَطه بعُذْرٍ ، لقدْ أُعْطيتُ جَدَلا ، وَلَكنَّي وَاللَّه لقدْ

عَلمْتُ لَئن حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حديث كَذبٍ ترْضى به عنِّي لَيُوشكَنَّ اللَّهُ يُسْخطِك عليَّ ، وإنْ حَدَّثْتُكَ حَديث صدْقٍ تجدُ علَيَّ فيه إنِّي لأرْجُو فيه عُقْبَى الله عَزَّ وَجلَّ ، واللَّه ما كان لِي من عُذْرٍ ، واللَّهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلا أَيْسر مِنِّي حِينَ تَخلفْتُ عَنكِ قَالَ : فقالَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَمَّا هذَا فقَدْ صَدَقَ ، فَقُمْ حَتَّى يَقْضيَ اللَّهُ فيكَ » وسَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلمة فاتَّبعُوني ، فقالُوا لِي : واللَّهِ مَا عَلِمْنَاكَ أذنْبتَ ذَنْباً قبْل هذَا ، لقَدْ عَجَزتَ في أن لا تَكُون اعتذَرْت إِلَى رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بمَا اعْتَذَرَ إِلَيهِ الْمُخَلَّفُون فقَدْ كَانَ كافِيَكَ ذنْبكَ اسْتِغفارُ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَك . قَالَ : فوالله ما زَالُوا يُؤنِّبُونني حتَّى أَرَدْت أَنْ أَرْجِعَ إلى رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فأُكذِب نفسْي ، ثُمَّ قُلتُ لهُم : هَلْ لَقِيَ هَذا معِي مِنْ أَحدٍ ؟ قَالُوا : نَعَمْ لقِيَهُ معك رَجُلان قَالا مِثْلَ مَا قُلْتَ ، وقيل لَهمَا مِثْلُ مَا قِيلَ لكَ ، قَال قُلْتُ : مَن هُمَا ؟ قالُوا : مُرارةُ بْنُ الرَّبيع الْعَمْرِيُّ ، وهِلال ابْن أُميَّةَ الْوَاقِفِيُّ ؟ قَالَ : فَذكَروا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قدْ شَهِدا بدْراً فِيهِمَا أُسْوَةٌ . قَالَ : فَمَضيْت حِينَ ذَكَروهُمَا لِي .

وَنهَى رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عن كَلامِنَا أَيُّهَا الثلاثَةُ مِن بَينِ من تَخَلَّفِ عَنهُ ، قالَ : فاجْتَنبَنا النَّاس أَوْ قَالَ: تَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرت لِي في نفسي الأَرْضُ ، فَمَا هِيَ بالأَرْض التي أَعْرِفُ ، فَلَبِثْنَا عَلَى ذَلكَ خمْسِينَ لِيْلَةً . فأَمَّا صَاحباَيَ فَاستَكَانَا وَقَعَدَا في بُيُوتهمَا يَبْكيَانِ وأَمَّا أَنَا فَكُنتُ أَشَبَّ الْقَوْمِ وَأَجْلَدَهُمْ ، فَكُنتُ أَخْرُج فَأَشهَدُ

الصَّلاة مَعَ الْمُسْلِمِينَ، وَأطَوفُ في الأسْوَاقِ وَلا يُكَلِّمُني أحدٌ ، وآتِي رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم فأُسَلِّمُ عَلَيْهِ ، وَهُو في مجْلِسِهِ بعدَ الصَّلاةِ ، فَأَقُولُ في نفسِي : هَلْ حَرَّكَ شفتَيهِ بردِّ السَّلامِ أم لاَ ؟ ثُمَّ أُصلِّي قريباً مِنهُ وأُسَارِقُهُ النَّظَرَ ، فَإِذَا أقبَلتُ على صلاتِي نَظرِ إلَيَّ ، وإِذَا الْتَفَتُّ نَحْوَهُ أَعْرَضَ عَنِّي ، حَتى إِذا طَال ذلكَ عَلَيَّ مِن جَفْوَةِ الْمُسْلمينَ مشَيْتِ حَتَّى تَسوَّرْت جدارَ حَائط أبي قَتَادَةَ وَهُوَا ابْن عَمِّي وأَحبُّ النَّاسَ إِلَيَّ ، فَسلَّمْتُ عَلَيْهِ فَواللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلاَمَ ، فَقُلْت لَه : يا أَبَا قتادَة أنْشُدكَ بِاللَّه هَلْ تَعْلَمُني أُحبُّ الله وَرَسُولَه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم ؟ فَسَكَتَ، فَعُدتِ فَنَاشَدتُه فَسكَتَ ، فَعُدْت فَنَاشَدْته فَقَالَ : الله ورَسُولُهُ أَعْلَمُ . فَفَاضَتْ عَيْنَايَ ، وَتَوَلَّيْتُ حَتَّى تَسَوَّرتُ الْجدَارَ

فبَيْنَا أَنَا أَمْشي في سُوقِ المدينةِ إِذَا نَبَطيٌّ مِنْ نبطِ أَهْلِ الشَّام مِمَّنْ قَدِمَ بالطَّعَامِ يبِيعُهُ بالمدينةِ يَقُولُ : مَنْ يَدُلُّ عَلَى كعْبِ بْنِ مَالكٍ ؟ فَطَفقَ النَّاسُ يشيرون له إِلَى حَتَّى جَاءَني فَدَفَعَ إِلي كتَاباً منْ مَلِكِ غَسَّانَ ، وكُنْتُ كَاتِباً . فَقَرَأْتُهُ فَإِذَا فيهِ : أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ قَدْ بلَغَنَا أَن صاحِبَكَ قدْ جَفاكَ ، ولمْ يجْعلْكِ اللَّهُ بدَارِ هَوَانٍ وَلا مَضْيعَةٍ ، فَالْحقْ بِنا نُوَاسِك ، فَقلْت حِين قرأْتُهَا: وَهَذِهِ أَيْضاً من الْبَلاءِ فَتَيمَّمْتُ بِهَا التَّنُّور فَسَجرْتُهَا .

حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُون مِن الْخَمْسِينَ وَاسْتَلْبَثِ الْوَحْىُ إِذَا رسولِ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم يَأْتِينِي ، فَقَالَ: إِنَّ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم يَأْمُرُك أَنْ تَعْتزِلَ امْرأتكَ ، فقُلْتُ: أُطَلِّقُهَا ، أَمْ مَاذا أَفعْلُ ؟ قَالَ: لا

بَلْ اعتْزِلْهَا فلا تقربَنَّهَا ، وَأرْسلَ إلى صَاحِبيَّ بِمِثْلِ ذلِكَ . فَقُلْتُ لامْرَأتِي : الْحقِي بِأَهْلكِ فَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ في هذَا الأَمرِ ، فَجَاءَت امْرأةُ هِلالِ بْنِ أُمَيَّةَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالتْ لَهُ : يا رسول الله إنَّ هِلالَ بْنَ أُميَّةَ شَيْخٌ ضَائعٌ ليْسَ لَهُ خادِمٌ ، فهلْ تَكْرهُ أنْ أَخْدُمهُ ؟ قال : لا، وَلَكِنْ لا يَقْربَنَّك . فَقَالَتْ : إنَّهُ وَاللَّه مَا بِهِ مِنْ حَركةٍ إلَى شَيءٍ ، وَوَاللَّه ما زَالَ يَبْكِي مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إلَى يَوْمِهِ هَذَا . فَقَال لِي بعْضُ أَهْلِي: لَو اسْتأْذَنْت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في امْرَأتِك ، فقَدْ أذن لامْرأةِ هِلالِ بْنِ أُمَيَّةَ أَنْ تَخْدُمَهُ؟ فقُلْتُ: لا أَسْتَأْذِنُ فِيهَا رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ومَا يُدْريني مَاذا يَقُولُ رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ فلَبِثْتُ بِذلك عشْر ليالٍ ، فَكَمُلَ لَنا خمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حينَ نُهي عَنْ كَلامنا .

ثُمَّ صَلَّيْتُ صَلاَةَ الْفَجْرِ صباحَ خمْسينَ لَيْلَةً عَلَى ظهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا ، فَبينَا أَنَا جَالسٌ عَلَى الْحال التي ذكَر اللَّهُ تعالَى مِنَّا ، قَدْ ضَاقَتْ عَلَيَّ نَفْسِي وَضَاقَتْ عَليَّ الأَرضُ بِمَا رَحُبَتْ، سَمعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أوفي عَلَى سَلْعٍ يَقُولُ بِأَعْلَى صَوْتِهِ : يَا كَعْبُ بْنَ مَالِكٍ أَبْشِرْ، فخرَرْتُ سَاجِداً ، وَعَرَفْتُ أَنَّهُ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ فَآذَنَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم النَّاس بِتوْبَةِ الله عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْنَا حِين صَلَّى صَلاة الْفجْرِ فذهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُوننا ، فذهَبَ قِبَلَ صَاحِبَيَّ مُبَشِّرُونَ ، وركض رَجُلٌ إليَّ فرَساً وَسَعَى ساعٍ مِنْ أَسْلَمَ قِبَلِي وَأَوْفَى عَلَى الْجَبلِ ، وكَان الصَّوْتُ

أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ ، فلمَّا جَاءَنِي الّذي سمِعْتُ صوْتَهُ يُبَشِّرُنِي نَزَعْتُ لَهُ ثَوْبَيَّ فَكَسَوْتُهُمَا إِيَّاهُ ببشارَته واللَّه ما أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يوْمَئذٍ ، وَاسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ فَلَبسْتُهُمَا وانْطَلَقتُ أَتَأَمَّمُ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَتَلَقَّانِي النَّاسُ فَوْجاً فَوْجاً يُهَنِّئُونني بِالتَّوْبَةِ وَيَقُولُون لِي : لِتَهْنِكَ تَوْبَةُ الله عَلَيْكَ، حتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جَالِسٌ حَوْلَهُ النَّاسُ ، فَقَامَ طلْحَةُ بْنُ عُبَيْد الله رضي الله عنه يُهَرْوِل حَتَّى صَافَحَنِي وهَنَّأَنِي ، واللَّه مَا قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهاجِرِينَ غَيْرُهُ ، فَكَان كَعْبٌ لا يَنْساهَا لِطَلحَة . قَالَ كَعْبٌ : فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال: وَهوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُور أبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ ، مُذْ ولَدَتْك أُمُّكَ ، فقُلْتُ : أَمِنْ عِنْدِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَم مِنْ عِنْد الله ؟ قَالَ : لاَ بَلْ مِنْ عِنْد الله عَز وجَلَّ ، وكانَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا سُرَّ اسْتَنارَ وَجْهُهُ حتَّى كَأَنَّ وجْهَهُ قِطْعَةُ قَمر، وكُنَّا نعْرِفُ ذلِكَ مِنْهُ، فلَمَّا جلَسْتُ بَيْنَ يدَيْهِ قُلتُ: يَا رسول اللَّهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلِعَ مِن مَالي صدَقَةً إِلَى اللَّهِ وإِلَى رَسُولِهِ .

فَقَالَ رَسُولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْر لَكَ ، فَقُلْتُ إِنِّي أُمْسِكُ سَهْمِي الَّذي بِخيْبَر . وَقُلْتُ : يَا رَسُولَ الله إِن الله تَعَالىَ إِنَّما أَنْجَانِي بالصدق ، وَإِنْ مِنْ تَوْبَتِي أَن لا أُحدِّثَ إِلاَّ صِدْقاً ما بَقِيتُ ، فوا لله ما عَلِمْتُ أحداً مِنَ المسلمِين أَبْلاْهُ اللَّهُ تَعَالَى في صدْق الْحَديث مُنذُ ذَكَرْتُ ذَلكَ لرسُولِ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلاَنِي اللَّهُ تَعَالَى ،

وَاللّهِ مَا تَعمّدْتِ كِذْبَةً مُنْذُ قُلّت ذَلِكَ لرَسُولِ اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِلَى يَوْمِي هَذَا ، وَإِنِّي لأَرْجُو أَنْ يَحْفظني اللَّهُ تَعَالى فِيمَا بَقِي ، قَالَ : فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى : { لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ والأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ في سَاعَةِ الْعُسْرةِ } حَتَّى بَلَغَ : { إِنَّه بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَعَلَى الثَّلاَثةِ الَّذينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ } حتى بلغ: { اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادقين } [التوبة : 117 ، 119] .

قالَ كعْبٌ : واللَّهِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَعْدَ إِذْ هَدانِي اللَّهُ لِلإِسْلام أَعْظمَ في نَفسِي مِنْ صِدْقي رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَن لاَّ أَكُونَ كَذَبْتُهُ ، فأهلكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا إِن الله تَعَالَى قَالَ للَّذِينَ كَذَبُوا حِينَ أنزَلَ الْوَحْيَ شَرَّ مَا قَالَ لأحدٍ ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى : {سيَحلِفون بِاللَّه لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُم إِلَيْهِم لتُعْرِضوا عَنْهُمْ فأَعْرِضوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٍ ومَأْواهُمْ جَهَنَّمُ جَزاءً بِمَا كَانُوا يكْسبُون . يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِن الله لاَ يَرْضَى عَنِ الْقَوْم الفاسقينَ } [التوبة 95 ، 96] .

قال كَعْبٌ : كنَّا خُلِّفْنَا أَيُّهَا الثَّلاَثَةُ عَنْ أَمْرِ أُولِئَكَ الَّذِينَ قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حِينَ حَلَفوا لَهُ ، فبايعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ ، وِأرْجَأَ رَسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أمْرَنا حَتَّى قَضَى اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ بِذَلكَ ، قَالَ اللَّه تَعَالَى : { وَعَلَى الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا } .

وليْسَ الَّذي ذَكَرَ مِمَّا خُلِّفنا تَخَلُّفُنا عَن الغزو ، وَإِنَّمَا هُوَ تَخْلَيفهُ إِيَّانَا وإرجاؤُهُ أَمْرَنَا عَمَّنْ حَلَفَ لَهُ واعْتذَرَ إِليْهِ

فَقَبِلَ مِنْهُ . مُتَّفَقٌ عليه .

وفي رواية « أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خَرَجَ في غَزْوةِ تَبُوك يَوْمَ الخميسِ ، وَكَان يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الخميس » .

وفي رِوَايةٍ : « وَكَانَ لاَ يَقدُمُ مِنْ سَفَرٍ إِلاَّ نَهَاراً في الضُّحَى . فَإِذَا قَدِم بَدَأَ بالمْسجدِ فصلَّى فِيهِ ركْعتيْنِ ثُمَّ جَلَس فِيهِ » .

22. Kâ’b İbni Mâlik *radıyallahu anh* gözlerini kaybettiği zaman onu elinden tutup götürme görevini üstlenen oğlu Abdullah’dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte Tebük Gazvesi’ne katılmadığına dair mâcerasını Kâ`b İbni Mâlik *radıyallahu anh*’den şöyle anlatırken duydum:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in gittiği gazâlardan sadece Tebük Gazvesi’ne katılmamıştım. Gerçi Bedir Gazvesi’nde de bulunamamıştım. Zaten Bedir’e katılmadıkları için hiç kimse azarlanmamıştı. O vakit Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile müslümanlar (savaşmak için değil) Kureyş kervanını takibetmek için yola çıkmışlardı. Nihayet Allah Teâlâ müslümanlarla düşmanlarını, aralarında verilmiş herhangi bir karar olmadığı halde bir araya getiriverdi. Halbuki ben Akabe bîatının yapıldığı gece, İslâm’a yardım etmek üzere söz verirken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanındaydım. Her ne kadar Bedir Gazvesi halk arasında Akabe gecesinden daha meşhursa da, ben Bedir’de bulunmayı Akabe’de bulunmaktan daha üstün görmem.

Tebük Gazvesi’ne Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte gitmeyişim şöyle oldu:

Ben katılmadığım bu gazve sırasındaki kadar hiçbir zaman kuvvetli ve zengin olamamıştım. Vallahi Tebük Gazvesi’nden önce iki deveyi bir araya getirememiştim. Bu gazvede iki tane binek devesine sahip olmuştum. Bir de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gazveye hazırlandığı zaman asıl

hedefi söylemez, bir başka yere gittiği sanılırdı. Fakat bu gazve sıcak bir mevsimde uzak bir yere yapılacağı ve kalabalık bir düşmanla karşı karşıya gelineceği için Resûl-i Ekrem durumu açıkladı. Savaşın özelliğine göre hazırlanabilmeleri için müslümanlara nereye gideceklerini söyledi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber sefere gidecek müslümanların sayısı çok fazlaydı. Adlarını bir deftere yazmak mümkün değildi.

Kâ'b sözüne şöyle devam etti:

Savaşa gitmemek için gözden kaybolunduğu takdirde, hakkında bir âyet nâzil olmadıkça, işin gizli kalacağı zannedilebilirdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu gazveyi meyvaların olgunlaştığı, gölgelerin arandığı sıcak bir mevsimde yapmıştı. Ben de bunlara pek düşkündüm. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile müslümanlar savaş hazırlığına başladılar. Ben de onlarla birlikte savaşa hazırlanmak için çıkıyor, fakat hiçbir şey yapmadan geri dönüyordum. Kendi kendime de "Canım, ne zaman olsa hazırlanırım" diyordum. Günler böyle geçti. Herkes işini ciddi tuttu ve bir sabah Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte müslümanlar erkenden yola çıktılar. Ben ise hâlâ hazırlanmamıştım. Yine sabah evden çıktım, hiçbir şey yapamadan geri döndüm. Hep aynı şekilde davranıyordum. Savaş henüz başlamamıştı, ama mücâhidler hayli yol almışlardı. Yola çıkıp onlara yetişeyim dedim, keşke öyle yapsaymışım; bunu da başaramadım. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* savaşa gittikten sonra insanların arasına çıktığımda beni en çok üzen şey, savaşa gitmeyip geride kalanların ya münafık diye bilinenler veya âciz oldukları için savaşa katılamayan kimseler olmasıydı.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Tebük'e varıncaya kadar adımı hiç anmamış. Tebük'te ashâbın arasında otururken:

- "Kâ'b İbni Mâlik ne yaptı?" diye sormuş. Bunun üzerine Benî Selime'den bir adam:

- Yâ Resûlallah! Elbiselerine ve sağına soluna bakıp gururlanması onu Medine'de alıkoydu, demiş.

Bunun üzerine Muâz İbni Cebel ona:

- Ne fena konuştun! demiş. Sonra da Peygamber *aleyhisselâm*'a dönerek, yâ Resûlallah! Biz onun hakkında hep iyi şeyler biliyoruz, demiş. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hiçbir şey söylememiş. O sırada çok uzaklarda beyazlar giymiş bir adamın gelmekte olduğunu görmüş:

- "Bu Ebû Hayseme olaydı" demiş. Bir de bakmışlar ki, gelen adam Ebû Hayseme el-Ensârî değil mi!

Ebû Hayseme, (bir savaş hazırlığı sırasında) bir ölçek hurma verdiği için münafıklara alay konusu olan zâttır.

Kâ'b sözüne şöyle devam etti:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Tebük'ten Medine'ye hareket ettiğini öğrendiğim zaman beni bir üzüntü aldı. Söyleyeceğim yalanı düşünmeye başladım. Kendi kendime "Yarın onun öfkesinden nasıl kurtulacağım?" dedim. Yakınlarımdan görüşlerine değer verdiğim kimselerden akıl almaya başladım. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gelmek üzere olduğunu söyledikleri zaman, kafamdaki saçma düşünceler dağılıp gitti. Onun elinden hiçbir şekilde kurtulamayacağımı anladım. Herşeyi dosdoğru söylemeye karar verdim. Peygamber *aleyhisselâm* sabahleyin Medine'ye geldi. Seferden dönerken önce Mescid-i Nebevî'ye gelerek iki rek'at namaz kılar, sonra halkın arasına gelip otururdu. Yine öyle yaptı. Bu sırada savaşa katılmayanlar huzuruna geldiler; neden savaşa gidemediklerini yemin ederek anlatmaya başladılar. Bunlar seksenden fazla kimseydi. Hz. Peygamber onların ileri sürdüğü mâzeretleri kabul etti; kendilerinden bîat aldı; Allah Teâlâ'dan bağışlanmalarını niyâz etti ve iç yüzlerini O'na bıraktı. Sonunda ben geldim. Selâm verdiğim zaman dargın dargın gülümsedi; sonra:

- **"Gel!",** dedi. Ben de yürüyerek yanına geldim ve önüne oturdum. Bana:

- **"Niçin savaşa katılmadın? Binek hayvanı satın almamış mıydın?"** diye sordu. Ben de:

- Yâ Resûlallah! Allah'a yemin ederim ki, senden başka birinin yanında bulunsaydım, ileri süreceğim mâzeretlerle onun öfkesinden kurtulabilirdim. Çünkü insanlara fikrimi kabul ettirmeyi iyi beceririm. Fakat yine yemin ederim ki, bugün sana yalan söyleyerek gönlünü kazansam bile, yarın

Cenâb-ı Hak işin doğrusunu sana bidirecek ve sen bana güceneceksin. Şayet doğrusunu söylersem, bana kızacaksın. Ama ben doğru söyleyerek Allah'dan hayırlı sonuç bekliyorum. Vallahi savaşa gitmemek için hiçbir özürüm yoktu. Hiçbir zaman da gazâdan geri kaldığım sıradaki kadar kuvvetli ve zengin olamamıştım, dedim.

Kâ'b sözüne devamla dedi ki:

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "İşte bu doğru söyledi. Haydi kalk, senin hakkında Allah Teâlâ hüküm verene kadar bekle!" buyurdu. Ben kalkınca Benî Selime'den bazıları yanıma takılarak:

- Vallahi senin daha önce bir suç işlediğini bilmiyoruz. Savaşa katılmayanların ileri sürdükleri gibi bir mâzeret söyleyemedin. Halbuki günahlarının bağışlanması için Peygamber *aleyhisselâm*'ın istiğfâr etmesi yeterdi, dediler.

Kâ'b sözüne şöyle devam etti:

Beni o kadar çok ayıpladılar ki, tekrar Resûlullah'ın yanına dönüp biraz önceki sözlerimin yalan olduğunu söylemeyi bile düşündüm. Sonra onlara:

- Bana verilen cezaya çarptırılan bir başka kimse var mı? diye sordum.

- Evet. Seninle beraber bu cezaya uğrayan iki kişi daha var, dediler. Onlar da senin gibi konuştular ve senin aldığın cevabı aldılar.

- O iki kişi kim? diye sordum.

- Biri Mürâre İbni Rebî` el-Amrî, diğeri de Hilâl İbni Ümeyye el-Vâkıfî diyerek, herbiri Bedir Gazvesi'ne katılmış olan iki mükemmel örnek şahsiyetin adını verdiler. Bunun üzerine ben geri dönme düşüncesinden vazgeçerek yoluma devam ettim.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* savaşa katılmayanlardan sadece üçümüzle konuşulmasını yasakladı. İnsanlar bizimle konuşmaktan kaçındılar veya bize karşı tavırlarını değiştirdiler. Hatta bana göre yer yüzü bile değişti. Sanki burası benim memleketim değildi. Elli gün böyle geçti. İki arkadaşım boyunlarını büktüler; ağlayarak evlerinde oturdular. Ben ise onlardan daha genç ve dayanıklı idim. Dışarı çıkarak cemaatle namaz kılar,

çarşılarda dolaşırdım. Fakat kimse benimle konuşmazdı. Namaz bittikten sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yerinde otururken yanına gelir, kendisine selâm verirdim. Kendi kendime “Acaba selâmımı alırken dudaklarını kıpırdattı mı kıpırdatmadı mı” diye sorardım. Sonra ona yakın bir yerde namaz kılar ve farkettirmeden kendisine bakardım. Ben namaza dalınca bana doğru döner, kendisine baktığım zaman da yüzünü çeviriverirdi.

Müslümanların bana karşı olan sert tutumları uzun süre devam edince, amcamın oğlu ve en çok sevdiğim insan Ebû Katâde’nin bahçesine gidip duvardan içeri atladım ve selâm verdim. Vallâhi selâmımı almadı. Ona:

- Ebû Katâde! Allah adına and vererek soruyorum. Benim Allah’ı ve Resûlullah’ı ne kadar sevdiğimi biliyor musun? diye sordum. Hiç cevap vermedi. Ona and vererek bir daha sordum. Yine cevap vermedi. Bir daha yemin verince:

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaşlar boşandı. Geri dönüp duvardan atladım.

Birgün Medine çarşısında dolaşıyordum. Medine’ye yiyecek satmak üzere gelen Şamlı bir çiftçi:

- Kâ’b İbni Mâlik’i bana kim gösterir? diye sordu. Halk da beni gösterdi. Adam yanıma gelerek **Gassân Meliki**’nden getirdiği bir mektup verdi. Ben okuma yazma bilirdim. Mektubu açıp okudum. Selâmdan sonra şöyle diyordu:

- Duyduğumuza göre Efendiniz seni üzüyormuş. Allah seni değerinin bilinmediği ve hakkının çiğnendiği bir yerde yaşayasın diye yaratmamıştır. Hemen yanımıza gel, sana izzet ikrâm edelim.

Mektubu okuyunca, bu da bir başka belâ, dedim. Hemen onu ateşe atıp yaktım.

Nihayet elli gün’den kırk’ı geçmiş, fakat vahiy gelmemişti. Birgün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in gönderdiği bir şahıs çıkageldi.

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sana eşinden ayrı oturmanı emrediyor, dedi.

- Onu boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım? diye sordum.

- Hayır, ondan ayrı duracak, kendisine yanaşmayacaksın, dedi. Hz. Peygamber diğer iki arkadaşıma da aynı emri gönderdi. Bunun üzerine karıma:

- Allah Teâlâ bu mesele hakkında hüküm verene kadar ailenin yanına git ve onların yanında kal, dedim.

Hilâl İbni Ümeyye'nin karısı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e giderek:

- Yâ Resûlallah! Hilâl İbni Ümeyye çok yaşlı bir adamdır. Kendisine bakacak hizmetçisi de yoktur. Ona hizmet etmemde bir sakınca görür müsün? diye sormuş. Hz. Peygamber de:

- Hayır görmem. Ama katiyen sana yaklaşmasın, buyurmuş. Kadın da şöyle demiş:

- Vallahi onun kımıldayacak hâli yok. Allah'a yemin ederim ki, başına bu iş geleliberi durmadan ağlıyor.

Kâ`b sözüne şöyle devam etti:

- Yakınlarımdan biri bana: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den eşinin sana hizmet etmesi için izin istesen olmaz mı! Baksana Hilâl İbni Ümeyye'ye bakması için karısına izin verdi, dedi. Ben de ona: Hayır, bu konuda Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den izin isteyemem. Üstelik ben genç bir adamım. İzin istesem bile Peygamber *aleyhisselâm*'ın bana ne diyeceğini bilemem, dedim.

Bu vaziyette on gün daha durdum. Bizimle konuşulması yasaklandığından bu yana tam **elli gün** geçmişti. Ellinci gecenin sabahında, evlerimizden birinin damında sabah namazını kıldım. Allah Teâlâ'nın (Kur'ân-ı Kerîm'de bizden) bahsettiği üzere canım iyice sıkılmış, o geniş yeryüzü bana dar gelmiş bir vaziyette otururken, Sel Dağı'nın tepesindeki birinin var gücüyle:

- "Kâ`b İbni Mâlik! Müjde!" diye bağırdığını duydum. Sıkıntılardan kurtulma gününün geldiğini anlayarak hemen secdeye kapandım.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazını kıldırınca, Allah Teâlâ'nın tövbelerimizi kabul ettiğini ilân etmiş. Bunun üzerine ahâlî bize

müjde vermeye koşmuş. İki arkadaşıma da müjdeciler gitmiş. Bunlardan biri bana doğru at koşturmuş. Eslem kabilesinden bir diğer müjdeci koşup Sel Dağı'na tırmanmış, onun sesi atlıdan önce bana ulaşmış. Sesini duyduğum müjdeci yanıma gelip beni tebrik edince, sırtımdaki elbiseyi de çıkarıp müjdesine karşılık ona giydirdim. Vallahi o gün giyecek başka elbisem yoktu. Emanet bir elbise bulup hemen giydim. Peygamber *aleyhisselâm*'ı görmek üzere yola koyuldum. Beni grup grup karşılayan sahâbîler tövbemin kabul edilmesi sebebiyle tebrik ediyor ve "Allah Teâlâ'nın seni bağışlaması kutlu olsun" diyorlardı.

Nihayet Mescid'e girdim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbın ortasında oturuyordu. Talha İbni Ubeydullah hemen ayağa kalktı, koşarak yanıma geldi, elimi sıktı ve beni tebrik etti. Vallahi muhâcirînden ondan başka kimse ayağa kalkmadı.

Râvi der ki, Kâ'b, Talha'nın bu davranışını hiç unutmazdı.

Kâ'b sözüne şöyle devam etti:

Peygamber *aleyhisselâm*'a selâm verdiğimde yüzü sevinçten parıldayarak:

- "Dünyaya geldiğinden beri yaşadığın bu en hayırlı gün kutlu olsun!" buyurdu. Ben de:

- Yâ Resûlallah! Bu tebrik senin tarafından mıdır, yoksa Allah tarafından mı? diye sordum.

- "Benim tarafımdan değil, Yüce Allah tarafından", buyurdu. Sevindiği zaman Peygamber *aleyhisselâm*'ın yüzü parıldar, ay parçasına benzerdi. Biz de sevindiğini böyle anlardık.

Resûl-i Ekrem'in önünde oturduğumda:

- Yâ Resûlallah! Tövbemin kabul edilmesine şükran olarak bütün malımı Allah ve Resûlullah uğrunda fakirlere dağıtmak istiyorum, dedim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Malının bir kısmını dağıtmayıp elinde tutman senin için daha hayırlı olur" buyurdu. Ben de:

- Hayber fethinde hisseme düşen malı elimde bırakıyorum, dedikten sonra sözüme şöyle devam ettim. Yâ Resûlallah! Allah Teâlâ beni doğru söylediğimden dolayı kurtardı. Tövbemin kabul edilmesi sebebiyle, artık yaşadığım sürece sadece doğru söz söyleyeceğim.

Vallâhi bunu Peygamber *aleyhisselâm*'a söylediğim gündenberi doğru sözlü olmaktan dolayı Allah Teâlâ'nın hiç kimseyi benden daha güzel mükâfatlandırdığını bilmiyorum. Yemin ederim ki, Peygamber *aleyhisselâm*'a o sözleri söylediğim günden bu yana bilerek hiç yalan söylemedim. Kalan ömrümde de Cenâb-ı Hakk'ın beni yalan söylemekten koruyacağını umarım.

Kâ'b sözüne devamla şöyle dedi:

Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyet-i kerîmeleri indirdi:

"Allah (savaşa gitmek istemeyenlere izin vermesi sebebiyle) Peygamberini bağışladığı gibi, bir kısmının kalbi kaymak üzere iken güçlük zamanında Peygamber'e uyan muhâcirlerle ensârın da tövbelerini kabul etti. Çünkü Allah onlara çok şefkatli, pek merhametlidir.

"Hani şu tövbeleri (Allah'ın emri gelene kadar) geri bırakılan üç kişinin de tövbesini kabul etti. Bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini iyice sıkıştırmıştı. Nihayet Allah'dan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardı. Eski hâllerine dönmeleri için Allah onların tövbelerini kabul etti. Çünkü Allah tövbeleri kabul edici ve bağışlayıcıdır.

"Ey imân edenler! Allah'ın azâbından korkun ve doğrularla beraber olun" [Tevbe sûresi (9), 117-119].

Kâ'b şöyle devam etti:

Allah'a yemin ederim ki, beni İslâmiyet'le şereflendirdikten sonra Cenâb-ı Hakk'ın bana verdiği en büyük nimet, Peygamber *aleyhisselâm*'ın huzurunda doğruyu söylemek ve yalan söyleyip de helâk olmamaktır. Çünkü Allah Teâlâ şu yalan söyleyenler hakkında vahiy gönderdiği zaman, hiç kimseye söylemediği ağır sözleri söyledi ve şöyle buyurdu:

“O savaştan kaçanların yanına döndüğünüz zaman, kendilerini hesaba çekmiyesiniz diye Allah adına yemin ederler. Onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar pistirler. Yaptıklarına ceza olmak üzere varacakları yer cehennemdir. Kendilerinden râzı olasınız diye size yemin de ederler. Siz onlardan râzı olsanız bile Allah fâsıklardan aslâ râzı olmaz” [Tevbe sûresi (9), 95-96].

Kâ’b sözüne şöyle devam etti:

Biz üç arkadaşın bağışlanması, Peygamber *aleyhisselâm*’ın yeminlerini kabul edip kendilerinden bîat aldığı ve Cenâb-ı Hak’dan affedilmelerini dilediği kimselerin bağışlanmasından (elli gün) geri kalmıştı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, hakkımızda Allah Teâlâ bir hüküm verene kadar bize yapacağı muameleyi tehir etmişti. Nihayet Allah Teâlâ -anlatıldığı üzere- hükmünü verdi. Allah Teâlâ’nın **“tövbeleri geri kalan üç kişinin...”** diye bahsettiği bu geri kalış, bizim savaştan geri kalmamız değildir; bu, Hz. Peygamber’e gelip yemin ederek mâzeretleri olduğunu söyleyenlerin özürlerini Peygamber *aleyhisselâm*’ın kabul etmesi, bize yapacağı muameleyi ise geriye bırakması olayıdır.

Buhârî, Megâzî 79; Müslim, Tevbe 53. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (9)

Diğer bir rivayet:

“Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Tebük Gazvesi’ne perşembe günü çıkmıştı. Sefere perşembe günü gitmeyi severdi” şeklindedir. Buhârî, Cihâd 103

Başka bir rivayette ise:

“Seferden mutlaka gündüzün kuşluk vakti dönerdi. Dönünce de ilk iş olarak Mescid’e uğrar, iki rek’at namaz kılar, sonra orada otururdu” denilmektedir. Müslim, Müsâfirîn 74; Ebû Dâvûd, Cihad 166

Kâ’b İbni Mâlik

Bu azîz sahâbî Resûlullah Efendimiz’in üç meşhur şâirinden biridir. Medineli olup Hazrec kabilesindendir. İkinci Akabe bîatında bulunarak Efendimiz’i Medine’ye dâvet eden bahtiyarlardan biri de odur. Tebük Gazvesi’ne katılmayan üç kişiden biri olması ve elli günlük boykottan sonra âyet-i kerîme ile aklanması onun şöhretini daha da artırmıştır. Hicretten sonra Peygamber Efendimiz Mekkeli bir muhâcir ile Medineli bir ensârı kardeş ilân ettiği zaman, onu cennetle müjdelenen on kişiden (aşere-i mübeşşere’den) biri olan ***Talha İbni Ubeydullah*** *ile kardeş yapmıştı.* Hadîsi şerîf*te okuduğumuz üzere, haklarında ilâhî af çıkıp da Kâ’b Peygamber Efendimiz’in huzuruna girdiği zaman, sadece Hz. Talha’nın ayağa kalkıp koşarak gelmesinin ve onu heyecanla tebrik etmesinin*

sebebi, aralarındaki bu kardeşlikti. Kâ'b İbni Mâlik onun bu davranışını hiç unutmadı ve her fırsatta şükranla andı.

Kâ'b sadece Bedir ve Tebük Gazveleri'nde bulunamadı. Uhud Gazvesi'nde düşmanla yiğitçe savaştı ve on yedi yara aldı. Demekki onun Tebük Gazvesi'ne gitmemesi, korkaklığı sebebiyle değildi. Kendisinden seksen kadar hadis rivayet edilmiştir.

Kâ'b hicretin 54. yılında (674) vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf İslâm âlimlerince çok önemli görülmüş, ondan elli kadar hüküm çıkarılmıştır.

Bu uzun hadiste öncelikle tövbenin önemi belirtilmekte, ikinci olarakta genel harb ilân edildiği bir zamanda savaştan kaçmanın günâhı gösterilmektedir.

Söze önce bu gazvenin neden bu kadar önemli olduğunu anlatarak başlayalım:

Tebük Gazvesi hicretin dokuzuncu yılı Recep ayında (Ekim 630'da) yapıldı. O yıl Medine'de ve diğer İslâm topraklarında büyük bir kuraklık hüküm sürüyordu. Bunu haber alan Bizans kıralı Herakliyüs, müslümanlara öldürücü darbeyi indirmek üzere **kırk bin** kişilik bir kuvvet hazırladı. Peygamber Efendimiz bu haberi tam zamanında aldı.

Mevsim sıcak, gidilecek yer de uzak olduğu için her zaman yaptığının aksine bu defa seferin nereye yapılacağını açıkca söyledi. Müslümanların arasındaki münafıklar moral bozmak için hem aşırı sıcakları hem de gidilecek yerin uzak oluşunu hep ileri sürüyorlar ve Herakliyüs'ün kalabalık ordusu karşısına çıkmanın bir intihar olacağını söylüyorlardı. Bu propaganda bazı kimseler üzerinde gerçekten tesirli oluyordu. İşte bu sırada müslümanları uyarmak için Tevbe sûresinin 38-41. âyetleri nâzil oldu:

"Ey imân edenler! Size ne oldu ki, Allah yolunda sefere çıkın dendiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını âhirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası âhiretin yanında pek azdır."

Âyet-i kerîmenin devamında Peygamber *aleyhisselâm*'a yardım etmezlerse ona Allah'ın yardım edeceği söyleniyor, hicret sırasında nasıl yardım ettiği de anlatılıyordu. Bu âyetler üzerine müslümanlar hemen derlenip toparlandılar ve savaş hazırlığına başladılar.

Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'i hayır yarışında geçmeyi düşünerek **malının yarısını** getirdiği, fakat Ebû Bekir hazretlerinin **bütün malını** ortaya koyarak büyüklüğünü bir daha gösterdiği olay bu savaş hazırlığı sırasında meydana gelmişti. Hz. Osman **950 deve ile 100 atı** yine bu sırada bağışlamıştı. Sonunda İslâm ordusu hazırlanmış, **otuz bin** mücâhid Tebük yolunu tutmuştu.

İslâm tarihine **Bekkâîn** (ağlayanlar) diye geçecek olan yedi fakir müslüman, maddî imkânları olmadığı ve bu sebeple savaşa katılamadıkları için hüngür hüngür ağlıyorlardı. Münafıkların çoğu bahâneler uydurup savaşa katılmamıştı. İşin fenası Bedir dışında Hz. Peygamber'in yanı başında bütün savaşlara katılmış olan Kâ'b İbni Mâlik ile diğer iki Bedir gazisi ihmâlleri sebebiyle Tebük Gazvesi'ne katılmıyorlardı. Nefisleri onları yenmişti.

Savaş şöyle sonuçlandı: Müslümanların büyük bir kalabalıkla geldiğini öğrenen hıristiyan ordusu, onların karşısına çıkmaya cesaret edemedi. İslâm ordusu da geri dönüp geldi. Fakat müslümanlar bu savaşta çok eziyet çektiler. Görüldüğü üzere Tebük savaşı müslümanlığın kaderi açısından çok önemliydi. Ona herkesin mutlaka katılması gerekiyordu. Kâ'b İbni Mâlik'e ve arkadaşlarına iyi bir ders verilmesinin sebeplerinden biri de bu idi.

Tekrar başa dönerek şunu belirtelim:

Hadîs-i şerîfte samimiyetle yapılan tövbelerin Allah Teâlâ'yı son derece memnun ettiği ortaya konmakta, günahına üzülen kullarının kendisine yönelmelerinden pek hoşnut olduğu belirtilmektedir.

Kâ'b İbni Mâlik'e müslümanların yaptığı elli günlük boykota rağmen onun din kardeşleriyle ilgiyi kesmemesi, Peygamber Efendimiz'in etrafında dolaşarak ona selâm vermeye çalışması, acaba selâmımı aldı mı diye dudaklarının hareketini gözlemesi, onun ne kadar samimi bir müslüman olduğunu ispat etmektedir. Başta Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* olmak üzere müslümanlardan kopmanın, onlardan ayrı kalmanın,

onlar tarafından toplum dışı bırakılmanın iyi bir müslüman için ne korkunç bir ceza olduğu bu olayda bütün açıklığı ile görülmektedir. Şu hâlde bir müslüman din kardeşlerinin nefretini üzerine çekecek bir iş yapmanın çok büyük bir hata olduğunu hatırından çıkarmamalı ve onlar tarafından hor görülecek bir işi asla yapmamalıdır.

Şu da hiçbir zaman unutulmamalıdır ki, Peygamber Efendimiz'in bu olayda böylesine sert davranmasının asıl sebebi, savaştan kaçmanın şahısları değil İslâm toplumunu ve müslümanların kaderini yakından ilgilendirmesidir. Zira Peygamber Efendimiz şahsını ilgilendiren hiçbir olaya böyle tepki göstermemiştir. Şahsını ilgilendiren kusurları hep hoş görmüş, hata edenleri hemen bağışlamıştır.

Neticede şunu anlıyoruz: İnsan yanılabilir, günah işleyebilir. Yapılan suç ne kadar ağır olursa olsun, kul hatasını kabul etmeli ve Cenâb-ı Hakk'a karşı dürüst davranmalıdır. Günahları sadece O'nun bağışlayacağını bilerek hatasının affı için Allah Teâlâ'ya yalvarıp yakarmalıdır. Daha da önemlisi, insan hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemeli, günahlarım bağışlanmaz diye düşünmemelidir. Tam aksine benim Yüce Rabbim bağışlayıcıdır, diye hep ümitvâr olmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman doğru sözlü olmalı; hata ettiği zaman da kusurunu, günahını kabul etmelidir.

2. Samimi bir mü'min günah işlediği zaman üzülmeli, pişmanlık duymalı, ben niçin böyle davrandım diye ağlayıp sızlamalıdır.

3. Hatayı kime karşı yapmışsa onun gönlünü almaya ve kendisini bağışlatmaya çalışmalıdır.

4. Bir görevi yapamadığı zaman üzüntü duymalı, ben bu görevi niçin yapmadım diye düşünüp kendisini hesaba çekmelidir.

5. Allah'a ve Resûlü'ne herkesten çok itâat etmeli, en üstün saygıyı onlara karşı beslemelidir.

6. Allah yolunda savaşa çağırıldıkları zaman, durumları ne olursa olsun, müslümanlar gönül rızasıyla hemen bu savaşa katılmalı, savaştan asla kaçmamalıdır.

7. Ashâb-ı kirâmın Peygamber *aleyhisselâm*'a karşı ne kadar açık sözlü olduğu, kendi aleyhlerine bir sonuç doğursa bile gerçeği söylemekten kaçınmadıkları görülmektedir.

8. İnsanların iç yüzleri Allah'a bırakılmalı ve bir şeyi niçin yaptıkları kurcalanmamalıdır. Zaten samimi davranmayanlar zamanla kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

9. Bir idareci, açıkca günah işlemekten çekinmeyen müslümanları yola getirmek düşüncesiyle, diğer müslümanların onlarla olan davranışlarını sınırlayabilir.

10. Peygamber Efendimiz'in ashâbına şefkati, onları memnun eden bir habere onlarla birlikte sevinmesi sahip olduğu ahlâkın üstünlüğünü göstermektedir.

11. Bir kimsenin münafık veya kâfir olduğu anlaşılırsa, mü'min bir kadın hayatını öyle biriyle devam ettirmemelidir.

12. Birini mutlu edecek bir haber duyunca ona müjde vermek, bir olaya sevinen birini tebrik etmek İslâmî bir âdet olduğu gibi, müjde alan kimsenin müjdeyi getirene hediye vermesi de hoş bir gelenektir.

13. Faziletli bir kimse için ayağa kalkmayı dinimiz makbul bir davranış kabul etmiştir.

14. Bir nimete kavuşan veya bir sıkıntıdan kurtulan kimse sadaka vermelidir. Fakat Allah rızası için bütün malını dağıtıp da başkalarına muhtaç duruma düşmemelidir.

15. Doğruluk ve doğru sözlülük insanı hem dünyada hem de âhirette kurtarır.

16. Allah Teâlâ'nın bir lutfuna eren kimse, buna çok sevindiğini belli etmeli ve bu nimetinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a şükretmelidir.

23- وَعَنْ أبي نُجَيْد بِضَم النُّونِ وَفَتْحِ الْجيم عِمْرانَ بْنِ الحُصيْنِ الخُزاعيِّ رَضِي اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ امْرأَةً مِنْ جُهينةَ أَتَت رَسُولَ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَهِيَ حُبْلَى مِنَ الزِّنَا ، فقَالَتْ : يَا رسول الله أَصَبْتُ حَدّاً فأَقِمْهُ عَلَيَّ ، فَدَعَا نَبِيُّ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَليَّهَا فَقَالَ : أَحْسِنْ إِليْهَا ، فَإِذَا وَضَعَتْ فَأْتِنِي فَفَعَلَ فَأَمَرَ بِهَا نَبِيُّ اللَّهِ صَلّى

اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم ، فَشُدَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابُها ، ثُمَّ أمَرَ بِهَا فرُجِمتْ ، ثُمَّ صلَّى عَلَيْهَا . فَقَالَ لَهُ عُمَرُ : تُصَلِّي عَلَيْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَقَدْ زَنَيْتْ ، قَالَ : لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ قُسِمَتْ بَيْن سبْعِينَ مِنْ أَهْلِ المدِينَةِ لوسعتهُمْ وَهَلْ وَجَدْتَ أَفْضَلَ مِنْ أَنْ جَادَتْ بِنفْسهَا للَّهِ عَزَّ وجَل؟،» رواه مسلم .

23. Ebû Nüceyd İmrân İbni Husayn el-Huzâî *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Cüheyne kabilesinden zina ederek gebe kalmış bir kadın Peygamber *aleyhisselâm*'ın huzuruna geldi ve:

- Yâ Resûlallah! Cezayı gerektiren bir suç işledim. Cezamı ver, dedi.

Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm* kadının velisini çağırttı. Ona:

- **"Bu kadına iyi davran! Doğum yapınca bana getir!"** buyurdu.

Adam Resûl-i Ekrem'in buyurduğu gibi yaparak kadını doğumdan sonra getirdi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kadının üzerine elbisesinin iyice bağlanmasını emretti; sıkı sıkıya bağladılar. Sonra Peygamber *aleyhisselâm*'ın emri üzerine taşlanarak öldürüldü. Daha sonra Resûl-i Ekrem kadının cenaze namazını kıldı.

Hz. Ömer:

- Yâ Resûlallah! Zina etmiş bir kadının namazını mı kılıyorsun? diye sorunca Hz. Peygamber şunları söyledi:

- **"O kadın öyle bir tövbe etti ki, şayet onun tövbesi Medine halkından yetmiş kişiye taksim edilseydi, hepsine yeterdi. Sen Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmak için can vermekten daha üstün bir şey biliyor musun?"** Müslim, Hudûd 24. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 24; Nesâî, Cenâiz 64

İmrân İbni Husayn

Huzâa kabilesinden olan Ebû Nüceyd İmrân İbni Husayn, hicretin yedinci yılında (628) babası ve Ebû Hüreyre ile birlikte müslüman oldu. Resûl-i Ekrem ile birlikte muhtelif gazvelere katıldı.

Daha sonraları Basra kadısı oldu. Basralılara İslam hukukunu öğretti. Hasan-ı Basrî hazretleri, Basralılara İmrân İbni Husayn'dan daha çok faydası dokunan birinin bu şehre ayak basmadığını söylerdi.

Giyimine kuşamına pek dikkat eder ve Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in:

***"Allah Teâlâ bir kuluna nimet verince, onu kulunun üzerinde görmekten memnun olur"** buyurduğunu söylerdi.*

İmrân İbni Husayn'ın Allah Teâlâ'nın huzurunda hesap vermenin zorluğunu düşünerek:

- "Keşke rüzgârın savurduğu kül olsaydım" dediği rivayet edilir. Peygamber Efendimiz'den 180 hadis rivayet etmiştir.

İmrân İbni Husayn, otuz yıl süren bir karın rahatsızlığından sonra hicretin 52. yılında (672) Basra'da vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bir mü'min için önemli olan, Rabbinin huzuruna tertemiz varmaya gayret etmektir. Rabbinin hoşnutluğunu kazanmak için canını vermesi, rûhunu teslim etmesi gerekse bile bunu seve seve yapmalıdır. Bir günah işleyince önce Allah'tan korkmalı, yaptığına pişman olmalı, gözyaşları dökerek ağlamalı ve kendini bağışlaması için Rabbine yalvarmalıdır. Samimi bir müslümanın yapacağı budur. Fakat samimiyet ve ihlâs derece derecedir. Bu olay başından geçen hanım sahâbînin **samimiyeti ve ihlâsı**, bizim takdirlerimizin çok üzerindedir. O Cenâb-ı Hakk'a bütün varlığıyla dönmüş ve dünyalara sığmayan muazzam imanıyla el açıp bağışlanma dilemiştir. Âhirette Mevlâ'sının huzurunda böyle bir günahtan dolayı hesaba çekilip perişan olmaktansa, cezasını dünyada çekip kurtulmayı tercih etmiştir.

Samimiyet ve ihlâsla yapılan tövbenin insanı günahlarından arındıracağı kesindir. Âyetler ve hadisler bunu ortaya koymaktadır. Fakat bu hanım sahâbî, belki de tövbesinin samimi olamayacağını düşünmüş, vermesi gereken hesabı kesin bir şekilde dünyada görüp bitirmek istemiştir.

Görüldüğü üzere bu bir iman meselesidir. İmanı böylesine güçlü olanların, tövbesi de farklıdır. Nitekim Efendimiz onun tövbesinin sadece kendisini kurtaracak bir güçte değil, **yetmiş kişiye** dağıtılsa, hepsinin günahlarını bağışlatacak bir kuvvete sahip olduğunu belirtmiştir.

İmanı güçlü olan biri, zina gibi ağır bir suç işleyebilir mi? diye sorulabilir.

Evet, işleyebilir. Çünkü günahdan sadece peygamberler korunmuştur. Onların dışındaki bütün insanlar hata edip büyük günah işleyebilir. Kul daima kusurludur ve her zaman yanılabilir. Hep zayıf zamanını kollayıp duran nefsi ile şeytanın oyununa gelebilir. Bu durumda önemli olan, günahı işledikten sonra ne yapacağını bilmektir. Bir kul, günah işlemeyi yasaklayan Rabbini hatırlayarak pişmanlık duyuyor ve yaptığına üzülerek "Rabbim bağışla!" diye inleyebiliyorsa, kurtuluş yoluna girmiş demektir. Çünkü kulunun günahları gökleri tutsa bile, el açıp kendine yalvardığı ve affını dilediği sürece onu bağışlayacağını vâdeden Allah Teâlâ'dır (Tirmizî, Daavât 99).

Başından bu olay geçen hanım sahâbînin kim olduğu bilinmemektedir.

Bu genel açıklamadan sonra şimdi de hadisimizdeki bazı hususlara ışık tutalım:

Recm denilen taşlanarak öldürme cezası, zina eden **evli veya başından nikâh geçmiş** erkeklere ve kadınlara verilir. **Evli olmayanlar ise sopa vurularak** cezalandırılır. Recm edilen bu hanımın evli veya daha önce evlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Peygamber Efendimiz'in, kadının en yakın akrabasını çağırarak ona iyi davranmasını tenbih etmesinin sebebi, bu ayıbı nasıl işledin diye onu üzmelerine engel olmaktır. Zira günahının büyüklüğünü böylesine anlamış ve ondan arınmak için canını vermeyi göze almış birini tekrar utandırmaya kalkmak insânî bir davranış değildir.

Taşlama cezasının doğumdan sonra verilmesinin sebebi, karnındaki mâsum yavruyu ölümden kurtarmaktır. Bâkire iken zina ederek gebe kalan bir kadın, sopa vurulma cezasına çarptırılsa bile, doğum yapması beklenir, ondan sonra cezası uygulanır.

Ceza verilmeden önce elbisenin bedene iyice bağlanmasının sebebi, ceza uygulanırken vücudun açılarak mahrem yerlerin görünmesine engel olmaktır. Hz. Ömer'in sorusu ile Peygamber Efendimiz'in ona verdiği cevap da üzerinde çokca düşünülmesi gereken bir konudur. Olay şöyledir:

O aziz tövbekârın mübarek rûhu günah kirini dünyada bırakarak Yüce Mevlâ’sına uçup gittikten sonra cenazesi yıkanmış, kefenlenmişti. Peygamber Efendimiz cenaze namazını kıldırmaya kalkınca, Hz. Ömer hayret etti. Çünkü birinin cenaze namazını kılmak, ona değer vermek ve bağışlanmasını Cenâb-ı Hak’tan istemekti.

Hz. Ömer sadece işlenen günahın büyüklüğüne bakıyor, o günahtan sonra yapılan tövbenin büyüklüğünü görmüyordu. Bu sebeple Resûl-i Ekrem’in öyle bir günahkârın cenaze namazını niçin kıldığını öğrenmek istedi.

Efendimiz de ona verdiği cevapta; o kadın öyle bir tövbe etti ki, şayet onun tövbesi Medineli yetmiş günahkâra dağıtılsa, herbirinin günahlarını affettirir ve kendilerini temize çıkarır, demek suretiyle **ihlâs ve samimiyetin** kurtarıcı ve yüceltici özelliğini belirtmiş oldu.

Bu hadîs-i şerîfte, Peygamberler Sultanı Efendimiz’in büyüklüğü bir kere daha görüldü. İnsana verdiği üstün değer daha iyi anlaşıldı.

Bu olayın *Sahîh-i Müslim*’deki bir diğer rivayeti daha geniştir.

Buna göre Peygamber *aleyhisselâm*’a o kadın gelip de, cezamı vererek beni temizle, dediği zaman Resûl-i Ekrem onun sözüne önem vermek istememişti. Fakat kadın ısrar etti. Zina ettiğini, hatta karnında bu zinanın mahsûlünü taşıdığını, mutlaka cezalandırılması gerektiğini ısrarla belirtti. Resûl-i Ekrem de ona doğum yaptıktan sonra gelmesini söyledi. Aradan aylar geçti. Belki kadın itirafından vazgeçebilirdi. Çünkü can tatlıydı. Ama o, doğurduğu çocuğu bir beze sararak getirdi. Bu defa Resûl-i Ekrem Efendimiz:

- **“Git, çocuğu sütten kesilinceye kadar emzir!”** diyerek onu geri gönderdi. Kadın çocuğuyla birlikte dönüp gitti. Aradan yıllar geçmiş, çocuk sütten kesilmişti. Kadın elindeki ekmeği kemirmeye çalışan çocuğuyla çıkageldi.

- Ey Allah’ın elçisi! Onu memeden ayırdım. Yemek yemeye de başladı, diyerek cezasının uygulanmasını istedi. Sonunda göğsüne kadar bir çukura gömüldü ve taşlanarak cezalandırıldı.

Peygamber Efendimiz'in hayatında bir de **Mâiz** adlı sahâbînin taşlanarak öldürülmesi olayı vardır. Mâiz Peygamber *aleyhisselâm*'a gelip zina ettiğini söylediği ve cezasının verilmesini istediği zaman Efendimiz onu dinlemek istememiş, oradan çekip gitmesini söylemişti. Fakat Mâiz ısrarlıydı. Sözünü dinlemek istemeyen ve kendisine arkasını dönüp oturan Resûl-i Ekrem'in karşısına geçerek günah işlediğini **dört defa** tekrarlamıştı. Zina cezasının verilebilmesi için bu olayı ya dört şahidin görmesi veya başından olay geçen kimsenin dört defa itiraf etmesi gerekiyordu. Mâiz olayı dört defa tekrarlayınca, kendisine recm cezası uygulandı.

Asr-ı saâdetteki bu nevi olayların ikiyi üçü geçmediği bilinmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman bir günah işleyince üzülmeli, ıstırap duymalı, yaptığına pişman olmalıdır.

2. İnsan yaptığına pişman olup tövbe ettiği takdirde, kendisine verilen dünyevî cezalar o suçların karşılığı olur. Âhirette o günahtan bir daha sorguya çekilmez.

3. Hâmile kadın doğum yapıp temizlenme süresi sona erene kadar cezalandırılmaz. Çocuğu varsa, onu kendi emzirmese bile, çocuk sütten kesilene kadar cezası tehir edilir.

4. Tövbe, zina suçunun bile affedilmesini sağlayacak bir güce sahiptir.

24- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وأنس بن مالكٍ رَضِيَ الله عنْهُم أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لَوْ أَنَّ لابْنِ آدَمَ وَادِياً مِنْ ذَهَبٍ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ وادِيانِ ، وَلَنْ يَمْلأَ فَاهُ إِلاَّ التُّرَابُ ، وَيَتُوب اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

24. İbni Abbas ve Enes İbni Mâlik *radıyallahu anhüm*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanoğlunun bir dere dolusu altını olsa, bir dere daha ister. Onun ağzını topraktan başka bir şey doldurmaz. Ama Allah, tövbe edenin tövbesini kabul eder."

Buhârî, Rikak 10; Müslim, Zekât 116-119. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 27, Menâkıb 32, 64; İbni Mâce, Zühd 27

Açıklamalar

İnsanın tövbe etmesini gerektiren kabahatleri, herkesin günah diye bildiği bazı aşırı ve Allah'a karşı saygısızca yapılmış davranışlardan ibaret değildir. Açgözlülük ve kanaatsizlik de diğer günahlar kadar çirkindir. Hadîs-i şerîf, bunlardan dolayı da Allah'a tövbe edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Günahlar insanın mânevî dünyasını nasıl hırpalarsa, dünya malına duyulan aşırı hırs da tıpkı günahlar gibi insanın geleceğini tehlikeye sokar. Zira insanın tabiatında doyumsuzluk vardır. Elde ettiği ile yetinmeme, daha çoğunu isteme duygusu ona hâkimdir. Bir dere dolusu altınla yetinmeyip bir o kadar daha istemesi, diğer bir rivayette görüldüğü üzere *"iki dere dolusu altını olsa bir üçüncüyü arzu etmesi"*, onun bu huyu sebebiyledir.

Peygamber Efendimiz şu hadisiyle bu doyumsuzluğun asıl sebebini gün ışığına çıkarmıştır:

"İnsan ihtiyarlasa bile, onun iki duygusu hep genç kalır: Biri çok kazanma hırsı, öteki çok yaşama arzusu" (Buhârî, Rikak 5; Müslim, Zekât 115).

Resûl-i Ekrem Efendimiz insanın *"ağzını"*, bir diğer rivayete göre *"karnını sadece toprak doyurur"* buyururken, onu bu açgözlülük derdinden ancak ölüm kurtarabilir; ölmeden onun gözü doymaz demek istemiştir. İnsanoğlunun bu doyumsuzluğu cimriliğinden kaynaklanmaktadır. Harcamadan biriktirmek cimriliğin en belirgin özelliğidir. Bu açığımızı Allah Teâlâ şöyle sergilemektedir:

"De ki, Rabbimin rahmet hazineleri sizin elinizde olsaydı, onu harcayıp tüketmekten korkar, cimrilik ederdiniz. Zaten insan da pek cimridir" [İsrâ sûresi (17), 100].

Çok kazanma duygusu ölçülü olduğu, insanı yaratılış gayesinden uzaklaştırmadığı sürece faydalı olabilir. Zira çok kazanan bir müslümanın, elde ettiği servetle daha çok hayır ve iyilik yapması arzu edilir. İslâmiyet'in verilmesini emrettiği zekât ve sadakayı verebilmek, Allah yolunda sarfedilmesini istediği harcamaları yapabilmek için zengin olmak lâzımdır. Zengin olabilmek için de, insanda çok kazanma arzusu bulunmalıdır. Ama gönüldeki bu çok kazanma duygusu ona âhiret hayatını unutturuyorsa,

dünya sevgisi onu esir alarak bütün gönlüne el koyuyorsa, o takdirde bu duygu son derecede tehlikeli bir hâle gelmiş demektir.

Şükürler olsun ki, Allah Teâlâ insana zararlı duyguları ve aşırı istekleri frenleme gücü vermiştir. İradesine hâkim olan kimsenin bu nevi zaaflarını kontrol altına alması her zaman mümkündür. Dünya malına, dünya zevkine aşırı bağlandığını hissettiği anda Rabbine dönen ve el açıp O'ndan yardım isteyen kuluna Cenâb-ı Hakk'ın yardım edeceği de hadisimizde müjdelenmiştir.

Bu hadîs-i şerîfte şöyle bir incelik de sezilmektedir. İnsanoğlu topraktan yaratıldığı için onun tabiatında toprağın özellikleri vardır. Toprak zaman zaman kurur, sıcaktan kavrulur, suya hasret çeker. Onu ancak Allah Teâlâ'nın lutfedeceği bol yağmurlar canlandırabilir. İşte o zaman yeniden hayat bulan toprak, gönül okşayan binbir güzelliğini ortaya çıkarır. İnsan da böyledir. Onu nefsi ve bitip tükenmeyen hırsı esir alıp da insânî özelliklerini kaybettirince, yeniden kendine gelebilmesinin yegâne yolu Allah'a dönmesi ve O'ndan yardım istemesidir. Yoksa dünya malına olan açlığı artarak devam eder. O zaman da topraktan yaratılan bu varlığın gözünü ancak kabir toprağı doyurur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kanaatkâr olmak, Allah Teâlâ'nın verdikleriyle yetinmek güzel bir huydur.

2. Açgözlülük insanı dünyada huzursuz ettiği gibi, onu haksızlığa yönelteceği için âhiretini de perişan eder.

3. Açgözlülük derdinden kurtulmanın yegâne çaresi, önce bu dertten kurtarması için Allah'a yalvarmak ve açgözlülük sebebiyle yaptığı günahları bağışlaması için ona yönelmektir.

4. Allah Teâlâ kötü huylarından dolayı tövbe eden kulunun tövbesini kabul eder.

25- وَعَنْ أبي هريرةِ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « يَضْحكُ اللَّهُ سبْحَانُه وتَعَالَى إِلَى رَجُلَيْنِ يقْتُلُ أحدُهُمَا الآخَرَ يدْخُلاَنِ الجَنَّة ،

يُقَاتِلُ هَذَا في سبيلِ اللّهِ فيُقْتل ، ثُمَّ يَتُوبُ اللّهُ عَلَى الْقَاتِلِ فَيسْلِمُ فيستشهدُ » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

25. Ebû Hüreyre radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Biri diğerini öldüren ve her ikisi de cennete giren iki kişiden Allah Teâlâ hoşnut olur. Bunlardan biri Allah yolunda savaş ederken diğeri tarafından öldürülür. Katil olan da daha sonra tövbe eder, müslüman olur, o da Allah yolunda savaşırken şehid düşer."

Buhârî, Cihâd 28; Müslim, İmâre 128, 129. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 38; İbni Mâce, Mukaddime 13

Açıklamalar

Bütün kullarını rahmet ve şefkatiyle kucaklayan Cenâb-ı Hakk'ın, kâfirleri de tövbe yoluyla temize çıkarıp cennetine alabileceği bu hadîs-i şerîfle ortaya konmaktadır.

Günahlarına tövbe etmek, bütün insanlık için bir kurtuluş yoludur. Bitmeyen bir bahtiyarlığı, ebedî âhiret saadetini isteyen herkes tövbe ederek geleceğini garantiye alabilir. Hatta bir insan, Allah'ın yüce dinini daha ötelere götürmek ve cihana yaymak için savaşan bir mücahidi şehid etse, böylece günah çukuruna daha çok batsa, ama birgün yanlış yolda gittiğini anlayarak İslâm'a dönse ve böylece bütün günahlarına tövbe etmiş olsa, o da şehid ettiği kimseyle beraber cennete girecek ve Allah'ın cemâlini görecektir. İşte Efendimiz biri diğerini öldüren, sonra da ikisi birden cennete girecek olan iki şahsın bu garip hâllerinin Allah Teâlâ'yı pek memnun edeceğini haber vermektedir.

Hadisimizin metninde, Cenâb-ı Hakk'ın bu iki kulunun durumuna memnun olması hâli, *"Allah Teâlâ iki kulunun durumuna güler"* diye istiâre yoluyla anlatılmıştır. Gülmek, ağlamak gibi hâller Cenâb-ı Hak için düşünülemeyeceğine göre, bu sözle onun kullarından hoşnut ve razı olması ve onlara sevap yazması anlatılmak istenmiştir.

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ'nın rahmeti ve şefkati pek büyüktür. **"Rabbinin affı çok geniştir"** [Necm sûresi (53), 32] âyet-i kerîmesi de bunu göstermektedir. Allah Teâlâ'nın rahmeti geniş olduğu gibi, rahmetinin

eseri olan cenneti de son derece geniştir. Bütün insanlığı alacak ve -hadîs-i şerîflerde belirtildiği üzere- cennete en son girecek kimseye dünya kadar, hatta dünyanın on misli büyüklüğünde bir yer ikram edilecek kadar geniştir (bk. 1887-1888. hadisler).

Allah Teâlâ'nın hem rahmetinin hem de cennetinin böylesine büyük olduğunu öğrendikten sonra O'nun gösterdiği tövbe yolunu tutarak rahmetini ve cennetini elde etmeye çalışmamak ne büyük gaflettir!...

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın rahmeti ve lutfu son derece geniştir.

2. İşlenen günah ne kadar büyük olursa olsun, insan ümitsizliğe düşmemeli ve günahlarına mutlaka tövbe etmelidir.

3. Müslüman olmak, insanı dinsizliğin bütün kirlerinden arındırdığı gibi, tövbe de daha önce yapılan bütün günahları bağışlatır.

4. Allah yolunda can veren herkes cennete girecektir.

5. Kimin nasıl öleceği bilinemez. Bir kâfir hidâyete ererek müslüman olabilir. Cenneti ve cemâlullahı kazanabilir.

3- باب الصبر

SABIR

ÂYETLER

قال اللَّهِ تعالى : { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ }.

1. **"Ey iman edenler! Sabredin, sabır yarışında** (düşmanlarınızı) **geçin!"** Âl-i İmrân sûresi (3), 200

Felah ve kurtuluşun temel şartlarını açıklayan âyet-i kerîme, ilk olarak, sabırlı olmayı sabır yarışında düşmanları geçecek bir dayanıklılık göstermeyi istemektedir. Devamında da sürekli uyanık bir şekilde sınır bekçiliği yapmayı ve Allah'a karşı daima saygılı bulunmayı tavsiye etmektedir.

Âyet-i kerîme, kurtuluş ve mutluluğun en başta gelen şartının sabır olduğunu, imtihan ve sıkıntılara sabırla göğüs germesini bilmeyenlerin başarıya ulaşamayacaklarını açıklamaktadır.

Kısaca "Zafer ve başarı, gösterilecek sabra bağlıdır" mesajını vermektedir. Elmalılı merhum Âl-i İmrân sûresinin son âyetinde, Allah'tan, kâfirlere karşı yardım ve zafer isteyen mü'minlere Allah Teâlâ'nın bu âyetle cevap verdiğini belirtmektedir.

وقال تعالى : { وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوفْ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الأَمَوَالِ وَالأنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ }.

2. "Sizi korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz eksiltmekle elbette deneriz. Sabredenleri müjdele!" Bakara sûresi (2), 155

Bu âyette, korku, açlık, mal, can ve ürün kaybı gibi müslümanların tâbi tutulacağı imtihan çeşitleri sayılmaktadır. Bütün bunlar karşısında sabırlı davranan ve Allah'a karşı güvenini kaybetmeyen, teslimiyetini bozmayan mü'min kazanacaktır. Bu kazancın niteliğini aşağıdaki âyet haber vermektedir.

وقال تعالى : { إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ }.

3. "Sabredenlere, felâketlere karşı dişlerini sıkıp göğüs gerenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir." Zümer sûresi (39), 10

Ödülün hesapsız olması, sabrın ehemmiyetini göstermektedir. Felâketler karşısında gösterilecek sabır, pek büyük bir meziyet olmasaydı, hesapsız mükâfat vadedilmezdi.

وقال تعالى: { وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ }.

4. "Fakat sabredip (kendisine yapılan kötülüğü) bağışlayanın işi, işte bu, benimsenmeye değer işlerdendir." Şûrâ sûresi (42), 43

Sabretmek ve affedici olmak kolay bir iş değildir. Kendilerine benzemeye ve yaptıklarını izlemeye değer kişiler böyle insanlardır. Çünkü onlar gerçekten zoru başarmış, güzeli ortaya koymuşlardır.

Sıkıntılara sabretmek ve başkalarının hatalarını bağışlamak gerçekten önemli ve sebep-sonuç açısından birbiriyle yakından ilgili iki tavırdır. Bu iki davranışta bulunan kişi örnek alınmaya lâyıktır.

وقال تعالى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ }.

5. “Ey iman edenler! Başınıza gelecek her şeye sabretmekle ve namaz kılmakla Allah’tan yardım isteyin. Allah sabredenlerle beraberdir.” Bakara sûresi (2), 153

Güçlükler ve zorluklar karşısında yardım isteme durumunda kalan müslümanlar, sabırlı davranmak ve dua etmek suretiyle Allahtan yardım dileyeceklerdir. Dayanmadan, göğüs germeden hemen başarılı olmayı beklemeyeceklerdir. Namaz, nasıl öteki ibadetlerin başı ise, sabır da bütün ahlâkî davranışların başıdır. Bu sebeple Allah’ın yardımı ancak bu iki üstün halde istenmelidir. İslâmî hedeflere, devamlı kulluk yapmakla ve bu uğurda karşılaşılacak güçlük ve felâketlere göğüs germekle varılabilir. Çünkü kulluk ve sabırla Allah’tan yardım dilemek, başarının iki önemli şartıdır.

وقال تعالى: { وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ }

6. “İçinizdeki mücâhidlerle sabredenleri ortaya çıkarıncaya kadar elbette sizi deneyeceğiz.”

Muhammed sûresi (47), 31

Bu âyet, mücâhidler ile sabırlı davrananların birbirlerine çok yakın olduklarını, yani **sabrın** da bir nevi **cihad** demek olduğunu anlatmaktadır. O halde cihad ne ölçüde babayiğit işi ise, sabır da aynı şekilde yiğitçe bir tavırdır. Hele cihadın güçlüklerine sabretmek ise, başlı başına ayrıca bir cihad anlamındadır. Hayattaki imtihanların hikmeti de bu mücâhidler ile sabredenlerin ötekilerden ayrılıp ortaya çıkarılması, belirlenmesidir.

والآيات في الأمر بالصبر وبيان فضله كثيرة معروفة.

Hadisler

26- وعن أبي مَالِكٍ الْحَارِثِ بْنِ عَاصِمِ الأشْعريِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ ، وَالْحَمْدُ للَّه تَمْلأَ الْميزانَ وسُبْحَانَ الله والحَمْدُ للَّه تَمْلآنِ أَوْ تَمْلأ مَا بَيْنَ السَّموَات وَالأَرْضِ وَالصَّلاَةِ نورٌ ، والصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ ، والْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ . كُلُّ النَّاسِ يَغْدُوا، فَبَائِعٌ نَفْسَهُ فمُعْتِقُها ، أَوْ مُوبِقُهَا» رواه مسلم .

26. Ebû Mâlik Hâris İbni Âsım el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Temizlik imanın yarısıdır. Elhamdülillah duası mizânı, sübhânellah ve elhamdülillah sözleri ise yer ile gökler arasını sevap ile doldurur. Namaz nurdur; sadaka burhandır; sabır ziyâdır. Kur'an senin ya lehinde ya da aleyhinde delildir. Herkes sabahtan (pazara çıkar) nefsini satar; kimi onu âzâd kimi de helâk eder." Müslim,Tahâret 1. Ayrıca bk.Tirmizî, Daavât 86

Ebû Mâlik Hâris İbni Âsım el-Eş'arî

Hadisimizin râvisi Hâris İbni Âsım el-Eş'arî, Ebû Mâlik künyesiyle meşhur bir sahâbîdir. Uhud harbi gazilerinden olup Hz. Peygamber'in duasını almıştır. Peygamberimiz'den 27 hadîs rivâyet etmiştir. Ebû Mâlik, Hz. Ömer devrinde tâûn hastalığından vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

1033 ve 1416 numaralarda da gelecek olan bu hadîs-i şerîf, her biri önemli bir gerçeğe işaret eden bir çok konuyu ihtivâ etmektedir. Sırasıyla bunları ele alalım:

Temizlik diye tercüme ettiğimiz **tuhûr** kelimesi, hadisin bazı rivâyetlerinde abdest anlamında **vudû'** olarak geçmektedir. Bu sebeple buradaki temizlik, şer'î temizlik yani abdest mânasındadır.

Müslüman olmak ve iman etmek, büyük-küçük bütün geçmiş günahları yok eder. Abdest de önceki küçük günahları temizler. Bu sebeple abdest

almak, mü’mini günahlarından temizlemek bakımından imanın yarısı gibi olur.

İman, insanı tevhid dışı her türlü inanç kirlerinden temizler. Abdest de bu gönül temizliğinin, organlara yansıyan görüntüsü olarak imana delâlet eder. Bu yönüyle, “Mü’minin içi gibi dışı da temizdir” mesajını vermek bakımından imanın yarısıdır.

“**Allah sizin imanınızı boşa çıkaracak değildir**” [Bakara sûresi (2), 143] âyetinde görüldüğü gibi, hadisteki **iman** kelimesi **namaz** anlamında olabilir. Bu takdirde, abdestsiz namaz kılınamayacağı, kılınsa bile sahih olmayacağı için abdest, namazın yarısı demek olur.

Öte yandan iman, kalbin tasdiki ve organların o tasdike boyun eğmesi demektir. Namaz, organların boyun eğdiğinin delili, abdest de namazın sıhhatının şartı olduğu için, bu mânada imanın yarısı sayılabilir. Ancak bu cümle, “Abdestin sevabı, imanın sevabının yarısıdır” anlamına gelmez. Yine bazı mezheplerin iddia ettiği gibi, amelin imandan bir cüz olduğunu da göstermez.

Hamd, Allah’ı kemâl sıfatlarıyla övmek demektir. Her amelin bir sevabı olduğu ve bunların tartılacağı dinimizce bildirilmiş bir gerçektir. O halde Allah Teâlâ’yı, kendisine lâyık kemâl sıfatlarıyla övmenin, **elhamdülillah** demenin ecir ve sevabı da mizanı dolduracak ölçüde büyüktür. Onun kısa bir cümle olduğuna bakılmamalı, tevhid inancının ifadesi olarak, yüce yaratıcıyı tanımak ve tanıtmakta olduğuna bakılmalıdır.

Allah’ı kemâl sıfatları ile anmak demek olan **elhamdülillah** tesbihi ile O’nu noksan sıfatlardan tenzih anlamındaki **sübhânellah** ifâdesi bir arada söylenince, tam olarak **tevhid** inancı dile getirilmiş olmaktadır. Bu tesbih ve tenzih, kâinâtın en büyük ve yegâne gerçeğini itiraftır. Sevabı da ona göre olup yer ile gök arasını dolduracak kadardır.

Hadisimizdeki bu ifâdeler, **elhamdülillah ve sübhânellah** cümlelerinin mü’mine kazandırdığı sevabın büyüklüğünü anlatmakta ve dolayısıyla sık sık ve fakat bilinçli olarak bunların söylenmesini tavsiye etmiş olmaktadır.

Namaz, tıpkı bir ışık kaynağı gibi, insanı kötülük ve çirkinliklerden alıkoyup, doğruya yöneltir. Çünkü o, ışığını imandan alır. Namazlı-niyaz-lı mü'minin hem ruh hayatında hem de yüzünde bu nurun izlerini görmek mümkündür. Günde beş defa abdest alarak yıkanan insanın, günün yorgunluğunu, maddî-mânevî kirlerini elinden, yüzünden temizlemesi, elbette onda bir parlaklık meydana getirecek, hayatını güzelleştirecek, ona tatlı bir mehtap görünümü kazandıracaktır. Namaz kılmakla kazanılan bu nur ile iyi kötüden, helâl haramdan ayrılacaktır. Mü'min bu sâyede kazandığı irade gücü ve temiz yaşayışının ışığı ile hem dünya hem de âhirette diğer insanlardan farklı ve mutlu bir hayata sahip olacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'deki ifadesiyle "**nurları önlerini aydınlatan**" [Hadîd sûresi (57), 12] mü'minler arasında yerini alacaktır.

Sadaka, sadaka veren kişinin imanına delildir. Zira sadaka, hem zekât hem de hayır-hasenât anlamına gelir. Bunları yerine getirmek de imandan kaynaklanır. Şefkat, yardım, çevreye karşı duyarlılık, zayıf ve kimsesizleri korumak hep iman alâmetidir. Merhametsizlik, haksızlık, duyarsızlık, kabalık ve katılık dinî duygudan, sorumluluktan, ilâhî huzurdaki hesaplaşmaya önem vermemekten, kısacası imansızlıktan ileri gelir. "**Dini yalan sayanı gördün mü? O, yetimi iter-kakar ve asla fakir-fukaranın doyurulmasını teşvik etmez"** [Mâun sûresi (107), 3] âyeti bu durumu açıkca ortaya koymaktadır. O halde sadaka, imana ve ondan kaynaklanan üstün İslâmî değerlerin varlığına delildir. Öte yandan sadaka veren mü'min, kıyamette malını nereye harcadığı sorulduğu zaman, verdiği sadakayı gösterecektir.

Hadisimiz, sabrın mâhiyetini tanıtmakta ve onu bize tarif etmektedir. Eğitim ve öğretimde, konunun mâhiyetini, ait olduğu sistemdeki tarifiyle vermek en isabetli bir uygulamadır. Hadiste Peygamber Efendimiz sabrı "**ziyâ**" olarak takdim etmektedir. Ziyâ, ışığı ve ısısı kendisinden olan cisimler için, nur ise, ışığını bir başkasından alıp yansıtan cisimler için kullanılır. "**Güneşi ziyâlı, ayı nurlu kılan...Allahtır"** [Yûnus sûresi (l0), 5] âyeti bunun en kesin delilidir. Bu demektir ki, sabır, mü'minin hem dünya hem de âhiret saâdetini temin yolunda, kendisinde tabiî olarak bulunan bir ışıktır. Mü'min bir yandan sabır sayesinde, yasakların yalancı câzibesinin arkasındaki asıl sıkıntı unsurlarını görüp onlardan sakınırken, bir yandan da emirlerin yerine getirilmesinden dolayı ortaya çıkan güçlüklerin gerisindeki huzuru sezip güçlükleri sabırla

göğüsleyerek sonuçtaki mutluluğa kavuşma imkânı bulur. Mü'mine bu irade gücünü verecek olan da ondaki sabır, dayanma, ğögüs germe melekesi olacaktır. Kısaca **mü'min, enerji kaynağı kendi içinde olan bir varlıktır.**

Âlimlerimiz, "beşerî duyguları akıl ve şeriat sınırları içinde tutmayı" sabır olarak tarif etmişlerdir. Âyet ve hadislerde sabır kelimesinin birkaç mânada kullanıldığı görülmektedir:

İbâdetlerin yerine getirilmesi ve yasakların terkedilmesine sabır.

Belâ ve musibetlere sabır.

Halkın ezâ ve cefâsına sabır.

Allah'a davette, emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker'de sabır.

Savaş alanlarında ve kâfirlerle mücâdelede sabır.

Bunlardan her biri sabrın, mü'min için gerçekten bir "ziyâ", büyük bir güç kaynağı olduğunu göstermektedir.

Belki bazıları sabrı, haksızlıklara boyun eğmek, tepki göstermemek zannedebilirler. Oysa sabır, mü'minin asıl dinamizminin adıdır. Sabır, dayanıklı olmaktır, zorlukları göğüslemektir. Bu sebeple de Yüce Rabbimiz, mü'minlere umdukları kurtuluşa erebilmeleri için sabretmelerini, sabır yarışında düşmanları geçmelerini açıkca emretmektedir. Bütün zorluklara dayanmanın mü'mine daha çok gerektiğini ve yakıştığını hatırlatmaktadır. Allah'ın yardımının sabredenlerle beraber olmasının hikmeti de bu olsa gerektir.

Sabır, müslümanın öz sermâyesidir. Buna potansiyel güç de denebilir. Kendilerinden yardım beklenen kimseler her zaman yardımcı olmayabilir. Atalarımız ne güzel söylemişlerdir: "Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz." Ama mü'min kendi aslî sabır gücü ile ayakta durabilirse, en büyük zorlukları aşacak, ulaşmak istediği hedeflere kavuşacaktır. Bu sebeple sabrın ziyâ olduğunu aslâ unutmamak, daima sabır ışığını önde tutmak gerekmektedir. **"Birbirlerine sabrı tavsiye edenler"**in hüsrân ve zarardan kurtulduğunu haber veren **Asr sûresi**, müslümana yapılabilecek en iyi yardımın sabır tavsiyesi olduğunu belgelemektedir.

Sabrın “**ziyâ**”, namazın “**nûr**” diye tanıtılması, sabrın insan hayatındaki herşeyi kuşattığını göstermektedir. Zira “**Sabır ve zamanın halletmediği mesele yoktu**r”. O halde zorluklar karşısında hemen teslim olmamak, doğruda ve hakta direnmek gerekmektedir. Halledilmez gibi gözüken problemler bile sabır ve zamanla çözülecektir. Bu da sabrın “ziyâ” olduğuna bir başka delildir.

Kur’ân-ı Kerîm hidâyet rehberidir. İslâm’ın ana kaynağıdır. İnsanlar ona inanmakla, mü’minler de hükümlerini yaşamakla yükümlüdür. Kur’an, ona bağlı kalmaya çalışanların lehinde, “inandım” dediği halde hükümlerine uymayanların da aleyhinde delildir. Çünkü her şeyi açıklamış ve kimseye bahâne bulma imkânı bırakmamıştır. Diğer taraftan mü’minler, aralarındaki ihtilafları çözmek için Kur’an’a başvuracaklar, Kur’an da onların ya lehinde ya da aleyhinde delil olacaktır. Yani müslümanlar Kur’an’a göre değerlendirileceklerdir.

Her yeni gün herkes için yeni bir pazardır. Bu pazarda, bir bakıma insanın dünya ve âhireti alınıp satılmaktadır. Kimileri meşrû sınırlar içinde kalmaya çalışır, kendileri için kârlı bir gün geçirmiş olurlar. Kimileri de sınırlara dikkat etmez, ne pahasına olursa olsun arzularına ulaşmak isterler. Böylece kendileri için hiç de iç açıcı olmayan bir gelecek hazırlamış olurlar. Bu sebeple disiplinli bir müslüman olmaya, her gün yeniden niyet ve gayret edilmelidir. “**Nefislerini Allah’ın satın aldığı mü’minlerden**” [Tevbe sûresi (9), 111] olmaya bakılmalıdır.

Bu hadîs-i şerîfin birbiriyle irtibatsız gibi gözüken cümlecikleri arasında aslında tam bir uyum ve bütünlük bulunmaktadır. Tahâret ile namaz arasında, elhamdülillâh duası ile iman ve Kur’an arasında, sadaka ile pazardaki alış-veriş arasında ve bütün bu unsurlar ile sabır arasında sıkı bir bağ vardır. Sonuçta hadisimiz müslümanı, sabra dayalı bir iman, ibadet, zikir, hayır ve ticaret hayatının sahibi olarak tanımlamakta ve bizlerden böylesi müslümanlardan olmaya çalışmamızı istemektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’minin hayatında sabrın yeri son derece önemlidir. Sabır mü’minin enerji ve ışık kaynağıdır.

2. Sabır, zafer ve başarının temel şartıdır. Zira, **“Allah’ın yardımı sabredenlerle beraberdir.”**

3. Sabır, katlanmak değil, göğüs germektir.

4. Abdest, zikir, namaz, sadaka, Kur’ân-ı Kerîm, bunların her biri mü’minin hayatında ayrı ayrı yer ve rol sahibi değerlerdir.

5. Günlük hayat bir pazar sahnesidir. Her müslümanın bu hayat pazarında “iyi bir müslüman” olarak yerini alması gerekmektedir.

27- وَعَنْ أبِي سَعِيدٍ بْن مَالِك بْن سِنَانٍ الخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ نَاساً مِنَ الأنصَارِ سَأَلُوا رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فأعْطاهُم ، ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ ، حَتَّى نَفِدَ مَا عِنْدَهُ ، فَقَالَ لَهُمْ حِينَ أَنفَقَ كُلَّ شَيْءٍ بِيَدِهِ : « مَا يَكُنْ مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ أدَّخِرَهُ عَنْكُمْ ، وَمَنْ يسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ الله وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ ، وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ . وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْراً وَأوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

27. Ebû Saîd Sa’d İbni Mâlik İbni Sinân el-Hudrî *radıyallahu anhüm*â’dan nakledildiğine göre, Medineli müslümanlardan bir kısmı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den bir şeyler istediler. O da verdi. Sonra yine istediler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, elindekiler bitinceye kadar verdi. Verebileceği şeyler tükenince onlara şöyle hitab etti:

“Yanımda bir şeyler olsaydı, onları sizden esirgemez, verirdim. Kim dilenmekten çekinir, iffetli davranırsa, Allah onun iffetini arttırır. Kim tok gözlü olmak isterse, Allah onu başkalarına muhtaç olmaktan kurtarır. Kim de sabretmeye gayret ederse, Allah ona sabır verir. Hiç bir kimseye, sabırdan daha hayırlı ve büyük bir lutufta bulunulmamıştır.”

Buhârî, Zekât 50, Rikak 20; Müslim, Zekât 124. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 28; Tirmizî, Birr 77; Nesâî, Zekât 85

Açıklamalar

Önceki hadiste sabrın bir "ziyâ" olduğuna dikkat çekilmişti. Burada ise, maddî ihtiyaçlar karşısında sabretmenin, sabredilmesi gereken konuların başında geldiği anlatılmaktadır.

Tarihen sabit bir gerçektir ki, Hz. Peygamber, müslümanların yegâne sığınağı idi. Başı sıkışan, bunalan, aç kalan, herhangi bir meselesi olan hep ona koşar, ondan medet umardı. Efendimiz de müslümanların meselelerini çözmekten asla kaçınmaz, maddi mânevî çâreler bulurdu. Hadiste görüldüğü gibi onun, elinde avucunda bulunan her şeyi verdiği zamanlar da olurdu. Ancak müslümanların ihtiyaçları büyüktü. Onlar yine istemeye devam edince de "*Elimde verecek bir şey olsa, onu sizden asla esirgemezdim*" diye durumu açıklardı. Sonra da müslümanları bilgilendirmek ve eğitmek maksadıyla, dilenerek, isteyerek ihtiyaç gidermenin bir yol olsa bile, asıl tavrın, kimseye ihtiyaç arzetmemek, yüz suyu dökmemek olduğunu, böyle davrananları Allah'ın başkalarına muhtaç etmeyeceğini hatırlatırdı. Herkesin, ihtiyâcını kendi içinde firenlemesi gerektiğini anlatırdı. Sabretmenin, yokluğa, sıkıntıya göğüs germenin insanı, daha güçlü kılacağını açıklardı. **Sabrın, âdetâ kendi kendini yenileyen** bir özellik olduğunu öğretirdi. *"Kim sabretmek için gayret sarfederse, Allah ona sabır verir"* beyanı, **sabrı temin eden gücün yine bizzat sabır** olduğunu anlatmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, istemekle de giderilemeyecek ihtiyaçlar olabilir. Göz ve gönül tokluğu, başkalarının yardımıyla bir şeylere kavuşmaktan çok daha sağlıklı ve şerefli bir yoldur. Mü'mine de bu yakışır. Bu sebeple olacaktır ki, Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hadisin son kısmında kesin bir gerçeğe dikkat çekmiştir: *"Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve engin bir lutufta bulunulmamıştır."*

Her ikrâmın bir sonu, bir sınırı vardır. Ancak sabır öyle bir nimet ve ikrâmdır ki, hayatın her safhasını kucaklar ve her türlü şartta sahibinin izzet ve şerefini korumasını sağlar. Bir önceki hadiste "**ziyâ**" olarak tanımlanan sabır, bu hadiste "*en hayırlı ve hayatı kucaklayan bir nimet*" olarak tanıtılmakta, onun ziyâsının insan hayatını nasıl etkilediği ortaya konulmuş olmaktadır. Hakikaten de insanı merde, nâmerde el-avuç açmaktan müstağni kılan sabır, en büyük ve en etkin bir nimet ve ilâhî bir lutuftur.

Sabretmesini bilmeyen kişi varlıklı da olsa, yoksul da olsa, daima rahatsızdır, doyumsuz ve tatminsizdir. Her zaman açtır. Ancak sabır sayesinde insan, kendi kendisini frenlemeyi başarabilir. Hem yokluğun hem varlığın, hem acının hem neş'enin, hem belânın hem nimetin tehlikesine karşı mü'minin en güvenli kalkanı sabırdır. Hadisimiz bize işte bunu telkin etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* büyük kerem sahibiydi.

2. Sabır, hayatın tümünü kapsayan hayırlı bir nimet ve en güzel vasıftır.

3. Sabretmek için gayret edeni Allah muvaffak kılar.

4. Maddi ihtiyaçlar karşısında sabır insana şerefli bir hayat yaşama imkânı verir.

5. Asıl zenginlik gönül tokluğudur.

28- وَعَنْ أبي يَحْيَى صُهَيْبِ بْنِ سِنَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «عَجَباً لأمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لأِحَدٍ إلاَّ لِلْمُؤْمِن : إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْراً لَهُ ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خيْراً لَهُ » رواه مسلم .

28. Ebû Yahyâ Suheyb İbni Sinân *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'minin durumu gıbta ve hayranlığa değer. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sadece mü'minde vardır: Sevinecek olsa, şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayır olur." Müslim, Zühd 64

Suheyb-i Rûmî

*Hadisimizin râvisi Suheyb İbni Sinân, **Suheyb-i Rûmî** diye meşhur bir sahâbîdir. Çocuk yaşta önce Rumlara sonra da Araplara esir düştü. Mekke'de İbni Ced'ân'ın müttefiği olarak bulunurken Ammâr İbni Yâsir radıyallahu anh'den İslâmiyeti öğrenip hemen müslüman oldu. İnancı uğruna işkenceye uğrayan ilk müslümanlardandı. Nesi var nesi yoksa, hepsini müşriklere vererek Medine'ye bin bir zahmetle hicret etti. Medine'de hastalandı. Hz. Peygamber Medineyi teşrif edince Suheyb, durumunu ona arzetti. Hz. Peygamber onu, "**İnsanlar arasında öyleleri var ki, Allah rızası uğrunda kendilerini satarlar**"* [Bakara sûresi (2), 207] *âyetini okuduktan sonra "Ebû Yahya! Sen bu*

alışverişte zarar etmiş değilsin!” buyurarak müjdeledi (Hâkim, el-Müstedrek, III, 398). Ok atmada büyük bir mahâret sahibi olan Hz. Suheyb, Hz. Peygamber’in maiyyetinde bütün savaşlara katıldı. Hz. Ömer’in sûikasta uğradığı günlerde halifenin isteği üzerine yeni halife seçilinceye kadar üç gün süre ile Hz. Ömer’e vekâleten halifelik yaptı.

Orta boylu, kırmızı tenli, çok cömert bir insan olan Suheyb’in dilinde hafif bir kekemelik vardı.

Birgün Hz. Ömer kendisine:

- “Oğlun olmadığı halde Ebû Yahya künyesiyle anılıyor, Araplardan olduğunu söylüyor ve pek çok yemek ikrâmında bulunuyorsun. İsrafçı sayılmaz mısın?” diye takıldı.

O şu cevabı verdi:

- “Bana Ebû Yahya künyesini veren Resûl-i Ekrem’dir. Ben Musul ahâlisinden Nemir İbni Kâsıt hânedânındanım. Ancak küçük yaşta esir düşüp ailemi ve kavmimi kaybettim. Resûl-i Ekrem “En iyileriniz, yemek yediren ve selam verendir” buyurduğu için fazlaca yemek ikrâmında bulunuyorum” (bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 16).

Bütün ömrünü İslâmiyet uğrunda büyük fedâkarlıklarla geçirmiş olan Suheyb-i Rûmî, hicretin 38. yılında 73 yaşında iken vefat etmiş ve Medinedeki Bakî’ kabristanına defnolunmuştur.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İmanı uğrunda Mekke müşriklerinin dayanılmaz işkencelerine uğramış olan bu çilekeş ve büyük sahâbînin rivâyet ettiği hadîs-i şerifte sevgili Peygamber Efendimiz, mü’minin imrenilecek durumuna, onun her hal ü kârda hayır üzere ve mutlu olduğuna dikkat çekmekte, dolayısıyla müslümanları sabır ve şükre davet etmektedir. Bilinen bir gerçektir ki, hayır içinde olmak, kâr etmek, mutlu yaşamak, yarınlara umutla bakmak her insanın temel arzusudur. Şerre, kötülüğe, mutsuzluğa, zarara râzı olacak akıllı bir kişi düşünmek mümkün değildir. Zira böyle bir şey fıtrata aykırıdır.

Bunun yanında dünyanın meşakkatler, sıkıntılar külfetler ve tezatlar yurdu olduğu da bir başka gerçektir. Bu sebeple tezatlar içinde doğruyu bulmak, sıkıntılar içinde mutlu olabilmek, külfetler içinde boğulmadan, kötülüğe kapılmadan hayr üzere hayatı sürdürebilmek büyük bahtiyarlıktır. İşte insanı bu bahtiyarlığa ve başarıya ulaştıran özellik tek kelime ile **iman**’dır. Çünkü iman duygu ve davranışlarda orta hallilik (itidal) ve hayırda devamlılık (istikrar) kaynağıdır. İnsanlar hatayı itidallerini

kaybettikleri anda işlerler. İman, ilâhî irâde ile irtibat kurmak demektir. Bu irtibat kesintiye uğrarsa, insan tehlike, zarar ve şerle karşı karşıya kalır.

Hayat sevinç-üzüntü şeridi halinde devam edip gider. Sevinç vesileleriyle karşılaşınca şımarmak, üzüntü sebepleriyle yüz yüze gelince ölçüsüz şekilde üzülmek, mü'minin iradesini, aşırılıktan uzak orta halli yaşayışını etkileyip onu büyük yanlışlara sürükleyebilir. İşte bu tehlikeli ortamdan mü'min, *nimete kavuşunca şükretmek, sıkıntıya düşünce sabır* göstermekle kurtulur.

Hadisimiz, olgun müslümanın öteki insanlardan farklı olan bu özelliğine işâret etmekte, inananlara hayat mücâdelesinde güçlü ve mutlu olmanın en doğru yolunu göstermektedir.

İnsanların olaylar karşısında gösterdikleri tepkiler değişiktir. Çok büyük sevinç anlarını geçiştiriveren kişilerin yanında, her türlü kaydı unutmuş görünerek, olmadık aşırılıklara düşenler de görülmektedir. Büyük sıkıntıları büyük bir metânetle karşılayanlar olduğu gibi, çok küçük sıkıntıları bile dayanılması imkânsız felâketmiş gibi büyütüp feryâd ü figân edenler, hatta işi daha da ileri götürüp - Allah saklasın - kendi canına kıyanlar, intihara kalkışanlar da bulunmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, şükür şımarıklığa, aşırılığa, dolayısıyla nimetin zevâline engel olma irâdesidir. Sabır, belâyı daha başka belâlara sebep kılmama, günahı günahlara gerekçe yapmama disiplinidir. Hadisimiz, bu irade ve disiplinin sadece olgun mü'mine has olduğunu haber vermekte, imanın, tepkilerimize olan etkisini gözler önüne sermektedir.

Hadisimizden anladığımıza göre, mü'min olmak demek, belâ ve sıkıntıya uğramamak demek değildir [bk. Ankebût sûresi (28), 2]. Öteki insanlar gibi mümin de sıkıntılarla karşılaşır, imtihan olunur. Ne var ki o, bu sıkıntı ve musibet ortamından kurtulma imkânına, sabır gibi bir can yeleğine sahiptir.

O halde "çekilmesi güçleşen dünya hayatı"nın, "yaşanması istenen" bir hayat haline gelebilmesi için gerçek anlamda mü'min olma yarışına girmek lazımdır. "Dayanıklı mü'min" olmak konusunda öteki mümin kardeşlerimize destek olmak gerekmektedir. Hadisimizin ihtivâ ettiği hayret karışımı takdirin ve teşvikin anlamı bu olsa gerektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İman, belâ ve musibete uğramaya mâni değildir.

2. Sabretmek suretiyle belâ nimete dönüştürülebilir.

3. Nimete şükür, nimetin arttırılmasına sebep olduğu gibi, belâya sabır da onun hayra dönüşmesine vesile olur.

4 Şükür ve sabır, bütün hayatı hayır üzere geçirme imkânıdır. Bunu da Allah Teâlâ mü'minlere ihsan buyurmuştur.

29- وعنْ أَنسٍ رضِيَ الله عنْهُ قَالَ : لمَّا ثقُلَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جَعَلَ يتغشَّاهُ الكرْبُ فقَالتْ فاطِمَةُ رَضِيَ الله عنْهَا : واكَرْبَ أَبَتَاهُ ، فَقَالَ : « ليْسَ عَلَى أبيك كرْبٌ بعْدَ اليَوْمِ » فلمَّا مَاتَ قالَتْ : يَا أبتَاهُ أَجَابَ ربّاً دعَاهُ ، يا أبتَاهُ جَنَّةُ الفِرْدَوْسِ مأوَاهُ ، يَا أَبَتَاهُ إِلَى جبْرِيلَ نْنعَاهُ ، فلَمَّا دُفنَ قالتْ فاطِمَةُ رَضِيَ الله عَنهَا : أطَابتْ أنفسُكُمْ أَنْ تَحْثُوا عَلَى رسُول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم التُّرابَ ؟ روَاهُ البُخاريُّ .

29. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hastalığı ağırlaşınca sıkıntıları çoğaldı. Durumu gören Fâtıma *radıyallahu anhâ*:

- Vah babacığım, ne büyük sıkıntın var! dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **"**(Kızım)**, bugünden sonra babanın sıkıntısı olmayacak"** buyurdu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat edince, bu defa Fâtıma *radıyallahu anhâ:*

- Allah'ın çağrısına icâbet eden babacığım vah, mekânı Firdevs cenneti olan babacığım vah, kara haberini ancak dostu Cebrail'le paylaşacağımız babacığım vah, diye ağladı.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in defninden sonra da Hz. Fâtıma duygu ve üzüntülerini şöyle dile getirdi:

- Resûlullah'ın üzerine (çarçabuk) toprak atmaya eliniz nasıl vardı, gönlünüz nasıl râzı oldu?

Buhârî, Meğâzî 83. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 65

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte, sabır konusunda Peygamber Efendimiz'in tavrını görmekteyiz. "Sekerât-ı mevt" denilen, can çekişme sırasındaki şiddetli sıkıntıları yaşamak bakımından Hz. Peygamber diğer müslümanlardan farklı bir durumda değildi. O da sıkıntı çekiyordu. Ancak şikâyet etmiyor, sabrediyordu. Sevgili kızı Hz. Fâtıma, durumu görünce dayanamamış, babasına karşı duyduğu derin muhabbetin tabiî bir sonucu olarak üzüntüsünü dile getirmiş, "Vah babacığım, ne kadar da büyük sıkıntın var" deyivermişti. Efendimiz kızını teselli etmek ve "her sıkıntının bir sonu olduğu"nu belirtmek maksadıyla, "Bugünden sonra baban sıkıntı çekmeyecek" buyurmuş, bu bitmek üzere olan sıkıntıları sabırla karşıladığını duyurmuştu.

Hz. Peygamber'in bu sözleriyle vefâtını haber verdiğini Hz. Fâtıma'nın o anda anlayıp anlamadığını bilemiyoruz. Ancak, anlamışsa bile, sevgili babası için sıkıntısız bir gelecek müjdesi almış olmaktan biraz teselli bulduğunu tahmin edebiliriz.

Hz. Peygamber'in vefâtından sonra Hz. Fâtıma'nın söyledikleri, üzüntüsünün tabiî bir ifâdesidir. Bu ifâdede aşırılık yoktur. Hatta onun, Hz. Peygamber'in âhiretteki mevki ve makamlarını anarak kendi kendini bir anlamda teselli ettiğini bile düşünebiliriz. "Vah" diye üzüntüsünü dile getirmesi, onun Hz. Peygamber'in vefatını kabullenemediği mânasına gelmez. Ölüm haberini dostlara ulaştırmak âdettendir. Hz. Fâtıma da bu geleneğin bir uzantısı olarak hâdiseyi Cebrâil'e haber vermekten ve acıyı onunla paylaşmaktan söz etmiştir.

Bir rivâyette, hadisimizin râvisi Hz. Enes'e hitâben söylediği kaydedilen son cümle, Hz. Fâtıma'nın olay karşısındaki hislerini ifade açısından fevkalâde dikkat çekicidir. "Resûlullah'ın üzerine toprak atmaya nasıl eliniz vardı, nasıl gönlünüz razı oldu?" Bu söz onun, Hz. Peygamber'in defnedilmesini içine sindiremediğini göstermez. Olsa olsa bu işin bu kadar çabuk ve kısa zamanda yapılması onu şaşırtmış olabilir. Hz. Enes'in

herhangi bir cevap vermemiş olması da bu sözlerin üzüntülü anlarda tabiî karşılanabilecek türden olduğunu gösterir.

Hem unutulmamalıdır ki sabır, hiç üzülmemek demek değildir. Sınırı aşmayan söz ya da fiillerle sıkıntıları geçiştirmesini becerebilmektir. Hz. Fâtıma'nın yanık sözlerinde de bunu görmekteyiz.

Bu olay, bir yandan sabrın gerçekten büyük ve zor bir iş olduğunu gösterirken, bir yandan da bizzat Hz. Peygamber ve ailesinin bu konudaki davranışlarını gözler önüne sermekte, konuya ait sünnetteki tabiîliği ümmete öğretmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Ölmek üzere olan kişiye üzülmek ve acımak tabiî bir hâdisedir.

2. Vefatından sonra kişiyi vasıflarıyla anmak câizdir.

3. Peygamber Efendimiz, ölüm öncesi sıkıntılarına sabretmesiyle de ümmetine örnek olmuştur.

30- وعنْ أبي زيْد أُسامَةِ بن زيد حَارِثَةَ موْلَى رسُول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وحِبَّهِ وابْنِ حبِّهِ رضِـيَ الله عنهُمَا ، قالَ : أَرْسلَتْ بنْتُ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : إنَّ ابْنِي قَدِ احتُضِرَ فاشْهدْنَا ، فأَرسَلَ يقْرِئُ السَّلامَ ويَقُول : « إن للَّه مَا أَخَذَ ، ولهُ مَا أَعْطَى ، وكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بأجَلٍ مُسمًّى ، فلتصْبِر ولتحْتسبْ » فأرسَلَتْ إِلَيْهِ تُقْسمُ عَلَيْهِ ليأْتيَنَّها. فَقَامَ وَمَعَهُ سَعْدُ بْنُ عُبادَةَ، وَمُعَاذُ ابْنُ جَبَلٍ ، وَأُبَيُّ بْنَ كَعْبٍ ، وَزَيْدُ بْنِ ثَابِتٍ ، وَرِجَالٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ ، فَرُفِعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الصبيُّ ، فأقعَدَهُ في حِجْرِهِ ونَفْسُهُ تَقعْقعُ ، فَفَاضتْ عَيْناهُ ، فقالَ سعْدٌ : يَا رسُولَ الله مَا هَذَا ؟ فقالَ: « هَذِهِ رَحْمةٌ جعلَهَا اللَّهُ تعَلَى في قُلُوبِ عِبَادِهِ » وفي روِايةٍ : «

فِي قُلَوبِ مِنْ شَاءَ مِنْ عِبَادِهِ وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللّهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

وَمَعْنَى « تَقَعْقَعُ » : تَتحَرَّكُ وتَضْطَرِبُ .

30. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in azadlısı, dostu ve dostunun oğlu olan Ebû Zeyd Üsâme İbni Zeyd İbni Hârise *radıyallahu anhümâ*'dan nakledildiğine göre o şöyle dedi:

Kızı (Zeynep), Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Oğlum ölmek üzeredir, lutfen bize kadar geliniz, diye haber gönderdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Alan da veren de Allah'tır. O'nun katında her şeyin belli bir vakti vardır. Sabretsin ve ecrini Allah'tan beklesin"**, buyurarak kızına selâm gönderdi.

Bunun üzerine Kızı, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'e*;

- Ne olur, mutlaka gelsin, diye tekrar haber yolladı.

Bu defa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanında Sa'd İbni Ubâde, Muâz İbni Cebel, Übeyy İbni Kâ'b, Zeyd İbni Sâbit ve başka bazı sahâbîler olduğu halde kalkıp kızına gitti. Çocuğu Hz. Peygamber'e verdiler, kucağına aldı. Yavrucak pek zor nefes almaktaydı. Resûlullah'ın gözlerinden yaşlar boşandı.

Durumu gören Sa'd İbni Ubâde:

- Ey Allah'ın Resûlü, bu ne haldir? dedi. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- **"Bu, Allah'ın, kullarının kalbine koymuş olduğu merhamet duygusudur"** buyurdu.

Hadisin bir başka rivâyetinde Hz. Peygamber, **"Bu, dilediği kullarının kalbine Allah'ın koyduğu bir rahmettir. Zaten Allah ancak, merhametli kullarına rahmet eder"** buyurmuştur.

Buhârî, Cenâiz 33, Müslim, Cenâiz, 9, 11. Ayrıca bk. Buhârî, Eymân 9, Merdâ 9, Tevhîd 25; Ebû Dâvûd, Cenâiz 24, Edeb 58; Nesâî, Cenâiz 22; İbni Mâce, Cenâiz 53

Üsâme İbni Zeyd

Hadisimizin râvîsi Üsâme İbni Zeyd radıyallahu anhümâ "hibbu Resûlullah" (Resûlullah'ın sevgilisi) lakabı ile bilinmektedir. Resûlullah'ın onu ve torunu Hasan'ı kucağına alıp **"Allahım, ben bu ikisini seviyorum, sen de sev onları!"** *buyurduğunu rivayet etmektedir.*

Üsâme, küfür, şirk ve Câhiliye pisliklerine hiç bulaşmadı. Hicretten sonra savaşlar başlayınca, yaşı küçük olduğu için ilk harblere katılamadı . Fakat kısa zamanda seriyyelerde er ve komutan olarak görev aldı. Mekke fethinde ve sonraki harblerde bulundu.

Üsâme bir harbte başından geçen olayı şöyle anlatır:

Medineli bir müslüman ile birlikte bir müşriki takibe başladık. Yakalanacağını anlayınca Lâ ilâhe illallah deyiverdi. Medineli müslüman derhal silahını geri çekti. Ben ise, onun canını kurtarmak maksadıyla kelime-i tevhîd'i söylediğini düşünerek aman vermeyip adamı öldürdüm. Dönüşte durumu Resûlullah'a haber verdiğimizde:

- "Ey Üsâme!, Lâ ilâhe illallah diyen birini mi öldürdün?" *diye o kadar çok tekrar etti ki, ben o gün müslüman olmayı ve o adamı öldürmemiş olmayı temenni ettim.*

- *"Bundan böyle asla Lâ ilâhe illallah diyen kimseyi öldürmeyeceğim" dedim. Resûlullah:*

- "Benden sonra da mı Ey Üsâme?" *buyurdu.*

Ben de:

- *"Evet, sizden sonra da" dedim.*

Hz. Üsâme'nin, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayan olaylarda hiçbir tarafı tutmayıp olaylara karışmamasında muhtemelen bu kararı etkili olmuştur.

Üsâme, Hz. Peygamber tarafından daha 18 yaşında bir delikanlıyken, büyük sahâbilerden bir çoğunun er olarak bulunduğu orduya komutan tayin edilmiştir. Ne var ki, Resûlullah'ın hastalığı sebebiyle Medine'den ayrılmayan Üsâme ordusu, Efendimiz'in defninden sonra Halife Hz. Ebû Bekir'in emriyle göreve çıkmıştır. Görevini başarı ile tamamlamış ve Medine'de büyük sevinç gösterileri ile karşılanmıştır.

Hz. Ömer, Üsâme ile karşılaştığında ona şöyle derdi:

- *Selâm sana ey emîr! Resûlullah vefat ettiğinde sen bizim emirimizdin.*

Ömrünün 20 yılını Hz. Peygamber'in çok yakınında geçirmiş bulunan Hz. Üsâme, Hz. Peygamber'den 128 hadis rivayet etmiştir. Bunlardan on beşini Buhârî ve Müslim birlikte rivayet etmişlerdir.

*Hz. Peygamber'in "***Allah ve Resûlünü seven, Üsâmeyi sevsin!"** *buyruğunun muhatabı bu yiğit sahâbî, 60 yaşındayken hicrî 54. yılda vefat etti.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

925 ve 928 numaralarda tekrarlanacak olan hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz'in sözü edilen kızı, Zeyneb'tir. Bu durum, *Musannef* adlı büyük hadis kitabıyla tanınan İbni Ebû Şeybe'nin bir rivâyetinde açıkca görülmektedir.

Can çekişen yavrunun adı, Ali İbni Ebü'l-Âs'tır. Ebü'l-Âs, Hz. Zeyneb'in ilk kocasıdır.

Kızının çağırdığını duyunca Hz. Peygamber'in kalkıp gitmemesi, ancak Hz. Zeyneb'in yemin vererek gönderdiği son haber üzerine gitmesi, bir kaç ihtimalle açıklanabilir:

Hz. Peygamber o anda ya önemli bir işle meşgul bulunuyordu; ya da Hz. Zeyneb'i eğitmek, Allah'a tam teslim olmak gerektiği fikrini ona vermek istemişti veya bu tür çağrıları alınca hemen gitmenin gerekli olmadığını beyan etmek istemişti.

Hadisin râvîsi Üsâme İbni Zeyd, haberi Hz. Peygamber'e verdikleri zaman çocuğun can çekişmekte olduğunu, zor nefes aldığını Buhârî'nin bir başka rivâyetinde daha açık ve duygulu ifâdelerle anlatmaktadır. İşte bu manzara karşısında rahmet peygamberi Efendimiz'in gözleri yaşarmıştır.

Hazrec Kabilesi reisi büyük sahâbî Sa'd İbni Ubâde'nin:

- Ölüye ağlamayı yasakladığın halde bu göz yaşları nedir, ya Resûlallah? diye sorması, onun her türlü üzüntü ve göz yaşını, yasak edilen yaka-paça yırtarak ve bağırıp çağırarak ağlamak **(niyâha)** hükmünde sanmasındandır. Efendimiz ise, sessiz ve ılık göz yaşı dökmenin, Allah Teâlâ'nın, kullarına verdiği merhamet ve acıma hissinin tabiî ve güzel bir neticesi olduğunu söylemiş; Allah'ın, ancak merhamet sahiplerine rahmet edeceğini bildirmek suretiyle böylesi üzüntünün hem yasak olmadığını hem de mertliğe ve yiğitliğe aykırı bulunmadığını anlatmıştır.

Hz. Peygamber'in, kızı Zeyneb'e haberci ile ulaştırdığı sözleri, tam bir tâziye ve teselli örneğidir: "*Alan da veren de Allah'tır. Her canlının belli bir ömrü vardır. Sabretsin ve ecrini Allah'tan beklesin.*" İşte bu hâl, başa gelene rızâ çizgisidir. Sabır da zaten her zamankinden çok böyle yerde gereklidir.

Burada üç ayrı senedle gelmesine rağmen, iki senedinin tenkid edilmiş olması sebebiyle "zayıf" sayılan bir rivâyeti, Hz. Peygamber'in Muâz İbni Cebel'e yazdığı mektubun tercümesini, bir tâziye örneği olarak kaydetmek istiyoruz.

" Bismillahirrahmanirrahim

Allah'ın resûlü Muhammed'den Muâz İbni Cebel'e...

Allah'ın selâmı üzerine olsun...

Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamdettiğimi sana iletmek isterim. İmdi; Allah ecrini artırsın, sana sabretme gücü versin. Bizi ve seni şükre muvaffak kılsın. Zira canlarımız, mallarımız, evlâd ü iyâlimiz, azîz ve celîl olan Allah'ın bize tatlı hibeleri, geçici bir süre için yanımıza bıraktığı emânetleri cümlesindendir. Allah sana o çocuğu vermekle seni sevindirdi. Şimdi de onu büyük bir ecir karşılığında senden aldı. Onun karşılığında Allah'tan rahmet, mağfiret ve hidâyet bekliyorsan, sabret.. Üzüntü ve kederin, ecrini yok etmesin, sonra pişman olursun.

Bil ki, ağlayıp sızlamak hiç bir şeyi geri getirmez, hüzün ve kederi de defedemez; başa gelecek olan zaten gelmiştir (Hâkim, el-*Müstedrek*, III, 273. Hadisin durumu hakkında bilgi için bk. İbni Arrâk,*Tenzîhu'ş-şerî'a*, II, 368).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Feryâd ü figân etmeksizin ölüye ağlamak câizdir.

2. Fazilet sahibi kişileri ölmek üzere olan hastanın yanına getirmek, gelmek istemezlerse, gerekiyorsa ısrar etmek câizdir.

3. Ölüm olayından önce ölünün yakınlarına sabır tavsiye edilir.

4. Çocuk da olsa hasta ziyâreti meşrûdur ve bu ziyârete izinsiz de gidilebilir.

31- وَعَنْ صُهَيْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ قَالَ : « كَانَ مَلِكٌ فِيمَنْ كَانَ قبْلَكُمْ، وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ ، فَلَمَّا كَبِرَ قَالَ لِلْمَلِك : إِنِّي قَدْ كَبِرْتُ فَابعَثْ إِلَيَّ غُلاَماً أُعَلِّمْهُ السِّحْرَ ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ غُلاَماً يعَلِّمُهُ

، وَكَانَ فِي طَرِيقِهِ إِذَا سَلَكَ رَاهِبٌ، فَقَعَدَ إِلَيْهِ وَسَمِعَ كَلاَمهُ فأَعْجَبهُ ، وَكَانَ إِذَا أَتَى السَّاحِرَ مَرَّ بالرَّاهِب وَقَعَدَ إِلَيْه ، فَإِذَا أَتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ ، فَشَكَا ذَلِكَ إِلى الرَّاهِبِ فقال : إِذَا خَشِيتَ السَّاحِر فَقُلْ : حبَسَنِي أَهْلي ، وَإِذَا خَشِيتَ أَهْلَكَ فَقُلْ: حَبَسَنِي السَّاحرُ .

فَبيْنَمَا هُو عَلَى ذَلِكَ إِذْ أتَى عَلَى دابَّةٍ عظِيمَة قدْ حَبَسَت النَّاس فقال : اليوْمَ أعْلَمُ السَّاحِرُ أفْضَل أم الرَّاهبُ أفْضلَ ؟ فأخَذَ حِجَراً فقالَ : اللهُمَّ إنْ كان أمْرُ الرَّاهب أحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ أَمْرِ السَّاحِرِ فاقتُلْ هَذِهِ الدَّابَّة حتَّى يمْضِيَ النَّاسُ ، فرَماهاَ فقتَلَها ومَضى النَّاسُ، فأتَى الرَّاهب فأخبَرهُ . فقال لهُ الرَّاهبُ : أىْ بُنيَّ أنْتَ اليوْمَ أفْضلُ منِّي ، قدْ بلَغَ مِنْ أمْركَ مَا أَرَى ، وإِنَّكَ ستُبْتَلَى ، فإنِ ابْتُليتَ فَلاَ تدُلَّ عليَّ ، وكانَ الغُلامُ يبْرئُ الأكْمةَ والأبرصَ ، ويدَاوي النَّاس مِنْ سائِرِ الأدوَاءِ . فَسَمعَ جلِيسٌ للملِكِ كانَ قدْ عمِىَ، فأتَاهُ بهداياَ كثيرَةٍ فقال : ما ههُنَا لك أجْمَعُ إنْ أنْتَ شفَيْتني ، فقال إنِّي لا أشفِي أحَداً، إِنَّمَا يشْفِي الله تعَالى، فإنْ آمنْتَ بِاللَّهِ تعَالَى دعوْتُ الله فشَفاكَ ، فآمَنَ باللَّه تعَالى فشفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى ، فأتَى المَلِكَ فجَلَس إليْهِ كما كانَ يجْلِسُ فقالَ لَهُ المَلكُ : منْ ردَّ علَيْك بصَرك؟ قال : ربِّي . قَالَ: ولكَ ربٌّ غيْرِي ؟، قَالَ : رَبِّي وربُّكَ الله ، فأَخَذَهُ فلَمْ يزلْ يُعذِّبُهُ حتَّى دلَّ عَلَى الغُلاَمِ فجئَ بِالغُلاَمِ ، فقال لهُ المَلكُ : أىْ بُنَيَّ قدْ بَلَغَ منْ سِحْرِك مَا تَبْرِئُ الأكمَهَ والأبرَصَ وتَفْعلُ وَتفْعَلُ فقالَ : إِنِّي لا أشْفي أحَداً ، إنَّما يشْفي الله تَعَالَى، فأخَذَهُ فَلَمْ يزَلْ يعذِّبُهُ حتَّى دلَّ عَلَى

الرَّاهِبِ ، فجِئ بالرَّاهِبِ فقيل لَهُ : ارجَعْ عنْ دِينكَ، فأبَى ، فدَعا بالمنْشَار فوُضِع المنْشَارُ في مفْرقِ رأسِهِ، فشقَّهُ حتَّى وقَعَ شقَّاهُ ، ثُمَّ جِئ بجَلِيسِ المَلكِ فقِلَ لَهُ : ارجِعْ عنْ دينِكَ فأبَى ، فوُضِعَ المنْشَارُ في مفْرِقِ رَأسِهِ ، فشقَّهُ به حتَّى وقَع شقَّاهُ ، ثُمَّ جئ بالغُلامِ فقِيل لَهُ : ارجِعْ عنْ دينِكَ ، فأبَى ، فدَفعَهُ إلَى نَفَرٍ منْ أصْحابِهِ فقال : اذهبُوا بِهِ إلَى جبَلِ كَذَا وكذَا فاصعدُوا بِهِ الجبلَ ، فـإذَا بلغتُمْ ذروتهُ فإنْ رجعَ عنْ دينِهِ وإلاَّ فاطرَحوهُ فذهبُوا به فصعدُوا بهِ الجَبَل فقال : اللَّهُمَّ اكفِنيهمْ بمَا شئْت ، فرجَف بِهِمُ الجَبَلُ فسَقطُوا ، وجَاءَ يمْشي إلَى المَلِكِ ، فقالَ لَهُ المَلكُ : ما فَعَلَ أصحَابكَ ؟ فقالَ : كفانيهمُ الله تعالَى ، فدفعَهُ إِلَى نَفَرَ مِنْ أصْحَابِهِ فقال : اذهبُوا بِهِ فاحملُوه في قُرقُور وَتَوسَّطُوا بِهِ البحْرَ ، فإنْ رَجَعَ عنْ دينِهِ وإلاَّ فَاقْذفُوهُ ، فذَهبُوا بِهِ فقال : اللَّهُمَّ اكفِنِيهمْ بمَا شِئْت ، فانكَفَأَتْ بِهِمُ السَّفينةُ فغرِقوا ، وجَاءَ يمْشِي إلَى المَلِك . فقالَ لَهُ الملِكُ : ما فَعَلَ أصحَابكَ ؟ فقالَ : كفانِيهمُ الله تعالَى . فقالَ للمَلِكِ إنَّك لسْتَ بقَاتِلِي حتَّى تفْعلَ ما آمُركَ بِهِ . قال : ما هُوَ ؟ قال : تجْمَعُ النَّاس في صَعيدٍ واحدٍ ، وتصلُبُني عَلَى جذْعٍ ، ثُمَّ خُذ سهْماً مِنْ كنَانتِي ، ثُمَّ ضعِ السَّهْمِ في كَبدِ القَوْسِ ثمَّ قُل : بِسْمِ اللَّهِ ربِّ الغُلاَمِ ثُمَّ ارمِنِي ، فإنَّكَ إذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ قَتَلْتنِي . فجَمَع النَّاس في صَعيدٍ واحِدٍ ، وصلَبَهُ عَلَى جذْعٍ ، ثُمَّ أخَذَ سهْماً منْ كنَانَتِهِ ، ثُمَّ وضَعَ السَّهمَ في كبِدِ القَوْسِ، ثُمَّ قَالَ : بِسْم اللَّهِ رَبِّ الغُلام ، ثُمَّ رمَاهُ فَوقَعَ السَّهمُ في صُدْغِهِ ، فَوضَعَ يدَهُ في صُدْغِهِ فمَاتَ . فقَالَ النَّاسُ : آمَنَّا بِرَبِّ الغُلاَمِ ، فَأتِيَ المَلكُ فَقِيلُ لَهُ : أَرَأَيْت

ما كُنْت تحْذَر قَدْ وَاللّه نَزَلَ بك حَذرُكَ . قدْ آمنَ النَّاسُ . فأَمَرَ بِالأخدُودِ بأَفْوَاهِ السِّكك فخُدَّتَ وَأضْرِمَ فِيها النيرانُ وقالَ : مَنْ لَمْ يرْجَعْ عنْ دينِهِ فأَقْحمُوهُ فِيهَا أَوْ قيلَ لَهُ : اقْتَحمْ ، ففعَلُوا حتَّى جَاءتِ امرَأَةٌ ومعَهَا صَبِيٌّ لهَا ، فَتقَاعَسَت أنْ تَقعَ فِيهَا ، فقال لَهَا الغُلاَمُ : يا أمَّاهْ اصبِرِي فَإِنَّكَ عَلَي الحَقِّ » روَاهُ مُسْلَمٌ .

« ذرْوةُ الجَبلِ » : أعْلاهُ ، وَهي بكَسْر الذَّال المعْجمَة وضمها و « القُرْقورُ » بضَمِّ القَافَيْن : نوْعٌ منْ السُّفُن و « الصَّعِيدُ » هُنا : الأرضُ البارزَةُ و «الأُخْدُودُ»: الشُّقوقُ في الأرْضِ كالنَّهْرِ الصَّغيرِ و « أُضرِمَ » أوقدَ « وانكفَأَت» أي : انقلبَتْ و « تقاعسَت » توقَّفتْ وجبُنتْ .

31. Suheyb (-i Rûmî) *radıyallâhü anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden önceki ümmetler içinde bir padişah, bir de onun sihirbazı vardı. Bu sihirbaz yaşlanınca, padişaha:

- "Ben yaşlandım, bana genç birini göndersen de ona sihirbazlığı öğretsem" dedi.

Padişah da ona bir genç gönderdi. Gencin yolu üzerinde bir rahip bulunmaktaydı. Genç ona uğradı, yanında oturdu ve konuşmalarını dinledi, beğendi. Sihirbaza her gittiğinde rahibe uğrar ve yanında bir süre kalırdı. Sihirbaz ona "niçin geç kaldın?" diye kızar ve döğerdi. Delikanlı bu durumu rahibe şikâyet etti. O da şöyle dedi:

- Sihirbazdan korktuğunda, "evdekiler alıkoydular"de; âilenden çekindiğinde de "sihirbaz alıkoydu" de.

Genç, durumu böylece idare edip giderken, bir gün yolda insanların gelip geçmesine engel olan büyük ve yırtıcı bir hayvana rastladı ve kendi kendine "Sihirbazın mı yoksa râhibin mi daha üstün olduğunu işte şimdi öğreneceğim" diyerek bir taş aldı ve "Ey Allahım, rahibin yaptıklarını

sihirbazın yaptıklarından daha çok seviyorsan, şu hayvanı öldür ki insanlar yollarına devam etsinler” dedi ve taşı hayvana doğru fırlatıp onu öldürdü. Halk da geçip gitti. Daha sonra delikanlı râhibe gelip olayı anlattı. Râhip ona:

- Delikanlı! Şimdi artık sen benden daha üstünsün. Zira, sen bu gördüğüm mertebeye erişmişsin. Öyle sanıyorum ki, sen yakında bir belâya uğratılacaksın. Böyle bir şey olursa, sakın benim bulunduğum yeri kimseye gösterme! dedi.

Delikanlı, körleri, alaca hastalığına tutulmuş olanları kurtarır ve diğer hastalıkları da tedâvî ederdi. Padişahın o sıralarda kör olmuş bir yakını bunu duydu, değerli hediyelerle birlikte delikanlıya gitti ve:

- Eğer beni tedâvî edersen, bütün bunlar senin olacak dedi.

Delikanlı:

- Ben kendiliğimden kimseye şifâ veremem. Şifayı ancak Allah Teâlâ verir. Eğer sen Yüce Allah’a inanırsan, ben ona dua ederim, o da (dilerse) sana şifa verir, dedi.

Adam iman etti. Allah Teâlâ da ona şifa verdi. Adam eskiden olduğu gibi padişahın yanına gelip meclisteki yerini aldı.

Padişah:

- Senin gözünü kim iyi etti? diye sordu. O da:

- Rabbim, dedi.

Bu defa Padişah:

- Senin benden başka rabbin mi var? diye gürledi.

Adam:

- Benim de senin de rabbin Allah Teâlâ’dır, dedi.

Bunun üzerine sinirlenen padişah adamı tutuklattı ve gencin yerini gösterinceye kadar ona işkence ettirdi. Sonuçta adam gencin yerini söyledi. Delikanlı getirildi. Padişah ona:

- Delikanlı, demek senin sihirbazlığın körleri ve alacaları iyi edecek dereceye ulaşmış. Duydum ki sen epeyce işler yapıyormuşsun, öyle mi? diye sordu.

Delikanlı:

- Hayır, ben kimseye şifa veremem. Şifa veren Allah Teâlâ'dır dedi.

Padişah delikanlıyı tutuklattı ve rahibin yerini gösterinceye kadar ona işkence ettirdi. Neticede râhip getirildi ve kendisine "dininden dön!" denildi. Râhip bu teklife yanaşmadı. Bunun üzerine padişah bir testere getirtip başının tam ortasından rahibi ikiye biçtirdi. Rahibin parçalarının her biri bir yana düştü. Sonra Padişahın adamı getirildi ona da "dininden dön!" denildi. Ancak o da kabul etmedi. Padişah onu da parçalarının her biri bir tarafa düşünceye kadar testere ile başının ortasından ikiye biçtirdi. Daha sonra delikanlı getirildi ve "dininden dön (yoksa öleceksin)" diye tehdid edildi, fakat delikanlı direndi. Padişah delikanlıyı adamlarından bir gruba teslim etti ve onlara şu tâlimatı verdi:

- Bunu şu dağın tepesine çıkarın, dininden dönerse ne âlâ, değilse, aşağıya yuvarlayın gitsin.

Delikanlıyı götürdüler, dağın tepesine çıkardılar.

Delikanlı:

"Allahım, beni bunların elinden nasıl dilersen öylece kurtar!" diye dua etti. Bunun üzerine dağ sarsıldı ve onlar aşağı yuvarlandılar. Delikanlı sapasağlam yürüyerek padişahın yanına döndü. Padişah ona:

- Yanındakiler ne oldu? dedi.

Delikanlı da :

- Allah beni onların elinden kurtardı, dedi.

Bunun üzerine padişah, delikanlıyı adamlarından bir başka gruba teslim etti ve:

- Bunu Kurkur denilen bir gemiye bindirip denizin ortasına götürün. Dininden dönerse ne âlâ, değilse, denize atın gitsin, dedi.

Delikanlıyı alıp götürdüler. O:

“Allahım, beni bunların elinden dilediğin şekilde kurtar!” diye dua etti.

Gemi içindekilerle beraber ala-bora oldu, hepsi boğuldu. Delikanlı sağ-sâlim padişahın yanına döndü.

Padişah onu görünce:

- Yanındakiler ne oldu? diye sordu.

Delikanlı da:

- Allah beni onların elinden kurtardı, dedi ve ilâve etti:

- Benim sana söyleyeceklerimi yapmadıkça beni öldüremezsin.

Padişah:

- Neymiş onlar? dedi.

Delikanlı :

- Halkı geniş bir meydanda topla. Beni de bir hurma kütüğüne bağla. Okdanlığımdan bir ok al, yayın tam ortasına koy. Sonra da “Delikanlının rabbinin adıyla de ve at. İşte ancak bunu yaparsan beni öldürebilirsin” dedi.

Padişah halkı geniş bir meydanda topladı. Delikanlıyı hurma kütüğüne bağladı. Sonra delikanlının sadağından bir ok aldı, yayına yerleştirdi. “Delikanlının rabbi olan Allah adıyla” deyip oku fırlattı. Ok, delikanlının şakağına isabet etti. Delikanlı elini şakağına koydu ve oracıkta öldü.

Bunun üzerine halk:

- Biz, delikanlının rabbine iman ettik, dediler.

Daha sonra durumu padişaha ileterek:

- Gördün mü çekindiğin şey nihâyet başına geldi; halk iman etti, dediler.

Bunun üzerine padişah, sokak başlarına büyük hendekler kazılmasını emretti. Hendekler ateşle doldurulmuştu.

Padişah:

- Bu yeni dinden dönmeyen herkesi, zorla ateşe atın, (yahut “onları ateşe girmeye zorlayın”) dedi.

Emri yerine getirdiler. En sonunda kucağında çocuğu ile bir kadın geldi, bir ara ateşe girmemek ister gibi yaptı, sendeledi. Çocuk:

- “Anneciğim, sık dişini, sabret, çünkü sen hak din üzeresin!” de(mek suretiyle annesini cesaretlendir)di. Müslim, Zühd 73

Açıklamalar

Hadisimiz, sabır gerektiren büyük imtihanlara sadece müslümanların değil, önceki ümmetlerden bazı mü’minlerin de tâbi tutulduğunu göstermektedir. Onların inançları uğrunda katlandıkları işkenceleri hatırlatarak, müslümanların, karşılaştıkları sıkıntılara sabretmelerini, dinlerine olan bağlılık ve güvenlerini yitirmemelerini anlatmaktadır.

Bir önceki hadiste bizzat Hz. Peygamber’in hayatından bir örnek verilmişti. Şimdi de geçmiş ümmetlere ait bir misal verilmek suretiyle, imtihanın eskiden beri var olduğuna dikkat çekilmektedir. Şâirin dediği gibi;

“ *Fazilet ehline dâim tahakkümü cühelâ*
Cihanda kaidedir, tâ cihan cihan olalı.”

Hadisimiz, Bürûc sûresinde anlatılan olaydan bir sahneyi canlandırmaktadır. Orada şöyle buyurulmaktadır:

“Hazırladıkları hendekleri, tutuşturulmuş ateşle doldurarak onun çevresinde oturup, inanmış kimselere dinlerinden dönmeleri için yaptıkları işkenceleri seyredenlerin canı çıksın. Bu inkârcıların, inananlara kızmaları, onların sadece göklerin ve yerin hükümranlığına sahip, güçlü ve övülmeye lâyık olan Allah’a inanmış olmalarındandır. Allah her şeye şâhiddir. Ama inanmış erkek ve kadınlara işkence ederek onları dinlerinden çevirmeye uğraşanlar, eğer tövbe etmezlerse, onlara cehennem azabı vardır. Yakıcı azab da onlaradır. İnanıp yararlı işler işleyenlere, onlara, içlerinden ırmaklar akan cennetler vardır. Bu, büyük kurtuluştur” (Bürûc sûresi (85), 4-11).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Eğitim ve öğretimde geçmişten misaller vermek, kıssalar anlatmak, geçerli ve etkili bir yoldur. Peygamberimiz'in uygulaması da budur.

2. Allah Teâlâ hakkı ve hak yanlılarını üstün kılar, bâtıl ve bâtılın taraftarlarını eninde sonunda perişan eder.

4. Harbte ve benzeri olaylarda yalan söylemek câizdir. İnsan canını kurtarmak için de yalan söyleyebilir.

4. Mü'min, imanındaki samimiyeti, sadâkatı açısından imtihana tâbi tutulur.

5. Mazlûmu ve kurbanı olmayan dâvâ yoktur.

6. Dînî ve umûmî bir fayda söz konusu ise, kişinin canını fedâ etmesi câizdir.

32- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : مَرَّ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِامْرَأَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرٍ فَقَال : «اتَّقِي الله وَاصْبِرِي » فَقَالَتْ : إِلَيْكَ عَنِّي ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبْ بمُصِيبتى، وَلَمْ تعْرفْهُ ، فَقيلَ لَها : إِنَّه النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَتتْ بَابَ النَّبِّي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فلَمْ تَجِد عِنْدَهُ بَوَّابينَ ، فَقالتْ : لَمْ أَعْرِفْكَ ، فقالَ : « إِنَّما الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الأولَى » متفقٌ عليه. وفي رواية لمُسْلمٍ : « تَبْكِي عَلَى صَبيٍّ لَهَا » .

32. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, (çocuğunun) mezarı başında (bağıra-çağıra) ağlayan bir kadının yanından geçti.

Ona:

- **“Allah'dan kork ve sabret!”** buyurdu.

Kadın:

- Çek git başımdan; zira benim başıma gelen felâket, senin başına gelmemiştir, dedi.

Kadın Hz. Peygamber'i tanıyamamıştı. Kendisine, onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* olduğunu söylediler. Bunu duyar

duymaz Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kapısına koştu, orada kapıcılar yoktu. (Özür beyân etmek üzere Hz. Peygamber'e):

- Sizi tanıyamadım, dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- **"Sabır dediğin, felâketle karşılaştığın ilk anda dayanmaktır"** buyurdu.

Buhârî, Cenâiz 32, 43; Ahkâm 11; Müslim, Cenâiz l4-l5. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 23; Tirmizî, Cenâiz 13; Nesâî, Cenâiz 22

Açıklamalar

Hadiste sözü edilen kadının ismi tesbit edilememiştir. Rivayetlerden anlaşıldığına göre bu kadın, kaybettiği çocuğuna ağlıyordu. Hem de bağıra-çağıra ağlıyordu. Bu durum, Hz. Peygamber'in, kendisini Allah'a karşı saygılı olmaya ve sabra davet etmesinden anlaşılmaktadır.

Zavallı kadın, o kendinden geçmiş hali ile, kiminle konuştuğuna bakmadan:

- "Çekil git, başımdan. Benim uğradığım felâkete sen uğramış değilsin" diye oldukca sert cevap verdi.. Aksi halde Hz. Peygamber'i tanımasına rağmen bir müslümanın böyle bir söz söyleyeceği düşünülemez. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* daha fazla üstelemeyip, yoluna devam etti. Zira tavsiyesini tekrar edecek olsaydı, muhtemelen kadın daha ağır ve aşırı sözler söyleyecekti. Bu ise kadını içinde bulunduğu sakıncalı halden çok daha büyük ve tehlikeli bir duruma düşürecekti.

Kimliği açıklanmayan bir sahâbî, kadının bu hareketinin bilgisizlikten kaynaklandığını düşünmüş olacak ki:

- Sana takvâ ve sabır tavsiye edenin kim olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Kadın bilmediğini söyleyince, onun Hz. Peygamber olduğunu haber verdi. Üzüntüden kendini kaybetmiş olan kadın, beyninden vurulmuşa döndü. Çocuğunun acısını unutup, Hz. Peygamber'den af dilemek için yollara düştü.

Öyle anlaşılmaktadır ki, kadıncağız, Hz. Peygamber'in kapısında birtakım nöbetçilerin bulunacağını ve kendisinin belki de Peygamber'e

ulaşmaya imkân bulamayacağını düşünüyordu.

Bir rivayete göre kadın yemin ederek “**Ben seni tanımamıştım**” diye özür beyan etmiştir. İki cihan güneşi ve büyük eğitimci Peygamber Efendimiz, hemen oracıkta, gerçek sabrın ne demek olduğunu ona ve dolayısıyla biz ümmetine tarif etmiş, *“Asıl sabır, belâ ile ilk karşılaşma anında ona tahammül edebilmektir”* buyurmuştur. Kadının kendisine karşı söylediği söz ve kaba davranışı üzerinde hiç durmamıştır. Zira önemli olan, müslümanların gerçeği öğrenmesidir.

Bilinen bir gerçektir ki, insan zamanla her şeye alışır ve dayanır. Zor ve önemli olan, belâ ve musibetle ilk karşılaşıldığı anda ona dayanabilmektir. İlk sadme ânını geçiştirdikten sonra felâketin etkisi yavaş yavaş azalır. Fakat o anda boş bulunmak, Allah korusun, aklını kaçırmaktan, intihara kadar uzanan çok büyük ve acı sonuçlara vesile olabilir. Bu sebeple istenmeyen hallerle ilk karşılaşma anlarında sabırlı davranmak, o ânı geçiştirmeye bakmak gerekmektedir. Sabır, en çok ölüm olayı karşısında gereklidir. Müslümanın imandaki olgunluğu biraz da ölüm olaylarında gösterdiği sabırla ölçülür. Halkın, özellikle de kadınların ölene ağıtlar yakarak ağlamaları, sanıldığının aksine bir hüner ve mârifet değildir. Asıl mârifet o acılı ânı, kadere rızâ göstererek atlatmaktır. Böyle anlarda insanı bekleyen tehlike, hadisimizde de görüldüğü gibi, Peygamber’i ve hatta Allah Teâlâ’yı red anlamına gelecek sözler sarfetmektir. Zira üzüntü anında insanın direnci kırık olduğu için ağzından çıkan sözleri kontrol etmesi fevkalâde güçtür. Böylesi hallerde, olgun mü’minler, “**İnna lillâh ve innâ ileyhi râci’ûn: Biz Allah’tan geldik yine O’na döneceğiz”** diyerek teslimiyet gösterir ve sabrederler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, çevresiyle ilgilenir, emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l-münker yapar, daima nâzik ve yumuşak davranırdı.

2. Nasihat ve tavsiyelere gösterilecek tepkilere hazır olmak ve onlara göğüs germek gerekir.

3. Ölüye bağıra-çağıra, yaka-paça yırtarak ağlamak yasaklanmıştır.

4. Kabir ziyâreti câizdir.

5. Kadınlar kabir ziyâretinde bulunabilirler. Çünkü Peygamber Efendimiz, bu hanımı, kabir başına gelmekten değil, bağıra çağıra ağlamaktan menetmiştir. Zaten kabir ziyâreti, insanın, âhireti hatırlayıp ibret alması ve dünyaya dalmaması için bir vesiledir.

33- وَعَنْ أبي هَرَيرَةَ رَضي اللَّه عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « يَقولُ اللَّهُ تَعَالَى: مَا لِعَبْدِي المُؤْمِنِ عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا ثُمَّ احْتَسَبهُ إِلاَّ الجَنَّة » رواه البخاري .

33. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Allah Teâlâ şöyle buyurdu demiştir.

" **Dünyada sevdiği bir dostunu aldığım zaman, (sabredip) ecrini Allah'tan bekleyen mü'min kulumun katımdaki karşılığı cennettir."**

Buhârî, Rikak 6

Açıklamalar

925 numara ile tekrar gelecek olan hadisimiz, "mânası Allah'tan lafzı Peygamber'den" olan "kudsî hadis"lerdendir. Görüldüğü gibi burada söz, Hz. Peygamber tarafından açıkca Allah Teâlâ'ya izâfe edilmektedir. Çok sevdiği bir dostunu kaybetmiş müslümanı teselli ve sabra teşvik bakımından, Allah Teâlâ'nın bir müjdesini ona haber vermek, hiç şüphesiz diğer insanların sözünden çok daha etkili olacaktır. Sevgili Peygamberimiz, ölüm gibi dönüşü olmayan ciddî bir kayıp olayında, sabır ve rızâ göstermeleri karşılığında cenneti elde edeceklerini hatırlatmak suretiyle müminleri teselli etmiş ve eğitmiştir. Bu hadiste iki nokta dikkatimizi çekmektedir:

Birincisi, ölümün, Allah'ın irade ve fermanı ile gerçekleştiğidir. **"Dünyada sevdiği bir dostunu aldığım zaman"** ifâdesi bunu göstermektedir. O halde **alan da veren de Allah** olduğu hatırlanacak, başka hiç kimse suçlanmayacaktır. Her şeyden önce bu gerçeği hatırlamak başlı başına bir teselli kaynağıdır.

İkincisi, böyle bir kayıp halinde karşılığını Allah’tan bekleme sabır ve olgunluğunu gösteren mü’min, bu beklentisinde yanılmayacak, kendisi cennete konulacaktır. Bu büyük müjde, dostunu kaybeden müslümanın, bir taraftan büyük bir imtihana tâbi tutulduğunu gösterirken, bir taraftan da dikkat etmemesi halinde, dostunu kaybetmekten daha büyük kayıplara uğrayabileceğini, meselâ -Allah korusun- küfre düşebileceğini de hatırlatmaktadır.

İşte bu iki büyük gerçeğe Hz. Peygamber konunun gereğine uygun olarak Allah Teâlâ’nın bir beyanı ile açıklık getirmektedir.

Bu arada şuna da işâret edelim ki, değerlendirme açısından diğer hadislerden hiç de farklı olmayan kudsî hadislerin, iki özelliği vardır:

a) Bu hadiste olduğu gibi, Hz. Peygamber hadîsi “Allah Teâlâ şöyle buyurdu” diye nakleder. Bu şeklî bir özelliktir.

b) Yine hadisimizde görüldüğü gibi, hemen bütün kudsî hadisler, özellikle Allah Teâlâ’nın isim ve sıfatlarının tecellilerini, O’nun tasarruflarını konu edinirler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın dostunu kaybetmesi en büyük musîbetlerdendir.

2. Büyük musîbetlere sabretmenin zorluğu nisbetinde sonucu da büyüktür.

3. Başa gelen belâ ve musibetlerin ecrini Allah'tan ummak, müslümandan beklenen yegâne tavırdır.

4. İnsanın yaptığı işten Allah katında ecir alabilmesi için iman şarttır. Kâfir, iyi bir davranışta bulunsa bile, imanı olmadığı için alabileceği herhangi bir ödül söz konusu değildir.

34- وعَنْ عائشَةَ رضي اللَّهُ عنها أنَهَا سَأَلَتْ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَن الطّاعونِ ، فَأَخبَرَهَا أَنَهُ كَانَ عَذَاباً يَبْعَثُهُ اللَّه تعالى عَلَى منْ يَشَاءُ ، فَجَعَلَهُ اللَّهُ تعالَى رحْمةً للْمُؤْمنِينَ ، فَلَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يَقَعُ في الطَّاعُون فَيَمْكُثُ في بلَدِهِ صَابِراً مُحْتَسِباً يَعْلَمُ أَنَّهُ لاَ يُصِيبُهُ إِلاَّ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ إِلاَّ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ الشَّهِيدِ » رواه البخاري .

34. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivâyet edildiğine göre, kendisi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tâun hastalığını sormuş, o da şöyle buyurmuştur:

"Tâun hastalığı, Allah Teâlâ'nın dilediği kimseleri kendisiyle cezalandırdığı bir çeşit azaptı. Allah onu mü'minler için rahmet kıldı. Bu sebeple tâuna yakalanmış bir kul, başına gelene sabrederek ve ecrini Allah'tan bekleyerek bulunduğu yerde ikâmete devam eder ve başına ancak Allah ne takdir etmişse onun geleceğini bilirse, kendisine şehit sevabı verilir."

Buhârî, Tıb 31; Ayrıca bk. Buhârî, Enbiyâ 54; Kader 15; Müslim, Selâm 92-95

Açıklamalar

Tâun (vebâ), kitle halinde ölümlere sebep olan bulaşıcı bir hastalıktır. Her hangi bir yörede alışılagelmişin dışında ortaya çıkması ve büyük ölçüde ölüme vesile olması, onun azab olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Hadiste müslümanların bu hastalığa yakalanmayacaklarına değil, bu hastalığın onlar için rahmet vesilesi kılındığına, bu rahmetin de şartlarına

uyanlar için şehid sevabı şeklinde tecelli edeceğine işâret edilmektedir. Şartlar ise, şöyle sıralanmıştır: Tâun'a yakalanmış kişi; sabredip ecrini Allah'dan bekleyecek, bulunduğu yerden çıkmayacak, başına sadece Allah'ın takdir ettiği şeyin geleceğini bilecek ve onu kabullenecek...

Hastalığa sabredip ecrini Allah'tan beklemek demek, tedâvisi için çâre aramamak değildir. Hem kendisinin hem de tıb ilminin imkânlarına göre çâre arayacaktır. Ancak geçmişte vebâ karşısında tıbbın imkânları nasıl yok idiyse, şimdi de kişinin ya da hastalığın çıktığı yöre halkının imkânları olmayabilir. Böylesi bir durumda yapılacak iş, isyan etmeden ecrini Allah'tan beklemek, kendini Cenâb-ı Hakk'a teslim etmektir. Esasen bu, her zaman her şartta her müslümandan istenen ve beklenen bir tavırdır.

Hastalanan kişinin bulunduğu yerden çıkmaması, hastalığı başka yörelere taşımaması bakımından önemlidir. Hadisimiz **karantina** uygulamasını bizzat mü'minlerin yürütmesini istemiş olmaktadır. Kamuyu ilgilendiren bir konuda böylesine ciddi tedbir almış olmak, İslâm'ın özelliğidir, hem de onbeş asır öncesinden..

Konu ile ilgili diğer hadislerde de işâret edildiği gibi vebâ hastalığının görüldüğü bölgeye giriş ve çıkış yasaklanmıştır. Bu tam bir karantinadır.

Hastalığın bulunduğu yerde kalmaktan dolayı mutlaka hastalığa yakalanacağını sanmak gibi o bölgeye girse bile hastalanmayacağını iddia etmek de neticede Allah'ın takdirine inanmamak sayılır.

İşte bu inanç ve uygulama içinde bulunan ve tâun sebebiyle vefat eden mü'min, şehid muamelesi görecektir. Nitekim Peygamber Efendimiz *"Tâundan ölen şehittir"* (Müslim, İmâre 166); *"Tâun, her müslüman için şehitliktir"* (Buhâri, Cihâd 30, Tıb 30) buyurmuştur. Çünkü şehid, müslümanları tehlikeden korumak maksadıyla düşmanla çarpışırken can veren kişi olduğuna göre, böylesine bulaşıcı ve amansız bir hastalığa sabredip öteki müslümanlara bulaşmaması için gayret eden, yani müslümanları bu hastalıktan korumak için savaşan kişi de aynı şekilde şehid sayılır. Zira ikisi de müslümanları korurken ölmüş olmaktadırlar. Hz. Aişe'nin *"Tâundan kaçmak, harbten kaçmak gibidir"* sözü de bu noktadaki benzerliğin bir başka belgesidir.

Öte yandan bazı aids hastalarının onu sağlıklı insanlara bulaştırmak için özel yollara başvurduklarına dair yayınların yapıldığı günümüzde hadisimizin ne kadar güncel, ahlâkî ve insânî bir anlam taşıdığı iyice anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadiste, sabrın en çâresiz ortamlarda bile gerekli ve sonucunun gerçekten fevkalâde büyük ve memnuniyet verici olduğuna dikkat çekilmektedir.

2. Sabır, imanını koruması için müslümanın en büyük sığınağı ve silahıdır.

35- وعَنْ أَنسٍ رضي اللَّه عنه قال : سَمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « إنَّ اللَّه عَزَّ وجَلَّ قَالَ : إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبدِي بحبيبتَيْهِ فَصبرَ عَوَّضْتُهُ مِنْهُمَا الْجنَّةَ » يُريدُ عينيْه ، رواه البخاريُّ .

35. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlediğini söylemiştir:

"Allah Teâlâ buyuruyor ki: "Kulumu, iki gözünü kör etmekle imtihan ettiğim zaman sabrederse, gözlerine karşılık olarak cenneti veririm." Buhârî, Merdâ 7; Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 58

Açıklamalar

Hadisimiz, sabredilmesi halinde cennetle karşılanacak bir musibeti daha bize tanıtmaktadır: Körlük..

Hadislerde gözler için *habîbe* ve *kerîme* kelimeleri kullanılmıştır. Çünkü insanın en kıymetli organı gözleridir. Bunun böyle olduğu, önceki hadiste tâun sebebiyle ölen sabırlı mü'mine Allah Teâlâ'nın va'dettiği cennetin, bu hadîs-i kudsîde körlükle imtihan olunan mü'mine vadedilmesinden anlaşılmaktadır. Zira bedeli aynı olan iki şey arasında değer açısından eşitlik değilse bile yakınlık var demektir. Nitekim Bezzâr'ın naklettiği bir hadîs-i şerîfte:

“Hiçbir kul, dininden dönmesi hâriç, gözlerini kaybetmekten daha ağır bir belâya uğramış değildir” buyurulmuştur. (Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-ahvezî*, VII, 81).

Kaybedilen nimetin kıymeti ölçüsünde onun yokluğuna sabretmenin güçlüğü ve buna bağlı olarak değeri de artmaktadır. Bu sebeple hadisimizde, iki gözünü kaybettiği halde şikâyet etmeyip sabredebilen kişiye Allah Teâlâ cennetini vereceğini bildirmektedir. Cennet ucuz olmadığına göre, gözlerin kaybına sabretmek, zoru belki de en zoru başarmak demektir. Bunu, *“Gerçek sabır, ilk karşılaşma anında belâya sabretmektir”* hadisi ile irtibatlandıracak olursak, özellikle gözlerini kaybettiği ilk anlarda sabretmenin daha büyük önem arzettiği anlaşılacaktır. Daha sonraları çâresizlikten ileri gelen bir katlanma sabır olarak değerlendirilemez.

Şuna da işaret edelim ki gözlerimizle dünyadan faydalanmak büyük bir bahtiyarlıktır. Fakat bu fayda insan ömrüyle sınırlıdır. Allah Teâlâ’nın bedel olarak vereceğini bildirdiği cennet ise, sınırsızdır ve tabiî oradaki bahtiyarlık da sonsuzdur. O halde bu kudsî hadis en büyük bedelin, gözlerinin kaybına sabredebilen mü’mine verileceğini müjdelemektedir.

Netice olarak hadisimiz, “**Tüm çâresizliklerin gerçek çâresi sabırdır**” mesajını vermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Gözlerin önemi, karşılığının cennet olmasından bellidir.

2. Değerli şeylerin yokluğuna sabır ve rızâ göstermek insana daha kıymetli şeyler kazandırır.

36- وعنْ عطاءِ بْن أَبي رَباحٍ قالَ : قالَ لِي ابْنُ عبَّاسٍ رضي اللَّهُ عنهُمَا ألا أريكَ امْرَأَةً مِن أَهْلِ الجَنَّة ؟ فَقُلت : بلَى ، قَالَ : هذِهِ المْرأَةُ السوْداءُ أَتَتِ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالَتْ : إِنِّي أُصْرَعُ ، وإِنِّي أَتكَشَّفُ ، فَادْعُ اللَّه تعالى لِي قَالَ : « إِن شئْتِ صَبَرْتِ ولكِ الْجنَّةُ، وإِنْ شِئْتِ دعَوْتُ اللَّه تَعالَى أَنْ يُعافِيَكِ » فقَالتْ : أَصْبرُ ،

فَقالت : إنِّي أتَكشّفُ ، فَادْعُ اللّه أنْ لا أتكشّفَ ، فَدَعَا لَهَا . متَّفقٌ عليْهِ .

36. Atâ İbni Ebî Rebâh'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Abdullah İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* bana:

- Sana cennetlik bir kadın göstereyim mi? dedi. Ben:

- Evet, göster, dedim.

İbn Abbâs şöyle dedi:

- Şu (iri yarı) siyah kadın var ya! İşte bu kadın (birgün) Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve:

- Beni sar'a tutuyor ve üstüm başım açılıyor. İyileşmem için Allah'a dua ediniz, dedi.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*:

-"Eğer sabredeyim dersen, sana cennet vardır. Ama yine de sen istersen, sana şifa vermesi için Allah'a dua ederim" buyurdu.

Bunun üzerine kadın:

- Ben (hastalığıma) sabrederim. Ancak sar'a tuttuğu zaman üstümün başımın açılmaması için dua buyurunuz, dedi.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona dua etti. (Buhârî, Merdâ 6; Müslim, Birr 54)

Açıklamalar

Konu ile ilgili başka rivâyetlerden öğrendiğimize göre aslen Habeşistanlı olan bu iri yapılı, uzun boylu hanımın künyesi Ümmü Züfer idi.

Sar'a hastalığına tutulmuş olan Ümmü Züfer, sar'a nöbeti esnasında bayılıp yere düşüyor, mahrem yerleri açılıyordu. Bu hâl onu rahatsız

ettiğinden hastalıktan kurtulması için Peygamber Efendimiz'e geldi ve kendisine dua etmesini istedi.

Peygamber Efendimiz, belâya sabretmenin cennetle ödüllendirileceğini öğretmek için ona *"İstersen sabret, cennete gir; istersen iyileşmen için dua edeyim"* buyurdu. Cennet ile sağlık arasında tercih yapmak durumunda kalan hanım, sabrı yani cenneti tercih etti. Fakat kendisini asıl üzen şeyin, mahrem yerlerinin açılması olduğunu söyleyerek buna engel olmaya çalışması, kendisinin bilinçli bir müslüman olduğunu göstermektedir.

Burada, sar'alı kadının şifa isteğine Hz. Peygamber'in iki şıklı cevap vermiş olması, bazılarınca garipsenebilir. Hatta Hz. Peygamber'in tedaviye karşı olduğu bile sanılabilir. Halbuki Efendimiz, kendisine müracaat eden kadına, hakkında en hayırlı olan bir şıkkı hatırlatmak suretiyle kadını iki iyilikten birini tercihte serbest bırakmıştır. Bu Hz. Peygamber'in, ashâb ve ümmetine duyduğu şefkat ve merhametin tabiî bir sonucu ve göstergesidir.

Hz. Peygamber bu davranışıyla aslâ, tedâviye karşı çıkmış değildir. *"İstersen dua edeyim"* buyurması bunun delilidir. Ancak tedâvisi bulunmayan hastalıklar da olabilir. Bu tür hallerde asıl yapılması gerekli yolu göstermek üzere hastalığa sabretmenin cennet gibi bir bedeli olduğunu duyurmuştur. Yani sabrın sonu cennet, halkımızın deyimiyle "selâmettir" mesajını vermiştir.

Abdullah İbni Abbâs Hz. Peygamber'in uyarısı üzerine, kadının sabrı seçmesini dikkate alarak onun daha hayattayken cennetlik olduğu sonucuna varmıştır.

Öte yandan Hz. Peygamber'in duası makbul olduğu için kadına dua ettikten sonra onun sar'a nöbetlerinde bir daha üstü-başı açılmamıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünyada belâya sabır, âhirette insana cenneti kazandırır.
2. Gücü yeten için azimete sarılmak, ruhsat ile amel etmekten daha üstündür.

37- وعنْ أَبي عبْدِ الرَّحْمنِ عبْدِ اللَّه بنِ مسْعُودٍ رضيَ اللَّه عنه قَال : كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلى رسولِ اللَّه صَلَّى اللهُ

عَلَيْهِ وسَلّم يحْكِي نَبيّاَ مِن الأَنْبِياءِ ، صلواتُ اللّهِ وسَلاَمُهُ عَلَيْهِم ، ضَرَبُهُ قَوْمُهُ فَأَدْمـوْهُ وهُو يمْسحُ الدَّم عنْ وجْهِهِ ، يقُولُ : « اللَّهمَّ اغْفِرْ لِقَوْمي فإِنَّهُمْ لا يعْلمُونَ » متفقٌ عَلَيْه .

37. Ebû Abdurrahman Abdullah İbni Mes’ud radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, gönderildiği kavim tarafından dövülüp yüzü kanatılan, bir taraftan yüzündeki kanı silen bir taraftan da **“Ey Allahım, halkımı bağışla, çünkü onlar bilmiyorlar”** diyen bir peygamberi anlatması hâlâ gözlerimin önündedir.

Buhârî Enbiyâ, 54. Ayrıca bk. Buhârî, Mürteddîn 5; Müslim, Cihâd 104; İbni Mâce, Fiten 23

Abdullah İbni Mes’ud

Abdullah İbni Mes’ûd *radıyallahu anh ilk müslümanlardan ve ashâb-ı kirâmın ilim ve fazilet bakımından önde gelenlerindendir. Künyesi Ebû Abdurrahman’dır. Müslüman olduğu günden itibaren Hz. Peygamber’in yanından ayrılmamış ve ona hizmetten zevk almıştır.*

Abdullah İbni Mes’ud zayıf, nahif bir kişi idi. Tatlı bir sesi, sevimli bir yüzü vardı. Müslüman olduğunda müslümanların adedi çok azdı. Açıktan Kur’an okuyamaz ve Kâbe’de namaz kılamazlardı. Abdullah bu duruma bir son vermek istedi. Bazı müslümanların karşı çıkmasına aldırış etmeden, müşriklerin ileri gelenlerinin Kâbe çevresinde toplu halde bulundukları bir sırada yüksek sesle Kur’an okumaya başladı. Görmek ve duymak istemedikleri bu hâl karşısında müşrikler Abdullah İbni Mes’ûd’u cezalandırmak istediler ve onu İslâm’dan dönmeye zorladılar. Ancak o direndi. Kureyş müşrikleri ilk darbeyi bir anlamda Abdullah İbni Mes’ûd’dan yediler. Ancak ona da Mekke’de rahat vermediler. O, Medine’ye hicret edip Muâz İbni Cebel’in yanına sığındı. Hz. Peygamber’in hicretinden sonra, Medine’de yerleşti ve Hz. Peygamber’in maiyyetinden hiç ayrılmadı. Bütün harblere katıldı. Hz. Peygamber, onun Kur’an okuyuşunu dinlemekten zevk alırdı.

Tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde engin bilgisiyle kendisinden sonraki âlimlere hocalık etmiştir. Özellikle Kûfeli âlimler onun rivâyet ve görüşleri istikâmetinde fıkhî görüşler ortaya koymuşlardır.

Hz. Peygamber’e yakınlığı sebebiyle elde ettiği engin hadis bilgisine rağmen, rivâyet konusunda oldukca titiz davranırdı. Kendisinden 848 rivâyet bize intikal etmiştir. 64 hadisi hem Sahîh-i Buhârî hem de Sahîh-i Müslim’de yer alırken, 21 rivâyetini sadece Buhârî, 35 hadisini de sadece Müslim kitaplarında zikretmişlerdir. Böylece Buhârî, İbni Mes’ud’un 85; Müslim ise 99 hadisine Sahih’lerinde yer vermişlerdir. Diğer rivâyetleri ise Ahmed İbni Hanbel’in Müsned’inde ve öteki hadis kitaplarında bulunmaktadır.

Hz. Osman zamanında Kûfe kadılığından Medine’ye döndü ve kısa bir süre sonra altmış yaşını geçmiş iken Medine’de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadiste anlatılan olayı hem Peygamber Efendimiz'in hem de daha önceki bir peygamberin yaşadığı rivâyet edilmektedir. Uhud savaşında Hz. Peygamber bizzat yaşamıştır. Anlattığı peygamber gibi o da mübârek dişini kıran, yüzünü yaralayanlar hakkında *"Allahım, milletimi bağışla. Çünkü onlar bilmiyorlar"* diye dua etmiştir.

Anlaşılmaktadır ki, halkın ezâ ve cefâsına sabredip onları bağışlamak ve affedilmeleri için dua etmek peygamberlerin ortak tavrı, yani sünnetleri olmaktadır. Bu rivâyetten anlaşıldığına göre Peygamber Efendimiz, önceki bir peygamberin halini anlatarak, kendi tutumuna delil getirmekte, sabrın peygamberlerce paylaşılan bir meziyet olduğunu göstermektedir.

Sabrın peygamberlerin hayatındaki yerini gösteren bu hadis, cemâat liderlerinin herkesten daha fazla sabır göstermesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu, aynı zamanda Efendimiz'in tavsiyeleri ile davranışları arasındaki uyumu da ortaya koymaktadır. Zira o, ümmetine neyi tavsiye etmişse, onu en mükemmel şekilde bizzat kendisi yaşardı. Bu açıdan onun ümmetinden herhangi bir farkı ya da muâfiyeti yoktu.

647 numarada bir kere daha okuyacağımız bu hadis bir bakıma hizmet esnasında gösterilecek sabrın hangi boyutlara ulaşabileceğini belirtmektedir. Hakka çağırdığı için hakâret ve tecâvüze uğramış bir peygamber ve davetçi, bir eliyle yüzünden akan kanı silerken, diliyle onu bu hâle getirenlerin bağışlanması için dua edebilecektir. İşte bu, tam bir hizmet ve tebliğ sabrı göstergesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Câhillere hoşgörü ile muamele etmek, peygamberlerin ahlâkındandır.

2. Peygamberler, insanlara davetlerini ulaştırmak için nice sıkıntıları göğüslemişlerdir. Başarı, sabrın ödülüdür.

38- وَعنْ أَبي سَعيدٍ وأَبي هُرَيْرة رضي اللَّه عَنْهُمَا عن النَّبيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ

مِنْ نَصَبٍ وَلاَ وَصَبٍ وَلاَ هَمٍّ وَلاَ حَزَنٍ وَلاَ أذًى وَلاَ غمٍّ ، حتَّى الشَّوْكَةُ يُشَاكُها إلاَّ كفَّرِ اللَّه بهَا مِنْ خطَاياه « متفقٌ عليه . و « الْوَصَبُ » : الْمرضُ .

38. Ebû Saîd ve Ebû Hüreyre *radıyallahu anhümâ'*dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yorgunluk, sürekli hastalık, tasa, keder, sıkıntı ve gamdan, ayağına batan dikene varıncaya kadar müslümanın başına gelen her şeyi, Allah, onun hatalarını bağışlamaya vesile kılar."

Buhârî, Merdâ1, 3; Müslim, Birr 49

Açıklamalar

Hadisimiz, geçici olsun sürekli olsun, fizikî olsun rûhî olsun, geleceğe yönelik olsun, geçmişe ait olsun, gam-keder, yorgunluk-hastalık gibi müslümanı üzen, zorlayan her çeşit sıkıntı sebebinin, hatta ayağa batan bir dikenin bile, müslümanın hatalarına kefâret olacağını bildirmektedir. Bu da başa gelen her belânın, mutlaka cezâ anlamı taşımadığını göstermektedir. Önemli olan, başa gelene sabredebilmektir.

Sıkıntılarının, günahlarına kefâret olduğunu bilen müslümanın dayanma gücü artacak, morali düzelecektir. Hadîs-i şerîfin, sabırla ilgili olarak burada zikredilmesinin asıl amacı da bu olmalıdır.

Hadîs-i şerîf, hastalıkların ve müslümanı üzen her şeyin müslümanı günahlarından temizlediğine delildir.

İnsan, hem ezâ çekmek hem de onun sevâbından mahrum kalmak gibi iki zarara katlanmamalı, başa gelene sabretmelidir. Unutulmamalıdır ki, "Asıl belâya uğrayan, sevaptan mahrum kalandır."

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Belâ ve musibetler her zaman cezâ değildir. Bazan da rahmettir.

2. Sabreden mümin için sıkıntıları, günahlarına kefâret olur. Bu da bir nimettir.

39- وعن ابْن مسْعُود رضي اللّه عنه قَالَ : دَخلْتُ عَلى النَبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمٍ وَهُو يُوعَكُ فَقُلْتُ يا رسُولَ اللَّه إِنَّكَ تُوعكُ وَعْكاً شَدِيداً قال : « أَجَلْ إِنِّي أُوعَكُ كَمَا يُوعَكُ رَجُلانِ مِنْكُم» قُلْتُ : ذلك أَنَّ لَكَ أَجْرَيْن ؟ قال : « أَجَلْ ذَلكِ كَذَلك مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى ، شوْكَةٌ فَمَا فوْقَهَا إلاَّ كَفَّر اللَّه بهَا سيئاته ، وَحطَّتْ عنْهُ ذُنُوبُهُ كَمَا تَحُطُّ الشَّجرةُ وَرقَهَا » متفقٌ عليه. وَ « الْوَعْكُ » : مَغْثُ الحمَّى ، وقيل : الْحُمى .

39. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzûruna vardım. Kendisi sıtmaya yakalanmıştı.

- Ey Allah'ın Resûlü! Gerçekten şiddetli bir sıtma nöbetine tutulmuşsunuz, dedim.

- **"Evet, sizden iki kişinin çekebileceği kadar ızdırab çekmekteyim"** buyurdu.

- (Herhalde) bu iki kat sevap kazanmanız içindir, dedim.

- **"Evet, öyledir. Allah, ayağına batan bir diken veya başına gelen daha büyük bir sıkıntıdan dolayı müslümanın günahlarını bağışlar. O müslümanın günahları ağaç yaprakları gibi dökülür"** buyurdu. (Buhârî, Merdâ 3, 13, 16; Müslim, Birr 45)

Açıklamalar

916 numarada tekrar edilecek olan hadîs-i şerîf başa gelene sabır konusunda bizzat Peygamber Efendimiz'in tavrını gözlerimiz önüne sermektedir. Bir rivâyete göre, Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*, Hz. Peygamber'e eliyle dokunduktan sonra, ateşinin çok fazla olduğunu söylemiştir. Efendimiz de çektiği sıkıntının iki müslümanın ıstırabına denk bir ıstırap olduğunu ifade buyurmuştur. İbni Mes'ûd'un, "İki kat sevap kazanmanız içindir (herhalde)" diye açıklama istercesine söylediği söze

Efendimiz olumlu cevap vermiştir. Bilindiği gibi, kulun uğradığı belâ ve musîbetler sadece günahların affına vesile değildir. Aynı zamanda Allah katındaki derecesinin yükselmesine de sebeptir. Hz. Peygamber hakkında bu ikinci mâna geçerlidir.

Efendimiz, bir önceki hadiste olduğu gibi, başına gelen sıkıntıya sabreden müslümanın günahlarının, güz mevsiminde ağaç yapraklarının dökülmesine benzer şekilde döküleceğini müjdelemiştir.

Burada Peygamber Efendimiz'in, böylesine şiddetli bir hastalık geçirirken bile tebliğ ve irşad görevini, hem fiilen hem de sözlü olarak yürüttüğünü görmekteyiz. Bu, onun ümmetine karşı duyduğu şefkatin ve görev şuurunun delilidir. Resûl-i Ekrem hastalığının şiddetinden asla söz ve şikâyet etmemiş, ancak İbni Mes'ûd'un sorması üzerine durumunu açıklamıştır.

Bu olayda *"En ağır belâ ve sıkıntılar peygamberlere gelir"* hadisinin (bk. Tirmizî, Zühd 57; İbni Mâce, Fiten 29) tecellisini de görmekteyiz. Peygamberler her konuda olduğu gibi sıkıntılara katlanmak ve acılara göğüs germek bakımından da ümmetlerine örnektirler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber ashâb-ı kirâmın çektiği sıkıntıların iki katını çekmiştir.
2. Belâ ve musibetler, günahların bağışlanmasına veya daha fazla sevap kazanılmasına sebeptir.

40- وعنْ أَبي هُرَيرة رضيَ اللَّهُ عنه قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْراً يُصِبْ مِنْهُ » : رواه البخاري . وضَبطُوا « يُصِب » : بفَتْحِ الصَّادِ وكَسْرِهَا .

40. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah, hayrını dilediği kişiyi sıkıntıya sokar." Buhârî, Merdâ 1

Açıklamalar

Hadisimiz, başa gelen sıkıntıların bazan lutuf ve hayır vesilesi olacağını açıkça ortaya koymaktadır. Burada söz konusu olan belâ ve musibetlerin neler olabileceğini ise, Bakara sûresi'nin 155. âyeti açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"..Sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden eksiltmekle sınarız. Sabredenleri müjdele!"

Önceki iki hadiste de görüldüğü gibi belâ ve musîbetler, sabır gösterilirse ya günahların bağışlanmasına ya da, burada işâret edildiği üzere, hayır ve ecirlere vesile olur. Nitekim İmam Gazzâlî, konuya üç ayrı yorum getirmiştir:

1. Münafığın başına gelen musîbet ve hastalıklar. Münafık, sıkıntıya sabretmeyip şikâyette bulunduğu için bunlar onun hakkında tam bir cezâ anlamı taşır.

2. Mü'minin hastalık ve musîbeti. Mü'min, bunların Allah'dan geldiği bilinci içinde sabreder. Böylece de sıkıntıları günahlarına kefâret olur.

3. Şükür ve rızâ halindeki olgun mü'minlerin hastalık ve sıkıntıları. Bunlar belâ ve musîbet halinde de Allah'a hamd ve şükür görevlerini yerine getirirler. Öylece onların sıkıntıları, Allah katındaki derecelerinin yükselmesine vesile olur.

Netice olarak şunu unutmamak gerekir ki, bu dünya imtihan dünyasıdır. Allah katında derece sahibi olmanın bir yolu da belâ ve musîbetlere uğramaktan geçmektedir. Bu durumda yapılacak iş, başa her ne gelmişse, onu sabır ve rızâ ile karşılamaktır. Müslümanın asıl kazancı buradadır. Bir anlamda sabır, müslüman için, her olumsuzluğu lehine çevirmeye imkân vermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başa gelen her belâ ve sıkıntı, mutlaka bir cezâ değildir.

2. Müslüman belâ ve musibetlere sabretmek suretiyle Allah katındaki derecesini yükseltebilir.

41- وعَنْ أَنَسٍ رضي اللَّهُ عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم : « لا يتَمنينَّ أَحدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ

أَصَابَهُ ، فَإِنْ كَانَ لا بُدَّ فاعلاً فليقُل : اللّهُمَّ أحْيني ما كَانَت الْحياةُ خَيراً لِي وتوفَّني إِذَا كَانَتِ الْوفاةُ خَيْراً لِي » متفق عليه .

41. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Başına bir musibet geldi diye hiç biriniz ölümü temenni etmesin. Mutlaka böyle bir şey temenni etmek zorunda kalırsa: 'Allahım, benim için yaşamak hayırlı olduğu sürece beni yaşat, hakkımda ölüm hayırlı olduğu zaman da beni öldür' desin."

Buhârî, Merdâ 19; Daavât 30; Müslim, Zikir 10, 13. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 9; Nesâî, Cenâiz 1; İbni Mâce Zühd 31

Açıklamalar

586 numarada tekrar gelecek olan hadîs-i şerîf, başa gelen dünyevî bir belâ ya da musibetin ağırlığı karşısında ölüm istemeyi yasaklamaktadır. Çünkü böyle bir hareket -Allah korusun- neticede intihara kadar gidebilir. Halbuki sabır gösterip dayanmak o sıkıntıdan kurtulmaya vesile olacaktır. Nitekim bir başka hadîs-i şerîfte şöyle buyurulmuştur: *"Hiç biriniz ölümü temenni etmesin. Ölüm kendisine gelmeden önce onu dâvet etmesin. Çünkü ölenin ameli son bulur. Yaşamak ise, mü'minin hayrını artırır"* (Müslim, Zikir 13).

Özellikle dünyevî sıkıntı ve zorluklar karşısında ölümü temenni etmek, âcizliktir. Fakat âcizlik de olsa, bazan ölümü temenni etme zorunluğu doğabilir. İşte bu noktada sevgili Peygamberimiz, yapılması İslâm esaslarına aykırı olmayan ve insan tabiatına da uygun olan bir yolu göstermektedir: Her şeyin hayırlısını isteyerek işi Allah Teâlâ'nın irâde ve ilmine havâle etmek. Bu, hem İslâm'ın hem de Hz. Peygamber'in ne kadar gerçekçi olduğunu göstermektedir. Böyle bir teslimiyet, sıkıntıdaki müslümanı hem iman ve tevekkül çizgisinde tutacak hem de ona sabretme gücü verecektir.

İslâmı iyi bilen ve anlayan bazı âlim ve şâirlerin bile zaman zaman ölümü temenni edecek kadar zorlandıkları olmuştur. Meselâ ilk ve cefâkâr müslümanlardan büyük sahâbî Habbâb İbni Eret hastalandığında kendisini

ziyârete gelenlere şöyle demiştir: “Eğer Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* yasaklamamış olsaydı, hiç şüphesiz ben ölümü temenni ederdim”(bk. 588. hadîs). Merhum **Mehmed Akif Ersoy** da vefâtından bir yıl önce 1935’te şunları yazmıştır:

Daha bir müddet emînim ki hayâtın yükünü

Dizlerim titreyerek çekmeye mahkûmum ben.

Çöz de artık yükümün kördüğüm olmuş bağını,

Bana çok görme, ilâhî, bir avuç toprağını...”

Teslimiyet ve temenni, sabır ve özlem herhalde ancak bu kadar güzel ifâde edilebilirdi.

İslâm bilginlerinin bir kısmına göre, dînî açıdan fitneye düşme endişesi duyan kimse, ölümü temenni edebilir. Allah yolunda şehid olmayı temenni etmek, temiz bir beldede ölmeyi istemek nasıl güzel görülmüş ise, İmam Nevevî’ye göre dînî bir sebeple ölümü temenni etmek de aynen öyledir. Nitekim Hz. Ömer “Allahım, beni yolunda şehid olmak ve Resûlü’nün beldesinde ölmekle bahtiyar kıl” diye temennide bulunmuştur (bk. Buhârî, Fezâilü’l-Medîne 12). Hz. Ömer şehid edildiği zaman kızı Hafsa, “Allah babama istediğini nasip etti” demiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Allah’a kavuşmak arzusuyla ölümü temenni etmekte bir sakınca yoktur.

2. Ancak başa gelen bir belâ ve musibetten dolayı ölüm istemek, bir anlamda kazâya rızâsızlık olacağı için doğru değildir.

42- وعنْ أبي عبدِ اللَّهِ خَبَّابِ بْنِ الأَرتِّ رضيَ اللَّهُ عنه قال : شَكَوْنَا إِلَى رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَهُو مُتَوسِّدٌ بُردةً لَهُ في ظلِّ الْكَعْبةِ ، فَقُلْنَا : أَلا تَسْتَنْصرُ لَنَا أَلا تَدْعُو لَنَا ؟ فَقَالَ : قَد كَانَ مَنْ قَبْلكُمْ يؤْخَذُ الرَّجُلُ فيُحْفَرُ لَهُ في الأَرْضِ في جْعلُ فِيهَا ، ثمَّ يُؤْتِي بالْمِنْشارِ فَيُوضَعُ على رَأْسِهِ فَيُجعلُ نصْفَيْن ، ويُمْشطُ بِأَمْشاطِ

الْحدِيدِ مَا دُونَ لَحْمِهِ وَعظْمِهِ ، ما يَصُدُّهُ ذلكَ عَنْ دِينِهِ ، واللَّه ليتِمنَّ اللَّهُ هَذا الأَمْر حتَّى يسِير الرَّاكِبُ مِنْ صنْعاءَ إِلَى حَضْرمْوتَ لا يخافُ إِلاَّ الله والذِّئْبَ عَلَى غنَمِهِ ، ولكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ » رواه البخاري .

وفي رواية : « وهُوَ مُتَوسِّدٌ بُرْدةً وقَدْ لقِينَا مِنَ الْمُشْركِين شِدَّةً » .

42. Ebû Abdullah Habbâb İbni Eret *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Hırkasını başının altına yastık yapmış Kâbe'nin gölgesinde dinlenirken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e (müşriklerden gördüğümüz işkencelerden) şikâyette bulunduk ve :

- Bize yardım dilemeyecek, Allah'a bizim için dua etmeyecek misiniz? dedik. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi:

- "Önceki ümmetler içinde bir mü'min tutuklanır, kazılan bir çukura konulurdu. Sonra da bir testere ile başından aşağı ikiye biçilir, eti-kemiği demir tırmıklarla taranırdı. Fakat bütün bu yapılanlar onu dininden döndüremezdi. Yemin ederim ki Allah mutlaka bu dini hâkim kılacaktır. Öylesine ki, yalnız başına bir atlı, Allah'tan ve sürüsüne kurt saldırmasından başka hiç bir şeyden endişe etmeksizin San'a'dan Hadramut'a kadar emniyetle gidecektir. Ne var ki, siz sabırsızlanıyorsunuz."

Buhârî'nin bir başka rivayetinde ifade, "Peygamber *aleyhisselâm* hırkasına bürünmüştü. Bizler müşriklerden çok işkence görüyorduk" şeklindedir.

Buhârî, Menâkıb 25. Ayrıca bk. Buhârî, İkrâh 1, Menâkıbu'l-ensâr 29, Ebû Dâvûd, Cihâd 97

Habbâb İbni Eret

Künyesi Ebû Yahyâ veya Ebû Abdullah olan ***Habbâb İbni Eret*** *radıyallahu anh, ilk müslümanların altıncısıdır. Müşrikler tarafından ağır işkencelere tâbi tutulmuş cefâkâr müslümanlardandır. Mesleği demircilikti. Sipariş üzerine yaptığı kılıcın parasını almak üzere müşriklerin ileri gelenlerinden Âs İbni Vâil'e gittiğinde aralarında şu konuşma geçmişti.*

Âs İbni Vâil:

- *Muhammed'i inkar etmediğin sürece paranı vermeyeceğim.*

Habbâb:

- *Sen ölünceye hatta yeniden dirilinceye kadar da olsa, ben Muhammed'i inkâr etmem.*

Âs İbni Vâil:

- *Yeniden diriltildiğimde benim mallarım olur, o zaman ben de sana paranı öderim.*

Habbâb, bir çok müşrikten aldığı cevapların bir örneği olan bu konuşmayı Hz. Peygamber'e haber verdi. Bunun üzerine ***".. Âyetlerimizi inkâr edeni ve "Bana elbette mal ve çocuk verilecektir" diyeni gördün mü?"*** [Meryem sûresi (l8), 77] *âyeti nâzil oldu.*

Habbâb, gördüğü işkencelerin izlerini vefât edinceye kadar sırtında taşıdı. Kendisi Medine'ye hicret ettikten sonra Bedir'den itibâren bütün savaşlara katıldı. Hz. Peygamber'den 32 hadis rivayet etti. Üç hadisi Buhârî ve Müslim tarafından müştereken; iki hadisi Buhâri, bir hadisi de Müslim tarafından ayrıca rivayet edilmiştir. Kendisi yetmiş küsur yaşlarında iken Kûfe'de 37 (657) yılında vefât etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf İslâm'ın ilk yıllarında Mekke'de müslümanların ne kadar bunaldıklarını, ne ölçüde sabra zorlandıklarını göstermektedir. Öyle ki Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip:

"Bizim için Allah'tan yardım dilemeyecek misiniz? Biz artık dayanamıyoruz. Oysa biz inanıyoruz ki, siz dua ederseniz bu sıkıntılarımız biter" dediler. Bu bir bakıma son kozlarını kullanmaya teşebbüs edecek kadar bunaldıklarını ve bir anlamda ümitsizliğe kapıldıklarını göstermektedir.

Hz. Peygamber burada, imânları uğrunda daha ağır imtihanlardan geçirilmiş insanlardan örnekler vermek suretiyle önce, onları "beterin daha beteri olacağı" noktasında bilgilendirmiş ve ne yapmaları gerektiğini dolaylı olarak hatırlatmıştır. İnsan, kendi başına gelenin başkalarının da başına gelmiş olduğunu görmek veya duymakla biraz olsun rahatlar. Aynı kaderi birileriyle paylaşmış olmak onu belli ölçüde rahatlatır. Bu, tabiî ve psikolojik bir durumdur. Bu hadîs-i şerîfte de böylesi bir uygulamayı görmekteyiz.

Ayrıca, gelecekte neler olacağının, daha doğrusu, istikbaldeki aydınlığın müjdelenmesi, o güzel günler adına sıkıntıya dayanma gücü verecektir.

Karanlık gecelerin kararıp kalmayacağını, elbette bir aydınlık sabaha ulaşacağını hatırlatmak, istikbaldeki olumlulukları anlatmak mevcut sıkıntıyı ve ümitsizliği kesinlikle hafifletecektir. Modern toplumlarda da bu usûl uygulanmaktadır. Yaşanan sıkıntıların belli bir zaman sonra ortadan kalkacağını, o günlere kavuşabilmek için bugün bazı fedakârlıklara katlanmak gerektiğini hatırlatma yöntemini hemen hemen her ülke yönetimi zaman zaman kullanmaktadır.

Sevgili Peygamberimiz burada, çekilen sıkıntıların bir yandan tarihî boyutunu ve şiddetini ortaya koyarken bir taraftan da İslâm'ın aydınlık geleceğinden en küçük bir tereddüt duymadığını kesin bir dille ve pek çarpıcı ve güven verici bir örnekle anlatmaktadır. Zira San'a ile Hadramut arası yayalar için on bir günlük bir mesâfedir. Bu iki şehrin misal verilmesi, muhtemelen İslâm hâkimiyeti altına girecek toprakların genişliğinden kinâyedir.Yemen'de bile emniyeti temin edecek olan İslâm, Mekke-Medine gibi yörelerde asayişi daha kolaylıkla sağlayacaktır, demek istenmiştir.

Bu hadiste, Hz. Peygamber'in ne kadar gerçekci olduğu görülmektedir. İslâm hâkimiyetinde müslümanların sahip olacağı yegâne korku Allah korkusu olacaktır. Bir de olsa olsa yırtıcı hayvanların saldırısından endişe edilebilecek, fakat insanlardan bilinçli ve irâdî olarak gelecek herhangi bir baskı, saldırı ve tecâvüz bulunmayacaktır. Bu İslâm'ın hâkim olduğu topraklarda beşer planında tam bir güven ve huzur ortamının kurulacağını müjdelemektir. Hz. Peygamber, her nimetin bir külfeti ve bedeli olduğunu, her külfetin de mutlaka bir nimete vesile olacağını böylece ortaya koyduktan sonra *"Ama siz acele ediyor, sabırsızlık gösteriyorsunuz"* buyurmak suretiyle o günkü müslümanları sabra davet etmiş, herşeyin, Allah'ın takdirine bağlı olarak belli bir zamanı bulunduğu fikrini vermiştir.

O halde nasıl sabırla koruk, üzüm olursa, her sıkıntı da sabır ve zamanla geçer. Büyük neticeler büyük fedâkarlık ister.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Din ve imanından dolayı kişinin uğradığı azab ve işkenceye sabır, takdire değer bir meziyettir,

2. Hz. Peygamber'in verdiği haberler aynen gerçekleşmiştir.

3. İslâm, sulh ve sükûn, emniyet ve selâmet dinidir.

4. Din ve iman düşmanlığı, yeni bir olay değildir.

5. Hz. Peygamber ashâbını geçmiş ümmetlerden misaller vererek ve geleceğe dair açıklamalarda bulunarak eğitmiştir.

43- وعن ابن مَسعُودٍ رضي اللَّه عنه قال : لمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ آثر رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَاساً في الْقِسْمَةِ : فأَعْطَى الأَقْرعَ بْنَ حابِسٍ مائةً مِنَ الإِبِلِ وأَعْطَى عُيينَةَ بْنَ حِصْنٍ مِثْلَ ذلِكَ ، وأعطى نَاساً منْ أشرافِ الْعربِ وآثَرهُمْ يَوْمئِذٍ في الْقِسْمَةِ. فَقَالَ رجُلٌ : واللَّهِ إنَّ هَذِهِ قِسْمةٌ ما عُدِلَ فِيها ، وما أُرِيد فِيهَا وَجهُ اللَّهِ ، فَقُلْتُ: واللَّه لأُخْبِرَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فأتيتُهُ فَأخبرته بِما قال ، فتغَيَّر وَجْهُهُ حتَّى كَانَ كَالصِّرْفِ . ثُمَّ قال : « فَمنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ يعدِلِ اللَّهُ ورسُولُهُ ؟ ثم قال : يرحَمُ اللَّهُ موسى قَدْ أُوْذِيَ بِأَكْثَرَ مِنْ هَذَا فَصبرَ » فَقُلْتُ: لا جرمَ لا أَرْفعُ إِلَيه بعْدها حدِيثاً. متفقٌ عليه .

وقَوْلُهُ « كَالصِرْفَ » هُو بِكسْرِ الصادِ الْمُهْملةِ : وَهُوَ صِبْغٌ أَحْمَرُ .

43. Abdullah İbni Mes’ud radıyallahu anh şöyle dedi:

Huneyn Savaşı ganimetlerini taksim ederken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bazı kişilere diğerlerinden fazla hisse verdi. Akra’ İbni Hâbis’e yüz deve, Uyeyne İbni Hısn’a da bir o kadar verdi. Arapların ileri gelenlerine de o günkü taksimde biraz fazla pay verdi. Bunun üzerine bir kişi:

- Vallahi bu taksimde hakkâniyet yoktur, Allah rızâsı da gözetilmemiştir! dedi.

Ben de:

- Allah’a yemin ederim ki bunu ben Resûlullah’a söyleyeceğim, dedim. Gittim, adamın söylediklerini anlattım.

Bunun üzerine, kızgınlığından Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yüzü kıpkırmızı kesildi. Sonra şöyle cevap verdi:

- “Allah ve Resûlü de adâlet etmezse, hiç kimse adâlet etmez.” Daha sonra da şöyle buyurdu:

“Allah, Mûsâ’ya rahmet etsin. O bundan daha ağır bir ithama maruz kalmıştı da sabretmişti.”

Ben (kendi kendime), “Bundan sonra kimsenin sözünü Resûlullah’a iletmeyeceğim” diye karar verdim. Buhârî, Edeb 53; Müslim, Zekât 145

Açıklamalar

Huneyn, Mekke ile Tâif şehirleri arasında bir vâdidir. Huneyn Gazvesi Mekke’nin fethinden sonra sekizinci hicrî yılda cereyan etmiştir. İki bini Mekkeli on iki bin kişiden meydana gelen müslüman ordusu bu harbte on dört bin kişilik Hevâzin ve Sakif kabileleriyle savaştı. Bu savaşta, seksen kadar Mekkeli müşrik ve “tulekâ” denilen, haklarındaki ölüm cezası fetih günü kaldırılan kimseler de sefere çıkmıştı. Bunlar biraz da kimin galib geleceğini merak edenlerdi.

Tevbe Sûresi’nin 25-27. âyetlerinde bu harble ilgili şu ilâhî tesbitleri bulmaktayız:

“And olsun ki Allah size birçok yerde ve çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği fakat bir faydası da olmadığı, yeryüzünün geniş olmasına rağmen size dar gelip de bozularak arkanıza döndüğünüz Huneyn Savaşında yardım etmişti. Bozgundan sonra Allah, Peygamberine, mü’minlere güvenlik verdi ve görmediğiniz askerler indirdi; inkar edenleri azaba uğrattı. İnkarcıların cezâsı budur. Allah bundan sonra da dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bağışlar ve merhamet eder.”

Âyette de işâret buyurulduğu gibi müslümanlar Uhud Gazvesi’nden sonra bir kez de Huneyn Gazvesi’nde bozgunla burun buruna gelmişlerdi.

Hz. Peygamber'in sebâtı, ordunun tekrar derlenip toparlanmasına, sonuçta savaşı kazanmalarına ve büyük bir ganimet elde etmelerine vesile olmuştur.

Ci'râne denilen yerde toplanan ve dağıtımı yapılan bu ganimet, altı bin kadın ve çocuk, 24 bin deve, 40 bin koyun, dört bin ukıyye gümüş para idi. Hz. Peygamber bu ganimetlerin beşte birlik *beytü'l-mâl* hissesinden *müellefe-i kulûb* denilen, gönülleri İslâm'a ısındırılması istenen bazı kabile ileri gelenlerine bol bol ikramda bulunmuştu. Hadiste adı geçen üç kişi de onlardandı. Durumun nezâketini ve hikmetini kestiremeyen bazıları şu veya bu şekilde bu taksime karşı çıkmışlardır. Özellikle Muattib İbni Kuşeyr, Resûlullah'ın uygulamasını hadisimizde yer alan sözleriyle kınadı. Hz. Peygamber'i âdil davranmamakla suçladı. Bu büyük bir cür'et ve çirkin bir suçlama idi. Abdullah İbni Mes'ud *radıyallahu anh* de bu sebeple onun sözlerini Hz. Peygamber'e duyurma ihtiyacını hissetmişti. Burada hatırlatılmasında fayda vardır ki, Huneyn ganimetlerinin taksimi olayında daha başka insanların da bazı itirazları ve şikâyetleri olmuştur. Ensâr gençlerinin bazı sözleri üzerine Hz. Peygamber'in bütün Ensâr'ı toplayıp onlarla mes'eleyi görüşmesi meşhurdur.

Ganimet dağıtımı ve bazı itirazlar hakkında Tevbe sûresi'nin 58-59. âyetlerinde bazı tesbitler yer almakta ve şöyle buyurulmaktadır:

"Sadakalar hakkında sana dil uzatanlar vardır. Onlara verilirse hoşnud olurlar, verilmezse, hemen öfkeleniverirler. Eğer onlar Allah ve Peygamber'inin kendilerine vermiş oldukları şeylere razı olsalar ve 'Allah bize yeter; O ve Peygamberi bol nimetinden bize verecektir; doğrusu biz Allah'a gönül bağlayanlardanız' deselerdi, daha hayırlı olurdu."

Hz. Peygamber, imanından emin olduğu kişiler dururken, dînî açıdan onlardan daha aşağı seviyedeki kişilere gerektikçe ihsan ve ikrâmda bulunurdu. Çünkü ihsan ve lutufta farklı ölçüler kullanılabilir.

Bir kez daha ifade edelim ki, Hz. Peygamber'in bu taksimde verdikleri, ganimetin peygamberin hakkı olan beşte birlik kısmındandı. Asla gâzilerin paylarına düşen kısımdan değildi. Buna rağmen itiraza uğramış, adâletsizlikle suçlanmıştır. Bu suçlama karşısında Hz. Peygamber'in öfkesi

ve tepkisi çok tabiî ve gerçeğin ortaya konması bakımından fevkalâde önemlidir.

Hz. Peygamber, en açık gerçeklerden birini dile getirerek *“Eğer Allah ve Resûlü de adâlet etmezse, dünyada adâlet edecek kimse yok demektir. Başka kim adâlet eder?”* buyurmuştur. Bu aynı zamanda mübârek yüzlerindeki öfke belirtileriyle birleşince, pek ciddî bir tehdid anlamı da taşımaktadır. Ancak Hz. Peygamber, çoğu kere yaptığı gibi bu kez de Hz. Mûsâ’nın yahudilerden çektiği eziyet ve işkenceleri genel mânada hatırlayarak, *“Allah Mûsâ’ya rahmet etsin. O, bundan daha ağır eziyetlere muhatab oldu da sabretti”* buyurmuş, kendi kendisine sabır telkin etmiştir. Hz. Mûsâ’nın, kavminden gördüğü eziyete değişik âyetlerde işâret buyurulmuştur:

“**Bize Allah’ı apaçık göstermediğin sürece sana asla inanmayız”** [Bakara sûresi (2), 55];

“**Sen ve Rabbin gidip harbedin, biz burada bekleyeceğiz”** [Mâide sûresi (5), 24];

“Biz tek çeşit yemeğe sabredemeyiz...” [Bakara sûresi (2), 61] âyetleri bunlardandır. Ayrıca müslümanlar, “**Ey mü’minler, Mûsâ’ya eziyet edenler gibi olmayın!**..” [Ahzâb sûresi (33), 69] âyetiyle de uyarılmışlar, Hz. Peygamber’e karşı yahudiler gibi davranmaktan sakındırılmışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber’e eziyet eden, ona saldıran ve küfredenlerin yahûdilere benzediğine dikkat çekilmiştir.

2. Hz. Peygamber, kendisi hakkında böylesine çirkin sözler söyleyen kişiyi cezalandırmamış, bu sözü, peygamberliğin inkârı olarak değerlendirmemiştir.

3. Resûlullah’a söven kimse küfre girer.

4. Dünyada Resûlullah’ın bile sabretmekte zorlandığı çok değişik ve ağır olaylarla karşılaşmak mümkündür. Çâre, sabretmek, sabredebilmektir.

5. Sahâbe-i kirâm’ın Resûlullah’a duydukları muhabbet, onun hukukunu korumakta gösterdikleri titizlik her türlü takdirin üstündedir.

44- وعن أنس رضي اللّه عنه قال : قال رسولُ اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم : « إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بعبْدِهِ خَيْراً عجَّلَ لَهُ الْعُقُوبَةَ في الدُّنْيَا ، وإِذَاْ أَرَاْدَ اللَّه بِعبدِهِ الشَّرَّ أمسَكَ عنْهُ بذَنْبِهِ حتَّى يُوافِيَ بِهِ يَومَ الْقِيامةِ » .

وقَالَ النبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ عِظَمَ الْجزاءِ مَعَ عِظَمِ الْبلاءِ ، وإِنَّ اللَّه تعالى إِذَا أَحَبَّ قَوماً إبتلاهُمْ ، فَمنْ رضِيَ فلَهُ الرضَا ، ومَنْ سَخِطَ فَلَهُ السُّخْطُ » رواه الترمذي وقَالَ: حديثٌ حسنٌ .

44. Enes İbni Mâlik *radıyallahu* anh'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah, iyiliğini dilediği kulunun cezasını dünyada verir. Fenalığını dilediği kulunun cezasını da, kıyamet günü günahını yüklenip gelsin diye, dünyada vermez."

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* (yine) şöyle buyurmuştur:

"Mükâfâtın büyüklüğü, belânın şiddetine göredir. Allah, sevdiği topluluğu belâya uğratır. Kim başına gelene rızâ gösterirse Allah ondan hoşnut olur. Kim de rızâ göstermezse, Allahın gazabına uğrar." Tirmizî, Zühd 57. Ayrıca bk. İbnî Mâce, Fiten 23

Açıklamalar

Allah Teâlâ kullarını dünyada çeşitli imtihanlardan geçirir. Ancak bu, her defasında cezalandırma anlamında değildir. Allah, hayrını dilediği kullarını da belâ ve musibetlere uğratır. İmtihana tabi tutulan kul eğer sabrederse, günahları bağışlanır ve âhirete günahlarından arınmış olarak gider. Bu, kul için en büyük hayırdır. Hadisimiz işte bu gerçeği hatırlatarak, başına belâ ve musibet gelmiş olanları sabır göstermeye teşvik etmektedir. Bu durum hastalık, sıkıntı ve belâya uğramayı istemek anlamına gelmez. Biz Allah'tan sıhhat ve âfiyet istemekle emrolunduk. Ancak istemeden başa gelen sıkıntılara da sabretmemiz gerekir.

Bu arada aynı hataları işlediği halde dünyada cezalandırılmayan insanlara iyilik edildiği de sanılmamalıdır. Onlar işledikleri bütün günahlarla birlikte kıyamet gününde ilâhî huzura gelecekler ve -şayet Allah Teâlâ bağışlamazsa- işledikleri günahların cezalarını tam olarak çekeceklerdir. Dünyanın sıkıntısı âhiretin azabı yanında elbette hafif kalacaktır. Bu sebeple de dünyada cezâsını çekmiş olan kârlı çıkacaktır.

Hadisin ikinci kısmında da, çekilen sıkıntı ve geçirilen imtihanların ağırlığı ölçüsünde büyük sonuçların bulunduğu müjdelenmektedir. Bu da ağır ve ciddî musibetlere dayanma gücü vermesi açısından fevkalâde önemli bir ölçüdür. O halde Allah Teâlâ'dan gelen musibetlere rızâ göstermek gerekir. Zira böyle davrananlardan Allah razı olur ve hesapsız sevap verir. Kim de bunları hoş karşılamaz, kötü görürse, Allah'ın gazabına uğrar. Çünkü "**Kötülük işleyen cezalandırılır"** [Nisâ sûresi (4), 123].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başa gelen sıkıntı ve hastalıklara sabretmek, günahlardan arınmaya sebeptir.

2. Musibet ve belâ her zaman ceza anlamında değildir. Allah sevdiği kulunu da belâ ve musibetlere uğratır.

45- وعنْ أَنَسٍ رضي اللَّه عنه قال : كَانَ ابْنٌ لأبي طلْحةَ رضي اللَّه عنه يَشْتَكي ، فخرج أبُو طَلْحة ، فَقُبِضَ الصَّبِيُّ ، فَلَمَّا رَجَعَ أَبُو طَلْحةَ قال : ما فَعَلَ ابنِي ؟ قَالَت أُمُّ سُلَيْم وَهِيَ أُمُّ الصَّبيِّ : هو أَسْكَنُ مَا كَانَ ، فَقَرَّبَتْ إِلَيْهِ الْعَشَاءَ فَتَعَشَّى ، ثُمَّ أَصَابَ مِنْهَا، فَلَمَّا فرغَ قَالَتْ : وارُوا الصَّبيَّ ، فَلَمَّا أَصْبحَ أَبُو طَلْحَة أَتَى رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَأَخْبرهُ، فَقَالَ: « أَعرَّسْتُمُ اللَّيْلَةَ ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قال : « اللَّهمَّ بارِكْ لَهُما » فَولَدتْ غُلاماً فقَالَ لِي أَبُو طَلْحَةَ : احْمِلْهُ حتَّى تَأْتِيَ بِهِ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وبَعثَ مَعهُ بِتمْرَات ، فقال : «أَمعهُ شْيءٌ ؟ » قال : نعمْ ، تَمراتٌ فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلّى اللهُ

عَلَيْهِ وسَلّم فَمضَغَهَا ، ثُمَّ أخذَهَا مِنْ فِيهِ فَجَعَلَهَا في في الصَّبيِّ ثُمَّ حَنَّكَه وسمَّاهُ عبدَ اللَّهِ متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ للْبُخَاريِّ : قال ابْنُ عُيَيْنَة : فَقَالَ رجُلٌ منَ الأَنْصارِ : فَرَأَيْتُ تَسعة أَوْلادٍ كلُّهُمْ قدْ قَرؤُوا الْقُرْآنَ ، يعْنِي مِنْ أَوْلادِ عَبْدِ اللَّه الْموْلُود .

وفي روايةٍ لمسلِم : ماتَ ابْنٌ لأبي طَلْحَةَ مِنْ أُمِّ سُلَيْمٍ ، فَقَالَتْ لأَهْلِهَا : لا تُحَدِّثُوا أَبَا طَلْحَةَ بِابنِهِ حتَّى أَكُونَ أَنَا أُحَدِّثُهُ ، فَجَاءَ فَقَرَّبَتْ إِلَيْهِ عَشَاءً فَأَكَلَ وشَرِبَ ، ثُمَّ تَصنَّعتْ لهُ أَحْسنَ ما كانتْ تَصَنَّعُ قَبْلَ ذلكَ ، فَوقَعَ بِهَا ، فَلَمَّا أَنْ رأَتْ أَنَّهُ قَدْ شَبِعٍ وأَصَابَ مِنْها قَالتْ: يا أَبَا طلْحةَ ، أَرَايْتَ لَوْ أَنَّ قَوْماً أَعَارُوا عارِيتهُمْ أَهْلِ بيْتٍ فَطَلبوا عارِيَتَهُم ، أَلَهُمْ أَنْ يمْنَعُوهَا؟ قَالَ : لا ، فَقَالَتْ : فاحتسِبْ ابْنَكَ . قَالَ : فغَضِبَ ، ثُمَّ قَالَ : تركتِنِي حتَّى إِذَا تَلطَّخْتُ ثُمَّ أَخْبرتِني بِابْني ، فَانْطَلَقَ حتَّى أَتَى رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فأَخْبَرهُ بما كَانَ ، فَقَالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « بَاركَ اللَّه لكُما في ليْلتِكُما » .

قال : فحملَتْ ، قال : وكَانَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في سفرٍ وهِي مَعَهُ وكَانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا أَتَى الْمَدِينَةِ مِنْ سَفَرٍ لاَ يَطْرُقُها طُرُوقاً فَدنَوْا مِنَ الْمَدِينَةِ ، فَضَرَبَهَا الْمَخاضُ ، فَاحْتَبَس عَلَيْهَا أَبُو طلْحَةَ ، وانْطلَقَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . قَالَ : يقُولُ أَبُو طَلْحةَ إِنَّكَ لتعلمُ يَا ربِّ أَنَّهُ يعْجبُنِي أَنْ أَخْرُجَ معَ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا خَرَجَ ، وأَدْخُلَ مَعهُ إِذَا دَخَلَ ، وقَدِ احْتَبَسْتُ بِما تَرى . تقولُ أُمُّ سُلَيْمٍ : يا أَبَا طلْحةَ مَا أَجِد الَّذي كنْتُ أَجِدُ ،

انْطَلِقْ ، فانْطَلَقْنَا ، وضَربهَا المَخاضُ حينَ قَدِمَا فَولَدتْ غُلاماً . فقالَتْ لِي أُمِّي : يا أَنَسُ لا يُرْضِعُهُ أَحدٌ تَغْدُوَ بِهِ عَلَى رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فلمَّا أَصْبحَ احتملْتُهُ فانطَلَقْتُ بِهِ إِلَى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . وذَكَرَ تمامَ الْحَدِيثِ .

45. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ebû Talha *radıyallahu anh*'ın hasta bir erkek çocuğu vardı. Ebû Talha evde değilken çocuk öldü. Eve döndüğü zaman:

- "Oğlumun durumu nedir?" diye sordu.

Çocuğun annesi Ümmü Süleym:

- O şimdi eskisinden daha rahat, dedi. Akşam yemeğini hazırlayıp getirdi. Ebû Talha yemeğini yedi sonra da hanımıyla yattı. Daha sonra hanımı ona "Çocuğu defnediniz" dedi.

Ebû Talha sabahleyin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gitti ve olup biteni anlattı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "Bu gece ilişkide bulundunuz mu?" diye sordu.

Ebû Talha:

- Evet, dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Allahım, bu ikisine mübârek kıl" diye dua etti.

(Zamanı gelince) Ümmü Süleym bir erkek çocuk doğurdu. Ebû Talha bana:

- "Çocuğu al, Peygamber'e götür" dedi. Ümmü Süleym de bir miktar hurma verdi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "Çocuğun yanında herhangi bir şey var mı?" diye sordu. Ben:

- Evet, bir kaç hurma var, dedim. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hurmaları ağzına alıp çiğnedi. Sonra çıkarıp çocuğun ağzına koydu ve damağını hafifçe oğdu, adını da Abdullah koydu.

Buhâri, Cenâiz 42, Akîka 1; Müslim, Edeb 23; Fezâilü’s-sahâbe 107

Buhârî’nin bir rivayetine göre Süfyân İbni Uyeyne; “Ensardan bir kişi (İbâye İbni Rifa’a) Abdullah’ın dokuz çocuğunu gördüğünü, hepsinin de Kur’an’ı okuyan ve mânasını anlayan kimseler olduğunu söylemiştir.” Buhâri, Cenâiz 42

Müslim’in rivâyetinde ise, olay şöyle anlatılmaktadır:

Ebû Talha’nın, Ümmü Süleym’den olma bir oğlu vefat etti. Ümmü Süleym, ev halkına:

- Ebû Talha’ya ben haber vermedikce, oğlu hakkında hiç biriniz bir şey söylemeyiniz! diye tenbihledi. Sonra Ebû Talha eve geldi. Ümmü Süleym akşam yemeğini getirdi. Ebû Talha yemeğini yedi. Yemekten sonra Ümmü Süleym, eskiden olduğundan daha güzel süslendi. O da hanımıyla yattı. Ebû Talha’nın karnı doyup tatmin olduğunu görünce Ümmü Süleym ona:

- Ey Ebû Talha, bir millet, bir aileye emânet bir şey verseler de, sonra emânetlerini isteseler, iade etmeyebilirler mi, ne dersin? dedi.

Ebû Talha:

- Hayır, (vermemezlik edemezler) dedi.

Ümmü Süleym:

- O halde oğlunu geri alınmış böyle bir emânet bil, dedi.

Ebû Talha kızdı ve:

- Mademki öyle, niçin hiç bir şey olmamış gibi davrandın? Şimdi de tutmuş, oğlumun durumunu bana haber veriyorsun, öyle mi? dedi. Derhal kalkıp Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gitti ve olanı biteni olduğu gibi haber verdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- “Geçen gecenizi Allah hakkınızda bereketli kılsın” buyurdu.

Ümmü Süleym hâmile kaldı.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir sefere çıkmıştı. Ümmü Süleym de bu sefere iştirak etmişti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* seferden döndüğünde Medine’ye gece girmezdi. Medine’ye yaklaştıklarında Ümmü Süleym’i doğum sancıları tuttu. Bu sebeple Ebû

Talha onun yanında kaldı, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yoluna devam etti. Ebû Talha şöyle demeye başladı:

- Rabbim! Sen çok iyi bilirsin ki ben, Resûlün ile beraber Medine'den çıkmaktan, onunla beraber Medine'ye girmekten son derece memnun olurum. Fakat bu defa bildiğin sebepten takılıp kaldım.

Bunun üzerine Ümmü Süleym:

- Ebû Talha! Şimdi artık sancım kalmadı. Sen git, dedi.

(Enes diyor ki) Biz yolumuza devam ettik. Medine'ye geldiklerinde Ümmü Süleym'i yine doğum sancısı tuttu ve bir erkek çocuk doğurdu. Annem (Ümmü Süleym) bana:

- Enes, bu çocuğu sen sabahleyin Resûlullah'a götürmeden kimse emzirmesin, dedi. Sabahleyin ben çocuğu alıp Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e götürdüm. Resûlullah'ın elinde bir dağlama âleti vardı. Beni görünce:

- Herhalde Ümmü Süleym doğum yaptı, buyurdular.

- Evet, dedim. Hemen elindeki dağlama âletini bıraktı. Ben de çocuğu kucağına verdim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Medine'ye has acve hurmasından bir tane istedi. Onu ağzında iyice çiğnedi, sonra da çocuğun ağzına çaldı. Çocuk yalanmaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Medinelilerin hurma sevgisine bakın!" buyurdu. Çocuğun yüzünü okşadı ve ona Abdullah adını verdi. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 107

Açıklamalar

Hadiste söz konusu olan çocuğun adı, İbn Hibbân'ın rivayetinden öğrendiğimize göre Ebû Umeyr'dir. Ebû Umeyr zeki bir çocuktu. Bu sebeple babası Ebû Talha onu çok severdi. Hz. Peygamber de ona rastladıkça, kendisine iltifat edip şakalaşırdı.

Ümmü Süleym, çocuğunun ölmesine rağmen sabırlı davranmış, bir rivayete göre çocuğu yıkayıp kefenledikten sonra üzerini örtmüş, evdekilere de kendisinden başka kimsenin Ebû Talha'ya çocuktan bahsetmemesini

tenbih etmiştir. Sonra da muhtemelen oruçlu olan kocasının akşam yemeğini hazırlamış, eve geldiğinde geciktirmeden takdim etmiş, hatta, her zamankinden daha fazla süslenerek, kocasına üzülecek bir şey olmadığı izlenimini vermiş, böylece onun her türlü isteğini karşılamaya hazır olduğunu göstermiştir. Ebû Talha'nın çocuk hakkındaki sorusuna da gayet ustaca, "o şimdi daha rahat" cevabıyla aslında çocuğun gerçek durumunu haber vermiştir. Onun bu sözünü çocuğun iyileştiği anlamında yorumlayan Ebû Talha eşiyle cinsel yakınlık kuracak kadar rahatlamıştır.

Ümmü Süleym, kocasının çocuğu çok sevdiğini bildiği için böyle davranmış ve onu ölüm haberinin acısına hazırlamış olmalıdır. Nitekim çocuğu, geri alınmak üzere bırakılmış bir emânet olarak vasıflandırması, emâneti sahibine geri vermemenin düşünülemeyeceğini Ebû Talha'ya söylettikten sonra bu emânetin geri alındığını yani çocuğun öldüğünü söylemiş olması, onun böyle bir gaye taşıdığını göstermektedir. Bu olayda Ümmü Süleym, çocuğunu kaybeden hiç bir annenin gösteremeyeceği bir sabır ortaya koyarak, yiğitliğini ve olgunluğunu isbat etmiştir. Hz. Peygamber'in Ebû Talha ailesi için yaptığı dua da bu tavrın Peygamberimiz tarafından takdir edildiğini göstermektedir. Onun sabrı, kendisine Abdullah gibi hayırlı bir evlat ve hepsi kurra (âlim) olan dokuz torun kazandırmıştır.

Bu hadis, bir hanım sahâbînin ölüm olayı karşısında ne ölçüde sabır gösterebildiğini belgelemekte, dolayısıyla bizlere sabırlı olma konusunda güzel bir örnek sunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yeni doğan bir çocuğa tatlı bir şey çiğneyerek yalatmak sünnettir.

2. Çocuğa dindar bir kimsenin ad koyması müstehaptır.

3. Çocuklara Abdullah, Abdurrahman ve İbrahim isimlerini koymak güzeldir.

4. Hadis, Ümmü Süleym'in üstün niteliklerine delildir.

46- وعنْ أَبِي هُريرةَ رضي اللَّه عنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَيْسَ الشديدُ بالصُّرَعةِ

إِنمَّا الشديدُ الّذي يمْلِكُ نَفسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ » متفقٌ عليه
.

« والصُّرَعَةُ » بِضمِّ الصَّادِ وفتْحِ الرَّاءِ ، وأصْلُهُ عنْدَ الْعربِ منْ يصرَعُ النَّاسَ كثيراً .

46. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Gerçek babayiğit, güreşte rakîbini yenen değil, öfkelendiği zaman nefsine hâkim olan kimsedir." Buhârî, Edeb 102; Müslim, Birr 106-108

Açıklamalar

Dinimizin övüp takdir ettiği yiğit, yarışta, güreşte rakîbini yenen kimse değil, kin ve öfkeyle dolduğu zaman nefsini kötü bir söz ve davranıştan alıkoyabilendir. Bu sebeple bir hadîs-i şerîfte: *"Nefisle mücâdele, düşmanla mücâdeleden daha zordur"* buyurulmuştur. Bir başka hadiste ise: *"En azılı düşmanın nefsindir"* denilmiştir (bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 143).

Hadisimiz bir taraftan içimizdeki rakiplerle mücâdelenin, dışımızdaki rakiplerle mücâdeleden daha zor olduğunu ortaya koymakta, bir yandan da yiğitlik duygu ve gösterilerini inkar etmeden onları iyiye yönlendirmektedir. Böylece inananları tehlike ile burun buruna geldikleri kızgınlık ve öfke anlarında sabırlı davranmaya teşvik etmektedir. Sabır, kin ve öfkeyi değilse bile, böylesi hallerde gayr-i meşrû bir iş yapmayı önleme gücü olmaktadır.

648 numarada tekrarlanacak olan hadisimiz, özellikle yiğitlik taslayan, kahramanlıktan hoşlanan ve bunu fizikî güç gösterisinde sananları asıl kahramanın kim olduğu konusunda uyarmakta ve her inanan kişiyi böyle bir kahramanlığa davet etmektedir. Bu mânada yarış, güreş, savaş her zaman söz konusudur. O halde böyle bir babayiğit olmaya bakmak gerekir.

Her şeye rağmen bir kere kızmış olan kimseyi teskin etmek için ne yapılması gerekir? Bu sorunun cevabını aşağıdaki hadiste bulmaktayız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Nefisle mücâdele ve ona hâkim olmak, düşmanla cihad etmekten daha zordur.

2. Ferdî ve sosyal zararını düşünerek öfkelenmemeye çalışmak gerekir.

47- وعنْ سُلَيْمانَ بْنِ صُرَدٍ رضي اللَّه عنهُ قال : كُنْتُ جالِساً مع النَّبِي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، ورجُلان يستَبَّانِ وأَحدُهُمَا قَدِ احْمَرَّ وَجْهُهُ . وانْتفَخَتْ أوداجهُ . فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنِّي لأعلَمُ كَلِمةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عنْهُ ما يجِدُ ، لوْ قَالَ : أَعْوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ذَهَبَ عنْهُ ما يجدُ . فقَالُوا لَهُ : إِنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : «تعوَّذْ بِاللَّهِ مِن الشَّيَطان الرَّجِيمِ ». متفقٌ عليه .

47. Süleyman İbni Surad *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında oturuyordum. İki kişi birbirine sövüp duruyordu. Bunlardan birinin yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuş, boyun damarları şişmiş, dışarı fırlamıştı.

Bunu gören Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ben bir söz biliyorum, eğer bu kişi onu söylerse, üzerindeki bu kızgınlık hali geçer. Eğer o, "Eûzü billâhi mine'ş-şeytânirracîm = İlâhi rahmetten kovulmuş şeytandan Allaha sığınırım" derse, üzerindeki hâl kaybolur."

Oradakiler Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ona "*İlâhî rahmetten kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!"* tavsiyesinde bulunduğunu ilettiler. Buhârî, Bed'ü'l-halk 11, Edeb 44, 76; Müslim, Birr 109

Süleyman İbni Surad

Hadisimizin râvisi olan Süleyman İbni Surad el-Huzâî radıyallahu anh'ın İslâm öncesi dönemde adı Yesâr'dı. Peygamber Efendimiz bu adı Süleyman'a çevirmiştir. Süleyman İbni Surad, üstün ahlâklı, ibadete düşkün ve kavmi arasında saygın bir kişiliğe sahipti. Kûfe kurulduktan sonra oraya ilk yerleşenler arasındadır. 93 yaşında iken h. 65 yılında Aynü'l-verde harbinde öldürülmüş ve başı Mervan b. Abdülmelik'e götürülmüştür. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den 15 hadis rivâyet etmiştir. Peygamber Efendimiz'in, Hendek Harbi sonunda apar-topar kaçan müşrik ordusunun arkasından, gelecek günlerde harekete geçme önceliğinin artık müslümanlarda olacağını müjdeleyen

“Bundan böyle biz müşriklere hücum edeceğiz, onlar bize değil!... Sıra bizde..” (Buhârî, Meğazî 29) hadisini, yine Süleyman İbni Surad rivayet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte, öfkesinden kan beynine sıçramış, hiddetinden kıpkırmızı kesilmiş, boyun ve şakaklarındaki damarları şişmiş birinin o sırada herhangi bir hata işlemeden sakinleşmesi için eûzü besmele çekmesi tavsiye edilmektedir. “Efendimiz’in bu tavsiyesi, **“Şeytan seni dürtükleyecek olursa Allah’a sığın. Doğrusu o, işitendir, bilendir.**” [Fussılet sûresi (41), 36] âyetindeki ilâhi öğüdün teyid ve te’kididir.

Halkımızın “eûzü” diye bildiği istiâze, “Rahmetten uzaklaştırılmış şeytandan ve onun şerrinden Allah’a sığınırım” anlamındadır ve âyetteki Allah’a sığınma tavsiyesinin nasıl ifade edileceğini öğretmektedir. Bu bilinçle hatırlanacak ve söylenecek istiâze, hiddet ve öfkenin yatışmasını, kişinin aklını başına devşirmesini sağlayacaktır.

Nitekim hadiste, kavga ettiği bildirilen kızgın sahâbîye Resûlullah’ın bu tavsiyesi ulaştırılmış, o da bunu söyleyerek sakinleşmiştir. Hatta bir başka rivayete göre “Ben delirdim mi, bendeki bu hâl nedir?” diyerek aklını başına toplamıştır. Kin ve öfkeyi körükleyen şeytandır. Şeytandan Allah’a sığınmakla kin ve öfkenin sebebi ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Sabredip öfkesini yenebilen kişinin mükâfatı nedir? Bu sorunun cevabını da aşağıdaki hadîs-i şerîften öğreneceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz ashâbına karşı son derece merhametliydi.

2. Eûzü besmele çekmek, öfke ve kızgınlığı giderir.

48- وعنْ مُعاذِ بْنِ أَنَسٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَنْ كظَمَ غيظاً ، وهُوِ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ ، دَعَاهُ اللَّهُ سُبْحانَهُ وتَعالَى عَلَى رُؤُوسِ

الْخلائقِ يَوْمَ الْقِيامَةِ حَتَّى يُخَيِّرَهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ مَا شَاءَ » رواه أَبُو داوُدَ ، والتِّرْمِذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

48. Muâz İbni Enes *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Gereğini yapmaya gücü yettiği halde öfkesini yenen kimseyi Allah, Kıyamet günü herkesin gözü önünde çağırır, hûriler arasından dilediğini seçmekte serbest bırakır."

Ebû Dâvûd, Edeb 3 ; Tirmizî, Birr 74; Kıyâmet 48. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 18

Muâz İbni Enes

Muâz İbni Enes el-Cühenî radıyallahu anh, Medineli sahâbîlerdendir. Hz. Peygamber'den 30 kadar hadis rivâyet etmiştir. Ebü'd-Derdâ gibi sahâbîlerden de rivâyette bulunmuştur. Kendisinden oğlu Sehl İbni Muâz hadis rivayet etmiştir. Rivayetleri Ahmed İbni Hanbel'in Müsned'inde (III, 437, IV, 234) ve dört büyük Sünen'de yer almıştır.

Mısır'da yaşamış olan Muâz, Abdülmelik İbni Mervân'ın halifeliği döneminde vefât etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, sabırla ilgili tavsiyelerine uyan ve öfkesini yenmeyi başaran kişilere bu hadiste bir müjde vermektedir. Nefsinin kızgınlığını yatıştırana, yine nefsi teskin edici cinsten olmak üzere âhirette istediği hûriyi seçme serbestisi... Bu, dünyadaki peşin faydaları yanında sabrın âhirette de fayda vereceğini, yani meselenin uhrevî boyutunu göstermektedir. Bu müjde inananları, öfkelerini yenip sabretmeye ciddî bir şekilde teşvik etmektedir.

Hadiste *"öfkesinin gereğini yerine getirmeye gücü yettiği halde"* kaydı önem arzetmektedir. Önemli olan da böyle gücü yettiği anda sabredebilmektir. ***"Kızgınlığını yenip insanları bağışlamak"*** olgun mü'minlerin özelliklerindendir [bk. Âl-i İmrân sûresi (3), 133-134].

“Gereğini yerine getirmeye gücü yettiği halde, öfkesini yenen kimsenin kalbini, Allah emniyet ve imanla doldurur”, “Gazabını teskin edenin Allah ayıplarını örter” hadisleri de kin, nefret ve hiddetine hâkim olanlara verilecek diğer karşılıkları belirlemektedir.

“Gereğini yerine getirmeye gücü yettiği halde” kaydı, özellikle yöneticileri hedef alan mesajlar ihtiva etmektedir. Onların hiddetlerine hâkim olmaları hiç şüphesiz bir çok haksızlığa ve telâfisi imkânsız bazı kayıplara mâni olur. Bu sebeple, iktidar sahiplerinin kin ve öfkelerini yenmeleri ayrıca bir önem arzetmektedir.

Kızgınlık ve öfkesini geçiştirebilmek, böylesine önemli ve faydalı bir meziyettir. Ancak bunu başarmak oldukça zordur. Bu sebeple kin ve öfkenin zararından kurtulabilmenin en iyi yolu baştan kızmamaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kızgınlığı yenmek Allah Teâlâ’yı memnun eder.

2. Sabrın en değerlisi gücü yeterken kızgınlığını bir tarafa bırakıp insanları affedebilmektir.

3. Sabrın sonu selâmettir.

49- وعنْ أَبِي هُريْرَةَ رَضيَ اللَّهُ عنهُ أَنَّ رَجُلاً قَالَ للنَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَوْصِني ، قَالَ : « لا تَغضَبْ » فَردَّدَ مِراراً قَالَ ، « لا تَغْضَبْ » رواه البخاريُّ.

49. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre, bir adam Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Bana öğüt ver, dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona:

- **“Kızma!”** buyurdu.

Adam dileğini bir kaç kez tekrar etti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de (her defasında ısrarla) :

- **“Kızma!”** buyurdu. Buhârî, Edeb 76. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 73

Açıklamalar

Gazab, şeytanın dürtüklemesi sonucu insanın kendini kaybetmesi, normal durumundan uzaklaşmasıdır. O kadar ki, bu durumda insan kötü sözler söyler, din tarafından sakıncalı bulunmuş, çirkin görülmüş olan işler yapar. Hatta -Allah korusun- bazı hallerde kâfir bile olur. Halkımız böylesi durumdakiler için "Ağzından çıkanı kulağı duymuyor" der. "Öfke ile kalkan zararla oturur" sözünün belki çok geçerli olduğu nokta da burasıdır. Yânî imânı kaybetme noktasıdır.

Bilindiği gibi sebebin ortadan kaldırılması, sonucun da ortadan kaldırılması demektir. Kızmamak, kızgınlık sonucu doğacak bir çok tehlikeyi baştan önlemektir. Hz. Peygamber'in kendisinden tavsiye isteyen sahâbîye ısrarla *"kızma"* buyurması bu yüzdendir.

Burada hatırlatılması gerekli bir husus vardır. Sevgili Peygamberimiz, öğüt vermesini isteyen insanlara, onların mizac ve kabiliyetlerine en uygun tavsiyelerde bulunurdu. Bir başka ifade ile onlardaki aksayan yönlere göre tedbir önerirdi. Bu hadîs-i şerîf de bu kabil tavsiyelerdendir. Kim olduğunu bilemediğimiz bu sahâbî, ne kadar ısrar etmişse de *"kızma"* sözünden başka bir tavsiye alamamıştır. Bu, o sahâbînin çabuk sinirlenen, olur-olmaz şeylere kızan bir mizaca sahip olduğunu hatıra getirmektedir. Bu halde kendisinde böyle bir mizac bulunan müslümanlar, Peygamber Efendimiz'in bu tavsiyesinin doğrudan kendilerine yönelik olduğunu unutmamalıdırlar.

640 numarada bir kere daha karşılaşacağımız hadisin bazı rivayetlerinde bu *"kızma!"* tavsiyesinin gerekçelerine de rastlamaktayız. Mesela birinde *"Kızma, çünkü kızmak duyguları ve hareketleri bozar"* buyurulmaktadır. Bir başkasında da*" Kızma, cennete gir!"* buyurulmak suretiyle, kızgınlığın neye mâlolacağını, kızmamanın ne kazandıracağını göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kızmak, insanı sonradan pişman olacağı söz ve fiillere sevkeder.

2. Hz. Peygamber, Allah'ın koyduğu sınırlar çiğnendiği zaman kızmış ve kızmakta sakınca görmemiştir.

3. Dünya çıkarı için değil, dinî maksatla ve Allah için kızmak hoşgörülür.

50- وَعَنْ أبي هُرَيْرةَ رَضِيَ اللَّهُ عنه قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا يَزَال الْبَلاءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمؤمِنَةِ في نَفْسِهِ وَولَدِهِ ومَالِهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّه تعالى وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ» رواه التِّرْمِذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ صحِيحٌ .

50. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Erkek olsun, kadın olsun mü'min, Allah'a günahsız olarak kavuşuncaya kadar kendisinden, çoluk çocuğundan, malından belâ eksik olmaz." Tirmizi, Zühd 57

Açıklamalar

Sabrın gereği, faydası, sabır göstermenin en çok zorlaştığı gazap ve kızgınlık anlarında ne yapılması gerektiği anlatıldıktan sonra, bütün bunların belâ ve musîbetleri tamamen önlemek gibi bir maksada yönelik olmadıkları bu hadisle anlatılmaktadır. İnsanın, bizzat kendisinin hastalanması, ihtiyaçlarını giderememesi, işsizliği, çocuklarının ölümü, itaatsizliği gibi anne-babaya elem ve üzüntü veren halleri, yangın ve hırsızlık gibi sebeplerle mal ve servetinin bir kısmının veya tamamının telef olması ve benzeri hallerin her müslüman kadın ve erkeğin başına geleceği, ancak sabredilmesi halinde, bunların günahlardan arınma vesilesi olacağı bildirilmektedir. Bu da belâ ve musibetlerin, hata ve günahlara kefâret olma özelliğini bir daha ortaya koymak demektir.

Hadisteki "Allah'a kavuşuncaya kadar" ifadesi, "ölüm"den kinâyedir. O halde, ölünceye kadar her müslüman belâ ve musîbetlere muhatab olacaktır. Buna hazır olmak gerekir. Bu, hayatın tabiî gereğidir. Sabrederek bütün bu halleri lehine çevirmek, mü'minin asıl görevidir. Zira şâirin dediği gibi:

"Meydana gelen kurtulamaz seng-i kazâdan!..".

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Dünya, imtihan dünyasıdır.

2. İnsan dünyada çeşitli şekillerde imtihan edilir. Bu imtihanlarda gösterilecek olan tavır, sabırdan ibârettir.

51- وَعَنْ ابْن عَبَاسٍ رضي اللَّه عنهما قال : قَدِمَ عُيَيْنَة بْنُ حِصْنٍ فَنَزلَ عَلَى ابْنِ أخيهِ الْحُرِ بْنِ قَيْسٍ ، وَكَانَ مِن النَّفَرِ الَّذِين يُدْنِيهِمْ عُمرُ رضِيَ اللَّهُ عنهُ ، وَكَانَ الْقُرَّاءُ أَصْحَابَ مَجْلِسِ عُمَرَ رضي اللَّهُ عنه وَمُشاوَرَتِهِ كُهولاً كَانُوا أَوْ شُبَّاناً ، فَقَالَ عُيَيْنَةُ لابْنِ أخِيهِ : يَا ابْنَ أَخِى لَكَ وَجْهٌ عِنْدَ هَذَا الأمِيرِ فَاسْتَأْذِنْ لى عَلَيْهِ ، فاستأذنَ فَأَذِنَ لَهُ عُمرُ . فَلَمَّا دخَلَ قَالَ : هِيْ يا ابْنَ الْخَطَّاب ، فَوَاللَّه مَا تُعْطِينَا الْجَزْلَ وَلا تَحْكُمُ فِينَا بالْعَدْل ، فَغَضِبَ عُمَرُ رضِيَ اللَّه عنه حتَّى هَمَّ أَنْ يُوقِعَ بِهِ فَقَالَ لَهُ الْحُرُّ : يا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ اللَّه تعَالى قَال لِنِبِيِّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : { خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الجاهلينَ } [سورة الأعراف: 198] وإنَّ هَذَا مِنَ الجاهلينَ ، وَاللَّه ما جاوَزَها عُمَرُ حِينَ تلاها ، وكَانَ وَقَّافاً عِنْد كِتَابِ اللَّهِ تعالى رواه البخارى .

51. Abdullah İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Uyeyne İbni Hısn (Medine’ye) geldi ve yeğeni Hurr İbni Kays’a misafir oldu. Hurr, Hz. Ömer’in danışma meclisi üyelerindendi. Zaten genç olsun yaşlı olsun âlimler (kurrâ), Hz. Ömer’in danışma meclisinde bulunurlardı. Bu sebeple Uyeyne, yeğeni Hurr İbni Kays’a:

- Yeğenim, senin devlet başkanı yanında önemli bir yerin vardır. Beni kendisiyle görüştür, dedi.

Hurr, Ömer’den izin aldı. Uyeyne Ömer’in yanına girince:

- Ey Hattâb oğlu, Allah’a yemin ederim ki, bize fazla bir şey vermiyorsun. Aramızda adâletle de hükmetmiyorsun, dedi.

Ömer hiddetlendi, Uyeyne’ye ceza vermek istedi.

Bunun üzerine Hurr:

- Ey Müminlerin emiri, Allah, Peygamberine “**Affı seç, iyiliği emret, cahilleri cezalandırmaktan vazgeç!**” buyurdu. Benim bu amcam da câhillerdendir, dedi.

Allah’a yemin ederim ki, Hurr bu âyeti okuyunca Ömer, Uyeyne’yi cezalandırmaktan vazgeçti. Zaten Ömer, Allah’ın kitabına son derece bağlı idi. Buhârî, Tefsîru sûre (7), 5, İ’tisâm 2

Açıklamalar

İslam, devlet dinidir, disiplindir, nizamdır. Sabır ve ilkelere bağlılık, en yüksek düzeyde herkesten çok yöneticilere düşmektedir. Câhillerin cefâsına sabır, kendisini Allah’a karşı sorumlu hissetmekle mümkündür.

Devlet başkanlarının nelere sabretmesi gerekebileceğini gösteren hadisimiz, aynı zamanda sahâbîlerin meseleye yaklaşımlarını da yansıtmaktadır.

Uyeyne İbni Hısn, Huneyn Savaşı ganimetlerinin dağıtımıyla ilgili hadiste de gördüğümüz gibi kaba saba bir kabile reisi idi. Aynı zamanda müellefe-i kulûbtandı. Uyeyne bir ara İslam’dan çıkmış (irtidat etmiş) daha sonra da tövbe edip İslâm’a dönmüştü.

Halife Hz. Ömer’e hitap tarzı ve ona söyledikleri, bu bedevînin ne kadar kaba olduğunu göstermektedir. Ondan başka kimse Hz. Ömer’i adâletsizlikle suçlamamıştır. Uyeyne, Hz. Peygamber devrinde elde ettiği gibi bol bol ihsan ve ikrâma nâil olacağını umuyordu. Halbuki Hz. Ömer, Allah Teâlâ İslâm’ı güçlendirdi, Uyeyne gibilerin dîne ısındırılmasına ihtiyaç kalmadı diyerek müellefe-i kulûba farklı muâmele yapmadı. Muhtemelen Uyeyne’nin, “Bize bol bol pay vermiyorsun, âdil de davranmıyorsun!” demesi bundan dolayı idi.

Hilâfet makâmında kendisine böylesine laflar söyleyen Uyeyne’ye Hz. Ömer’in kızması ve onu cezalandırmak istemesi pek tabiîdir. Ancak durumu kavrayan ve Hz. Ömer’in en hassas olduğu noktaları bilen Hurr İbni Kays, “Cahillerin kusuruna bakma” anlamına gelen “**Cahillerden yüz**

çevir” âyetini hatırlatarak, amcasının da bu âyette işâret edilen cahillerden olduğunu söylemiştir. Hz. Ömer, Kur’ân-ı Kerîm’e çok bağlı bir müslüman olduğu için, kendisine hatırlatılan âyetin çizdiği hudûdu aşmamış, sabretmiş ve Uyeyne’yi cezalandırmamıştır.

358 numarada hadîs-i şerîfi bir kere daha okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim yaşta değil, baştadır.

2. Bilen insan, çevresindekileri zulüm ve kötülüklerden korur.

3. Yöneticiler, yönettikleri insanlardan gördükleri kabalıkları sabır ve hoşgörü ile karşılamalıdır.

4. Yöneticiler, danışmanlarının görüşlerine itibar etmelidir.

5. Sabır, herkesten çok yöneticiler için gerekli bir haslettir.

52- وعَن ابْنِ مسْعُودٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّهَا سَتكُونُ بَعْدِى أَثَرَةٌ وَأُمُورٌ تُنْكِرونَها ، قَالُوا : يا رسُولَ اللَّهِ فَما تَأمرُنا ؟ قالَ : تُؤَدُّونَ الْحقَّ الَّذي عَلَيْكُمْ وتَسْألونَ اللَّه الذي لكُمْ » متفقٌ عليه . « والأَثَرَةُ » : الانفرادُ بالشيْءِ عمَّنْ لَهُ فيهِ حقٌّ .

52. Abdullah İbni Mes’ûd *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “Hiç şüphesiz, benden sonra, adam kayırmalar ve yadırgayacağınız bazı işler olacaktır” buyurdu. Ashâb-ı kirâm:

- Ey Allahın Resûlü! O zaman nasıl davranmamızı tavsiye edersiniz? dediler.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- “Siz üzerinize düşen görevleri yapar, kendi hakkınızı ise, Allah’tan beklersiniz” buyurdu.

Buhâri, Menâkıbu’l-enbiyâ 8; Fiten 2 ; Müslim, İmâre 45, 48

Açıklamalar

Bu ve bundan önceki hadîs-i şerîf **sabrın, toplum ve idâre** yani **sistemle ilgili yönünü** ortaya koymaktadır. Şu halde sabır, tek taraflı değildir. Yöneticiler için ne kadar gerekli ise, yönetilenler için de en az onun kadar gereklidir. Zira, sadece yöneticiler, yönetilenlerin kabalık ve cahilliklerine muhatab olmazlar. Yönetilenler de yöneticilerin birtakım haksızlıklarına, adam kayırmalarına, yersiz tercihlerine mâruz kalırlar. Nevevî, bu iki hadisi peşpeşe getirmek suretiyle sabrın yönetici-yönetilen münasebetlerinde aynı derecede gerekeceğine dikkat çekmekte, bu noktalardaki muhtemel soruları bu hadislerle cevaplandırmaktadır.

Devlet imkânlarıyla adam kayırmaların, müslümanların hoş görmesi mümkün olmayan bazı iş ve uygulamaların görüleceğini Hz. Peygamber haber verince, ashâb-ı kirâm o takdirde ne yapmaları, nasıl davranmaları gerektiğini sormuşlar, sevgili Peygamberimiz de:

- “*Siz, (zekât vermek, cihâda katılmak gibi) size düşen görevleri yerine getirin. Mahrum bırakıldığınız hakkınızı da Allah’tan isteyin*” buyurmuş, idâreye baş kaldırarak, kargaşa çıkararak hak almaya kalkışmayınız. Yani yöneticilerinizin size yaptıkları haksızlığa sabır *ve* tahammül gösteriniz. Onları ıslah etmesini, haklarınızı ödemelerini sağlamasını Allah’tan dileyin, tavsiyesinde bulunmuştur.

Hemen işâret edelim ki bu tutum, yöneticilerin haksızlığını haklı görmek ve göstermek değildir. Elbette itâatın bir sınırı vardır. O da Allah’a karşı gelmemektir. Efendimiz, “*Allah’a isyan olan yerde kula itaat yoktur*” buyurmuştur. 671 numarada da tekrar edilen hadisimizde, her haksızlık için hemen ayaklanmaya kalkılmaması, sabırlı davranılması, anarşiye yol açılmaması istenmektedir. Konuyu İmam Müslim’in rivâyet ettiği bir hadis daha da açıklamaktadır:

Seleme İbni Yezîd el-Cu’fî, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Ey Allahın Nebîsi! Kendi haklarını bizden isteyen, fakat bizim haklarımızı vermeyen yöneticiler başımıza geçerse, bize nasıl davranmamızı tavsiye edersiniz? diye sordu. Hz. Peygamber yüzünü çevirdi. O tekrar sordu. Hz. Peygamber yine yüzünü çevirdi. Sonra tekrar

sordu. Bu arada Eş'as İbni Kays, Seleme'yi çekti. Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* tam o sırada şöyle buyurdu:

"Dinleyin, itaat edin. Onlar kendi yüklendiklerinden, siz de kendi yüklendiklerinizden sorumlusunuz" (Müslim, İmâre 49).

Hz. Peygamber, bu hadisiyle *"Yöneticiler kendi yüklendiklerinden, yani adâlet etmek ve halkın haklarını gözetmekten sorumludurlar. Yapmazlarsa vebâli onlaradır. Siz de dinleyip itaat etmek ve başkalarının haklarına riâyet etmekten sorumlusunuz. Siz üzerinize düşeni yaparsanız, Allah mükâfâtınızı verir"* buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zulmediyorlar diye yöneticilere itaat etmemek gerekmez.

2. Görülen haksızlıklara sabır ve tahammül etmek, müslümanların toplum huzurunu kaçırmamak gerekir.

3. Haksızlığa uğradık diye haksızlık yapmak doğru değildir.

4. Allah'a isyan etmeyi emretmedikleri sürece âmirlere itaat edilir.

53- وَعن أبِي يحْيَى أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ رضي اللَّهُ عنهُ أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ قال : يا رسولَ اللَّهِ أَلا تَسْتَعْمِلُني كَمَا اسْتْعْملتَ فُلاناً وفلاناً فَقَالَ : « إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدي أَثَرَةً فاصْبِرُوا حَتَّى تلقَوْنِي علَى الْحوْضِ » متفقٌ عليه .

« وأُسَيْدٌ » بِضَمِّ الْهمْزةِ . « وحُضَيْرٌ » بِحاءٍ مُهْمَلَةٍ مضمُومَةٍ وضادٍ مُعْجَمَةٍ مفْتُوحةٍ ، واللَّهُ أَعْلَمُ .

53. Ebû Yahyâ Üseyd İbni Hudayr *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Medinelilerden bir adam:

- Ey Allahın Resûlü, falan kişi gibi beni de vâli tayin etmez misiniz? dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **"Siz, benden sonra adam kayırma olayları göreceksiniz. Havuz başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz!"** buyurdu. Buhârî, Fiten 2, Menâkıbü'l-ensâr 8; Müslim, İmâre 48, Fedâil 27,28

Üseyd İbni Hudayr

Ü*seyd İbni Hudayr, Medineli müslümanlardan olup Evs kabilesinin Eşheloğulları kolundandır. Mus'ab İbni Umeyr'in Medine'deki çalışmaları sonucu müslüman olmuştur. Güzel Kur'an okuyan sahâbîlerdendi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den 18 hadis rivâyet etmiştir. Buhârî ve Müslim onun sadece bu hadisini müştereken rivâyet etmişlerdir.*

Hz. Peygamber tarafından "Üseyd İbni Hudayr ne güzel bir kul" diye takdir edilen Üseyd, hicri 20 yılında vefat etmiş ve Bakî' kabristanına defnedilmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bazı mevki ve makamlar insana câzip gelir. Bu tür meyillere karşı koyup sabretmek gerekir. Bu hadis bunu tesbit etmektedir. Hz. Peygamber'in, valilik isteyen müslümana, kendisinden sonra adam kayırma olayları görüleceğini haber vermesi, böylesi isteklerle veya desteklerle bir yerlere gelen ehliyetsiz kimselerden olmamak lâzım geldiğini anlatmaktadır. Lâyık olmadığı mevki ve makamlar için aracı koyma isteğine sabretmek de bir fazilettir. İnsanlar birtakım usûlsüzlükleri görerek, kendilerinin haklılıklarına bunları gerekçe yapmaya kalkmamalıdırlar.

Aslında mevki ve makam, içtimaî kimlik, kişilik ve şöhret arzusu bir çok insanı gayr-i meşrû yollara zorlayabilir. Bunlara sabretmek de belâ ve musibete sabretmekle eş değerdedir. Bize göre hadisimiz bu mesajı vermektedir.

Hz. Peygamber hadisteki bu cevabıyla, anılan vâlinin tayininde kayırma söz konusu olmadığını anlatmak istemiş, böylesi uygulamaların sonraki dönemlerde görülebileceğini haber vermiştir. Herhalde bu tür uygulamalar tarih boyunca binlerce misaliyle görülegelmiştir.

Hadiste "falan kişi" ifâdesiyle vâli tayin olunduğundan bahsedilen kimsenin Amr İbni Âs olduğu sanılmaktadır. Sözü edilen "havuz" da Hz. Peygamberin ahiretteki Kevser havuzudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mevki ve makamın çekiciliğine karşı sabretmek, sabrın önemli bir boyutudur.

2. İşler ehil olmayanların eline geçip birtakım yanlışlıklar yapıldığı zaman, doğruda sabır göstermek gerekir.

54- وَعنْ أبي إِبْراهِيمَ عَبْدِ اللَّه بْنِ أَبي أَوْفي رضي اللَّهُ عنهمَا أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في بعْضِ أَيَّامِهِ التي لَقِيَ فِيهَا الْعَدُوَّ ، انْتَظرَ حَتَّى إِذَا مَالَتِ الشَّمْسُ قَامَ فِيهِمْ فَقَالَ: « يَا أَيُّهَا النَّاسُ لا تَتَمنَّوا لِقَاءَ الْعدُوِّ ، وَاسْأَلُوا اللَّه العَافِيَةَ ، فَإِذَا لقيتُموهم فاصْبرُوا ، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّة تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ » ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ ، وَهَازِمَ الأَحْزابِ ، اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنا عَلَيْهِمْ » . متفقٌ عليه وباللَّه التَّوْفيقُ .

54. Ebû İbrahim Abdullah İbni Ebû Evfâ *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, düşmanla karşılaştığı gazalardan birinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* güneş tepe noktasından batıya doğru meyledinceye kadar bekledi, sonra kalktı ve:

- **"Ey müslümanlar! Düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyiniz; Allahtan âfiyet dileyiniz. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabrediniz ve biliniz ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır"** buyurdu. Sonra Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua etti:

"Ey kitab'ı (Kur'an'ı) indiren, bulutları gökyüzünde gezdiren ve düşman saflarını darmadağın eden Allahım, şu düşmanı perişan et ve bizi onlara karşı muzaffer kıl!" Buhârî,Cihâd 112; Müslim, Cihâd 20

Abdullah İbni Ebû Evfâ

Abdullah İbni Ebû Evfâ'nın hem kendisi hem de babası sahâbîdir. Bey'aturrıdvân'da bulunmuş, Huneyn'e ve daha sonraki savaşlara iştirak etmiştir. Künyesi Ebû İbrahim'dir. Hz. Peygamber'in vefatına kadar

Medine'den ayrılmayan Abdullah, Resûlullah'ın vefâtından sonra Kûfe'ye gitti. Kendisinin 95 rivayeti vardır. Bunlardan on tanesini Buhârî ve Müslim müştereken; beş tanesini sadece Buhârî, bir tanesini de sadece Müslim rivâyet etmiştir. Ömrünün sonlarında gözlerini kaybeden Abdullah, Kûfe'de en son vefat eden sahâbî oldu.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sabrın en son ve en çok lâzım olduğu yeri yani cihadı dikkatlerimize sunmak üzere Nevevî, bu hadisi sabır konusunun sonunda zikretmektedir. Resûlullah'ın düşmanla savaşmak için güneşin tepe noktasından batıya kaymasını beklemesi, havanın biraz serinlemesini ve duaların makbul olduğu namaz vaktinin girmesini istemesinden olsa gerektir.

Düşmanla karşılaşmayı temenni etmek, bir anlamda kendine aşırı güvenmek ve düşmanı küçümsemek demektir. Düşmanla karşılaşmayı istemek ahlâkî bir zaaf, kendisine aşırı güvenmek ise, çok büyük taktik hatasıdır. Her ikisi de insanın başarısını değil, yenilgi ve perişanlığını hazırlar. 1327 ve 1354 numaralarda tekrarlanacak olan bu hadis ile şu âyetler arasında tam bir uyum ve paralellik bulunmaktadır:

"**Ey iman edenler! Bir bölükle karşılaşırsanız sebat edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya ulaşasınız. Allah'a ve Peygamber'ine itaat edin; çekişmeyin, yoksa korkar başarısızlığa düşersiniz ve kuvvetiniz gider. Sabredin, doğrusu Allah sabredenlerle beraberdir. Yurtlarından şımararak, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve Allah yolundan men edenler gibi olmayın"** [Enfâl sûresi (8),45-47]. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in buyurduğu gibi asıl yapılacak iş, Allah'tan âfiyet dilemektir. Dünya ve âhirette âfiyet, belâsız ve sıkıntısız bir hayat istemek elbette en tabiî iştir. Akıllı insan, durduğu yerde başına iş açmak istemez. Ancak, kendi iradesi dışında düşmanla karşılaşan mü'min, müslümana yakışan bir tavır sergileyerek sabredecektir. Zira cennete giden yollardan biri de cihaddır. Yani *"Cennet kılıçların gölgesi altındadır"*. Savaşın tahmini ve tahammülü güç sıkıntılarına, acılarına sabretmek, hem zaferi hem de Allah rızasını kazandırır.

Hz. Peygamber hadisimizin sonundaki duayı -Buhârî'nin bir rivâyetinden öğrendiğimize göre- Hendek Gazvesi'nde yapmıştır. Belâya, musibete ve düşmana sabretmekte duanın büyük bir yardımcı olduğu da böylece ortaya çıkmaktadır. Nitekim yukarıda meâlini verdiğimiz âyette de **"Düşmanla karşılaşırsanız sebat edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya ulaşasınız"** buyurulmuş, sabır ile Allah'ı anmak ve O'na yalvarmak arasında sıkı bir bağın bulunduğuna dikkat çekilmiştir.

O halde şöyle diyebiliriz: İlk hadiste " nûrdur" diye tarif edilen sabrı ve o nûrun insana vereceği dayanma gücünü, Allah'ı anmak ve O'na yalvarmak arttırmaktadır. Sabrımıza dualarımızla, kendimize de sabrımızla yardımcı olmak, dolayısıyla güçlü ve dayanıklı birer müslüman olarak yaşamak biz müslümanlara düşmektedir. Allah yardımcımız olsun.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1**.** Savaşta sabır, zafere ulaşmanın temel şartıdır.

2. Sabrın en çok gerekli olduğu yer, düşman karşısıdır.

3. Sabır, Allah'a güven ve güçlü bir imanın göstergesidir.

4- باب الصدق

DOĞRU SÖZLÜLÜK (SIDK)

Âyetler

قال اللَّه تعالى : { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ }.

1. "**Ey inananlar! Allah'a karşı saygılı olun ve özü-sözü doğru olanlarla beraber bulunun.**"

Tevbe sûresi (9), 119

Âyet-i kerîme, Tebük Savaşı'na katılmayan fakat sonra tövbeleri kabul buyurulan üç sahâbî ile ilgili âyetlerden hemen sonra gelmektedir. Müslümanları, imanlarında, verdikleri sözlerinde ve dinlerinde, gerek niyet, gerek söz, gerekse davranış bakımından dürüst kimselerle birlikte olmaya çağırmaktadır.

Sıdk, sözde ve özde doğruluk demektir. “Sâdıklar” bu âyette, - önü sonu dikkate alınınca- öncelikle “Hz. Peygamber ve ashâbı” anlamına gelmektedir. Muhammed *aleyhisselâm* ve ashâbının yolunu izlemeye gayret eden has müslümanlarla beraber olmak, kulun Allah saygısını arttıracak ve dolayısıyla ona dünya-âhiret mutluluğunu kazandıracaktır.

“Doğrularla beraber olmak”, netice itibâriyle “doğruya destek vermek” demektir.

وقال تعالى : { وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ }.

2. “Doğru sözlü, doğru özlü erkek ve kadınlara Allah, bağışlanma ve büyük ecir hazırlamıştır.” **Ahzâb sûresi (33), 35**

Âyet, özünde, sözünde ve işinde doğru olmanın iki önemli neticesini açıklamaktadır: Geçmişteki hataların bağışlanması (mağfiret) .. Gelecekte büyük ecir (mükâfat)... Bu, geçmişi ve geleceğiyle en büyük güvenceye sahip olmak demektir.

وقال تعالى: { طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ }.

3. “**Allah’a karşı dürüst ve samimi davransalardı, elbette kendileri için çok daha iyi olurdu**.”

Muhammed sûresi (47), 21

Hicretten sonra Medine’de müslümanlar güçlenmeye başlayınca içlerinden bir kısmı, “düşmanla harbetmeye izin verilse, bu konuda bir âyet gelse” diye temennide bulunmuşlardı. Savaşa izin verilince “kalplerinde hastalık bulunan” münâfıklar böyle bir durumu kendileri istememişler gibi baygın baygın bakakalmışlardı. Halbuki onlara düşen itaat etmekten ibâret idi. Çünkü bunu kendileri istemişlerdi. Durum kesinleştikten sonra Allah’a karşı dürüst ve samimi davranmak, herkesten önce kendileri için hayırlı ve iyi olacaktı.

Dürüstlük özellikle önceden temenni edilen şeylerin bedeline katlanmakla isbat edilebilir. Faydasını da ancak bu bedeli ödemeye hazır olanlar görür.

Müslümana özünde, sözünde ve işinde dürüst olmak yaraşır.

55- فَالأَوَّلُ : عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنه عنِ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ الصَّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الجَنَّةِ ، وَإِنَّ الرَّجُلَ ليصْدُقُ حَتَّى يُكتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقاً ، وإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الفجُورِ وَإِنَّ الفجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّاباً » متفقٌ عليه .

55. Abdullah İbni Mes'ud *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki sözde ve işde doğruluk hayra ve üstün iyiliğe yöneltir. İyilik de cennete iletir. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında sıddîk (doğrucu) diye kaydedilir. Yalancılık, yoldan çıkmaya (fücûr) sürükler. Fücûr da cehenneme götürür. Kişi yalancılığı meslek edinince Allah katında çok yalancı (kezzâb) diye yazılır."

Buhâri, Edeb 69; Müslim, Birr 103-105. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 80; Tirmizi, Birr 46; İbni Mâce, Mukaddime 7; Duâ 5

Açıklamalar

1545 numarada tekrar karşılaşacağımız hadîs-i şerîfte dört önemli tâbir, iki grup halinde birbirlerinin zıddı olarak zikredilmektedir. Sıdk-Kizb, birr-fücûr. Ayrıca bunlara bağlı olarak da **sıddîk** ile **kezzâb** aynı şekilde birbirinin karşıtı iki nitelik ve sonuç olarak yer almaktadır.

Sıdk, sözünde ve işinde dürüst olmaktır. **Kizb** ise, bunun tam aksi davranmaktır.

Birr, bütün hayr ve iyilikleri ihtivâ eder. **Fücûr** ise, kötülüğe meyl ve muhabbet etmek, yoldan çıkmak demek olup her çeşit şer ve fesâdı ifade eder.

Sıddîk, doğruculuğu; **kezzâb** yalancılığı âdet edinmiş kişi demektir. Her iki kelime de mübâlağa ifâde etmektedir.

Dürüstlük, üstün iyilik demek olan birr'e; birr ise, cennet'e uzanan bir çizgidir. Sözünde ve işinde doğru olmaya gayret edenler, Nisâ sûresi'nin 69.

âyetinde belirtildiği üzere, peygamberlikten sonraki en yüksek mertebeye (sıddîkıyet) ereceklerdir. Doğruluğu âdet edinmenin yolunu yüce Allah Tevbe sûresi'nin 119. âyetinde, "**Ey iman edenler! Allah'a karşı saygılı bulunun ve sâdıklarla beraber olun"** fermânıyla göstermektedir.

Yalan ve yalancılık her türlü kötülüğün başı olan fücûra sebep olacaktır. Fücûr ise cehenneme götürür. Yalancılığı âdet edinenler Allah katında kezzâb diye tescil edilecektir. Bu önemli bir tesbit ve büyük bir uyarıdır. Bu demektir ki, sahteciliğin İslâm'da yeri yoktur.

Hadisin Müslim'deki rivayetlerinde doğruluğu düstur edinenlerin sıddîk, yalancılığı meslek edinenlerin ise kezzâb diye yazıldığı kaydedilmektedir. Bu kayıt, hadisteki teşvik ve tehdidin, bilerek ve isteyerek doğrunun veya yalanın peşine düşenlere yönelik olduğunu göstermektedir. O halde daima doğruyu aramak, doğru söylemek gerekmekte, yalana ve yalancılığa asla müsâmaha göstermemek lâzım gelmektedir. Zira alışkanlıklar, bilinçsiz hoşgörüler sonucu oluşurlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her hayrın sebebi olan doğruluk teşvik edilmekte, her kötülüğün sebebi olan yalandan uzak kalınması istenmektedir.

2. Mükâfat ve cezâ, kulun yaptığı iyi ve kötü amellere göre söz konusu olur.

3. Doğrularla beraber olmak insanda "takvâ" duygusunu geliştirir.

56- الثَّاني : عَنْ أبي مُحَمَّدٍ الْحَسنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أبِي طَالِبٍ ، رَضيَ اللَّهُ عَنْهما ، قَالَ حفِظْتُ مِنْ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « دَعْ ما يَرِيبُكَ إلَى مَا لا يَرِيبُكَ ، فَإِنَّ الصِّدْقَ طُمأنينَةٌ، وَالْكَذِبَ رِيبةٌ » رواه التِرْمذي وقال : حديثٌ صحيحٌ .

قَوْلُهُ : « يرِيبُكَ » هُوَ بفتحِ الياء وضَمِّها، وَمَعْناهُ : اتْرُكْ ما تَشُكُّ في حِلِّه ، واعْدِلْ إلى مَا لا تَشُكُّ فيه .

56. Ebû Muhammed Hasan İbni Ali İbni Ebû Tâlib *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den:

"**Şüpheliyi bırak, şüphe vermeyene bak. Zira gönül, (sözde ve işde) doğrudan huzur, yalandan kuşku duyar**" buyurduğunu belledim. Tirmizî, Kıyâmet 60

Hasan İbni Ali İbni Ebû Tâlib

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sevgili torunu Hz. Hasan, hicretin üçüncü yılı ramazanında doğdu. Kendisine Hasan ismini ve Ebû Muhammed künyesini Hz. Peygamber verdi. Efendimiz'in yakın alâkası, şefkati ve terbiyesi altında büyüdü. Râşid halifelerin beşincisidir. Halifelik hakkından Muâviye lehine vaz geçmek suretiyle müslümanlar arasındaki birliği temin etmeye çalıştı. Cömert ve hakîm bir zattı.

Hz. Peygamber'den 13 hadîs rivayet etti. Rivayetleri Sünen'lerde yer aldı.

50 (670) yılında vefat eden Hz. Hasan'ın kabri Bakî'dedir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan rivayete göre Hz. Hasan'a, "Hatırında Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ezberlediğin neler var?" diye sormuşlar. O verdiği cevapta bu hadîs-i şerîfi de zikretmiştir.

594 numarada tekrarlanacak olan hadis, genel bir kural olarak "şüphe veren şeyi şüphe vermeyenle değiştirmeyi" öğütlemektedir. Şüphe veren ile vermeyeni tayin işinde ölçü, müslümanın gönlüdür. Çünkü *kalp, doğrudan tatmin, yalandan tedirgin olur*.

Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den zayıf bir sened ile rivayet edilen bir başka hadiste:

- Bir şeyin bana şüphe verip vermediğini nasıl anlayabilirim? diyen kişiye Hz. Peygamber şu tavsiyede bulunmuştur:

- “*Elini kalbinin üzerine koy. Çünkü kalp haramdan irkilir ve çırpınır, helalden de sükûn ve huzur bulur*” (Heysemî, *Mecme’u’z-zevâid*, X, 294).

Eli kalp üzerine koyup kalp atışlarını dinlemek, günümüzdeki “yalan makinası” uygulamasını andıran psikoljik bir yöntemdir.

Diğer taraftan, iman kesinlik (yakîn) ister. İmandan kaynaklanan söz ve davranışların da doğru ve kesin olması gerekir. Kuşkulu ve tereddütlü işler yapmak, bir başka hadiste belirtildiği üzere (bk. 589. hadis), yasak bölge yakınında gezinmektir. Her an harama düşme tehlikesi ile başbaşa olmak demektir.. Oysa “Korkulu rüya görmektense uyanık durmak yeğdir.” Şüpheli şeyleri terketmek, bir çok sıkıntıdan peşinen kurtulmak demektir.

Helâl ve haram şuuru, şüphelilere karşı gösterilecek dikkatli tavırlarla canlı tutulabilir. Özellikle haram sınırlarının hızla yok edildiği günümüzde bu konu daha bir nezâket ve ehemmiyet kazanmıştır. Şüphelileri terketmek, müslümanı günah işlemiş olma ihtimalinin kahredici endişesinden kurtaracaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şüphelilerden uzak durup helâl olanlara yönelmek gerekir. Harama düşmekten korunmak böylece sağlanmış olur.

2. İnsan “içine sinmeyen” veya “ içinin ısınmadığı” konulardan uzak kalmalıdır. Gönül yatkınlığı herkes için özel ölçüdür. “*Müftiler fetvâ verse de sen gönlüne bak!*” (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned* IV, 194) hadîs-i şerîfi daima ölçü alınmalıdır.

3. Allah saygısı ile dolu olan müslümanlar, büyük günahlara düşme endişesi ile küçük günahlardan uzak dururlar.

57- الثَّالثُ : عنْ أبي سُفْيانَ صَخْرِ بْنِ حَربٍ . رضيَ اللَّه عنه . في حديثِهِ الطَّويلِ في قِصَّةِ هِرقْلُ ، قَالَ هِرقْلُ : فَماذَا يَأْمُرُكُمْ يعْني النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: قُلْتُ : يقول « اعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ لا تُشرِكُوا بِهِ شَيْئاً ، واتْرُكُوا ما يَقُولُ آباؤُكُمْ ، ويَأْمُرنَا بالصَّلاةِ والصِّدقِ ، والعفَافِ ، والصِّلَةِ » . متفقٌ عليه.

57. Ebû Süfyân Sahr İbni Harb *radıyallahu anh*, Bizans Kralı Herakliyus ile aralarında geçen uzun konuşmayı naklederken şöyle dedi:

Herakliyus:

- O (peygamber olduğunu söyleyen) adam size neleri emrediyor? diye sordu. Ben de:

- Sadece Allah'a kulluk ediniz, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayınız. Atalarınızın iman ettiklerini söyledikleri şeyleri terkediniz, diyor ve bize namaz kılmayı, sözde ve işde doğruluğu, iffetli yaşamayı ve akraba ile ilgilenmeyi emrediyor, dedim. Buhârî, Bed'u'l-vahy 6, Salât 1, Sadakât 28; Müslim, Cihâd 74

Süfyân Sahr İbni Harb

Ebû Süfyân, Fil olayından on sene kadar önce Mekke'de doğdu. Uhud ve Hendek savaşlarında Kureyşli müşriklerin reisi idi. Arap dâhilerinden sayılan Ebû Süfyân, Mekke Fethi'nden önceki gece müslüman oldu. Müellefe-i kulûbtan olduğu için kendisine Huneyn Savaşı ganimetlerinden yüz deve ve kırk ukıyye gümüş verildi. Tâif kuşatmasında bir gözünü , Yermük Harbi'nde de öteki gözünü kaybetti.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in kayınpederi de olan Ebû Süfyân, oğulları Yezid ve Muaviye'nin Şam'daki emirliklerini görecek kadar yaşadı. Riyaseti ve şöhreti severdi. Hicrî 31 yılında doksan yaşlarında iken Medine'de vefât etti. Cenâze namazını Hz. Osman kıldırdı.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hudeybiye antlaşmasından sonra Hz. Peygamber çevredeki yöneticilere İslâm'a davet mektupları yazmıştır. Bu mektuplardan birini de Bizans kralı Herakliyus'a göndermiştir. Mektup, o sırada Kudüs'te bulunan Herakliyus'un ilgisini çekmiş, durumu soruşturmak istemiş ve ticâret maksadıyla Şam'a gitmekte olan Mekkelileri sarayına getirtmiştir. Ebû Süfyân'ı muhatap alarak ona Hz. Peygamber ile ilgili sorular sormuştur. İşte bu sorulardan birini hadisimizde bulmaktayız. Ebû Süfyân'ın cevabında Hz. Peygamber'in, namaz kılmayı, söz ve fiilde doğruluğu emrettiğini

söylemesi, doğruluğun ta baştan beri Peygamberimiz tarafından tavsiye edilen bir meziyet olduğunu göstermektedir.

Sözde ve işde doğru olmak, peygamberlerin ortak daveti ve müşterek özellikleridir. Her peygamber ümmetinden doğru olmalarını istemiştir. Bizzat Hz. Peygamber de peygamber olmadan önce bile Araplar arasında "emin (güvenilir, doğru) kişi" olarak bilinirdi.

Hadis 329 numara ile bir kez daha gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'in doğruluğunu düşmanları bile kabul ve takdir etmek zorunda kalmışlardır.

2. Doğruluk ve eminlik peygamberlerin ortak özelliklerindendir.

58- الرَّابِعُ : عَنْ أبي ثَابِتٍ ، وقِيلَ : أبي سعيدٍ ، وقِيلَ : أبي الْوليدِ ، سَهْلِ بْنِ حُنيْفٍ ، وَهُوَ بدرِيٌّ ، رضي اللَّه عنه ، أَن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ سَأَلَ اللَّهَ ، تعالَى الشَّهَادَة بِصِدْقٍ بَلَّغهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهدَاء ، وإِنْ مَاتَ عَلَى فِراشِهِ » رواه مسلم .

58. Ebû Sâbit, Ebû Saîd ve Ebû Velîd künyeleriyle tanınan ve Bedir mücâhidlerinden olan Sehl İbni Huneyf *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bütün kalbiyle şehid olmayı isteyen kişiyi Allah, yatağında ölse bile, şehidler mertebesine ulaştırır.**" Müslim, İmâre 157. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cihâd 15

Sehl İbni Huneyf

Sehl, Medineli olup Evs kabilesine mensuptur. Bedir Gazvesi'ne ve ondan sonraki bütün harblere iştirak etmiştir. Cengâver bir sahâbidir. Uhud Gazvesi'nde müslüman ordusunun bozulduğu sırada Hz. Peygamber'in çevresinde kalmış ve ölüm üzerine Hz. Peygamber'e bîat etmiştir. Daha sonra da Hz. Ali'nin taraftarları arasında yerini almış, Sıffîn savaşına katılmıştır.

Sehl'in 40 rivayeti vardır. Bunlardan dört tanesini Buhârî ve Müslim müştereken, ikisini de sadece Müslim rivayet etmiştir. Hadisleri Sünen'lerde yer almaktadır. Hicrî 38. yılda vefât etmiş ve cenâze namazını Hz. Ali kıldırmıştır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sıdk, sadece söz ve davranışlarda doğruluk değildir. Kalbin samimiyeti de doğruluk anlamındadır.

Allah'tan bir şey dilerken samimi olmak gerekir. Hadisimiz böylesine samimi bir dilekte bulunanların yataklarında ölseler bile, sırf bu isteklerindeki içtenlikleri sebebiyle Allah Teâlâ'nın onları şehid sayacağını, onlara şehid sevabı vereceğini açıkca belirtmektedir. Bu demektir ki, dürüst bir niyet ve dilek kişiyi, fiilen olmasa bile hükmen isteklerine kavuşturur.

Dinimizde ölümü temenni etmek yasaktır. Ancak şehid olmayı temenni etmek, güzel görülmüştür. Hayr olan şeyleri istemek güzeldir.

1324 numarada tekrarlanacak olan bu hadisin, ömrü savaş meydanlarında geçmiş bir sahâbî olan Sehl tarafından rivayet edilmiş olması, ayrıca dikkat çekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir şeyi gönülden arzu etmek, hükmen de olsa ona kavuşmak için bir yoldur.

2. Şehitlik, her müslümanın ulaşmak istemesi gerekli fevkalâde büyük ve şerefli bir rütbedir. Çünkü şehidler, cennette peygamberler ve sıddıklarla beraberdirler.

3. Şehid olmayı temenni etmek güzel görülmüştür.

59- الخامِسُ : عَنْ أبي هُرِيْرة رضي اللّهُ عنه قال : قال رسولُ اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « غزا نَبِيٌّ مِنَ الأَنْبِياءِ صلواتُ اللَّه وسلامُهُ علَيهِمْ فَقَالَ لقوْمِهِ : لا يتْبعْني رَجُلٌ ملَكَ بُضْعَ امْرَأَةٍ. وَهُوَ يُرِيدُ أَن يَبْنِيَ بِهَا وَلَمَّا يَبْنِ بِها

، ولا أحدٌ بنَى بيُوتاَ لَمْ يرفَع سُقوفَهَا ، ولا أحَدٌ اشْتَرى غَنَماً أَوْ خَلَفَاتٍ وهُو يَنْتَظرُ أوْلادَهَا . فَغزَا فَدنَا مِنَ الْقَرْيةِ صلاةَ الْعصْرِ أَوْ قَريباً مِنْ ذلكَ ، فَقَال للشَّمس : إِنَّكِ مَأمُورةٌ وأَنا مأمُورٌ ، اللهمَّ احْبسْهَا علَينا ، فَحُبستْ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عليْهِ ، فَجمَعَ الْغَنَائِمِ ، فَجاءَتْ يَعْنِي النَّارَ لتَأكُلهَا فَلَمْ تطْعمْهَا ، فقال: إِنَّ فِيكُمْ غُلُولاً، فليبايعني مِنْ كُلِّ قبِيلَةٍ رجُلٌ ، فلِزقتْ يدُ رَجُلٍ بِيدِهِ فَقَالَ : فِيكُم الْغُلولُ ، فليبايعنِي قبيلَتُك ، فلزقَتْ يدُ رجُليْنِ أو ثلاثَةٍ بِيَدِهِ فقَالَ : فِيكُمُ الْغُلُولُ ، فَجاءوا برَأسٍ مِثْلِ رَأس بَقَرَةٍ مِنْ الذَّهبِ ، فوضَعها فَجَاءَتِ النَّارُ فَأَكَلَتها ، فلِمْ تَحل الْغَنَائِمُ لأحدٍ قَبلَنَا ، ثُمَّ أَحَلَّ اللَّهُ لَنا الغَنَائِمَ لمَّا رأى ضَعفَنَا وعجزنَا فأحلَّها لنَا » متفقٌ عليه . « الخلفاتُ » بفتح الخاءِ المعجمة وكسرِ اللامِ : جمْعُ خَلِفَةٍ ، وهِي النَّاقةُ الحاملُ .

59. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun, önceki peygamberlerden biri düşmanla savaşmaya (cihada) çıktı. (Hareketinden önce) ümmetine şöyle seslendi:

- Bir hanımla evlenmiş olup onunla henüz gerdeğe girmemiş olan, yaptığı evin henüz çatısını çatmamış olan, gebe koyun veya deve alıp yavrulamasını bekleyen kimse peşime düşmesin! Bu sözleri söyledikten sonra yola çıktı. İkindi sularında (düşman) yurduna vardı. Güneşe hitâben:

- Sen de ben de emir kuluyuz dedi; sonra:

Allah'ım onun batmasını geciktir, diye dua etti.

Bunun üzerine orayı fethedinceye kadar güneşin batması geciktirildi. (Nihayet) ganimetler bir araya getirildi. Onları yakmak için gökten ateş indi fakat yakmadı. Bunun üzerine Peygamber:

- İçinizde ganimetten mal aşırmış olanlar var. Haydi her kabileden bir temsilci benimle tokalaşıp bîat etsin! dedi.

Tokalaşma esnasında bir kişinin eli peygamberin eline yapıştı. O zaman Peygamber:

- İhânet eden sizdedir. Derhal senin kabilene mensup kişiler gelip bana bîat etsinler! dedi.

Bîat esnasında iki ya da üç kişinin eli peygamberin eline yapıştı. Bu defa onlara:

- Aşırılmış olan mal sizde! dedi.

Adamlar, sığır kafasına benzer altından yapılmış bir baş getirdiler. Peygamber onu öteki ganimetlerin içine koydu. Ateş de hepsini yaktı, kül etti. Zira ganimet bizden önce hiç bir peygamber (ve ümmetin)e helâl değildi. Allah Teâlâ zaaf ve aczimizi bildiği için onu bize helâl kıldı."

Buhârî, Humus 8; Müslim, Cihâd 32

Açıklamalar

Hadiste sözü edilen peygamber -Kâdî İyâz'a göre- Yûşa' *aleyhisselâm'*dır. Fethettiği şehir de Filistin'deki Erîha'dır.

Güneşin geç batması, Allah diledikten sonra olmayacak şey değildir. *"Sen de ben de emir kuluyuz"* ifâdesi, her şeyi anlatmaya yetmektedir. Biri Hendek Gazvesi'nde, diğeri İsrâ ve Mi'rac gecesi sabahında aynı olayın Hz. Peygamber için de gerçekleştiği kaydedilmektedir. Olayı fizik kanunları çerçevesinde tartışmak gerçeği değiştirmez. Samimiyet, imkânsızlıklar içinde imkânların doğmasına vesiledir. Hadisimizde verilmek istenen mesaj budur.

Ayrıca hadisteki *"evlendiği hanımla henüz gerdeğe girmemiş, yaptığı evin çatısını çatmamış ve aldığı hayvanlar henüz yavrulamamış olanlar"*ın, yani kafası ve gönlü bir şeylere takılı bulunanların harbe çıkmaması emri, bu haller yapılan işe sıkı sarılmayı yani sıdkı ve sadâkatı önleyeceği içindir. Niyet ve uygulama bütünlüğü yani dürüstlük olmayınca başarı da söz konusu olamaz. Hele savaş gibi çok önemli ve tehlikeli bir iş, tam anlamıyla kendini vermek ister. Azim ve sebat ister. Zafer de ancak böyle

sağlanır. O halde ciddi işler, tam anlamıyla o iş için hazır olanlara verilmelidir. Ganimetin geçmiş ümmetlere haram kılınması, savaşın sırf savaş olarak yapılmasını sağlamaya yöneliktir.

Hadisin açık anlamına biraz ters gibi görünse de ganimetin sadece Muhammed ümmetine helâl kılınmış olmasını, sıdk ve ihlâs konusunda bu ümmetin, öteki ümmetlerden üstün ve önde olduğuyla izah mümkündür. Ganimet, harbe ganimet elde etmek sevdasıyla gitmesinler diye önceki ümmetlere helâl kılınmamıştır.

"Bizdeki zaaf ve aczi bilen Allah onu bize helâl kıldı" beyânı, yasak olması halinde geçmişte birkaç kişinin tevessül ettiği, ganimetten mal aşırma fiilinin, müslümanlar arasında daha yoğun şekilde görüleceği için helâl kılındığını anlatmakta olsa gerektir. Eğer böyle ise, ganimetin helâl kılınması, müslümanları niyet açısından dürüstlüğe sevketmek amacına yönelik olmalıdır. Eskiden kurbanları ve ganimetleri gökten inen bir ateş yakardı. Bu, kurbanın ve ganimetin kabul edildiğini gösterirdi. Eğer yakmazsa, hadiste görüldüğü gibi, bir ihânetin veya kusurun bulunduğuna hükmolunurdu.

Biat esnasında kabile temsilcisinin ve bizzat hırsızların ellerinin peygamberin eline yapışmasını bugün psikolojik yöntemlerle suçluyu tesbit çalışmalarına benzetebiliriz. Suçlunun telaşlanıp kendisini belli etmesine yardımcı olan metodlar pek eskiden beri değişik şekillerde uygulanagelmektedir. Hadisimizdeki uygulama da onlardan biridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, geçmiş peygamber ve ümmetlerden misaller vererek ümmetini eğitir.

2. Hâlis olmayan amelleri Allah kabul etmez.

3. Harbte elde edilen ganimet helâldir.

4. Taksimden önce ganimetten bir şey almak haramdır.

5. Yapılan işe gönülden yönelmek gerekir. Zira atalarımız ne güzel söylemişlerdir: "Gönülsüz yenen aş, ya karın ağrıtır ya da baş!"

60- السادِسُ : عن أبي خالدٍ حكيمِ بن حزَامٍ . رضِيَ اللّهُ عنه ، قال : قال رسولُ اللّه صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلّم : « الْبيِّعَان بالخِيارِ ما لم يَتفرَّقا ، فإِن صدقَا وبيَّنا بوُرِك لهُما في بَيعْهِما ، وإِن كَتَما وكذَبَا مُحِقَتْ بركةُ بيْعِهِما » متفقٌ عليه .

60. Ebû Hâlid Hakîm İbni Hizâm *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Satıcı ve alıcı (söz kesip) pazarlığı bitirdikten sonra birbirlerinden ayrılmadıkça alış-verişi bozup bozmamakta serbesttirler. Eğer onların her biri karşılıklı olarak doğru söyler (mal ile paranın durumunu olduğu gibi) açıklar ise, alış-verişleri bereketli olur. Yok eğer gizler ve yalan beyânda bulunurlarsa, alış-verişlerinin bereketi kalmaz**."

Buhârî, Büyû' 19, 22, 44, 46; Müslim, Büyû' 47. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû' 1; Tirmizî, Büyû' 6, 26; Nesâî, Büyû' 4, 8, 11

Hakîm İbni Hizâm

Hakîm, Hz. Peygamber'in ilk hanımı Hz. Hatice'nin kardeşinin oğludur. Fil yılından önce Kâbe'nin içinde doğdu. Kureyşin ileri gelenlerindendir. Peygamberliğinden önce Hz. Peygamber'in yakın dostu idi. Ne var ki kendisinin müslüman olması, Mekke fethine kadar gecikti. Ebû Hâlid künyesiyle meşhur olan Hakîm, müellefe-i kulûbdandır. Huneyn Gazvesi'nde kendisine yüz deve verilmiştir. Daha sonra iyi bir müslüman olmuştur. Câhiliye devrinde yaptığı iyi davranışlarını müslüman olduktan sonra da sürdürmüştür. Çok cömert bir insan olan Hakîm, Hz. Peygamber'e müslüman olmadan önce yaptığı iyiliklerden kendisine bir fayda olup olmadığını sormuş ve "Sen geçmişteki hayırlarından ötürü müslüman oldun" *cevabını almıştır.*

Kendisinden rivayet edilen 40 kadar hadis, Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Bunlardan dört tanesini Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde ortaklaşa zikretmişlerdir.

Hakîm İbni Hizâm 120 yıllık uzun ömrünün yarısını Câhiliye'de, yarısını da İslâm döneminde yaşamış ve hicrî 58 veya 60 yılında vefat

etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Alış-verişte malın ve paranın durumunu olduğu gibi söylemek, varsa kusurlarını gizlememek veya yalan beyânda bulunmamak temel ilkedir. Doğru sözlülük, ticârette ve kazançta bereket vesilesidir. Aksi ise, alış-verişte hayır ve bereket bırakmaz. Doğruluğun ekonomiye bu açıdan etkisi inkâr edilemez.

Hadis, kazanma ve kâr kavramına ahlâkî ve mânevî boyut getirmektedir. Demek ki kazanma sadece rakamla ifâde edilecek bir konu değildir. Onda bir de **"bereket ve hayırlılık yönü"** yani "meşrûiyet" tarafı vardır. Bu da dürüstlük ile sağlanabilmektedir. Yalan söyleyerek veya malın ayıbını gizleyerek, daha doğrusu karşısındakini aldatarak para kazanmak mümkün ise de bu, müslümanca bir tavır değildir. Zira Hz. Peygamber bir başka hadîs-i şerîfinde *"Bizi aldatan bizden değildir"* buyurmuştur (bk. Müslim, Îmân 164). O halde müslümanın gerçek kazancı, bütün muamelelerinde müslümanca yani dürüst davranmaktadır. Doğru sözlülük, özellikle kul haklarıyla ilgili konularda çok daha büyük önem arzetmektedir.

Bu açıdan bakıldığı zaman ticârî reklâmların çığırtkanlığa varmaması, yalan ihtivâ etmemesi, malın vasıflarını dosdoğru aksettirmesi gerekmektedir. Aksi halde büyük ölçüde bir aldatma söz konusu olur. Yalana dayalı reklâmlarla elde edilen servetlerin, eninde-sonunda elden çıkacağı, kimseye hayretmeyeceği açıktır. Bu durum, sayısız misalleriyle ortadadır.

"Haksız kazanç", "kara para" gibi kavramlar, müslümanın dürüstlük vasfına terstir. Az da kazansa müslümana doğruluk yakışır. Çünkü bereket dürüstlüktedir. Allah'ın bereket verdiği kazanç ise, asla küçük değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Alış-verişe konu olan malın ve paranın ayıbını açıklamak gereklidir. Gizlemek haramdır. Kusurun sonradan ortaya çıkması pazarlığın feshine sebeptir.

2. Yalan berekete mânidir.

3. Doğru tâcir az kâr etse de kazancının bereketini görür.

5- بَابُ المراقبة

ALLAH'IN KULLARI DENETLEMESİ (MURÂKABE)

Âyetler

قَالَ اللَّه تعالى : { الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ [218] وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ [219] } .

1. **"O (öyle Allah'tır) ki, gece namaza kalktığında ve secde edenler arasında dolaştığında seni görüyor."** Şuarâ sûresi (26), 218-219

Âyet Hz. Peygamber'e hitâbetmekte, Allah seni ayakta, rükûda ve secdede iken her halinde görmekte, sürekli izlemektedir. Aynı denetim ve gözetim her müslüman için de aynen geçerlidir.

وقَالَ تعالى : { وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ }.

2. "Nerede olursanız olunuz, Allah sizinledir." Hadîd sûresi (57), 4

Önceki âyette Hz. Peygamber'e hitâben hangi halde olursa olsun Allah'ın onu gördüğü bildirilmişken, bu âyette tüm mü'minlere hitap edilerek ve **"nerede olursanız olunuz"** diye mekân bakımından da Allah'ın denetim ve gözetiminden kimsenin kurtulamayacağı hatırlatılmaktadır. Allah'tan uzak bir yerde bulunmak mümkün olmadığı ve dolayısıyla "denetim dışı" anlamında bir "özel hayat"ın bulunmadığı açık şekilde bildirilmektedir. Ebû'l-Meâlî ne güzel ifâde etmiştir: "Mi'rac gecesi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah'a, balığın karnında bulunduğu sırada Hz. Yûnus'tan daha yakın olmamıştır" [bk. Kurtubî, *Câmi*, XVII, 237].

وقَالَ تعالى : { إِنَّ اللّهَ لاَ يَخْفَىَ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاء }.

3. **"Yerde ve gökte hiç bir şey, aslâ Allah'a gizli kalmaz."** Âl-i İmrân sûresi (3), 5

Bu âyette de "nerede"ye açıklık getirilmekte, "**yerde ve gökte**" yani evrende hiç bir şeyin Allah'a asla gizli kalmayacağı kesin bir dille ifâde buyurulmaktadır.

وقَالَ تعالى : { إِنَّ رَبَّكَلَبِالْمِرْصَادِ }.

4. "Doğrusu senin Rabbin hep gözetlemektedir." Fecr sûresi (89), 14

Bu âyette ise, ilâhi denetim ve gözetimin **kesintisiz ve sürekli olduğu** belirtilmektedir. Ne zaman, ne de yer bakımından, “denetim” dışı kalma imkânının bulunmadığına dikkat çekilmektedir.

وقَالَ تعالى : { يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ }.

5. “Allah, gözlerin sinsi bakışlarını ve kalblerin saklayageldiklerini bilir.” Mü’min sûresi (40), 19

Âyet, ilâhî denetim ve murâkabeden, kalblerin bile kurtulamadığını, onların insanlara açıklamayıp kendilerine sakladıklarını Allah’ın bildiğini haber vermektedir. Gözlerin sinsi sinsi bakışlarına varıncaya kadar her çeşit hareketin, Allah’ın malûmu olduğunu bildirmektedir.

Hadisler

61- وأَمَّا الأحاديثُ ، فالأَوَّلُ : عَنْ عُمرَ بنِ الخطابِ ، رضيَ اللَّهُ عنه ، قال: «بَيْنما نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْد رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ذَات يَوْمٍ إِذْ طَلع عَلَيْنَا رجُلٌ شَديدُ بياضِ الثِّيابِ ، شديدُ سوادِ الشَّعْرِ ، لا يُرَى عليْهِ أَثَرِ السَّفَرِ ، ولا يَعْرِفُهُ منَّا أَحدٌ ، حتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَسْنَدَ رَكْبَتَيْهِ إِلَى رُكبَتيْهِ ، وَوَضع كفَّيْه عَلَى فخِذيهِ وقال : يا محمَّدُ أَخبِرْنِي عن الإسلام فقالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : الإِسلامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وأَنَّ مُحَمَّداً رسولُ اللَّهِ وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ ، وَتُؤتِيَ الزَّكاةَ ، وتصُومَ رَمضَانَ ، وتحُجَّ الْبيْتَ إِنِ استَطَعتَ إِلَيْهِ سَبيلاً.

قال : صدَقتَ . فَعجِبْنا لَهُ يسْأَلُهُ ويصدِّقُهُ ، قَالَ : فَأَخْبِرْنِي عن الإِيمانِ . قَالَ: أَنْ تُؤْمِن بِاللَّهِ وملائِكَتِهِ ، وكُتُبِهِ ورُسُلِهِ ، والْيومِ الآخِرِ ، وتُؤمِنَ بالْقَدَرِ خَيْرِهِ وشَرِّهِ . قال: صدقْتَ قال : فأَخْبِرْنِي عن الإِحْسانِ . قال : أَنْ تَعْبُدَ اللَّه كَأَنَّكَ تَراهُ . فإِنْ لَمْ تَكُنْ تَراهُ فإِنَّهُ يَراكَ قَالَ :

فَأَخْبِرْنِي عن السَّاعةِ . قَالَ : مَا الِمسْؤُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِن السَّائِلِ . قَالَ : فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا . قَالَ أَنْ تلدَ الأَمَةُ رِبَّتَهَا ، وَأَنْ تَرى الحُفَاةَ الْعُراةَ الْعالَةَ رِعاءَ الشَّاءِ يتَطاولُون فِي الْبُنيانِ ثُمَّ انْطلَقَ ، فلبِثْتُ ملِيًّا ، ثُمَّ قَالَ : يا عُمرُ ، أَتَدرِي مِنِ السَّائِلُ قلتُ : اللَّهُ ورسُولُهُ أَعْلمُ قَالَ : فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعلِّمُكم دِينِكُمْ » رواه مسلمٌ.

ومعْنَى : « تلِدُ الأَمةُ ربَّتَهَا» أَيْ : سيِّدتَهَا ، ومعناهُ أَنْ تكْثُرَ السَّرارِي حتَّى تَلد الأمةُ السرِّيةُ بِنتاً لِسيدهَا ، وبْنتُ السَّيِّدِ في معنَى السَّيِّدِ ، وقِيل غيرُ ذَلِكَ و « الْعالَةُ » : الْفُقراءُ . وقولُهُ « مَلِيًّا » أَيْ زمناً طويلاً ، وكانَ ذلك ثَلاثاً .

61. Ömer İbnü'l-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda bulunduğumuz sırada, elbisesi beyaz mı beyaz, saçları siyah mı siyah, yoldan gelmiş bir hali olmayan ve içimizden kimsenin tanımadığı bir adam çıkageldi. Peygamber'in yanına sokuldu, önüne oturdu, dizlerini Peygamber'in dizlerine dayadı, ellerini (kendi) dizlerinin üstüne koydu ve:

- Ey Muhammed, bana İslâm'ı anlat! dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "İslâm, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı (tastamam) vermen, ramazan orucunu (eksiksiz) tutman, yoluna güç yetirebilirsen Kâbe'yi ziyâret (hac) etmendir" buyurdu. Adam:

- Doğru söyledin dedi. Onun hem sorup hem de tasdik etmesi tuhafımıza gitti. Adam:

- Şimdi de imanı anlat bana, dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe inanmandır. Yine kadere, hayrına ve şerrine iman etmendir" buyurdu.

Adam tekrar:

- Doğru söyledin, diye tasdik etti ve:

- Peki ihsan nedir, onu da anlat, dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "İhsan, Allah'a onu görüyormuşsun gibi kulluk etmendir. Sen onu görmüyorsan da O seni mutlaka görüyor" buyurdu.

Adam yine:

- Doğru söyledin dedi, sonra da:

- Kıyâmet ne zaman kopacak? diye sordu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "**Kendisine soru yöneltilen, bu konuda sorandan daha bilgili değildir**" cevabını verdi.

Adam:

- O halde alâmetlerini söyle, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Annelerin, kendilerine câriye muamelesi yapacak çocuklar doğurması, yalın ayak, başı kabak, çıplak koyun çobanlarının, yüksek ve mükemmel binalarda birbirleriyle yarışmalarıdır** " buyurdu.

Adam, (sessizce) çekip gitti. Ben bir süre öylece kalakaldım. Daha sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "**Ey Ömer, soru soran kişi kimdi, biliyor musun**?" buyurdu. Ben:

- Allah ve Resûlü bilir, dedim.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "**O Cebrâil'di, size dininizi öğretmeye geldi**" buyurdu.

Müslim, Îmân 1, 5. Ayrıca bk. Buhârî, Îmân 37; Tirmizi Îmân 4; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Nesâi, Mevâkît 6; İbni Mâce, Mukaddime, 9

Açıklamalar

Kurtubî'ye göre sünnetin esası (ümmü's-sünne) denilmeye lâyık ve "Cibril Hadisi" diye meşhur olan hadisin konumuzu doğrudan ilgilendiren

kısmı, *“Sen Allah’ı görmüyorsan da O seni mutlaka görüyor*” cümlesidir. Bu ise, yukarıdaki âyetlerde yer alan ilâhî gözetim ve denetimin tasdik ve itirafıdır. Kullukta kalite işte bu noktanın bilincine varmakla gerçekleşebilecektir.

Dinimizin temel kavramları hakkında önemli tarifler ihtivâ eden hadis üzerinde, konuyu dağıtmayacak ve fakat merak giderecek kadar durmakta fayda görüyoruz.

Öncelikle Cebrâil *aleyhisselâm*’ın farklı bir şekilde gelip Hz. Peygamber’e sokulması ve sonra ismiyle hitâbetmesi, talebe gibi soru sorup hoca gibi cevapları doğrulaması oradaki müslümanların dikkatlerini tam olarak çekmek, öğrenimlerini kolaylaştırmak içindir. Çok medeni görünüşüne rağmen bedevi Araplar gibi Hz. Peygamber’e ismiyle hitabetmesi, meleklerin, müminlerle aynı yükümlülükleri taşımadıklarını göstermektedir. Aralarındaki özel dostluktan kaynaklanmış olması da düşünülebilir.

Cebrâil *aleyhisselâm*’ın sırasıyla İslâm, iman, ihsân ve kıyameti sorması da Hz. Peygamber’e yöneltilecek soruların temel meselelerle ilgili olması gerektiğini göstermektedir.

İslâm’ın beş şartının ve imanın altı esasının tam olarak sayılması ve kadere imanın ayrıca vurgulanması, dindeki bütünlüğü ve en çok tartışma konusu olacak noktayı işâret anlamı taşımaktadır.

“İhsan”ın **“Allah’ı görüyormuşcasına kulluk etmek”** şeklinde tarifi “müslüman kişi”nin kalitesini pek veciz olarak ortaya koymaktadır. Allah tarafından görülmek, O’nu görüyormuş gibi davranmak için yeterli sayılmıştır. Bu mü’minde sürekli bir kendi kendini denetim (murâkabe) şuuru geliştirecektir. Merkezinde **ihsan**ın bulunduğu bir iman ve İslâm anlayışı ve hayatı herhalde ideal hayattır.

“Kıyametin ne zaman kopacağı” müşterek merak konusudur. Önceki sorulara kolaylıkla cevab veren Hz. Peygamber, bu konu sorulunca Allah’tan başka herkesin bilemeyeceği bir şeylerin olacağını da belgeleyen o tatlı cevabını veriyor:

“Kendisine soru yöneltilen (ben), bu konuda soru soran senden daha bilgili değilim.”

Hz. Peygamber “bilmiyorum” demenin ayıp olmadığını böylece biz ümmetine öğretmiş olmaktadır. Peygamberler ancak Allah’ın bildirdiği kadar gaybı bilebilirler.

Kıyametin ne zaman kopacağı kadar, alâmetlerinin de merak konusu olduğu açıktır. Bu sebeple Cebrâil’in “bari alâmetlerini söyle” diye istekte bulunması pek tabiîdir. Bu suâle Hz. Peygamber, toplumun ahlâk ve ekonomik yapısındaki iki olumsuz gelişmeyi haber vermekle yetinmiştir. Câriyenin hanımefendisini (bir başka rivayete göre, efendisini) doğurması ki, bunu “anaların kendilerine câriye muamelesini revâ görecek âsî çocuklar doğurması” olarak anlamak lâzımdır. Nitekim bir rivayette “câriye” yerine “kadın” kelimesi yer almaktadır. Tercümeyi buna göre yaptık. Kölelik kurumunun resmen kaldırılmış olması, şerhlerde yer alan câriye-köle merkezli açıklamaları bugün için geçersiz kılmaktadır.

Kıyâmetin bir başka alâmeti de lüks ve refâhın, dünün fakirlerini büyük ve lüks binalar yapmakta yarışa sokacak kadar artmasıdır. Dünyanın, bütün zenginliklerini insanlara sunmasıdır. Bunun anlamı, servet ve paranın yegâne değer ölçüsü hâline gelmesi, hizmete değil, tüketim ve gösterişe son derece düşkünlük gösterilmesi demektir.

“Size dininizi öğretmek için gelmişti” cümlesi, yerinde soru sormanın bir çeşit öğretim anlamı taşıdığını göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Melekler insan kılığına girebilirler. Konuşabilirler, konuşmalarını insanlar da duyabilir.

2. İman, dinin esaslarını kabullenmek, İslâm ise, şer'î fiilleri yerine getirmektir. Binaenaleyh bu ikisi kavram olarak ayrı olmalarına rağmen, gerçekte biribirlerinden ayrı değildir.

3. Gücü yetenin kelime-i şehâdeti açıkca söylemesi, müslüman muamelesi görmesi için gereklidir.

4. Eğitim-öğretimde soru-cevap usûlü geçerli bir yoldur.

5. İlim adamlarına ve ilim meclislerine saygı göstermek esastır.

6. Kıyametin ne zaman kopacağını Allah'dan başka kimse bilemez. Bu konudaki söylentilere ve tahminlere asla aldanmamak, kulak asmamak gerekir.

7. İşlerin, üstesinden gelemeyecek olanların eline geçmesi, itaatsizliğin artması ve aile yapısının sarsılması kıyamet alâmetidir.

8. Müslümanın daima Allah'ın gözetimi (murâkabesi) altında olduğu bilinciyle yükümlülüklerini yerine getirmesi, sorumluluklarına sahip çıkması gerekmektedir.

9. İhsan ve murâkabenin iki derecesi vardır: Kulun "Allah'ı görüyor gibi" yaşaması, birinci derecedir. "Kendisini Allah'ın gördüğü şuuruna sahip olması" ise, ikinci derecedir.

62- الثَّاني : عن أبي ذَرٍّ جُنْدُبِ بْنِ جُنَادةَ ، وأبي عبْدِ الرَّحْمنِ مُعاذِ بْنِ جبل رضيَ اللَّه عنهما ، عنْ رسولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال : « اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحسنةَ تَمْحُهَا، وخَالقِ النَّاسَ بخُلُقٍ حَسَنٍ » رواهُ التِّرْمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

62. Ebû Zer Cündeb İbni Cünâde ve Ebû Abdurrahman Muâz İbni Cebel *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"**Nerede ve nasıl olursan ol, Allah'dan kork.**

Kötülük işlersen, hemen arkasından iyilik yap ki, o kötülüğü silip süpürsün.

İnsanlarla güzel geçin!” Tirmizî, Birr 55

Ebû Zer Cündeb İbni Cünâde

Ebû Zer hazretlerinin ismi Cündeb İbni Cünâde’dir ve Gıfâr kabilesine mensuptur. Bu sebeple Ebû Zer el-Gıfârî diye meşhur olmuştur. Kendisi ilk müslümanlardandır. Daha doğrusu müslümanların beşincisidir.

Uzun boylu, esmer tenli, beyaz saçlı ve geniş omuzlu olan Ebû Zerr, zühd ve takvâ, kanaat ve istiğnâ sahibiydi. Bu sebeple Hz. Peygamber’in kendisine “İslâm’ın İsâ’sı” (Mesîhu’l-İslâm) lakabını verdiği kaydedilmektedir.

İslâm’ın ilk günlerinde müslümanlığın yayılmasında önemi büyük olan dört kişiden biri de Ebû Zer hazretleridir. Ebû Zer, hemen daima Hz. Peygamber’in huzurunda bulunur, ondan istifâde ederdi. Öğrenme konusunda büyük arzu ve iştiyak sahibiydi. Bilmediği her şeyi Hz. Peygamber’e sorardı. Hz. Ali onun için “ilim dağarcığı” demiştir.

Hz. Peygamber’e karşı son derece saygı ve muhabbet duyardı. Resûl-i Ekrem’den “halîlî” (dostum) diye bahsederdi.

Kendisi hak yanlısı, hak sever bir insandı. Bu sebeple de ashâb arasındaki ihtilaflara taraf olmadı. Fetihlerden sonra ümmetin zengin olması, emirlerin şatafat ve saltanata meyletmeleri, mal biriktirmeleri hoşuna gitmedi ve onları sert bir dille tenkid etti.

Ebû Zer hazretleri öğrendiği hadisleri zevkle ve şevkle anlatırdı. Hatta o bir keresinde şöyle demişti:

“Kılıcı enseme dayasanız, ben de Resûlullah’dan duyduğum bir hadisi başım kesilinceye kadar tebliğe vakit bulacağımı bilsem, o hadisi elbette size yetiştirirdim” (Buhârî, İlim 10; Dârimî, Mukaddime 46). Bu sözüne rağmen ondan bize 281 hadis intikal etmiştir. Bu biraz da onun inzivâyı tercih etmesiyle ilgili bir netice olmalıdır. Rivayetlerinin on ikisi hem Buhârî hem de Müslim’de, ikisi sadece Buharî’de, yedisi sadece Müslim’de yer almıştır. Sahâbe ve tâbiînden bir çok kişi kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

Ebû Zer hazretleri Mekke yakınlarındaki Rebeze’de hicrî 31. yılda vefat etmiştir. Oradan geçmekte olan küçük bir grup cenâze namazını kılıp defnetmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Peygamber’in özlü sözlerinden biri olan hadis, *“Nerede (ve nasıl) olursan ol, Allah’tan kork”* cümlesinden dolayı, burada zikredilmiştir.

Takvâ, Allah’ın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmakla gerçekleşen ve dinin temeli olan bir ilkedir. Buna Allah saygısı, Allah korkusu da denir. Takvâ çeşitli derecelere ayrılmaktadır. En alt tabakası, şirkten uzak kalmak, en üst derecesi ise, Allah’dan başka her şeyden (mâsivâ) yüz çevirmektir. Takvânın birbirlerinden farklı dereceleri

bulunmaktadır. Ancak onun tabiî sonucu ilâhî murâkebe altında olduğu bilinci ile hareket etmekten ibârettir. Takvâ, yalnızlıkta, toplum içinde, belâ ve musîbet anında, bolluk ve refahta yokluk ve darlıkta, hâsılı her durumda Allah'a karşı saygılı olmak, sürekli uyanık, dikkatli ve şuurlu bulunmaktır.

Böyle bir duygu ve hâlin sonuçları ise, yüce kitabımızda; Allah'ın dostluğu [bk.Yûnus sûresi (10), 62], ilâhî övgü [Âl-i İmrân sûresi (3), 186], Allah'ın yardımına ulaşmak [Âl-i İmrân sûresi (3), 120], sıkıntılardan kurtulmak ve beklenmedik yerlerden rızka kavuşmak [Nahl sûresi (16), 120], amellerin ıslahı ve günahların bağışlanması [Ahzâb sûresi (33), 70-71], ilâhî muhabbet [Al-i İmrân sûresi (3), 76], Allah katında makbûliyet [Hucurât sûresi (49), 13], ölüm anında müjde [Yûnus sûresi (l0), 63], cehennemden kurtuluş [Leyl sûresi (92), 17] ve nihâyet cennette temelli mutluluğu buluş [Âl-i İmrân sûresi (3), 133] olarak belirtilmektedir.

Allah Teâlâ'nın, gazabından sakındırması [bk. Âl-i İmrân sûresi (3), 28] ve Hz. Peygamber'in, *"Nerede ve nasıl olursan ol, Allah'a karşı saygılı bulun"* tavsiyesi, müslümanları bu güzel sonuçlara davet etmektir. Böylece Hz. Peygamber mü'minleri, **"Gerçekten Allah, üzerinizde gözetleyicidir** [Nisâ sûresi (4), 1] âyetinin mânâsına uygun davranmaya çağırmış olmaktadır.

Takvâ, günah işlemeye, günah işlemek takvâ sahibi olmaya engel olmadığı için, insanlık gereği işlenecek günahların peşinden *iyilik yapmak*, o hata ve günahın sonuçlarını ve hatta bizzat günahın kendisini ortadan kaldırmak gerekmektedir. Zira Allah Teâlâ; iyiliklerin kötülükleri giderdiğini [bk. Hûd sûresi (11) 114] ve hatta iyiliklere tebdil ettiğini [bk. Furkân sûresi (25), 70] haber vermiştir. Bu da murâkabe şuurunun olumlu bir başka neticesidir. İyiliğin hatayı iyiliğe dönüştürmesi veya hiç değilse, kötülüğün sonuçlarının ortadan kaldırılması, hiç hata işlememenin mümkün olmadığı dünyamızda, kötülüklere karşı müsamahasız olmayı öngörmek ve öğütlemek demektir. Günahların ve kötülüklerin tortularını, işlenen iyiliklerle dezenfekte edebilmek gerçekten çok büyük bir imkân ve şanstır.

İnsanlarla güzel geçinmek, ahlâkî olgunluğun ve murâkabe şuurunun günlük hayattaki ve beşerî ilişkilerdeki sonucu olmaktadır. Bu uygulamanın ölçüsü de Peygamber Efendimiz tarafından, başkalarının kendisine yapmasını istemediğini onlara yapmamak şeklinde belirtilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyilikler kötülükleri ya büsbütün ortadan kaldırmak ya da iyiliğe dönüştürmek suretiyle yok eder.

2. Güler yüz göstermek, zarar vermemek, iyiliklerin yaygınlaşmasına gayret etmek ve kendisine yapılmasını istemediğini başkalarına yapmamak, insanlarla güzel geçinmek demektir.

3. Takvâ ya da Allah'a karşı saygılı olmak, müslümanı her türlü kötülüklerden koruyacak üstün bir meziyettir.

4. Her yer ve şartta Allah'a karşı saygılı olmak, murâkabe şuurunun göstergesidir.

63- الثَّالثُ : عن ابنِ عبَّاسٍ ، رضيَ اللَّه عنهمَا ، قال : « كُنْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يوْماً فَقال : « يَا غُلامُ إِنِّي أُعلِّمكَ كَلِمَاتٍ : « احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّه ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ ، واعلَمْ : أَنَّ الأُمَّةَ لَو اجتَمعتْ عَلَى أَنْ ينْفعُوكَ بِشيْءٍ ، لَمْ يَنْفعُوكَ إلاَّ بِشَيْءٍ قَد كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ ، وإِنِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ ، لَمْ يَضُرُّوكَ إِلاَّ بَشَيْءٍ قد كَتَبَهُ اللَّه عليْكَ ، رُفِعَتِ الأقْلامُ ، وجَفَّتِ الصُّحُفُ». رواهُ التِّرمذيُّ وقَالَ : حديثٌ حسنٌ صَحيحٌ .

وفي رواية غيرِ التِّرْمِذيِّ : « احفظَ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ ، تَعَرَّفْ إِلَى اللَّهِ في الرَّخَاءِ يعرِفْكَ في الشِّدةِ ، واعْلَمْ أَنّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصيبَكَ ، وَمَا أَصَابَكَ لمْ يَكُن لِيُخْطِئَكَ واعْلَمْ أنّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ ، وأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْب ، وأَنَّ مَعَ الْعُسرِ يُسْراً » .

63. Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan nakledildiğine göre şöyle demiştir:

Bir gün Hz. Peygamber'in terkisinde bulunuyordum. Bana:

“Yavrucuğum, sana bazı kaideler öğreteyim” dedi ve şöyle buyurdu: **“Allah’ın buyruklarını gözet ki, Allah da seni gözetip korusun. Allah’ın (rızâsını) her işte önde tut, Allah’ı önünde bulursun. Bir şey isteyeceksen Allah’tan iste. Yardım dileyeceksen, Allah’tan dile! Ve bil ki, bütün bir ümmet toplanıp sana fayda temin etmeye çalışsalar, ancak Allah’ın senin için takdir ettiği faydayı temin edebilirler. Yine eğer bütün ümmet, sana zarar vermeye kalksalar, ancak Allah’ın senin hakkında takdir ettiği zararı verebilirler. Çünkü artık kaderi yazan kalem yazmaz olmuş, yazıları değişmeyecek şekilde kesinleşmiştir. (Bundan sonra takdirde herhangi bir değişiklik söz konusu değildir.)** Tirmizî, Kıyâmet 59

Tirmizî dışında bir rivayette de (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 307) şöyle buyurulmaktadır: **“Allah’ın emir ve yasaklarını gözet, O’nu önünde bulursun. Bolluk içindeyken (emirlerine bağlı kalmakla) sen Allah’ı tanı ki O da darlığa düşünce (kurtarmak suretiyle) seni tanısın. Bil ki senin hakkında yazılmamış olan şey başına gelmez. Sana takdir edilen de seni atlayıp (başkalarına) gitmez. Bil ki zafer sabırla, sevinç üzüntüyle, kolaylık da zorlukla birliktedir.”**

Açıklamalar

Hz. Peygamber, zaman zaman sahâbî çocuklarını terkisine bindirirdi. Hadisimiz, on yaşlarındaki Abdullah İbni Abbas’ın da Hz. Peygamber’in bu tür iltifatlarına mazhar olduğunu ve ayrıca iman ve ahlâk esaslarını ondan öğrenme şansına kavuştuğunu göstermektedir. Hadis, *“Allah’ın buyruklarını gözet ki, Allah da seni gözetip korusun!”* tavsiyesinden ötürü buraya alınmıştır. Zira bu beyân, **“Onu görüyormuşcasına Allah’a kulluk etmek”** diye tarif edilen **ihsân** ve ilâhî denetimin bir başka şekilde dile getirilmesidir.

Hadisteki kaideler Allah, kader ve öteki insanlardan gelecek fayda-zarar konularına açıklık getirmekte, takdir edilenden başkasının kişiye ulaşmayacağını, ulaştırılamayacağını, açık-seçik anlatmaktadır. Neticede mü’min için gözetilecek asıl noktanın, sadece Allah’ın emir ve yasakları olduğu belirtilmiş olmaktadır. **Hadis, kaderde olmayanın başa gelmeyeceği güvencesini vermektedir.** Kaderin ise, çoktan tesbit

edildiğini, artık onda bir düzeltme ya da değiştirmenin kesinlikle olmayacağını bildirmektedir. O halde mü'minlerin yersiz kuşkulara kapılmalarına gerek yoktur. Onlar inançları doğrultusunda yaşamaya bakmalıdırlar.

Kulun bütün himmet ve dikkatini Allah'a çevirmesi gereği herhalde ancak bu kadar güzel ve güçlü ifade edilebilirdi. Biz bu hadise **sünnetu'llah**'a ait bazı esasların tebliği ve ta'limi de diyebiliriz.

el-Mukadder lâ yuğayyer (takdir olunan değişmez), *nasîbuke yusîbuke* (nasibin seni bulur), "alın yazımmış" gibi sözler, sorumluluğu kadere yükleyip sorumsuzluğa kapı açacak şekilde değil, mü'mini hayatta kendi değer ölçüleri çerçevesinde sürekli bir güven ve faaliyet içinde tutacak biçimde anlaşılıp yorumlanmalıdır. Yani tam teslimiyet içinde tam faaliyet... Galiba ilk müslüman nesillerin en belirgin vasıfları da bu idi… Başarı bu çizgide yürümektedir.

Bir konuda şartların tamamen lehte veya aleyhte gözükmesi, takdirin önüne geçecek değildir. Bir başka deyişle görünür şartlar herkes için aynı sonuçları doğurmaz. Bunun tabii neticesi de, herkesin karşılaştığı sonuca razı olması isyan psikolojisi ve davranışı göstermemesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın ilminde herhangi bir değişiklik söz konusu değildir.

2. Hadisimiz murâkabe, Allah'ın emirlerine riayet, tevekkül ve kulların Allah'a olan ihtiyaçları gibi pek önemli konulara ışık tutmaktadır.

64- الرَّابعُ : عنْ أَنَس رضي اللَّهُ عنه قالَ : « إِنَّكُمْ لَتَعْملُونَ أَعْمَالاً هِيَ أَدقُّ في أَعْيُنِكُمْ مِنَ الشَّعَرِ ، كُنَّا نَعْدُّهَا عَلَى عَهْدِ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنَ الْمُوبِقاتِ » رواه البخاري . وقال : « الْمُوبِقَاتُ » الْمُهْلِكَاتُ .

64. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

“Siz kıl kadar bile önemsemediğiniz birtakım işler yapıyorsunuz ki, biz onları, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında helâk edici büyük hatalardan sayardık.” Buhârî, Rikak 32

Açıklamalar

Hepimizin bildiği bir gerçektir ki, her insanın dikkatli, daha dikkatli olduğu zamanları bulunduğu gibi, önemli şeyleri bile pek kâle almadığı anları da olur. Ümmetler, milletler de böyledir. Bazı nesiller çok daha titiz ve dikkatli, bazıları da rahat hatta kayıtsız olabilirler. Tabiatıyla bu durum, bazı zararların önemsenmemesi gibi, neticede tehlikeli olabilecek gelişmelere de yol açabilir. İşte hadisimiz, Enes İbni Mâlik hazretlerinin kanaatine göre, tâbiîn neslinin gözünde pek küçük görülen bazı fiillerin Resûlullah zamanında sahâbîler tarafından helâk vesilesi kabul edildiğini, bu ilk iki nesil arasında bazı konularda bu derece yaklaşım ve değerlendirme farkı olduğunu delillendirmektedir. Tabii bu, genel bir gözlemdir. Örnek verilmemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm, Allah’a karşı duydukları derin saygıdan dolayı, küçük günahları bile helâk sebebi sayarlardı. Çünkü onlar hatanın küçüklüğünü değil, emrine karşı gelinen Allah’ın büyüklüğünü dikkate alırlardı.

2. Aslında “büyük” olmasına rağmen, zamanla insanlar tarafından önemsenmeyen, “küçük” görülen bazı fiiller olabilir. Bu hal **“…Onu önemsiz bir iş sanıyorsunuz. Oysa o, Allah katında büyük (bir günah) tır…”** [Nûr sûresi (24), 15] âyetinde de açıklanmış bir gerçektir.

3. Kendini kontrol etme melekesi gelişmiş müslümanlar, hataları değerlendirmede daha titiz ve daha derin bir anlayış sahibidirler.

4. Günahları küçümsemek, Allah saygısının azlığına delildir.

65- الْخَامِس : عَنْ أبي هريْرَةَ ، رضي اللَّه عنه ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَغَارُ ، وَغَيْرَةُ اللَّهِ تَعالَى ، أنْ يَأْتِيَ الْمَرْءُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ » متفقٌ عليه . و « الْغَيْرةُ » بفتح الغين : وَأَصلهَا الأَنَفَةُ .

65. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

Allah Teâlâ kıskanır. Allah'ın kıskanması, haram kıldığı şeyi kulun işlemesindendir.

Buhârî, Nikâh 107; Müslim, Tevbe 36. Ayrıca bk. Tirmizî, Radâ 4

Açıklamalar

Kıskançlık anlamına gelen "gayret" kelimesi, Allah'a nisbet edilince, "kullarına merhamet etmesi ve saadetlerini dilemesi" anlaşılır. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği bir başka hadiste bu durum şöylece açıklanmıştır:

"Allah'tan daha kıskanç kimse yoktur. Bundan dolayı kötülüklerin açığını da kapalısını da haram kılmıştır…" (Müslim, Tevbe 33). Nelerden razı olduğunu ve hangi fiil ve sözlerden razı olmadığını önceden bildirmiş olması O'nun, kullarının saadetlerini dilemesinin, azab çekmelerini istememesinin sonucudur. Herhangi bir haksızlık ya da fenalık görülünce, "gayretullah'a (veya gayret-i ilâhiyeye) dokunur" denilmesi de bu mânadadır.

Kıskançlık, daha çok karı-koca arasında her birinin yekdiğerini başkalarına kaptırmaktan sakınması, bunun için tedirginlik duyması, tepki göstermesi demektir. Aslında bu duygu ve davranışların temelinde de eşlerin birbirlerine karşı duydukları sevgi vardır.

Birbirlerini koruma isteği vardır. Ancak eşler bu duygularını, ters bir durumla karşılaştıklarında ortaya koyarlar. Allah Teâlâ ise, kullarını kötülüklerden korumak için emir ve yasaklarını önceden bildirmiştir. Âni tepki şeklindeki bir gayret ve kıskançlık Allah hakkında düşünülemez. Allah Teâlâ koyduğu sınırlara uyulmaması halinde gazab edeceğini de (gayretinin sonucu olarak) yine önceden bildirmiştir.

Kaydedildiğine göre Sa'd İbni Ubâde *radıyallahu anh* bir gün Resûlullah'ın huzurunda:

- "Eğer karımın yanında yabancı bir erkek görecek olsam onu, kılıcımın keskin tarafıyla doğrarım" demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, çevresindekilere:

- *“Sa’d’ın bu gayret ve hamiyetine şaşmayın! Çünkü ben Sa’d’dan daha kıskancım. Allah Teâlâ da benden daha kıskançtır”* buyurmuştur. Bir yasağın çiğnenmesine karşı Hz. Peygamber ve Allah Teâlâ’nın tepkisi, elbette eşlerin birbirlerini kıskanmalarından çok daha ileridir (bk. Buhârî, Nikâh 36). Allah ve Resûlü, mü’minlerin haramlara düşmesini asla arzu etmezler.

Hadîs-i şerîf 1810 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ koyduğu sınırları, mü’minleri korumak için koymuştur. Bu sebeple de sınırların çiğnenmesine razı değildir.

2. Haramları işlemek, Allah’ın gazabına uğramaya sebeptir.

3. Murâkabe bilincinin canlı tutulması, müslümanı haramları işlemekten ve sonuçta ceza görmekten alıkor.

66- السَّادِسُ : عَنْ أبي هُرِيْرَةَ رضي اللَّه عنه أَنَّهُ سمِع النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إِنَّ ثَلاَثَةً مِنْ بَنِي إِسْرائيلَ : أَبْرَصَ ، وأَقْرَعَ ، وَأَعْمَى ، أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَبْتَلِيَهُمْ فَبَعث إِلَيْهِمْ مَلَكاً ، فأتَى الأَبْرَصَ فَقَالَ : أَيُّ شَيْءٍ أَحبُّ إِلَيْكَ ؟ قَالَ : لَوْنٌ حسنٌ، وَجِلْدٌ حَسَنٌ ، ويُذْهَبُ عنِّي الَّذي قَدْ قَذَرِنِي النَّاسُ ، فَمَسَحهُ فذَهَب عنهُ قذرهُ وَأُعْطِيَ لَوْناً حَسناً . قَالَ : فَأَيُّ الْمالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ ؟ قال : الإِبلُ أَوْ قَالَ الْبَقَرُ شَكَّ الرَّاوِي فَأُعْطِيَ نَاقَةً عُشَرَاءَ ، فَقَالَ : بارَك اللَّهُ لَكَ فِيها .

فأَتَى الأَقْرعَ فَقَالَ : أَيُّ شَيْءٍ أَحب إِلَيْكَ ؟ قال : شَعْرٌ حسنٌ، ويذْهبُ عنِّي هَذَا الّذي قَذِرَني النَّاسُ ، فَمسحهُ عنْهُ . أُعْطِيَ شَعراً حسناً . قال فَأَيُّ الْمَالِ . أَحبُّ إِلَيْكَ ؟ قال : الْبَقرُ ، فأَعِطيَ بقرةً حامِلاً ، وقَالَ : بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا .

فَأَتَى الأعْمَى فَقَالَ: أيُّ شَيْءٍ أحَبَّ إِلَيْكَ ؟ قال : أنْ يرُدَّ اللَّهُ إلَيَّ بَصَري فَأُبْصِرَ النَّاسَ فَمَسَحَهُ فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيْهِ بصَرَهُ . قال : فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ ؟ قال : الْغنمُ فَأُعْطِيَ شَاةً والِداً فَأَنْتجَ هذَانِ وَولَّدَ هَذا ، فكَانَ لِهَذَا وَادٍ مِنَ الإِبِلِ ، ولَهَذَا وَادٍ مِنَ الْبَقَرِ ، وَلَهَذَا وَادٍ مِنَ الْغَنَم .

ثُمَّ إِنَّهُ أتَى الأبرص في صورَتِهِ وَهَيْئتِهِ ، فَقَالَ : رَجُلٌ مِسْكِينٌ قدِ انقَطعتْ بِيَ الْحِبَالُ في سَفَرِي ، فَلا بَلاغَ لِيَ الْيَوْمَ إِلاَّ باللَّهِ ثُمَّ بِكَ ، أَسْأَلُكَ بِالَّذي أَعْطَاكَ اللَّوْنَ الْحَسَنَ ، والْجِلْدَ الْحَسَنَ ، والْمَالَ ، بَعِيراً أَتبلَّغُ بِهِ في سفَرِي ، فقالَ : الحقُوقُ كَثِيرةٌ . فقال : كَأَنِّي أَعْرِفُكَ أَلَمْ تَكُنْ أَبْرصَ يَقْذُرُكَ النَّاسُ ، فَقيراً ، فَأَعْطَاكَ اللَّهُ ، فقالَ : إِنَّما وَرِثْتُ هَذا المالَ كَابِراً عَنْ كابِرٍ ، فقالَ : إِنْ كُنْتَ كَاذِباً فَصَيَّركَ اللَّهُ إلى مَا كُنْتَ .

وأَتَى الأَقْرَع في صورتهِ وهيئَتِهِ ، فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ما قَالَ لهذَا ، وَرَدَّ عَلَيْه مِثْلَ مَاردَّ هَذَّا ، فَقَالَ : إِنْ كُنْتَ كَاذِباً فَصَيّرَكَ اللهُ إليَ مَاكُنْتَ .

وأَتَى الأَعْمَى في صُورتِهِ وهَيْئَتِهِ ، فقالَ : رَجُلٌ مِسْكينٌ وابْنُ سَبِيلٍ انْقَطَعَتْ بِيَ الْحِبَالُ في سَفَرِي ، فَلا بَلاغَ لِيَ الْيَوْمَ إِلاَّ بِاللَّهِ ثُمَّ بِكَ ، أَسْأَلُكَ بالَّذي رَدَّ عَلَيْكَ بصرَكَ شَاةً أَتَبَلَّغُ بِهَا في سَفَرِي ؟ فقالَ : قَدْ كُنْتُ أَعْمَى فَرَدَّ اللَّهُ إلَيَّ بَصري ، فَخُذْ مَا شِئْتَ وَدعْ مَا شِئْتَ فَوَاللَّهِ ما أَجْهَدُكَ الْيَوْمَ بِشيءٍ أَخَذْتَهُ للَّهِ عزَّ وجلَّ . فقالَ : أَمْسِكْ مالَكَ فَإِنَّمَا ابْتُلِيتُمْ فَقَدْ رضيَ اللَّهُ عنك ، وَسَخَطَ عَلَى صَاحِبَيْكَ » متفقٌ عليه .

« وَالنَّاقةُ الْعُشَرَاءُ » بِضم العينِ وبالمدِّ : هِيَ الحامِلُ . قولُهُ : « أَنْتِجَ » وفي رِوايةٍ : «فَنَتَّجَ » معْنَاهُ : تَوَلَّى نِتَاجَهَا ، والنَّاتجُ للنَّاقةِ كالْقَابِلَةِ لِلْمَرْأَةِ . وقولُهُ: « وَلَّدَ هَذا » هُوَ بِتشْدِيدِ اللام : أَيْ : تَولَّى وِلادَتهَا ، وهُوَ بمَعْنَى نَتَجَ في النَّاقَةِ . فالمْوَلِّدُ ، والناتجُ ، والقَابِلَةُ بمَعْنى ، لَكِنْ هَذا للْحَيَوانِ وذاكَ لِغَيْرِهِ . وقولُهُ : « انْقَطَعَتْ بِيَ الحِبالُ » هُوَ بالحاءِ المهملة والباءِ الموحدة : أَي الأَسْبَاب . وقولُه : « لا أَجهَدُكَ » معناهُ : لا أَشَقُّ عليْك في رَدِّ شَيْءٍ تَأْخُذُهُ أَوْ تَطْلُبُهُ مِنْ مَالِي . وفي رواية البخاري : « لا أَحْمَدُكَ » بالحاءِ المهملة والميم ، ومعناهُ : لا أَحْمَدُكَ بِتَرْك شَيْءٍ تَحتاجُ إِلَيْهِ ، كما قالُوا : لَيْسَ عَلَى طُولِ الحياةِ نَدَمٌ أَيْ عَلَى فَوَاتِ طُولِهَا .

66. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre kendisi, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'in* şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"İsrâil oğulları arasında biri ala tenli (abraş), biri kel, biri de kör üç kişi vardı. Allah Teâlâ onları sınamak istedi ve kendilerine bir melek gönderdi.

Melek ala tenliye geldi:

- En çok istediğin şey nedir? dedi. Ala tenli:

- Güzel (bir) renk, güzel (bir) ten ve insanların iğrendiği şu halin benden giderilmesi, dedi. Melek onu sıvazladı ve ala tenlilik gitti, rengi güzelleşti. Melek bu defa:

- En çok sahip olmak istediğin mal nedir? dedi. Adam:

- Deve (yahut da sığır)dır, dedi. Ona on aylık gebe bir deve verildi. Melek:

- Allah sana bu deveyi bereketli kılsın! diye dua etti.

Sonra kele gelerek:

- En çok istediğin şey nedir? dedi. Kel:

- Güzel (bir) saç ve insanları benden uzaklaştıran şu kelliğin giderilmesi dedi. Melek onu sıvazladı, kelliği kayboldu. Kendisine gür ve güzel (bir) saç verildi. Melek sordu:

- En çok sahip olmak istediğin mal nedir? Adam:

- Sığır… dedi. Ona da gebe bir inek verildi. Melek:

- Allah sana bunu bereketli kılsın! diye dua ettikten sonra körün yanına geldi ve :

- En çok istediğin şey nedir? dedi. Kör:

- Allah'ın gözlerimi iâde etmesini ve insanları görmeyi çok istiyorum, dedi. Melek (onun gözlerini) sıvazladı. Allah onun gözlerini iâde etti. Bu defa Melek:

- En çok sahip olmak istediğin şey nedir? dedi. O da:

- Koyun… dedi. Bunun üzerine ona döl veren bir gebe koyun verildi.

Deve ve sığır yavruladı, koyun kuzuladı. Neticede birinin vâdi dolusu develeri, diğerinin vâdi dolusu sığırı, ötekinin de bir vâdi dolusu koyun sürüsü oldu.

Daha sonra melek ala tenliye, eski kılığında geldi ve:

- Fakirim, yoluma devam edecek imkânım yok. Gitmek istediğim yere önce Allah sonra senin yardımın sâyesinde ulaşabilirim. Rengini ve cildini güzelleştiren Allah aşkına senden yolculuğumu tamamlayabileceğim bir deve istiyorum, dedi.

Adam:

- Mal verilecek yer çoook, dedi. Melek:

- Ben seni tanıyor gibiyim. Sen insanların kendisinden iğrendikleri, fakirken Allah'ın zengin ettiği abraş değil misin? dedi. Adam:

- Bana bu mal atalarımdan miras kaldı, dedi. Melek:

- Eğer yalan söylüyorsan, Allah seni eski haline çevirsin, dedi.

Sonra melek, eski kılığına girip kelin yanına geldi. Ona da abraşa söylediklerini söyledi. Kel de abraş gibi cevap verdi. Melek ona da:

- Yalan söylüyorsan, Allah seni eski haline çevirsin! dedi.

Körün kılığına girip bu defa da onun yanına gitti ve:

- Fakir ve yolcuyum. Yoluma devam edecek imkânım kalmadı. Bugün önce Allah'ın sonra senin sâyende yoluma devam edebileceğim. Sana gözlerini geri veren Allah aşkına senden bir koyun istiyorum ki, onunla yoluma devam edebileyim, dedi. Bunun üzerine (eski) kör:

- Ben gerçekten kördüm. Allah gözlerimi iâde etti. İstediğini al, istediğini bırak. Allah'a yemin ederim ki, bugün alacağın hiçbir şeyde sana zorluk çıkarmayacağım, dedi. Melek:

- Malın senin olsun. Bu sizin için bir imtihandı. Allah senden razı oldu, arkadaşlarına gazap etti, cevabını verdi (ve oradan ayrıldı). Buhârî, Enbiyâ 51; Müslim, Zühd 10

Açıklamalar

Fahr-i Kâinât Efendimiz'in verdiği bu örnekte, insanoğlunun darlık ve bolluk, felâket ve saadet, hastalık ve sağlık gibi farklı hal ve zamanlarında nasıl farklı davranabildiği görülmektedir. Davranışlardaki bu farklılık, her şeyden önce, murâkabe şuurundan uzaklaşmaktan ileri gelmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de bu tutarsız davranışlara işaret buyurulmuştur. Meselâ Lokman sûresinin 32. âyetinin meali şöyledir:

"Onları, gölgeler salan dağlar gibi dalgalar sardığı zaman, bütün samimiyetleriyle Allah'a yönelerek O'na yalvarırlar. Fakat Allah, onları kurtarıp karaya çıkarınca içlerinden bir kısmı orta yolu tutar (bir çoğu da inkâr eder); zaten bizim âyetlerimizi (öyle) nankör gaddarlardan başkası inkâr etmez."

Hadiste sözü edilen abraşlık (alatenlilik), kellik ve körlük başkalarınca görülen hastalıklar olduğu için özellikle eski toplumlarda bu tür hastalar ayıplanır, kınanır ve hatta toplumdan dışlanırdı. Tabiatıyla böyle bir muamele onlar için daha da büyük bir felâket olurdu. Bu tür hastalıklardan kurtulmak da hiç şüphesiz hastalara büyük mutluluk verirdi. Zira onlar hem

hastalıktan, hem de toplumun dışlamasından kurtulmuş olurlardı. Böylece her nimete bir şükür hesabından bunlara iki şükür gerekirdi.

Hadiste zikredilen şükür imtihanını ancak üç kişiden birinin kazandığı görülmektedir. Bu ölçü ve oran belki de insanoğlunun, ilâhî nimetlere karşı tavrını ortaya koymaktaydı. Yani ilâhî denetim altında yaşadığını her hâl ü kârda farkedebilenler ancak üçte bir oranındaydı. Nitekim Allah Teâlâ **“Şükreden kullarım gerçekten pek azdır”** [Sebe’ sûresi (34), 13] buyurmamış mıydı?

Hadis şerhlerinde işin psikolojik tarafına da dikkat çekilmektedir. Şöyle ki, alatenlilik ve kellik kişinin bünyesi, fizik yapısı, mizacı, tabiatı ile ilgilidir. Yani bu hastalıkların sebebi, dâhîlidir. Dolayısıyla hastanın psikolojisini de etkilemektedir. Körlük ise, böyle değildir. Haricî sebeplerle de insan kör olabilir. Netice itibariyle de insan psikolojisini diğerleri kadar olumsuz etkilemez. Hadiste de bunun örneği görülmektedir. Ala tenli ve kel, mizaclarına bağlı olarak huyları da bozulmuş olduğu için kendilerine yapılan ikram ve iyiliği ve onun sahibi olan Allah’ı unutmuşlar ve imtihanı böylece kaybetmişlerdir. Kör ise, böylesi kötü bir sonuçtan kendisini kurtarabilmiştir.

Meleğin bu üç kişiden her birine onların eski hallerine bürünerek gelmesi, onlara eski durumlarını hatırlatmak, istemedikleri o halleri gözlerinin önüne getirmekle ve onlara herhangi bir mâzeret ileri sürme imkânı bırakmamak içindir.

Ayrıca olayda mal ve servetin insanı nasıl azdıracağına da dikkat çekilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. En kötü huy, nankörlük ve cimriliktir. Çünkü bu huylar insana Allah’ı ve O’nun nimetlerini unutturur, hatta inkâr ettirir.

2. Cimrilik ve yalancılık Allah’ın gazabına uğramaya sebeptir.

3. Doğruluk ve cömertlik güzel huylardır.

4. İsrailoğullarının başından geçenleri anlatmak câizdir. Özellikle ibret alınacak olayların eğitim maksadıyla naklinde hiçbir sakınca yoktur.

5. Eğitim ve irşadda kıssalardan yararlanmak faydalıdır.

6. Mü’mine doğruluk ve cömertlik yakışır.

7. Allah’ın verdiği nimetlere söz ve fiil olarak şükürde bulunmak lâzımdır. Nimetin devamı ve artması buna bağlıdır.

8. “Ne oldum delisi” olmamak, geçmişi unutmamak gerekir.

67- السَّابِعُ : عَنْ أبي يَعْلَى شَدَّادِ بْن أَوْسٍ رضي اللَّه عنه عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «الكَيِّس مَنْ دَانَ نَفْسَهُ ، وَعَمِلَ لِما بَعْدَ الْموْتِ ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَه هَواهَا ، وتمَنَّى عَلَى اللَّهِ الأماني » رواه التِّرْمِذيُّ وقالَ حديثٌ حَسَنٌ قال التِّرْمذيُّ وَغَيْرُهُ مِنَ الْعُلَمَاءِ : مَعْنَى « دَانَ نَفْسَه » : حَاسَبَهَا .

67. Ebû Ya’lâ Şeddâd İbni Evs *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Akıllı kişi, nefsine hâkim olan ve ölüm sonrası için çalışandır. Âciz kişi de, nefsini duygularına tâbi kılan ve Allah’tan dileklerde bulunup duran (bunu yeterli gören) dır”

Tirmizî, Kıyâmet 25. Ayrıca bk. İbni Mace, Zühd 31

Şeddâd İbni Evs

Konuştuğu zaman güzel konuşan ve kızdığı zaman gayzına hâkim olan Şeddâd, müslüman bir ailenin çocuğudur. Künyesi Ebû Ya’lâ veya Ebû Abdurrahman’dır. İlim ve hilm yönünden pek üstündü. Âbid, zâhid, yufka yürekli, temiz kalbli kâmil bir müslümandı.

Hz. Peygamber’den 50 kadar hadis rivayet etmiştir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte’de yer almıştır. Hicrî 58. yılda 75 yaşlarındayken Kudüs’te vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sonlu bir dünyada sorumlu ve belli bir ömre sahip olan insanoğlu, dünyayı ve sonrasını değerlendirirken bazı güç odaklarının tesiri altında kalmıştır. Bunlar iman, dünya, nefis, öteki insanlar ve şeytandır.

“Nefse hakimiyet” ve **“ölüm sonrası için gayret”** şeklinde belirlenmiş olan akıllılık göstergeleri, büyük ölçüde kâmil, yani etkili bir **iman** ile alâkalıdır. “Nefse hakimiyet”, aklı hayata egemen kılmak demektir. “Âhiret” ise, akıllılıkta dikkate alınacak çok önemli ve temelli bir unsurdur. Davranışlarını âhiretteki sonuçlarını dikkate alarak ayarlamak gerçek anlamda “akıllı kişi”lerin tavrıdır. **“Herkes yarın için önceden neler gönderdiğine dikkat etsin”** [Haşr sûresi (59), 18] âyeti, “ölüm sonrası için denetimli çalışan”ların ne kadar isâbetli ve akıllı işler yaptıklarını belgelemektedir. Nitekim İmam Tirmizî, bizim **“nefsine hâkim olan”** diye tercüme ettiğimiz ifadenin “kıyamette hesaba çekilmeden önce öz nefsini hesaba çeken kişi” demek olduğuna işâret etmektedir. Sonra da bunu desteklemek üzere iki görüş nakletmektedir.

Hz. Ömer demiş ki:

“Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin. Büyük duruşma için hazırlık yapın. Âhiretteki hesap, ancak dünyada nefsini hesaba çekmiş olanlar için hafif ve kolay olacaktır.”

Meymûn İbni Mihrân’da şöyle der:

“Kul, yediğini ve giydiğini nereden karşılıyor?” diye ortağını gözetleyip durduğu gibi, kendi öz nefsini denetlemedikçe asla takvâ sahibi olamaz.”

Sevgili Peygamberimiz bir başka hadîs-i şerîflerinde:

“İşlerin asıl değeri sonuçlarına göre ölçülür” (Buhârî, Kader 5; Rikâk 33; Tirmizî, Kader 4) buyurmuştur. İnsanın akıllısı ve hası da âhirette belli olur. Orada, hayatının hesabını yüz akıyla verebilen kişi, dünyayı iyi yönleriyle âhirete taşımayı başarmış demektir. Hadisimizdeki **“akıllı kişi”** tarifine uymuştur. Başkalarının onun hakkında şöyle veya böyle konuşmalarının hiçbir kıymeti yoktur.

Âcizliğin alâmeti olarak hadiste “nefsini hevâ ve heveslerine tâbi kılmak” sonra da “Allah’tan dileklerde bulunmak” sayılmıştır. His ve hevesleri peşinde ömür tüketen insanlar, zaman zaman kapıldıkları hesap verme kaygısı sonucu boş ümitlere ve temennilere kucak açarlar. Kuruntulara kapılırlar. Tabiî bunlar neticeyi değiştirmez. Nefsine uymuş kişilerin belki de tek çareleri kuruntularıyla avunmaktır. Şu âyetler ne kadar ciddi uyarıdır:

“Ey insanoğlu, seni yaratıp sonra şekil veren, düzenleyen, mütenâsib kılan, istediği şekilde terkib eden, çok cömert olan Rabbine karşı seni aldatan nedir?” [İnfitâr sûresi (82), 6-8].

“Kullarıma benim, bağışlayan, merhamet eden olduğumu, azabımın can yakıcı bir azab olduğunu haber ver!” [Hıcr sûresi (15), 49-50].

Allah Teâlâ’dan dilekte bulunmak dinimizde teşvik edilmiştir. Ancak böylesi bir ümit için kendine düşeni yapmış olmak da gereklidir. Bakara sûresi’nin 218. âyetinde Allah’ın rahmetini umut etmek için **iman, hicret** ve **cihad** gibi dinin temel gereklerini yerine getirmiş olmak lâzım geldiği anlatılmaktadır. Herhangi bir iş yapmadan kuru kuru ümitte ve dilekte bulunmaya **“temennî”** denilmektedir. Böylesi kuru bir temenni ile yetinen kişi, elbette kendisinden beklenen akıllılığı gösterememiş, en ciddi konuda en anlamsız bir davranış sergilemiş demektir. Böyle bir davranış ise, bir âyet-i kerîmeye göre -Allah korusun- dini eğlence-oyun yerine koyan kâfirler ile aynı durumu paylaşmak olur. Bu durumda Allah’ın mağfiretini ummak, bazı cahiller gibi, “Allah beni de affetmeyecekse kimi affedecek” şeklinde ciddiyetten uzak sözler sarfetmek tam anlamıyla “Allah ile aldanmak” olur. Nitekim “Allah ile aldanmak, günah işleyip dururken bağışlanma ummak”tır. (bk. Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, II, 136.) Bu durumdakiler şu âyeti hatırlamalıdırlar:

“İşte Rabbinize karşı beslediğiniz bu zannınız, sizi helâk etti, ziyâna uğrayanlar olup çıktınız” [Fussılet sûresi (41), 23].

Bir de unutulmamalıdır ki kuruntu, şeytanın insanları yanıltma taktiklerindendir [bk. Nisâ sûresi (4), 120].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Akıllılık ve ileri görüşlülük, davranışlardan belli olur.

2. Akıllı-akılsız tesbiti ve tarifi, dünya ve âhireti algılama ve değerlendirme, dünyada iken âhirete hazırlanma durumuna göre yapılır. İddialara veya temennîlere göre değil.

3. Allah Teâlâ’nın “gazabını aşkın rahmeti”nden yararlanabilmek için, iman ve İslâm çerçevesinde kendine düşeni yapma gayreti içinde bulunmak gerekir. Zira, **“Allah’ın rahmeti, iyilik edenlere yakındır”** [Â’raf sûresi (7), 56].

4. Nefsi her zaman denetleyip hesaba çekmek gerekir.

5. Allah amellere sevap verir, amelsiz temennilere değil.

68- الثَّامِنُ : عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللّٰهُ عنهُ قال : قالَ رسولُ اللّٰه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : مِنْ حُسْنِ إِسْلامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَالاَ يَعْنِيهِ » حديثٌ حسنٌ رواهُ التِّرْمذيُّ وغيرُهُ .

68. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kendisini (doğrudan) ilgilendirmeyen şeyi terketmesi, kişinin iyi müslüman oluşundandır."

Tirmizî, Zühd 11. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 12

Açıklamalar

Dünyada lüzumsuz, boş ve faydasız hiçbir şey yoktur. Allah Teâlâ her yarattığını bir hikmete dayalı ve bir hizmete uygun yaratmıştır. Ancak herşeyin herkes için her zaman gerekli olması da hiç şüphesiz düşünülemez. İşte hadiste işaret buyurulan **mâlâyânî**, "kişinin dinine ve dünyasına faydası olmayan şey" anlamındadır.

İnsanı doğrudan ilgilendirmeyen şeylere bu anlamda "lüzumsuz" veya "gereksiz" denilebilir. Halkımız "üstüne elzem olmayan işe karışma" derken, işte bu mânâyı dile getirmektedir.

Neyin mâlâyânî, neyin gerekli olduğunu ayırabilmek için, öncelikle sağlam değer ölçülerine sahip olmak lâzımdır. Hiç şüphesiz müslümanlar için müslümanlığın değer ölçüleri esastır. O halde olgun mü'min, müslümanlığın ölçülerine göre yaşayan ve çevresini bunlara göre değerlendiren kişidir. Mâlâyânînin terkedilmesi, müslümanın sürekli uyanık olduğunu gösterir. Murâkabe fikri ile yaşadığını belgeler.

Mâlâyânîyi terketmek, gerekli olanı icabeden yerde gerektiği ölçüde yerine getirmek demektir. Toplumda olumsuz gelişmelerin önlenmesi, büyük ölçüde gereksizlerin terkedilmesiyle mümkün olacaktır. Bu sebepledir ki, İslâm âlimleri bu hadisi "medâr-ı İslâm" olan dört hadisten biri kabul ve ilân etmişlerdir.

Gereksizi terketmek, lüzumluları önem sırasına koyma fikrini de beraberinde getirir. Böylece müslüman, her konuda en lüzumlu olanı işlemek, en gerekli olanı ortaya koymak başarısını ve basiretini yani olgunluğunu gösterir. Bu da onun güzel müslüman olduğunun delili olur.

Mâlâyânî ile meşgul olmak, lüzumluları ihmal etmeye götürür. Çünkü gerekli-gereksiz herşeyle meşgul olmak insanı, kolayı tercihe sevkeder. Bütün bunlar ise, sonuçta müslümanı fuzûlî işlerin adamı durumuna düşürür. Bu bakımdan hadis, fevkalâde önemli bir tesbit yapmakta, iyi müslüman olabilmek için her şeyden önce kendisini ilgilendirmeyen fuzûlî işlerle meşgul olmamak gerektiğine dikkat çekmektedir. Çünkü ömür kısadır ve hızla geçmektedir.

Gerekli-gereksiz herşeyin harman olduğu günümüzde sadece lüzumlu işlerle meşgul olabilmek, ancak gerçekten olgun bir iman ile mümkündür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kendisini doğrudan ilgilendirmeyen söz ve işlerle meşgul olmamak, müslümanın iyi bir seçim bilincine sahip olduğuna ve imanının olgunluğuna işarettir.

2. İnsan, dünya ve âhireti için gerekli ve lüzumlu olan işlerle meşgul olmalıdır.

3. Mâlâyânîyi terk, sürekli ilâhî denetim altında bulunduğu şuurunun bir sonucudur. Murâkabe'nin en büyük pratik faydası budur.

69- التَّاسعُ : عَنْ عُمَرَ رضي اللّٰهُ عنه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يُسْأَلُ الرَّجُلُ فيمَ ضَربَ امْرَأَتَهُ » رواه أبو داود وغيرُه .

69. Ömer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kişiye, hanımını neden dövdüğü sorulmaz!" Ebû Dâvûd, Nikâh 42. Ayrıca bk. İbni Mace, Nikâh 51

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin bu hadisi murâkabe konusunda niçin zikrettiği ilk bakışta anlaşılamamaktadır. Oysa İslâm'ı bilen bir aile reisinin, hanımını neden dövdüğünü sormak onun dindarlığı, yani Allah'ın gözetimi altında bulunduğu şuurundan ve dolayısıyla yetkilerini kullanmakta haddi aştığından şüphe etmek anlamına gelir. Aile, ilâhî murâkabe şuurunun en çok işleyeceği kurumdur. Zira ailenin mahremiyeti vardır. O sebeple teftişe müsait değildir. Olay, açıklanması utanç verici veya çok özel bir sebebe bağlı olabilir. Bu mahremiyeti ifade için "Kol kırılır yen içinde kalır", "Kirli çamaşırlar sokakta yıkanmaz" denilmiştir. Karı-koca arasındaki ilişkiler, onlara bırakılmıştır. Kendileri açmadıkça başkaları aile sırlarını öğrenemezler. Halkımız ne güzel söylemiş: "Karı-koca dövüşmüş, aklı olmayan karışmış.!"

Hadiste, kocanın karısını dövmekten mutlak mânada sorumlu olmayacağı söylenmiyor. "Uhrevî sorumluluğu da yoktur" denilmiyor. İslâm şeriatının müsaade ettiği hal, şekil ve şartlarda olması halinde dövme işi sorumluluk getirmez. Aksi ise, tam bir sorumluluktur.

Mısırlı âlim Muhammed Gazzalî gibi bu hadise sırf "hukûkî açıdan" yaklaşarak, onu kadın haklarına aykırı görüp tenkid etmeye kalkanlar, işi yeterince düşünüp değerlendirmeyenlerdir. Nevevî gibi "ahlâkî açıdan" ve "aile mahremiyeti" noktasından yaklaşılması gerekir. Mesele hukûkî bir zemine kaydırıldığı takdirde elbette kimin haklı kimin haksız olduğu adlî mercilerce araştırılacak ve koca da sorgulanacaktır.

Tekrar edelim ki, "sorulmama" keyfiyeti, hâkim ya da kâdıya gelmemiş olaylar için geçerlidir. Yetkili makamlara ulaştırılan bir dövme olayı varsa, elbette haklının ortaya çıkması için o soruşturulacak ve araştırılacaktır.

(M. Akif Ersoy, **Safahat**'ında "Köse İmam" başlıklı manzumesini bu hadîs-i şerîfin yorumuna yardımcı olacak bir olayla başlatır. Merak edenler o manzumeyi okuyabilirler.)

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Terbiye etmek için -gerektiğinde- koca hanımını dövebilir. Bu bir ruhsattır.

2. Aile içi ilişkiler, eşlerin dindarlığına ve özellikle murâkabe şuuruna bırakılmıştır.

3. Aile mahremiyeti sonuna kadar korunmalıdır.

6- باب التقوى

TAKVÂ

Âyetler

قال اللَّه تعالى : { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ }.

1. “Ey inananlar, Allah’tan ona yaraşır şekilde korkun (gücünüz yettiğince) **saygılı olun** (emirlerinin dışına çıkmaktan) **sakının.”** Âl-i İmrân sûresi (3), 102

Takvâ korunmak, sakınmak, kaygılı ve saygılı olmak demektir. Taşlı dikenli bir yolda yürüyen kişi nasıl son derece dikkatli olursa, insan da hayatta aynen o endişe, sakınma ve korunma dikkati içinde olmalıdır. Sözünü ettiğimiz bu dikkat, Allah Teâlâ’nın koyduğu sınırlara karşı dikkattir. Âyet-i kerîme mü’minlere hitâben bu konuda **“son derece uyanık ve dikkatli”** olmalarını istemektedir.

Demek ki takvâ, imanlı kişilere daha çok yakışmakta ve daha çok onlardan beklenmektedir. Bu âyetteki **“gerektiği şekilde”** kaydı takvânın en üst seviyesini göstermektedir. Ondan ne kastedildiği, nasıl olacağı ise, aşağıdaki âyetle açıklanmaktadır.

وقال تعالى (التغابن 16): { اتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ }. وهذه الآية مبينة للمراد من الأولى.

2. “Allah’tan gücünüz yettiğince korkun, sakının!” Teğâbün sûresi (64), 16

İslâm’da emirlerin yerine getirilme ölçüsü, mükellefin gücü ve tâkatidir. Kitap ve Sünnet’te ona **istitâat** denilmektedir. Dinimizde “güç yetirilemeyecek bir mükellefiyet” (teklîf-i mâ lâ yutak) yoktur. **“Hakkıyla, nasıl gerekiyorsa öyle, gerektiği şekilde”** takvâ emrinin burada **“gücünüz yettiği ölçüde”** demek olduğunu anlıyoruz.

Bu temel esasa dayanarak yaşanacak **takvâ** gerçeğinin, müslümanın hayatındaki en önemli görüntüsünün nasıl olması lâzım geldiğini de şu âyette bulmaktayız:

وقال اللّٰه تعالى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا } . والآيات في الأمر بالتقوى كثيرة معروفة.

3. "Ey iman edenler, Allah'a karşı saygılı olun ve doğru konuşun." Ahzâb sûresi (33), 70

Takvâ, en belirgin ve yoğun şekilde doğru sözlülükte görülür. Aynı şekilde kul yalan söyleyerek Allah'a karşı göstermesi gereken saygı (takvâ) çizgisinden kolayca sapabilir. Bu sebeple bir çok tezâhüründen sadece "dil hâkimiyeti"ne işaret eden âyet-i kerîme işin en kritik noktasına dikkat çekmiş olmaktadır.

"Allah korkusu" veya "Allah saygısı" diye anladığımız **takvâ**nın müslümana sağlayacağı faydaları ise, şu âyetten öğrenmekteyiz:

وقال تعالى: { وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُمَخْرَجًا [2] وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ }.

4. "Kim Allah'a karşı saygılı davranırsa, Allah ona bir çıkış ve kurtuluş yolu gösterir, hiç beklemediği yerden onu rızıklandırır." Talak sûresi (85), 2-3

Günlük hayatta karşı karşıya gelinecek sıkıntılardan, sosyolojik ve ekonomik meselelerden kurtulmakta, Allah saygısı asıl unsurdur. Önemli olan Allah'ın koyduğu sınırlara bağlı kalarak O'na saygıda kusur etmemektir. *Aklın ve toplumun gösterge ve ölçülerine sığmayacak tecellilerin daima olabileceğini hesaba katmak ve dürüstlükten ayrılmamak gerekmektedir*. Demek ki aşılamaz ve halledilemez gibi gözüken problemler karşısında mü'minin en güçlü silahı "takvâ"dır. Ötesi Allah Teâlâ'ya kalmıştır.

وقال تعالى: { يِا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إَن تَتَّقُواْ اللّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَاناً وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ } . والآيات في الباب كثيرة معلومة.

5. “Eğer Allah’a karşı saygılı olur ve sakınırsanız, O size iyiyi kötüden ayırt edecek bir anlayış verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah büyük lutuf sahibidir.” Enfâl sûresi (8), 29

Her konuda ihânetten sakınan ve takvâ üzere hareketi yeğleyen mü’minlere Allah Teâlâ, iyiyi kötüden ayırt edecek bir kâbiliyet ve anlayış verir. Bu yetenek onları en zor ve hatta olumsuz şartlarda bile bir çıkış yolu bulma imkânına kavuşturur. Çünkü âyette geçen **furkân** kelimesi “farkettirici” ve “sabah” anlamına gelir. Allah takvâ sahibini gece karanlığında parlayan fecr-i sâdık gibi bir aydınlık görüşe sahip kılar. Ayrıca insanın ufkunu karartan günahlarını örter, ayıplarını kimseye göstermez ve tümüyle bağışlar.

Bütün bunlar takvânın güzel sonuçlarındandır.

Hadisler

70- فَالأَوَّلُ : عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنه قال : قِيلَ : يا رسولَ اللَّهِ مَن أَكْرَمُ النَّاسِ ؟ قال : « أَتْقَاهُمْ » فقَالُوا : لَيْسَ عَنْ هَذا نَسْأَلُكَ ، قَالَ : « فيُوسُفُ نَبِيُّ اللَّهِ ابن نَبِيِّ اللَّهِ ابن نبيِّ اللَّهِ ابنِ خَلِيلِ اللَّهِ » . قَالُوا : لَيْسَ عن هَذَا نَسْأَلُكَ ، قال : فعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَب تسْأَلُونِي ؟ خِيَارُهُمْ في الْجاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ في الإِسلامِ إذَا فَقُهُوا » متفقٌ عليه .

و« فَقُهُوا » بِضَمِّ الْقَافِ عَلَى الْمَشْهورِ ، وحُكِي كسْرُهَا . أي : عَلِمُوا أَحْكَامَ الشَّرْعِ .

70. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bazı insanlar Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Ey Allah’ın Resûlü! İnsanların en hayırlısı, şereflisi kimdir? dediler.

Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “**Allah’tan en çok korkanlarıdır**” buyurdu.

- Ey Allah’ın Resûlü! Biz bunu sormuyoruz, dediler.

- "**O halde, Allah'ın halîli (İbrâhim)'in oğlu, Allah'ın nebîsi (İshak)'ın oğlu, Allah'ın nebîsi (Yakub)'un oğlu, Allah'ın nebîsi Yusuf'tur**" buyurdu.

- Ey Allah'ın Resûlü, biz bunu da sormuyoruz, dediler.

- "**O halde siz benden Arap kabilelerini soruyorsunuz. (Bilin ki) Câhiliye döneminde hayırlı (şerefli) olanlar, şayet dînî hükümleri iyice hazmederlerse İslâmiyet devrinde de hayırlıdırlar**" buyurdu. Buhârî, Enbiyâ 8, 14, 19, Menâkıb 1, Tefsîru sûre (12), 2; Müslim, Fezâil 168

Açıklamalar

Kerem, bol iyilik, çok hayr ve şeref demektir. İnsanların en şereflisi, en hayırlısı veya en değerlisi kendisine sorulunca Hz. Peygamber ilk ve en önemli ölçü olarak takvâ'yı göstermiş ve *"Allah'tan en çok korkanlardır"* buyurmuştur. Bu cevabıyla Hz. Peygamber **"Sizin en üstün olanınız Allah'tan en çok korkanınızdır"** [Hucurât sûresi (49), 13] âyetini hatırlatmıştır. Hz. Peygamber soruyu genel olarak **"insanlar"** çerçevesi içinde değerlendirmiş ve bu umumî prensibi hatırlatan cevabı vermiştir.

Ayrıca bu cevap **"amel"** cihetinden **"en hayırlı"** kişiyi tanıtmaktadır. Aslında, hadisin burada bizi ilgilendiren tarafı da Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu cevabıdır. Zira **takvâ**, bu noktadan yegâne **"üstünlük"** ölçüsü olarak tanıtılmaktadır.

Pek muhtemeldir ki, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz, kendisine soru yöneltenlerin neyi sormak istediklerini anlamış olmasına rağmen, onlara asıl üzerinde durulması gerekli olan meseleyi öğretmek maksadıyla bu cevabı vermiştir. İkinci olarak da **"şeref"** yönünden insanların en hayırlısı, en üstünü akla gelebilir. Hz. Peygamber bu noktada da büyük dedesinden itibaren hep peygamber olan ve Kur'an'da mâcerâsı **"en güzel kıssa"** olarak nitelendirilen Hz. Yusuf'u örnek göstermiştir. Buhârî'deki bir rivayette Hz. Yusuf için "Kerîm oğlu, Kerîm oğlu, Kerîm oğlu, Kerîm" (bk. Buhârî, Enbiyâ 18) nitelemesi bulunmaktadır. Bu niteleme, buradaki cevaba daha uygun düşmektedir.

Ancak sual soranlar, bu mânada "en üstün" olanı kastetmediklerini söyleyince, bu defa Hz. Peygamber *"Ha siz, Arap kabilelerinin ana*

kollarından hangisinin hayırlı ve üstün olduğunu soruyorsunuz öyle mi? O halde eski dönemde üstün görülenler, eğer İslâm esaslarını tam anlamıyla anlar ve yaşarlarsa, İslâmiyette de hayırlıdırlar" buyurmuştur. Bu cevabıyla Efendimiz, *Câhiliye devrinde üstünlüğün soy-sop ve ecdâdın şerefine nisbetle olsa bile, İslâmda fazilet, hikmet, ilim ve dindarlık yönünden değerlendirildiğini ortaya koymuştur*. Ayrıca soy üstünlüğüne "takvâ" eklenirse, ancak bir anlam ifade edeceğini anlatmıştır. Aslında her üç cevap da "**takvâ**" ağırlıklıdır. Hz. Yusuf'un başından geçenler, özellikle Züleyhâ'ya karşı davranışlarının takvâya dayandığı, İslâm'ı iyi belleyen, öğrenen ve yaşayanların Allah korkusu ile dopdolu oldukları açıktır.

O halde Hz. Peygamber birinci cevabında açıkça, sonrakilerde dolaylı olarak "takvâ"nın yegâne değer ölçüsü olduğunu ifade buyurmuştur.

Hadisin son kısmı 372 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah korkusu her hayrın başı ve yegâne üstünlük ölçüsüdür.
2. Hz. Yusuf'un hayatı bir çok yönden en güzel örneklerle doludur.
3. Takvâ sahiplerinin dünyada şerefi, âhirette derecesi yüksektir.

71- الثَّانِي : عَنْ أبي سَعيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي اللّه عنه عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « إنَّ الدُّنْيا حُلْوَةٌ خضِرَةٌ ، وإنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا . فينْظُر كَيْفَ تَعْمَلُونَ . فَاتَّقوا الدُّنْيَا واتَّقُوا النِّسَاءِ. فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنةِ بَنِي إسْرَائيلَ كَانَتْ في النسَاء » رواه مسلم.

71. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dünya tatlı, göz kamaştırıcı ve çekicidir. Allah onu sizin kullanmanıza verecek ve nasıl davranacağınıza bakacaktır. Dünyaya aldanmaktan sakının. Kadınlara kapılmaktan korunun. Çünkü İsrailoğullarında ilk fitne kadınlar yüzünden çıkmıştır."

Müslim, Zikir 99. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 26; İbni Mâce,Fiten 19

Açıklamalar

Dünya zevkleri ve nimetleri geçici olmasına rağmen, tatlı ve etkileyicidir. İnsanı bu yalancı câzibeleriyle, Allah saygısı ve korkusundan uzaklaştırıp yanıltabilirler. Başlangıçta İslâm ümmetinin elinde olmayan dünya imkânları, Hz. Peygamber'in haber verdiği şekilde giderek müslümanların eline geçmiştir. Yani Allah Teâlâ daha önceki sahipleri yerine dünya nimetlerini müslümanlara vermiştir. Petrol bunun en güzel örneğidir. Ayrıca Ortadoğu tam bir ticaret trafiği merkezidir. Güneş enerjisinin en yoğun olduğu bölgedir. Diğer yandan müslümanlar, eskiye nazaran büyük ölçüde dünyalıklara da sahip olmuşlardır. Her ne kadar müslüman ülkeler, "gelişmekte olan ülkeler"den sayılıyorsa da, ellerindeki imkânlar fevkalâde büyüktür. Allah onları bu imkânlara vâris kılmıştır.

Hz. Peygamber'in, dünyanın câzibesine kapılmaktan korunmayı tavsiye buyurması, "takvâ"nın gerekli olduğu ilk ve önemli noktayı göstermektedir. Allah korkusu, dünya imkânlarına karşı kula hâkim olursa, mesele yoktur.

İnsan dünyaya kapıldı mı, artık nereye kadar gideceğini kestirmek mümkün olmaz. Bu nimetlerin elden çıkması da onları gerektiği gibi kullanamamakla ilgilidir. Zira Efendimiz, *"Allah nasıl davranacağınıza bakacak"* buyurmuş, bunların imtihan vesilesi olduklarını duyurmuştur.

Hz. Peygamber ikinci olarak kadınlara karşı da uyanık davranmayı ve "takvâ"ya yönelik olan tehlikede "kadın"ın önemli bir yeri olduğunu hatırlatmakta, hatta İsrailoğulları'ndaki ilk fitnenin kadınlar sebebiyle ortaya çıktığını da örnek göstermekle konuya ait hassâsiyeti iyice vurgulamaktadır. (Sözü edilen fitne hakkında bilgi için bk. Ali el-Kârî, *Mirkât IV, 267-269)* **"Takvâ"**nın belli başlı iki konuda, **dünya** ve **kadınlar** konusunda daha çok gerekli olduğu, bu iki unsurun "takvâ"yı herşeyden çok etkileyeceği anlaşılmaktadır.

Hadis 460 numarada tekrarlanmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Geçmiş ümmetlerin başına gelenlerden ibret alınmalıdır.
2. Hanımlara karşı meşrû sınırlar çerçevesinde davranılmalıdır.
3. Dünyanın çarpıcılığına aldanmamalıdır.

4. Allah korkusu ve takvâ duygusu, ele geçen nimet ve imkânların devamı için de gereklidir.

72- الثالثُ : عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي اللّٰهِ عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَقُولُ : «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعفافَ والْغِنَى » رواه مسلم .

72. İbni Mes'ud *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allahım! Senden hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği isterim."

Müslim, Zikir 72. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 72; İbni Mâce, Dua 2

Açıklamalar

Sevgili Peygamberimiz, Allah Teâlâ'dan istenecek konuları, hadis kitaplarımızın Dua ve Daavât bölümlerinde yer alan bir çok hadisi ile ortaya koymuş, biz ümmetini bu konuda da eğitmiştir. Yapacağımız duaları, bu hadisler arasından seçip ezberlemek en isabetli hareket tarzıdır. Hz. Peygamber'den nakledilen dualar, dileklerimizde Peygamber Efendimiz'le birleşmemizi sağlayacaktır. Bu birliktelik çok muhtemeldir ki, "kabul olunmakta" da beraberliği getirecektir.

Hidâyet rehberi olarak gönderilmiş bulunan Peygamber *aleyhisselâm*'ın Allah Teâlâ'dan "hidâyet (doğruluk)" dilemesi, herşeyden önce **hidâyet**'in önemini ortaya koymaktadır. Doğru yoldan sapma tehlikesi bulunmayan Hz. Peygamber, Allah'tan **hidâyet** dilerse, daima dalâlete düşme tehlikesiyle başbaşa yaşayan müslümanların daha fazla **hidâyet** dilemeleri gerekir. Nitekim Fâtiha sûresi'ndeki **"Bizi doğru yola hidâyet et!"** duası bunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'in, hidâyetin hemen peşinden emirlere uymak, yasaklardan kaçınmak anlamında takvâ dilemesi, hidâyetin tezâhürünün takvâ olduğunu göstermektedir.

İffet, mübah olmayan şeylerden uzak durmak demektir.

Zenginlik anlamına gelen **gına** burada gönül zenginliği mânâsınadır. İnsanlardan ve ellerindeki imkânlardan müstağni olmak, şerefli bir hayat ve

etkili bir tebliğ hizmeti açılarından son derece önemlidir.

1471 numarada tekrarlanacak olan hadîs-i şerîf, hidâyeti takvâ ile, takvâyı ise iffet ve gönül zenginliğiyle beslemek ve desteklemek gerektiğine işâret etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği yüksek değere sahip meziyetlerdir.

2. Hayatı daima Allah'a sığınarak ve O'ndan yardım dileyerek yaşamalıdır.

3. Takvâ, Allah'tan istenecek meziyetlerin başında yer alır.

73- الرَّابعُ : عَنْ أبي طَريفٍ عدِيِّ بْنِ حاتمٍ الطائِيِّ رضي اللَّه عنه قال : سمعت رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « مَنْ حَلَفَ عَلَى يمِين ثُمَّ رَأى أتقَى للَّهِ مِنْها فَلْيَأْتِ التَّقْوَى » رواه مسلم .

73. Ebû Tarîf Adî İbni Hâtim et-Tâî *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim demiştir:

"Bir şeyi yapmak veya yapmamak üzere yemin eden, sonra da (yemininin) zıddını takvâya daha uygun bulan kimse, (yemininden vazgeçip) takvâya yönelsin!"

Müslim, Eymân 15

Adî İbni Hâtim

Adî, cömertlikte darb-ı mesel olmuş bir babanın oğludur. Hicrî yedinci yılda Tay kabilesi adına elçi olarak Medine'ye gelmiş, Resûlullah kendisine büyük hüsn-i kabul göstermiş, hatta oturduğu minderi Adî'ye ikram etmiştir. Adî'nin cömertliği konusunda da pek çok menkıbe nakledilmiştir. Adî ve kabilesinin müslümanlığı pek samimi ve çok kuvvetli idi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir çok Arap kabilesi irtidat edip dinden dönmüş ise de, Adî'nin kabilesinden hiç kimse böyle bir yola girmemiştir. Kabilesi içinde

zekâtını hesap edip Hz. Ebû Bekir'e takdim eden ilk kişi Adî oldu. Diğerleri de kendisini takip etti.

Adî, Medâyin'in fethinde bulundu. Daha sonraki olaylarda Hz. Ali tarafında yerini aldı. Cemel olayında gözünü kaybetti.

Hz. Peygamber'den altmış altı hadis rivayet etti. Rivayetlerinin altısını Buhârî ve Müslim ortaklaşa, üçünü yalnız Buhârî, ikisini de yalnız Müslim rivayet etmiştir. Uzun ömürlü sahâbîlerden olan Adî ibni Hâtim, 120 yaşlarında iken hicrî 68 yılında vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

"Vallâhi", "Tallâhi" diyerek Allah adına bir şeyi yapmak veya yapmamak üzere yemin etmek, hemen herkesin zaman zaman yaptığı bir iştir. Yemin, yemin edeni bağlar. Allah adı anılarak yapılan yeminlere sadâkat göstermek gerekir. Yeminden dönmenin cezâsı vardır. Ona **"yemin kefâreti"** denir. 1721 numaralı hadisin açıklamasında yemin kefâreti konusunda geniş bilgi verilmiştir.

Müslümanın verdiği sözde durması, yeminine sâdık kalması esastır. Ancak hadîs-i şerîf'te, **takvâ'**nın yemine tercih edilmesi gerektiğini ve bunun bizzat Hz. Peygamber tarafından teşvik edildiğini görmekteyiz. Dinimizde Allah korkusunun kula hâkim olması daima önde tutulmuştur. Konuya ait hadislerde, *"ettiği yeminin aksini daha hayırlı gören kimse, derhal o hayırlı olanı işlesin ve yeminini bozduğu için de kefâret versin!"* ifadeleri de yer almaktadır (bk. Müslim, Eymân 7-19). Takvâ ve hayır uğruna, gerekiyorsa, kefâretten kaçmayıp yemininden dönmenin tavsiye edilmiş olması, müslümandan beklenen asıl tavrın, her zaman ve her yerde takvâya sahip çıkmak olduğunu göstermektedir. Bu tavrı, sevgili Peygamberimiz bizzat kendileri de fiilen ortaya koymuşlardır. Ceyşü'l-usre (zorluk ordusu) diye de anılan Tebük seferi hazırlıkları sürerken, kendisinden yük devesi isteyen bir kısım müslümana Hz. Peygamber, *"Vallahi size yük devesi veremem"* demiş, bir süre sonra da o kişilere istedikleri develeri vermişti. Bunun üzerine kendisine, -unutmuş olma ihtimalinden dolayı- ettiği yemin hatırlatılmış, o da; *"Bir şeye yemin*

eder ve başkasını ondan daha hayırlı görürsem o hayırlı işi yapar, (kefâret vererek) yeminimi helâl kılarım” buyurmuştur (bk. 1721. hadis).

1719 ve 1920 numaralarda tekrar edilecek olan hadisimizin kendisinden rivâyet edildiği Adî İbni Hâtim de aynı şekilde yeminini bozup “daha hayırlı olanı” yani “takvâ”yı tercih etmiş ve bu davranışına Hz. Peygamber’in bu tavsiyesini delil göstermiştir.

Nevevî merhum, yeminle ilgili rivayetler arasından, içinde “takvâ” kelimesi geçen bir tek bu rivâyeti bulup burada zikretmek suretiyle, hem *Riyâzü’s-sâlihîn*’deki konuları delillendirmede nasıl titiz davrandığını ve ince bir dikkat gösterdiğini isbat etmiş, hem de “*daha hayırlı olan*” ifadelerinin “*takvâ’ya uygun olan*” anlamına geldiğini anlatmak istemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir işi yapmaya veya yapmamaya yemin eden kişi, yemininden dönmeyi daha hayırlı, yani takvâya daha uygun bulursa, yemininden dönmesi müstehaptır. Tabiî keffâretini de verecektir.

2. Yemin keffâreti, yeminden dönüldükten sonra verilir.

3. Takvâyı iltizam etmekte yemin bile mazeret sayılmamakta olduğuna göre, müslümana her işinde takvâ üzere olmak yaraşır.

74- الْخَامِسُ : عنْ أبي أُمَامَةَ صُدَيِّ بْنِ عَجْلانَ الْباهِلِيِّ رضي اللَّهُ عنه قال: سَمِعْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَخْطُبُ في حَجَّةِ الْودَاع فَقَالَ : « اتَّقُوا اللَّه ، وصَلُّوا خَمْسكُمْ ، وصُومُوا شَهْرَكمْ ، وأَدُّوا زكَاةَ أَمْوَالِكُمْ ، وَأَطِيعُوا أُمَرَاءَكُمْ ، تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ » رواه التِّرْمذيُّ ، في آخر كتابِ الصلاةِ وقال : حديثٌ حسنٌ صحيح .

74. Ebû Ümâme Sudayy İbni Aclân el-Bâhilî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i Vedâ hutbesi’nde şöyle buyururken dinledim demiştir:

“Allah’tan korkunuz. Beş vakit namazınızı kılınız. Ramazan orucunuzu tutunuz. Mallarınızın zekâtını veriniz. Yöneticilerinize itaat

ediniz! (Bu takdirde doğruca) Rabbinizin cennetine girersiniz.” Tirmizî, Cum’a 80

Ebû Ümâme Sudayy İbni Aclân

Ebû Ümâme, künyesiyle meşhur bir sahâbîdir. Önce Mısır’da sonra da Humus’ta yerleşmiştir. Hz. Peygamber’den 150 hadis rivayet etmiştir. Hadisleri Kütüb-i Sitte’de yer almıştır. Kendisinden Şamlılar rivayette bulunmuşlardır.

Hicrî 81 (veya 86) yılında Humus’ta vefat etmiştir. Bazılarına göre Şam bölgesinde en son vefat eden sahâbîdir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Müslümanların tavır ve davranışları ebedî hayat ile sıkı sıkıya alâkalıdır. Bu sebeple müslümanın her zaman takvâ duygusunun etkisi altında yaşaması gerekir. Takvâ, öncelikle kulluğun gereği olan ibadetleri yerine getirmek, sonra da yasaklardan kaçınmakla isbat edilebilir. Kuru kuruya sade bir saygıdan söz etmek kimseye bir şey kazandırmaz.

Müslüman cennet yolcusudur. Yani onun en son hedefi cennette ebedi mutluluğu yakalamaktır. İşte hadisimiz bu mutlu sona ulaşabilmek için yapılması gerekenleri saymaktadır. Bunlar:

Allah’tan korkmak,
Beş vakit namaz kılmak,
Ramazan orucunu tutmak,
Zekâtı vermek ve
Yöneticilere itaat etmektir.

Bu tâlimâtın sevgili Peygamberimiz tarafından Vedâ hutbesi’nde verilmiş olması, ayrıca önem arzetmekte ve dikkat çekmektedir. Takvâ, her türlü ibadetin temelidir. Nitekim Allah Teâlâ zâtını **“Takvâ’ya da ehil, mağfirete de ehil”** [bk. Müddessir sûresi (74), 56] olarak tanıtmıştır. Yani azabından en çok korkulup sakınılacak olan da, mağfiret edecek olan da sadece Allah Teâlâ’dır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadiste sayılan amelleri işlemek takvâ gereğidir.

2. Takvâ, cennet yolu ve cennete giriş şartıdır.

3. Dünyada doğruluk, âhirette kurtuluş sebebidir.

4. Allah'a isyanı emretmedikleri sürece, yöneticilere itaat etmek gereklidir.

7-بَابُ اليقين وَالتوكّل

TEREDDÜTSÜZ İMAN VE ALLAH'A TAM GÜVEN (YAKÎN VE TEVEKKÜL)

Âyetler

قال اللَّه تعالى:{ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا }.

1. "Mü'minler Hendek Harbi için toplanıp gelmiş düşmanı gördükleri zaman, "Allah'ın ve Resûlünün bize va'dettiği işte budur, Allah ve Resûlü doğru söyledi" dediler. Bu onların iman ve teslimiyetlerini artırıp (pekiştirdi)." Ahzâb sûresi (33), 22

Hendek Harbi öncesinde yıkıcı propagandalarla dirençleri kırılmaya çalışılan Medineli müslümanlar, Kureyş ordusunun geldiğini görünce, Allah'ın ve Resûlü'nün zafer va'dini hatırlamış, güvenleri artmış ve zaferi gözleriyle görüyormuşcasına tereddütsüz ve kesin bir teslimiyetle düşmanı karşılamışlardı. Gelen ordu, müslümanların korkularını değil, imân ve teslimiyetlerini, yakîn ve tevekküllerini arttırmıştı. Zira Allah Teâlâ:

"Ey mü'minler, yoksa siz, sizden önce yaşamış olan kavimlerin başına gelenler size gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokundu ve onlar öylesine sarsıldılar ki, Peygamber ve onunla birlikte iman edenler en sonunda "Allah'ın yardımı nerde kaldı?" dediler. İşte o zaman (onlara): **'Bilesiniz Allah'ın yardımı çok yakın!'** (denildi.)**"** [Bakara sûresi (2), 214] buyurmuştu. Hz. Peygamber de önce zor anlar yaşanacağını ama sonuçta Arap kabilelerinin dağılıp gideceğini ve zaferin mü'minlerin olacağını önceden müjdelemişti. Mü'minlerin bu ilâhî ve peygamberî

va’adlere olan güveni, gözleriyle gördükleri düşman ordusundan daha kesindi. O yüzden de aslâ korkmadılar, sarsılmadılar. Âyet bu gerçeği anlatmakta, candan iman ve Allah’a güvenin, inananları tehlikeler karşısında nasıl güçlendireceğini göstermektedir.

وقال تعالى{ الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُواْ لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُواْ حَسْبُنَا اللّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ [173] فَانقَلَبُواْ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُواْ رِضْوَانَ اللّهِ وَاللّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ }

2. “Bazı münâfık kişilerin müslümanlara ‘düşmanlarınız size hücum için hazırlandılar; aman onlardan sakının!’ demeleri, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve ‘Allah bize yeter, ne güzel vekildir O!’ dediler. Bunun üzerine onlara hiç bir zarar dokunmadan, Allah’ın nimet ve ikrâmlarıyla döndüler. Böylece Allah’ın rızâsına tâlip oldular. Allah büyük kerem sahibidir.”

Âl-i İmrân sûresi (3), 173-174

Rivâyetlere göre Küçük Bedir Gazvesi demek olan **Bedr-i suğrâ’**da Ebû Süfyân komutasındaki müşriklerle karşılaşmaya hazırlanan İslâm askerlerine bazı münâfıklar, Kureyş ve yandaşlarının büyük bir güç oluşturduklarını söyleyerek onları caydırmaya çalışmışlardı. Ne var ki bu haber, mü’minlerin Allah’a güvenlerini ve zafere olan inançlarını iyice pekiştirmiş ve kuvvetlendirmişti. **“Allah bize yeter, düşmanın sayısı önemli değil!”** şeklindeki teslimiyetleri Allah’ın rızâsını her şeyden önde tutmaları, en küçük bir sıkıntıya düşmeden başarılı olmalarını sağlamıştı. Zira Allah Teâlâ kendisine güvenenlerin güvenini asla boşa çıkarmaz.

Mü’minlerde bulunması gerekli olan, inançta tereddütsüzlük ve Allah’a sarsılmaz itimad, onların en büyük gücü ve başarılarının sırrıdır.

وقال تعالى : { وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا }.

3. “Ölümsüz ve daima diri olan Allah’a güvenip sığın!” Furkân sûresi (25), 58

Güven ve sığınma duygusunun insana gerçekten güven verebilmesi için sığınılacak kimsenin fânî olmaması gerekir. Bu duygu hiç ölmeyene, yokluğu düşünülmeyecek olana yönelik olmalıdır ki, kişiyi güçlü ve diri

tutsun. İşte bu âyette Allah Teâlâ, habîbine ve onun şahsında müslümanlara hitâben kendisini, ölümsüzlüğü ve sürekli diriliği ile tanıtmaktadır.

وقال تعالى : { وَعلَى اللّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ }.

4. "Mü'minler Allah'a güvenip dayansınlar!" İbrâhim sûresi (14), 11

Önceki âyette Hz. Peygamber'e asıl güveneceği yeri gösteren Allah Teâlâ, bu âyette de mü'minleri sadece kendisine dayanmaya çağırmaktadır. **Tevekkül** Allah'a yönelik olursa, bir anlam ifade eder. Aksi halde o, sadece aldanmak demek olur. İslâm dışında kalmış olan insanlar değişik varlıklara bel bağlayabilirler. Ama mü'minler sadece Allah'a bel bağlamalıdırlar. Onlara bu yakışır.

وقال تعالى : { فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ }. والآيات في الأمر بالتوكل كثيرة معلومة.

5. "Bir işe azmettiğinde artık Allah'a güven!" Âl-i İmrân sûresi (3), 159

Tereddüt, güvensizlik işareti ve sonucudur. Oysa mü'min, nasıl imanında tereddütsüz olmak zorunda ise, ön araştırmasını usûlüne uygun olarak yaptığı bir konuda belli bir şekilde harekete karar verdi mi, ötesini Allah'a bırakmalıdır. Kararsızlık göstermemelidir. Sonuç, görünürde olumsuz da olsa, hareket kurala uygun yapılmış olur ve bu başlı başına bir başarıdır. Çünkü mü'mine yakışan, tedbiri alıp takdire rıza göstermektir. Nitekim bir başka âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وقال تعالى : { وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ } : أي كافيه.

6. "Allah'a güvenene, Allah kâfidir!" Talak sûresi (65), 3

Allah Teâlâ, kendisine güveneni başkasına muhtaç etmez. Yardım tevekküle bağlıdır. Özellikle bir işe karar verdikten sonra gösterilecek teslimiyet ve tevekküle... **"Allah bize yeter, o ne güzel vekildir"** âyetinde ifade edilen tevekküle...

وقال تعالى:{إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ}. والآيات في فضل التوكل كثيرة معروفة.

7. “Gerçek mü’minler o kişilerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri titrer. Allah’ın âyetleri okunduğunda bu âyetler onların imanlarını pekiştirir de sadece Rab’lerine güvenip dayanırlar.”

Enfâl sûresi (8), 2

Yakîn ve tevekkülün mü’minde meydana getireceği kemâlin iki belirtisi bu âyette açıklanmaktadır:

1. Sadece “Allah” ismi söylendiği, başkaca hiç bir sıfatından bahsedilmediği zaman bile **“yüreklerin titremesi.”**

2. Allah’ın âyetleri okunduğunda **“imanların artması”** yani iyice pekişmesi, Allah’a güven ve itimadın devamı.

Bunlar imanın kalitesini, yakîn ve tevekkül seviyesini göstermektedir. Âdeta mü’min ile Allah arasındaki duygusal mesâfe ve iletişimin ölçüsünü ortaya koymaktadır. Bahis konusu titreme ve imanda pekişme, alınan mesâfenin son derece ileri ve iyi bir noktada olduğuna işaret sayılmaktadır. Tabiî aksi de o ölçüde uzaklığın işaretidir. Allah korusun.

Hadisler

75- **فَالأوَّلَ** : عَن ابْنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّهُ عنهما قال : قال رسولُ اللَّه صلى اللَّه عليه وآله وسلم : « عُرِضَت عليَّ الأمَمُ ، فَرَأيْت النَّبِيَّ وَمعَه الرُّهيْطُ والنَّبِيَّ ومَعهُ الرَّجُل وَالرَّجُلانِ ، وَالنَّبِيَّ وليْسَ مَعهُ أحدٌ إذ رُفِعَ لِى سوادٌ عظيمٌ فظننتُ أَنَّهُمْ أُمَّتِي ، فَقِيلَ لِى: هذا موسى وقومه ولكن انظر إلى الأفق فإذا سواد عظيم فقيل لى إنظر إلى الأفق الآخر فإذا سواد عظيم فقيل لي : هَذه أُمَّتُكَ ، ومعَهُمْ سبْعُونَ أَلْفاً يَدْخُلُونَ الْجَنَّة بِغَيْرِ حِسَابٍ ولا عَذَابٍ » ثُمَّ نَهَض فَدَخَلَ منْزِلَهُ ، فَخَاض النَّاسُ في أُولَئِكَ الَّذينَ يدْخُلُونَ الْجنَّةَ بِغَيْرِ حسابٍ وَلا عذابٍ ، فَقَالَ بِعْضهُمْ : فَلَعَلَّهُمْ الَّذينَ صَحِبُوا رسول اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وقَال بعْضهُم : فَلعَلَّهُمْ الَّذينَ وُلِدُوا

في الإسْلامِ ، فَلَمْ يُشْرِكَوا باللّه شيئاَ وذَكَروا أشْياء فَخرجَ عَلَيْهمْ رسول اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ : « مَا الَّذي تَخُوضونَ فِيهِ ؟ » فَأخْبَرُوهُ فَقَالَ : « هُمْ الَّذِينَ لا يرقُونَ، وَلا يَسْتَرْقُونَ ، وَلاَ يَتَطيَّرُون ، وَعَلَى ربِّهمْ يتَوكَّلُونَ » فقَامَ عُكَّاشةُ بنُ مُحْصِنِ فَقَالَ : ادْعُ اللَّه أنْ يجْعَلَني مِنْهُمْ ، فَقَالَ : « أنْت مِنْهُمْ » ثُمَّ قَام رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ : ادْعُ اللَّه أنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فقال : «سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ » متفقٌ عليه .

« الرُّهَيْطُ » بِضمِّ الرَّاء : تَصغيرِ رَهْط ، وهُم دُونَ عشرةِ أنْفُس . « والأفُقُ » : النَّاحِيةُ والْجانِب . « وعُكاشَةُ » بِضَمِّ الْعيْن وتَشْديد الْكافِ وَبِتَخْفيفها ، والتَّشْديدُ أفْصحُ .

75. Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ’*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“(Geçmiş) ümmetler bana gösterildi. Peygamber gördüm, yanında üç-beş kişilik küçük bir grup vardı. Peygamber gördüm, yanında bir iki kişi bulunuyordu. Ve peygamber gördüm, yanında kimsecikler yoktu. Bu arada önüme büyük bir kalabalık çıktı. Kendi ümmetim sandım. Bana ‘Bunlar Mûsâ’nın ümmetidir, sen ufka bak!’ dediler. Baktım; (çok) büyük bir karaltı. ‘İşte bunlar senin ümmetindir. İçlerinden hesapsız-azabsız cennete girecek yetmiş bin kişi vardır’ dediler.”

(İbni Abbas diyor ki) Söz buraya gelince Peygamber *aleyhisselâm* kalkıp evine gitti. Oradaki sahâbîler bu hesapsız-azabsız cennete girecek yetmiş bin kişinin kimler olabileceği hakkında konuşmaya başladılar: Kimileri, “Bunlar peygamberin sohbetinde bulunanlar olmalıdır” derken, kimileri, “Bunlar İslâm geldikten sonra doğup, şirki tanımamış olanlardır” dediler. Daha başka birçok görüş ileri sürenler oldu.

Onlar bu meseleyi tartışırken Peygamber *aleyhisselâm* çıkageldi.

- **“Ne hakkında konuşuyorsunuz?”** diye sordu.

- Hesapsız-azabsız cennete gireceklerin kim oldukları hakkında konuşuyoruz, dediler.

Bunun üzerine Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “Onlar büyü yapmayan, yaptırmayan, uğursuzluğa inanmayan ve Rablerine güvenenlerdir” buyurdu.

Ukkâşe İbni Mihsan yerinden fırladı ve:

- Beni de onlardan kılması için Allah’a dua et (Yâ Resûlallah)! dedi.

Peygamber *aleyhisselâm* da:

- “Sen onlardansın!” buyurdu. Sonra bir başka kişi daha kalktı ve:

- Beni de onlardan kılması için dua buyur, dedi.

Peygamber *aleyhisselâm* bu defa:

- “Fırsatı değerlendirmekte Ukkâşe senden önce davrandı” buyurdu.

Buhârî, Tıb 1, Rikak 50, Libâs 18; Müslim, Îmân 374. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 16

Açıklamalar

Hadisin Allah’a tam güven (tevekkül) ve tereddetsüz imân (yakîn) ile ilgili kısmı, son tarafıdır. Baş tarafında Peygamber Efendimiz’in bu anlattıklarını rüyada mı yoksa Mi’rac’da mı görmüş olduğuna dair bir açıklama bulunmamaktadır. İşin bu yönü yani nerede, ne zaman ve nasıl gördüğü aslında hiç de önemli değildir. Efendimiz, “gördüm” veya “bana gösterildi” dedikten sonra, bizim için olayın kendisi ehemmiyet kazanır.

Ancak burada çok önemli bir nokta daha vardır. Efendimiz’in *“Bana arzolundu, gösterildi (urizat aleyye)”* beyânı, vahiy dışında daha başka yollarla kendisinin bilgilendirildiğini ortaya koymaktadır. **Bu ise, sünnetin** - en azından bir bölümünün- **ilâhi menşeli olduğuna nassî delildir.** İfâde ve olay, özellikle günümüzde bu yönüyle son derece önemlidir.

Peygamberlerin ümmetten yana nasipleri farklı farklıdır. Kimine bir-iki kişi iman ederken, kimine de sayılamayacak kadar insan iman etmektedir. Ümmeti en çok olan Peygamber, Efendimiz'dir. Bu büyük ümmet içinde hesapsız-azabsız doğrudan cennete girecek bahtiyarlar, yetmiş bin kişidir. İşte bu müjdeli haber, duyulduğu anda, orada bulunan sahâbîlerin ilgisini çekmiş, Hz. Peygamber'in yanlarından ayrılmasını fırsat bilerek, bu bahtiyarların kimler olabileceğini araştırmaya, aralarında konuyu tartışmaya başlamışlar.

Konu yeterince tartışılıp zihinlerinde tam bir uyanıklık belirince Hz. Peygamber yanlarına çıkagelmiş ve onların tahminlerinin çok dışında ve ümmetin her neslini kucaklayan bir açıklamada bulunmuştur:

"Onlar, büyü yapmayanlar, yaptırmayanlar, uğursuzluğa inanmayanlar ve sadece Rablerine güvenenlerdir!"

Bazı âyet ve sûreleri ve Hz. Peygamber'den nakledilen duaları okuyarak Allah'a sığınmak ve ondan şifa dilemek câiz ve meşrûdur. Gayr-i meşrû olan ise, birtakım tılsımlı ifadelerle hastalık ve şerlerden kurtulmayı düşlemektir. Bu hareket, Allah inancına ters düşer. Bu sebeple de Allah'a güvensizlik anlamına gelir.

Hadisin Müslim'deki bir rivayetinde, *"vücutlarını (kızgın demirlerle) dağlamayanlar (döğme yapmayanlar) ve büyü (efsun) yaptırmayanlar..."* ifadesi yer almaktadır. Gerek dağlama yoluyla yapılan döğmeler, gerekse büyü, kendini fenalıklardan korumak niyetiyle yapılır. Bu sebeple o işler Allah'a güveni sarsan anlayış ve uygulamalardır. Gerçek ve olgun mü'minin tavrı değildir. Hadiste *"tetayyür"* veya *"teşe'üm"* diye ifade buyurulan kuşların uçuşundan "uğursuzluk anlamı çıkarmak" ve ona göre davranmak da imanın nezâket ve kalitesine sığmamaktadır.

Bu tür saplantılardan yakasını kurtarmak ve "sadece Allah'a güvenmek", sonuçta hesapsız ve azabsız cennete girmektir. Bu tür bir yakîn ve tevekkül, daha dünyada iken sahibini asılsız kuşku ve korkuların azab ve stresinden kurtarır. Bu, mü'minin olumsuz his ve anlayışlara karşı özgürlüğünü ilan etmesi, her şeyi Allah'ın irade ve takdirine havâle etmesi demektir. Yani son derece yüksek bir seviyedir.

Bu hadisi, tıbbî tedâvî'nin gereksizliğine delil saymak doğru değildir. Hz. Peygamber hem bizzat tedâvî olmuş hem de hastalıklardan tedâvî olmayı emir ve tavsiye buyurmuştur. Burada söz konusu olan, Allah'ın kaza ve kaderinin önüne geçebileceği inancıyla bazı anlamsız davranışlara başvurulmamasıdır. Allah'a güveni zedeleyici tavırlardan uzak kalınmasıdır.

Konu ile doğrudan bir ilgisi olmamakla birlikte, Ukkâşe İbni Mihsan *radıyallahu anh*'ın uyanıklığına dikkat edilmelidir. İstek ve temennide zamanlamayı bilmek, isteğine kavuşmak için birebirdir. Hz. Peygamber'in ikinci kişinin isteğine cevap vermeyip onu *"Fırsatı Ukkâşe değerlendirdi"* diye nazikçe reddetmesi, ardı arkası kesilmeyecek bir istek zincirine fırsat vermemek içindir.

Bu metod, eğitim ve öğretimde, fırsatların değerlendirilmesini öğretmekte pek güzel bir örnektir. Hatib Bağdâdî, bu ikinci zât'ın **Sa'd İbni Ubâde** *radıyallahu anh* olduğunu nakletmektedir. O takdirde bu nakil "Münâfıklardan olduğu için Hz. Peygamber o şahsa dua etmedi" şeklindeki yorumları geçersiz kılmaktadır. Şayet bu zât Sa'd İbni Ubâde değil de **Sa'd İbni Umâre** ise, bahis konusu yorum doğru olur ve rivayette, hadis usûlü terimiyle **tashîf** yapılmış sayılır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'in ümmeti, önceki peygamberlerin ümmetlerinden daha fazladır.
2. Hesapsız cennete girecek olan yetmiş bin kişi, Allah'a güveni tam olanlardır.
3. Büyü yapmak-yaptırmak, uğursuzluğa inanmak, tevekküle aykırı ve yasaktır.
4. Şer'î bir delil üzerinde münâkaşa yapmak câizdir. Zira ashâb-ı kirâm bu yetmiş bin kişinin kimler olabileceğini aralarında tartışmışlardır.
5. Mü'mine uhrevî ve dînî meselelerde gözü açık davranmak yaraşır.
6. Allah'a güven ve tam i'timat, insanı dünyada birtakım yersiz kuşku ve duygulardan, yanlış uygulamalardan, âhirette de sorgu-sualden ve azaptan kurtarır.

76- **الثّانِي** : عَنْ ابْن عبَّاس رضي اللّه عنهما أيْضاَ أنَّ رسول اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يقُولُ : «اللَّهُم لَكَ أسْلَمْتُ وبِكَ آمنْتُ ، وعليكَ توَكَّلْتُ ، وإلَيكَ أنَبْتُ ، وبِكَ خاصَمْتُ . اللَّهمَّ أعُوذُ بِعِزَّتِكَ ، لا إلَه إلاَّ أنْتَ أنْ تُضِلَّنِي أنْت الْحيُّ الَّذي لا تمُوتُ ، وَالْجِنُّ وَالإِنْسُ يمُوتُون» متفقٌ عليه .

وَهَذا لَفْظُ مُسْلِمٍ وَاخْتَصرهُ الْبُخَارِيُ .

76. Yine Abdullah İbni Abbas *radıyalluha anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle söylemeyi itiyat edinmişti:

"Allah'ım! Sana teslim oldum, ben sana inandım, sana dayandım. Yüzümü gönlümü sana çevirdim, senin yardımınla düşmanlara karşı mücâdele ettim.

Allah'ım! Beni saptırmandan yine sana, senin büyüklüğüne sığınırım, -ki senden başka ilah yoktur-. Ölmeyecek diri yalnız sensin. Cinler ve insanlar ise, hep ölümlüdürler!"

Müslim, Zikir 67. Ayrıca bk. Buhârî, Teheccüd 1, Tevhîd 7, 8, 24, 35; Müslim, Müsâfirîn 199; Ebû Dâvûd, Salât 119; Tirmizî, Daavât 29; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 9; İbni Mâce, İkâmet 180

Açıklamalar

Hemen bütün hadis kitaplarımızda bazı farklılıklarla da olsa yer alan ve 1483 numarada bir kere daha kısmen tekrar edilecek olan bu hadîs-i şerîf, tevekkül ve yakînin tanıtım ve yaşanmasında gerekli olan açıklama ve uygulamalara ışık tutmaktadır.

İslâm, iman, tevekkül, gözün-gönlün Allah'a çevirilmesi, her türlü başarının Allah Teâlâ'nın yardımına bağlı olduğu gerçeğini daima dile getiren Hz. Peygamber, bu ikrarından sonra kendisini şaşırtmamasını ya da bu nimet ve ihsânlarından mahrûm etmemesini Allah'tan dilemektedir. Bu ifade ve dua tarzıyla Efendimiz;

“Ey Rabbimiz! Bizi hidâyete erdirdikten sonra kalbimizi kaydırma!” [Âl-i İmrân sûresi (3), 8] âyetini hatırlatmaktadır. Ancak hadisin **“tevekkül ve yakîn”** konusunda zikredilmesi, daha çok bu dileğin önünde ve sonunda yer verilen ifadeler sebebiyledir. Zira Peygamber Efendimiz, müslümanlardan beklenen teslimiyet ve güven’in boyutlarını ve sebebini bu ifadelerinde açıklamaktadır. Özellikle *“Senden başka ölmeyecek diri yoktur. Cinler ve insanlar hep ölümlüdürler”* buyururken, Allah’a tevekkülün asıl sebebini de beyân etmektedir. Tevekkül, bâki olana yönelik olmalıdır. Tevekkül ancak bu takdirde bir anlam ifade eder. Fânilere güvenenler ise, eninde-sonunda büyük bir nedâmeti paylaşırlar. Nitekim âyet-i kerîmede **“Ölümsüz ve daima diri olan Allah’a güvenip dayan. Onu hamd ile tesbih et!...”** [Furkân sûresi (25), 58] buyurulmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sadece Allah’a tevekkül edip güvenmek, iman ve İslâm üzere yaşamayı Allah’tan dilemek gerekir.

2. Kendisine itimat ve güvenmeye lâyık kemâl sıfatlarına yalnızca Allah Teâlâ sahiptir. Ölümlü varlıkların hiç biri bu mânada müslümanın güvenine muhatap olamaz.

3. Bu tür engin mânalı kelime ve cümlelerle dua etmekte Hz. Peygamber’i izlemek, mü’minlere yakışan en akıllıca hareket olur.

4. Tevekkül ve yakîn tam bir özgürlüktür.

77- **الثَّالِثُ** : عن ابْنِ عَبَّاس رضي اللَّه عنهما أيضاً قال : «حسْبُنَا اللَّهُ ونِعْمَ الْوكِيلُ قَالَهَا إبْراهِيمُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حينَ أُلْقِى في النَّارِ ، وَقالَهَا مُحمَّدٌ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حِينَ قَالُوا: «إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إيماناً وقَالُوا : حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوكِيلُ » رواه البخارى.

وفي رواية له عن ابْنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّه عنهما قال : « كَانَ آخِرَ قَوْل إبْراهِيمَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حِينَ أُلْقِي في النَّارِ « حسْبي اللَّهُ وَنِعمَ الْوَكِيلُ » .

77. Yine Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

“Allah bize yeter, o ne güzel vekildir” sözünü, ateşe atıldığında İbrahim *aleyhisselâm* söylemiştir. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu sözü “Müşrikler size karşı toplandılar, başınızın çaresine bakınız!” dediklerinde söylemiştir. Nitekim bu haber müslümanların imanını arttırmıştı ve onlar hep birlikte “Allah bize yeter, o ne güzel vekildir” demişlerdi.

Buhârî’nin Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*’dan naklettiği bir başka rivayette Abdullah şöyle demiştir:

“Ateşe atıldığı zaman İbrahim *aleyhisselâm*’ın son sözü:

“Allah bana yeter, o ne güzel vekildir” demek olmuştur. Buhârî, Tefsîrû sûre (3), 13

Açıklamalar

Büyük sahâbî Abdullah İbni Abbas’ın bu beyanlarından, tevekkülün en kısa ve kesin ifadesi olan **“hasbünallahu ve ni’mel vekîl”** sözünü Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber’in en kritik anlarda söylemiş olduklarını öğrenmekteyiz.

Hadiste söz konusu olan olayların ilki Hz. İbrahim’in, Nemrut tarafından mancınıkla ateşe atılmasıdır. İkincisi de İslâm tarihinde “Bedr-i suğra” (Küçük Bedir Savaşı) diye bilinen hadisedir. Her iki olaya da Kur’an-ı Kerim’de işaret buyurulmaktadır.

İbrahim *aleyhisselâm*’ın ateşe atılma olayı Kur’an-ı Kerîm’de tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır [Enbiyâ sûresi (22), 51-70]. Ta baştan beri Allah’a tam bir güven içinde bulunan Hz. İbrahim en son anda, ateşe fırlatılırken de aynı itmi’nan ve güven ile **“Allah bana yeter, ne güzel vekildir O!”** teslimiyeti içinde sadece Allah’tan yardım beklediğini dile getiriyordu. Sonuç ise, gerçek tevekkülün akıllara hayret veren mutlu sonu idi: Kızgın ateşin serinlik veren bir ortama dönüşmesi... Çünkü Allah her şeye kâdirdir. Mesele O’na güvenmektedir.

Hz. Peygamber ile ilgili olaya ise Âl-i İmrân sûresinin 173. âyetinde işâret buyurulmaktadır. Uhud Savaşı’ndan sonra Ebû Süfyân, “Bir sene

sonra Bedir’de buluşalım” demiş, Hz. Peygamber de “inşaallah” diye cevap vermişti. Vakit gelince Ebû Süfyân Mekke’li müşriklerden topladığı güçle *Merru’z-zahran* denilen yere kadar gelip ordugâh kurmuştu. Ancak kalbine düşen korku sonucu Mekke’ye geri dönmeye karar vermişti. Tam bu sırada Medine’ye gitmekte olan Nuaym İbni Mes’ud ve adamlarıyla karşılaştı. Henüz müslüman olmayan Nuaym’a;

- Al sana on deve! Medine’ye gittiğinde, büyük bir kuvvetle gelmişler, seni bekliyorlar, diye Muhammed’i korkut! demişti. Nuaym Medine’de Hz. Peygamber’i harb hazırlıkları içinde buldu. Ebû Süfyân’ın isteğini yerine getirerek:

- Ebû Süfyân, Mekkelileri toplayıp gelmiş, sizi bekliyor. Giderseniz hiçbiriniz geri dönemez! diye müslümanları korkutmak istedi. Başta Hz. Peygamber olmak üzere ashâb-ı kirâmın Allah’a iman ve güvenleri artmış ve **“Allah bize yeter, ne güzel vekildir O!”** demişler ve sözleşilen yere hareket etmişlerdi. Bedir mevkiine gelince düşmanın çoktan çekip gittiğini gördüler. Panayır süresinde orada kalıp ticaret yaptılar; sonra da Medine’ye döndüler.

İbn Abbas’ın bu rivayeti bir taraftan tevekkül ve yakîn’in, peygamberlerin hayatındaki yerini gösterirken, diğer taraftan onun fevkalâde yüksek bir seviye işi olduğuna dikkat çekmiş olmakta, bu seviyeyi kazanmaya teşvikte bulunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Özellikle sıkışık anlarda Allah’a tevekkülün kıymeti büyüktür.

2. Tevekkül, telaş ve paniği önler. Soğukkanlılık, Allah’a güvenden kaynaklanır.

3. Propaganda ve soğuk savaşta Allah’a güven, toplumların en sağlam güvencesidir.

4. Kur’ân-ı Kerîm’de anlatıldığı üzere tevekkül, peygamberlerin hayatlarında da önemli gelişmelere sebep olmuştur.

78- الرَّابِعُ : عَن أبي هُرَيْرةَ رضي اللّٰه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أقْوَامٌ أفْئِدتُهُمْ مِثْلُ

أفئدة الطّيْرِ » رواه مسلم . قيل معْنَاهُ مُتوَكِّلون ، وقِيلَ قُلُوبُهُمْ رقِيقةٌ .

78. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennete girecek bir kısım insanlar vardır ki, onların kalpleri kuş kalbi gibi (rakîk ve güven içinde)dir." Müslim, Cennet 27. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 331

Açıklamalar

Cennete girecek birtakım insanların kuş kalbli olmasını, âlimler farklı şekillerde yorumlamışlardır. Ancak Nevevî, hadisi, tevekkül ve yakîn konusunda zikretmek suretiyle kuş kalplilerden maksadın, "Allah'a güvenen ve tevekkül edenler" olduğunu göstermiştir. İşin doğrusu da budur. Zira kuşlar her sabah, her türlü endişeden uzak olarak tam bir tevekkül içinde yeni güne başlarlar ve bütün korkaklıklarına, çekingenliklerine rağmen karınlarını doyururlar. Allah Teâlâ onlara da günlük rızıklarını verir. Nitekim bir âyet-i kerîmede [Ankebut sûresi (29), 60] **"Nice canlı yaratık vardır ki rızkını** (biriktirip yanında) **taşımaz. Allah ona da size de rızık verir"** buyurulmuştur. Rivâyete göre, Mekke'de müşriklerden gördükleri baskı ve işkenceler karşısında Hz. Peygamber müslümanlara Medine'ye hicret etmelerini tavsiye etmişti. Bunun üzerine içlerinden bazıları "Oraya nasıl gider, orada ne yer, ne içeriz?" diye endişelerini belirtmişlerdi. O zaman Allah Teâlâ böyle düşünenleri bu âyetle uyarmış, rızkı verenin Allah olduğunu ve dolayısıyla O'na güvenmek gerektiğini hatırlatmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'a tevekkül etmenin sonu cennettir.

2. Tevekkül, yersiz sıkıntı ve kaygıların azab ve stresinden kişiyi kurtarır, huzurlu bir hayata kavuşturur.

79- الْخَامِسُ : عنْ جَابِرٍ رضي اللَّهُ عنه أَنَّهُ غَزَا مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قِبَلَ نَجْدٍ فَلَمَّا قَفَل رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَفَل معهُمْ ، فأَدْركتْهُمُ الْقائِلَةُ في

وادٍ كَثِيرِ الْعضَاهِ ، فَنَزَلَ رسولُ اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، وتَفَرَّقَ النَّاسُ يسْتظِلُّونَ بالشجر ، ونَزَلَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم تَحْتَ سمُرَةٍ ، فَعَلَّقَ بِهَا سيْفَه ، ونِمْنَا نوْمةً ، فإذا رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يدْعونَا ، وإِذَا عِنْدَهُ أعْرابِيُّ فقَالَ : « إنَّ هَذَا اخْتَرَطَ عَلَيَّ سيْفي وأَنَا نَائِمٌ ، فاسْتيقَظتُ وَهُو في يدِهِ صَلْتاً ، قالَ : مَنْ يَمْنَعُكَ منِّي ؟ قُلْتُ : اللَّه ثَلاثاً » وَلَمْ يُعاقِبْهُ وَجَلَسَ . متفقٌ عليه .

وفي رواية : قَالَ جابِرٌ : كُنَّا مع رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بذاتِ الرِّقاعِ ، فإذَا أتينا على شَجرةٍ ظليلة تركْنَاهَا لرسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَجاء رجُلٌ من الْمُشْرِكِين ، وسيف رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُعَلَّقٌ بالشَّجرةِ ، فاخْترطهُ فقال : تَخَافُنِي ؟ قَالَ : « لا » قَالَ : فمَنْ يمْنَعُكَ مِنِّي ؟ قال: «اللَّه».

وفي رواية أبي بكرٍ الإِسماعيلي في صحيحِهِ : قال منْ يمْنعُكَ مِنِّي ؟ قَالَ : « اللَّهُ » قال: فسقَطَ السَّيْفُ مِنْ يدِهِ ، فأخذ رسَول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم السَّيْفَ فَقال : « منْ يمنعُكَ مِنِّي ؟ » فَقال : كُن خَيْرَ آخِذٍ ، فَقَالَ : « تَشهدُ أنْ لا إلَه إلا اللَّهُ ، وأنِّي رسولُ اللَّه ؟ » قال : لا، ولكِنِّي أعاهِدُك أن لا أقَاتِلَكَ ، ولا أكُونَ مع قومٍ يقاتلونك ، فَخلَّى سبِيلهُ ، فَأتى أصحابَه فقَالَ : جِئتكُمْ مِنْ عِندِ خيرِ النَّاسِ .

قَولُهُ : « قَفَل » أيْ : رجع . و « الْعِضَاهُ » الشَّجر الذي لَه شَوْك . و «السَّمُرةُ» بِفَتْحِ السينِ وضمِّ الْميمِ : الشَّجَرةُ مِن الطَّلْحِ ، وهِي الْعِظَام منْ شَجرِ الْعِضاهِ . و

« اخْترطَ السَّيْف » أي : سلّهُ وهُو في يدِهِ . « صلتاَ » أيْ : مسْلُولاً ، وهُو بِفْتح الصادِ وضمِّها .

79. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre o, Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte Necid taraflarında bir gazvede bulunmuştu. Dönüşte Resûlullah ile birlikteydi. Öğle vakti **ağaçlık,** çalılık bir vadiye geldiklerinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* orada mola vermiş, mücâhidler ağaçlar altında gölgelenmek üzere çevreye dağılmışlardı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise, **semure** denilen sık yapraklı bir ağaç altında istirahate çekilmiş kılıcını da ağaca asmıştı.

(Câbir dedi ki:) birazcık (uyku) kestirmiştik ki, Resûlullah’ın bizi çağırdığını işittik ve hemen yanına koştuk. Bir de baktık, Resûlullah’ın yanında (müşriklerden) bir bedevi, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- “Ben uyurken bu bedevi kılıcımı almış, uyandığımda kılıç kınından sıyrılmış vaziyette bunun elindeydi. Bana:

- Seni benim elimden kim koruyup kurtaracak? dedi. Ben de üç defa:

– “Allah” cevabını verdim.

(Câbir diyor ki) Resûlullah adamı cezalandırmamıştı, yanında oturuyordu.

Buhârî, Cihâd 84, 87, Meğâzî 31, 32; Müslim, Fezâil 13, 14, Müsâfirîn 311

(Buhârî’deki) bir başka rivayette (bk. Meğâzî 31) Câbir *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte zâtü’r-rikâ’ denilen gazvede bulunuyorduk. Gölgeli bir ağaç bulduğumuzda onu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e bırakmayı âdet edinmiştik. (Bu defa da öyle yaptık.) Ancak müşriklerden bir adam gelerek Resûlullah’ın (ağaçta asılı olan) kılıcını alıp çekmiş ve:

- Benden korkuyor musun? diye seslenmiş. Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “Hayır” cevabını vermiş. Adam:

- Peki seni benim elimden kim kurtaracak? demiş. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de

- “Allah” buyurmuştur.

Ebû Bekir el-İsmâîlî’nin *“Sahîh”*inde yer alan bir rivâyette olayın bundan sonraki kısmı şöyle anlatılmaktadır:

Adam:

- Seni benim elimden kim kurtarır? dedi.

Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “**Allah**” cevabını verdi. Bunun üzerine adamın elinden kılıç düştü. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kılıcı aldı ve:

- **Peki şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?** buyurdu. Adam:

- İyi bir cezalandırıcı ol! dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “Allah’tan başka ilâh olmadığını ve benim Allah’ın elçisi olduğumu kabul ve itiraf eder misin?” dedi.

Adam:

- Hayır, kabul etmem. Ancak seninle çarpışmamaya, seninle savaşacak herhangi bir topluluk içinde bulunmamaya söz veririm, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adamı serbest bıraktı. O da arkadaşlarının yanına döndü ve onlara:

- En hayırlı kişinin yanından geliyorum, dedi.

Açıklamalar

En umutsuz ve zor anlarda bile Allah’a olan güvenini kaybetmemek, tereddütsüz imandan kaynaklanan tevekkülün bir başka mânasıdır. Sonucu ise, daima olumludur. Büyük sahâbî Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh* kendisinin şâhit olduğu ve Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in başından geçen son derece ibretli bir olayı anlatmaktadır.

Hicretin 6. yılında, İslâm ordusunun taş ve dikenlerden yaralanmış olan ayaklarına çaput bağlamak zorunda kalmasından dolayı Zâtü’r-rika’ (ayağı sargılılar) adı verilen gazve dönüşünde ağaçlık bir bölgede mola verilmişti. Peygamber Efendimiz, orijinal adı **semüre** olan sakız ağacının gölgesinde

istirahate çekilmişti. Ashâb-ı kirâm en koyu gölgeyi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ayırmayı genel bir uygulama haline getirmişlerdi. Bu, onların Hz. Peygamber'e karşı duydukları engin saygının bir göstergesi idi. Bu defa da öyle yapmışlardı... Kendileri de öğle sıcağından korunmak için ağaç gölgelerine sığınmışlardı. Bu yüzden de Hz. Peygamber'in yakın çevresinden uzaklaşmışlardı. Bunu fırsat bilen müşrikler, rivâyetlere göre Gavres İbni Havis adındaki bir kâfiri kışkırtarak akıllarınca Hz. Peygamber'i öldürtmek istemişlerdi. Atalarımız ne kadar doğru söylemişler: **"Su uyur, düşman uyumaz."**

Yorgunluk ve aşırı sıcak sebebiyle İslâm ordusunun hemen uykuya dalmasından yararlanan Gavres, Hz. Peygamber'in baş ucuna gelmiş, ağaçta asılı olan kılıcını alıp çekmişti. Tam bu sırada Hz. Peygamber'in mübârek gözlerini açtığını görünce, aralarında hadisin tercümesinde yer alan konuşmalar geçmiştir. Hz. Peygamber, kendi kılıcıyla kendisini öldürmek isteyen düşman karşısında hiç telaşlanmadan ve korkmadan Allah'a olan güvenini dile getirmiş, onun bu sarsılmaz irade ve güveni karşısında moralini yitiren müşriğin elinden kılıç düşmüştü.

İnsan Allah'a dayanmasını bildikten sonra onu kim alt edebilir? Gerçek güç ve kuvvet sadece yüce Allah'a aittir.

Hz. Peygamber'in, kendisini öldürmeyi kasteden ve tam teşebbüs halinde bulunan bu müşriği, iman etmemesine rağmen bağışlaması, onun böylesi bir olayı yaşamış bir kişi olarak çevresini etkilemesini istemesinden olsa gerektir. Nitekim bu hedef, kendisini kışkırtanların yanlarına döndüğü zaman adamın **"İnsanların en hayırlısının yanından geliyorum"** diye konuşmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. O şahsın cezalandırılmaması, cezalandırılmasından çok daha etkili bir propaganda vesilesi olmuştur. Zaten daha sonra bu zat ve çevresi müslüman olacaktır.

Olayda dikkat çeken bir nokta da, Hz. Peygamber'in bu müşriği etkisiz hale getirdikten sonra, mücâhidleri toplayıp olayı onlara bizzat anlatmasıdır. Efendimiz bu davranışıyla, Allah'a tevekkül etmenin gereğini ve mutlu sonunu onlara bütün çıplaklığıyla göstermek istemiştir. Her an uyanık ve mütevekkil olmak gerektiği bundan daha güzel nasıl anlatılabilirdi?

Hadisin bir rivayetini nakleden Ebû Bekir el-İsmâîlî, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri üzerine müstahrecler yazmış ve hicrî 371 tarihinde

vefat etmiş büyük ve güvenilir bir muhaddistir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her konuda olduğu gibi tevekkül ve yakîn mevzuunda da Hz. Peygamber en güzel örnektir.

2. Hz. Peygamber kendi can düşmanlarını bile bağışlamış, intikam almaya kalkışmamıştır.

3. Tehlikeler karşısında Hz. Peygamber daima büyük bir şecâat göstermiş, Allah'a güvenini asla sarsmamıştır.

4. İnsanların İslâm'a girmelerini sağlamak için Hz. Peygamber her olaydan yararlanmayı ihmal etmemiştir.

80- **السادِسُ** : عنْ عمرَ رضي اللَّهُ عنه قال : سمعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ: « لَوْ أَنَّكم تتوكَّلونَ على اللَّهِ حقَّ تَوكُّلِهِ لرزَقكُم كَما يرزُقُ الطَّيْرَ ، تَغْدُو خِماصاً وترُوحُ بِطَاناً» رواه الترمذي ، وقال : حديثٌ حسنٌ .

معْناهُ تَذْهَبُ أوَّلَ النَّهَارِ خِماصاً : أي ضَامِرةَ الْبُطونِ مِنَ الْجُوعِ ، وترْجِعُ آخِرَ النَّهَارِ بِطَاناً : أيْ مُمْتَلِئةَ الْبُطُونِ .

80. Ömer İbnü'l-Hattâb *radıyalluha anh*'den rivayet edildiğine göre "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" demiştir:

"Eğer siz Allah'a gereği gibi güvenseydiniz, (Allah), kuşları doyurduğu gibi sizi de rızıklandırırdı. Kuşlar sabahları kursakları boş olarak çıktıkları halde akşam dolu kursaklarla dönerler." Tirmizî Zühd 33. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 14

Açıklamalar

Şartlar nasıl olursa olsun Allah Teâlâ'ya karşı sürekli bir güven ve itimat halinde olmak ve rızkı veren'in sadece Allah olduğu bilinciyle hareket etmek, Allah'a gereği gibi tevekkül anlamına gelmektedir. Çalışmak, çabalamak, tedbir almak gibi davranışlar rızkın gerçek sebebi değildir.

Rızkı veren yalnızca Allah’tır. Ötesi vesilelerdir. Gerçek rızık verenin Allah olduğu bilincine sahip olduktan sonra, gösterilecek gayretler bir anlam kazanır. Rızkı, çalışma ve gayrete bağlamak ise, sebebi, yaratıcı yerine koymak gibi büyük bir yanlışa götürür. Çünkü âyette de beyan buyurulduğu gibi **“Yeryüzündeki bütün canlıların rızkını ancak Allah verir”** [Hûd Sûresi (11), 6]. Hadîs-i şerîf, çalışma ve rızık aramanın tevekküle ters düştüğünü değil, tam aksine, sabahları boş kursakla fakat endişesiz olarak rızık aramaya çıkan kuşların rahatlığı ve teslimiyeti içinde, yersiz birtakım düşüncelere ve endişelere kapılmadan nasibini aramayı, boş oturmamayı, tevekkülün gereği saymaktadır. Önemli olan, âlemin rızkını vermeyi tekeffül etmiş olan Allah’a itimadı sarsmamak, gereksiz ve yersiz duygulara kapılmamaktadır. Zira böylesine bir güven sapması, gösterilen gayretlere rağmen, tatmin edici sonuçlara ulaşamamanın sebebi olur.

Kulların rızık konusunda Allah’a karşı tam bir güven içinde olmaları, bu açıdan kuşları örnek almaları ve kendilerini Allah’ın rızıklandırdığı, **“rızkını sırtında taşımayan nice canlıların bulunduğu”**nu [bk. Ankebût sûresi (29), 60] unutmamaları esastır. Şunu bir kere daha vurgulamak gerekir ki, Allah’a güven duygusu tevekkül, kalbte bulunur. Bu duygu kalbteki yerini koruduğu sürece gayret ve çabalar tevekküle asla ters düşmez. Bir zorluk çıkarsa, bu, Allah’ın takdiri iledir, bir kolaylık olursa, bu da Allah’ın kolaylaştırması iledir. Kul kendisinde bir varlık ve güç görüp işi zora sokmamalı, üzerine düşeni yapmakla yetinmeli, neticeyi daima Allah’a havale etmeli, ondan bilmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Rızık, Alah’ın takdirindedir. Kâinâtı besleyen O’dur.

2. Rızkını temin için çalışmak, -kendinde bir varlık görmemek şartıyla- tevekküle mâni değildir.

3. Her insan rızkını temin için çalışacaktır. Ancak rızkını Allah’ın verdiğini unutmayacaktır.

4. Kul, Allah’a güveni nisbetinde rahat eder, huzur bulur.

81- **السَّابِعُ** : عن أبي عِمَارةَ الْبراءِ بْنِ عازِبٍ رضي اللَّه عنهما قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا فُلان إذَا أَويْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَقُل : اللَّهمَّ أَسْلَمْتُ نفْسي

إلَيْكَ، ووجَّهْتُ وِجْهِي إِلَيْكَ ، وفَوَّضْتُ أمري إِلَيْكَ ، وألْجأْتُ ظهْرِي إلَيْكَ . رغْبَة ورهْبةً إِلَيْكَ ، لا ملجَأَ ولا منْجى مِنْكَ إلاَّ إلَيْكَ ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أنْزَلْتَ، وبنبيِّك الَّذِي أرْسلتَ ، فَإِنَّكَ إنْ مِتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ ، وإنْ أصْبحْتَ أصَبْتَ خيْراً » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ في الصَّحيحين عنِ الْبرَاء قال : قال لي رسولِ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذَا أتَيْتَ مضجعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ للصَّلاَةِ ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الأيْمَنِ وقُلْ : وذَكَر نحْوَه ثُمَّ قَالَ وَاجْعَلْهُنَّ آخرَ ما تَقُولُ »

81. Ebû Ümâre Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Ey falân! Yatağına yattığında şöyle dua et:

Allah'ım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana ısmarladım, işimde sana güvendim. (Rızânı) isteyerek, (azâbından) korkarak sırtımı sana dayadım, sana sığındım. Sana karşı yine senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere inandım.

Eğer bu duayı yapıp yattığın gece ölürsen, iman üzere ölürsün, ölmez de sabaha çıkarsan hayra kavuşursun." Buhârî, Vudû 75, Daavât 6; Müslim, Zikr 56-58. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 98.

Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde (gösterilen yerlerde) yine Berâ İbni Âzib'den rivayet edildiğine göre Berâ, "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu" demiştir:

- "Yatağına yatacağın zaman, namaz kılmak için abdest alıyor gibi abdest al, sonra sağ tarafına yat ve -yukarıdaki duayı aynen zikrederek- **böyle dua et!"** Sonra da şunu ilâve etti:

- "En son sözün bu dua olsun!"

Ebû Ümâre Berâ İbni Âzib

Sahâbî oğlu sahâbî olan Berâ, Medine'li ve Evs kabilesindendir. Hicretten evvel Medine'de müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'e derin muhabbeti ve bağlılığı ile tanınmaktadır. Onun tavır ve davranışlarını nakletmeye özel bir önem verir, hep Hz. Peygamber'i örnek gösterirdi. Meselâ namazda safların düzgün tutulmasına pek dikkat eder, bunun gereğinden ve faziletinden sık sık bahseder ve derdi ki:

"Cemaatla namaz kılmaya kalktığımız zaman, Hz. Peygamber elleriyle göğüslerimize bazen de sırtlarımıza değer, böylece safları düzeltir:

"Saflarınız bozuk olmasın, sonra o bozukluk kalblerinize sirayet eder" buyururdu (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV 304).

Bir keresinde de Resûlullah'tan bahseden biri "Hz. Peygamber'in yüzü kılıç gibi parlardı" demişti. Bu benzetmeyi yerinde ve zarif bulmayan Berâ hazretleri, derhal müdâhale etmiş ve:

"Hayır, Resûlullah'ın mübârek yüzü ay gibi ışıldardı," diye gerçeği, gereken şekilde dile getirmişti.

Hz. Peygamber'den 305 hadis rivayet etmiştir. Bunlardan yirmi ikisini Buhârî ve Müslim müştereken nakletmişlerdir.

Hz. Berâ yaşı küçük olduğu için Bedir Gazvesi'ne katılamamışsa da Uhud'dan itibaren savaşlara iştirak etmiştir. Hatta o, Hz. Ömer zamanında Rey fethine ve Tüster savaşına da katılmıştır. Hz. Ali'nin hilafetinde Kûfe'ye yerleşmiş ve hicrî 72 yılında orada vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Allah'a tam güven (tevekkül) ve tereddütsüz iman (yakîn), müslümanın yirmi dört saatini kuşatan bir uyanıklığı gerektirir. Hadîs-i şerîf bunun delilidir. Zira sevgili Peygamberimiz uykudan önce yapılacak işleri ve sözleri belirlerken, Allah'a güven ve teslimiyeti ağırlıklı şekilde vurgulamıştır. Sonucu da çok açık şekilde *"Eğer ölürsen, fıtrat (iman) üzere ölürsün; sabaha ulaşırsan, geceyi tevekkül ve yakîn üzere geçirmiş olmanın hayrına ulaşırsın"* sözleriyle belirtmiştir.

"Yatak duası" olarak her akşam okunması tavsiye edilen hadîs-i şerîf, görüldüğü gibi tam bir teslimiyet andıdır. Kulun Allah karşısındaki durumunu pek net şekilde belirlemektedir. Tam bir emniyet çemberi çizmektedir.

Namaz kılacakmış gibi abdest almak, sağ yanına yatmak ve hadiste yer alan ifadelerle Allah'ı anmak, müslümanı tam bir ibadet havasına sokacak ve uykuyu da ibadetleştirecek üç sünnettir. Her an yaşanması istenen "kulluk", bundan daha güzel nasıl gündeme getirilebilir?

Abdestli olanın, yatacağı zaman tekrar abdest almasına elbette gerek yoktur. 816 numarada tekrar edecek olan hadisimizde yer alan dua ve zikir cümlelerinin, *uykudan önceki son sözler* olması ayrıca tavsiye edilmiştir.

Hadisin bazı rivayetlerinde Berâ hazretlerinin son cümledeki **Nebî** kelimesini **Resûl** diye söylediği fakat Hz. Peygamber'in bunu kabul etmeyip **Nebî** demesinde ısrar ettiği görülmektedir. Resûl-i Ekrem'in bu titizliği, o duânın bu lafızlarla Hz. Peygamber'e öğretilmiş olmasındandır. Ulemâdan bazıları bu titizliği dikkate alarak, hadislerin kelimesi kelimesine aynen, yani lafzan rivayet edilmesi gerektiğini, mâna ile hadis rivayetinin câiz olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ancak mâna ile hadis rivayeti, mânayı tersine çevirmemek şartıyla ve daha başka kayıtlarla câizdir ve bu ruhsat, hadis rivayetinde kullanılmıştır. Ezan ve tahiyyât duası gibi kendisi ile ibadet olunan hadisler ve aynı kelimelerle edâ olunması gereken rivayetler, mâna ile nakledilmezler. Bunlarda lafzan rivayet esastır.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu düzeltmesi, hadisimizdeki duanın bu lafızlarla okunması gereğine işarettir. Teslimiyet ve tevekkül andının seçilmiş kelime ve cümlelerle yapılması da pek tabiîdir. Tevekkül ve yakîn konusu gibi, onu dile getiren kelimeler de son derece önem arzetmektedir.

"Tevekkeltü alellah", işlerimi Allah'a ısmarladım, demektir. Ayrılma zamanlarında "Allaha ısmarladık" diyerek vedâlaşmak, herhalde buradan kaynaklanmakta ve her işi Allah'a emanet etmenin Türkçe söylenişi olmaktadır. Bu durumu günlük muâşeret kuralı olarak uygulamamız, sünnet-i seniyyenin kültürümüzdeki müsbet izlerindendir. Bu, bilinçle ve ısrarla sürdürülmeli, "çav" veya "bay bay" gibi yabancı kelime ve ifadelerle asla değiştirilmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Abdestli olarak ve sağ tarafına yatarak uyumak tavsiye edilmektedir.

2. Hadisimizdeki dua cümleleri ile Allah'ı anmak sünnettir.

3. Resûlullah'ın yaptığı ve öğrettiği dualara (me'sûr dualar) önem verilmelidir.

4. Müslüman günlük hayatının her safhasında Allah’a iltica edip, tam bir güven ve teslimiyet içinde olmalıdır.

82- **الثَّامِنُ** : عنْ أبي بَكْرٍ الصِّدِّيق رضي اللَّه عنه عبدِ اللَّه بنِ عثمانَ بنِ عامِرِ بنِ عُمَرَ ابن كعب بن سعد بْنِ تَيْمِ بْن مُرَّةَ بْنِ كَعْبِ بْنَ لُؤَيِّ بْنِ غَالِب الْقُرَشِيِّ التَّيْمِيِّ رضي اللَّه عنه وهُو وأبُوهُ وَأُمَّهُ صحابَةٌ ، رضي اللَّه عنهم قال : نظرتُ إلى أقْدَامِ المُشْرِكِينَ ونَحنُ فِي الْغَارِ وهُمْ علَى رؤوسنا فقلتُ : يا رسولَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ أحَدَهمْ نَظرَ تَحتَ قَدميْهِ لأبصرَنا فقال: « مَا ظَنُّك يا أبا بكرٍ باثْنْينِ اللَّهُ ثالِثُهْما » متفقٌ عليه .

82. Ebû Bekir es-Sıddîk, Abdullah İbni Osman İbni Âmir İbni Ömer İbni Kâ’b İbni Sa’d İbni Teym İbni Mürre İbni Kâ’b İbni Lüey İbni Galib el-Kureşî et-Teymî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre -ki Allah kendilerinden razı olsun, kendisi, babası ve annesi sahâbîdir- o şöyle demiştir:

(Hicret yolculuğunda) biz Resûlullah ile mağaradayken, tepemizde dolaşıp duran müşriklerin ayaklarını gördüm ve:

- Ey Allah’ın elçisi! Eğer şunlardan biri eğilip aşağıya bakacak olsa mutlaka bizi görür, dedim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- “Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyor (ve haklarında neler düşünüyor)sun, Ebû Bekr?” Buhârî, Tefsîru sûre (9), 9; Fezâilü’l-ashâb 2; Müslim, Fezâilüs-sahâbe 1

Ebû Bekir es-Sıddîk

Adı ve nesebi hadisin baş kısmında zikredilmiş olan Hz. Ebû Bekir, Peygamber Efendimiz’den iki sene sonra Mekke’de doğmuştur. Nesebi Mürre İbni Kâ’b’da Resûl-i Ekrem Efendimiz’in nesebiyle birleşir.

İslâm’dan önceki 38 yıllık hayatında içki kullanmamış, putlara tapmamış, nezih yaşayışıyla tanınmıştır. Efendimiz, peygamber olduğunu söylediği zaman, ona hemen iman etmiştir. Erkeklerden ilk müslüman odur. Annesi, babası, evlâdı ve torunları sahâbîdir. Babası Ebû Kuhâfe Osman İbni

Âmir, Ebû Bekir hazretlerinden fazla yaşamıştır. Ne var ki, Ebû Kuhâfe, ancak Mekke'nin fethinden sonra İslâmiyeti kabul etmiştir.

*Hz. Ebû Bekir, Peygamber Efendimiz'in en samimi dostu, mağara arkadaşı, kayınpederi, veziri, danışmanı ve ilk halifesi olmuştur. Hz. Peygamber'e tam güveni ve bağlılığı sebebiyle **"Sıddîk"** unvanını almıştır.*

Mâlî imkânları ve sosyal itibarı oldukça yüksek olan Hz. Ebû Bekir, müslümanların dar zamanlarında özellikle Mekke döneminin ilk yıllarında müslüman olan köleleri sahiplerinden büyük paralarla satın alıp âzâd etmiştir. İslâm harblerinde de en büyük mâlî yardım daima Hz. Ebû Bekir tarafından yapılmıştır.

Hz. Peygamber son hastalığında, imamlığa, Hz. Ebû Bekir'i geçirmiş ve kendisi de arkasında namaz kılmıştır. Resûl-i Ekrem'in vefatında soğukkanlılığıyla ashâbı yatıştıran odur.

*İslâm'ın ilk halifesi olan ve iki yılı biraz aşkın bir süre bu görevi sürdüren Hz. Ebû Bekir, **ridde olayları** denilen dinden dönme teşebbüslerini fevkalâde dirâyetle engellemiş, İslâm devletinin dağılmasını önlediği gibi fetihlerin devamını da sağlamıştır. Kur'ân-ı Kerîm onun hilafeti döneminde toplanıp bir araya getirilmiştir.*

Hz. Peygamber'e uymakta ve onu izlemekteki hassasiyeti ile ashâb arasında temâyüz etmiş olan Hz. Ebû Bekir hicri 13 yılında Medine'de vefat etmiş ve pek sevdiği Resûl-i Ekrem'in yanına defnedilmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Peygamber, hicret esnasında yol arkadaşı Ebû Bekir ile birlikte Mekke'den çıkıp bir kaç günlüğüne Sevr mağarasına sığınmıştı. Müşrikler ise her tarafta onları arıyordu. İşte onlardan bir grup mağaranın üzerinde gezinip dururken, içeriden Hz. Ebû Bekir onların ayaklarını görmüş ve endişesini "Şöyle eğilip ayaklarının dibine bakacak olsalar, bizi görecekler" sözüyle dile getirmişti. Allah'a karşı her an tam bir güven ve tevekkül içinde bulunan Hz. Peygamber, *"Üçüncüsü Allah olan iki kişiyi sen ne sanıyorsun? Onlar hiç ele geçer mi?"* diye onu teselli etmiş, Allah'ın kendilerini koruyacağına olan güvenini açıklamıştır. Kur'ân-ı Kerîm olayı anlatırken bu birliktelik mazhariyetini **"Üzülme, endişelenme, Allah bizimledir"** [Tevbe sûresi (9), 40] tesbitiyle vermektedir.

Tevekkül ve yakîn duygusu, kemâl noktasını bulduğu zaman kul, Allah Teâlâ'nın yardım ve korumasını sanki gözleriyle görüyormuş gibi bir huzur ve tatmine ulaşır. Bu noktadan sonra da hiçbir şeyin kaygısı söz konusu olamaz. Kendisi bu noktada bulunan Efendimiz, Hz. Ebû Bekir'i de aynı noktaya çağırmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ **"Şüphesiz biz**

Peygamberimize ve mü'minlere bu dünya hayatında da, şahitlerin şahitlik edecekleri günde de yardım ederiz" [Mü'min sûresi (40), 51] buyurmuş, Peygamber ve inananları yalnız bırakmayacağını duyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'a güvenmek gerekir.
2. Tedbir almak, güvensizlik anlamına gelmez.
3. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e küçük bir zararın gelmesini bile istemiyordu.
4. Hz. Peygamber, çevresindekiler için güven kaynağıydı.

83- **التَّاسِعُ** : عَنْ أُمِّ المُؤمِنِينَ أُمِّ سلَمَةَ ، واسمُهَا هِنْدُ بنْتُ أبي أُمَيَّةَ حُذَيْفةَ المخزومية رضي اللَّهُ عنها أن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إذَا خَرجَ مِنْ بيْتِهِ قالَ : « بسمِ اللَّهِ، توكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، اللَّهُمَّ إنِّي أعوذُ بِكَ أنْ أَضِلَّ أو أُضَلَّ ، أَوْ أَزِلَّ أوْ أُزلَّ ، أوْ أظلِمَ أوْ أُظلَم ، أوْ أَجْهَلَ أو يُجهَلَ عَلَيَّ » حديثٌ صحيحٌ رواه أبو داود والتِّرمذيُّ وَغيْرُهُمَا بِأسانِيدَ صحِيحةٍ . قالَ التِّرْمذي : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ ، وهذا لَفظُ أبي داودَ .

83. Asıl adı Hind Binti Ebû Ümeyye Huzeyfe el-Mahzûmiyye olan Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* evinden çıkacağı zaman şöyle dua ederdi:

"Allah'ın adıyla çıkıyorum, Allah'a güveniyorum. Allah'ım sapmaktan, saptırılmaktan, kaymaktan kaydırılmaktan, haksızlık yapmaktan, haksızlığa uğramaktan, câhilce davranmaktan ve câhillerin davranışlarına muhatap olmaktan sana sığınırım."

Ebû Dâvûd, Edeb 103; Tirmizî, Daavât 34; İbni Mâce, Duâ 18

Ümmü Seleme

Kureyş'ten Ebû Ümeyye Huzeyfe'nin kızı ve asıl adı Hind olan Ümmü Seleme, ilk eşi Abdullah İbni Esed ile Habeşistan'a hicret etti. Oğlu Seleme orada dünyaya geldi. Ailece Medine'ye döndüler. Kocası Abdullah, Uhud Gazvesi'nde yaralandı ve vefat etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber ile evlenip mü'minlerin anaları arasına girdi.

Ümmü Seleme vâlidemiz, sahâbîler arasında bilgisi, güzel konuşması ve faziletiyle bilinir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'den 378 hadîs rivayet etti. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer aldı.

Doksan yaşlarında iken hicri 62 yılında Medine'de vefat etti. Hz. Peygamber'in eşlerinden en son vefat eden odur. Bakî mezarlığına defnedildi.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Tevekkül ve yakîn, her an Allah ile beraber olma şuurudur. Sürekli güven, bu şuurun sonucudur. Annemiz Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ* bu rivayetinde, sevgili Peygamberimiz'in evinden çıkacağı zaman -bir rivayete göre, mübarek gözlerini gökyüzüne çevirerek- yaptığı dua ve güven yenilemesini haber vermektedir. Hz. Peygamber'in bu duayı yapmadan evinden çıkmadığını da yine Ümmü Seleme vâlidemizin bir başka rivayetinden öğrenmekteyiz.

Evden çıkıp topluma karışmak, günlük işlere dalmak yani insanlarla değişik boyutlu temaslarda bulunmak demektir. Efendimiz, yalnızken de evindeyken de, sokakta, çarşıda, pazarda iken de tüm işlerinde Allah'a güvendiğini, O'na sığındığını ifade etmektedir. Münasebetlerde, haklara riayet etmekte doğru yoldan ayrılmaktan, saptırılmaktan, kasıtlı-kasıtsız haktan uzaklaşmaktan, başkalarının kendisini yanıltmasından, muamelelerinde zulüm yapmaktan, kendisine başkalarının zulmetmesinden, insanlara karşı câhilce davranmaktan câhillerin kaba ve kasıtlı davranışlarına muhatap olmaktan Allah'a sığınmak, tam bir güven duygusuyla güne başlamaktır. Dünya işlerine dalıp Allah'ı unutmak, insanların telkinlerine kanıp doğrudan ayrılmak hiç şüphesizdir ki, insanı bir çok yanlışa itecektir. Böyle bir tehlikeyi daha ilk adımda, Allah'ın yardımını ve korumasını talep ederek önlemeye çalışmak, bizzat kendi kendisine uyanıklığı telkin etmek demektir.

Hadiste Peygamber Efendimiz sapıklıktan, zilletten, ayağının kaymasından, zulümden ve cahilce davranışlardan Allah'a sığınırken bu noktaların toplum içinde son derece önemli olduğuna dikkat çekmiş, bu tür tehlikelerden uzak kalabilmek için Allah'tan yardım dilemek gerektiğine ısrarla işaret etmiş olmaktadır.

Hadîs-i şerîften Allah'a tam güven ve tereddütsüz imanın dualara da yansıması gereği anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber daima Allah'a sığınır ve O'ndan yardım dilerdi.
2. Evden dışarı çıkarken bu hadîsi şerîfteki gibi dua etmek müstehabdır.
3. Sapıklık, zillet, zulüm ve cehâletten sürekli uzak kalmaya gayret etmek lâzımdır.

84 - **الْعَاشِرُ** : عنْ أنسٍ رضيَ اللَّهُ عنه قال : قال : رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ قَالَ يعنِي إذا خَرَج مِنْ بيْتِهِ : بِسْمِ اللَّهِ توكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ ، ولا حوْلَ ولا قُوةَ إلاَّ بِاللَّهِ ، يقالُ لهُ هُديتَ وَكُفِيت ووُقِيتَ ، وتنحَّى عنه الشَّيْطَانُ » رواه أبو داودَ والترمذيُّ ، والنِّسائِيُّ وغيرُهمِ : وقال الترمذيُّ : حديثٌ حسنٌ ، زاد أبو داود : « فيقول : يعْنِي الشَّيْطَانَ لِشَيْطانٍ آخر: كيْفَ لك بِرجُلٍ قَدْ هُدِيَ وَكُفي وَوُقِى»؟

84. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim, evinden çıkarken:

"Allah'ın adıyla çıkıyor, Allah'a güveniyorum. Günahlardan korunmaya güç yetirmek ve taate kuvvet bulmak, ancak Allah'ın tevfik ve yardımıyladır" derse kendisine:

"Doğruya iletildin, ihtiyaçların karşılandı, düşmanlarından korundun, diye cevap verilir. Şeytan da kendisinden uzaklaşır."

Ebû Dâvûd'un rivayetinde şu ilâve vardır:

Şeytan, diğer şeytana: Hidâyet edilmiş, ihtiyaçları karşılanmış ve korunmuş kişiye sen ne yapabilirsin ki? der. Ebû Dâvûd, Edeb 103; Tirmizî, Daavât 34

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, bir önceki hadisin âdeta bir parçası veya devamı gibidir. Evinden çıkarken **“bismillah, tevekkeltü alellah ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah”** diyenin, Allah’a güven tazeleyip, işlerini, hatadan korunmasını, tâat ve hayırlara muvaffak kılınmasını Allah’ın yardımına bağlayan yani inancını böylece ortaya koyan kişinin, umduklarına kavuşacağını haber vermektedir. Üstelik şeytanın kendisini yanıltmaktan ümidini kesip uzaklaşacağını bildirmektedir.

Tevekkül etmesini bilen, tam bir güvenceye kavuşmuş demektir. Kulun Alah’a tevekkül ettiğini bilmediği için onu yanıltmaya çalışan şeytanı, durumu bilen şeytanın, “Boşuna uğraşma, o sigortalandı” diye uyarması, Allah’a tevekkülün gücünü gösterir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah’a güvenip sığınmak, en sağlam barınakta korunmak demektir.
2. Evden çıkarken hadisteki cümlelerle dua etmek müstehabtır. Bunu alışkanlık haline getirmek, çocuklara da öğretmek gerekir.

85- وَعنْ أنَسٍ رضي اللَّهُ عنه قال : كَانَ أخوانِ عَلَى عهْدِ النبيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وكَانَ أَحدُهُما يأْتِي النبيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، والآخَرُ يحْتَرِفُ ، فَشَكَا الْمُحْتَرِفُ أخَاهُ للنبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : « لَعلَّكَ تُرْزَقُ بِهِ » رواه التِّرْمذيُّ بإسناد صحيح على شرط مسلمٍ .

« يحْترِفُ » : يكْتَسِب ويَتَسبَّبُ .

85. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

“Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında iki kardeş vardı. Bunlardan biri (ilim öğrenmek için) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelir, diğeri de (geçimlerini temin için) çalışırdı. (Bir gün) çalışan kardeş, ötekini Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*’e şikâyet etti. Peygamber *aleyhisselâm* da:

- “Belki de sen, onun yüzünden iş buluyor, rızıklandırılıyorsun” buyurdu. Tirmizî, Zühd 33

Açıklamalar

Birlikte yaşayan iki kardeşten biri, ötekine işinde ve sanatında yardım edeceği yerde Hz. Peygamber’in meclislerine devam ederek ilim öğrenmeyi yeğlemişti. Bu durum, bir süre sonra öteki kardeşin şikâyetlenmesine, bu şikâyetini Resûl-i Ekrem’e kadar iletmesine sebep oldu. Bu zat, kardeşinin de kendisi gibi çalışmasını, geçimlerine katkıda bulunmasını istiyordu. Bütün yükün kendisine kalmış olmasından yakınıyordu. Görünüşe göre de haklıydı.

Durumu öğrenen Hz. Peygamber, işin farklı bir yönüne dikkat çekerek:

- “Kimbilir, belki de sen, ilim peşinde olan o kardeşine de baktığın için iş buluyor, san’atını icrâ ediyor, böylece kazancın kolaylaşıyor, belki de sen ona değil, o sana bakıyor” buyurdu. Bu ifadesiyle Hz. Peygamber çalışmayı terketmeyi tavsiye etmiyor, aksine, ilmin geçime katkısının olmadığını sanmanın yanlışlığına dikkat çekiyor. Nitekim bir başka hadîs-i şerîfte de Resûl-i Ekrem Efendimiz:

“İlim öğrenen kişinin rızkını Allah Teâlâ üstlenmiştir” buyurmaktadır. Bir başkasında da:

“Kardeşinin yardımında bulunduğu sürece, Allah da kuluna yardım eder” denilmektedir.

Netice olarak, Allah kendisine güvenen kulunu mahrum bırakmaz, onu değişik şekillerde rızıklandırır. Tevekkülün karşılığı, sebepler dünyasında herhangi bir yolla, herhangi bir şekilde mutlaka görülür. Hadîs-i şerîfte bu yollardan birine işaret edilmektedir.

Durumun nezâketine uygun bir düşünceye sahip olmak gerek. Eskilerin **“iyi düşün”** diye yaptıkları ikazları, böylesi yerlerde insan, daha iyi algılayabilmektedir. *“Güçsüz ve zayıflarınız sebebiyle rızıklandırılıyor ve destekleniyorsunuz.”* hadîs-i şerîfi de [bk. 273 ve 274. hadisler] bu noktada daha bir netleşiyor. İlâhî yardım ve tecellinin bir çok yolu vardır. “Allah, akla hayâle gelmeyen yer ve yönlerden kullarını rızıklandırır.”

İlim öğrenmek, günlük geçim yönünden bir mahrûmiyet sebebi gibi görünse de, eninde sonunda onun bereketi kendisini gösterecektir. Hele bizler gibi **“bilgi ve enformasyon (danışma) çağı”**nı yaşayanlar, ilmin ne ölçüde bir rızık ve hâkimiyet vesilesi olduğunu çok daha iyi görecek ve anlayacaklardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dini öğrenmek, dine ve insanlara hizmet etmek için ilim yoluna düşenlerin geçimini Allah kolaylaştırır.

2. İlim ehline yardımcı olanlar, bunun karşılığını mutlaka görürler.

3. Kişi, bakımını üstlendikleri sebebiyle rızıklandırılır.

8- باب الاستِقامة

DOĞRULUK (İSTİKAMET)

Âyetler

قال اللَّه تعالى : { فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ }.

1. “Emrolunduğun gibi dosdoğru olmaya devam et!” Hûd sûresi (11), 112

Âyetin muhâtabı sevgili Peygamberimiz’dir. O, doğru yolda, dürüst bir yaşayışa sahipti. Zaten doğru yolda olan Peygamber’e “doğru ol!” emrini vermek, “doğrulukta devam et!” anlamındadır. Bu sebeple tercümeyi buna göre yaptık.

Emrolunan sınırlar içinde, emrolunan şekilde dürüst bir yaşayışı sürdürmek, takdir edileceği gibi büyük bir ciddiyet, hassasiyet ve gayret ister. Bu ise zor bir iştir. Nitekim Peygamber Efendimiz de bu âyetten ötürü, *“Beni Hûd sûresi kocalttı”* buyurmuştur (bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (56), 6).

Şu kadar var ki, dosdoğru olmak, zorluğuna rağmen, imkânsız değildir. Zira dinimizde güç yetirilmeyecek bir yükümlülük yoktur. Allah hiç kimseye güç yetiremeyeceği yükü yüklemez [bk. Bakara sûresi (2), 286].

وقال تعالى: { إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ [30]

نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ [31]
نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ [32] }.

2. “Rabbimiz Allah’tır deyip sonra da dosdoğru yaşayanlara melekler gelerek: ‘Korkmayın, üzülmeyin, size vadedilen cennetle sevinin. Biz, dünya hayatında da âhirette de sizlere dostuz. Esirgeyip bağışlayan Allah’ın ikrâmı olarak (cennette) **canınızın çektiği ve dilediğiniz her şey sizindir’ derler.”** Fussilet sûresi (41), 30-32

Allah’a inanan, sonra da bu inanca uygun olarak dosdoğru yaşayan, söz ve hareketinde dürüst davranan, hilekârlığa sapmayan insanlara zaman zaman melekler gelirler; “Gelecekten endişe etmeyin, geçmişe üzülmeyin, size söz verilen cennetle sevinin, neşelenin” derler. Zira bir başka âyette belirtildiği gibi zaten **“Allah’ın dostları için ne korku ne de hüzün vardır”** [bk. Yûnus sûresi (10), 62].

Ölüm anında, kabirde, yeniden dirilme sırasında, hâsılı korkulu her zamanda dürüst mü’minlere gelen melekler, kendilerine dünya ve âhiret hayatında dost olduklarını da söylerler. Yalnız olmadıkları müjdesini verirler. Sonra da gafûr ve rahîm olan Allah’tan bir lutuf ve ikrâm olarak cennette canlarının çekeceği, isteyecekleri her şeyin kendilerini beklediğini, bununla sevinmeleri gerektiğini hatırlatırlar. Bunca nimet, ikrâm ve iltifat, **“rabbimiz Allah’tır diyen, sonra da dosdoğru gidenler”** içindir. Yani **iman** ve doğruluk **(istikamet)** sebebiyledir. Bütün bunlar iman ve istikametin insan hayatında ne kadar önemli iki esas olduğunu göstermektedir. Zira büyük ikrâmlar, kıymeti yüksek olanlar içindir.

وقال تعالى :{ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ [13]
أُوْلَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاء بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ [14] }.

3. “Rabbimiz Allah’tır diyenler sonra da dosdoğru olanlar için ne korku vardır ne de hüzün. Onlar cennetliktir. İşlediklerinin karşılığı olarak cennette temelli kalacaklardır.”Ahkâf sûresi (46), 13-14

Tek Allah’a inanan ve doğruluğu hayat prensibi edinenler için korku ve hüzün söz konusu değildir. Böylesi insanlar cennetliktir. Gösterdikleri üstün

başarının ödülü olarak cennette temelli kalacaklar, oradan çıkarılmayacaklardır. Bir önceki âyette melekler vasıtasıyla müjdelenen gerçekler, bu âyette doğrudan Allah Teâlâ tarafından duyurulmaktadır. Ayrıca da "cennette ebedî kalacakları" ilâve edilmektedir. Bu, devamlı mutluluk garantisidir. Bitip tükenmeyecek bir mutluluktan sonra, geriye ne kalır ki?..

O halde bir kere daha söylemekte fayda vardır; **iman** ve **istikamet** ebedî mutluluktur. Rabbim cümlemize nasip etsin.

Hadisler

86- وَعَنْ أبي عمرو ، وقيل أبي عمْرة سُفْيانَ بن عبد اللَّه رضي اللَّه عنه قال: قُلْتُ : يا رسولِ اللَّهِ قُلْ لِي في الإِسلامِ قَولاً لا أَسْأَلُ عنْه أَحداً غيْركَ . قال: « قُلْ : آمَنْتُ باللَّهِ: ثُمَّ اسْتَقِمْ » رواه مسلم .

86. Ebû Amr (veya Ebû Amre) Süfyân İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Yâ Resûlallah! Bana İslâmı öylesine tanıt ki, onu bir daha senden başkasına sormaya ihtiyaç hissetmeyeyim, dedim.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol!" buyurdu.

Müslim, İmân 62. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 61; İbni Mâce, Fiten 12.

Süfyân İbni Abdullah

Künyesi Ebû Amr veya Ebû Amre olan Süfyân, Sakîf kabilesine mensup olduğu için es-Sakafî nisbesiyle anılmaktadır. Sakîf kabilesinin temsilcileri ile birlikte gelip müslüman olmuştur. Hz. Ömer kendisini Tâif'e zekât memuru olarak görevlendirmiştir. Süfyân Resûlullah'dan 5 hadis rivayet etmiştir. Rivâyetleri Müslim, Tirmizî, İbni Mâce, Dârimî ve Ahmed İbni Hanbel tarafından nakledilmiştir. Kendisinden çocukları Âsım, Abdullah, Alkame, Amr ve Ebu'l-Hakem hadis rivayet etmişlerdir.

İslâm'ın en özlü tariflerinden birini, onun suali üzerine öğrenmiş bulunmaktayız.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin râvisi Süfyân İbni Abdullah Peygamber Efendimiz'e isteğini son derece nazik sınırlar içinde arzetmiş, "Bana İslâmiyeti tarif et" deyip geçmemiş, "Bana İslâmiyeti öylesine özlü, açık ve kapsamlı tarif et ki, bir daha senden başkasına sorma ihtiyacı duymayayım" demiştir. İstek, olabildiğince güzel. Ancak cevabı, sanıldığı kadar kolay değildir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in verdiği cevabı bilmeyecek olsaydık, aynı soruya bizler ne cevap verirdik? Bir düşünmek gerek...

Efendimiz, peygamberlik birikimi ve **cevâmiü'l-kelim** (az sözle engin mânâlar dile getirme) özelliği ile bu zorlu isteği, **"***Allah'a inandım de, sonra dosdoğru ol"* diye iki cümlecikle cevaplamıştır. Hadisin bir rivayetinde cevap, **"***Rabbım Allah'tır de, sonra dosdoğru ol!"* şeklindedir. Peygamber Efendimiz'in bu nefis ve veciz cevabı ile, konunun başında meâllerini verdiğimiz iki âyetteki **"Rabbimiz Allah'tır deyip sonra da dosdoğru yaşayanlar..."** ifadeleri arasındaki uyum pek açıktır. Yani Efendimiz'in cevabı, bu ayetlerden alınmıştır. Sünnet-i seniyyenin, Kur'ân-ı Kerîm kaynaklı olduğu bu örnekte son derece net olarak görülmektedir.

1520 numarada tekrar gelecek olan hadisimiz, **"Tevhid ve istikamet, işte size İslâmiyet"** mesajını vermektedir. İstanbul'un işgali günlerinde Anglikan Kilisesi'nin **"**İslâmiyet, fikre ve hayata ne getirmiştir?**"** sorusuna, o zamanlar "Dâru'l-hikmeti'l-İslâmiyye" âzasından olan Bedîüzzaman Said Nursî'nin verdiği, **"**İslâm, fikre tevhid, hayata istikamet vermiştir" cevabı, hadisimizin bir başka şekilde ifadesinden ibaret olup son derece yerindedir.

Tevhid ve **istikamet** (doğruluk), İslâm'ın tanıtımında iki temel unsur olunca, bunların tarifi de İslâmî esaslara göre yapılacaktır. Başka düşünce ve sistemlerin tesbit ve kabullerine asla itibar edilemez. Herşeyden önce istikamet**,** hâlis bir tevhid inancına dayanmalıdır. Temelinde tevhid bulunmayan istikametten söz edilemez. Hayata istikâmet veren Allah'ın birliği inancıdır. Zira gerek âyetlerde gerekse hadisimizde *"rabbım Allah"* dedikten sonra **"***doğru olmak***"**tan bahsedilmektedir. Ancak hemen işaret edelim ki, "Tevhid inancına sahip olan herkes, dürüst bir hayata

sahiptir" de denilemez. Çünkü istikâmet, tevhid'in zarûrî neticesi değil, aksine tevhid, istikametin vazgeçilmez ön şartıdır.

İstikamet üzere yaşamak, fevkalâde dikkat ve gayret ister. Yine de tam olarak başarılamayabilir. Nitekim Fussılet sûresi'nin 6. âyetinde **"... Hepiniz Allah'a giden doğru yolu tutun, O'ndan bağışlanmak dileyin..."** buyurulmuştur. Buradaki mağfiret isteme tavsiyesi, istikametteki kusurlarla ilgilidir. Bir hadîs-i şerîfte de Hz. Peygamber **"***Tam anlamıyla başaramazsınız ya, siz (yine de) dosdoğru olun!"* (İbni Mâce, Tahâret 4; Dârimî, Vudû 2; Muvatta', Tahâret 36) buyurmak suretiyle doğruluğun ne kadar zor olduğunu dile getirmiş, buna rağmen dürüstlükten asla vazgeçilmemesi gerektiğini de bildirmiştir. Zira meşhur kâidedir; "Tamamı elde edilemeyenin tamamı terkedilmez."

Doğrulukta kalbin ve dilin dürüstlüğü pek büyük önem arzetmektedir. Kalp, beden ülkesindeki tüm organların reisidir. Tek Allah'a iman edip dürüstlüğü benimseyen bir kalp, diğer organları etkiler. Dil, kalbin tercümanıdır. Onun doğruluğu ve eğriliği de diğer organların tavırlarına tesir eder. Nitekim bir hadis-i şerifte **"***Her sabah bütün organların dil'e hitaben; bizim hakkımızda Allah'dan kork. Biz sana bağlıyız. Sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Sen eğri olursan biz de eğriliriz.***"** (bk. 1524. hadis) dedikleri bildirilmiştir. Bu, doğru sözlü olmanın önemini göstermektedir. Hatta bir başka hadiste de Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: *"Kalbi dürüst olmadıkça kulun imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz***"** (Ahmed b. Hanbel, *Müsned* III, 198). O halde özüyle sözüyle dosdoğru olmak gerekmektedir. Peygamberimiz'in *"Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol!***"** tavsiyesinin mânası budur. İslâm da bundan ibarettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâmiyeti pek kısa bir şekilde tevhid ve istikamet olarak tarif etmek mümkündür.

2. Peygamber Efendimiz kendisine arzedilen isteklere cevap verirdi.

3. İstikamet, imanın kemâlini gösteren bir derecedir.

4. Sahâbe-i kirâm İslâm'ı öğrenmeye ve yaşamaya pek istekli idiler.

5. Ne istediğini açıkca söylemek, istenilen cevabı almanın ön şartıdır.

6. İstikamet, dünya ve âhirette mutluluk demektir.

87- وعنْ أبي هُرِيْرة رضي اللَّه عنه : قال قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قَارِبُوا وسدِّدُوا ، واعْلَمُوا أَنَّه لَنْ ينْجُوا أحدٌ منْكُمْ بعملهِ » قَالُوا : ولا أنْت يَا رسُولَ اللَّه؟ قال : « ولا أنَا إلا أنْ يتَغَمَّدني اللَّه برَحْمةٍ منْه وَفضْلٍ » رواه مسلم .

و « الْمُقارَبةُ » : الْقَصْدُ الَّذي لا غلُوَّ فيه ولا تقْصيرَ . و « السَّدادُ » : الاسْتقَامةُ وَالإِصابةُ ، و « يتَغَمَّدني » يُلْبسُني ويَسْتُرني .

قالَ الْعُلَمَاءُ : معنَى الاستقَامَةِ : لُزومُ طَاعِةِ اللَّهِ تَعالى ، قالُوا : وَهِي مِنْ جوامِعِ الْكلِم، وهِيَ نظام الأمُورِ ، وباللَّه التَّوفيق

87. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"(İşlerinizde) orta yolu tutunuz, dosdoğru olunuz. Biliniz ki, hiç biriniz ameli sâyesinde kurtuluşa eremez." Dediler ki:

- Sen de mi kurtulamazsın, ey Allah'ın elçisi?

- "**(Evet) ben de kurtulamam. Şu kadar var ki Allah rahmet ve keremi ile beni bağışlamış olursa, o başka!** Müslim, Münâfikîn 76, 78. Ayrıca bk. Buhârî, Rikak 18, Merdâ 19; İbni Mâce, Zühd 20

Açıklamalar

Aşırıya kaçmadan, tamamen ihmal de etmeden işleri orta yolu takip ederek mûtedil bir tarzda yürütmek, dosdoğru olmak bakımından büyük önem taşımaktadır. İnsan, ifrat veya tefrite düşerse, istikameti de kaybeder. Demek oluyor ki, orta yolu tutmak, istikamettir. Mu'tedil olmak, müstakîm olmak demektir. Hislerde, duygularda ve davranışlarda müstakîm olmak isteyen önce mu'tedil olmaya bakmalıdır. Zira hadisimizdeki **"kâribû"** tavsiyesi **"mu'tedil olunuz"** demektir. Peşinden gelen **"seddidû"** emri de **"müstakîm olunuz"** anlamındadır. Söyleniş sırası, istikamet için i'tidalin gereğine işaret etmektedir.

Daha dindar yaşamak ve âhirette yüksek derecelere kavuşmak gibi sırf dinî ve uhrevî duygular bile **i'tidâl** ve **istikamet**ten ayrılmayı gerektirmemelidir. *"Biliniz ki, hiç biriniz amelleri ile kurtuluşu elde edemez***"** gerçeği, bunu göstermektedir.

Dindarlık gayretiyle de olsa, aşırılık aslâ doğru değildir. Çünkü ne kadar iyilik ve ibadet yaparsa yapsın, bir insan bu hareketleriyle kurtuluşunu temin edemez. Zira kurtuluş Allah Teâlâ'nın lutfu iledir. O halde yapılacak iş, mu'tedil ve müstakîm bir çizgide dini yaşamaya, onun esaslarına tüm hayatında bağlı kalmaya, gücü ölçüsünde çalışmaktan ibarettir. İşte bu tabiîlik ve i'tidal, insanın hem dünyada huzur ve mutluluğuna hem de âhirette kurtuluşuna sebeptir. Dinî bir maksatla bile aşırılığa gerek olmadığına göre, artık başka hiçbir sebep ve gerekçe ile i'tidal ve istikametten ayrılmamak lâzım gelir.

"Kurtuluşun amelle kazanılamayacağı**"** gerçeği, ashâb-ı kirâmı son derece etkilemiş ve biraz da hayrete düşürmüş olmalı ki, bu konuda Hz. Peygamber'in bir istisna teşkil edip etmediğini hemen soruvermişler. Efendimiz kendisinin farklı bir imkâna sahip olmadığını belirtmiş, Allah'ın kerem ve lutfu olmadıktan sonra amellerinin kendisini kurtaramayacağını söylemiştir. O halde artık, emir ve yasaklara uymakta gösterilecek mu'tedil bir dikkat ve vazgeçilmez bir dürüstlükten başka hiçbir şeye gerek kalmamaktadır.

Öyle sanıyoruz ki, insanda istikamet fikri ve uygulaması işte bu noktanın iyice hazmedilmesine bağlıdır. Sevgili Peygamberimiz bu hadisiyle biz ümmetini, bu noktada, kendi durumunu da ortaya koyarak uyarmış bulunmaktadır.

Netice olarak şu husus unutulmamalıdır: **Ameller, kurtuluşun bir bedeli değil, bahânesidir.** Amele muvaffak kılan da, onları kabul eden de Allah'tır. O halde neresinden bakılırsa bakılsın, kurtuluşumuz Allah'ın lutuf ve keremi iledir. Orta halli **(mu'tedil),** dürüst **(müstakîm),** sürekli ve kararlı **(müstekar)** bir tavır, erişilmek istenen hedefe götüren en güvenilir ve sağlıklı yoldur, eskilerin tâbiriyle **"eslem tarîk"**tir. Allah cümlemizi buna muvaffak kılsın.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ hiç bir şeye mecbur değildir.

2. Allah'ın lutuf ve ihsanı kulların amellerinden çok çok geniştir.

3. Akıl ile ne sevap ne azab ne de şer'î bir hüküm tesbit ve tayin edilebilir. Bunlar ancak din yani vahy tarafından belirlenir.

4. Allah'ın rahmet ve cennetine kavuşabilmek için mü'mine düşen, dürüstlükle amel ve duaya devam etmekten ibarettir.

5. Olabildiğince dürüst ve mutedil bir dini yaşayış için gayret gösterilmeli, ifrat ve tefrite kaçılmamalıdır.

6. Allah Teâlâ rahmet ve cenneti için bahâ değil, bahâne ister. Kulların amelleri bu çerçevede bir anlam taşımaktadır.

7. Dürüst (müstakîm) olabilmek için mu'tedil olmak ön şarttır.

9- باب في التفَكُّر في عظيم مخلوقات الله تعالى

وفناء الدنيا وأهوال الآخرة وسائر أمورهما وتقصير النفس وتهذيبها وحملها على الاستقامة

قال اللَّه تعالى : { إنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحدةٍ أنْ تقُوموا للَّهِ مَثْنَى وفُرادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا } [سبأ 46] وقال تعالى : { إنَّ في خَلْقِ السَّمواتِ والأرْض واخْتلافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لأولِي الألْبَابِ الَّذِينَ يَذْكُرونَ الله قِياماً وَقُعُوداً وعَلَى جُنُوبِهِمْ ويَتَفَكَّرون في خَلْق السَّمواتِ وَالأرْضِ ربَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطلاً سُبْحَانَك } الآيات [آل عمران 190 ، 191]. وقال تعالى : { أفلا ينْظُرونَ إلَى الإبلِ كَيْفَ خُلِقَتْ وإلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعتْ وإلَى الْجِبالِ كَيْفَ نُصِبتْ وَإِلى الأرضِ كيْفَ سُطِحتْ فَذَكِّرْ إنما أَنْتَ مُذَكِّرٌ } [الغاشية : 17 ، 21]. وقال تعالى : { أفلَمْ يَسيروا في الأرْضِ فَيَنْظُروا } [محمد : 10] . الآية والآيات في الباب

كثيرةٌ . ومِنْ الأحَاديث الحديث السَّابق : « الْكَيِّس مَنْ دَانَ نَفْسَه » .

10- باب في المبادرة إلى الخيرات

وحثِّ من توجَّه لخير على الإِقبال عليه بالجدِّ من غير تردَّد

HAYIRLI İŞLERE KOŞMAK

HAYIRLI İŞLERE KOŞMAK VE HAYRA YÖNELMİŞ KİŞİYİ CİDDİ VE
TEREDDÜTSÜZ ŞEKİLDE ONU İŞLEMEYE TEŞVİK ETMEK

ÂYETLER

قال اللَّه تعالى: { فَاسْتَبِقوُا الْخَيْرَاتِ }.

1. “Hayır işlerinde yarışın!” Bakara sûresi (2), 148

Müslüman, hayır ve hizmet adamıdır. İyilik severdir. Hayatta herkes bir şeylerin peşinde koşup durmakta, âdeta başkalarıyla yarışmaktadır. Müslümana hayır yarışında olmak yaraşır. Çünkü en büyük ödül bu yarıştadır. Nitekim bir âyette yüce Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

وقال تعالى: { وَسَارِعُواْ إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ }.

2. “Rabbinizin mağfiretine ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olan göklerle yer genişliğindeki cennete koşun!” Âl-i İmrân sûresi (3), 133

Allah’ın bağışını kazanmak büyük, en büyük başarıdır. Genişliği, yerle gökler arası kadar olan cennete ulaşmak ise, büyük kurtuluştur. İşte bütün bu “büyük”ler, iyilik ve hayır severlikte yarışmakla elde edilebilir. Bu sebeple de müslümanlar, her şeyde orta yolu tutmaya davet edilirken burada yarışa çağırılmaktadırlar. Zira mü’mine yakışan, büyük hedeflere sür’atle yönelmektir. İyilik yarışı, en büyük yarıştır. Bu yarış cennetle sonuçlanır.

Böyle bir yarıştan geri kalmak olur mu? Herkes kendi imkânı ölçüsünde, kendi alanında ama mutlaka bu yarışta yerini almalıdır.

Hadisler

88- فالأوَّل : عَنْ أبي هريرة رضي اللَّه عنه أن رسولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « بادِروا بالأعْمالِ الصَّالِحةِ ، فستكونُ فِتَنٌ كقطَعِ اللَّيلِ الْمُظْلِمِ يُصبحُ الرجُلُ مُؤمناً ويُمْسِي كافراً ، ويُمسِي مُؤْمناً ويُصبحُ كافراً ، يبيع دينه بعَرَضٍ من الدُّنْيا» رواه مسلم .

88. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yararlı işler görmekte acele ediniz. Zira yakın bir gelecekte karanlık geceler gibi birtakım fitneler ortalığı kaplayacaktır. O zamanda insan, mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak geceler; mü'min olarak geceler, kâfir olarak sabahlar. Dinini küçük bir dünyalığa satar."

Müslim, Îmân 186. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 30, Zühd 3; İbni Mâce, İkâme 78

Açıklamalar

Faydalı işler ve hizmetlerde gözü açık davranmak, fırsatları anında değerlendirmek, bu konuda sür'at göstermek yüce dinimizin tavsiye ettiği yegâne aceleciliktir. Zira halkımızın isâbetle belirttiği gibi, **"Elden kalan elli gün kalır" "İyilerin tenbelliği, kötülerin faaliyetidir."** İyilik yapmayı, faydalı iş görmeyi nefis ve şeytan istemez, bu onlara çok ağır gelir. Onun için de bu tür işlerin daima tehir edilmesini isterler. Oysa gelecek günlerin neler getireceği hiç belli olmaz.

Hadisimizde bu noktaya dikkat çekilmekte, her şeyi kopkoyu bir karanlık içinde tanınmaz hale sokarak birtakım büyük fitnelerin ortaya çıkmasından önce, iyi şeyler yapmaya bakmak gerektiği hatırlatılmaktadır. Olumsuzluklar o noktaya varabilir, ortalık öylesine allak-bullak olabilir ki, Allah korusun, insan mü'min olarak sabahlamışken o günün akşamına kâfir olarak girer veya mü'min olarak girdiği gecenin sabahına kâfir olarak çıkar.

Bu, tam anlamıyla bir fitne ve kargaşa ortamıdır. Böyle bir zeminde kimse ne yaptığını, ne yapması lâzım geldiğini bilemez. Din gibi, iman gibi dünyalara değişilemeyecek kutsal değerler, küçük dünyevî karşılıklara satılır, peşkeş çekilir. Öz değerlere yabancı ve düşman sistemlerin hükmü altında kalınabilir. İşte bu noktada iman, işportaya düşmüş demektir; kafa, gönül ve evlerde irtidat havası esmeye başlamış demektir. Müslümanlar böylesine acılı günleri tarih boyu yer yer yaşayagelmişlerdir.

Hadiste haber verilen fitneler bir kaç şekilde tezâhür edebilir:

* İki müslüman grup arasında sırf ırkçılık ve kızgınlık sebebiyle çatışma çıkar. Karşılıklı olarak can ve mala tecâvüzü helâl sayarlar.

* Yöneticiler zâlim kimseler olur, müslümanların kanını döker, mallarını gasbeder, içki içerler. Bazı kişiler de onların haklı olduklarını savunurlar. Hatta bazı âlim geçinen kişiler, onların işledikleri bu tür haramların işlenebileceğine fetvâ verirler.

* İnsanlar arasında dine muhalif ilişkiler, alış-verişler vs. cereyan eder. Bunları helâl sayarlar.

Bunlar ve daha sıralanabilecek diğer görüntüler, farkedileceği gibi tamamen kişinin din ve imanına dokunur. Fitne de zâten din ve imanın tehlikeyle yüzyüze kalmasıdır.

Sabah-akşam, iman-küfür arasında gelip gitmeye vesile olacak fitne ortamlarına düşmemek için daha önceden iyi işler işlemeye gayret etmek, iman uyanıklığının işareti ve tabiî bir gereğidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dine, imana sıkı sarılmak gerekir.

2. Durum kötüleşmeden, müslümanlar güzel işler yapmakta birbirleriyle yarışmalıdır.

3. Âhir zamanda fitneler, gece karanlıkları gibi birbiri ardınca gelip duracaktır. Gelen gün, geçeni aratacaktır.

4. Dîni, dünyevî herhangi bir değere değişmek, bu işin en çirkin ve kötü sonucudur.

5. Kötüler ve kötülükler, ancak iyiler ve iyilikleri çoğaltmak ve desteklemek suretiyle önlenebilir.

89- **الثَّاني**: عنْ أبي سِرْوَعَةَ بكسرِ السين المهملةِ وفتحها عُقبةَ بنِ الْحارِثِ رضي اللَّه عنه قال: صليت وراءَ النَبيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بالمدِينةِ الْعصْرَ ، فسلَّم ثُمَّ قَامَ مُسْرعاً فَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ إلى بعض حُجَرِ نسائِهِ ، فَفَزعَ النَّاس من سرعَتهِ ، فخرج عَليهمْ ، فرأى أنَّهُمْ قدْ عَجِبوا منْ سُرْعتِه ، قالَ : «ذكرت شيئاً من تبْرٍ عندَنا ، فكرِهْتُ أن يحبسَنِي ، فأمرْتُ بقسْمتِهِ» رواه البخاري .

وفي روايةٍ له: كنْتُ خلَّفْتُ في الْبيتِ تِبراً من الصَّدقةِ ، فكرِهْتُ أنْ أُبَيِّتَه» . «التِّبْر» قطع ذهبٍ أوْ فضَّةٍ .

89. Ebû Sirve'a (veya Serve'a) Ukbe İbni Hâris *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir keresinde Medine'de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in arkasında ikindi namazı kılmıştım. Resûlullah selâm verip namazı bitirdi ve sür'atle yerinden kalktı, safları yararak hanımlarından birinin odasına gitti. Cemaat, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu telaşından endişe ettiler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kısa sürede döndü, kendisinin bu acele davranışından dolayı meraklanmış olduklarını gördü ve şöyle buyurdu:

"Odamızda birazcık altın -veya gümüş- olduğunu hatırladım da beni hayırda acele etmekten alıkoymasını istemedim ve derhal dağıtılmasını emrettim."

Buhârî, Ezân 158, el-Amel fi's-salât 18; Nesâî, Sehv 104

Buhârî'nin bir başka rivayetinde bu ifade şu şekildedir:

"Odada, sadaka (olarak dağıtılacak) bir miktar altın -veya gümüş- bırakmıştım. Onun gece evde kalmasını uygun görmedim." Buhârî, Zekât 20

Ebû Serve'a, Ukbe İbni Hâris

Ukbe Mekke fethi günü veya fetihten önce müslüman olmuştur. İslâmı güzel yaşayanlardandır. Ebû Serve'a Bedir Harbi sonrasında Medineli Hubeyb İbni Adî radıyallahu anh'ı Mekke yakınlarında öldürenlerdendir. Ancak Ebû Serve'a künyesinin Ukbe'ye mi yoksa anne bir kardeşine mi ait olduğunda görüş ayrılığı vardır. Öyle bile olsa, ***"İslâm olmak, İslâm öncesindeki hataları siler-süpürür"*** *hadîs-i şerîfi gereği bağışlanmıştır.*

Buhârî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Ukbe, Abdullah İbnü'z-Zübeyr radıyallahu anh'ın hilâfetini ilân ettiği yıllarda vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Cami ve mescidlerde cemaatin omuzlarına basa basa gezinmek, cami âdâbına aykırı ve yasaktır. Ancak bu yasak şu hallerde ortadan kalkar:

* İleride boş yer varken gerilere oturulmuş ise... Böyle yapanlar, bizzat kendileri, omuzlarına basılmasına razı olmuşlar demektir. Böylesi hâllerde safları doldurmak için ileriye geçmek yasak değil, fazilettir.

* Burnu kanayan veya abdest yenilemek durumunda kalanların, arkalarındaki safları yararak dışarı çıkmalarında da herhangi bir sakınca yoktur. Bu, zarûret halidir. Özellikle abdest yenileyecek olan imam ise, hiç bir sakınca söz konusu değildir.

* Bir de bu hadiste görüldüğü gibi, bir hayır işlemek için acele edilmesi hâlinde, saflar yarılıp geçilebilir. Bu, "hayırda acele etmek" hatırına verilmiş bir müsaade olmaktadır. Resûlullah s*allallahu aleyhi ve sellem* de böyle yapmıştır. Bu, dinimizde hayır işlemekte ne kadar sür'atli davranmanın gerektiğini ortaya koyması bakımından son derece dikkat çekici bir olay ve bir ruhsattır.

Hz. Peygamber'in bütün hal ve harekâtını son derece dikkatle izleyen sahâbîler, onda görmeye alıştıkları sakin ve ağırbaşlı tavırlar dışında, aceleci, telaşlı bir hâl gördüler mi, "nâhoş bir şey mi var acaba?" diye meraklanırlardı. Bu kez de öyle olmuştu. Hz. Peygamber'in selâm verir-vermez mihrabı hemen terkedip sür'atle odasına gitmesi ashâb-ı kirâmı

endişelendirmişti. Peygamber Efendimiz ise, hayır işlemekte ne derece acele davranılması gereğini hem hareketi hem de sözüyle ortaya koymak suretiyle ashâbını bir yandan teskin ederken bir yandan da eğitiyordu.

Hz. Peygamber'in, *"Beni alıkoymasından hoşlanmadım"* beyanını, "Allah'ı anmaktan, O'na yönelmekten alıkoymasından hoşlanmadım" anlamında yorumlamak ve **"Öyle babayiğitler vardır ki, onları ne bir ticâret ne de bir alış-veriş Allah'ı anmaktan alıkor"** [Nûr Sûresi (24), 37] âyetiyle ilgi kurmak mümkündür. *"Beni alıkoymasından hoşlanmadım"* sözünü, "Âhirette yoluma mâni olmasını istemedim" şeklinde anlamak da mümkündür. Fakat hayır işlemekte acele davranmamaktan, **hele canım ne acelesi var, dağıtırız, yaparız** gibi tenbel bir duygu ve tavra alıştırmasından hoşlanmadım, mânâsına anlamak belki konu ile ilgisi ve müslümanların hayrı geciktirmemeyi öğrenmesi açısından daha isâbetlidir. Zira altın-gümüş gibi kıymetlerin insana cimrilik ve sürekli ekonomi düşüncesi telkin ettiği, ibadet esnasında bile zihni meşgul ettiği bilinen bir gerçektir. Yapılacak hayrı, verilecek sadakayı geciktirmemek, bu tür duygulara kapılmaktan insanı kurtarır.

Hadisin ikinci rivayetindeki kaydı dikkate alırsak, **"gündüzün hayrını geceye bırakmamak gerek"** şeklinde bir sonuç çıkarabiliriz. Çünkü hayır, zamanında yapılması halinde hayır olur. Gecikmiş ya da geciktirilmiş hayır, kendisinden beklenen sonucu vermez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazda, namaz dışı bir şey düşünmek, namazın sıhhatine mâni değildir. Zira Efendimiz hadisin bir rivayetinde *"Evde dağıtılacak bir miktar altın olduğunu namazdayken hatırladım"* buyurmuştur.

2. Sadaka dağıtımı gibi hayır işlerinde aslolan bizzat yapmak ise de, başkalarını vekil tayin etmek de câizdir. Hadisimizde *"dağıtılmasını emrettim"* buyurulması, bunu göstermektedir.

3. Hayır işlemekte acele davranmak uygundur.

4. Zihni ve gönlü Allah Teâlâ'yı anmaktan ve emirlerini yerine getirmekten alıkoyacak her şeyden arındırmak lâzımdır.

5. Bazı hâllerde safları yararak cami içinde ilerlemekte veya dışarı çıkmakta sakınca yoktur.

6. Ashâb-ı kirâm, Hz. Peygamber'i dikkatle ve ibretle izlerlerdi.

90- **الثَّالث**: عن جابر رضي اللَّهُ عنه قال: قال رجلٌ للنبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يومَ أُحُدٍ: أرأيتَ إنْ قُتلتُ فأينَ أَنَا ؟ قال : «في الْجنَّةِ » فألْقى تَمراتٍ كنَّ في يَدِهِ ، ثُمَّ قاتل حتَّى قُتلَ. متفقٌ عليه .

90. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Uhud Savaşı'nda bir adam Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Eğer öldürülürsem, nerede olurum? diye sordu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- "Cennet'te" cevabını verdi.

Bunun üzerine adam, (yemekte olduğu) elindeki hurmaları fırlatıp attı; harbe daldı ve şehid düşünceye kadar savaştı. Buhârî, Meğâzî 17; Müslim, İmâre 143. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 31

Açıklamalar

Hayra koşmakta Hz. Peygamber'in nasıl sür'at gösterdiğini önceki hadiste görmüştük. Burada ise, Resûl-i Ekrem'in terbiyesiyle yetişme bahtiyarlığına eren sahâbîlerden konuya ait canlı ve çarpıcı bir örneği görmekteyiz. Uhud Savaşı devam ederken, hurma yiyerek Hz. Peygamber'e gelip, harbte öldürüldüğü takdirde âhirette cennette mi, cehennemde mi olacağını soran sahâbî, "cennette" olacağı müjdesini alır-almaz, cihada ve cennet mutluluğuna, elindeki hurmaları bitirmeden hemen koşmuş, derhal harbe tutuşmuş ve şehid oluncaya kadar dövüşmüştür. İşte bu tereddütsüzlük, iyiliği ve hayrı anında yerine getirme gayreti sahâbe-i kirâmın alâmet-i fârikası olmuştur. Onlar bu halleriyle bütün müslüman nesillere örnek olmuşlardır.

Hadis kitaplarımız benzeri bir olayın Bedir Savaşı'nda da yaşandığını haber vermektedir.

Zamanlama her konuda önemlidir. İyiliklere koşmakta en uygun zamanın, ele geçen "ilk fırsat" olduğu kesindir. Sahâbe-i kirâm işte bu

uygulamanın kahramanlarıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şehidler cennettedir.
2. Hayra koşmakta acele etmek esastır.
3. Ashâb-ı kirâm hayra koşmakta tereddüt göstermezlerdi.
4. Bilmediğini sormak ve öğrenmek güzel bir davranıştır.

91- **الرابع**: عن أبي هُريرةَ رضي اللَّهُ عنه قال: جاءَ رجلٌ إلى النبيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فقال: يا رسولَ اللَّهِ، أيُّ الصَّدقةِ أعْظمُ أجْراً ؟ قال: «أنْ تَصَدَّقَ وأنْت صحيحٌ شَحيحٌ تَخْشى الْفقرَ، وتأْمُلُ الْغنى، ولا تُمْهِلْ حتَّى إذا بلَغتِ الْحلْقُومَ. قُلت: لفُلانٍ كذا ولفلانٍ كَذَا، وقَدْ كان لفُلان » متفقٌ عليه .

« الْحلْقُوم » : مجرى النَّفسِ . و « الْمريءُ » : مجرى الطَّعامِ والشَّرابِ .

91. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir adam geldi ve şöyle dedi:

- Ey Allah'ın elçisi! Hangi sadakanın sevabı daha büyüktür?

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurdu:

- "Güçlü-kuvvetliyken, sıhhatin yerindeyken, cimriliğin üzerinde, fakir düşmekten endişe etmekteyken, daha büyük zengin olmayı düşlerken verdiğin sadakanın sevabı daha büyüktür. (Bu işi) can boğaza gelip de "falana şu kadar", "filana bu kadar" demeye bırakma. Zaten o mal vârislerden şunun veya bunun olmuştur." Buhârî, Zekât 11, Vasâyâ 17; Müslim, Zekât 92

Açıklamalar

Sevaptan başka herhangi bir karşılık beklemeden sırf iyilik niyetiyle yapılan hayır çeşitlerinin dinimizdeki ortak adı **sadaka**dır. Sadaka denilince ilk anda aklımıza, çarşıda-pazarda dilenenlere verilen küçük maddî yardımlar gelir. Bunlar sadakanın yaygın fakat çok özel bir çeşididir. Aslında Allah rızâsı için yapılan her şey sadakadır. Güler yüz, tatlı sözden tutunuz da aile mutluluğuna katkıda bulunmak düşünce ve niyetiyle erkeğin sofrada hanımının ağzına uzatacağı bir kaşık çorbaya varıncaya kadar her şey sadakadır. Ancak hadîs-i şerîfteki sadakadan maksat, maddî iyiliktir.

Birtakım beşerî duygu ve düşünceler, sosyal ve iktisadî beklentiler, endişeler ve umutlar insanın iyilik yapmasını etkiler. Peygamber Efendimiz, işte bütün bu duyguların canlı ve diri olduğu sırada yapılan iyiliğin "en üstün sadaka" olduğunu belirtmektedir. İyilik yapmayı hayatın son demlerine bırakmanın doğru olmadığına dikkat çekmektedir. İyilikte acele davranmanın gereğine ve isabetine işaret etmektedir.

Şartlar zorlaştıkça duygular aleyhte yoğunlaştıkça yapılacak iş ve iyilik daha da kıymet kazanır. Hadisimiz en üstün sadakayı bu çerçevede tarif etmiştir. O halde hayırda ve hayırlı işlerde acele davranmak demek, bir anlamda bu tür amelleri en son âna tehir etmemek demektir. Ölümünden sonra hayır yapılmasını vasiyet etmek, hukukî bir müessese olarak bazı ihmallerin telâfisine imkân verse bile, "üstün" nitelikli bir iş yapmış olma anlamına gelmez. "Üstün" nitelikli ameller, bizzat yükümlüsü tarafından yerine getirilenlerdir. Başkalarının takdir ve merhametine havale edilenler değil... Bu yüzden kim ne iyilik yapacaksa, tam bir niyet ve irade ile yapmalıdır. **"Ne verirsen elinle o gider seninle"** sözü bu açıdan oldukça yerindedir. Geridekilerin geçmişleri adına yapacakları iyilikler, kendi iyilikleridir, geçmiştekilerin iyiliği değildir. O halde adımıza başkalarının yapacağı iyiliklere bel bağlamak yerine, bizzat kendimiz için nasıl bir iyiliği lâyık görüyorsak onu kendimiz yapmalıyız.

Sadaka ve iyiliklerin önündeki en büyük engel, "fakir düşme endişesidir." Onu da insana telkin eden şeytandır [bk. Bakara sûresi (2), 268].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayatta, sıhhat ve âfiyette iken verilen sadaka, yapılan iyilik; hastalıkta ve hele hele ölüm döşeğinde yapılacak iyilikten üstündür.

2. Hayır işlerinde acele etmeli, işi yarınlara bırakmamalıdır.

3. Halkımızın ifadesiyle “elin ermediği, gözün görmediği” bir zamanda iyilik yapmaya kalkmak, isâbetli bir hareket değildir.

92- **الخامس**: عن أنس رضي اللَّه عنه، أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَخذَ سيْفاً يوم أُحدٍ فقَالَ: « مَنْ يأْخُذُ منِّي هَذا ؟ فبسطُوا أَيدِيهُم ، كُلُّ إِنْسانٍ منهمْ يقُول : أَنا أَنا . قَالَ: «فمنْ يأَخُذُهُ بِحقِه ؟ فَأَحْجمِ الْقومُ ، فقال أَبُو دجانةَ رضي اللَّه عنه : أَنا آخُذه بحقِّهِ ، فأَخَذهُ ففَلق بِهِ هَام الْمُشْرِكينَ». رواه مسلم .

اسم أبي دجانة : سماكُ بْنُ خرسة . قولُهُ : «أَحجم الْقوم» : أي توقَّفُوا . و «فَلق بِهِ» : أي شَق «هام الْمشرِكين» : أيْ رؤوسهُمْ .

92. Enes *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Uhud Savaşı’nda eline bir kılıç alıp:

- “Bunu benden kim almak ister?” diye sordu.

Mücahidlerin her biri ellerini uzatıp:

- “Ben, ben” diye cevap verdiler.

Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* bu defa:

- “Hakkını vermek şartıyla onu kim alır?” buyurdu.

Bunun üzerine hemen herkes duraladı; fakat Ebû Dücâne *radıyallahu anh*:

- Hakkını vermek şartıyla ben alıyorum! dedi, aldı ve onunla müşriklerin kellelerini ikiye ayırdı.

Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 128

Açıklamalar

Mücâhidler, “hakkını vermek şartıyla” ifadesinden Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in “Zafer kazanılıncaya veya şehid oluncaya kadar savaşmak üzere onu benden kim alır?” demek istediğini anlamışlar ve kılıcın hakkını gereği gibi ödeyememek endişesiyle bir an duraklamışlardır. Ebû Dücâne hazretleri ise, hiç tereddüt etmeden kılıcı almak istemiş ve almıştır.

Sahâbîler zaten cihad meydanında idiler. Bu kılıcı alanın daha fazla fedâkârlık yapması gerektiği ortadaydı. İşte Ebû Dücâne bu fedakârlığı üstlendi. Kılıcı aldığı gibi gözünü kırpmadan savaşa daldı ve müşrik kellelerini ortadan ikiye bölü bölüverdi.

Bu, Ebû Dücâne’nin zafer veya şehitlik konusuna gösterdiği şevk ve iştiyâkın delili, bu iki hayırdan birine kavuşmak için nasıl acele ettiğinin belgesidir.

İbni Seyyidinnâs *es-Sîre* adlı eserinde Hz. Zübeyr’in şöyle dediğini nakletmektedir:

“Resûlullah’dan kılıcı istediğimde, bana vermeyip de Ebû Dücâne’ye verince, bunu içime sindiremedim ve kendi kendime, Allah’a yemin olsun ki, Ebû Dücâne’nin ne yapacağını gözetleyeceğim, dedim ve onu takip ettim. Ebû Dücâne kırmızı bir bez aldı ve onu başına bağladı. Medineli müslümanlar “Ebû Dücâne ölüm bandıyla harb meydanına çıktı” dediler. Ebû Dücâne rastladığı müşriği yakalayıp öldürdü.

Ebû Dücâne hazretleri, künyesiyle meşhur olmuş sahâbîlerdendir. Adı Simâk İbni Hareşe’dir. Uhud Savaşı’nda Mus’ab İbni Umeyr *radıyallahu anh* ile birlikte Resûlullah’ı korumuş ve bir çok yara almıştır. Ebû Dücâne Yemâme harbinde şehid düşmüştür. Allah ondan razı olsun...

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayra koşmakta Ebû Dücâne gibi ölümü bile göze almak gerekir.
2. Ebû Dücâne kahraman ve fedâî sahâbîlerdendi.
3. Hz. Peygamber ashâbını daha fazla fedakârlığa ve düşmana karşı durmaya teşvik ederdi.

93- **السَّادس:** عن الزَّبيْرِ بن عديٍّ قال: أتَيْنَا أنس بن مالكٍ رضي اللَّه عنه فشَكوْنَا إليهِ ما نلْقى من الْحَجَّاجِ. فقال: «اصْبِروا فإنه لا يأْتي زمانٌ إلاَّ والَّذي بعْده شَرٌّ منه حتَّى تلقَوا ربَّكُمْ » سمعتُه منْ نبيِّكُمْ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه البخاري .

93. Zübeyr İbni Adî şöyle dedi:

Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'e gittik ve Haccâc'ın zulmünden şikâyet ettik. Enes şöyle dedi:

- "Rabbinize kavuşana kadar sabredin; zira her gelen gün, geçmiş günden daha kötü olacaktır. Ben bunu Peygamberimiz'den duydum." Buhârî, Fiten 6

Zübeyr İbni Adî

Rey kadısı olan Zübeyr el-Hemedâni, el-Yânî nisbesiyle bilinir. Güvenilir bir muhaddis ve fakih bir tâbiîdir. Kendisinin Enes İbni Mâlik'ten rivayetleri vardır. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Hicri 131 yılında vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Haccâc-ı zâlim, Emevî halifesi Abdülmelik İbni Mervân'ın Hicaz ve Irak valisiydi. Hicaz'da halifeliğini ilân etmiş olan Abdullah İbni Zübeyr *radıyallahu anh*'ı şehid ederek Mekke ve Medine'yi kana buladı. Böylece Abdülmelik'in gözüne girdi ve kendisine Hicaz valiliği yanında Irak valiliği de verildi. Aynı zulmü Irak'ta da gerçekleştiren Haccâc, tepki almaya başladı. Kufe'li Zübeyr İbni Adî, taraftarlarıyla birlikte Basra'da ikamet etmekte olan büyük sahâbî Enes İbni Mâlik'e gitmiş ve çektiklerinden şikâyet etmişti. Öyle görülüyor ki bu şikâyetin altında bir başkaldırma niyeti yatmaktaydı. Enes İbni Mâlik hazretlerinin de herhangi bir siyasî gücü ve idarî görevi yoktu. Muhtemel bir karşı harekât için fikrini yoklamak anlamında bir şikâyet, bir yakınma karşısında olduğunu, böyle bir teşebbüste daha büyük bir fitne kapısının açılacağını hissedince

şikâyetçilere hadisimizdeki tavsiyeyi hatırlatmıştır. Belki de böylece yeni bir fitnenin önünü almıştır.

“Gelen günün, geçen günü aratacak kadar kötü olacağı” tesbiti genel bir değerlendirmedir. Genelde bu böyle olacaktır, demektir. Yoksa geçmişten çok daha iyi günler, zamanlar ve idareler olmuştur, olacaktır da. Haccâc’dan kısa süre sonra yaşanan Ömer İbni Abdülaziz zamanı gibi dönemler için Hasan-ı Basrî hazretleri “halkın nefes alma zamanı” der. Hadiste genel gidişin daha iyiye değil, daha kötüye olduğu hatırlatılmaktadır. Çağımızda yaşanan teknolojik gelişme, bir yandan da kitle imha silahlarıyla insanlık için tehlikeyi arttırmaktadır. Daha kısa zamanda daha çok insanı imha etmek hedefine yönelik teknoloji, dünyanın kötüye gittiğinin belgesidir.

Hz. Enes’in şikâyetçilere, Hz. Peygamber’den duyduğunu vurgulayarak bu genel gerçeğe dikkat çekmesi ve sabır tavsiye etmesi, aslında sıkıntısız gün olmayacağını belirtmekte, binaenaleyh iyi ve hayırlı işler yapmaya her hâl-ü kârda devam etmenin daha isabetli ve müslümanca bir hareket olduğunu göstermektedir. Zaman daha kötüleşmeden yapılacak iyilik ve hayırlar yapılmalıdır. Zira müslüman, müsbet adamdır; hayır ve hizmet adamıdır.

“Ümmetim yağmura benzer, önü mü sonu mu hayırlıdır, bilinmez” (Tirmizî, Edeb 81) hadisi ile bu hadis arasında çelişki yoktur. Zira hadisimiz bütün zamanı içine alan genel bir değerlendirmeyi, Tirmizî’nin rivayet ettiği hadis ise, değişik zamanlarda yaşayacak olan müslüman fertler noktasından bir değerlendirmeyi ifade etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sıkıntılara göğüs gerip sabretmek, iyi işleri yapmaya gayret etmek gerekir.

2. Gelecek, şimdiki zamandan daha çetin olacaktır.

3. Kıyamete yaklaştıkça fesat yaygınlaşacaktır. Bu sebeple her devirde hizmete koşmaktan başka çıkar yol yoktur.

94- **السَّابع**: عن أبي هريرة رضي اللّٰه عنه أن رسول اللّٰه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « بادروا بالأعْمال سبعاً،

هل تَنتَظِرونَ إلاّ فقراَ مُنسياَ، أَوْ غنيٌ مُطّغياَ، أَوْ مرضاَ مُفسداً، أَو هرِماً مُفْنداً أَو موتاً مُجهِزاً أَوِ الدَّجَّال فشرُّ غَائب يُنتَظر، أَوِ السَّاعة فالسَّاعةُ أَدْهى وأَمر،» رواه الترمذي وقال: حديثٌ حسن .

94. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yedi (engelleyici) şey(gelme)den önce iyi işler yapmakta acele ediniz. Yoksa gerçekten siz, unutturan fakirlik, azdıran zenginlik, (her şeyi) bozup perişan eden hastalık, saçma-sapan konuşturan ihtiyarlık, ansızın geliveren ölüm, gelmesi beklenen şeylerin en şerlisi Deccâl, belâsı en müthiş ve en acı olan kıyametten başka bir şey mi beklediğinizi sanıyorsunuz?"

Tirmizî, Zühd 3

Açıklamalar

Fertler ve toplumlar için hayat, bir düz çizgiden ibaret değildir. Zikzakları, pürüzleri, yazı-kışı, hastalığı-sağlığı, gençliği-ihtiyarlığı vardır. Pek karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu sebeple fırsat elde iken yapılabilecek faydalı işleri ertelemek, akıllıca bir davranış değildir. Zira hadîs-i şerîfte sayılan yedi engelleyiciden birine veya birkaçına birden takılmak kaçınılmazdır. O halde bunca engelleyici hayat sahnesinde ilk fırsatta iyi işler yapmaya çalışmak bilinçli bir uyanıklık ve akıllılıktır.

Hayat gerçekleri göz önüne alınınca, 579 numarada tekrar gelecek olan hadisimizin ne kadar gerçekçi olduğu anlaşılacaktır. Hadiste sayılan yedi engelleyicinin özellikleri pek dikkat çekicidir:

Bir çok şey gibi haram-helâl sınırlarını da **unutturan fakirlik.**
Sınır tanımaz bir **azgınlığa sürükleyen zenginlik.**
Hayatın, normal akışını bozan ve **duyguları alt üst eden hastalık.**
İleri-geri, **saçma-sapan konuşturan ihtiyarlık.**
Ansızın gelen ölüm.
En şerli ve tehlikeli kıyâmet alâmeti olan **Deccâl.**

Sıkıntısı ve acısı dayanılmaz kıyamet.

Bütün bunlar üzerinde yeterince düşününce, insanın kötülük yapmak şöyle dursun; iyiliklere, hayırlara koşması pek tabiî değil midir? Hayra koşmakta, bu tür ihtimalleri daima hesap etmek gerekir. İstesen de bir şey yapamayacağın günler gelmeden, iş işten geçmeden önce, birşeyler yapmak lâzımdır.

"İnsanların çoğu iki nimetin kıymetini takdirde yanılmışlardır: Sıhhat ve boş vakit" (bk. 98. hadis).

"Yarıncılar helâk olmuştur" (bk. 146. ve 1739. hadis).

Bu beyanlar, müslümanların nasıl bir gayret ve canlılık içinde olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ne yazık ki "sonra yaparım; daha yaşım ne, başım ne!" diye diye hep kendimizi aldatmaktayız. İyilikleri, hayırları hep ertelemekte nefsimizin isteklerini saniye sektirmeden işlemekteyiz. Zararımız kendimize, toplumumuza, müslümanlara ve bütün insanlaradır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in iyilikleri geciktirmeden sür'atle işlemek konusundaki böylesine ciddi uyarılarda bulunması, ümmetin bu mevzudaki kusurunun ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. İslâm ülkelerinin ve müslümanların günümüz dünyasındaki durumları, Peygamber Efendimiz'in ne kadar haklı olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Birtakım engeller çıkmadan önce iyi işler yapmaya gayret etmek lâzımdır.
2. İnsanı hayır yapmaktan alıkoyan engellerin başında fakirlik, zenginlik, hastalık ve ihtiyarlık gelmektedir.
3. Deccâl'ın ortaya çıkışı, kıyamet alâmetlerindendir.
4. Kıyametteki elem ve acı, dünyadakilerden çok çok şiddetlidir.
5. Faydalı işlere karşı tembel davranmamak ve sonunda da pişman olmamak için, "hayra koşma"yı bir alışkanlık haline getirmek lâzımdır. Bu hem fertlerin hem de ümmetin kalkınma ve kurtulma çaresidir.

95- **الثامن**: عنه أن رسولَ اللّٰه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال يوم خيْبر: «لأعطِينَّ هذِهِ الراية رجُلا يُحبُّ اللّٰه

ورسُوله، يفتَح اللّه عَلَى يديهِ» قال عمر رضي اللّهُ عنه: ما أَحببْت الإِمارة إلاَّ يومئذٍ فتساورْتُ لهَا رجَاءَ أَنْ أُدْعى لهَا، فدعا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عليَ بن أبي طالبٍ، رضي اللَّه عنه، فأَعْطَاه إِيَّاها، وقالَ: «امش ولا تلْتَفتْ حتَّى يَفتح اللَّه عليكَ» فَسار عليٌّ شيئاً، ثُمَّ وقف ولم يلْتفتْ، فصرخ: يا رسول اللَّه، على ماذَا أُقاتل النَّاس؟ قال: «قاتلْهُمْ حتَّى يشْهدوا أَنْ لا إله إلاَّ اللَّه، وأَنَّ مُحمَّداً رسول اللَّهِ، فَإِذا فعلوا ذلك فقدْ منعوا منْك دماءَهُمْ وأَموالهُمْ إلاَّ بحَقِّها، وحِسابُهُمْ على اللَّهِ» رواه مسلم «فَتَساورْت» هو بالسِّين المهملة: أَيْ وثبت مُتطلِّعاً.

95. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Hayber Savaşı'nda şöyle buyurdu:

"Bu sancağı, Allah'ı ve Resûlünü seven, Allah'ın fethi kendisine nasip edeceği bir yiğide vereceğim."

Ömer radıyallahu anh demiştir ki, "Emirliği o günkü kadar hiçbir zaman arzu etmedim. Beni çağırır ümidiyle Resûlullah'a kendimi göstermeye çalıştım durdum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ali İbni Ebû Tâlib'i çağırdı, sancağı ona teslim etti ve şöyle buyurdu:

- "Yürü, Allah fethi müyesser kılıncaya kadar sağa-sola bakınma!"

Ali derhal hareket etti, sonra durdu ve arkasına dönmeden (gözlerini hedeften ayırmadan) seslendi:

- Ey Allah'ın elçisi, onlarla ne (yapmaları) için savaşayım?

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Onlarla, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehâdet getirmelerine kadar savaş. Bunu

yaptıkları an, -dinin yasaklarını çiğnemedikçe- kanlarını ve mallarını senden korumuş olurlar. Asıl hesapları(nı görmek ise) Allah'a aittir."

Müslim, Fezâilü's-sahâbe 33. Ayrıca bk. Buharî, Fezâilü'l-ashâb 9

Açıklamalar

Hayber'in fethi, zorlu savaşlardan sonra hicrî yedinci yılda gerçekleştirilmiştir. Zira Hayber, o devre göre pek sağlam kalelere sahipti. Medine civarından sürülen yahudilerden bir kısmı da buraya gelip yerleşmişlerdi. Bu haliyle Hayber müslümanlar için büyük bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için Hayber üzerine yürünmüştü. Hudeybiye Antlaşması'ndan yaklaşık bir ay sonra gerçekleştirilen Hayber Savaşı sırasında Kamûs Kalesi şiddetle direnmişti. Fetihten ümit kesilmeye başlandığı bir günün akşamında Hz. Peygamber, hadisimizde yer alan açıklamada bulunmuş ve fethi müjdelemiştir.

Hz. Ömer'in emirliği o gün çok arzu ettiğini belirtmesi, hem fetih şerefine ermek istemesi hem de sancağı alacak kişinin *"Allah ve Resûlü'nü sevdiği"*, bir başka rivayete göre de, *"Allah ve Resûlü'nün de kendisini sevdiği"* bildirilmiş olmasındandır. Böyle bir mazhariyete ulaşmayı kim istemez ki?..

Konuya ait rivayetlerden öğrendiğimize göre, Hz. Ali'nin o günlerde gözleri ağrıyormuş. Hz. Peygamber, kendisini çağırmış, tedâvî etmiş, sancağı teslim etmiş ve hadisimizdeki emri vermiştir. Hz. Ali, emre uygun olarak derhal yola çıkmış, *"sağa-sola bakınma"* tâlimatını da zâhirî mânâda anlamış, dönüp sorması gereken soruyu bile talimata aykırı davranmamak için yönünü değiştirmeden ve gözünü hedeften ayırmadan, yüksek sesle sormuştur. Hz. Ali'nin, fethi gerçekleştirmek maksadıyla ne kadar sür'atli ve dikkatli davrandığını gösterdiği için hadis burada zikredilmiş olmaktadır.

Bu demektir ki, hayra koşmak, uluslararası ilişkilerde de aynen geçerlidir. Yani müslüman her yerde, her seviyede, her meşrû görevde tereddüt göstermeden, görevini sür'atle yapar.

İslâmda savaş, **kelime-i şehâdet** getirilinceye kadardır. Müslüman olanlar, can ve mallarını güvence altına almış olurlar. Müslüman olmayan fakat cizye vermeyi kabul edenler de aynı sonuca ulaşırlar. Müslüman

olduktan sonra, İslâm esaslarına göre sorumlu tutulmaları gerekli bir suçları varsa ve bu sebeple can ve mal emniyetlerini ortadan kaldırmışlarsa, bunun hesabını vereceklerdir. Başkalarından gizledikleri hesaplarını ise, zaten Allah Teâlâ görecek, dilerse hesaba çekecek, dilerse affedecektir. Zira kalplerdekini bilen sadece Allah Teâlâ'dır.

Hadis 177 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm hayra koşmakta tereddüt etmezlerdi. Hz. Ali'nin davranışı bunun örneklerindendir.

2. Hz. Ali'nin Allah ve Resûlü'nü sevdiği, Allah ve Resûlü'nün de Hz. Ali'yi sevdiği Hz. Peygamber tarafından bildirilmiştir.

3. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bazan olacakları önceden bildirirdi. Hayberin Fethi'ne dair müjdesi bunun örneklerindendir.

4. Harbte düşman, önce müslüman olmaya davet edilir. Özellikle İslâm'dan haberi olmayan düşmana bu davet mutlaka yapılır.

5. Müslüman olmak için **kelime-i şehâdet**i söylemek yeterlidir. Dilsizlerin inandıklarını işaretle belirtmeleri kâfidir.

6. Hayırlı işlerde sür'at göstermek tavsiye edilmiştir.

7. Allah Teâlâ hiç bir şeyi yapmaya mecbur değildir.

11- بابُ المجاهدة

MÜCÂHEDE

Âyetler

قال اللَّه تعالى : وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

1. "Uğrumuzda mücâhede edenleri yollarımıza iletiriz. Gerçekten Allah iyilik edenlerle beraberdir." Ankebut sûresi (29), 69

Nefse, şeytana, kötü duygulara ve din düşmanlarına bütün güçleriyle direnenleri, Allah Teâlâ rızâsına ve cennetine ulaştıracak yollara yöneltecektir. Önemli olan, Allah'a kulluk uğrunda var gücüyle mücâdele

etmektir. Âyet, iyi bir kul olmak için sarfedilecek gayretlerin, aslâ sonuçsuz kalmayacağı, mutlaka hedefe götürücü çıkış yolları bulunacağı müjdesini vermekte; mü'minleri, mücâhedenin her türlüsünü bu güven içinde gerçekleştirmeye çağırmaktadır. Hem de Allah Teâlâ'nın yardımının iyi davrananlarla beraber olduğu gerçeğini hatırlatarak...

Mücâhedenin cihaddan daha genel olduğu, cihaddan önce de sonra da yürütülmesi gerekli kulluk gayretlerini içine aldığı dikkatten kaçırılmamalıdır. Bildikleriyle amel etmenin de mücâhede olduğunu ileri süren ulemâ, herhalde bu genelliği ifâde etmek istemiş olmalıdırlar. Âyeti, "Bize itaat uğrunda gayret gösterenleri sevabımızın yollarına kılavuzlarız" şeklinde yorumlayan Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anh* de **mücâhedenin Allah'a kulluğu esas alan bir kavram** olduğunu dile getirmiş olmaktadır.

وقال تعالى : { وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ }.

2. "Ölüm sana erişinceye kadar Rabbine kulluk et!" Hicr sûresi (15), 99

Bu âyetle **mücâhedenin sürekliliği** ortaya konulmuştur. Mücâhede ölüme kadar süren bir kulluk bilinci ve uygulamasıdır. O halde müslüman, yaşadığı sürece kulluğa devam etmek suretiyle mücâhede içinde olacaktır. Bunun yolu ise, ilk vahiyler arasında yer alan şu âyetle gösterilmiştir:

وقال تعالى : { وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا } أي انقطع إليه.

3. "Rabbinin adını an, bütün varlığınla yalnız O'na yönel!" Müzzemmil sûresi (73), 8

Bu zikir ve teveccüh, şu kesin gerçekten destek almalıdır:

وقال تعالى : { فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ }.

4. "Zerre kadar hayır işleyen, onun karşılığını (mutlaka) görür." Zelzele sûresi (99), 7

Maddî mânevî her iyiliğin ve hayrın, en küçük birimine kadar karşılıksız kalmayacağı açık bir gerçektir. Bu gerçek müslümanı, vereceği mücâhedede

güçlü kılacak ve birtakım fedakârlıklara sevkedecektir. Sürekli olması arzu edilen mücâhedeye, böylesine bir garanti, doğrusu pek uygun düşmüştür.

İşlenen hayrın sadece karşılığı mı görülecektir? Mükâfat olarak bir fazlalık, bir lutuf olmayacak mı? Mücâhedede teşvik etkisi yapacak bu gerçeği de Rabbimiz ayrıca şu âyette haber vermektedir:

وقال تعالى: { وَمَاتُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا }.

5. **“Hayır olarak kendiniz için önceden ne gönderirseniz, onu Allah katında daha hayırlı ve mükâfatı daha büyük olarak bulursunuz.”** Müzzemmil sûresi (73), 20

Bir kimse ölünce, insanlar onun geriye ne bıraktığını, melekler ise önceden hangi hayırları gönderdiğini merak ederler. İnsanın hayatında ve sağlığında yaptığı hayırların en küçük biriminin bile karşılığının görüleceği garanti edilmiş ve hatta daha büyük mükâfatla karşılanacağı müjdesi verilmiştir. Bunlar, şüphe edilemez gerçeklerdir.

وقال تعالى : { وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ } والآيات في الباب كثيرة معلومة.

6. **“Hayır olarak ne yaparsanız Allah onu bilir.”** Bakara sûresi (2), 273

Mücâhede kavramı içinde yer alacak her çeşit kulluk girişimleri ilm-i ilâhî dâhilinde olunca, zâyî’ olma, karşılık görmeme ihtimalleri ortadan kalkmaktadır. Bu durum mücâhedeyi güçlendirmektedir. Binaenaleyh mücâhede konusunda gösterilecek ihmal ve tenbelliğin haklı herhangi bir gerekçesi kalmamaktadır.

Hadisler

96- فالأَول: عن أبي هريرة رضي اللَّه عنه. قال قال رسول اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «إِنَّ اللَّه تعالى قال: منْ عادى لي وليًّاً. فقدْ آذنتهُ بالْحرْب. وما تقرَّبَ إِلَيَ عبْدِي بِشْيءٍ أَحبَّ إِلَيَ مِمَّا افْتَرَضْت عليْهِ: وما يَزالُ عبدي يتقرَّبُ إلى بالنَّوافِل حَتَّى أُحِبَّه، فَإذا أَحبَبْتُه كُنْتُ

سمعهُ الّذي يسْمعُ به، وبَصره الذي يُبصِرُ بِهِ، ويدَهُ التي يَبْطِش بِهَا، ورِجلَهُ التي يمْشِي بها، وَإِنْ سألنِي أَعْطيْتَه، ولَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لأعِيذَّنه» رواه البخاري.

«آذنتُهُ» أَعلَمْتُه بِأَنِّي محارب لَهُ «استعاذنِي» رُوى بالنون وبالباءِ.

96. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur” dedi:

“**Her kim** (ihlâs ile bana kulluk eden) **bir dostuma düşmanlık ederse, ben de ona karşı harb ilân ederim. Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden, bence daha sevimli herhangi bir şeyle bana yakınlık kazanamaz. Kulum bana** (farzlara ilâveten işlediği) **nâfile ibadetlerle durmadan yaklaşır, nihayet ben onu severim. Kulumu sevince de (âdetâ) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden her ne isterse, onu mutlaka veririm; bana sığınırsa, onu korurum**.” Buhârî, Rikak 38

Açıklamalar

Bütün varlığıyla Allah’a yönelmiş, Allah saygısına ters düşen bir yaşayışa meyletmemiş, Allah’ı dost edinmiş kişilere **“velî”** denir. Velî, sâlih kişi demektir. Sürekli Allah ile olduğunun şuuruyla hareket ve amel eden insan demektir. Böyle bir kişiye bu iyi hâlinden, ibadet ehli oluşundan, iyi müslümanlığından dolayı düşmanlık etmek, onun, inanıp gereğince yaşadığı esaslara ve onları koyan Allah’a düşmanlık etmek demektir. Allah Teâlâ, kendi dostlarına düşmanlık edenlere harb ilân edeceğini bildirmektedir. Binâenaleyh mücâhedeyi hayat tarzı olarak benimsemiş insanlara bu hallerinden dolayı düşmanlık etmek, Allah Teâlâ’nın düşmanlığını karşısında bulmaktır. Böyle bir durumda kimin muvaffak olacağı bellidir.

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de sadece faiz yiyenlere harb ilân edeceğini bildirmiştir [Bakara sûresi (2), 279]. Bu hadîs-i kudsîde de dostlarından herhangi birine düşmanlık edenlere karşı harb açacağını duyurmaktadır. Bu, her iki

fiilin son derece büyük bir günah olduğunu göstermektedir. Faiz yemekle, Allah dostlarına düşman olmak dışında, işleyene Allah Teâlâ'nın harb ilân ettiği başkaca bir günah yoktur. O halde her iki konuda da çok dikkatli olmak gerekmektedir. Zira Allah ile harbe kalkışanın asla iflâh olmayacağı bellidir.

Allah'a yakın olmanın Allah katında en makbul yolu, Allah'ın emrettiği farzları yerine getirmektir. Kul, işleyegeldiği farzlara ilâve olarak yapacağı nâfilelerle Allah'a yakınlıkta mesâfe alabilir. Ancak farzları ihmal edip nâfilelerle meşgul olmak, insanı kesinlikle böyle mutlu bir sonuca götürmez.

Önce farzları sonra da nâfileleri işlemeye devam eden müslüman, sürekli mücâhede içinde olan insan demektir. Bu ısrar ve devamlılık neticede, Allah Teâlâ'nın rızâ ve sevgisini kazandırır. Allah Teâlâ bir kulunu sevince de artık o kul, en büyük ve yegâne desteği elde eder. Onun her işi düzgün olur. Tüm organları, görevlerini isâbetle yerine getirir. Allah'ın yardımı ve hidâyeti her işinde görülür. İstekleri yerine getirilir. Korunmayı dilerse, tehlikenin boyutu ne olursa olsun, Allah Teâlâ onu korur. Çünkü seven, sevdiğini yardımsız bırakmaz.

387 numarada tekrar gelecek olan hadîsimizdeki *"Onun işiten kulağı, gören gözü... olurum"* beyânları, Allah Teâlâ'nın, o kulunun vücuduna gireceği anlamına asla gelmez. Bu, ilâhî yardımın o kulun bütün hayatında tecelli edeceği anlamında güzel, güçlü ve tatlı bir mecâzî anlatımdır.

Tekrar edelim ki, mücâhedenin sonucu, Allah'ın sevgisini kazanmaktır. Bu ise, büyük mutluluktur. Ancak bütün bunlar, hiçbir Allah dostunun mâsum olduğu, yani günah işlemeyeceği, yanılmayacağı anlamına gelmez. Zira kul, kusursuz olmaz. Bazı câhil ve gafillerin bu yöndeki iddialarının hiçbir kıymeti yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mücâhede, tâat ve ibadetle yürütülür. Bunu başaran, Allah Teâlâ hazretlerinin dostluğunu kazanır.

2. Allah dostlarına, verdikleri mücâhededen dolayı düşman olmak, Allah ile harbe girmek mânasında bir cür'etkârlıktır.

3. Hukukî konularda mahkemeye müracaat etmek, veliye düşmanlık sayılmaz.

4. Farzları yapmak suretiyle müslüman Allah Teâlâ’ya yakınlık sağlar.

5. Farzlara ilâveten yapılacak nâfileler, Allah katındaki yakınlığın artmasına vesiledir.

6. Allah Teâlâ, râzı olduğu kuluna her işinde yardım eder.

7. Allah dostlarının duası makbûldür.

97- **الثاني**: عن أَنس رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فيمَا يرْويهِ عنْ ربهِ عزَّ وجَلَّ قال: «إِذَا تقربِ الْعبْدُ إِليَّ شِبْراً تَقرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِراعاً، وإِذَا تقرَّب إِلَيَّ ذراعاً تقرَّبْتُ منه باعاً، وإِذا أَتانِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هرْوَلَة» رواه البخاري.

97. Enes *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Rabbinden rivâyet ettiği bir hadîs-i kudsîde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“**Kul(um) bana bir karış yaklaştığı zaman, ben ona bir arşın yaklaşırım; o bana bir arşın yaklaşınca ben ona bir kulaç yaklaşırım; o bana yürüyerek geldiği zaman, ben ona koşarak varırım**.” Buhârî, Tevhîd 50. Ayrıca bk. Müslim, Zikir 2, 3, 20-22, Tevbe 1; Tirmizî, Daavât 131; İbni Mâce, Edeb 58

Açıklamalar

Önceki hadîs-i şerîfde kulun Allah Teâlâ’ya ne ile nasıl yaklaşabileceği ve karşılığında ne tür bir yakınlık göreceği açıklanmıştı. Burada ise mesâfe ölçülerinin insan zihnine kazandırdığı berraklık içinde bu yakınlığın nasıl gerçekleşeceği anlatılmaktadır. Yakınlaşma tek taraflı ve yapılan işe aynıyla karşılık verme esasına göre de değildir. Allah Teâlâ kuluna, kulunun kendisine gösterdiği yakınlıktan çok daha fazlasıyla mukâbele etmektedir. Bunu da maddî ölçülerle, karışa arşınla, arşına kulaçla; yürümeye koşmakla karşılık verdiği şeklinde açıklamaktadır. Bütün bu ifadeler, Allah Teâlâ hakkında mecâzî olarak kullanılmıştır. Bunların gerçek anlamları O’nun hakkında asla düşünülemez.

Bu beyânları iyice düşünecek olursak, onların ne kadar heyecan verici bir iltifat ifade ettiklerini hissederiz. Önemli olan alınan mesafe değil, samimiyetle Allah’a yönelmektir. Zira kulun aldığı yoldan çok, onun karşılığında kendisine yöneltilen ilâhî iltifat önemlidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kulun az ameline Allah Teâlâ çok sevap verir.

2. Bu uygulama Allah Teâlâ’nın kereminin ne kadar büyük olduğunu gösterir.

3. Mücâhede, kula bu büyük lutufdan yararlanma fırsatı kazandırr.

98- **الثالث**: عن ابن عباسٍ رضيِ اللّٰه عنه قال: قال رسول اللّٰه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «نِعْمتانِ مغبونٌ فيهما كثير من الناس: الصحة والفراغ» رواه مسلم.

98. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta aldanmıştır: Sıhhat ve boş vakit.” Buhârî, Rikak 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 1; İbni Mâce, Zühd 15

Açıklamalar

İbadet, tâat, iyilik ve hayır yapmak için, diğer bir ifadeyle mücâhede için sıhhat ve vaktin önemi ortadadır. Ne var ki insanoğlunun devam edip gideceğini sandığı, fakat günün birinde, ansızın uçup gittiğini görerek aldandığını anladığı iki büyük nimet de yine sıhhat ve boş vakittir. “Her işin başı sağlık”, “sağlık olsun”, “Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi” sözleri, dilimizde çokça kullandığımız ifâde ve atasözleridir ve bunlar sıhhatin önemini yeterince anlatmaktadır. Önemli olan sıhhatin kıymetini güzel sözlerle değil, ondan gereği gibi yararlanarak takdir etmektir.

Boş vakit, özellikle din ve mesâî açısından giderek daha zor bulunur bir nimet haline gelmektedir. Hele büyük şehirlerin gürültülü, hızlı, çalkantılı ve yorucu günlük yaşantısına mahkum olan insanlar, boş vaktin kıymetini

çok daha iyi takdir etmektedirler. Gündüzü koşuşturma, gecesi televizyon işgali altında geçen çağın insanı, mânevî hayatı için değerlendirebileceği boş vakte, ya da vakitlerini bu mânevî mutluluğu için kullanmaya ne kadar muhtaçtır?..

Sağlık ve boş vakit, mücâhede yolunda değerlendirildiği ölçüde kazanılmış olur. Aksi halde bütünüyle kaybedilmiş demektir. Zira geçen hiçbir saniyenin geri döndürülmesi mümkün değildir. “Vakit kılıçtır”, dikkat edilmezse insanı biçer. Sağlık da değeri elden çıktıktan sonra anlaşılan bir nimettir.

Bu iki nimeti Allah’a yakınlık yolunda kullanmakta dikkatli ve titiz olmak, bunları değerlendirmede başarılı olamayan çoğunluk içinden yakayı sıyırıp mücâhedeyi kazanmak için ilk ve temel şarttır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sıhhat ve boş vakit akıllıca değerlendirilirse, kul için iki dünya mutluluğu demektir.

2. Çoğu kişi vakitlerini faydasız işlerle, sıhhatlerini de zararlı şeylerle heder eder. Bu iki büyük nimetin kıymetini bilemez.

3. İslâmiyet, vaktin ve sıhhatin değerlendirilmesini istemektedir. Çünkü ömür sermayesi bir defa kullanılabilmektedir.

99- الرابع: عن عائشة رضي اللَّه عنها أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَان يقُومُ مِنَ اللَّيْلِ حتَّى تتَفطَرَ قَدمَاهُ، فَقُلْتُ لَهُ، لِمْ تصنعُ هذا يا رسولَ اللَّهِ، وقدْ غفَرَ اللَّه لَكَ مَا تقدَّمَ مِنْ ذَنبِكَ وما تأَخَّرَ؟ قال: «أَفَلاَ أُحِبُّ أَنْ أكُونَ عبْداً شكُوراً؟» متفقٌ عليه. هذا لفظ البخاري، ونحوه في الصحيحين من رواية المُغيرة بن شُعْبَةَ.

99. Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, gece ayakları şişinceye kadar namazı kılardı. Âişe diyor ki, kendisine:

- Niçin böyle yapıyorsun (neden bu kadar meşakkate katlanıyorsun) ey Allah’ın Resûlü? Oysa Allah senin geçmiş ve gelecek hatalarını

bağışlamıştır, dedim.

- “Şükreden bir kul olmayı istemeyeyim mi?” buyurdu.

Buhârî, Tefsîru sûre (48), 2; Müslim, Münâfikîn 81. Ayrıca bk. Buhârî, Teheccüd 6, Rikak 20; Müslim, Münâfikîn 79-80; Tirmizî, Salât 187; Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 17; İbni Mâce, İkâme 200

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz, geçmiş ve gelecek hataları kendisine bağışlanmış bir peygamberdir. Zaten peygamberler kasdî olarak günah işlemezler. Onların hataları ya evlâ olanı terketmekten ya da zelle denilen yanılgıdan ibarettir. Buna rağmen geceleri teheccüd namazı kılmak için gösterdiği iştiyak ve arzu mübârek ayaklarının şişmesine sebep olacak dereceye varırdı. Âişe vâlidemiz onun bu durumunu biraz garipsemiş ve bu tavrının sebebini sormuştur. Efendimiz, sadece bağışlanmak maksadıyla ibadet edilmeyeceğini, şükür için de kulluk gerektiğini açıklamış ve “Allah’ın bana lutfettiği bunca nimete, bağış ve mağfirete şükretmeyeyim mi?” buyurmuştur. Bu açıklamasıyla Sevgili Peygamberimiz:

“Geçmiş ve geleceğin bağışlanmış olması, kulluğu azaltmaya değil, aksine teşekkürü arttırmaya vesile kılınmalıdır” demek istemiştir.

Hz. Ali’ye nisbet edilen bir söz vardır. Demiştir ki:

“Bir grup insan bir şeyler umarak kulluk yapar; bu tüccar kulluğudur. Bir grup insan da korkudan dolayı kulluk yapar; bu da köle kulluğudur. Bir grup insan da vardır ki, şükür olsun diye kulluk yapar; işte bu, tüm duygulardan yakasını kurtarmış seçkin kimselerin kulluğudur.”

Kulun Allah’a şükretmesi, Allah’ın nimet ve ihsanlarını itiraf ederek O’na övgüde bulunmak ve kulluğa devam etmekle olur. Her nimete şükür gerekir. O halde insan, kulluğa devam ile şükrünü ve Allah’a yakınlığını artırır.

Sevgili Peygamberimiz’in bu tutumu ve beyanı, **mücâhedenin bir teşekkür bilinci ve uygulaması** olduğunu göstermektedir.

Burada şuna da işaret edelim ki, Kur’ân-ı Kerîm’de Peygamberimiz’e ve öteki peygamberlere nisbet edilen günah (zenb), “kasıtsız işlenen hata”

anlamındadır. Bazı âlimlere göre bu günah, “terk-i evlâ” yani öncelikle yapılması gerekeni yapmamak anlamındadır.

Hadis 1162 numarada tekrar ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başarılı bir mücâhede için gece ibadetinden yararlanmak lâzımdır.

2. Nimet, şükrün arttırılmasını gerektirir, azaltılmasını değil.

3. Peygamber Efendimiz, kendisine verilen nimet ve ikrâmlara ibadet yaparak şükreder ve “şükreden bir kul olmayı” isterdi.

4. Peygamber Efendimiz’in ayakları şişinceye kadar ibadet etmesi, bir zorlama değil, konunun önemine uygun bir tavırdır.

5. Yalnız başına yapılan ibadetler istenildiği kadar uzun tutulabilir. Toplu ibadetlerde cemaatın durumu gözetilmelidir.

100- **الخامس**: عن عائشة رضي اللّٰه عنها أنها قالت: «كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذَا دَخَلَ الْعشْرُ أحيا اللَّيْلَ، وأيقظ أهْلهُ، وجدَّ وشَدَّ المِئْزَرَ» متفقٌ عليه.

والمراد: الْعشْرُ الأواخِرُ من شهر رمضان: «وَالمِئْزَر»: الإزارُ وهُو كِنايَةٌ عن اعْتِزَال النِّساءِ، وقِيلَ: المُرادُ تشْمِيرهُ للعِبادَةِ. يُقالُ: شَددْتُ لِهذا الأمرِ مِئْزَرِي، أيْ: تشمرتُ وَتَفَرَّغتُ لَهُ.

100. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

“Ramazan ayının son on günü gelince, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleri ibadetle ihyâ eder, ailesini uyandırır, kulluğa soyunup paçaları sıvardı.”

Buhârî, Leyletü’l-kadr 5; Müslim, İ’tikâf 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ramazan 1; Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 17; İbni Mâce, Sıyâm 57

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz özellikle ramazan ayının son on gününde yani yirmi birinci geceden itibaren, bu bereketli geceleri her zamankinden daha fazla ibadetle geçirirdi. Bunun bir sebebi, bin aydan hayırlı olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmiş olan **Kadir Gecesi'**nin bu geceler arasında bulunmasıdır. Peygamber Efendimiz bu geceleri her zamankinden biraz daha fazla ibadetle geçirirken, Kadir Gecesini de kaçırmamak isterdi. Bu sebeple ramazanın bu son on gününü genellikle **itikâf**ta geçirirdi.

Hz. Peygamber'in bütün bir geceyi uyanık olarak ibadetle geçirdiği bilinmemektedir. Bu husus Hz. Âişe'nin gözlemleriyle sabittir. O halde geceleri ibadetle ihya etme sözü, gecelerin büyük kısmını ibadetle geçirme şeklinde anlaşılacaktır.

Ailesini bizzat uyandırması veya uyandırılmalarını istemesi, onların da bu konuda daha ciddi bir gayret içinde olmalarını arzu etmesindendir.

"Paçaları sıvamak" ifadesinden, kadınlarından uzaklaşmak anlamını çıkaranlar da olmuştur. Her hâl ü kârda Peygamber Efendimiz'in, ramazanın son on gününü yoğun bir ibadetle geçirdiği anlaşılmaktadır.

Hadîs-i şerîf 1196 ve 1226 numaralarda tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz.

1. Faziletli zamanları sâlih ameller ile geçirmeyi büyük bir nimet bilmek, ganimet saymak gerekir.

2. Hz. Peygamber, ramazanın son on gününün ibadet için bir fırsat olduğunu fiilen ümmetine göstermiştir.

3. Mücâhede, yoğun ibadetle beslenmelidir.

101- **السادس**: عن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال: قال رسولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «المُؤمِن الْقَوِيُّ خيرٌ وَأَحبُّ إِلى اللَّهِ مِنَ المُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وفي كُلٍّ خيْرٌ. احْرِصْ عَلَى مَا ينْفَعُكَ، واسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَلاَ تَعْجَزْ. وإنْ أصَابَك شيءٌ فلاَ تقلْ: لَوْ أَنِّي فَعلْتُ كانَ كَذَا وَكذَا، وَلَكِنْ

قُلْ: قدَّرَ اللّٰهُ، ومَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ». رواه مسلم.

101. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kuvvetli mü'min, (Allah katında) zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha sevimlidir. (Bununla beraber) her ikisinde de hayır vardır. Sen, sana yararlı olan şeyi elde etmeye çalış. Allah'dan yardım dile ve asla acz gösterme. Başına bir şey gelirse, "şöyle yapsaydım, böyle olurdu" diye hayıflanıp durma. "Allah'ın takdiri bu, O, ne dilerse yapar" de. Zira "eğer şöyle yapsaydım" sözü şeytanı memnun edecek işlerin kapısını açar**." Müslim, Kader 34. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 10.

Açıklamalar

Dünya imtihan sahnesidir. İnsan da ölüm noktasına doğru hızla ilerlemektedir. Bu gidiş esnasında çok değişik etkilerle, olaylarla karşılaşacaktır. Olumlu-olumsuz bütün olaylar karşısında mü'min, **"Allah'a kul olma"** vasfını korumakla yükümlüdür. Bunun için de önce inanış olarak sonra da bünye olarak güçlü olmak ihtiyacındadır. Müslümanlığı **"mutluluk yarışı"** diye yorumlayacak olursak, bu yarışta güçlü, kuvvetli, eğitimli, disiplinli, istekli ve şuurlu olmanın gereği kendiliğinden ortaya çıkar.

İman ve imana bağlı ibadetler mutlak hayırdır. Böyle olunca da kuvvetlisi ve zayıfıyla her müslüman hayırlıdır. Ancak inanç, fikir, niyet, âhirete meyil ve fizik olarak kuvvetli mü'min, bu açılardan zayıf olandan elbette daha hayırlıdır. Zira verilecek mücâhede güçlü olmayı gerektirmektedir.

Mü'mini güçlü kılacak her işe ve tedbire sarılmak, bu konuda Allah'tan yardım dilemek, yılmamak, acz göstermemek Peygamber Efendimiz'in hadisimizde yer alan tavsiyeleridir. Bu gayretleri etkisizliğe uğratacak, *"Keşke şöyle yapsaydım, böyle yapsaydım..."* gibi birtakım faydasız ve karamsar hesaplara girmemek, *"Allah'ın takdiri böyleymiş"* deyip teslimiyet göstermek ve yine mü'min olarak kulluk

çizgisinde yapması gerekenlerin peşinde olmak “kuvvetli mü’min”in tavrı olarak öğütlenmektedir. Zira insan “eğer şöyle şöyle yapsaydım” gibi ihtimallere yakasını kaptırırsa, rızâsızlık, kadere karşı çıkma ve Allah’ı inkâr gibi imanla taban tabana zıt bir hale düşebilir. Bu ise sadece şeytanı sevindirir.

Başa gelen olaylardan ders almamayı değil, bu olayları imân ve rızâ çizgisi dışına taşıran faydasız yorumlara vesile kılmayı hadisimiz yasaklamaktadır. Çünkü böyle bir sonuç, başa gelebilecek en büyük felâket olur. Hem unutulmamalıdır ki, **“Araba devrildikten sonra yol gösteren çok olur.”** Fakat bütün bunlar, arabanın devrilmiş olması gerçeğini değiştirmez. İmanlı ve ibadetli mü’minler, sıkıntılar karşısında güçlü ve dayanıklı olacakları için güçsüz ve dayanıksız kimselerden daha hayırlı ve sevimlidirler. Zira güçlülük kadere imandan kaynaklanır. Kader inancı müslümanın potansiyel gücüdür. İslâm’ın ve müslümanın dinamizmi kader inancında yatmaktadır. Nihayet **“Biz Allah’tan geldik yine O’na döneceğiz.”** [Bakara sûresi (2), 156] teslimiyeti, mü’mine olaylar karşısında yıkılmama, yılmama ve çizgisini koruma gücü verecektir. O halde bu anlamda “kuvvetli mü’min” olmaya hatta mümkünse “mü’minlerin en kuvvetlisi” olmaya bakmak lazımdır. Yüce Rabbimiz bizleri “kuvvetli” kılsın.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gerçek kuvvet ve zaaf nefisle mücâhede noktasında kendisini gösterir.
2. Kadere rızâ ve teslimiyet, olaylar karşısında en büyük güç kaynağıdır.
3. Geçmişe hayıflanarak, geleceği gerektiği gibi değerlendirememek zayıf insanların işidir.
4. Din ve dünyaya faydası bulunan işleri başarmak için gayret göstermek gerekmektedir.

102- **السابع**: عنه أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «حُجِبتِ النَّارُ بِالشَّهَواتِ، وحُجِبتْ الْجَنَّةُ بَالمكَارِهِ» متفقٌ عليه.

وفي رواية لمسلم: «حُفَّت» بَدلَ «حُجِبتْ» وهو بمعناهُ: أيْ: بينهُ وبيْنَهَا هَذا الحجابُ، فإذا فعلَهُ دخَلها.

102. Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cehennem, nefse hoş gelen şeylerle kuşatılmış; cennet ise, nefsin istemediği şeylerle çepeçevre sarılmıştır." Buhârî, Rikak 28; Müslim, Cennet 1. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 22; Tirmizî, Cennet 21; Nesâî, Eymân 3

Açıklamalar

Resûl–i Ekrem Efendimiz'in **cevâmiü'l-kelim** nitelikli beyanlarından olan bu hadîs-i şerîf, nefse karşı verilecek mücâhedenin önemini ve neticesini çok özlü ve düşündürücü bir şekilde ortaya koymaktadır. Azâb yeri olan cehennem nefse hoş gelen haramlarla sarılıp süslenmiştir. Nefsin istekleri yerine getirilirse, gidilecek yer cehennemdir. Aşırı istekler (şehvetler), peşine düşenleri örümcek ağı gibi cehenneme çeker götürür. Bunların nefse hoş gelmesine aldanmamak gerekir. Çünkü arkası ateştir, azaptır.

Cennet, ebedî mutluluk yurdudur. Ona nefis açısından bakıldığı zaman, başlangıçta nefsin hiç de hoşlanmadığı ibadet, fazilet ve fedâkârlıklarla perdelendiği görülür. İnsan nefsi, bu güçlüklere katlanmak istemez. Ancak gerçek mutluluk, geçici zorluklara katlanıp o perdeleri aralayabilmektedir. İşte nefisle mücâdele bu noktada odaklaşmaktadır. Mücâhede de bu noktada büyük bir önem ve anlam kazanmaktadır.

Nefis kendi başına bırakılırsa, gerisini düşünmeden hoşuna giden şeylerin peşine düşer. Halkımız bu gidişin duygusallığını "Kızı kendi gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır ya da zurnacıya" sözüyle pek güzel belirtir. Görünüşe aldanmamak gerektiğine de bir edibimiz "Zehiri teneke kupayla sunmazlar" sözüyle dikkat çeker. Duyguları akıl, tecrübe ve vahyin ışığında uyarmak, ciddî ve meşrû işlere yönlendirmek gerekmektedir. Zira gerçek ve sürekli mutluluk yani cennet böyle bir mücâhede ile kazanılabilecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennete bazı güçlüklere sabrederek ulaşılır. Nefsin hoşlanmadığı şeyleri yapmak sonuçta sevinmek demektir.

2. Nefsin isteklerine karşı çıkmak, sonuçta azaptan kurtulmaktır.

3. **“Mücâhede, nefsin haklarına değil, hazlarına sed çekmektir.”** Bunun da sonu, nefsin cennette her istediğine kavuşması demektir.

103- **الثامن**: عن أبي عبد اللَّه حُذَيْفةَ بن اليمانِ، رضي اللَّهُ عنهما، قال: صَلَّيْتُ مع النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ذَاتَ ليْلَةٍ، فَافَتَتَحَ الْبقرة، فقُلْت يرْكَعُ عِندَ المائة، ثُمَّ مضى، فَقُلْت يُصلِّي بِهَا في رَكْعةٍ، فَمَضَى.

فَقُلْت يَرْكَع بِهَا، ثمَّ افْتتَح النِّسَاءَ، فَقَرأَهَا، ثمَّ افْتتح آلَ عِمْرانَ فَقَرَأَهَا، يَقْرُأُ مُتَرَسِّلاً إذَا مرَّ بِآيَةٍ فِيها تَسْبِيحٌ سَبَّحَ، وإذَا مَرَّ بِسْؤالٍ سَأل، وإذَا مَرَّ بِتَعَوذٍ تَعَوَّذَ، ثم ركع فَجعل يقُول: «سُبحانَ رَبِّيَ الْعظِيمِ» فَكَانَ ركُوعُه نحْوا مِنْ قِيامِهِ ثُمَّ قَالَ: «سمِع اللَّهُ لِمن حمِدَه، ربَّنا لك الْحمدُ» ثُم قَام قِياماً طوِيلاً قَريباً مِمَّا ركَع، ثُمَّ سَجَدَ فَقالَ: «سبحان رَبِّيَ الأعلَى» فَكَانَ سُجُوده قَرِيباً مِنْ قِيامِهِ». رواه مسلم.

103. Ebû Abdullah Huzeyfe İbnü’l-Yemân *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

“Bir gece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in arkasında namaz kıldım. Bakara sûresini okumaya başladı. Ben içimden herhalde yüz âyet okuyunca rükû eder, dedim. O yüz âyetten sonra da okumaya devam etti. Ben yine içimden bu sûre ile namazı bitirecek, dedim. O yine devam etti. Bu sûreyi bitirip rükû eder dedim, etmedi. Nisâ sûresi’ne başladı; onu da okudu. Sonra Âl-i İmrân sûresi’ne başladı; onu da okudu. Ağır ağır okuyor, tesbih âyetleri gelince tesbih ediyor, dilek âyeti gelince dilekte bulunuyor,

istiâze âyeti geçince Allah’a sığınıyordu. Sonra rükûa gitti. **“Sübhâne rabbiye’l-azîm** (büyük rabbimi tenzîh ederim)” demeye başladı. Rükûu da aşağı-yukarı ayakta durduğu kadar uzun oldu. Sonra **“semiallâhu limen hamideh, rabbenâ leke’l-hamd** (Allah, kendisine hamd edeni duyar, hamd yalnız sanadır ey rabbimiz)” dedi ve kalktı. Hemen hemen rükûuna yakın uzunca bir süre ayakta durdu. Sonra secdeye vardı ve **“sübhâne rabbiye’l-a’lâ** (yüce rabbimi tenzih ederim)” dedi. Secdesini de aşağı-yukarı kıyâmı kadar uzattı.”

Müslim, Müsâfirîn 203

Huzeyfe İbnü’l-Yemân

Sahâbî oğlu sahâbî olan Huzeyfe, Ebû Abdullah künyesiyle bilinir. Babası ile birlikte Uhud harbine katılmış, babası yanlışlıkla müslümanlar tarafından öldürüldüğü halde Huzeyfe, diyet talep etmemiştir.

Huzeyfe münâfıklar ve ileride zuhur edecek fitneler konusunda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem tarafından bilgilendirilmişti. Bu sebeple ***“Resûlullah’ın sırdaşı”*** *diye şöhret bulmuştur. Hz. Ömer bir cenâze olunca, Huzeyfe’yi takip ederdi. O cenâze namazına iştirâk ederse, Hz. Ömer de katılırdı. Huzeyfe cenâze namazını kılmazsa, Hz. Ömer ölen kimsenin münafıklardan olduğunu anlar, cenazeye katılmazdı.*

Huzeyfe radıyallahu anh savaşlara iştirak etmiş, özellikle Hendek savaşında istihbârât ve keşif subaylığı yapmıştır. Daha sonra Hemedân, Rey ve Dînever onun komuta ettiği ordu tarafından fethedilmiştir. el-Cezîre fethinde de bulunmuş ve Nusaybin’e yerleşmiş ve orada evlenmiştir. Hz. Ömer kendisini Medâyin vâliliğine tayin etmiş, vefat edinceye kadar o görevde kalmıştır.

Huzeyfe Hz. Peygamber’den 100’den fazla hadis rivayet etmiştir. 37 hadisi Buhârî ve Müslim’de bulunmaktadır.

Vefât etmeden önce “Allahım! Sen biliyorsun ki, ben seni seviyorum. Sana kavuşmamı mübârek kıl!” diye dua etmiştir.

Hz. Osman’ın şehîd edilmesinden 40 gün sonra hicrî 36 yılında vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Resûlullah’ın ayakları şişinceye kadar gece ibadetiyle meşgul olduğunu görmüştük. (bk. 99. hadis) Hadisimizde bu ibadetin nasıl yapıldığına dair bilgi bulmaktayız. Efendimiz’in gece namazı kılarken çok uzun okuduğunu, Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ sûrelerini bir rekatta bitirdiğini, rüku’, kıyâm ve secdeleri de uzunca yapmak suretiyle namazı tamamladığını öğrenmekteyiz. Bu, Efendimiz’in nefisle kıyasıya mücâhede yaptığını göstermektedir.

Peygamber Efendimiz’in Bakara sûresi’nden sonra Nisâ sûresi’ne geçmesi, ya böyle yapmanın cevâzını göstermek içindir, ya da o zaman henüz sûrelerin sırası belirlenmediğindendir.

Hadis 1178 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber gece namazlarını uzun kıldığı için gece namazını uzatmak müstehabtır.

2. Namaz içinde ve dışında tesbih âyetlerinde Allah’ı tesbih etmek, Allah’a sığınmaya dair âyetlerde ona sığınmak, dilek âyetlerinde dilekte bulunmak müstehaptır. Şâfiîler bu görüştedirler ve bunun imâm, cemaat ve yalnız başına kılan için aynen geçerli olduğunu söylerler.

104- التاسع: عن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عنه قال: صلَّيْت مع النَبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَيلَةً، فَأَطَالَ الْقِيامَ حتَّى هممْتُ أنْ أجْلِسَ وَأدعَهُ. متفقٌ عليه.

104. İbni Mes’ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gece Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in arkasında namaz kıldım. Ayakta o kadar uzun durdu ki, en sonunda, içimden hoş olmayan bir şey yapmayı bile geçirdim.

- Ne yapmayı düşündün? dediler.

- Peygamber’i ayakta bırakıp oturmayı düşündüm, dedi. Buhârî, Teheccüd 9; Müslim, Müsâfirîn 204

Açıklamalar

Abdullah İbni Mes'ûd'un bu rivayeti de Hz. Peygamber'in gece ibadetinde kıyâmı uzun tuttuğunu, yani onun ibadete düşkünlüğünü anlatmaktadır. Bu demektir ki, Hz. Peygamber gece namazında kendisine uyan Huzeyfe ve İbni Mes'ûd gibi cemaati dikkate almamıştır. Çünkü gece namazı onlar için nâfiledir. Bu sebeple Efendimiz yalnız başına kılıyormuş gibi davranmıştır.

İbni Mes'ûd'un bir ara oturuvermeyi aklından geçirmesi ve bunu "hoş olmayan bir iş" diye nitelemesi, ne kadar tabiî ve nezih değil mi? Hz. Peygamber'i ayakta bırakıp oturmanın uygun olmayacağını biliyor, fakat sabrının son derece zorlandığını da söylüyor. Bu hâl, Peygamber Efendimiz'in ibadete sabretmekte ne kadar dayanıklı, mücâhedede herkesten önde olduğunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Farz olmayan namazlarda da imama uyulabilir.
2. Cemâatin bir özrü yokken oturarak imama uyması uygun değildir.
3. Ashâb-ı kirâm son derece edebli insanlardı.
4. Büyüklerin yanında edebe riâyet etmek gerekir.
5. Anlaşılmayan konularda soru sormak, kapalılığın aydınlatılmasını istemek, kendi kendine yorum yapmaktan çok daha doğru bir harekettir.

105- **العاشر**: عن أنس رضي اللّٰه عنه عن رسولِ اللّٰهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «يتْبعُ الميْتَ ثلاثَةٌ: أهلُهُ ومالُه وعمَلُه، فيرْجِع اثنانِ ويبْقَى واحِدٌ: يرجعُ أهلُهُ ومالُهُ، ويبقَى عملُهُ» متفقٌ عليه.

105. Enes *radıyallahu anh*'den, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"**Ölüyü (kabre kadar) üç şey takip eder: Çoluk-çocuğu, malı ve ameli. Bunlardan ikisi döner, biri kalır. Çoluk-çocuğu ve malı döner, ameli (kendisiyle) kalır**."

Buhârî, Rikak 42; Müslim, Zühd 5. Ayrıca bk.Tirmizî, Zühd 46; Nesâî, Cenâiz 52

Açıklamalar

Her canlı ölümü tadar; eninde sonunda dünyadan ayrılır. Ölen insan kabre kadar uğurlanır. 462 numara ile tekrar gelecek olan hadisimiz bu mecbûrî yolculukta ölünün arkasından kabre kadar gidenleri saymaktadır. Çoluk-çocuğu, dostları gerçek uğurlayıcı olarak; malı-mülkü, techiz-tekfin ve defin masrafları ve geride bıraktığı mirası hukûkî olarak ameli de sevap veya günah olarak ölüyü mânen takip eder. Defin işinin bitirilmesiyle çoluk-çocuk ve dostlar ondan ayrılır, mirası da taksim edilmek üzere gündeme gelir. Ameli ise, başkasının işine yaramaz. O sadece sahibine özel olduğu için, nihâî değerlendirmeye tâbi tutulmak üzere onunla beraber âhirete intikal eder. Bu sebeple **"Mezar amel sandığıdır"** denilmiştir. Ölen insan ne kadar büyük ve hatırlı biri olursa olsun, çoluk-çocuğu ve dostlarından hiçbiri onunla birlikte mezara girmek istemez ve girmez. Çok sevenleri bile, ağlaya ağlaya da olsa definden sonra ayrılıp giderler. Ne kadar üzülüp ağlasalar bile, onu mezarında yalnız bırakırlar. Ölen kimse dünyanın en zengini de olsa, yanında götürdüğü şey birkaç metrelik kefen bezinden ibarettir. Şâir ne güzel söylemiştir:

Ana rahminden geldik pazara
Bir kefen aldık döndük mezara.

Geriye kalan mal, artık ona değil mirasçılara aittir. Nitekim bir hadîs-i şerîfte ifade buyurulduğu gibi, *"Kişinin asıl malı, yiyip bitirdiği, giyip eskittiği ve Allah için verip biriktirdiğidir"* (Müslim, Zühd 4).

İnsan, hayatı boyunca yaptıklarını yani amelini beraberinde götürür. Ona göre de muameleye tâbi tutulur. **"Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur"** hadisi, bu muamelenin neler olabileceğini ifade eder. Madem ki kişiyi takip edecek olan ameldir, o halde mücâhede, ameli sevimli bir dost, ebedî bir mutluluk vesilesi kılma gayretidir, denilebilir. Akıllı kişi de böyle bir gayreti kendi kendisinden esirgemeyendir. Mücâhedenin gereği ve sınırları bu hadîs-i şerîf ile pek veciz bir şekilde dile getirilmiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mücâhede, amel ve ibadeti artırmakla gerçekleştirilmelidir.

2. Çoluk-çocuk ve amel kişi ile nihâyet kabre kadar gider.

3. Başbaşa kalınacak olan ameldir. Kişinin kabir hayatı ve âhiretteki durumu ameline göre belirlenir.

106- الحادي عشر: عن ابنِ مسعودٍ رضيَ اللّٰهُ عنه قال: قال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «الجنة أقَربُ إلى أحدِكُم مِنْ شِراكِ نَعْلِهِ والنَّارُ مِثْلُ ذلِكَ» رواه البخاري.

106. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennet size, ayakkabınızın bağından daha yakındır. Cehennem de öyledir." Buhârî, Rikak 29.

Açıklamalar

446 numarada tekrar gelecek olan hadîs-i şerîfe göre cennet de cehennem de âdetâ burnumuzun dibindedir. Atılacak adımlara, yapılacak amellere göre cennete ve cehenneme gitmek pek kolaydır. İbadet ve tâat kişiyi cennete, günah ise cehenneme yaklaştırır. Bu yakınlık hadisimizde, nalın tasması ya da potin bağına, tokyo atkılarına teşbih edilmiştir. Nitekim Buhârî'nin bir başka rivayetinde de *"Ölüm insana pabucunun atkısından daha yakındır"* (Medine 12, Menâkıbu'l-ensâr 46, Merdâ 8, 22) buyurulmuştur. Dilimizde bu mâna "burnunun dibinde" deyimiyle anlatılır.

İnsanın cennete de cehenneme de aynı yakınlık veya uzaklıkta olduğu, seçip benimseyeceği yaşama tarzı, atacağı adımlarla her ikisine de ulaşmakta zorlanmayacağı, Peygamber Efendimiz'in bu özlü ifadesinden anlaşılmaktadır. Bizden cenneti ve cehennemi ayaklarımıza temas ediyormuş gibi düşünmemiz istenmekte ve tabiî ona göre sürekli bir mücâhede içinde olmamız teşvik edilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bize aynı derecede yakın olan cennet ve cehennemi devamlı hatırlamamız, burnumuzun dibindeki cenneti kaçırmamak için tâat ve ibadete düşkünlük göstermemiz lâzımdır.

2. Nefis ve şeytana karşı koymak cehennemi bizden uzaklaştırır.

107- الثاني عشر: عن أبي فِراس رَبِيعةَ بنِ كَعْبٍ الأسْلَمِيِّ خادِم رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، ومِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ رضي اللَّهُ عنه قال: كُنْتُ أبيتُ مع رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فآتِيهِ بِوَضوئِهِ، وحاجتِهِ فقال: «سلْني» فقُلْت: أسْأَلُكَ مُرافَقَتَكَ في الجنَّةِ. فقالَ: «أوَ غَيْرَ ذلِك؟» قُلْت: أسْأَلُكَ مُرافَقَتَكَ في الجنَّةِ. فقالَ: «أوَ غَيْرَ ذلِك ؟» قُلْت: هو ذَاك. قال: «فأَعِنِّي على نَفْسِكَ بِكَثْرةِ السجُودِ» رواه مسلم.

107. Resûlullah'ın hizmetkârı ve Ehl-i suffe'den olan Ebû Firâs Rebîa İbni Ka'b el-Eslemî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

"Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte gecelerdim. Abdest suyunu ve öteki ihtiyaçlarını ona getirirdim. Buna karşılık bir keresinde bana:

- "**Dile (benden ne dilersen)"** buyurdu. Ben:

- Cennette seninle beraber olmayı isterim, dedim. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **"Başka bir şey istemez misin**?" buyurdu. Ben:

- Benim dileğim bundan ibarettir, dedim. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **"Öyleyse çok namaz kılıp secde ederek, kendin için bana yardımcı ol!**" buyurdu.

Müslim, Salât 226. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 22; Nesâî, Tatbîk 79

Rebîa İbni Ka'b

Ebû Firâs künyesi ile bilinen Rebîa, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hem hazarda hem seferde şahsî hizmetlerini görürdü. O, bununla iftihar edecek kadar şeref duyardı. Ashâb-ı suffe'dendi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'den ayrılmış ve Medine'ye yaklaşık 12 mil mesâfedeki Eslem kabilesi yurduna yerleşmiştir. Bu sebeple de Eslemî diye nisbelenmiştir. Hz.

Peygamber'den 12 hadis rivayet etmiştir. Rivayetleri, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce tarafından rivayet edilmiştir.

Hicretin 63. yılında vefat etmiştir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Rebîa, geceleri Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kapısına yakın bir yerde yattığı için gece namazlarında okuduklarını işitebilir, seslendiğinde duyardı. Yoksa onun Hz. Peygamber ile birlikte gecelerdim demesi, onunla aynı odada yatardım şeklinde anlaşılmamalıdır. Rebîa, Hz. Peygamber'in abdest suyunu, misvak vs. gibi ihtiyaç duyacağı eşyayı temin etmekteydi. Onun hizmetlerinden memnun kalan Hz. Peygamber, bir keresinde ona ikramda bulunmak istemiş ve *"Dile benden ne dilersen"* buyurmuştur. Ödüllendirecekleri kişiyi dilekte bulunmakta serbest bırakmak büyüklerin özelliklerindendir. Bu, bir anlamda da imtihandır. Ne isteyeceğini bilip bilmediğini kontrol etmektir.

Hz. Peygamber'in kendisinden istenecek her şeyi yerine getirme yetkisi var mıydı, yok muydu? Konu tartışılmış ve Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem'e özel bazı ihsanlarda bulunma yetkisi verdiği ve bu durumun Hz. Peygamber'in özelliklerinden olduğu sonucuna varılmıştır. Hz. Huzeyfe'nin şâhitliğini iki kişinin şehâdetine denk sayması gibi bazı farklı uygulamalara yetkisi olduğu kabul edilmiştir. Bu sebeple Efendimiz'in, Rebîa'ya *"Dile benden ne dilersen"* buyurması, sadece bir gönül alma veya sadece imtihan etme amacına yönelik bir iltifat değil, ona ikrâmda bulunma isteğinin sonucudur.

Rebîa, işinden zevk alan, memnun olan her kişinin yapacağını yapıp âhirette de Hz. Peygamber'e yakın olmayı istemiştir. Bu, onun dünya ve âhiretin mutluluğuna tâlip olması demektir.

Hz. Peygamber, kulun cennete girip giremeyeceğini Allah Teâlâ'nın bildiği gerçeğini hatırlatmak üzere, *"Daha başka bir şey istemez miydin?"* buyurmuş, hemen bizzat karşılayabileceği bir dileğinin olup olmadığını sormuştur. Rebîa'nın isteğinde bilinçli bir şekilde ısrar etmesi üzerine de kendisine, haline münasip bir temel tavsiyede bulunmuş ve :

“Çokca secde (ibadet) ederek, dileğin hususunda bana yardımcı ol!” buyurmuştur.

Hz. Peygamber’in bu tavsiyesi, cennete mücâhede ile girilebileceğini, mücâhedenin de ibadetlerle başarıya ulaşabileceğini göstermektedir. İbadet yerine “secde” buyurulması, kulun Allah’a en yakın olduğu halin “secde hali” olmasından, kulluğun en tam şekilde “secde” ile resmedilmesinden dolayıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber’e cennette yakın olabilmek için çokca ibadet etmek, nefisle mücâdelede gayretli olmak gerekmektedir.

2. Ashâb-ı kirâm Hz. Peygamber’e yakın olmayı hep arzulayagelmişlerdir.

3. Abdest suyunun hazırlanmasında başkasından yardım istemek câizdir.

108- الثالث عشر: عن أبي عبد اللَّه ويُقَالُ: أبُو عبْدِ الرَّحمنِ ثَوْبانَ موْلى رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: سمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول: «عليكَ بِكَثْرةِ السُّجُودِ، فإنَّك لَنْ تَسْجُد للَّهِ سجْدةً إلاَّ رفَعكَ اللَّهُ بِهَا درجةً، وحطَّ عنْكَ بِهَا خَطِيئَةً» رواه مسلم.

108. Ebû Abdullah (veya Ebû Abdurrahman) Sevbân *radıyallahu anh*’den -ki kendisi Resûlullah’ın azadlı kölesidir- rivayet edildiğine göre o “Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken işittim” demiştir:

“Çok secde etmeye bak! Zira senin Allah için yaptığın her secde karşılığında Allah seni bir derece yükseltir ve bir hatânı siler.”

Müslim, Salât 225. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu’ 22; Tirmizî, Salât 169; Nesâî, Tatbîk 80, 89

Sevbân İbni Bücdüd

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in mevlâsı (âzad ettiği kölesi) olan Sevbân, Yemen’in Himyer kabilesindendi. Künyesi Ebû Abdullah’tır. Hz. Peygamber kendisini, memleketine dönmek veya ehl-i beyt arasında kalmak konusunda muhayyer bıraktı. O, Medine’de kalmayı yeğledi. Hz. Peygamber

vefat edinceye kadar hazarda ve seferde onun maiyyetinde bulundu. Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra Şam'a gitti. Mısır'ın fethine katıldı.

Hz. Peygamber'den 128 hadis rivayet etti. İmam Müslim onun rivayetlerinden 10 tanesini Sahih'ine aldı.

Sevbân Humus'ta hicrî 54 yılında vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Önceki hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Rebîa İbni Ka'b'a yaptığı çok ibadet tavsiyesinin burada açıklık kazandığını görmekteyiz. Her secde karşılığında bir derece yükselmek ve bir hatadan kurtulmak suretiyle kul mesafe katetmektedir. Yani kul için yücelik ve mutluluk, kulluk ile mümkündür. Nitekim Allah Teâlâ, **"Secde et, yaklaş"** [Alak sûresi (96),19] buyurmuştur. Peygamber Efendimiz'in bu tavsiyeyi, şahsî hizmetinde bulunan fakir müslümanlara yapmış olması da dikkatten uzak tutulmamalıdır. Derecesini yükseltmek ve günahından kurtulmak isteyenler için başka yollar da olabilir. Ancak bilhassa fakir müslümanlar bu sonucu daha çok ibadet etmek suretiyle temin edebilirler.

Hadisin Müslim ve Tirmizî'deki rivayetlerinden öğrenildiğine göre Sevbân'dan "insanı cennete götürecek bir amel söylemesi" istenmiş ve bu istek üç defa tekrarlanmış, bunun üzerine Hz. Sevbân bu hadisi rivayet etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kul, secde ve ibadetle yücelir.

2. Nefse en ağır gelen şey "secde" etmektir. Şeytan da "secde" emrine karşı çıktığı için ebediyyen lânetlenmiştir.

3. Nefisle mücâhede, secdenin çoğaltılmasıyla mümkündür. Bu sebeple ibadeti arttırmak gerekir.

4. Ashâb-ı kirâm, kendilerine yöneltilen suallere, Hz. Peygamber'den duydukları, ondan öğrendikleri ile karşılık verirlerdi. Kişisel kanaatlarıyla fetvâ vermezlerdi.

109- **الرابع عشر**: عن أبي صَفْوانَ عبدِ اللّٰه بن بُسْرٍ الأسلَمِيِّ، رضي اللّٰه عنه، قال: قال رسولُ اللّٰه صَلّى

اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم: «خَيْرُ النَّاسِ مَن طالَ عمُرُه وَحَسُنَ عملُه» رواه الترمذي، وقال حديثٌ حسنٌ.

«بُسْر»: بضم الباءِ وبالسين المهملة.

109. Ebû Safvân Abdullah İbni Büsr el-Eslemî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**İnsanların en kârlısı, ömrü uzun, ameli güzel olandır.**" Tirmizî, Zühd 21, 22

Abdullah İbni Büsr el-Eslemî

Ebû Safvân künyesiyle meşhur olan Abdullah, iki kıbleye (Kudüs ve Kâbe) yönelerek namaz kılanlardandır. Hz. Peygamber mübârek elini onun başına koyup "Bu genç, bir asır yaşar" buyurmuştu. Abdullah gerçekten yüz yıl yaşadı.

Kendisi, anası, babası ve kardeşi sahâbî olan Abdullah, Resûlullah'tan 50 hadis rivayet etti. Buhârî ve Müslim birer hadisini rivayet ettiler.

Abdullah, Humus'ta yüz yaşında iken hicrî 96 yılında vefât etti. Humus yöresinde en son vefât eden sahâbîdir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ömür, her birimizin dünya pazarında kalma süresidir. Onu takdir eden de Yüce Rabbimizdir. Bizim bu süreyi ne tayin etme ne de bilme imkânımız vardır. Görüntü ne olursa olsun, bu dünyadaki davranışların bir tek adı vardır: Amel. Her birimiz hakkında tutulan zabıtların tümüne de **amel defteri** denilmektedir. Kârlılık, zararlılık; hayırlılık veya şerlilik işte bu defterdeki kayıtlara göre tesbit edilmektedir. Hadisimiz de kâr ve zararı **ömür-amel ilişkisi** noktasından değerlendirmektedir. Zira hadisin bir başka rivayetinde *"İnsanların en zararlısı da ömrü uzun, ameli kötü olandır"* ilâvesi bulunmaktadır.

Bu duruma göre asıl önem taşıyan amelin vasfıdır. Yani güzel mi, yoksa kötü mü olduğudur. Ömrün uzunluğu kâr ve zarar hesâbında ikinci unsurdur.

Aslında her birimiz uzun bir hayatı isteriz. “Tûl-i ömr ile muammer olma” duasına “âmin” demeyecek olanımız bulunmaz. Zira ilgi duyduğumuz her şeyin farkına yaşarken varırız. Bu sebeple de bizi kendilerine bağlayanlar arasında uzun süre kalmak isteriz. Hem de bu işin bizim isteğimize bağlı olmadığını bile bile...

Hadisimiz uzunluğu istenen ömrün güzel amel ile değerlendirilmiş olması gereğini bize hatırlatmaktadır. Zira herkes, âhiretteki hayatını bu dünyada hazırlamaktadır. Buradaki güzel ameller, oradaki güzelliklerin çekirdekleridir. Bu sebeple Peygamber Efendimiz bir başka hadisinde *“Mü’minin ömrü uzarsa, hayrı artar”* (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 27) buyurmuştur.

Amelin güzelliği, öncelikle meşrû olması, sonra da ihsan kalitesine sahip bulunması ile mümkündür. Bu ise, müslümanca yaşama sorumluluğu ve mutluluğuna sahip çıkmak demektir. Böyle bir gayretle geçecek ömrün uzun olması, elbette en büyük kârlılık ve saadettir. Bunun temini yani amelin güzelliğinin sağlanması, hiç şüphesiz nefsin arzularına uyarak değil, onunla mücâhede ederek mümkün olacaktır. O halde yaşadığımız sürece nefisle mücâhedeye devam etmek durumundayız. Hadisimizin mesajı budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalnız başına uzun yaşamış olmak bir fazilet değildir. Ömrün uzunluğuna amelin güzelliği eklenirse bir kıymet ifade eder.

2. Güzel amel sahibi olmak için mücâhedeyi sürdürmek gerekmektedir.

110- الخامس عشر: عن أنسٍ رضي اللّٰه عنه، قال: غَاب عمِّي أَنَسُ بنُ النَّضْرِ رضي اللَّهُ عنه، عن قِتالِ بدرٍ، فقال: يا رسولَ اللَّه غِبْت عن أوَّلِ قِتالٍ قَاتلْتَ المُشرِكِينَ، لَئِنِ اللَّهُ أشْهَدَنِي قتالَ المشركين

لَيُرِيَنَّ اللّهُ ما أصنعُ، فلما كانَ يومُ أحدٍ انْكشَفَ المُسْلِمُون فقال: اللَّهُمَّ أعْتَذِرُ إليْكَ مِمَّا صنَع هَؤُلاءِ يَعْني أصْحَابَه وأبرأُ إلَيْكَ مِمَّا صنعَ هَؤُلاَءِ يعني المُشْرِكِينَ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَاسْتَقْبَلَهُ سعْدُ بْنُ مُعاذٍ، فَقالَ: يا سعْدُ بْنَ معُاذٍ الْجنَّةُ ورَبِّ الكعْبةِ، إنِى أجِدُ رِيحَهَا مِنْ دُونِ أُحُدٍ. قال سعْدٌ: فَمَا اسْتَطعْتُ يا رسول اللَّه ماصنَعَ، قَالَ أنسٌ: فَوجدْنَا بِهِ بِضْعاً وثمانِينَ ضَرْبةً بالسَّيفِ، أوْ طَعْنَةً بِرُمْحٍ، أو رمْيةً بِسهْمٍ، ووجدْناهُ قَد قُتِلَ وَمثَّلَ بِهِ المُشرِكُونَ فَما عرفَهُ أحدٌ إلاَّ أُخْتُهُ بِبنَانِهِ. قال أنسٌ: كُنَّا نَرى أوْ نَظُنُّ أنَّ هَذِهِ الآيَة نزلَتْ فيهِ وَفِي أشْباهِهِ: [مِنَ المُؤْمِنِينَ رِجالٌ صدقُوا ما عَاهَدُوا اللَّه علَيهِ] [الأحزاب: 23] إلى آخرها. متفقٌ عليه.

قوله: «لَيُرِيَنَّ اللَّهُ» رُوى بضم الياءِ وكسر الراءِ، أي لَيُظْهِرنَّ اللَّهُ ذَلِكَ لِلنَّاسِ، ورُوِى بفتحهما، ومعناه ظاهر، واللَّه أعلم.

110. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Amcam Enes İbni Nadr *radıyallahu anh* Bedir Savaşı'na katılmamıştı. Bu ona çok ağır geldi. Bu sebeple:

- "Ey Allah'ın Resûlü! Müşriklerle yaptığın ilk savaşta bulunamadım. Eğer Allah Teâlâ müşriklerle yapılacak bir savaşta beni bulundurursa, neler yapacağımı elbette Allah Teâlâ görecektir" dedi.

Sonra Uhud Savaşı'nda müslüman safları dağılınca, -arkadaşlarını kastederek- "Rabbim, bunların yaptıklarından dolayı özür beyan ederim" dedi. Müşrikleri kastederek de "Bunların yaptıklarından da uzak olduğumu sana arzederim" deyip ilerledi. Sa'd İbni Muâz ile karşılaştı ve:

- Ey Sa'd! istediğim cennettir. Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki, Uhud'un eteklerinden beri hep o cennetin kokusunu alıyorum, dedi. Sa'd

(olayı anlatırken) “Ben onun yaptığını yapamadım, ya Resûlallah” dedi.

Enes *radıyallahu anh* devamla şöyle dedi:

Amcamı şehid edilmiş olarak bulduk. Vücudunda seksenden fazla kılıç, süngü ve ok yarası vardı. Müşrikler müsle yapmış, uzuvlarını kesmişlerdi. Bu sebeple onu kimse tanıyamadı. Sadece kızkardeşi parmak uçlarından tanıdı.

Enes dedi ki, biz şu âyetin amcam ve amcam gibiler hakkında inmiş olduğunu düşünmekteyiz:

“Mü’minler içinde öyle yiğit erkekler vardır ki, Allah’a verdikleri sözlerinde durdular. Onlardan kimi ahdini yerine getirdi (çarpıştı, şehid düştü), kimi de sırasını bekliyor. Bunlar aslâ sözlerini değiştirmemişlerdir” [Ahzâb sûresi (33), 23]. Buhârî, Cihâd 12; Müslim, İmâre 148

Açıklamalar

Enes İbni Nadr *radıyallahu anh*, Hz. Peygamber’in *“Allah’ın öyle kulları vardır ki, Allah adına yemin etseler, Allah onların yeminlerini yerine getirir”* (Buhârî, Sulh 8; Cihâd 12; Müslim, Kasâme 24, Fezâilü’s-sahâbe, 225) diye tebrik ve takdir ettiği bir yiğit sahâbîdir. Bedir Savaşı’nda bulunamayışı yüreğine dert olmuştu. Onun için, iştirâk edeceği ilk harpte, müşriklerin analarından emdikleri sütü burunlarından getireceği mânasına gelen sözler söylemiş, onlarla kahramanca savaşmaya and içmişti. “Bu söylediklerimin doğruluğunu Allah teâlâ görecek ve âleme gösterecektir” diye de Allah’ı şâhit tutmuştu.

Uhud Harbi esnasında o bu sözünü yerine getirmiş, önce Resûlullah’ın yakın çevresinden ayrılmayan sahâbîlerden olarak çarpışmıştı. Sonra da bozulan mücâhidlerin o durumuna üzülmüş, “Bunların yaptıklarından özür diliyorum” deyip ileri atılmış, müşriklerle kıyasıya çarpışmıştır. “Cennetin kokusunu Uhud’da alıyorum” diye şehitliğe koştuğunu anlatmıştır. Onun bu ifâdesi mecâz da olabilir hakikat de... Burnuna gelen herhangi bir güzel kokuyu, cennet kokusu diye nitelemiş de olabilir. “Şehitliğin sonu cennettir” anlamında da söylemiş olabilir.

Hâsılı Enes İbni Nadr *radıyallahu anh* nefisle öylesine bir mücâhede örneği vermiştir ki, herkes onu takdir etmiştir. Üzerindeki seksen küsur ok,

mızrak ve kılıç yarası onun nasıl bir cihad eri olduğunun delilidir. Müşriklerin onun organlarını kesmiş olmaları, ondan yedikleri darbelerin ağırlığını gösterir. Ona karşı duydukları hıncı ancak böyle tatmin etmiş olmalıdırlar.

Kızkardeşinin, kendisini parmak uçlarından tanıyabilmesi, uğradığı işkencenin boyutlarını göstermektedir. Ayrıca parmak uçlarının ve parmak izinin, kişilerin kimliklerinin belirlenmesinde ölçü olduğu da anlaşılmaktadır.

Hadisin râvisi Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* hazretleri, Ahzâb sûresi'nin 23. âyetinin Enes İbni Nadr gibi, verdikleri sözü canları pahasına yerine getiren yiğitler hakkında nâzil olduğunu söylemekte, âyetteki övgüye böylesi müslümanların lâyık olduğunu belirlemektedir.

Bu olayda mücâhede, verdiği sözde canı pahasına durmuş olmak şeklinde tezâhür etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güzel ve meşrû şeyleri vaadetmek câizdir. Nefsi, va'dinde durmaya zorlamak da mücâhededir.

2. Sahâbe-i kirâmın şehitlik istemekteki samimiyeti herşeyin üstünde ve önünde gelmektedir.

3. Ahdine vefâ gösterenlerden Allah Teâlâ razı olur. Mü'minlere de verdikleri sözü yerine getirmek yakışır.

111- السادس عشر: عن أَبِي مسعود عُقْبَةَ بن عمرو الأنصاريِّ البدريِّ رضي اللَّهُ عنه قال: لمَّا نَزَلَتْ آيةُ الصَّدقَةِ كُنَّا نُحَامِلُ عَلَى ظُهُورِنا. فَجَاءَ رَجُلٌ فَتَصَدَّقَ بِشَيْءٍ كَثِيرٍ فَقَالُوا: مُراءٍ، وجاءَ رَجُلٌ آخَرُ فَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ فقالُوا: إنَّ اللَّه لَغَنِيٌّ عَنْ صاعِ هَذَا، فَنَزَلَتْ {الَّذِينَ يَلْمِزُونَ المُطَّوِّعِينَ مِنَ المُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ إلاَّ جُهْدَهُمْ} [التوبة 79] الآية. متفقٌ عليه.

«ونُحَامِلُ» بضم النون، وبالحاءِ المهملة: أيْ يَحْمِلُ أحَدُنَا على ظَهْرِهِ بِالأجْرَةِ، وَيَتَصَدَّقُ بها.

111. Ebû Mes'ûd Ukbe İbni Amr el-Ensârî el-Bedrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Sadaka âyeti inince, biz sırtımızla yük taşıyarak, (hammallık yaparak) sadaka vermeye başladık. Derken bir adam geldi çokca sadaka verdi. Münâfıklar, "Gösteriş yapıyor" dediler. Bir başkası geldi, bir ölçek hurma getirdi. Yine münâfıklar, "Allah'ın, bunun bir ölçek hurmasına ihtiyacı yoktur" dediler. Bunun üzerine, **"Sadakalar hususunda gönülden veren mü'minleri çekiştiren ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlarla alay edenler yok mu, Allah onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için acı bir azab vardır"** [Tevbe sûresi (9), 79] âyeti indi. Buhârî, Zekât 10; Müslim, Zekât 72

Ukbe İbni Amr

Ebû Mes'ûd el-Ensârî diye meşhur olan Ukbe İbni Amr, genç yaşlarında İkinci Akabe bey'atine katıldığı için bu nisbeyi aldığını söyleyenlerin yanında, onun Bedir'de ikâmet ettiğinden dolayı el-Ensârî nisbesini aldığını söyleyenler daha çoktur. Kendisinin Uhud ve daha sonraki harblere katıldığı kesindir. 102 hadis rivayet etmiştir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almaktadır.

Kûfe'ye yerleşen Ukbe İbni Amr, Hz. Ali taraftarıydı. Hatta Hz. Ali, Sıffîn'e giderken Kûfe'de onu vekil bırakmıştır. Hicrî 40 yılından sonra vefât etmiştir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

"Onların mallarından sadaka al" [Tevbe sûresi (9), 103] âyeti inince ve Hz. Peygamber de kendilerini sadaka vermeye teşvik edince, sadaka olarak verecek bir şeyi bulunmayan fakat her ilâhî emre sarılmayı mücâhede olarak değerlendiren sahâbîler, hammallık, amelelik yapmaya ve kazandıklarından sadaka vermeye başlamışlardır. Anlaşıldığına göre zenginiyle fakiriyle sahâbîler diğer ibadet ve emirlere olduğu gibi sadaka emrine de büyük bir heyecan, gayret ve özveri ile katılmışlardır. Onların bu

heyecanlı mücâhedeleri, münâfıklar tarafından şevk kırıcı sözlerle karşılanmıştır.

Hadisin değişik rivâyetlerinden anlaşıldığına göre, çokca para getiren Abdurrahman İbni Avf hazretleridir. Servetinin yarısı olan dört bin dirhemi tasadduk etmiştir. Onun bu hareketi, münâfıklarca, gösteriş ve riyâ olarak nitelendirilmiş, bir sa' yani bir ölçek hurma getiren Ebû Akil el-Ensârî de, "Allah bunun bir sa' hurmasına muhtaç değildir" diye hafife alınmış, alay konusu yapılmıştı. Oysa Ebû Akîl de o gün çalışıp kazandığı hurmaların yarısını getirmişti. Aslında münâfıkların çekemedikleri, ashâb-ı kirâmın zenginiyle fakiriyle mal veya kazançlarının yüzde ellilik bölümünü tasadduk etmeleriydi. Bu iki örnekte sadaka olarak verilen miktar değişse de, sadaka verenlerin fedakârlık oranları değişmiyordu. Yüzde elli oranında bir tasadduk gayreti... Herkes kendi çapında ama birbirine eşit oranda fedakârlık yapıyordu. Mücâhede aynı ölçülerle yürütülüyordu. Ashâb-ı kirâmın fazileti, üstünlüğü, biraz da bu noktalarda aranmalıdır. Onların bu faziletli hareketleriyle alay etmek isteyenler, meâlini, hadisin tercümesi içinde verdiğimiz Tevbe sûresi'nin 79. âyetiyle susturulmuşlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yapılan bir iyiliği, ne kadar az olursa olsun, küçük görmek doğru değildir.

2. Allah Teâlâ'nın emirlerine herkes gücü yettiğince uymaya çalışmalı ve bu konuda kendilerini kınayanlara aldırış etmemelidir.

3. Mücâhede her türlü emre gücü ölçüsünde sarılmakla gerçekleşir.

4. Ashâb-ı kirâm, emirleri yerine getirmede son derece gayretli idiler.

5. Sadaka vermek, az da olsa, ihmâl edilmemelidir. Buna küçükleri de alıştırmalıdır. Çünkü sadaka cehennem ateşini söndürür. Toplumda gelir dengesizliği yüzünden çıkacak kargaşaları önler.

112- **السابَع عشر**: عن سعيدِ بنِ عبدِ العزيزِ، عن رَبيعةَ بنِ يزيدَ، عن أَبِي إدريس الخَوْلاَنيِّ، عن أَبِي ذَرٍّ جُنْدُبِ بنِ جُنَادَةَ، رضي اللَّهُ عنه، عن النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فيما يَرْوِى عَنِ اللَّهِ تبارك وتعالى أنه قال: «يا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ

مُحَرَّماً فَلاَ تَظالمُوا، يَا عِبَادِي كُلّكَم ضَالٌ إلاّ مَنْ هَدَيْتُهُ، فَاسْتَهْدُوني أهْدكُمْ، يَا عِبَادي كُلُّكُمْ جائعٌ إلاَّ منْ أطعمتُه، فاسْتطعموني أطعمْكم، يا عبادي كلكم عَارٍ إلاَّ مِنْ كَسَوْتُهُ فَاسْتَكْسُوني أكْسُكُمْ، يَا عِبَادِي إنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأنَا أغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً، فَاسْتَغْفِرُوني أغْفِرْ لَكُمْ، يَاَ عِبَادِي إنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضُرِّي فَتَضُرُّوني، وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُوني، يَا عِبَادِي لَوْ أنَّ أوَّلَكُمْ وآخِركُمْ، وَإنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أتقَى قلبِ رجلٍ واحدٍ منكم ما زادَ ذلكَ فِي مُلكي شيئاً، يا عِبَادِي لو أنَّ أوَّلكم وآخرَكُم وإنسَكُم وجنكُمْ كَانوا عَلَى أفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئاً، يَا عِبَادِي لَوْ أنَّ أوَّلَكُمْ وَآخِركُمْ وَإنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، قَامُوا فِي صَعيدٍ وَاحِدٍ، فَسألُوني فَأعْطَيْتُ كُلَّ إنْسانٍ مَسْألَتَهُ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إلاَّ كَمَاَ يَنْقُصُ المِخْيَطُ إذَا أُدْخِلَ البَحْرَ، يَا عِبَادِي إنَّما هِيَ أعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أوَفِّيكُمْ إيَّاهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيْراً فَلْيَحْمِدِ اللَّه، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلاَ يَلُومَنَّ إلاَّ نَفْسَهُ». قَالَ سعيدٌ: كان أبو إدريس إذا حدَّثَ بهذا الحديث جَثَا عَلَى رُكبتيه. رواه مسلم. وروينا عن الإمام أحمد بن حنبل رحمه اللَّه قال: ليس لأهل الشام حديث أشرف من هذا الحديث.

112. Saîd İbni Abdülazîz'in Rebîa İbni Yezîd'den; Rebîa'nın Ebû İdrîs el-Havlânî'den, onun Ebû Zer Cündeb İbni Cünâde *radıyallahu anh*'den; Ebû Zer'in Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den; onun da Allah Tebâreke ve Teâlâ hazretlerinden rivayet ettiğine göre Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

"**Kullarım! Ben zulmetmeyi kendime haram kıldım. Onu sizin aranızda da haram kıldım. Artık birbirinize zulmetmeyiniz.**

Kullarım! Benim hidâyet ettiklerim dışında hepiniz sapıtmışsınız. O halde benden hidâyet dileyin ki sizi doğruya ileteyim.

Kullarım! Benim doyurduklarım hariç, hepiniz açsınız. Benden yiyecek isteyin ki sizi doyurayım.

Kullarım! Benim giydirdiklerim hariç, hepiniz çıplaksınız. Benden giyecek isteyin ki sizi giydireyim.

Kullarım! Siz gece-gündüz günah işlemektesiniz, bütün günahları afveden de yalnızca benim. Benden af dileyin ki sizi bağışlayayım.

Kullarım! Bana zarar vermek elinizden gelmez ki, zarar verebilesiniz. Bana fayda vermeye gücünüz yetmez ki, fayda veresiniz.

Kullarım! Evveliniz ahiriniz, insanınız cinleriniz, en müttaki bir kişinin kalbi ve duygusuna sahip olsalar, bu benim mülkümde herhangi bir şey arttırmaz.

Kullarım! Evveliniz âhiriniz, insanınız cinleriniz, en günahkâr bir kişinin kalbi ve duygusuna sahip olsalar, bu benim mülkümden en küçük bir şey eksiltmez.

Kullarım! Evveliniz âhiriniz, insanınız cinleriniz bir yerde toplanıp benden istekte bulunacak olsalar, ben de her birine istediğini versem, bu benim mülkümden ancak, iğne denize daldırılıp çıkarıldığında denizden ne kadar eksiltebilirse işte o kadar azaltır. (Yani hiç bir şey eksiltmez.)

Kullarım! İşte sizin amelleriniz. Onları sizin için saklar, sonra onları size iâde ederim. Artık kim bir hayır bulursa Allah'a hamd etsin. Kim de hayırdan başka bir şey bulursa öz nefsinden başka kimseyi ayıplamasın."

Saîd İbni Abdülaziz dedi ki, Ebû İdris el-Havlânî bu hadisi rivâyet ettiği zaman dizleri üzerine çöküverdi. Müslim, Birr 55

Açıklamalar

Ahmed İbni Hanbel'in "Şamlıların en sağlam rivayetidir" dediği bu hadîs-i kudsî, Cenâb-ı Hak ile kullarının durumunu açıkca ortaya koymaktadır. Hiçbir şekilde ve hiçbir konuda ilâhî takdir ve tasarrufun

dışında kalınamayacağı, herşeyin sadece Allah Teâlâ'nın dileğine bağlı olduğu en kesin ifadelerle anlatılmaktadır. Bu sebeple Allah Teâlâ'nın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak hususunda tenbel davranmamak, nefsin arzularına uymamak gerekmektedir. Böylesine bir konuma sahip olan bizlerin nasıl bir **mücâhede** vermesi lâzım geldiği artık iyice anlaşılmaktadır. İmam Nevevî, bizleri bu noktada düşünmeye davet için bu kudsî hadisi konunun son hadisi olarak zikretmiş olmalıdır.

Bu noktayı aklımızdan çıkarmadan şimdi hadisdeki bazı hususların kısa açıklamalarına geçelim:

Allah âdildir, zulmetmez. Zulmü sevmez, zulme razı olmaz. Kullarına zulmetmeyeceğini bildirmiştir. Kullarının da biribirlerine zulmetmesini istemez. Bütün âlem O'nun mülküdür. Gerçekte Allah'tan başka bir mâlik yoktur. Dolayısıyla tecâvüz ve zulüm de söz konusu değildir. Yani Allah Teâlâ zulümden münezzehtir. O, bu durumu *"Zulmü kendime haram kıldım"* diye ifade buyurmuştur.

Hidâyet Allah'tandır. O dilemedikçe kimse doğru yolu bulamaz. O halde beş vakit namazda Fâtiha'yı okurken yaptığımız gibi, **"Bizi sırât-ı müstakîme ilet"** diye kendisinden hidâyet dilemek gerekmektedir.

Rızık, Allah'ın takdiri iledir. O dilediğine rızkı bol bol verir, dilediğine de kısar. Aynı işi yapan, aynı emeği sarfeden insanların kazançları farklı farklı olabilir. Kimi kazanır, bereketini bulamaz, kiminin kazancı da bereketlenir. Yemek, içmek, giymek yani hayat, Allah'ın lutfu sayesindedir. O dilemeyince, kimse hayatını devam ettirecek imkânları bulamaz. Böyle olunca, insanca ve müslümanca bir yaşayış için O'ndan yiyecek ve giyecek istemek biz kullara düşen bir görev olmaktadır.

Kul kusursuz olmaz. Her an hata yapmak bizim işimizdir. Allah Teâlâ da -şirk hâriç- bütün kusurları bağışlamaktadır. Yani tövbe kapısı daima açıktır. O halde gece-gündüz demeden Allah'tan af ve mağfiret dilemeliyiz ki O'nun bağışlamasına muhatap olabilelim.

Hiçbir varlığın, Allah Teâlâ'ya zarar ve fayda vermesi mümkün değildir. Bütün kullarının sâlih ve iyi kul olmasıyla Allah Teâlâ'nın saltanatında bir şey artmaz; tam tersine yaratıkların tamamının günahkâr olmasıyla O'nun saltanatından zerrece bir şey eksilmez. Diğer bir söyleyişle tüm iyilik,

kötülük kavramları ve sonuçları sadece bizler için önemlidir; bizleri ilgilendirmektedir.

Allah Teâlâ'nın ihsan deryası sonsuz ve sınırsızdır. Bütün yaratıklar bir araya gelip kendisinden dilekte bulunsalar, Allah da hepsinin isteğini yerine getirse, koskoca bir okyanusa batırılıp çıkarılan iğne o okyanustan hiçbir şey eksiltmediği gibi, bu da Allah'ın mülkünden bir şey eksiltmez. Yani bizim O'na herhangi bir şekilde zarar verebilme imkânımız yoktur.

Allah Teâlâ, her birimizin amellerini kaydettirmektedir. Sonunda onları karşımıza çıkaracaktır. Orada iyilik ve hayır çoksa, bundan ötürü Allah'a hamdetmemiz gerekmektedir. Aksi olursa, bunun suçlusu kendimizden başkası değildir. "Kendim ettim, kendim buldum" demekten başka yapacağımız bir şey yoktur.

Bütün bu gerçekleri dile getiren hadisimiz, insanoğlunun dünyadaki yerini, durumunu ve nasıl davranması gerektiğini nasıl bir mücâhede ortamında olduğunu tam mânasıyla aydınlatmaktadır. Allah kendisine kul olma mücâhedesinde cümlemize yardımcı olsun.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsana, kulluğunu bilerek Allah Teâlâ'dan hidâyet, rızık, af ve mağfiret istemesi yaraşır.

2. Nefisle mücâhede, ileride amellerimizin karşımıza çıkarılacağı bilinci içinde yapılmalıdır.

3. Allah Teâlâ'nın rahmeti her şeyi kuşatmıştır. Ondan yararlanmasını bilmek gerekir.

12- بابُ الحثِّ على الازدياد من الخير في أواخِرِ العُمر

ÖMRÜN SONLARINDA HAYRI ARTTIRMAYA TEŞVİK

Âyet

قال اللَّه تعالى : { أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ}

1. "Düşünecek olanın düşüneceği kadar sizi yaşatmadık mı? Hem size uyarıcı da geldi."

Fâtır sûresi (35), 37

قال ابن عباس والمحققون: معناه: أولم نعمركم ستين سنة، ويؤيده الحديث الذي سنذكره إن شاء اللّٰه تعالى. وقيل معناه: ثماني عشرة سنة. وقيل: أربعين سنة. قاله الحسن والكلبي ومسروق، ونقل عن ابن عباس أيضاً، ونقلوا أن أهل المدينة كانوا إذا بلغ أحدهم أربعين سنة تفرغ للعبادة. وقيل هو: البلوغ. وقوله تعالى: { وجاءكم النذير } قال ابن عباس والجمهور: هو النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم. وقيل: الشيب. قاله عكرمة وابن عيينة وغيرهما، والله أعلم.

Nevevî bu âyet-i kerîmeyi şöyle açıklamaktadır:

Abdullah İbni Abbas ve meseleyi iyi tetkik eden âlimlere göre bu âyetin anlamı, *“Biz sizi altmış yıl yaşatmadık mı?”* demektir. Nitekim biraz sonra nakledeceğimiz hadîs-i şerîf de bu mânayı pekiştirmektedir.

Bazılarına göre mânası *“sizi on sekiz sene”* bazılarına göre de *“kırk sene yaşatmadık mı?”* demektir. Bu son yorum, Hasan el-Basrî, el-Kelbî ve Mesrûk’a aittir. Ayrıca bu görüş İbni Abbas’tan da nakledilmiştir.

Medinelilerin kırk yaşına gelince, kendilerini ibadete verdikleri rivayet edilmiştir. Bazıları âyette işaret edilen sürenin “büluğ yaşı” olduğunu söylemişlerdir. İbni Abbas ve âlimlerin büyük çoğunluğu âyetteki **“Size uyarıcı da geldi”** ifadesindeki uyarıcıdan maksadın “Hz. Peygamber” olduğunu söylemişlerdir.

İkrime, Süfyân İbni Uyeyne ve daha başkaları âyetteki “uyarıcı” sözünü “ihtiyarlık” olarak yorumlamışlardır. Gerçeği ise, Allah bilir.

Nevevî’nin açıklaması böyledir. Âyet, inkârcı müşriklerin cehennemden çıkarılmalarını istemeleri, önceki hayatlarının tersine iman ve imana dayalı bir hayat yaşayacaklarını söylemeleri üzerine kendilerine verilen cevaptır. O halde bülûğdan itibaren altmış yaşına kadar ölen herkes, düşünüp ne yapacağına karar verecek zamanı bulmuş demektir. Ne yapılması, nasıl yapılması gerektiğine dair başta Peygamber olmak üzere kendisini uyaran

ihtiyarlık ve benzeri bir çok uyarıcı da bulunmaktadır. Böyle olunca ömrü gafletle ve istediği gibi tüketmek, sonra acı âkıbetle karşılaşınca pişmanlık duymak ve yeniden dünyaya gelmek gibi olmayacak isteklerde bulunmak kimseye bir şey kazandırmayacaktır.

Herkese takdir edilen ömür, eğer değerlendirilebilirse, böylesi pişmanlığa düşmeyecek kadar uzun ve yeterlidir.

HADİSLER

113- وأمَّا الأحاديث **فالأوَّل** : عن أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه ، عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «أَعْذَرَ اللَّهُ إلى امْرِىءٍ أَخَّرَ أجلَه حتى بلَغَ سِتِّينَ سنةً » رواه البخارى.

قال العلماءُ معناه : لَمْ يتْركْ لَه عُذْراً إذ أمْهَلَهُ هذِهِ المُدَّةَ . يُقال : أعْذَرَ الرَّجُلُ إذا بلغَ الغاية في الْعُذْرِ .

113. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah, altmış yıl ömür verdiği kişinin mazeret gösterme imkânını ortadan kaldırmıştır."

Buhârî, Rikak 5

Açıklamalar

Dünyaya geliş amacını anlamak, hayatı anlamak ve sorumluluklarına sahip çıkmak için insanoğlunun bir "tecrübe zamanı"na ihtiyacı vardır. Bu zamanın âzami sınırı altmış yıldır. Daha kısa sürelerde de insan tecrübe imkânı bulur ve kendisine göre bir yaşayış tarzı benimser ve bunun hesabını vermeye de razı olur.

"Kul, kusursuz olmaz" denilmiştir. Kusurların telâfi yolları gösterilmiş, tövbe imkânının herkes için sonuna kadar açık olduğu bildirilmiştir. Yani insanoğluna yanlışlarını düzeltme yetenek ve imkânı verilmiştir. Buna yetecek kadar bir ömür de ihsan edilince, öteki dünyada artık özür beyan

etme, bir kere daha hayata döndürülmeyi isteme hakkı bırakılmamış olmaktadır.

Gençlik ve acemilik yıllarının ihmalleri, hiç değilse yaşlılık döneminde telâfi edilmelidir. Dünya ile ilginin zayıfladığı ihtiyarlık döneminde, hayır ve iyilikleri arttırmak, kulluk gayretlerine hız vermek ve böylece son anda olsun bir şeyler elde etmeye çalışmak, her aklı başında insanın yapması gerekli bir atılımdır. Üstelik böyle bir tavır, teşvik de edilmiştir.

Ömrün sonlarına doğru iyilikleri attırmayı tavsiye eden dinî emirler mevcuttur. Bütün bunlara rağmen kendi bildiğini okuyan, arzu ettiği gibi yaşayan ve böylece uzun bir ömrü boşa geçiren kişiler çıkarsa, artık onların ileri sürebilecekleri hiçbir mazeretleri olamaz.

Hadisimiz "Altmış yıl yaşamamış olanların âhirette mâzeret ileri sürme hakları vardır" anlamına asla gelmez. İyiyi kötüyü tecrübe edip tanıyacak kadar yaşamış olan herkes, mazeretini dünyada ileri sürecek ve kusurlarını orada telâfi edecektir. Artık onlar için âhirette mazeret beyan etme imkânı yoktur. Ama nihayet 60 yıl yaşamış olan birinin hiç mi hiç böyle bir şeyi aklından geçirmemesi lâzımdır.

Altmış yıl, herşeyi yerli yerine koymak için yeterli bir zaman ve imkândır. Hadisimiz bunu vurgulamaktadır.

Öte yandan Hz. Peygamber bir hadisinde *"Benim ümmetimin (ortalama) ömrü altmış-yetmiş yıl arasındadır"* buyurmuştur (Tirmizî, Daavât 101; İbni Mâce, Zühd 27). Hadisimizdeki altmış rakamı da bu ömür sınırının alt çizgisini ifade etmektedir.

Son anda gayrete gelmek suretiyle de olsa, kusurları dünyada iken telâfi etmeye çalışmak lâzımdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kendilerine normal bir ömür verilmiş kimseler, eğer hallerini bu süre içinde düzeltmemişlerse, Allah Teâlâ'ya karşı ileri sürebilecekleri herhangi bir mazeretleri yoktur.

2. Hayatın noksan ve eksiklerini yine hayatta ikmâl etmek gerekmektedir.

3. Ömrün sonlarına doğru iyilikleri ve ibadetleri arttırma teşvikinin altında yatan amaç da, geçmişteki eksiklerin bir ölçüde de olsa telâfi edilmesidir.

114- الثاني : عن ابن عباس ، رضي اللَّه عنهما ، قال : كان عمر رضي اللَّه عنه يُدْخِلُنى مَع أشْياخ بْدرٍ ، فَكأنَّ بعْضَهُمْ وجدَ فِي نفسه فقال : لِمَ يَدْخُلُ هَذِا معنا ولنَا أبْنَاء مِثْلُه ،؟ فقال عمرُ : إِنَّهُ من حيْثُ علِمْتُمْ ، فدَعَانى ذاتَ يَوْمٍ فَأدْخلَنى معهُمْ ، فما رأيْتُ أنَّه دعانى يوْمئِذٍ إلاَّ لِيُرِيهُمْ قَالَ : ما تقولون في قول اللَّه تعالى : { إذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ والْفَتْحُ} [الفتح : 1] فقال بَعضُهُمْ : أمِرْنَا نَحْمَدُ اللَّهَ ونَسْتَغْفِره إذَا نَصرنَا وفَتَحَ علَيْنَا . وسكَتَ بعضهُمْ فلم يقُلْ شيئاً فقال لى : أكَذلك تقول يا ابنَ عباس؟ فقلت : لا . قال فما تقول ؟ قلت : هُو أجلُ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، أعْلمَه له قال : { إذا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ والْفتحُ} وذلك علامة أجلِك { فَسَبِّحْ بِحمْدِ رَبِّكَ واسْتغْفِرْهُ إنَّه كانَ تَوَّاباً} [الفتح : 3] فقال عمر رضي اللَّه عنه : ما أعْلَم منها إلاَّ ما تَقُول . رواه البخارى .

114. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ömer *radıyallahu anh* Bedir Harbine iştirak etmiş yaşlı sahâbîlerle beraber beni de istişâre meclisine dahil etti. Sahâbîlerden biri buna içerledi ve Hz. Ömer’e:

- Bu, neden bizimle beraber oluyor? Oysa bizim onun yaşıtı çocuklarımız var, dedi. Hz. Ömer:

- Bildiğiniz bir sebepten dolayı, diye cevap verdi. Derken birgün beni çağırdı ve büyük sahâbîlerin meclisine aldı. Bana öyle geliyor ki, o gün beni onlara isbat etmek istiyordu. Sahâbîlere:

- **“Allah’ın yardımı ve fetih geldiğinde...”** diye başlayan Nasr sûresi hakkında ne düşünüyorsunuz? diye sordu. Bir kısmı:

- Yardım görüp fetih gerçekleşince Allah’a hamd ve istiğfar etmekle emrolunmaktayız, dedi. Kimi de hiç bir yorum yapmadı. Hz. Ömer bu defa bana hitaben:

- Ey İbni Abbas! Sen de böyle mi diyorsun? dedi. Ben:

- Hayır, dedim.

- Peki, ne diyorsun? diye sordu. Ben de:

- Bu sûre, Hz. Peygamber’in ecelinin kendisine bildirildiğini ifade etmektedir. **“Allah’ın yardımı ve fetih sana gelince** - ki, bu senin ecelinin geldiğinin alâmetidir-, **Rabbini hamd ile tesbih et, bağışlanma dile. Çünkü o tövbeleri kabul edendir”** buyuruluyor, dedim.

Bunun üzerine Hz. Ömer:

- Ben de bu sûreden senin dediğinden başkasını anlamıyorum, dedi.

Buhârî, Tefsîru sûre (110), 4; Menâkıb 25. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (110), 1

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, Abdullah İbni Abbas hazretlerinin anlayış ve kavrayışının üstünlüğünü, Kur’an konusundaki bilgisinin enginliğini, dolayısıyla ilmin yaşta değil başta olduğunu göstermektedir. İbni Abbas’ın genç yaşına rağmen danışma meclisinde bulundurulmasına itiraz eden zatın Abdurrahman İbni Avf *radıyallahu anh* olduğu Buhârî’nin ikinci rivayetinde açıkca yer almaktadır. Burada ise kapalı geçilmiştir.

Öte yandan hadis, Hz. Ömer’in devlet yönetiminde belli bir istişâre meclisiyle çalıştığını, bu meclise öncelikle Bedir Savaşı mücâhidlerini, sonra da ilim ve anlayışlarını yeterli gördüğü gençleri üye seçtiğini göstermektedir.

Ayrıca Hz. Peygamber’e ecelinin yaklaştığı, zafer, Mekke’nin Fethi ve insanların öbek öbek İslâm’a girmeleri gibi üç işâretle bildirilmiş olması, onun peygamberliğinin delillerinden biri sayılmaktadır. Bu sebeple hadisi Buhârî, “İslâm’da Peygamberlik Alâmetleri” bölümünde de zikretmiştir (bk. Menâkıb 25).

Bu rivayet, bizzat Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e, ömrünün sonlarına doğru **tesbih, tahmid** ve **istiğfarı arttırması**nı emrettiğini belgelemektedir. Hayatın sonuna doğru hayır ve hasenâtı arttırmanın İslâm'da temel bir ilke olduğuna dikkat çekmektedir. Hadis burada kahramanları açısından değil, özü ve mesajı bakımından değerlendirilmiştir. Bu bir anlamda hadisi, fıkıh açısından değerlendirmek (fıkhu'l-hadîs) demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim ve ulemânın değeri herşeyin üstündedir.

2. İstiğfar ve hamdin arttırılması, işlerin sonuna yaklaşıldığının tabii bir delili sayılmaktadır.

3. Abdullah İbni Abbas, Kur'an bilgisinde üstün bir mevkie sahipti. Ona "tercümânü'l-Kur'an" denilmesi boşuna değildir.

115- **الثالث** : عن عائشةَ رضي اللَّه عنها قالت : ما صَلَّى رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم صلاةً بعْد أَنْ نزَلَتْ علَيْهِ { إِذَا جَاءَ نصْرُ اللَّهِ والْفَتْحُ } إلاَّ يقول فيها : « سُبْحانك ربَّنَا وبِحمْدِكَ ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لى » متفقٌ عليه .

وفي رواية الصحيحين عنها : كان رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُكْثِر أَنْ يَقُول فِي ركُوعِه وسُجُودِهِ : « سُبْحانَكَ اللَّهُمَّ ربَّنَا وَبحمْدِكَ ، اللَّهمَّ اغْفِرْ لي » يتأَوَّل الْقُرْآن .

معنى : « يتأَوَّل الْقُرُآنَ » أيْ : يعْمل مَا أُمِرَ بِهِ في الْقُــرآنِ في قولِهِ تعالى : {فَسبِّحْ بِحمْدِ ربِّكَ واستَغْفِرْهُ } .

وفي رواية لمسلم : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُكْثِرُ أنْ يَقولَ قبْلَ أَنْ يَمُوتَ : «سُبْحانَكَ اللَّهُمَّ وبِحْمدِكَ ، أَسْتَغْفِركَ وأَتُوبُ إلَيْكَ » قالت عائشةُ : قلت : يا رسولَ اللَّه ما هذِهِ الكلِمَاتُ الَّتي أَرَاكَ أحْدثْتَها

تَقولها ؟ قــال : « جُعِلَتْ لِي علامةٌ في أمَّتي إذا رَأيتُها قُلتُها {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ والْفَتْحُ } إلى آخر السورة».

وفي رواية له : كان رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ : « سُبْحانَ اللَّهِ وبحَمْدِهِ ، أسْتَغْفِرُ اللَّه وَأَتُوبُ إلَيْه » . قالت : قلت : يا رسولَ اللَّه ، أَرَاكَ تُكْثِرُ مِنْ قَوْل : سُبْحَانَ اللَّهِ وبحمْدِهِ ، أسْتغْفِرِ اللَّه وأتُوبُ إليْهِ ؟ فقال : « أَخْبرني ربِّي أَنِّي سَأرَى علاَمَةً فِي أُمَّتي فَإِذَا رأيْتُها أكْثَرْتُ مِن قَوْلِ : سُبْحانَ اللَّهِ وبحَمْدِهِ ، أسْتَغْفِرُ اللَّه وَأتُوبُ إلَيْهِ : فَقَدْ رَأَيْتُها: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ والْفَتْحُ } فَتْحُ مَكَّةَ ، { ورأيْتَ النَّاس يدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أفْوَاجًا ، فَسبحْ بحمْدِ ربِّكَ واسْتَغفِرْهُ إنَّهُ كانَ توَّاباً } .

115. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

“Allah’ın yardımı erişip fetih gerçekleşince...” âyeti indikten sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kıldığı her namazda mutlaka **“Rabbimiz, seni tenzih ederim, seni hamd ile anarım. Allahım! Beni bağışla ...”** derdi. Buhârî, Ezân 123, 139; Megâzî 5, Tefsîru sûre (110), 1; Müslim, Salât 219, 220

Buhârî’nin *Sahîh*’i (Ezân 139, Tefsîru sûre (110), 2) ile Müslim’in *Sahîh’inde* (Salât 217) Âişe *radıyallahu anhâ’*dan rivayet edilen bir başka hadis de şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* rükû ve secdelerinde:

“Allahım! Seni tenzîh ederim. Rabbimiz! Sana hamdederim. Allahım! Beni bağışla!” duasını pek sık tekrarlardı. Bu sözüyle o, Kur’an’a imtisal (ve âyeti fiilen tefsir) ederdi.

Müslim’in rivayetinde de (Salât 218) şöyle denilmektedir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefatından önce, **“Seni hamdinle tesbih ve tenzih eder, bağışını diler, tövbe ederim”** duasını sık sık tekrar

ederdi.

Hz. Âişe diyor ki:

- Ey Allah'ın Resûlü! Yeni yeni söylediğinizi duyduğum bu cümleler nedir? diye sordum. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "Ümmetimle ilgili olarak benim için bir işaret tayin edilmiştir. Onu gördüğüm zaman bu kelimeleri söylerim. Bu işaret, Nasr sûresi'dir" buyurdu.

Yine Müslim'in bir başka rivayetinde (Salât 220), bu husus şöyle yer almaktadır:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Ben Allah'ı ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim" sözlerini sık sık söyler olmuştu." Hz. Âişe diyor ki:

- "Sübhânallah ve bi hamdihî, estağfirullah ve etûbü ileyh" sözlerini görüyorum ki, pek sık söylüyorsun?" dedim.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "Rabbim bana ümmetim içinde bir alâmet göreceğimi bildirdi. Onu gördüğümden bu yana *"sübhânellah ve bi hamdihî estağfirullah ve etûbu ileyh"* **sözünü çok söylerim. Ben o alâmeti, Mekke'nin fethine işaret eden "Allah'ın yardımı ulaşıp Fetih gerçekleşince ve insanların grup grup Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü Allah tövbeleri çok çok kabul edendir" (meâlindeki Nasr) sûresi'nde gördüm,"** buyurdu.

Açıklamalar

Yüce Rabbimiz, sevgili Resûlü'ne, "Allah'ın yardımı erişip fetih gerçekleşince ve insanların gruplar halinde Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde" Rabbini hamd ile tesbih etmesini ve bağışlanma dilemesini emretmiştir. Efendimiz de bu emre yukarıdaki rivayetlerde yer alan ifadeleri, kıldığı namazların rükû ve secdelerinde sık sık söylemek suretiyle yerine getirmiştir. Âişe vâlidemiz, daha önce göregeldiği durumdan farklı olan ve devamlılık arzetmeye başlayan bu yeni durumu tabiî olarak merak etmiş ve öğrenmek istemiştir. Peygamber Efendimiz onun merakını, Nasr

sûresi’nin kendisine bu görevi verdiğini söyleyerek gidermiştir. Bu sebeple bu sûreye **tevdi’** (vedâlaşma) sûresi de denilmiştir. Ayrıca sûre olarak en son inen sûre de budur. Nüzûlünün Mekke fethinden önce olduğuna, Vedâ haccında indiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Fetih öncesinde inmiş olduğu çoğunlukla kabul edilmiştir.

Hepsi de Hz. Âişe vâlidemizden nakledilen rivayetleri topluca değerlendirdiğimiz zaman, Peygamber Efendimiz’in bu hareketi, vefatına yakın bir dönemde görülmüştür. Bu durum, ömrün sonuna doğru iyilikleri arttırmanın Hz. Peygamber’in nezih hayatında aynen gerçekleştiğinin delili olmaktadır. Hz. Peygamber’in yorumu da bunu açıkça göstermektedir.

O halde geçmişi ve geleceği sorumluluk açısından kendisine bağışlanmış olan Hz. Peygamber’in yorumu ve uygulaması bu olunca artık aynı teşvikin, böyle bir imtiyaza sahip olmayan biz ümmetine öncelikle yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan bu rivayetler, Nasr sûresi hakkında İbn Abbas *radıyallahu anh*ümâ’nın yaptığı (önceki hadiste geçen) değerlendirmenin isabetini de göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz çok çok istiğfar etmiş Allah Teâlâ’dan bağışlanma dilemiş, buna özel önem vermiştir. Bu hali ömrünün sonlarında daha yoğun olarak yaşamıştır.

2. Nimete şükür gerekir.

3. Hz. Peygamber’i örnek alarak, müslümanların da yaşlılık yıllarında daha fazla ibadet ve hayır işlemeye bakmaları gerekir.

116- الرابع : عن أنسٍ رضي اللّهُ عنه قال : إنَّ اللّه عَزَّ وجلَّ تَابعَ الوحْيَ علي رسول اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَبْلَ وَفَاتِهِ ، حتَّى تُوُفِّى أكْثَرَ مَا كَانَ الْوَحْيُ . متفقٌ عليه .

116. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

“Allah Teâlâ, Peygamber’in vefatından önce vahyi sıklaştırdı. Öyle ki Peygamber *aleyhisselâm* vahyin en sık geldiği bir sırada vefat etti.” Buhârî,

Fezâilü’l-Kur’ân 1; Müslim, Tefsîr 2

Açıklamalar

Müslim’in rivayetinde, vahyin en çok, Hz. Peygamber’in vefat ettiği gün geldiği kaydı bulunmaktadır. Buhârî’den alınmış bu rivayette ise, “gün kaydı” yoktur. “Vahyin pek sıklaştığı bir sırada” denilmesi tarihi gerçeğe daha uygun gözükmektedir.

Hz. Peygamber’in son zamanlarında vahyin sıklaşması, İslâm toplum yapısının ve grup grup gelip müslüman olan insanların ihtiyaçları ve problemleri dolayısıyladır. Artık sistem tamamlanmaktadır. Bu yoğunluk, bir taraftan da Hz. Peygamber’in dünyadan ayrılma zamanının oldukca yakınlaştığının işaretidir.

Nevevî merhumun muhaddislerin Tefsir ve Kur’an ile ilgili bölümlerde naklettikleri bu hadisi, ömrün sonunda hayrı arttırmak konusunda zikretmesi bu uygulamanın sünnetullaha da uygun düştüğünü göstermek, mevzuyu böylece daha da güçlendirmek istemesiyle açıklanabilir. Halkımızın “Gidecekle öleceği çok çalıştırırlar” sözü de bu genel kaidenin bir başka şekilde tesbit ve itirafıdır. O halde son anlarında bile hayra, ibadete yönelmeyenlerin gafleti ve tabii zararı pek büyük olacak demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber vefat etmeden önce vahyin sıklaşması, son demlerde hayrın arttırılmasını teşvik eden ilâhî bir uygulamadır.

2. Son fırsatları olsun değerlendirmeye bakmak lâzımdır.

117- **الخامس** : عن جابر رضي اللّه عنه قال : قال رسول اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يُبْعثُ كُلُّ عبْدٍ على ما مَاتَ علَيْهِ » رواه مسلم .

117. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Her kul öldüğü hal (amel) üzere diriltilir.” Müslim, Cennet 83

Açıklamalar

Ömrün sonlarında hayır ve kulluğu arttırma teşvikinin asıl gerekçesi bu hadiste açıklanmaktadır. Herkes ne üzerinde nasıl, hangi halde vefât etmişse, âhirette öylece diriltilecektir. Buna göre iyilik ve kulluk hallerini arttırmak, eceli iyi bir durumda karşılama imkânını hazırlamak demektir. Öteki dünyada güzel bir hal ile dirilmek mutluluğu da buna bağlıdır.

Ölüm kesin ve mecbûrî bir sondur. **“Her canlı ölümü tadacaktır.”** Hiç bir canlı nerede, ne zaman öleceğini bilemez. Böyle olunca genellikle, belli yaşlardan sonra artık bu mecbûrî yolculuğu, günlük hayatın gündemine ağırlıklı şekilde hâkim kılmak, gâfil avlanmamak bakımından fevkalâde önemlidir. Zira *“Nasıl yaşarsanız öylece ölür, nasıl ölürseniz öylece diriltilirsiniz”* uyarısı, görünüş açısından genel bir gerçeğe dikkat çekmektedir.

Camide ibadet ederken ölmek de var, meyhânede kafa çekerken ölmek de... Helâlinden rızkını kazanmak için çalışırken iş başında ölmek de var, başkasının malını aşırırken ölmek de... Allah diyerek ölmek de var, etrafa küfürler yağdırarak ölmek de. Sâlihler meclisinde ölmek de var, fâsıklar arasında ölmek de...

Bütün bunlar düşünülünce, dili güzel kelimeler söylemeye alıştırmak, ve günü hayır üzere geçirmeye gayret etmek demek, ölümü uygun bir şekilde karşılamaya çalışmak demektir. Asıl gerçeği yani herkesin içinde sakladığı niyet ve sırları ancak Allah bilir. Toplu ölümlerde, öbür dünyadaki diriliş şeklini herkesin niyeti tayin edecektir. Bu konuda niyet ile ilgili bölüme bakılmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan nasıl yaşarsa öyle ölür. Nasıl ölürse öyle diriltilir.

2. İyi bir niyete, iyi bir hayat tarzına sahip olmak, özellikle ömrün sonlarına doğru kendine çeki düzen vermek, âhirette iyi bir hal üzere dirilmek bakımından büyük önem arzetmektedir.

- باب في بَيان كثرةِ طرق الخير13

HAYIR YOLLARININ SAYISIZLIĞI

Âyetler

} : قال اللَّه تعالى وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ. {

1. “Her ne hayır işlerseniz, Allah onu mutlaka bilir.” Bakara sûresi (2), 215

} : وقال تعالى وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّهُ. {

2. “Ne iyilik ederseniz Allah onu bilir.” Bakara sûresi (2), 197

Bu iki âyet, yapılacak herhangi bir hayır ve iyiliğin asla meçhul kalmayacağını, onların Allah Teâlâ tarafından bilindiğini haber vermektedir. Bu âyetler, iyiliklerin kayıt ve zabt garantisidir. Çünkü insan, yaptığı iyiliğin zayi olmasını istemez. Bu sebeple âyetler büyük bir teşvik unsurudur. Nasıl mı?

} : وقال تعالى فَمَنيَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ. {

3. “Kim zerre kadar hayır işlerse, onu(n karşılığını) görür.” Zilzâl sûresi (99), 7

} : وقال تعالى مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ . { والآيات فيالباب كثيرة.

4. “**İyilik işleyenin faydası kendisinedir.**” Câsiye sûresi (45), 15

İyiliğin zerresinin bile karşılığı görülecektir. Zira her yapılan iyiliği Allah bildiğine göre, artık ortada en küçük bir kayıp ihtimali yoktur. Bu kesinlik içinde bir başka gerçek de, “hayrın faydasının onu işleyene ait olduğudur.” O halde kendi kendisine iyilik etmek isteyen, öz nefsinin hayrını isteyen, küçük-büyük demeden iyilik yapmalı, hayır işlemelidir. Zira iyiliğin peşin faydasını başkaları görse de, nihâî faydası, mânevî kazancı onu işleyene aittir. Bu noktada da herhangi bir yanlışlık ve haksızlık söz konusu değildir. Kimsenin hayır ve iyiliğinin sevabı başkasına yazılmaz.

Konuyu değişik açılardan aydınlatan âyetler, konu başlığında da belirtildiği üzere pek çoktur. Hadisler de oldukça fazladır. Burada onlardan

bir demet sunulacaktır.

Hadisler

118- الأوَّل : عن أَبِي ذرٍّ جُنْدَبِ بنِ جُنَادَةَ رضي اللَّه عنه قال : قلت يا رسولَ اللَّه، أيُّ الأعْمالِ أفْضَلُ ؟ قال : « الإيمانُ بِاللَّهِ ، وَالجِهَادُ فِي سَبِيلِهِ » . قُلْتُ : أيُّ الرِّقَابِ أفْضَلُ ؟ قال : « أنْفَسُهَا عِنْد أهْلِهَا ، وأكثَرُهَا ثَمَناً » . قُلْتُ : فَإنْ لَمْ أفْعلْ ؟ قال : « تُعينُ صَانِعاً أوْ تَصْنَعُ لأخْرَقَ » قُلْتُ : يا رسول اللَّه أرَأيتَ إنْ ضَعُفْتُ عَنْ بَعْضِ الْعملِ ؟ قال : « تَكُفُّ شَرَّكَ عَن النَّاسِ فَإنَّها صدقَةٌ مِنْكَ على نَفسِكَ » . متفقٌ عليه .

« الصانِعُ » بالصَّاد المهملة هذا هو المشهور ، ورُوِى « ضَائعاً » بالمعجمة : أيْ ذَا ضياع مِنْ فقْرٍ أوْ عِيالٍ ، ونْحو ذلكَ « والأخْرَقُ » : الَّذي لا يُتقنُ ما يُحاوِلُ فِعْلَهُ .

118. Ebû Zer Cündeb İbni Cünâde *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Hangi amel daha üstündür? dedim.

- "**Allah'a iman ve Allah yolunda cihaddır**" buyurdu. Ben:

- Hangi (esir veya) köle (yi âzat etmek) daha faziletlidir? dedim.

- **"Sahiplerine göre en kıymetli ve bedeli en yüksek olanı**" buyurdu.

- (Cihad ve köle âzâdını) yapamazsam? dedim.

- "**(Bir) iş yapana yardım edersin veya işini beceremeyenin işini görürsün**" buyurdu.

- Ey Allah'ın Resûlü! Bunlardan hiçbirini yapamazsam? dedim.

- "**İnsanlara zarar vermezsin. Zira bu da kendi kendine iyilik etmen demektir"** buyurdu.

Buhârî, Itk 2; Müslim, Îmân 136

Açıklamalar

İnsana en büyük sevabı kazandıracak amel, hiç şüphesiz merak edilecek bir konudur. Ebû Zer hazretleri bu merâkını Resûlullah'a arzetmiş, aldığı cevap *"Allah'a iman ve Allah yolunda cihad"* olmuştur. Allah'a iman, her hayrın başıdır. O olmadan hiç bir işin kıymeti yoktur. İman, "kalb ile tasdik" anlamında kalbin; "dil ile ikrar" anlamında da dil'in amelidir. Bu sebeple imana amel denilebilir. Hadisimiz bunun delilidir.

"Allah yolunda cihad"ın iman ile birlikte zikredilmesi, onun, hayırlı işlerin ve amellerin en başında, imandan hemen sonra geldiğini göstermektedir. "İ'lây-ı kelimetullah" (İslâm'ı yaymak) niyetiyle yapılacak her türlü faaliyet bir nevi cihad olduğuna göre, bu en üstün amelden herkesin nasip alma imkânı bulunduğu anlaşılır.

Âzat etmek, hürriyetine kavuşturmak için hangi esir, köle ve câriyenin daha üstün olduğu sorusuna Hz. Peygamber'in verdiği, *"sahiplerine göre en değerli ve fiat olarak en pahalı olanı"* cevabı, **"Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe büyük hayra ulaşamazsınız"** [Âl-i İmrân sûresi (3), 92] âyetini hatırlatmaktadır. "Her işin en kıymetlisi, en kalitelisidir" mesajını vermektedir. Nitekim *"efdalü'l-a'mâl ahmezühâ"* yani *"Nefse en ağır gelen amel, amellerin en üstünüdür"* buyurulmuştur. Değerli ve fiyatı yüksek olan köle veya esiri âzat etmek pek öyle kolay iş değildir. Bu yapılırsa üstün nitelikli bir iş yapılmış olur. İnsanları hürriyetlerine kavuşturmak, haklarına sahip kılmak aslında başlı başına büyük bir hayırdır. 1290 ve 1362 numaralarda kısmen tekrarlanacak olan hadisimiz, en üstün hayrın hangisi olduğunu bize öğretmektedir. Bugün belki köle-câriye yok ama, esir ve esir muamelesine tabi tutulan hür görünümlü insanlar hatta milletler vardır. O halde onların gerçek hürriyet ve haklarına kavuşturulmaları en kıymetli hayırlardandır.

Hürriyete kavuşturmada sayı mı, kalite mi önde gelir? Bu tartışılmıştır. Bu biraz da duruma göre değişir. Zira bir insan vardır, bir kabileye veya bir alaya bedeldir. Onun kurtarılması bir topluluğu kurtarmak yerine geçer. Normal halde ise ne kadar fazla insan, hak ve hürriyetlerine kavuşturulursa, o kadar büyük hayır işlenmiş olur.

Cihada, köle veya esir âzadına gücü yetmeyenler için de bir san’atkâra yardım etmek veya beceriksiz bir kimsenin işini görmek bir başka hayır yoludur. Hadiste geçen **sâni’, zâyi’** (fakir, garip) olarak kaydedilmektedir. Her iki halde de böylesi kişilere yardımcı olmak elbette bir hayırdır. Ancak hadisin bu ifadesinden, belli bir mesleği ve sanatı olanlara yardımın, sanat sahibi olmayanlara yardım etmekten daha önde geldiği, daha üstün bir iyilik olduğu anlaşılmaktadır. Bu da Hz. Peygamber’in sanat ve meslek sahibi olmaya teşvik ettiğini gösterir.

Son olarak hadisimiz insanlara ve topluma zarar vermemeyi, hiçbir iyilik yapamayanlar için başlı başına bir iyilik olarak önümüze koymaktadır. İnsan iyilik yapamıyorsa, bâri kötülük yapmamalıdır. Bu da neticede kendisi için bir iyiliktir. Kötülük yapmamayı bile bir iyilik olarak değerlendiren dinimiz, hayır ve iyilik idealine ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır. Bütün bunlar gösteriyor ki, müslüman toplumu iyiler ve iyilikler toplumudur. Ondan da önce zararsızlar toplumudur. Artık hem iyilik yapmayıp hem de kötülük işlemekten geri durmayanlar düşünsünler...

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimizde Allah’a imandan, insanlara kötülük yapmamaya kadar uzanan binlerce hayır ve iyilik yolu bulunmaktadır.

2. Yardıma muhtaç olan herkesin yardımına koşmak iyilik ve hayırdır.

3. Her türlü amel ve iyiliğin temeli Allah’a imandır. İman olmadan yapılacak hiçbir işin kıymeti yoktur.

4. İslâm toplumu iyiler ve iyilikler toplumudur.

5. Hadiste sayılan hususların her biri “iyilik” olarak başlı başına birer değerdir. Herkes durumuna göre bu iyiliklerden bir veya bir kaçını yapmaya çalışmalıdır.

119- **الثاني** : عن أَبِي ذرٍّ رضي اللَّه عنه أيضاً أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : يُصْبِحُ على كلِّ سُلاَمَى مِنْ أَحَدِكُمْ صدقَةٌ ، فَكُلُّ تَسبِيْحةٍ صَدقةٌ ، وكُلُّ تحْمِيدَةٍ صدقَةٌ ، وكُلُّ تهْلِيلَةٍ صَدَقةٌ ، وكلُّ تَكْبِيرةٍ صَدَقَةٌ ، وأمْرٌ بالمعْرُوفِ صدقَةٌ ، ونَهْيٌ عَنِ المُنْكَرِ صدقَةٌ . ويُجْزِئُ

مِنْ ذَلكَ رَكعَتَانِ يرْكَعُهُما مِنَ الضَّحى » رواه مسلم . «
السُّلاَمَى » بضم السين المهملة وتخفيف اللام وفتح
الميم : المفْصِلُ .

119. Yine Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Her birinizin her bir eklemi (ve kemiği) için bir sadaka gerekir. Binaenaleyh her tesbih sadakadır, her hamd sadakadır, her tehlil sadakadır, her tekbir sadakadır. İyiliği tavsiye etmek sadakadır, kötülükten sakındırmak sadakadır. Kulun kuşluk vakti kılacağı iki rek'at namaz bütün bunları karşılar.**"

Müslim, Müsâfirîn 84, Zekât 56. Ayrıca bk. Buhârî Sulh 11, Cihâd 72, 128; Ebû Dâvûd, Tatavvu' 12, Edeb 160

Açıklamalar

İnsan vücudundaki her mafsal (eklem) için bir sadaka vardır. Bir başka hadise göre de vücutta 360 eklem bulunmaktadır. O halde herkesin hergün bu kadar sadaka vermesi gerekmektedir. İlk bakışta, çok yüklü gözüken bu sadaka borcu, hadisimizdeki açıklama ile oldukça kolaylaşmaktadır. Söylenecek her *sübhânellah* (tesbih), *elhamdülillah* (tahmid), *lâ ilâhe illallah* (tehlil) ve *Allahu ekber* (tekbir) kelimeleri ayrı ayrı birer sadakadır. İyiliği emretmek, bir kötülükten nehyetmek, evet bunların her biri birer sadakadır. Görüldüğü üzere dinimizde hayır yolları pek çok olup sayılamayacak kadar sınırsızdır.

Hele böyle tek tek hayır ve iyilik olan konuların yanında bir de toptan hayır olanlar vardır ki, bunlar işi daha kolaylaştırmaktadır. Hadisimizde işte bunlardan biri, kuşluk (duhâ) vakti kılınan namaz olarak bildirilmiştir. Halkımızın **"Kuşluk Namazı"** dediği bu ibadet, iki rekât ile sekiz rekât arasında değişen nâfile bir ibadettir. Bu namaz, hadiste sayılan sadakaları topluca ödeme imkânıdır. Çünkü namaz, bedenin bütün organlarıyla yapılan bir ibadettir. Namaz kılmakla her organ kendi şükrünü yerine getirmiş olur. Öte yandan her türlü tesbih ve tahmid, tehlil ve tekbir namazda bir arada bulunmaktadır. Namaz, nefse hayrı emretmek ve onu münkerden

nehyetmektir. Nitekim bir âyet-i kerîmede, **“Namaz her türlü kötülük (fahşâ ve münkerden) alıkor”** [Ankebût sûresi (29), 45] buyurulmuştur.

1142 ve 1435 numaralarda tekrarlanacak olan hadisimizde insan vücûdundaki mafsalların sayılmaması, maksadın anatomi dersi vermek olmadığındandır. Öte yandan “sadakadır” diye belirtilenlerin tamamı, “maddî” yönü olmayan hususlardır. “Sadaka” deyince, akla hemen mâlî iyilikler gelir. Oysa hadisimiz her hayırlı işin sadaka olduğunu bize öğretmektedir. Oturup kalkarken, uzanıp yatarken bile insanın “sadaka” niteliğinde iyilikler yapabileceğini bildirmektedir.

“Kuşluk Namazı”, güneşin doğuşundan yaklaşık kırk beş dakika sonra başlayıp zevâl vaktine yarım saat kalıncaya kadar devam eden zaman içinde kılınır. Gündüzün dörtte biri geçtikten sonra kılınması daha uygundur. Bu namazın bu kadar faziletli oluşu, muhtemelen, bu zaman kesiminin herhangi bir namazın vakti olmaması dolayısıyla çoğu kişinin ibadeti düşünmemesindendir. Zira bizim gibi ılıman iklim kuşağında bulunan ülkelerde öğle öncesi yoğun iş saatleridir. Meşgale veya gaflet zamanında yapılan ibadetlerin fazileti daima farklıdır. Bu sebeple gecenin seher vakti de aynı üstünlüğe sahiptir (Kuşluk namazı hakkında geniş bilgi için bk. 1141-1145 numaralı hadisler).

Hadisten Öğendiklerimiz

1. İyilik ve hayır yapmaya gayret gösterilmeli, mâlî ve fiilî olarak yapılamazsa, tesbih, tekbir gibi sözlü olarak yapılmalıdır. Sadaka ve hayır yollarının çeşitli olduğu unutulmamalıdır.

2. “Kuşluk Namazı” önemli, şükür ve sadaka niteliği yüksek bir nâfile ibadettir. Hz. Peygamber bu namazı hem kılmış hem de kılınmasını teşvik etmiştir. İki rek’at olarak kılınması da yeterli olmaktadır.

120- الثَّالثُ عنْهُ قال : قال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « عُرِضَتْ عَلَيَّ أعْمالُ أُمَّتي حسَنُهَا وسيِّئُهَا فوجَدْتُ في مَحاسِنِ أعْمالِهَا الأذَى يُماطُ عن الطَّرِيق ، وَوجَدْتُ في مَساوَىءِ أعْمالِها النُّخَاعَةُ تَكُونُ فِي المَسْجِدِ لاَ تُدْفَنُ » رواه مسلم .

120. Yine Ebû Zer *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Ümmetimin iyi-kötü bütün amelleri bana gösterildi. İyi işlerinin içinde, gelip geçenlere eziyet veren şeylerin yollardan kaldırılmasını da buldum. Kötü amelleri arasında da mescidde temizlenmeden bırakılmış balgamı gördüm.” Müslim, Mesâcid 57. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 7

Açıklamalar

Ümmetin bütün amelleri konusunda Hz. Peygamber’in bilgilendirilmesi onun bir özelliğidir. Peygamber Efendimiz burada belki bir çok insanın iyilik ve kötülük olduğu hakkında herhangi bir fikre sahip bulunmadığı iki konuyu dikkatlere sunmaktadır. Gelip geçenleri rahatsız eden, yani yaya ve vasıta trafiğini şu veya bu şekilde sıkıştıran, engelleyen sebeplerin yollardan uzaklaştırılmasını, iyilik ve hayır olarak öğütlemektedir. Yollardaki çer-çöp, taş-toprak, tükrük-balgam gibi tabiî; afiş, reklam, yazı, resim, yaya kaldırımına park edilmiş otomobil gibi sun’î rahatsızlık âmillerinin tümünün yollardan temizlenmesi tam bir iyiliktir. Şehirleşme anarşisinin yaşandığı günümüzde ve özellikle de büyük şehirlerde bunun ne kadar büyük bir anlam taşıdığını bu şehirlerde yaşayanlar pek iyi bilirler.

Bu ikazın trafik yoğunluğunun olmadığı bir dönemde ve bölgede yapıldığını düşünecek olursak, İslâm’daki iyilik ve hayır idealinin ne kadar köklü ve toplumları ne ölçüde kuşatıcı olduğunu anlamakta güçlük çekmeyiz. O halde yolları temizlemek başlı başına bir iyiliktir. Yürürken ayağın ucuyla yol ortasından kenara atılacak bir taş bile, bir iyilik olarak değerlendirilmektedir. Yeter ki iyilik düşünce ve bilincine sahip olunsun.

Mescidlerin temizliği elbette çok daha önem arzetmektedir. Hz. Peygamber devrinde olduğu gibi zemini kumlu-çakıllı mescidlerde tükürük ve balgam gibi şeylerin meydanda bırakılması bir “kötü amel”dir. Bizim memleketimizde câmî ve mescidlerin zemini genellikle betondur ve halı-kilim kaplıdır. Böyle olunca buralara tükürülmesi ve balgam atılması aslâ düşünülemez. Herkesin yanında bir mendil taşıması, ihtiyaç duyması halinde bu mendili kullanması gerekir. Aksi halde mâbed nezâhetine aykırı davranılmış olur ki, bu da günahtır. İbadet edelim derken günah işlemenin

hiçbir anlamı yoktur. Özellikle kırsal kesimlerde cami görevlilerinin mescid temizliği konusunda cemaati iyice eğitmesi gerekir.

İnsanları rahatsız eden bu şeylerin mescid dışında da meydanda bırakılması, sokak ve yollara tükürülmesi aynı şekilde birer kötülük, çirkinlik ve günahtır. Böyle şeylere rastlayanların onları gidermesi de bir toplum hizmeti ve iyiliktir. Müslüman sadece kapısının önünün temizliğinden değil, geçtiği her yerin temizliğinden sorumludur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayır işleri pek çeşitlidir. Gelip geçenlere sıkıntı veren şeyleri yollardan; tükürük ve benzerlerini de mescidlerden gidermek birer iyiliktir.

2. İnsanlara faydası olan işler yapılmalıdır.

3. Mescidlere saygı gösterilmeli, mescid edeblerine uyulmalıdır.

4. Müslüman geçtiği yerde pislik bırakmayan insandır.

121- الرابع عنه : أنَّ ناساً قالوا : يارسُولَ اللَّهِ ، ذَهَب أهْلُ الدُّثُور بالأجُورِ ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّى ، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ ، وَيَتَصَدَّقُونَ بَفُضُولِ أمْوَالِهِمْ قال : «أوَ لَيْس قَدْ جَعَلَ لَكُمْ مَا تَصَدَّقُونَ بِهِ : إنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدقَةً، وكُلِّ تَكبِيرةٍ صدقة ، وكلِّ تَحْمِيدةٍ صدقةً ، وكلِّ تِهْلِيلَةٍ صَدقَةً ، وأمرٌ بالمعْرُوفِ صدقةٌ ، ونَهْيٌ عنِ المُنْكرِ صدقةٌ وفي بُضْعِ أحدِكُمْ صدقةٌ » قالوا : يا رسولَ اللَّهِ أيأتي أحدُنَا شَهْوَتَه ، ويكُونُ له فيها أجْر ؟، قال : «أرأيْتُمْ لو وضَعهَا في حرامٍ أكَانَ عليهِ وِزْرٌ ؟ فكذلكَ إذا وضَعهَا في الحلاَلِ كانَ لَهُ أجْرٌ» رواه مسلم . « الدُّثُورُ » : بالثاءِ المثلثة : الأموالُ ، واحِدُها : دَثْرٌ .

121. Ebû Zer *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre bazı insanlar:

- Ey Allah’ın Resûlü! Zenginler bütün sevapları alıp götürüyorlar. Zira bizler gibi namaz kılıyor, bizler gibi oruç tutuyor ve ayrıca mallarının

fazlasından da sadaka veriyorlar, dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “**Allah size sadaka verme imkânı bahşetmedi mi (sanıyorsunuz)? Her tesbih sadaka, her tekbir sadaka, her tahmid sadaka, her tehlil sadakadır. İyiliği emretmek sadaka, kötülükten sakındırmak sadakadır. Hatta (her) birinizin eşiyle yatması bile sadakadır**” buyurdu.

- Ey Allah’ın Resûlü, cinsel arzusunu tatmin eden birine bundan da mı sevap var? dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **“Bu istek ve ihtiyacını haram yoldan giderseydi, günah olmayacak mıydı? Helâl ve meşrû yoldan gidermesinde de elbette sevap vardır**” buyurdu. Müslim, Zekât 53, Mesâcid 142

Açıklamalar

Hayır yollarının çok çeşitli olduğunu bu hadîs-i şerîften pek dikkat çekici şekilde öğrenmekteyiz. Para sarfederek hayır ve iyilik yapmak imkânından mahrum fakir sahâbîlerin zenginlere imrenmeleri ve kendileri için hayıflanmaları karşısında Resûl-i Ekrem Efendimiz, “sadaka” deyince sadece “infak” değil, daha başka konuların da akla gelmesi gerektiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ herkes için hayır yolları yaratmıştır. Hiç kimseyi hayır işlemekten alıkoymamıştır. İşte meselâ her tesbih **(sübhânellah),** her tekbir **(Allahü ekber),** her tahmid **(elhamdülillah)** ve her tehlil **(lâ ilâhe illallah)** demek, ayrı ayrı birer sadaka sevabı kazandıran iyiliklerdir. Yine aynı şekilde her iyiliği emretmek ve her kötülükten sakındırmak birer sadakadır. Bu son iki “sadaka”nın değeri öncekilerden daha büyüktür. Zira emir bil’l-ma’ruf ve nehiy ani’l-münker, farz-ı kifâye hükmünde bir görevdir. Bazı hallerde farz-ı ayn bile olur. Halbuki tesbih, tekbir, tahmid ve tehlil birer zikir ve dolayısıyla “nâfile” birer ibadettir.

Peygamber Efendimiz, bir müslümanın eşiyle cinsel ilişkide bulunmasının bile “sadaka” olduğunu beyan etmiştir. Mübah olan ve günlük beşerî işler ve ilişkilerden de sevap kazanılacağını haber vermiştir. Olayın garipsenmesi üzerine de *“aynı cinsel ihtiyacın haram yoldan giderilmesinin günah olduğunu”* hatırlatmış ve *“helâl yoldan tatmin”*in sevap olduğunu *kıyâsü’l-aks* usûlüyle açıklamıştır. Bir başka hadîs-i şerîfte de

sevgili Peygamberimiz *“sofrada hanımın ağzına verilen lokma”*nın bile bir sadaka olduğunu bildirmiştir.

Bu beyanlar, iyilik ve hayır işlemek isteyenlerin, günlük yaşantısının tabiî uzantıları gibi görünen konularda bile hayır işleme imkânlarına sahip olduklarını göstermektedir. Uyanık olmaya, İslâm çizgisini takip etmeye çağırmaktadır. İyi bir niyet, âdetleri ibadetleştirir. Kötü niyetler de en hâlis ibadetleri, hayır ve iyilikleri bile işe yaramaz hale getirir. Yaygın ve engin bir hayır ve iyilik ortamında bulunduğumuz açıktır. O halde herkes kendi durumuna göre yapabileceği iyilik ve hayra dikkat etmeli, başkalarının yaptığı iyilik ve hayrın büyüklüğüne veya çokluğuna bakıp ümitsizliğe düşmemelidir. Hangi kuluna neyi ikrâm edeceğini Allah bilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Tesbih, tekbir, tahmid ve tehlil gibi zikirler, emir bi’l-ma’ruf, nehiy ani’l-münker gibi fiiller, ailevî ilişkiler, iyi niyetle yapılan mübah işler ayrı ayrı birer hayır ve iyiliktir.

2. Edebine uymak şartıyla, söylenen sözü anlamayanın soru sorması, tekrar açıklama istemesi mümkündür.

3. Kıyas câizdir. Zira Peygamber Efendimiz helâl ve haram cinsel temaslar arasında bir kıyaslama yapmıştır. “Haram olanına ceza varsa helâl olanına da sevap vardır” demeye getirmiş, ashâbından bu iki durumu biribirleriyle ölçmelerini istemiştir. İslâm mezheplerine göre kıyâs câizdir. Kıyas’a sadece zâhirîler karşı çıkarlar. Onların bu aykırı görüşlerine itibar edilmez.

122- **الخامس** : عنه قال : قال لي النبيُّ صلى اللَّه عليه وآله وسلم : «لاَ تَحقِرنَّ مِن المعْرُوفِ شَيْئاً ولَوْ أنْ تلْقَى أخَاكَ بِوجهٍ طلِيقٍ » رواه مسلم .

122. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bana (hitaben) buyurdu ki:

“**Din kardeşini güler yüzle karşılamak gibi (tabiî) bir iyiliği bile sakın küçük görme!**”

Müslim, Birr 144. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 24; Tirmizî, Et’ime 30

Açıklamalar

İyiliği iyilik olarak takdir etmek ve yerine getirmek lâzımdır. İyiliği küçük görmek, önemsememek, iyilik bilincine sahip olmamaktan ileri gelir. Burada Resûl-i Ekrem Efendimiz, büyük sahâbî Ebû Zer hazretlerine hitâben hiçbir “ma’rûf”un yani Allah’a itaat ve insanlara iyilik ve ihsan olarak bilinen hiçbir şeyin küçük görülmemesini, azımsanmamasını tenbih etmektedir. *“Din kardeşini güler yüzle karşılamak gibi tabiî bir davranış olsa bile”* diye çok çarpıcı bir örnek vermektedir. Tirmizî’deki bir rivayette (Birr 36) *“Din kardeşinin yüzüne gülümsemen sadakadır”*, bir başka hadiste de *“Her ma’rûf sadakadır. Din kardeşini güler yüzle karşılaman da ma’rûftandır”* (Tirmizî, Birr 45) buyurulmaktadır.

Din kardeşini güler yüzle neş’eli bir şekilde karşılamak onu sevindirir ve içini rahatlatır. Bir mü’mini sevindirmek ise, hiç şüphesiz başlı başına bir iyiliktir.

Gerçekten bir çoğumuz, küçük şeyleri “iyilik” olarak değerlendirmemek yanılgısına düşeriz ve böylece dindeki iyilik imkânlarını kullanamayız. Bu ise, giderek yozlaşan bir günlük yaşantıyı gündemimize getirmektedir. Oysa iman uyanıklığı ve şuuru içinde yaşayanlar, kimsenin tahmin etmediği bir çok noktada iyilik ve hayır işleme fırsatı bulurlar.

İyiliksever olmak, mutlaka büyük iyilikler yapmak demek değildir. Küçük olsun büyük olsun iyiliğe tam bir iyilik nazarıyla bakmak gerekmektedir. Nitekim 696, 797 ve 894 numaralarda tekrarlanacak olan hadisimiz de bize bu önemli noktayı hatırlatmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimizde iyilik düşünce ve uygulaması, fevkalâde önemli, yaygın ve köklüdür.

2. Hiçbir iyilik küçük görülmemelidir.

3. Geleni güler yüzle karşılamak başlı başına bir iyiliktir.

123- **السادس** : عن أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « كُلُّ سُلاَمَى مِنَ النَّاسِ علَيْهِ صدَقةٌ كُلَّ يَوْمِ تَطْلُعُ فيه الشَّمْسُ :

تعدِلُ بيْنَ الاثْنَيْنِ صدَقَةٌ ، وتُعِينُ الرَّجُلَ في دابَّتِهِ ، فَتحْمِلُهُ عَلَيْهَا ، أَوْ ترْفَعُ لَهُ علَيْهَا متَاعَهُ صدقةٌ ، والكلمةُ الطَّيِّبَةُ صدَقةٌ، وبِكُلِّ خَطْوَةٍ تمْشِيها إلى الصَّلاَةِ صدقَةٌ ، وَتُميطُ الأذَى عَن الطرِيق صَدَقةٌ » متفق عليه .

123. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**İnsanların her bir eklemi için her gün bir sadaka gerekir. İki kişi arasında adâletle hükmetmen sadakadır. Bineğine binmek isteyene yardım ederek bindirmen yahut yükünü bineğine yüklemen sadakadır. Güzel söz sadakadır. Namaz için mescide giderken attığın her adım bir sadakadır. Gelip geçenlere eziyet veren şeyleri yoldan gidermen de sadakadır**."

Buhârî, Sulh 11, Cihâd 72, 128; Müslim, Zekât 56. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 12, Edeb 160

Açıklamalar

Biraz yukarıda geçen 119 nolu hadiste her eklem (ve kemik) için bir sadaka gerektiğini öğrenmiştik. Bu hadîs-i şerîften de sadaka borcunun *"güneşin doğduğu her gün için bir sadaka"* olduğunu öğrenmekteyiz.

Sağlık herşeyin başıdır; en büyük devlettir. Vücudumuzdaki kemik-mafsal (eklem) yapısı, yani iskelet, aynı zamanda hayatın ve sağlığın da temel yapısıdır. Binaenaleyh bunların her biri için her gün bir iyilik ve sadaka borcumuzun olması pek tabiîdir. Zira aslında biz, her gün yeni bir günü, başka bir hayatı yaşamaktayız.

İşte bu görevimizin yerine getirilmesinde de "müsamaha dini" olan İslâm imdadımıza yetişiyor. Hayır yollarının çokluğu ilkesiyle bizleri rahatlatıyor. İşimizi kolaylaştırıyor. Bu hadîs-i şerîfte de yeni bazı hayır yolları ve imkânları önümüze konulmaktadır. Dargın iki müslümanın arasını bulmak, hayvanına veya arabasına binmeye çalışana yardımcı olmak, eşyasını yüklemekte, taşımakta güçlük çekenlere yardım etmek, camiye namaz için giderken yürümek. Bu demektir ki, beş vakit namazını camide kılmaya özen gösteren ve en az günde üç yüz altmış adım atan müslüman,

eklem ve kemiklerinin o günkü sadaka borcunu ödemiş olur. Sağlığına hizmet etmiş olur.

Gelip geçenleri rahatsız eden herşeyi yoldan kaldırmanın sadaka olduğu bu hadîs-i şerîfte de tekrar edilmektedir. Bu da konunun ehemmiyetini göstermektedir. Hadisimiz 250 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Din kardeşlerinin arasını bulmak bir hayırdır.

2. Namazları câmide cemaatle kılmaya özen göstermek, sadece her adıma bir sadaka sevabı ile düşünülünce bile, büyük bir kazançtır. İhmal etmemek gerekir.

3. Eşyâsını taşımakta, yüklemekte güçlük çekenlere yardımcı olmak, hem insânî hem de İslâmî bir meziyet ve iyiliktir.

4. Müslüman, çevresine karşı duyarlı davranan insandır.

124- ورواه مسلم أيضاً من رواية عائشة رضي اللَّه عنها قالت : قال رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « إنَّهُ خُلِقَ كُلُّ إنْسانٍ مِنْ بني آدم علَى سِتِّينَ وثلاثمائَةِ مَفْصِلٍ ، فَمنْ كَبَّر اَللَّه ، وحمِدَ اللَّه ، وَهَلَّلَ اللَّه ، وسبَّحَ اللَّه واستَغْفَرِ اللَّه ، وعَزلَ حَجراً عنْ طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ شَوْكَةً أوْ عظْماً عن طَرِيقِ النَّاسِ ، أوْ أمر بمعرُوفٍ أوْ نهى عنْ مُنْكَرٍ ، عَددَ السِّتِّينَ والثَّلاَثمائة ، فَإِنَّهُ يُمْسي يَوْمئِذٍ وَقَد زَحزحَ نفْسَهُ عنِ النَّارِ » .

124. Aynı hadisi Müslim'in Hz. Âişe'den rivayetine göre Âişe *radıyallahu anhâ,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Gerçek şu ki, her insanın vücudunda 360 eklem (ve kemik) bulunmaktadır. Kim bu eklem sayısı kadar Allahü ekber, elhamdülillah, lâ ilâhe illallah der, Allah'dan bağışlanma diler, insanların yolu üzerinden taş, diken veya kemik gibi şeyleri kaldırır,

iyiliği emreder veya kötülükten nehyeder ise, o günü kendisini cehennemden uzaklaştırmış olarak geçirir.”

Müslim, Zekât 54

Açıklamalar

Bazı *Riyâzü’s-sâlihîn* nüshalarında önceki rivayetle birlikte verilen bu hadîs-i şerîfte, öncekinden farklı olarak insan vücudunda 360 eklem ve oynak kemik bulunduğu, her gün için bunların karşılığı olarak iyilik ve hayır işlemek üzere tekbir (Allahu ekber), **tahmid** (el-hamdülillah), **tehlil** (lâ ilâhe illâllah) ve **tesbih**’e (sübhânallah) ilaveten **istiğfâr** edilebileceği bildirilmektedir. Yine önceki hadiste “*eziyet veren şeyi yoldan gidermek*” şeklinde yer almış olan prensip burada taş, diken ve kemik gibi şeylerin yoldan uzaklaştırılması olarak açıklanmış bulunmaktadır.

Ayrıca, sayılan bu hayır ve iyilik türlerinden bir günde 360 tane yapılması halinde, o günün borcu ödenmiş, dolayısıyla o gün cehennemden uzak kalma imkânı bulunmuş olmaktadır.

Hadisteki **sülâmâ** kelimesi aslında parmak ve eklem kemikleri demektir. Sonradan vücudun bütün kemik ve eklemleri anlamında kullanılagelmiştir. Bu sebeple hadisimizdeki 360 rakamı eklem ve kemiklerin toplam sayısıdır. Yoksa tıb ilmine göre insan vücudunda irili-ufaklı 206 kemik vardır.

Aslında burada bir hususa da işaret etmekte fayda vardır. Hz. Peygamber bir operatör, bir biyolog değildir. O hidâyet rehberidir. Onun maksadı, anatomi dersi vermek değil, o yapının belli bazı özelliklerine işaret ederek insanları inanmaya, doğruya ve mutluluğa çağırmaktır. Bu sebeple verilen rakamın kendisi değil, o yapının mükemmelliğine dikkat çeken mânası önemlidir.

Bütün bu rivayetler, günlük hayır ve iyilik olarak müslümanların önünde büyük imkânların bulunduğunu göstermekte ve bizleri bu imkânlardan yararlanmaya çağırmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her nimetin bir külfeti, bir şükrü vardır.

2. Allah Teâlâ kullarını kolaylıkla yapabilecekleri iyilik ve hayır imkânlarına kavuşturmuş, böylece onlara olan rahmet ve merhametini ortaya koymuştur.

3. Hadiste sayılan iyilik ve hayır çeşitlerini, sayıldıkları sıra ile yerine getirmek şart değildir. Hangisini yapmaya imkân bulunursa o yapılır.

125- **السابع** : عنه عن النَبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مِنْ غدَا إلى المَسْجِدِ أَو رَاحَ ، أعدَّ اللَّهُ لَهُ في الجنَّةِ نُزُلاً كُلَّمَا غَدا أَوْ رَاحَ » متفقٌ عليه . « النُّزُل » : القُوتُ والرِّزْقُ ومَا يُهَيَّأُ للضَّيفِ .

125. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sabah veya akşam camiye giden kimseye, her gidişi için Allah cennette bir ikram hazırla(tı)r." Buhârî, Ezân 37; Müslim, Mesâcid 285

Açıklamalar

Tan yerinin ağarmasından öğle (zevâl) vaktine kadar yapılan yürüyüşe Arapça'da **gudüv**; öğleden gün batımına kadar yapılan yürüyüşe de **revâh** denir. Peygamber Efendimiz bu iki kelimeyi bir arada zikretmekle sabah-akşam yani bir gün boyunca mescide gidip gelmeyi kastetmiştir. Nitekim Allah Teâlâ bir âyette, **"Cennette sabah-akşam yiyecekleri onlara sunulur"** [Meryem sûresi (19), 62] buyurmuştur. Yani orada kaldıkları sürece devamlı olarak onlara rızıkları verilir demektir.

Cennette sunulacak ikram, hadisimizde "nüzül" kelimesiyle anlatılmıştır. **Nüzül,** ziyâfet, misâfiri ağırlamak için yapılan hazırlık anlamındadır. Tabiatıyla bu hazırlık içine, yiyecek-içecek şeyler ve kalacak yer ve diğer ikramlar da dahildir. Böyle olunca, 1055 numarada tekrarlanacak olan hadisimizin anlamı *"Sabah-akşam mescide devam eden kimseye Allah Teâlâ cennette devamlı ikramda bulunur"* demek olur. Mescide her gidiş-geliş sanki cennetteki ziyâfet ve ikrama gidip gelmek gibidir. Bu da herhalde her müslümanın arzu edeceği bir ikramdır. O halde cemaate devam etmek de başlı başına bir hayır ve iyiliktir. Hem de sonucu cennette ağırlanmak olan bir hayır ve iyiliktir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cami ve mescidlere ibadet, zikir ve ilim için devam etmek başlı başına bir iyilik ve hayırdır.

2. Cemaate devam eden ve ibadetleri cemaatle eda eden kimse, cennette ağırlanmayı hakeder.

126- **الثامن** : عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا نِسَاء المُسْلِماتِ لاَ تَحْقِرنَّ جارَةٌ لِجارتِهَا ولَوْ فِرْسِنَ شاةٍ » متفقٌ عليه .

قال الجوهري : الفِرْسِنُ مِنَ الْبعِير : كالحافِرِ مِنَ الدَّابَّةِ ، قال : ورُبَّمَا اسْتُعِير في الشَّاةِ

126. Yine Ebû Hüreyre *radıyallanu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ey müslüman hanımlar! Hiç bir komşu hanım, bir koyun paçası bile olsa, komşusuna vereceğini küçük gör(üp vermemezlik et)mesin.**"

Buhârî, Hibe 1, Edeb 30; Müslim, Zekât 90. Ayrıca bk. Tirmizî, Velâ 6

Açıklamalar

Araplar, evde kocasına bir nevi komşuluk ettiği için evin hanımına **câre** dedikleri gibi, hanımın kumasına da kinâye yoluyla **câre** derler. Burada **câre,** "komşu kadın" anlamındadır.

Firsin, aslında deve tabanı demektir. Koyun tırnağı anlamında da kullanılmaktadır. Dilimizde "paça" denilir. "Koyun paçası" (veya koyun tırnağı) hediye etmek âdet olmadığı için burada hediye edilecek şeyin azlığı abartılı şekilde ifade edilmiştir. Yani ne kadar küçük ve az olursa olsun, komşular arasında hediye alıp vermenin ihmal edilmemesi istenmektedir.

Hadisteki uyarı, hediye veren komşu kadına yöneliktir. Nitekim bu hadis *Sahîh-i Müslim*'de *"Az bir şey de olsa sadaka vermeyi teşvik, azımsayarak küçük bir şeyi vermekten geri durmamak"* başlığı altında yer almıştır. Müslim'in *Sahîh*'indeki bab başlıklarını da Nevevî koymuştur. Bu

iki hususu dikkate alarak biz hadisi, Nevevî'nin anladığı şekilde tercüme ettik. Ayrıca Buhârî de hadisi Hibe Bölümü'nün ilk hadisi olarak değerlendirmiştir. Şuna da işaret edelim ki, hadisteki uyarının, kendisine bir şey hediye edilen komşu kadına yönelik olması da muhtemeldir. Buna göre mâna, *"Hiçbir komşu kadın, bir koyun paçası bile olsa komşusunun hediye ettiği şeyi küçümsemesin"* demek olur. Nitekim hadis böyle de tercüme edilmiştir. Biz yaptığımız tercümenin, hayır yollarının çokluğu konusuyla olan alâkası noktasından daha isâbetli olduğu kanaatindeyiz. Hem hediyede ölçü, verilenin ihtiyacı ya da arzusu değil, verenin imkân ve cömertliğidir. Halkımız,*"Az veren candan, çok veren maldan"* diyerek bu noktaya işaret etmektedir. *"Dostum beni ansın da isterse soğan kabuğu ile ansın"* sözü de hadisimizdeki ölçünün kültürümüze yansımasından başka bir şey değildir.

308 numarada tekrar gelecek olan hadîs-i şerîfte doğrudan müslüman hanımlara hitâbedilmiş olmasını iki şekilde yorumlamak mümkündür:

* Komşular arası ilişkiler daha çok hanımlarca yürütüldüğü için onların dikkati çekilmiştir.

* Alınıp verilen şeyleri küçümseme, azımsama ve hatta dedi-kodu vesilesi yapma daha çok hanımlar arasında görülür. Bu yüzden uyarı onlara yöneltilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hiçbir iyilik küçük görülmemelidir. Azımsandığı için ihmal edilecek iyilik ve hayırlar sonuçta büyük kayıplara vesile olur.

2. Çok küçük ve basit şeylerle de iyilik ve hayır işlemek mümkündür.

3. Komşular arasındaki ikramlar başlı başına birer iyiliktir.

4. İyiliği küçük görme daha çok hanımlarda görülen bir kusurdur. Onları bu konuda eğitmek gerekmektedir.

127- **التاسع** : عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « الإِيمَانُ بِضْعٌ وَسبْعُونَ ، أوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شَعْبَةً :

فَأَفْضلَهَا قوْلُ لاَ إلَهَ إلاّ اللّهُ ، وَأَدْنَاهَا إمَاطَةُ الأذَى عنِ الطَّرِيقِ ، وَالحيَاءُ شُعْبةٌ مِنَ الإِيمانِ » متفقٌ عليه .

« البِضْعُ » من ثلاثة إلى تسعةٍ ، بكسر الباءِ وقد تفْتَحُ . « والشُّعْبةُ » : القطْعة .

127. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İman yetmiş (veya altmış) küsur özelliktir (şu’bedir). En yükseği, ‘Allah’tan başka ilâh yoktur’ demek; en aşağısı ise, eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imanın bir bölümüdür.”

Müslim, Îmân 58. Ayrıca bk. Buhârî, Îmân 3; Ebû Dâvûd, Sünnet 14; Nesâî, Îmân 16; Tirmizî, Birr 80; Îmân 16; İbni Mâce, Mukaddime 9

Açıklamalar

684 numarada tekrarlanacak olan hadisimizin ifadesinden imanın bir asıl yapısı (ki, o kalp ile tasdiktir) bir de o yapının dalları, şubeleri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bazı âlimlerce işaret edildiği gibi hadiste iman ağaca benzetilmiş gibidir. Kur’ân-ı Kerîm’de de iman gerçeğini belirten söz, ağaca benzetilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

“Güzel söz, kökü (yerde) sâbit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. Ki o ağaç, Rabbinin izni ile her zaman yemişini verir. Allah, öğüt alsınlar diye insanlara böyle benzetmeler yapar” [İbrahim sûresi (14), 24]. *İman* kökü kalbde, dalları ise, insan davranışları olarak dışarıda yani hayatta olan bir *tevhid ağacıdır.* Rivayetlerdeki farklılığa göre bu dallar ya yetmiş veya altmış küsurdur. Bunları 77 olarak sayan ve her biri hakkında detaylı bilgi veren özel kitaplar bulunmaktadır. Bu tür eserlerin en meşhuru, muhaddis Beyhakî’nin (ö. 458/1066) *Şuabü’l-İmân*’ıdır.

“İmanın şubeleri” ile ilgili genel çerçeveyi belirleyen hadîs-i şerîf, önümüze ilgi çekici bir çizgi koymaktadır. “Lâ ilâhe illallah” demekten, yoldaki eziyet veren şeyleri gidermeye kadar uzanan bu çizgi teori ile pratik, düşünce ile uygulama kısacası din ile dünya ayrılmazlığıdır.

Peygamber Efendimiz, kalpteki tevhid inancının sözlü ifadesi demek olan **“Allah’tan başka ilâh yoktur”** ikrarının en yüksek ve en üstün iman

görüntüsü olduğunu söylüyor. Yoldan, eziyet veren şeyleri gidermenin de bu imanın yerine getirilmesi en kolay ve belki bir anlamda faydası en az olan belirtisi olduğunu ifade ediyor. Biri tamamen mânevî ve kalbi bir kabulün ifadesi; öteki, yoldan meselâ bir taşı kenara iteklemek gibi tamamen maddî ve fevkalâde kolay bir hareket... Ancak her ikisi de aynı iman gövdesinin dalları... İnsan davranışlarının iman ile ilgisi, din ile dünyanın birbiriyle olan birlikteliği ve madde-mâna kaynaşması herhalde ancak bu kadar beliğ bir şekilde ortaya konulabilirdi..

Öte yandan “imanın şubeleri” olarak kitaplarımızda sayılan 77 özelliğin 30’u inançla, 47 tanesi ise dil ve beden ile yapılabilecek ibadetleri ve bunlara ilaveten aile ve toplum (âmme) hukukuyla alakalı konuları kapsamaktadır. Bunlar arasında yöneticiliği adâlet üzere yapmak, devlet başkanına itaat etmek, cihada çıkmak...gibi tamamen yönetim ve devlet ile alâkalı olan hususlar da bulunmaktadır. Hatta utanma duygusunun bile imanın bir şubesi olduğunu hadisimizden öğrenmekteyiz. O halde bütün bunların ve iman ile ilgili diğer hadîs-i şerîflerin topluca ortaya koyduğu gerçek ve verdiği mesaj şudur: *İslâm’da iman ile şu ya da bu şekilde alâkası olmayan herhangi bir davranış yoktur. Dolayısıyla din-devlet ayrılığı, din-dünya ğayrılığı gibi bir anlayış da kesinlikle mevcut değildir.*

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İman, birbirinden farklı değerde de olsa bir çok özellikten meydana gelmektedir. Bu özelliklerin herbirinin doğrudan doğruya iman ile organik alâkası bulunmaktadır.

2. İslâm’da din ve dünya ayrılığı yoktur. Bunlar tam bir bütünlük içindedir. Bu sebeple de “din işi ayrı, dünya işi ayrı” gibi laik anlayışlara İslâm’da yer yoktur.

3. İman şubelerinin her biri başlı başına bir hayır ve iyilik vesilesidir.

4. Hayır yollarının çokluğu, imanın şube sayısından da bellidir.

5. Hayâ, hayırdır, hayır getirir.

128- **العاشر** : عنه أن رسول اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم
قال: « بَيْنمَا رَجُلٌ يَمْشِي بطَرِيقٍ اشْتَدَّ علَيْهِ الْعَطشُ ،

فَوجد بِئراَ فَنزَلَ فِيها فَشَربَ ، ثُمَّ خرج فإِذا كلّبٌ يلهثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ ، فقال الرَّجُلُ : لَقَدْ بلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ العطشِ مِثْلَ الَّذِي كَانَ قَدْ بَلَغَ مِنِّي ، فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَملأَ خُفَّه مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَه بِفيهِ ، حتَّى رقِيَ فَسَقَى الْكَلْبَ ، فَشَكَرَ اللَّهُ له فَغَفَرَ لَه. قَالُوا: يا رسولَ اللَّه إِنَّ لَنَا في الْبَهَائِم أَجْراً ؟ فَقَالَ: « في كُلِّ كَبِدٍ رَطْبةٍ أَجْرٌ » متفقٌ عليه .

وفي رواية للبخاري : « فَشَكَرَ اللَّه لهُ فَغَفَرَ لَه ، فَأدْخَلَه الْجنَّةَ » .

وفي رواية لَهُما : « بَيْنَما كَلْبٌ يُطيف بِركِيَّةٍ قَدْ كَادَ يقْتُلُه الْعطَشُ إِذْ رأتْه بغِيٌّ مِنْ بَغَايا بَنِي إِسْرَائيلَ ، فَنَزَعَتْ مُوقَهَا فاسْتَقت لَهُ بِهِ ، فَسَقَتْهُ فَغُفِر لَهَا بِهِ».

« الْمُوقُ » : الْخُفُّ . « وَيُطِيفُ » : يَدُورُ حَوْلَ « رَكِيَّةٍ » وَهِيَ الْبِئْرُ .

128. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Vaktiyle bir adam yolda giderken çok susadı. Bir kuyu buldu ve içine indi; su alıp dışarı çıktı. Bir de ne görsün, bir köpek, dili bir karış dışarıda soluyor ve susuzluktan nemli toprağı yalayıp duruyordu. Adam kendi kendine "bu köpek de tıpkı benim gibi pek susamış" deyip hemen kuyuya indi, mestini su ile doldurdu ve mesti ağzına alarak yukarıya çıktı ve köpeği suladı. Onun bu hareketinden Allah Teâlâ hoşnut oldu ve adamı bağışladı**."

Sahâbîler:

- Ey Allah'ın Resûlü! Bizim için hayvanlardan dolayı da sevap var mı? dediler. Resûl-i Ekrem:

– “**Her canlı sebebiyle sevap vardır**” buyurdu.

Buhârî, Müsâkât 9, Mezâlim 23, Edeb 27; Müslim, Selâm 153. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 44; İbni Mâce, Edeb 8

Buhârî’nin bir başka rivayetinde **“Allah ondan memnun oldu ve onu bağışlayıp cennetine koydu”** beyânı yer almaktadır.

Buhârî ve Müslim’in diğer bir rivâyetlerinde de şöyle denilmektedir:

“Susuzluktan ölmek üzere olan bir köpek bir kuyunun etrafında dolaşıp duruyordu. İsrailoğullarından fâhişe bir kadın onu gördü; hemen çizmesini çıkardı ve onunla köpek için kuyudan su çekerek onu suladı. Bu yüzden o kadın bağışlandı.” Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Selâm 155

Açıklamalar

Hayır ve iyiliğin sadece insanlara yönelik olmadığını, hayvanlara yapılacak iyiliklerin de Allah’ı hoşnut ettiğini Sevgili Peygamberimiz verdiği bu ilgi çekici misalle ortaya koymuş bulunmaktadır.

Hz. Peygamber’in geçmiş ümmetlerden örnekler vermesi, onun eğitim ve öğretim yollarından biridir. Aynı türden hareketlerin ümmeti için de geçerli olduğu açıktır. Genel bir kaide vardır: Geçmiş ümmetlere ait herhangi bir hüküm, Allah ve Resûlü tarafından nakledilince, bizim için de geçerlik kazanmaktadır. Bu **“şer’u men kablenâ şer’un lenâ izâ kassahu’l-lâhu ve resûlüh”** şeklinde ifade edilir.

Peygamber Efendimiz’in burada verdiği örnek karşısında, sahâbîlerden bazılarının “Hayvanlardan dolayı da sevap kazanabilir miyiz?” diye sormaları normaldir. Çünkü bu tür bir davranış o günkü toplumda mevcut değildi. Daha doğrusu **“hayvan hakları”** gibi bir kavram pek bilinmiyordu. **“Âlemlere rahmet”** olarak gönderilmiş bulunan Sevgili Peygamberimiz, bu soruyu soranları ve onlar gibi düşünen bütün insanları ikaz ve irşad etmiş ve **“her canlıdan dolayı sevap kazanılacağını”** açık-seçik ifade buyurmuştur. Hatta bir hayvana bile iyilik etmekle, Allah’ın hoşnut edileceğini duyurmuştur.

Hadisin öteki rivayetlerinde verilen bilgiler durumu biraz daha aydınlatmakta, o köpeği sulayan kişinin veya günahkâr kadının cennete konulduğunu ve bu hareketi dolayısıyla Allah’ın affını kazandığını

bildirmektedir. Demektir ki, Allah'ın yaratıklarına yapılacak iyilikler, bir takım günahlara kefâret olmaktadır. O halde yapılabilecek iyilik ve hayrı geri bırakmamak lâzımdır. Bizim saadetimiz, yaptığımız iyiliklere bağlıdır. Özellikle de kimsenin görmediği yerlerde yaptığımız iyiliklere... Zira hadisimizdeki olay, başkalarının gözlerinden ırak bir ortamda geçmiştir. Öte yandan, yapılan iyiliğin tam yapılması da ayrı bir özellik ve önem taşımaktadır. Zira misâlimizde köpeğe kanıncaya kadar su verilmiştir. Yani iyilik ve ikrâm tam yapılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'da hayır yolları gerçekten pek çeşitlidir. Hayvanlara yapılacak iyilik ve gösterilecek şefkat de bu iyilikler arasında yer almaktadır.

2. Ciğer sahibi her canlı, sevap vesilesidir.

3. İyiliği kim yaparsa yapsın, niyeti iyilik yapmak olduktan sonra mutlaka onun faydasını görür.

4. Allah iyilik yapanları sever.

5. İnsan gibi faziletli ve üstün olanın, hayvan gibi daha aşağı seviyede olana hizmet etmesi pek tabiîdir.

129- **الْحادي عشَرَ** : عنْهُ عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَقَد رأَيْتُ رَجُلاً يَتَقَلَّبُ فِي الْجنَّةِ فِي شَجرةٍ قطعها مِنْ ظَهْرِ الطَّريقِ كَانَتْ تُؤْذِي الْمُسلِمِينَ » . رواه مسلم .

وفي رواية : « مرَّ رجُلٌ بِغُصْنِ شَجرةٍ عَلَى ظَهْرِ طرِيقٍ فَقَالَ : واللَّهِ لأُنَحِّينَّ هذا عنِ الْمسلِمِينَ لا يُؤْذِيهُمْ ، فأُدْخِلَ الْجَنَّةَ » .

وفي رواية لهما : « بيْنَما رجُلٌ يمْشِي بِطرِيقٍ وجد غُصْن شَوْكٍ علَى الطَّرِيقِ ، فأَخَّرُه فشَكَر اللَّهُ لَهُ ، فغَفر لَهُ » .

129. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Müslümanları rahatsız eden yol üstündeki bir ağacı kesen bir kişiyi cennet nimetleri içinde yüzer gördüm.**" Müslim, Birr 129

Bir başka rivayette (Müslim, Birr 128) şöyle buyurulmaktadır:

"Adamın biri, yol üzerinde bir ağaç dalı gördü ve 'Allah'a yemin ederim ki, bunu müslümanları rahatsız etmemesi için buradan kaldıracağım' dedi (kaldırdı ve) bu yüzden cennete konuldu."

Buhârî (Ezân 32, Mezâlim 28) ve Müslim'in (Birr 127, İmâre 164) müşterek bir rivayetlerinde de şöyle buyurulmaktadır:

"Bir adam yolda yürürken yol üzerinde bir diken dalı buldu ve onu yoldan uzaklaştırdı. Bu sebeple Allah ondan hoşnut oldu ve onu bağışladı."

Açıklamalar

Her üç rivayette de gelip geçenlere sıkıntı veren şeyleri yoldan kaldırmanın, Allah'ın rızâsını ve cennetini kazanmaya vesile olduğu belirtilmektedir. Bu, dinimizdeki hayr ve iyilik çeşitlerinin pek çok olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda da Allah Teâlâ'nın rahmeti için bahâ değil, bahâne istediğinin delilidir. Gelen geçeni rahatsız etmesin diye yoldan bir ağaç dalını veya bir dikeni iyi niyetle kenara çekmek, bağışlanmak için yetmektedir. Bu hadisler, yolların temizliği konusunda büyük teşvik unsurları ihtiva etmektedir.

Burada şu noktaya da dikkat edilmelidir. Yolların temizliği ve gelen geçeni rahatsız etmeyecek şekilde olması topluma yönelik bir hizmet ve iyiliktir. Bugünkü ifadesiyle söylersek, bir **"kamu hizmeti"**dir. Bu sebeple onun sonucu, Allah Teâlâ'nın hoşnutluğu ve cennet olmaktadır. Bu demektir ki, dinimizde topluma yönelik iyiliklerin karşılığı daima pek büyüktür. O halde kamu yararına olan hiçbir şeyi küçük görmemek daha akıllıca bir davranıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanların yollarının temiz tutulması gereklidir.

2. Müslümanlara zarar veren herşeyi ortadan kaldırmak ve onlara fayda verecek işleri yapmak, büyük hayır ve mutlu neticelere götürücü iyiliklerdir.

3. Samimiyetle yapılan küçük ve basit iyilikler bile insana cenneti kazandırabilir.

4. Müslümanlar huzur işçileridir.

130- **الثَّاني عشَر** : عنْه قالَ : قَال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ توضَّأَ فأحَسَنَ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ أتَى الْجُمعةَ ، فَاستمع وأنْصتَ ، غُفِر لَهُ ما بيْنَهُ وبيْنَ الْجُمعةِ وزِيادةُ ثَلاثَةِ أيَّامٍ ، ومَنْ مسَّ الْحصا فَقد لَغَا » رواه مسلم .

130. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Bir kişi güzelce abdest alır, cuma namazına gider, hutbeyi ses çıkarmadan dinlerse, iki cuma arasındaki ve fazla olarak üç günlük daha günahları bağışlanır. Kim hutbe okunurken çakıl taşlarıyla oynarsa, abesle iştiğal etmiş olur.**”

Müslim, Cuma 27. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 203; Tirmizî, Cuma 5; İbni Mâce, İkâme 62, 81

Açıklamalar

“Camide çakıl taşlarıyla oynamak” bize garip gelebilir. Zira memleketimizde genellikle cami ve mescidlerin zemini tahta veya beton olup halı-kilim vs. ile kaplıdır. Bu ifade Arabistan gibi sıcak iklim bölgelerinde ve özellikle de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* devrindeki mescidlerin zeminlerinin kum ve çakıl taşları ile kaplı olduğu gerçeğiyle ilgilidir. Bizim memleketimizde de namazgâhlar ve yaylalarda mescid yeri olarak ayrılmış yerler için bu durum söz konusudur.

Demektir ki, hutbe okunurken mescidin tabanındaki taş-toprak, halı, kilim, hasır vs. ile oynamak, onlarla meşgul olmak, yanındaki insanların dikkatlerini de çekeceği ve hutbeyi dinleme görevini ihlal edeceği için

cumanın sevabından mahrum kalmaya vesile olabilecek bir lüzumsuzluk ve bir abesle iştigaldir. Zira unutulmamalıdır ki, her zaman ve zeminin kendine has bir işi vardır. O zaman ve zeminde o işin yapılması en isabetli davranış olur. Ondan başkasıyla meşguliyet ise, abesle iştigaldir. Hutbe okunurken yapılacak yegâne iş de, susup hatibi dinlemekten ibarettir. Güzellik ve hayır buradadır. Hutbe esnasında başka şeylerle meşgul olmak, sanki hutbenin dinlenmemesini istemek gibidir ve şu âyetteki kötülenmiş tavra benzemektedir: **“Kâfirler; ‘Bu Kur’an’ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki bastırırsınız” dediler’** [Fussilet sûresi (41), 26].

Güzelce abdest alıp camiye cuma namazı için gelen ve emre uyarak hutbeyi dinleyen kimse, üç gün fazlasıyla iki cuma arasındaki -yani toplam on günlük- hatalarından kurtulur. Ulemâ bu hataların “küçük günahlar” olduğunu söylemişlerdir. Bu durum, **bir iyiliğe on sevap** ölçüsünün uygulamasıdır.

İbadetlerin, gereği gibi yerine getirilmesi ayrıca bir iyilik ve fazilettir. Hadis 1150 numarada tekrarlanacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cuma günü yıkanmak farz değil, fazilettir.

2. Abdesti tastamam, güzelce almak müstehabdır.

3. Hutbe okunurken hiçbir şeyle meşgul olmadan ve konuşmadan dinlemek gerekir.

4. Hutbe esnasında bir başka şeyle meşgul olmak, abesle iştigaldir ve yasaktır. Cumanın fazilet ve sevabından mahrum kalmaya sebeptir.

5. Hutbeyi can kulağıyla dinlemek gereklidir.

6. Hatibi duymayacak kadar uzakta veya cami dışında olanlar da susmalı, konuşmamalıdırlar.

7. İbadetleri, şartlarına uygun biçimde, en güzel şekilde yerine getirmek ayrıca bir hayır ve iyiliktir.

131- **الثَّالثَ عَشر** : عنْه أن رسولَ اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذَا تَوضَّأَ الْعبْدُ الْمُسْلِم ، أو الْمُؤْمِنُ فغَسلَ وجْههُ خرج مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خطِيئةٍ نظر إِلَيْهَا بعينهِ

مَعَ الْماءِ ، أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْماءِ ، فَإِذَا غَسَلَ يديهِ خَرج مِنْ يديْهِ كُلُّ خَطِيْئَةٍ كانَ بطشتْهَا يداهُ مع الْمَاءِ أَو مع آخِرِ قَطْرِ الْماءِ ، فَإِذَا غسلَ رِجليْهِ خَرجَتْ كُلُّ خَطِيْئَةٍ مشَتْها رِجْلاهُ مع الْماءِ أَوْ مع آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ حَتَّى يخْرُج نقِياً من الذُّنُوبِ» رواه مسلم .

131. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bir müslüman (veya mü'min) abdest aldığı zaman, yüzünü yıkarken gözleriyle işlediği günahlar abdest suyu (veya suyun son damlası) ile dökülür gider. Ellerini yıkadığında elleri ile işlediği günahlar abdest suyu (veya suyun son damlası) ile dökülür (öyle ki kişi bütün günahlardan arınır ve tertemiz olur). Ayaklarını yıkadığında da, ayaklarıyla işlediği günahları abdest suyu (veya suyun son damlaları) ile akıp gider. Nihayet o müslüman günahlarından tamamıyla arınmış olur.**" Müslim, Tahâret 32. Ayrıca bk Tirmizî, Tahâret 2

Açıklamalar

1030 numarada tekrarlanacak olan hadisteki "müslüman" veya "mü'min", "su" veya "suyun son damlası" şeklinde görülen ihtimalli ifadeler, râvinin tereddüdünden ileri gelmektedir. Hadis Usûlü'nde buna **şekkü'r-râvî** denilir. Yani râvilerden biri bu iki kelime veya ifadeden hangisinin söylenmiş olduğunda tereddüde düşmüştür. Bu tereddüdünü de şu veya şu diyerek duyurmaktadır. Bu durum hadis râvilerinin ilmî emânete ne ölçüde riâyetkâr davrandıklarının bir göstergesidir.

Bugün elimizde bulunan Müslim'in *Sahih*'inde, *"Nihayet o müslüman günahlarından tamamen arınır ve tertemiz olur"* ifadesi, hadisin en sonunda yer almaktadır. Ancak her nasılsa buradaki hadis metninde iki kez geçmektedir. Bundan ötürü biz ilk geçtiği yerin tercümesini parantez içinde verdik. Bu ya nüsha farkından veya bir yanlışlıktan ileri gelmektedir.

Hadîs-i şerîf, ibadet hazırlıklarının da iyilik ve hayır yollarına dahil olduğunu göstermektedir. Bu konuda kesin kanaat edinilmesi için hadiste

ayrıntılı bilgi verilmektedir. İnsan yüzünde başka organlar da bulunmasına rağmen sadece gözlerden söz edilmesi, ya gözlerle işlenen günahların daha çok olduğundandır veya abdestte gözlerin içi yıkanmadığına göre, onlarla işlenen günahlar kalır mı endişesini ortadan kaldırmak içindir. Eller ve ayaklar da zikredilmek suretiyle, aslında abdest alan kimsenin bütün abdest organlarıyla işlemiş olduğu günahlardan, hatta bütün vücuduyla işlediği küçük günahlardan arındığı anlatılmıştır. Nitekim aynı konuda Müslim'de yer alan bir başka hadiste *"Güzelce abdest alan kimsenin, tırnak altlarına varıncaya kadar bütün vücudundan günah izleri silinir"* buyurulmaktadır.

Günahların, belli bir cisimmiş gibi dökülmesi, akıp gitmesi ya da çıkması, mecâzî bir anlatımdır. Maksat onların affedildiğini bildirmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Abdest pek faziletli bir ameldir.

2. Abdest gerek tıbbî gerekse mânevî yönden tam bir temizlik vesilesidir.

3. Allah Teâlâ'nın kullarına ikrâm ve lutfu pek boldur.

132- **الرَّابعَ عشرَ** : عنه عن رسول اللّٰه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « الصَّلواتُ الْخَمْسُ ، والْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعةِ ، ورِمضانُ إِلَى رمضانَ مُكفِّرَاتٌ لِمَا بينَهُنَّ إِذَا اجْتنِبَت الْكَبائِرُ » رواه مسلم

132. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Büyük günahlardan kaçınılması halinde, beş vakit namaz, iki cuma ve iki ramazan, aralarında (işlenecek küçük) günahlara kefârettir." Müslim, Tahâret16

Açıklamalar

1047 ve 1151 numaralarda tekrar gelecek olan bu hadiste (ve benzeri rivayetlerde) farz ibadetlerin, günahlardan arınma vesilesi oldukları

müjdelenmektedir. Beş vakit namazın her biri bir önceki ile arasındaki günahların, cuma namazı bir önceki cuma ile arasındaki günahların, ramazan orucu da bir önceki ramazan ile arasındaki günahların bağışlanmasına sebeptir. Tabiî büyük günahlardan sakınmak şartıyla.. Bu demektir ki, ibadetler günahları dezenfekte etmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de **"Size yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter ve sizi bir şerefli yere yerleştiririz"** [Nisâ sûresi (4), 31] buyurulmuştur.

İbadetlerin böylesine bir hayır ve iyilik yolu olduğu unutulmamalı ve onları sürekli işlemek suretiyle devamlı pırıl pırıl olmaya ve öyle kalmaya gayret edilmelidir.

Geçen birkaç hadiste sayılanların tamamı, hatalara kefâret olacak nitelikteki iyilik ve hayırlardır. Bir anlamda hataların affı için her türlü tedbir alınmış ve kolaylıklar gösterilmiştir. İbadet ve tâatında devamlı olan mü'min, bu ibadetleri sayesinde büyük bir ihtimalle hatalarından kurtulma imkânını bulacaktır. Kefâret olacak hata kalmamışsa, bu yapılanlar birer iyilik olarak kaydedilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Büyük günahlardan uzak durmak lâzımdır.
2. İbadetler, küçük günahlara kefârettir.
3. Namazlı niyazlı müslümanlar, günahlarından arınma bahtiyarlığına sahiptirler.

133- **الْخَامسَ عشر**: عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ألا أدلُّكَم على ما يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطايا ، ويرْفَعُ بِهِ الدَّرجاتِ ؟ » قالوا : بلى يا رسُولَ اللَّهِ ، قال : « إسباغ الْوُضوءِ على الْمَكارِهِ وكَثْرةُ الْخُطَا إِلَى الْمساجِدِ ، وانْتِظَارُ الصَّلاةِ بعْدِ الصَّلاةِ ، فَذلِكُمُ الرِّبَاطُ » رواه مسلم .

133. Ebû Hüreyre *radıyallanu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

“Allah Teâlâ’nın hataları bağışlamasına ve dereceleri yükseltmesine vesile olan iyilik ve hayırları size açıklayayım mı?” diye sordu.

Ashâb-ı kirâm:

- Evet, (açıkla) ey Allah’ın Resûlü! dediler. Hz. Peygamber:

- **“Meşakkatli de olsa abdesti tam almak, mescidlere doğru adımları çoğaltmak, namazdan sonra gelecek namazı beklemek... İşte sizin ribâtınız (hudut gözcülüğünüz)**” buyurdu.

Müslim, Tahâret 41. Ayrıca bk. Tirmizî, Tahâret 39; Nesâî, Tahâret 180; İbni Mâce, Tahâret 49, Mesâcid 14, Cihâd 41

Açıklamalar

Sevgili Peygamberimiz, anlattığı meseleye ashâb ve ümmetinin dikkatlerini çekmek için bazan sorular sorarak açıklamada bulunurdu. Bu onun eğitim usûllerindendir.

1032 ve 1061 numaralarda tekrarlanacak olan hadisimizde sözü edilen **zorluk ve güçlükler,** aşırı soğuk gibi dış şartlardan doğabilir; **hastalık** gibi sıhhî şartlardan ileri gelebilir veya suyun yokluğu yahut para ile alınacaksa pahalılığından kaynaklanabilir. Hangi şekilde olursa olsun, abdesti tam ve mükemmel almak, yukarıda bir hadiste geçtiği gibi abdest âzâlarıyla işlenmiş günahların bağışlanmasına vesiledir.

Mescidlere doğru adımları çoğaltmak sözü, uzak mesafelerden namaz için mescidlere yürümeyi akla getirmektedir. Ve bir anlamda mescidlerden uzakta ev edinmenin daha hayırlı olduğu izlenimini vermektedir. Halbuki, *mescidlere doğru adımları çoğaltmak, mescidlere devam etmek, namazları mescidlerde kılmak demektir.* Uzakta oturmasına rağmen bu işi yapanın alacağı sevap elbette daha fazla olur. O halde burada tavsiye edilen **mescidlere devam**dır.

Hz. Peygamber, evlerinin uzaklığından dolayı Mescid-i Nebevî’nin çevresine yerleşmek isteyenleri, yerlerinde kalmaları hususunda uyarmış ve onların bazan namaza imamla birlikte başlayamadıklarına üzüldüklerini

görünce, her adımları için kendilerine sevap verileceğini söyleyerek teselli etmiştir. Aksi halde şehir, mescid çevresinde sıkışacak, belki dış mahallelerde oturan kalmayacağı için savunma güçlükleri bile doğabilecekti. Tekrar edelim ki, fazilet evin mescidden uzaklığında değil, mescide gelmek için atılacak adımların çokluğunda, cemaate devamdadır. Evi caminin dibinde olduğu halde camiye, cemaate gelmeyenlerin sırf bu yakınlıktan ötürü elde edecekleri hayır söz konusu değildir. Camiye yakınlık, cemaate devamı teşvik eden bir unsurdur. Böyle değerlendirilirse kazanç büyük olur. Aksi halde sorumluluk artar.

Netice olarak, ne mescide yakınlıkla yetinip cemaate devam etmemek, ne de mescidden uzakta kaldım diye mescid çevresine göç etmek isabetli değildir. Herkes bulunduğu şartlarda camiye ve cemaate devam etmelidir. Önemli olan budur. Nitekim **"namazdan sonra namazı beklemek"** ifadesi de ister camide, ister dışarıda, ister işinin başında, kalbin gelecek namaz ile meşgul olması ve mescidlere bağlı kalması anlamındadır. Yani **ibadet nöbeti tutmak** demektir.

Ribât, nöbet tutmak ve nöbet yeri anlamlarına gelir. Düşmana en yakın yerdeki ribât elbette en önemli olandır. Hadisin bir rivayetinde iki defa, bir başka rivayetinde (Muvatta, Tahâret 55) üç defa tekrar edilen **"İşte sizin ribâtınız budur"** tenbihi, nefisle mücâdelede bu sayılan hususların ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. O halde günlük hayır ve iyiliklere ulaşmanın yolları da çoktur. Müslüman günlük ibadetlerini usûlüne uygun şekilde, iman uyanıklığı içinde yerine getirirse, hudud boylarında nöbet bekliyormuş gibi cihad ve ribât sevabı kazanabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her hal ve şartta abdesti tam ve güzelce almak, başlı başına bir hayır ve fazilettir. Hadis, müslümanları bu konuda uyanık ve dikkatli olmaya teşvik etmektedir.

2. Cemaate devam etmek, bunun için camilere gidip gelmek hep hayır ve iyilik olduğu gibi hataların affına, cennetteki derecelerin yükselmesine vesiledir.

3. Kalbi mescidlere ve ibadete bağlı olmak, düşman karşısında nöbet beklemek gibi büyük bir fazilet ve hayırdır.

134- **السَّادسَ عشرَ** : عن أبي موسى الأشعري رضي اللّه عنه قال : قال رسول اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ صلَّى الْبَرْديْنِ دَخَلَ الْجنَّةَ » متفقٌ عليه . « البرْدَانِ » : الصُّبْحُ والْعَصْرُ .

134. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim iki serinlik namazını kılarsa, cennete girmiş demektir.**"

Buhârî, Mevâkîtü's-salât 26; Müslim, Mesâcid 215.

Açıklamalar

1049 numara ile de gelecek olan hadisimizdeki **iki serinlik (vaktin) namazı'**ndan maksat, sabah ve ikindi namazlarıdır. Beş vakit namaz fazilette birbirlerine eşittir. Ancak bazı namazların daha özel birtakım meziyetlerle ötekilerden farklı olmasına da herhangi bir mâni yoktur.

Burada sabah ve ikindi namazlarını kılanların eninde sonunda mutlaka cennete gireceği, kesin bir ifade ile beyan buyurulmuştur. Bu beyan, öteki namazları kılanların cennete girme şansı yoktur anlamına gelmez. Aksine bu iki namaza daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koyar. Zira daha başka hadîs-i şerîflerde de açıklandığı gibi sabah ve ikindi namazları "şâhidli namazlar"dır. Gece ve gündüz melekleri bu iki namaz vaktinde bir araya gelir, bir çeşit nöbet değişimi yaparlar. Kulların amelleri bu vakitlerde Allah'a arzolunur. Ayrıca sabah namazı için sabah uykusu; ikindi namazı için de akşam olmadan işleri bitirme telaşı gibi pek ciddî mâniler vardır. İşte böylesine şartları ve zorlukları bünyesinde toplamış olan sabah ve ikindi namazlarını, bilinçli olarak vaktinde kılanlar, diğer namazlara da titizlik gösterirlerse, böylece cennete girmeyi sağlayacak iyilik ve hayırları işlemiş bulunurlar.

İyilik ve hayır deyince, mutlaka başkalarına yönelik yardım ve şefkat fiilleri akla gelmemelidir. Üzerimize farz olan ibadetlere göstereceğimiz özen de başlı başına bir hayır ve iyiliktir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sabah ve ikindi namazı vakitleri bereketli ve faziletli vakitlerdir.

2. Sabah ve ikindi namazları en sevaplı namazlardır.

3. Bu iki namaza dikkat eden, öteki namazları da kaçırmaz.

135- **السَّابِعَ عشَر** : عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذَا مرِضَ الْعبْدُ أَوْ سافَر كُتِب لَهُ ما كانَ يعْملُ مُقِيماً صحيِحاً » رواه البخاري .

135. Yine Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bir kimse hastalanması veya (cihad ve hayır için) yola çıkması sebebiyle, yapageldiği nâfile ibadetlerini ifâ edemezse, ona evinde sıhhatli iken yaptığı amellerin sevabı yazılır.**" Buhârî, Cihâd 134.

Açıklamalar

Farz ibadetler hastalık ve yolculuk gibi sebeplerle düşmez. Şu halde hadîs-i şerîfte söz konusu olan ibadetler nâfilelerdir. Buhârî'deki rivayetten öğrendiğimize göre, yıl boyu oruç tutan Yezîd İbni Ebû Kebşe bir seferde yine oruçlu idi. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin oğlu Ebû Bürde, Yezîd'e "Babamdan sıkça duydum" diye bu hadisi hatırlatmıştır. Bu olay da gösteriyor ki, hadisimizdeki sevap müjdesi farz değil, nâfile ibadetlerle ilgilidir.

Hastalık ve yolculuk gibi geçici haller, geçici olarak hayır ve iyiliklere devam imkânı bırakmayabilir. Ne var ki bu türlü meşrû ve tabiî haller sevap bakımından engel teşkil etmezler. Bu ise, dinimizdeki hayır ve iyilik idealinin ve uygulama yollarının gerçekten ne kadar köklü ve sınırsız olduğunu gösterir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Herhangi bir hayır ve iyiliği işlemeyi alışkanlık haline getirmiş olan müslüman, hastalanır veya meşrû bir iş için yolculuğa çıkar da önceden işlediği amelleri yapamazsa, Allah ona önceki ibadet, hayır ve iyiliğinin sevabını aynen ihsan eder.

2. Kılmayı âdet haline getirdiği nâfile namazı kılamadan uyku bastıran kimse de ibadetinin sevabını alır. Aynı şekilde cemaatle namaz kılmaya son derece dikkat eden müslüman da cemaata herhangi bir sebeple yetişememiş olursa, o da cemaat sevabını alır. Böyle bir alışkanlığı olmayan kimse câmiye geldiği halde cemaati kaçırırsa, o sadece niyetinin karşılığını alır.

136- **الثَّامِنَ عشَرَ** : عنْ جابرٍ رضي اللَّهِ عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كُلُّ معرُوفٍ صدقَةٌ » رواه البخاري ، ورواه مسلم مِن رواية حذَيفَةَ رضي اللَّه عنه .

136. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her meşrû ve güzel iş sadakadır." Buhârî, Edeb 33; Müslim, Zekât 53. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 60; Tirmizî, Birr 45

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, mal infâkı veya güzel ahlâk ve davranış gibi hayır türlerinden olan her şeyin bir sadaka olduğunu, yani işleyene sadaka sevabı kazandırdığını ifâde etmektedir. Bu da İslâm'da hayr ve iyilik yollarının gerçekten sınırsız olduğunu göstermektedir. Ancak bu tür fiillerin sadaka sevabı kazandırabilmesi için temelinde iyilik niyeti olması şarttır. İyilik niyetinden uzak işlerin fiilî sonucu ne olursa olsun, sevap açısından herhangi bir kıymeti yoktur. Gerçek iyilik, iyilik niyeti ve bilinci ile yapılandır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinin ve aklın güzel gördüğü her şey sadaka niteliğine sahiptir.
2. Sadakada "iyilik niyeti" aranır.

3. Niyet sayesinde âdetler ibadet niteliği kazanır.

137- **التَّاسع عشر** : عنْهُ قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْساً إلاَّ كانَ ما أُكِلَ مِنْهُ لِهُ صدقةً ، وما سُرِقَ مِنْه لَه صدقَةً ، ولا يرْزؤه أَحَدٌ إلاَّ كَانَ له صدقةً» رواه مسلم . وفي رواية له: « فَلا يغْرِس الْمُسْلِم غرساً ، فَيَأْكُلَ مِنْهُ إنسانٌ ولا دابةٌ ولا طَيرٌ إلاَّ كانَ له صدقَةً إِلَى يَوْمِ الْقِيَامة ».

وفي رواية له : « لا يغْرِس مُسلِم غرْساً ، ولا يزْرعُ زرْعاً ، فيأْكُل مِنْه إِنْسانٌ وَلاَ دابَّةٌ ولا شَيْءٌ إلاَّ كَانَتْ لَه صدقةً » ، وروَيَاه جميعاً مِنْ رواية أَنَسٍ رضي اللَّه عنه . قولُهُ : « يرْزَؤُهُ » أي : يَنْقُصهُ .

137. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Herhangi bir müslümanın diktiği ağaçtan yenen şey onun için sadakadır. Çalınan şey de sadakadır; eksiltilen de onun için sadakadır.**" Müslim, Müsâkât 7

Müslim'in bir başka rivâyetinde (Müsâkât 10) şöyle buyurulur:

"Müslüman bir kişi bir ağaç diker de ondan insan, hayvan veya kuş yerse, bu yenen şey kıyamet gününe kadar o müslüman için sadaka olur."

Yine Müslim'in bir rivâyetinde de (Müsâkât 9, 12) şöyle buyurulmaktadır:

"Bir müslüman bir ağaç diker veya ekin eker de ondan bir insan veya kurt-kuş yerse, bu o müslüman için sadaka olur."

Buhârî (Hars 1, Edeb 27) ve Müslim bu son hadisi Enes İbni Mâlik'ten rivâyet etmişlerdir.

Açıklamalar

“Yeşil” ve “ağaç”ın dinimizdeki önemini en güzel şekilde belirleyen hadîs-i şerîfler, aynı zamanda hayır ve iyilik yollarının yeşille alâkalı yönünü göstermektedir.

Birinci hadisin Müslim’deki metninde *“Yabânî hayvanların yediği de sadakadır”* cümlesi bulunmaktadır. Her ne sebeple ise burada o cümle yer almamıştır.

Müellif Nevevî, aynı hadisin üç ayrı rivayetini bir arada vermek suretiyle konuya ait hayır ve iyiliğin daha tam olarak anlaşılmasını hedeflemiş gibidir. Zira dikkat edilirse, ikinci rivayette söz konusu sadaka niteliğinin **kıyamete kadar** devam edeceği, üçüncü rivayette de bu durumun sadece ağaç veya ekilen ekinden, insanın, kurdun-kuşun yediği, çoluk çocuğun çaldığı, yine insanların kesip kırıp eksilttiği yani olumlu-olumsuz her şey kıyamete kadar o ağacı diken veya o ekini eken için ayrı ayrı birer sadaka olmaktadır. Ancak burada bir ağaç ve ekinin kıyamete kadar nasıl sadaka olacağı konusu izaha muhtaçtır. “Kıyamete kadar” sözünden maksadın, “ağaç ve ekinden yararlanıldığı sürece” veya o ağaç ve ekinden yeni ağaç ve ekinler üretildikçe onlar da aynı hükme dahildir, denilmek istenmiştir. Böylece sadaka hükmü sürüp gidecekti.

Bu izahlardan, dikilen ağaç ve ekilen ekinin, “çok uzun bir süre” onu ilk kez diken ve eken için sadaka olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, çevreyi ağaçlandırmada, yeşillendirmede, ağaç veya ekin, meyve-sebze türlerinin ıslahında, bir yerden bir başka yere götürülüp oralarda da üretilmesinde öncülük edenlerin, bu yeni yörelerde o meyve veya sebze türleri üretimi yapıldığı sürece onu getiren, o yöreye tanıtan için hep iyilik olarak yazılacaktır. Tabiî bunun tam tersi olarak zararlı veya haram bir ekim-dikim çığırını başlatan da vebal yükünü tutmuş olacaktır.

Ağaç dikmeye ve yeşile bunca teşvikten sonra, müslümanların oturduğu köy, kasaba, şehir ve ülkelerin ağaçtan ve yeşilden yoksun ve onlardan yeterince nasibini alamamasını açıklamanın, hoş görmenin imkânı var mıdır? Çevrenin ağaçlandırılması, yeşillendirilmesi çiçeklendirilmesi, temizliği herkesten çok müslümanlara yakışır. Bu böyle iken bir de dikilmiş ağaçları, ekilmiş ekinleri vahşice kesmek, çiğnemek, söküp atmak, kırmak, koparmak ve hatta yakmak gibi cinayetlere nasıl insanın eli varır? Bunu anlamak ve hoş görmek hiç mümkün müdür? Bağ-bahçe üretimine,

çevrenin temizliğine ve yeşilliğine hem son derece özen göstermeli hem de yeni yetişenleri bu konuda ısrarla eğitmeliyiz. Unutmamalıyız ki çevre temizliği ve korumacılığı dünyayı imar etmek değil, insanları hakka, hakikate, yaratılmışlara şefkate ve hizmete çağırmak ve alıştırmaktır. Yani başlı başına bir tebliğ görevidir. "Yaş kesen, baş keser" diyen atalarımız işin bir başka yönünü ne güzel ifade etmişlerdir. Konuya ilk müslüman nesil olan ashâbın nasıl yaklaştığını bir örnekle tesbit edelim:

Asbâb-ı kirâmın ileri gelenlerinden Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh* Şam'da ağaç dikmekteydi. Yanına birisi yaklaştı ve:

- Sen, Hz. Peygamber'in dostu olduğun halde, ağaç dikimiyle mi meşgul oluyorsun? diyerek gördüğü hali yadırgadığını ifade etti. Ebü'd-Derdâ hazretleri de adama şu cevabı verdi:

- Dur bakalım, böyle rastgele çarçabuk hakkımda hüküm verme. Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim:

"Bir kimse bir ağaç diker de o ağacın meyvesinden herhangi bir insan veya Allah'ın yarattıklarından herhangi bir yaratık yerse bu, o ağacı diken için sadaka olur" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, VI, 444).

Kıyamet kopuyorken bile, eldeki fidanın dikilmesini tavsiye eden bizim Peygamberimiz'dir. O halde ekim-dikim gibi işlerde hizmetin görülmesi, neticesinden önemlidir. Olumlu hizmet ve işleri geciktirmeden, ilk fırsatta yapmaya bakmak gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimizde ağaç dikmenin, çevreyi yeşillendirmenin büyük ve müstesnâ bir kıymeti vardır. Ekim dikim işleriyle meşgul olanlar kendileri adına sürekli ve yaygın bir hayır ve sadaka kapısı açmış olmaktadırlar.

2. Çevrenin ağaçlandırılması bazı cahillerin sandığı gibi ne dünyaya meyildir, ne de zühd ve takvâya mânidir.

3. Hz. Peygamber ashâb ve ümmetini ekim-dikime ısrarla teşvik etmiştir.

138- **العِشْرُونَ** : عنْهُ قالَ : أراد بنُو سَلِمَة أن ينْتَقِلوا قُرْبَ المَسْجِدِ فبلَغَ ذلك رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَالَ لَهُمْ : « إِنَّه قَدْ بَلَغَنِي أَنَّكُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَنْتَقِلُوا قُربَ الْمَسْجِدِ ؟ » فَقَالُوا : نَعَمْ يا رسولَ اللَّهِ قَدْ أَرَدْنَا ذلكَ ، فَقالَ : « بَنِي سَلِمةَ دِيارَكُمْ ، تكْتبْ آثَارُكُمْ ، دِياركُم ، تُكْتَبْ آثارُكُمْ » رواه مسلم .

وفي روايةٍ : « إِنَّ بِكُلِّ خَطْوةٍ درجةً » رواه مسلم . ورواه البخاري أيضاً بِمعنَاهُ مِنْ روايةِ أَنَسٍ رضي اللَّه عنه .

و « بنُو سَلِمَةَ » بكسر اللام : قبيلة معروفة من الأَنصار رضي اللَّه عنهم ، و «آثَارُهُمْ» خُطاهُمْ .

138. Câbir İbni Abdullah radıyallahu anh şöyle dedi:

Selime oğulları oymağı Mescid-i Nebevî'nin yakınına taşınmak istediler. Durum, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ulaşınca onlara:

- "**Duyduğuma göre mescidin yakınına göçetmek istiyormuşsunuz, (öyle mi?)"** diye sordu. Onlar:

- Evet, ey Allah'ın Resûlü, buna gerçekten niyet ettik, dediler.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **Ey Selime oğulları! Yerinizde kalın ki, adımlarınız(ın sevabı) yazılsın. Yerinizde kalın ki, adımlarınız(ın sevabı) yazılsın!**" buyurdu. Müslim, Mesâcid 280. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (36), 1

Bir başka rivayette (Müslim, Mesâcid 279) Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **"Her adım karşılığında size bir derece vardır"** buyurmuştur.

Buhârî bu hadisi Enes İbni Mâlik'ten bu mânaya gelecek şekilde rivâyet etmiştir (bk. Ezân 33; Medîne 11).

Açıklamalar

Benî Selime, Medineli müslüman kabilelerden biridir. Bu isimle bilinen tek Arap kabilesidir. Müslim'in bir rivayetinden (Mesâcid 279) öğrendiğimize göre hadisin râvisi Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh* da bu kabileye mensuptur. Mahalleleri Mescid'e (bir mil kadar) uzak olduğu için evlerini satıp Mescid'e yakın yerlere yerleşmek istemişlerdir.

Peygamber Efendimiz, onların bu niyetlerini öğrenince, bulundukları yörede âdeta Medine'nin muhâfızlığını yapan Selime oğullarına, yerlerinde kalmalarını ve Mescid'e gelmek için atacakları her adımın kendileri için ayrı bir sevap ve bir derece kazandıracağını hatırlatmıştır. Yani mescidlere ve cemaate gitmek için atılacak her adımın bir hayır ve iyilik olduğunu haber vermiştir.

Dikkat edilirse burada Hz. Peygamber Selime oğullarının niyet ve maksatlarını beğenmemezlik etmemiş, ancak Medine'nin civarını boşaltmak istememiş, bir çeşit güvenlik tedbiri olarak onların yerlerinde kalmalarını uygun görmüştür. Böylece Mescid'e yakınlığın arzu edilecek bir şey olmakla beraber, sevabın da bir başka fazilet olduğuna dikkat çekmiştir. Yani her hâl ü kârda müslüman için bir hayır ve iyilik kazanma imkânının bulunduğunu göstermiştir. Nitekim Buhârî'nin bir rivayetinde Hz. Peygamber *"Namaz konusunda en büyük ecir ve sevap mescide derece derece en uzaktan yürüyüp gelenlere aittir"* (Ezân 31) buyurmuştur. Zira nimet, külfete göredir. Meşakkat ve zorluk, ecir ve sevabın artmasına vesiledir. *"Ecir yorgunluğa göredir"* buyurulmuştur *(Keşfü'l-hafâ, I, 155)*. Burada özellikle güçlüğü ve zor şartları tercih etmek değil, içinde bulunulan zor şartları sevap ve ecir olarak değerlendirmeyi bilmek teşvik edilmiş olmaktadır. Durumu iyice kavramış olan Selime oğulları, "Göçmüş olsaydık bu kadar sevinmezdik" (Müslim, Mesâcid 281) itirafında bulunmuşlardır.

1058 numarada tekrar gelecek olan bu hadîs-i şerîf'e 133 nolu hadisin izahında da atıfta bulunulmuştu. Aslında bu iki hadisin yanyana zikredilmesi çok daha uygun olurdu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sarfedilen emek ve güç ölçüsünde amellerden sevap ve ecir alınır.
2. Uzak mesâfelerden de olsa cemaat ve camilere devama gayret edilmelidir. Zira bu maksatla atılacak her adım başlı başına bir hayırdır.

3. Mescidlere yakın oturmak müstehaptır.

139- **الْحَادِي والْعِشْرُونَ** : عنْ أَبِي الْمُنْذِرِ أُبيِّ بنِ كَعبٍ رضي اللَّه عنه قال : كَان رجُلٌ لا أَعْلمُ رجُلا أَبْعَدَ مِنَ الْمَسْجِدِ مِنْهُ ، وكَانَ لا تُخْطِئُهُ صلاةٌ فَقِيل لَه ، أَوْ فقُلْتُ لهُ: لَوْ اشْتَريْتَ حِماراً تَرْكَبُهُ في الظَّلْماءِ ، وفي الرَّمْضَاءِ فَقَالَ : ما يسُرُّنِي أَن منْزِلِي إِلَى جنْب الْمسْجِدِ ، إِنِّي أُرِيدُ أَنْ يُكْتَب لِي ممْشَايَ إِلَى الْمَسْجِدِ ، ورُجُوعِي إِذَا رجعْتُ إِلَى أَهْلِي ، فقالَ رسولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قَدْ جمع اللَّهُ لكَ ذلِكَ كُلَّهُ » رواه مسلم . وفي روايةٍ : « إِنَّ لَكَ مَا احْتسَبْتَ » . « الرمْضَاءُ » الأَرْضُ الَّتِي أَصَابَهَا الْحرُّ الشَّديدُ.

139. Ebü’l-Münzir Übey İbni Kâ’b *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam vardı -ki ben mescide ondan daha uzak(ta oturan) bir başkasını tanımıyorum-. Bu kişi cemaatle namazı hiç kaçırmazdı. Kendisine:

- Bir eşek alsan da hava karanlık ve sıcak olduğunda ona binsen! dediler (veya ben dedim).

Adam şöyle cevap verdi:

- Evimin, mescidin yanıbaşında olması beni hiç de memnun etmez. Çünkü ben mescide gidiş ve evime dönüşümün adıma (ecir olarak) yazılmasını diliyorum.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona;

- **“Bunların hepsinin sevabını Allah, senin için derleyip topladı**” buyurdu. Müslim, Mesâcid 278

Aynı hadisin bir başka rivayetinde Hz. Peygamber:

- “**Allah’tan beklediğin, sana verilmiştir**” buyurdu.

Übey İbni Kâ’b

Ebü'l-Münzir ve Ebü't-Tufeyl künyeleriyle bilinen Übey radıyallahu anh, âlim, fakîh ve güzel Kur'an okuyan Medineli sahâbîlerdendir. Akabe bey'atinde bulunmuş ve Bedir'den itibaren bütün gazvelere iştirak etmiştir. Zekât âmilliği ve vahiy kâtipliği yapmıştır. Hâfız olan Übey, Kur'an'ı bir araya toplayan heyette bulunmuştur. Hz. Ömer'in danışma meclisi üyelerindendir. Hz. Ömer'in emri ile teravih namazlarını cemaatle kıldırmıştır.

Orta boylu, güzel yüzlü ve kırmızı tenli olan Übey, doğru sözlü, hak yanlısı ve medenî cesareti çok yüksek bir sahâbî idi. Mukaddes kitaplara da vâkıftı. Übey radıyallahu anh, özellikle kırâat ilminde yegâne müracaat kaynağı olmuştur. Tefsir ile ilgili görüşleri bir kitap hacmindedir. Asr-ı saâdette fetvâ verme yetkisine sahip 14 sahâbî arasındadır. O, Hz. Peygamber'i pek yakından izlemiş, bu sebeple de hadis bilgisinde ashâbın önde gelenlerinden olmuştur. Birçok sahâbî onun ilim meclislerine devam etmiştir. Kendisi hadis rivayetinde pek ihtiyatlı olduğundan bize ancak 164 rivayeti intikal etmiştir. Übey İbni Kâ'b, hicrî 19 (veya 22) yılında Medine'de vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Mescid-i Nebevî'ye en uzak yerde oturmasına rağmen bütün namazları cemaatle kılan ve mescide yaya gelip giden bu sahâbî, haklı olarak diğer müslümanların dikkatini çekmiş ve takdirlerini kazanmıştır. Hadisin bir başka rivayetinden öğrendiğimize göre, kendisine bir merkep almasını tavsiye eden Übey İbni Kâ'b'tır. Burada "denildi" veya "ben dedim" şeklindeki tereddüt, Übey'den sonraki râvilerden birine aittir.

Übey İbni Kâ'b *radıyallahu anh*'ın bu teklifine "Bırak merkep almayı, evimin mescide yakın olmasını bile istemem. Çünkü Mescid'e gelip giderken attığım adımların, sevap olarak hesabıma geçirilmesini diliyorum" şeklinde cevap vermesi gösteriyor ki, o sahâbî mescide yaya gitmenin, binekle gitmekten daha faziletli olduğunu biliyordu.

1057 numarada tekrar gelecek olan hadisin diğer rivayetlerinden öğrendiğimize göre bu sahâbî: "Evimin Muhammed'in evine çadır ipiyle

bağlı olmasını bile istemem” demiş; bu söz Übey *radıyallahu anh*’ın zoruna gitmiş ve olayı Hz. Peygamber’e haber vermiştir. Hz. Peygamber’in kendisine neden böyle söylediğini sorması üzerine de, “mescide gidiş ve dönüşte adımlarının sevabını beklediği” için böyle davrandığını ifade etmiş, yoksa peygambere komşu olmayı istememek gibi bir niyeti olmadığını bildirmiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, *“Allah senin için, kendisinden umduğun sevabı yazdırmış, geliş ve dönüşünün sevabını toplamıştır”* buyurmak suretiyle, mescide gidişte olduğu gibi mescidden dönüşte de her adıma sevap verildiğini beyan etmiştir (bk. Müslim, Mesâcid 278; Ebû Dâvûd, Salât 48, 50; İbni Mâce, Mesâcid 15).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan yaptığı işlerden niyetine göre sevap ve ecir alır.

2. Camilere giderken olduğu gibi camiden dönerken atılacak adımlar için de sevap vardır.

3. Sahâbîler, sevap hesabını herşeyin önünde tutarlardı.

140- **الثَّاني والْعشْرُونَ** : عنْ أَبِي محمدٍ عبدِ اللَّهِ بنِ عمرو بن العاص رضي اللَّه عنهما قال : قال رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَرْبعُونَ خَصْلةً أَعلاها منِيحةُ الْعَنْزِ، ما مِنْ عامَلٍ يعملَ بِخَصْلَةٍ مِنْها رجاءَ ثَوَابِهَا وتَصْدِيقَ موْعُودِهَا إِلاَّ أَدْخلَهُ اللَّهُ بِهَا الْجنَّةَ » رواه البخارى.

« الْمنِيحةُ » : أَنْ يُعْطِيَهُ إِيَّاهَا ليأْكُل لبنَهَا ثُمَّ يَردَّهَا إِليْهِ .

140. Ebû Muhammed Abdullah İbni Amr İbni’l-Âs *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Kırk sevap vardır ki bunların en üstünü, birisine sağması için ödünç olarak sütlü bir keçi vermektir. Kim, sevabını umarak ve hakkındaki vaadlere inanarak bu kırk hayırdan birini işlerse, Allah onu, bu sebeple cennete koyar**.” Buhârî, Hibe 35. Ayrıca bk, Ebû Dâvûd, Zekât 42

Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs

Babası Amr ile birlikte hicretin yedinci yılında Medine'ye göç eden Abdullah, eski kültüre vâkıf, okur-yazar bir sahâbî idi. Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri yazardı. Bu konuda Resûl-i Ekrem'den özel izin almıştı. Hadis İlmi tarihi bakımından önemi büyük olan ***es-Sahîfetü's-sâdıka*** *onun bizzat Resûlullah'dan duyarak yazdığı bin kadar hadisten oluşan bir eserdir. Onun, çok sevdiği bu eserinde bulunan hadislerden 700 kadarı, torunu Amr İbni Şuayb'ın rivayetiyle Ahmed İbni Hanbel'in* ***Müsned'****inde (II, 158-226) yer alır. Abdullah, geniş hadis ve fıkıh bilgisi sebebiyle sahâbe arasında* ***abâdile*** *diye meşhur olan dört Abdullah'dan biri olarak tanınır.*

Aile hayatını ihmal edecek ölçüde ibadete düşkünlüğü ve çok Kur'an okumasıyla bilinen Abdullah, babasının şikâyeti üzerine Hz. Peygamber tarafından uyarıldı. İhtiyarlayıp gözleri de görmez olunca, vaktiyle Resûlullah'ın gösterdiği kolaylıklar çerçevesinde yaşamayı kabullenmediği için pişman olduğunu itiraf etti.

Babası Amr İbni'l-Âs ile birlikte Şam'ın fethinde ve Yermük harbinde bulundu ve bu savaşta babasının sancaktarlığını yaptı. Mısır'ın fethi üzerine babası ile birlikte Mısır'a yerleşip orada yaşadı. Babasının ısrarı ile devrin siyâsî olaylarında Muaviye tarafında bulundu. Ancak hiç bir savaşa fiilen katılıp silah kullanmadı. Kısa süre Kûfe ve Mısır'da vâlilik yaptı.

Babasından önce müslüman olan Abdullah, 72 yaşında iken Mısır'da vefat etti. Kabri, babasının yaptırdığı Amr İbni'l-Âs Câmiinde olup günümüz Kâhire'sinde önemli bir ziyâret yeridir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hicreti takip eden günlerde Medineli müslümanların Mekke'den gelmiş muhâcirlere bağ ve bahçelerini, hurmalıklarını açmış olmaları, hadiste işaret edilen yardımlaşmanın en yoğun ve etkili biçimde yaşandığı günler olarak İslâm tarihindeki müstesnâ yerini almıştır. Eskiden düğün ve sünnet gibi merâsimlerde, düğün veya sünnet yapanlara destek olmak maksadıyla emâneten sağmal inek veya koyun verilirdi. Fakir fukaraya da sağıp sütünü içmesi için sağmal hayvan vermek âdettendi.

552 numarada tekrar gelecek olan hadisimiz, sevabını Allah'dan bekleyerek ve mükafatına inanarak yapanların cennete konulacağı kırk iyilikten en faziletlisinin sağmal bir keçinin ödünç verilmesi olduğunu bildirmekte ve bu tür yardımlaşmayı teşvik etmektedir. Tabiî ki bu, hayvan bakımına imkân bulunabilen ortamlar için geçerlidir. Hadiste söz konusu olan 40 iyilik tek tek sayılmamıştır. Bu konuda bir araştırma yapılarak bu kırk iyiliğin neler olduğunu tesbit etmiş olan herhangi bir âlim de bilinmemektedir. Buhârî şârihlerinden İbni Battal, bu kırk iyiliğin tek tek

sayılmamış olmasını, onlardan başka hayırlara iltifat edilmeyebileceği endişesi noktasından daha isabetli bulmakta ve kendi zamanında bazı âlimlerin cennete girmeye sebep olduğu bildirilen bu iyilik ve hasletleri araştırdıklarını söylemekte fakat isim vermemektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, bizleri iyilik ve hayır işleme mutululuğuna kavuşturmak için bu tür amel çeşitlerini arttırmıştır. Bu, O'nun biz kullarına bir ikramı ve ihsanıdır.

2. Sevabı Allah'tan beklenen ve inanılarak yerine getirilen iyilik ve hayırlar, insana cennet kapılarını açar.

3. Hayır ve iyilik yollarının sayısızlığı, bu konudaki en büyük teşvik unsurunu oluşturmaktadır.

141- **الثَّالثُ والْعشْرونَ** : عَنْ عدِيِّ بنِ حاتِمٍ رضي اللّه عنه قال : سمِعْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « اتَّقُوا النار وَلوْ بِشقِّ تَمْرةٍ » متفقٌ عليه .

وفي رواية لهما عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم : « مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إلاَّ سيُكَلِّمُه ربُّه لَيْس بَيْنَهُ وبَينَهُ تَرْجُمَان ، فَينْظُرَ أَيْمنَ مِنْهُ فَلا يَرى إِلاَّ مَا قَدَّم ، وينْظُر أشأَمَ مِنْهُ فلا يَرَى إلاَّ ما قَدَّمَ ، وَينْظُر بَيْنَ يدَيْهِ فَلا يَرى إلاَّ النَّارَ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ ، فاتَّقُوا النَّارَ ولوْ بِشِقِّ تَمْرةٍ، فَمَنْ لَمْ يَجدْ فَبِكَلِمَة طَيِّبَةٍ » .

141. Adî İbni Hâtim *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre "Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" demiştir:

"**Yarım hurma ile de olsa, cehennemden korunmaya bakın**!"

Buhârî, Edeb 34, Zekât 10, Rikak 51, Tevhîd 36; Müslim, Zekât 66-70. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 1, Zühd 37; Nesâî, Zekât 63-64; İbni Mâce, Mukaddime 13, Zekât 28

Buhârî (Zekât 10, Rikak 31, Tevhid 36) ve Müslim'in (Zekât 97) Adî İbni Hâtim'den bir başka rivayetlerinde, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah, sizin her biriniz ile tercümansız konuşacaktır. Kişi sağ tarafına bakacak, âhirete gönderdiklerinden başka bir şey göremeyecektir. Soluna bakacak, âhirete gönderdiklerinden başka bir şey göremeyecektir. Önüne bakacak, karşısında cehennemden başka bir şey göremeyecektir. O halde artık bir hurmanın yarısı ile de olsa, kendinizi cehennem ateşinden koruyun. Bunu da bulamayan, güzel bir söz ile kendisini korusun.”

Açıklamalar

Âhirette, Allah Teâlâ’nın huzurunda hesaba çekileceğimiz muhakkaktır. 406, 547 ve 694 numaralarda tekrarlanacak olan hadîs-i şerîf, bu gerçeği hatırlatmaktadır. Allah ile kul arasında tercüman veya bir perde bulunmadan gerçekleşecek olan bu olayda herkes sağına soluna bakarak, işe yarayacak bir şeyler arayacaktır. Ancak önceden ne gönderdiyse ondan başkasını göremeyecektir. Önünde ise, cehennemi bulacaktır.

Bu sahne bilindikten sonra, alınması gereken tedbir ortadadır. Cehennemden korunmak... Bunun yolunu da Efendimiz, *“Bir tek hurmanın yarısı da olsa sadaka vermek suretiyle kendinizi koruyun”* tavsiyesiyle göstermektedir. Zira sadaka, cehennem ateşini söndürür. Sadaka cehenneme karşı kalkan ve cennete girmeye vesiledir. “Yarım hurma”, “pek az bir şey” anlamındadır. Son derece basit görülecek bir iyiliğin bile sadaka olarak değerlendirileceği bildirilmektedir. Bunu bulamayacak olanların da güzel söz söyleyerek sevap kazanabileceği hatırlatılmaktadır. Hadisimizde kişiyi cehennemden koruyacak iyilik ve hayır yollarının gerçekten pek çok olduğu anlatılmaktadır.

Sadaka, İslâm’daki iyilik idealinin adı olmaktadır. “Sadaka” niteliğindeki her şey, isterse bu, yarım hurma veya güzel bir söz olsun, aynı neticeyi sağlayacaktır. Çünkü sadakanın miktar ve cinsinden önce, onun temelinde yatan iyilik ve hayır niyeti önem arzetmektedir. O halde herkes, durumuna göre bir hayır ve iyilik yaparak, âhiretteki hesapta kendisine yardımcı olmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İmkânlar ölçüsünde sadaka vermeye çalışmak, âhiret azığı hazırlamak demektir. Bunu yarım hurma, bir bardak su ile bile sağlamak mümkündür.

2. Amellerimizi güzelleştirmeye çalışarak sorumluluğumuzu hafifletmeye bakmalıyız. Zira bize ancak sâlih amellerimiz fayda verecektir.

3. Allah Teâlâ, arada perde veya tercüman olmaksızın âhirette kullarına hitab ve tecellî edecektir. O halde O'na muhâlefetten sakınmak gerekir.

142- **الرَّابِعِ والْعشرونَ** : عنْ أَنَسٍ رضي اللَّه قالٍ : قال رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ اللَّه لَيرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الأَكْلَةَ فيحْمدَهُ عليْهَا ، أَوْ يشْربَ الشَّرْبَةَ فيحْمدَهُ عليْهَا » رواه مسلم .

« وَالأَكْلَة » بفتح الهمزة : وهي الْغَدوة أَوِ الْعشوة .

142. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ, yemek yedikten veya bir şey içtikten sonra kendisine hamdeden kuldan hoşnut olur." Müslim, Zikir 89. Ayrıca bk, Tirmizî, Et'ime 18

Açıklamalar

Yemek-içmek gibi günlük ve tabiî işlerden sonra Allah'a bu nimetleri verdiği için hamdetmek, O'nun hoşnutluğunu kazanmaya vesile olan bir hayır ve iyiliktir. Yüce Rabbimiz'in müslümanlara lutuf ve ihsanının sınırsızlığı bundan da anlaşılmaktadır. Verdiği nimete teşekkür edilmesini başlı başına bir iyilik olarak kabul buyurmaktadır. Bu O'nun bize olan rahmetinin tam bir göstergesi değil midir? O halde artık gafletin anlamı yoktur. Bir şey yiyip içtikten sonra "elhamdülillah" diyerek hem şükrünü yerine getirmeli hem de Rabbimiz'in rızâ kapısını çalmalıyız.

Bunca rahmet ve kolaylık karşısında gâfil ve tenbel davranmanın mazereti olamaz.

Hadisimiz 437 ve 1399 numaralarda tekrarlanmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ verdiği nimetlere karşı hamd ve şükredilmesinden hoşnut olur.

2. Hamd başlı başına bir iyilik ve hayırdır.

3. “Elhamdülillah” demek suretiyle, hamd sünneti yerine getirilmiş olur.

143- **الْخَامِسُ والْعشْرُونَ** : عنِ أَبِي رضي اللَّه عنه ، عن النبى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صدقةٌ » قال : أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَجدْ ؟ قالَ : « يعْمَل بِيَدِيهِ فَينْفَعُ نَفْسَه وَيَتَصدَّقُ » : قَال : أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يسْتطِعْ ؟ قال : يُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْملْهوفَ » قالَ : أرأَيْت إِنْ لَمْ يسْتَطِعْ قالَ : « يَأْمُرُ بِالمَعْرُوفِ أَوِ الْخَيْرِ » قالَ : أَرأَيْتَ إِنْ لَمْ يفْعلْ ؟ قالْ : «يُمْسِكُ عَنِ الشَّرِّ فَإِنَّهَا صدَقةٌ » متفقٌ عليه .

143. Ebû Mûsâ (el-Eş’arî) *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* (bir keresinde):

- “**Sadaka vermek her müslümanın görevidir**” buyurdu.

- Sadaka verecek bir şey bulamazsa? dediler.

- “**Amelelik yapar, hem kendisine faydalı olur, hem de tasadduk eder**” buyurdu.

- Buna gücü yetmez (veya iş bulamaz) ise? dediler.

- “**Darda kalana, ihtiyaç sahibine yardım eder**” buyurdu.

- Buna da gücü yetmezse? dediler.

- “**İyilik yapmayı tavsiye eder**” buyurdu.

- Bunu da yapamazsa? dediler.

- “**Kötülük yapmaktan uzak durur. Bu da onun için sadakadır**” buyurdu.

Buhârî, Zekât 30, Edeb 33; Müslim, Zekât 55

Açıklamalar

“Her müslümanın sadaka vermesi şarttır” anlamına da gelen ilk cümle, konuya ait temel prensibi ortaya koymaktadır. Sonraki soru ve cevapları dikkate aldığımızda bu cümleyi, *“Her müslümanın verebileceği bir sadaka, yapabileceği bir iyilik ve hayır türü mutlaka vardır”* şeklinde anlamamız mümkün olmaktadır. Bu da hayır ve iyilik yollarının, herkesin durumuna uygun düşecek ölçüde çok olduğunu göstermektedir. Nevevî merhum, herhalde bu sonucu vurgulamak için konuyu bu hadîs-i şerîf ile bitirmiş olmalıdır. Böyle bir bitiriş gerçekten pek güzel düşmüştür.

Hadisin buradaki metninde görülen **kâle** kelimeleri, Buhârî’de **kâlû** (dediler) şeklindedir. Biz de tercümeyi Buhârî”deki şekli dikkate alarak yaptık. Aslında hadisin Müslim’deki metninde de “kâle kîle lehû (Ebû Mûsâ dedi ki, ona denildi ki...) kelimeleri bulunmaktadır. Burada ise sadece “kâle” kelimelerine yer verilmiş.

“Amelelik etmek”, gündelikle çalışmak, günü birlik kazanıp bir kısmı ile kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak bir kısmını da sadaka vermek, sadaka verecek hazır parası olmayanlara tavsiye edilen ilk yoldur.

İşçilik yapamayan veya yapacak iş bulamayanlar için de, darda kalmış, bunalmış, güçsüz, zavallı, yaşlı, mağdur ve mazlumlara durumlarına göre yardımcı olma yolu vardır. Yükünü taşıyamayan kimseye yardım etmekten tutun da, gideceği adresi bilemeyen birine yol göstermeye varıncaya kadar sıkıntı içindeki insanlara sözle veya fiilen yardım etmek de tam bir sadakadır.

Fiilen iyilik yapmak, sadaka verme imkânı bulamayanlar için dinin meşrû ve güzel gördüğü şeyleri tavsiye etmek bunu da yapamayan için “kimseye kötülük yapmamak” suretiyle iyilikte bulunma yolları açıktır.

“İyilik yapamayanın, hiç değilse kötülük yapmaması”nı da başlı başına bir “sadaka” kabul eden dinimizin değerini anlamamız ve bundan dolayı yüce Rabbimiz’e hamdetmemiz gerekmektedir. Bir ârifin şu sözü ne kadar mânalıdır: “Eski müslümanlar, düşmanlarına bile iyilik ederlerdi. Siz bunu yapamazsanız, bâri dostlarınıza kötülük etmeyin!” İyiliği hiç olmazsa bu noktada yakalamak gerek... Nitekim bu konunun ilk hadisinde de *“insanlara zarar vermemek”* iyilik olarak belirtilmiştir (bk. hadis no: 118).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gücü yetenlerin sadaka vermesi öteki hayırlardan önde gelir.

2. Hadiste zikredilenleri, buradaki sırayla yapmak şart değildir. Bunlardan herhangi birini yapmaya gücü yeten onu bırakıp ötekini yapabilir.

3. Helâlinden mal kazanmak güzel bir iştir. Kişiyi başkalarına yardım etme imkânına kavuşturur.

4. Yardım ederken önce insanın kendisi, sonra yakınları daha sonra diğer insanlar gözetilmelidir.

5. Allah Teâlâ, kullarına yardım edenlere yardımcı olur.

6. "Sadaka" kötülükten sakınmayı da kapsayan pek geniş bir iyilik ve hayır kavramıdır.

7. Başkalarına iyilik yapan, sonuçta kendisine iyilik yapmış olur. Zira sadaka cehenneme karşı en güvenli sığınaktır.

14- باب في الاقتصاد في العبادة

ALLAH'IN EMİRLERİNE UYMADA ÖLÇÜLÜ OLMAK

Âyetler

قال اللّه تعالى : { طه، مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى}
.

1. "Tâhâ. Biz bu Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik." Tâhâ sûresi (20), 1-2

Tâhâ sûresi, Mekke'de nâzil oldu. Çok bilinen bir rivayete göre, Hz. Ömer'in müslüman oluşunun hemen öncesinde indirilmişti. Ömer'in müslüman olması, bu sûrenin ilk âyetlerini okumasıyla gerçekleşti. Mekke, Hz.Peygamber'e ilk vahyin geldiği ve İslâm'ın ilk ortaya çıktığı yerdir. Peygamber Efendimiz insanları hak dine dâvet vazifesine burada başladı. Fakat ilk yıllar bu dâveti gizli olarak yaptı. Allah Teâlâ'nın emri üzerine dâveti açıkça yapmaya başlayınca, Mekke müşrikleri, özellikle yönetici ve zengin kapitalist kesim, yeni dine şiddetle karşı çıktılar. Peygamber Efendimiz başta olmak üzere, İslâm'ı kabul edenlere akla hayâle gelmedik işkenceler yaptılar. Bu baskılar ve eziyetler yüzünden yeni dini kabul

edenler çok değildi. Resûl-i Ekrem Efendimiz, müslümanların işkence görmesine olduğu kadar, insanların hakikatı kabul etmemelerine de üzülüyordu. İşte bu âyet, Allah Resûlü'nü teselli için nâzil oldu. Cenâb-ı Hak, peygamberine Kur'an'ın iniş gayesinin kendisini yormak, harap etmek, güçlük çekmek olmadığını hatırlattı ve dinin aydınlık istikbalini müjdeledi. Peygamber'e düşen görev, inen Kur'an sûre ve âyetlerini insanlara tebliğ etmek, hakikatı onlara açıklamak ve kendilerini hakka dâvet etmekten ibaretti. Bundan ötesi âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Çünkü hiç kimseyi mü'min yapmak, hiç kimsenin elinde değildir. İnsanlar hidâyete sadece vesile olabilirler. Bu âyet, yeryüzünde İslâm'ı tebliğ görevi yapanlara da Allah katından bir tesellidir.

وقال تعالى : { يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ } .

2. "Allah sizin için kolaylık ister, güçlük istemez." Bakara sûresi (2), 185

Dinde kolaylık genel prensiptir. Allah'a karşı kulluk görevimiz olan ibadetlerde de kolaylık yolunu seçmek esastır. Allah'ın kulları için kolaylaştırdığı dini, kulların Allah adına zorlaştırma yetkisi yoktur. Peygamber Efendimiz dini tebliğde daima kolaylık yolunu tutmuş ve ashâbına da bunu sıkça tavsiye etmiştir. *"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz"* (Buhârî, İlim 11; Müslim, Cihâd 5) emri onun ana prensibi idi. Dine davet için gönderdiği görevlilere bunu daima hatırlatırdı.

Burada sadece bir bölümü anılan Bakara sûresinin bu âyeti, oruçla ilgili olup, hasta veya yolcu olduğu için oruç tutamayanların, iyileştikleri ve yolculukları bittiği zaman oruçlarını tutabileceklerini haber vermektedir. İşte bu, mü'minler için büyük bir kolaylıktır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz *"Din kolaylıktan ibarettir"* (Buhârî, Îmân 29) buyurmuştur. Bir başka hadislerinde " *Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi*" (Müslim, Talak 29) buyururlar.

Kur'an'ın pek çok âyeti ile Peygamber Efendimiz'in bu âyetlerin tefsiri ve hayata uygulaması anlamına gelen sünnet ve hadislerinde, dinin kolaylık olduğu sıkça hatırlatılır. Bu hatırlatmanın sayısız hikmetleri vardır. Çünkü

dinin tebliği ve insanların İslâm’ı kabul etmesinde kolaylık prensibi esastır. Kıyamete kadar yegâne hak din olarak devam edecek olan İslâm’ı bütün zaman ve mekânlarda insanlara ulaştıracak ve emirlerini onlara duyuracak olan tebliğcilerin bilmesi ve uyması gereken ilk prensip kolaylık yolu olacaktır. Bu, hayatın bütün alanlarında geçerli bir prensiptir.

Hadisler

144- عن عائشةَ رضي اللَّهُ عنها أَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دخَلَ عليْها وعِنْدها امْرأَةٌ قال : منْ هَذِهِ ؟ قالت : هَذِهِ فُلانَةٌ تَذْكُرُ مِنْ صَلاتِهَا قالَ: « مَهُ عليكُمْ بِما تُطِيقُون ، فَوَاللَّه لا يَمَلُّ اللَّهُ حتَّى تَمَلُّوا وكَانَ أَحَبُّ الدِّينِ إِلَيْهِ ما داوَمَ صَاحِبُهُ علَيْهِ » متفقٌ عليه .

« ومهْ » كَلِمة نَهْى وزَجْرٍ . ومَعْنى « لا يملُّ اللَّهُ » أي : لا يَقْطَعُ ثَوابَهُ عنْكُمْ وَجَزَاءَ أَعْمَالِكُمْ ، ويُعَامِلُكُمْ مُعاملَةَ الْمالِّ حَتَّى تملُّوا فَتَتْرُكُوا ، فَيَنْبَغِي لكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا ما تُطِيقُونَ الدَّوَامَ علَيْهِ لِيَدُومَ ثَوَابُهُ لَكُمْ وفَضْلُه عَلَيْكُمْ

144. Âişe *radıyallahu anhâ*’nın bildirdiğine göre, bir kadınla birlikte otururlarken, yanlarına Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* girdi ve:

- **“Bu kadın kim?”** diye sordu. Âişe validemiz:

- Bu filan hanımdır, dedikten sonra, onun çok namaz kıldığından bahsetti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

- “**Bütün bunları sayıp dökmeyi bırak; gücünüzün yettiği nisbette ibadet etmeniz size yeter. Allah’a yemin ederim ki, siz bıkıp usanmadıkça, Allah bıkıp usanmaz”** buyurdu.

Resûl-i Ekrem’in en çok sevdiği ibadet, sâhibinin devamlı yaptığı idi.

Buhârî, Îmân 32, Teheccüd 18; Müslim, Müsâfirîn 221. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 17; Îmân 29

Açıklamalar

Peygamber hanımları validelerimizin misafiri eksik olmazdı. Sahâbî hanımlar, çoğu kere, dini bilgilerini ve yaşama tarzlarını onlardan

öğrenirlerdi. İslâmî tebliğin geniş kitlelere ulaşmasında, Peygamber hanımlarının rolü asla gözardı edilemez. Çünkü, toplumun erkekleri kadar kadınları da tebliğe muhataptır.

Efendimiz, evine gelen sahâbe hanımlarından tanımadıklarının kim olduklarını sorardı. Peygamberimiz'in eşleri, sahâbe hanımlarını evlerinde misafir edebilmek için kendisinin iznini almışlardır. Çünkü bir hanımın evine misafir kabul edebilmesi için kocasının iznini alması gerektiğini en iyi onlar biliyordu.

Hz. Âişe'nin yanındaki kadının, Havlâ binti Tüveyt olduğunu Müslim'in rivayetinden öğrenmekteyiz (bk. Müsafirîn 220). Ümmü'l-mü'minîn Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz'e, Havlâ'nın ibadetlerine son derece düşkün, çok namaz kılan bir kadın olduğunu söylemişti. Her vesileyle insanlara en güzeli ve en doğruyu öğreten Efendimiz, hayatın başka alanlarını ihmal edecek derecede ibadete yönelmenin doğru olmadığını onlara hatırlattı.

Hadiste anılan ibadetler, farzlar dışındaki nâfilelerdir. Erkek-kadın her müslüman fert, farzları yerine getirmekle yükümlüdür. Nâfile ibadetler ise, herkesin gücü yettiği nisbette ve zorlanmaksızın yapabileceği ibadetlerdir. Peygamberimiz, nâfile ibadetlerin insanın istekli olduğu anlarda yapılmasının uygun ve doğru olacağını bildirmişlerdir.

Hadiste dikkat çeken bir başka nokta, bir kimseyi tanıtırken onun ibadet ve namazlarını sayıp dökmenin Peygamberimiz tarafından uygun görülmemesidir. Çünkü, özellikle nâfile ibadetler, kişilere göre değişebilir. Herkesin işi, yaşı, geçim şartı, cinsiyeti gibi çeşitli özellikler buna tesir eder. Dolayısıyla, insanları bu alanda yarışmaya teşvik etmek, olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu sebeple Peygamberimiz nâfile ibadetleri "güç yetirebilme" ölçüsü ile tarif edip sınırlamıştır. Bu tavsiye, herkes için bir teşviktir.

Allah'a kulluğun ve O'na ibadetin bir sınırı ve sonu yoktur. İnsan ibadet etmekten bitkin düşebilir; bıkıp usanabilir. Fakat Allah Teâlâ o kula ecir ve sevap vermekten bıkıp usanmaz. Peygamberimiz özellikle bunu belirterek, ölçülü davranmayı öğütlemişlerdir. Çünkü, ölçüyü kaçıranlar, zamanla güç ve kuvvetten düşüp ibadetlerine devam edemeyebilirler. Oysa, az da olsa devamlı yapılan ibadetlerin ecir ve sevabı da devamlı olup kesilmez. Zaman

zaman terkedilen çok ibadetten, devamlı yapılan az ibadet daha faziletli sayılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bıkıp usanma, ara verme ve zamanla terketme tehlikesi olduğu için, aşırı nâfile ibadet hoş karşılanmamıştır.

2. Her işte olduğu gibi, ibadetlerde de itidal, ölçülü davranma teşvik edilmiştir.

3. Sevabı çok olan ibadetler, az da olsa devamlı yapılanlardır.

4. İbadetlerin devamlılığında, her an Allah'ı hatırlama, gözetiminde bulunduğunu hissetme, hayatın akışını buna göre düzenleme gibi güzel hasletler vardır.

145- وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه قال : جاءَ ثَلاثةُ رهْطِ إِلَى بُيُوتِ أَزْواجِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يسْأَلُونَ عنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَلَمَّا أُخبِروا كأَنَّهُمْ تَقَالُّوْها وقالُوا : أَين نَحْنُ مِنْ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَدْ غُفِر لَهُ ما تَقَدَّم مِنْ ذَنْبِهِ وما تَأَخَّرَ . قالَ أَحَدُهُمْ : أَمَّا أَنَا فأُصلِّي الليل أَبداً ، وقال الآخَرُ : وَأَنا أَصُومُ الدَّهْرَ أبداً ولا أُفْطِرُ ، وقالَ الآخرُ : وأَنا اعْتَزِلُ النِّساءَ فلا أَتَزوَّجُ أَبداً، فَجاءَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِلَيْهِمْ فقال : « أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كذا وكذَا ؟، أَما واللَّهِ إِنِّي لأَخْشَاكُمْ للَّهِ وَأَتْقَاكُم له لكِني أَصُومُ وَأُفْطِرُ ، وَأُصلِّي وَأَرْقُد، وَأَتَزَوّجُ النِّسَاءَ، فمنْ رغِب عن سُنَّتِي فَلَيسَ مِنِّى» متفقٌ عليه.

145. Enes ibni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber Efendimizin nâfile ibadetlerini öğrenmek üzere, sahâbeden üç kişilik bir grup, Peygamber hanımlarının evlerine geldiler. Kendilerine Efendimiz'in ibadetleri bildirilince, onlar bunu azımsadılar ve

- Allah’ın Resûlü nerede biz neredeyiz? Onun geçmişteki ve gelecekteki günahları bağışlanmıştır, dediler. İçlerinden biri:

- Ben ömrümün sonuna kadar, bütün gece uyumaksızın namaz kılacağım, dedi. Bir diğeri:

- Ben de hayatım boyunca gündüzleri oruç tutacağım ve oruçsuz gün geçirmeyeceğim, dedi. Üçüncü sahâbî de:

- Ben de sağ olduğum sürece kadınlardan uzak kalacak, asla evlenmeyeceğim, diye söz verdi. Bir müddet sonra Peygamberimiz onların yanına geldi ve kendilerine şunları söyledi:

- “Şöyle şöyle diyen sizler misiniz? Sizi uyarıyorum! Allah’a yemin ederim ki, ben sizin Allah’tan en çok korkanınız ve O’na en saygılı olanınızım. Fakat ben bazan oruç tutuyor, bazan tutmuyorum. Gece hem namaz kılıyor, hem de uyuyorum. Kadınlarla da evleniyorum. Benim sünnetimden yüz çeviren kimse benden değildir.” Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5. Ayrıca bk. Nesâî, Nikâh 4

Açıklamalar

Sahâbe, Hz. Peygamber’in her türlü halini, yaşayışını ve davranışını öğrenmek, bilmek istiyordu. Çünkü onu kendilerine yegâne önder ve örnek kabul ediyorlardı. Allah Teâlâ, dünya ve âhirette mutlu olmak isteyen mü’minlerin, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’i örnek edinmelerini emir ve tavsiye etmişti. Bunu en iyi anlayan ve ilk olarak uygulayan “örnek nesil” sahâbe toplumu oldu.

Bilindiği gibi Enes ibni Mâlik, Peygamber Efendimiz’in Medine’ye hicretinden vefat ettiği zamana kadar ona hizmet etmiş bir sahâbîdir. Enes, Resûlullah’ın evi ve aile çevresinde cereyan eden olayları en iyi bilen sahâbîlerden biriydi. Nitekim, bu konularla ilgili pek çok rivayetleri bulunmaktadır. Bu hadiste adları zikredilmeyen üç kişi, Ali İbni Ebû Tâlib, Abdullah İbn Amr ve Osman İbni Maz’ûn’dur. Bu sahâbîler, Peygamberimiz’in farz ibadetler dışında evinde yaptığı nâfile ibadetleri öğrenmek üzere gelmişlerdi. Onların gayesi, Resûl-i Ekrem’in nâfile ibadetlerinin mikdarını öğrenip aynını yapmak, böylece onun fiilî sünnetine

uymaktı. Çünkü farz ibadetler, hem bütün ashâb tarafından biliniyor, hem de Peygamberimiz farz namazları mescidde kılıyordu.

Hz. Peygamber'in nâfile ibadetlerini öğrenen sahâbîler, bunları kendileri açısından az buldular. Bunun sebebini de, onun geçmiş ve gelecek günahlarının Allah tarafından affedilmiş olmasına bağladılar. Hz. Peygamber ile kendileri arasında çok fark olduğunu, onun mâsum ve günahsız, kendilerinin ise günahkâr olduğunu düşündüler. Sahâbîlerin böyle düşünmesi, mükemmel bir edep örneğidir. Çünkü onlar, Peygamber'in nâfile ibadetlerinin beklediklerinden daha az olmasını onun kemâline, günahsızlığına bağlamışlar, onda noksanlık arama gibi bir düşünceyi akıllarından geçirmemişlerdir.

Gerçekte Peygamberimiz'in nâfile ibadetlerinin azlığı da ümmet için bir rahmet vesilesidir. Bu yönde kendisini örnek alanlar, herhangi bir kayba ve zarara uğramadıkları gibi kimse tarafından da kınanmazlar. Daha önce de ifade edildiği gibi, **az da olsa sürekli olan ibadetler makbuldür**. Çünkü herkesin her zaman çok ibadet etmeye gücü yetmez. Ayrıca, azlığın ve çokluğun bir ölçüsünü bulmak da mümkün değildir. Bu sebeple her fert, gücünün yettiği kadar nâfile ibadet yapmakta serbest bırakılmıştır. Her konuda olduğu gibi ibadetlerde de haddi aşmak doğru görülmemiştir. Çünkü insan yalnız kendisinden ibaret değildir. Kendi nefsimizin olduğu kadar, eş ve çocuklarımızın, yakınlarımızın, komşularımızın ve bütün insanların bizim üzerimizde hakları vardır. İnsan, güç ve kuvvetini devam ettirebilmek için yiyip içmek, neslini devam ettirebilmek için evlenip çoğalmak zorundadır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz, her üç sahâbenin hadisimizde geçen davranışlarını uygun bulmamışlardır. Ayrıca bu şekildeki bir davranışın Allah'a daha saygılı olma, O'ndan daha çok korkma ve daha iyi dindarlık sayılmayacağını da ifade buyurmuştur. Kendisinin, insanların Allah'tan en çok korkanı, takvâda en ileri olanı ve Allah'a karşı en saygılı davrananı olduğunu da sahâbîlere açıkça söylemiştir. Hem gece ibadet ettiğini, hem uyuduğunu, bazı kere oruç tuttuğunu, çoğu kez yiyip içtiğini, kadınlarla evlendiğini ve birlikte olduğunu onlara bildirmiştir. Bu şekilde davranmanın, kendisinin yolu, sünneti olduğunu anlatarak, sünnetinden yüz çevirenin Peygamber'in izinde sayılmayacağını da onlara hatırlatarak, kendilerini uyarmıştır.

Hz. Peygamber'in engel olmak istediği şey, dinde haddi aşma ve İslâm'ın câiz görmediği bir nevi ruhbanlığa yönelmedir. Oysa Allah Teâlâ **"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı güzel ve temiz şeyleri kendinize haram etmeyin, sınırı aşmayın. Çünkü Allah sınırı aşanları sevmez"** [Mâide sûresi (5), 87] buyurur. Bu âyetin iniş sebebini hatırlamamız bu konuyu daha iyi anlayıp kavramamıza yardımcı olacaktır. Peygamberimiz bir gün sahâbeye kıyametten bahsetmişti. Sahâbe çok duygulanmış ve ağlamışlardı. Sonra aralarında on kişi Osman İbn Maz'ûn'un evinde toplandılar. Onların içinde Ebû Bekir ve Ali İbni Ebû Tâlib de vardı. Yaptıkları istişâre neticesinde, bundan böyle dünyadan el etek çekmeye, kendilerini hadım ettirmek suretiyle erkeklik duygularından kesilmeye, gündüzleri oruçlu, geceleri de yatakta yatmaksızın uyanık ve ibadetle geçirmeye, et ve et ürünleri yememeye, kadınlara yakın olmamaya, güzel koku sürmemeye, yeryüzünde gezip dolaşmamaya karar verdiler. Bu haber Peygamber Efendimiz'e ulaşınca, kalkıp Osman İbni Maz'ûn'un evine geldi, fakat kendisini evde bulamadı. Hanımına, Osman ve arkadaşlarının kendisine gelmeleri için haber bıraktı. Sonra onlar da Peygamber Efendimiz'in yanına geldiler. Efendimiz, karar aldıkları hususları kendilerine sayarak:

– "*Bu konularda ittifak etmişsiniz öyle mi?*" dedi. Onlar:

– Evet ya Resûlallah! Bizim bunlarda hayırdan başka bir gayemiz, arzu ve isteğimiz yoktur, dediler. Bunun üzerine Efendimiz:

– "*Şüphesiz ki ben bunlarla emrolunmuş değilim. Elbette sizin üzerinizde nefislerinizin hakkı vardır. Bazan oruç tutun, bazan tutmayın. Gece hem ibadet edin hem uyuyun. Ben hem ibadet ederim hem de uyurum. Oruç tuttuğum günler de olur, tutmadığım günler de. Et ve et ürünlerini yediğim gibi hanımlarımla da beraber olurum. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.*" Sonra sahâbeyi toplayıp onlara bir konuşma yaptı ve şunları söyledi:

"*Birtakım kimselere ne oluyor ki, hanımlarla evlenmeyi, yeme içmeyi, güzel koku sürmeyi, uyumayı ve meşrû sayılan dünya zevklerini kendilerine haram kılıyorlar. Şüphesiz ki ben size keşiş ve ruhban olmanızı emretmiyorum. Benim dinimde et yemeyi terketmek, kadınlardan uzaklaşmak bulunmadığı gibi, dünyadan el etek çekip manastırlara*

sığınmak da yoktur. Ümmetimin seyahatı oruç, ruhbanlıkları ise cihaddır. Allah'a ibadet ediniz, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayınız, hac ve umre yapınız, namazlarınızı kılınız, zekâtınızı veriniz, ramazan orucunu tutunuz. Dosdoğru olunuz ki, başkaları da öyle olsun. Sizden önceki ümmetler, aşırılıkları yüzünden helâk oldular. Dini kendilerine zorlaştırdılar, Allah da onlara zorlaştırdı. Bugün kilise ve manastırlarda bulunanlar, onların artıklarıdır." (*Ali el-Kârî, el-Mirkat,* I, 182-183).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve ibadetlerde ölçülü davranmak gerekir.

2. Sahâbe, daima faziletli ameller peşinde koşmuştur. Her müslüman, haddi aşmaksızın, daha faziletli ameller peşinde koşup dinde kemâl mertebesine ulaşmaya gayret etmelidir.

3. Dinimiz evlenmeyi teşvik eder.

4. Sürekli oruçlu olmayı, dinimiz doğru bulmamıştır. Aynı şekilde, ibadet maksadıyla bütün geceyi uykusuz geçirmek de hoş karşılanmamıştır. Bu davranışlar, takvâdan sayılmaz.

5. Allah'a yakın olmak isteyenler, orta yolu tutmalı, ölçülü olmalı ve Hz. Peygamber'i kendilerine örnek almalıdırlar.

6. Takvâda Hz. Peygamberle yarışmak söz konusu olamaz.

7. Peygamber'in sünnetinden yüz çeviren, bid'ata ve sapıklığa düşer.

146- وعن ابنِ مسعودٍ رضي اللّٰه عنه أن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم قال : « هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ » قالَهَا ثلاثاً ، رواه مسلم . « الْمُتَنطِّعُونَ » : الْمُتعمِّقونَ الْمُشَدِّدُون فِي غَيْرِ موْضَعِ التَّشْدِيدِ .

146. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Söz ve davranışlarında ileri gidip haddi aşanlar helâk oldular." Resûl-i Ekrem bu sözü üç defa tekrarladı. Müslim, İlim 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 5

Açıklamalar

Peygamberimiz, önemli gördüğü bir konuyu, yasaklanan veya uygun olmayan bir davranışı, çoğu kere tekrar tekrar anlatır, böylece dinleyenlerin o konuya dikkatini çekerdi. Söz olarak kısa, fakat mâna ve mahiyeti geniş olan bu hadiste de öyle yapmıştır.

İyi bir müslüman, ölçülü ve dengeli bir insan, her türlü davranışında, işinde ve sözünde haddi aşmaktan, taşkınlık yapmaktan sakınır. Bu prensiplere uymayanlar, dünyada birtakım belâ ve musibetlere uğrar, âhirette de cezayı hak ederler. Böyle kimseler, başka insanlar tarafından sevilmezler. Kendilerinden uzak durulmak istenen kişiler konumuna düşerler.

Bilgiçlik taslayanlar, insanların anlayamayacağı kelime ve tabirlerle konuşanlar, lugat parçalama meraklıları da bu hadisin kapsamına girerler. Çünkü böyle davranışlar dinimizde hoş görülmemiş ve hatta yasaklanmıştır. Toplumun içinde yaşadığı halde, onlardan çok farklı davranışlarıyla dikkat çekenler, büyüklük taslayanlar, haddinden fazla kibarlık ve nezaket gösterisinde bulunanlar, ya da haddinden fazla ince eleyip sık dokuyanlar başkalarını rahatsız ederler.

İnsanlar, sadece sözlerden değil, hareket ve davranış biçimlerinden de rahatsızlık duyarlar. Bütün bunlardan kurtulmak için toplumun eğitilip öğretilmesi ve terbiye edilmesi gerekir. Herkes, nasıl istersem öyle hareket ederim düşüncesinden kurtulabilmelidir. Çünkü toplumun yaptırım gücü sosyal bir hakikattır ve aklı başında olan insan buna uyum sağlamaya çalışır. Aksi takdirde insanlar yalnızlığa itilir. Yalnızlık, bir bakıma yok olup gitmektir. Kalabalık içinde yalnız kalmaktan daha büyük bir belâ düşünülebilir mi? Fakat günümüz dünyasında çok rastlanan olumsuzluklardan biri de ne yazıkki bu gerçektir. Bu sebeple, İslâm bütün insanları hedef alan, aşırılıkları izâle etmeye yönelik bir öğretim ve eğitim usûlü geliştirilmesini öğütler. Birçok hadiste bunun örneklerini göreceğiz.

Bu hadis, 1740 numara ile bir kere daha gelecektir.

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Kişi, yaptığı her işten olduğu gibi, konuştuğu her sözden de sorumludur. İş ve söz, kurtuluşun veya helâkin sebebi olabilir.

2. Sözde, işte ve davranışlarda ileri gitmek, haddi aşmak dinimizde yasaklanmıştır.

3. Aşırılıklarda hayır ve fayda yoktur.

4. İslâm orta yolu takip etmeyi ve ölçülü olmayı tavsiye eder.

147- عن أبِي هريرة رضي اللّٰه عنه النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ ، ولنْ يشادَّ الدِّينُ إلاَّ غَلَبه فسدِّدُوا وقَارِبُوا وَأَبْشِرُوا ، واسْتعِينُوا بِالْغدْوةِ والرَّوْحةِ وشَيْءٍ مِن الدُّلْجةِ » رواه البخاري .

وفي رواية له « سدِّدُوا وقَارِبُوا واغْدوا ورُوحُوا ، وشَيْء مِنَ الدُّلْجةِ ، الْقَصْد الْقصْد تَبْلُغُوا » .

قوله : « الدِّينُ » هُو مرْفُوعٌ عَلَى ما لَمْ يُسَمَّ فَاعِلُهُ . وروِي مَنْصُوباً ، وروِيَ: « لَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ » .. وقوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إلاَّ غَلَبَهُ » : أيْ : غَلَبَه الدِّينُ وَعَجزَ ذلكَ الْمُشَادُّ عنْ مُقَاومَةِ الدِّينِ لِكَثْرةِ طُرقِهِ . « والْغَدْوةُ » سيْرُ أَوَّلِ النَّهَارِ . «وَالرَّوْحةُ » : آخِرُ النَّهَارِ «والدُّلْجَةُ » : آخِرُ اللَّيْلِ . وَهَذا استَعارةٌ ، وتَمْثِيلٌ ، ومعْناهُ : اسْتَعِينُوا عَلَى طَاعةِ اللَّهِ عز وجلَّ بالأَعْمالِ فِي وقْتِ نشاطِكُمْ ، وفَراغِ قُلُوبِكُمْ بحيثُ تَسْتلذُّونَ الْعِبادَةَ ولا تسأَمُونَ مقْصُودَكُمْ ، كَما أَنَّ الْمُسافِرَ الْحاذِقَ يَسيرُ في هَذهِ الأَوْقَاتِ وَيستَرِيحُ هُو ودابَّتُهُ فِي غَيْرِهَا ، فيصِلُ الْمقْصُود بِغَيْرِ تَعبٍ ، واللَّهُ أعلم .

147. Ebû Hüreyre *radıyallanu anh*'dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Din kolaylıktır. Dini aşmak isteyen kimse, ona yenik düşer. O halde, orta yolu tutunuz, en iyiyi yapmaya çalışınız, o zaman size müjdeler olsun; günün başlangıcından, sonundan ve bir miktar da geceden faydalanınız." Buhârî, Îmân 29. Ayrıca bk. Nesâî, Îmân 28

Buhârî'nin bir başka rivayeti şöyledir:

"Orta yolu tutunuz, amellerinizi mükemmelleştirmeye ve Allah'a yakın olmaya gayret ediniz. Sabahleyin, öğle ile akşam arası çalışınız. Bir parça da geceden faydalanınız. Aman acelesiz gidin, telaşsız gidin ki, menzilinize, varacağınız hedefe ulaşasınız." Buhârî, Rikâk 18

Açıklamalar

Din, Allah Teâlâ'nın, kulları için kendi katından, Cebrâil *aleyhisselam* aracılığıyla peygamberlerine gönderdiği, onların da insanlara tebliğ ettiği kurallar bütünüdür. Yani din, bir hayat tarzıdır.

Allah'a inanan bir mü'min, hayatını bu sistem içinde şekillendirir, onun kâide ve kurallarına uymak zorunda olduğunu bilir.

Bu hadis, hayatımızı kendisine uydurmak zorunda olduğumuz dinin, kolaylıktan ibaret olduğunu bildirmektedir. Bu, genel bir kâidedir. Din, zorluk üzerine değil, kolaylık üzerine bina kılınmıştır. Allah Teâlâ, **"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez"** [Bakara sûresi (2), 185]; **"O sizi seçti ve dinde size bir güçlük yüklemedi"** [Hac sûresi (22), 78], âyetlerinde bunu beyan buyurur. Dini zorlaştırmak, ibadet ve taatte haddi aşmak, müsamahasız davranmak daha iyi dindarlık değil, kendi nefsine eziyet etmek, başkalarını da dinden nefret ettirmektir. Çünkü bir insan ne kadar çok ibadet etse, sâlih ameller işlese, dini aşamaz ve Allah'ı da usandıramaz. Dinde hem azîmet, hem de ruhsat vardır. Azîmet yolunu tutan da, ruhsatı seçen de dindardır. Her iki durumda da haddi aşmamak, ifrat ve tefrite düşmemek en doğru davranıştır. Peygamber Efendimiz, *"Allah azîmeti sevdiği gibi, ruhsat yolunu tutanı da sever"* (Süyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, I, 286) buyurur.

Hadisimiz, bütün amellerde kolaylığı teşvik ettiği gibi, en iyisini yapacağım diye uğraşıp didinmekten sakınmayı da tavsiye etmektedir. Allah yolunda bir iş işlerken, yalnız kolaylıkla üstesinden gelebileceğimiz şeylerle mükellef olduğumuzu bize hatırlatır. Birbirimize yükleyeceğimiz işlerde de, güç yetirilebilecek miktarla yetinmemiz gerektiğini öğretir. Nâfile ibadetlere ve fazilet kabul edilen işlere dalanlar, kendisini helâk edercesine ileri gidenler, neticede farzları da hakkıyla yerine getiremeyecek derecede yorgun ve güçsüz düşerler. Bu sebeple Peygamberimiz din

konusunda aşırı davrananlara izin vermemiş, onları ölçülü olmaya davet etmiştir. Nitekim, Abdullah İbni Amr, henüz genç iken haddinden fazla ibadet etme yönünde Resûl-i Ekrem'den aldığı ruhsat için, ihtiyarlayıp güç ve kuvvetten düşünce *"Keşke Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ruhsatını kabul etmiş olsaydım"* (Buhârî, Savm 55; Müslim, Sıyâm 182) temennisinde bulunarak, bu yolda tereddüt edenlere örnek olmuştur.

O halde yapılacak iş, orta yolu tutmak, ölçülü olmak, ibadet ve taatte, hayırlı işlerde haddi aşmamaktır. Ancak, mükemmeli yakalamaya çalışmak mü'minin görevidir. Bu konudaki ölçü, sırat-ı müstakîmden sapmamak, ibadetleri ve birtakım hayırlara yönelik faziletli işleri gücünün yettiği nisbette yapmak, yasaklardan ise kesinlikle uzak durmaktır. Bu şekilde hareket edenleri cennetle, kurtuluşa ermekle, dünya ve âhiret saâdetine kavuşmakla müjdelemek, dinimizin âlimlere yüklediği görevler arasındadır.

Mü'minler, ibadet ve tâat için, çalışıp çabalamak için bazı vakitleri iyi değerlendirmelidir. Bu hadiste üç vakit özellikle tavsiye edilmiştir: Gündüzün evveli, günün sonları ve gecenin son üçte biri. Bu vakitler, insanın en dinç olduğu anlardır. Hem ibadet, hem de çalışma için en uygun zamanlardır. Çünkü her üç vakit uyku zamanlarından sonraki uyanıklık anıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinde zorluk değil kolaylık esastır.

2. Korkutucu olmaktan çok müjdeleyici olmak gerekir.

3. Nâfile ibadetler için rahat zamanlar ve istekli olunan anlar tercih edilmelidir.

4. İbadetten maksat, Allah'ın rızasını, hoşnutluğunu kazanmaktır.

5. İbadet hayatı, az da olsa devamlı olmalıdır.

148- وعن أَنسٍ رضي اللَّهُ عنه قال : دَخَلَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الْمسْجِدَ فَإِذَا حبْلٌ مَمْدُودٌ بَيْنَ السَّارِيَتَيْنِ فقالَ : « ما هَذَا الْحَبْلُ ؟ قالُوا ، هَذا حبْلٌ لِزَيْنَبَ فَإِذَا فَترَتْ تَعَلَقَتْ بِهِ . فقال النَّبِيُّ صَلّى اللهُ

عَلَيْهِ وسَلّم : « حُلّوهُ ، لِيُصَلِّ أحدُكَمْ نَشَاطَهُ ، فَإِذا فَترَ فَلْيرْقُدْ » متفقٌ عليه .

148. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* mescide girmişti. İki direk arasına uzatılmış bir ip gözüne ilişti:

– “Bu ip nedir?” diye sorunca, sahâbîler:

– Bu, Zeynep Binti Cahş’a ait bir iptir. Namazda ayakta durmaktan yorulunca ona tutunuyor, dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz:

– “Onu hemen çözünüz. Sizden biriniz canlı ve istekli olunca nâfile namaz kılsın, yorgunluk ve gevşeklik hissettiği zaman ise yatıp uyusun” buyurdu.

Buhârî, Teheccüd 18; Müslim, Müsâfirîn 219. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu’ 18; Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 17; İbni Mâce, İkâme 184

Açıklamalar

Peygamberimiz çevresine çok dikkat ederdi. Mescidde, evde ve sokaktaki değişiklikleri farkeder, bazan bunların sebebini sorar, beğendiğini ve beğenmediğini belli eder, doğru olanları tasvib, yanlışları da tashih ederdi. Peygamber’in tasvibi başka bir kimsenin tasvibine benzemez. Onun tasvibi veya tasvip etmeyişi ümmet için son derece önemli bir ölçüdür. Zira **Peygamber Efendimiz’in tasvipleri ile takrirleri yani gördüğü bir davranışı yasaklamaması da bir sünnet olup, ümmeti bağlayıcı niteliktedir.**

Bu hadisten, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in mescidde direklere bağlanan ipin sebebini öğrenince, bundan hoşlanmadığını ve üstelik onu kaldırttığını öğreniyoruz. Çünkü onun şer’î açıdan doğru bulmayıp, hoş görmediği bir şeye müsâmaha etmesi söz konusu olamazdı. Böyle bir durum, dinin gayesine uygun olmayan şeylerin ortaya çıkmasına, mevcut yanlışların da kalmasına sebep olurdu. Nâfile namaz kılan bir kimse, ayakta durmaya güç yetiremez veya yorgunluk, bitkinlik hissederse, oturarak namaz kılabilir. Fakat, bıkkınlık ve isteksizlik gibi hallerde, nâfile namaz kılınması câiz görülmemiştir. Bir yere dayanarak, destek alarak veya kendisini herhangi bir yolla zorlayarak ibadete devam etmek de uygun değildir. Peygamber

Efendimiz, kendi hanımları da olsa, böyle durumlarda ibadete devam etmeleri için kimseye izin vermemiştir. Mü'mini canlı tutacak ve güçlü kılacak kadar yeme içme ve uyuma da ibadetten sayılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Uygun olmayan bir davranış, el ile veya dil ile giderilmelidir.
2. Kadınların mescidde nâfile namaz kılmaları câizdir.
3. Namaz kılarken, bir yere dayanmak veya yaslanmak mekruhtur.
4. İbadet ve tâatte ölçülü olmak esastır.
5. Farzlar dışındaki nâfile ibadetlerin arzu ve istek duyulan anlarda, gönül huzuru içinde bulunulduğu zamanlarda yapılması uygundur.

- وعن عائشة رضي اللَّه عنها أن رسول اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِذَا نَعَسَ أَحدُكُمْ وَهُوَ يُصَلِّي ، فَلْيَرْقُدْ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ ، فإِن أَحدَكم إِذَا صلَّى وهُو نَاعَسٌ لا يَدْرِي لعلَّهُ يذهَبُ يسْتَغْفِرُ فيَسُبُّ نَفْسَهُ » . متفقٌ عليه .

149. Âişe *radıyallahu anhâ'* dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz namaz kılarken uyku hali bastırırsa, kendisinden bu hal gidinceye kadar yatsın. Çünkü uykulu vaziyette namaz kılan kimse, belki de bilmeyerek, istiğfar edip Allah'tan bağışlanma dileyeceğim derken kendine söver, beddua eder."

Buhârî, Vüdû 53; Müslim, Müsâfirîn 222. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 18; Tirmizî, Mevâkît 146; Nesâî, Tahâret 116; İbni Mâce, İkâme 184

Açıklamalar

Uyku, vücuttaki bazı faaliyetlerin durması halidir. Uykulu iken, düşünme, konuşma, hareket etme gibi faaliyetler durur; şuur hali kaybolur. Bu sebeple, insan uykulu halde yaptığı işlerden sorumlu tutulmaz. Allah'a karşı yapılan ibadetlerde tam bir uyanıklık ve şuurluluk aranır. Namaz, bir dua, bir niyâz, bir yakarış, bir huzura varış ve nihayet Allah'la yüzyüze geliş ve O'nunla konuşmadır. Bütün bu üstün nitelikleri taşıdığı için, gönül

ve kalb uyanıklığına olduğu kadar, vücudun zindeliğine, canlılık ve diriliğine de ihtiyaç vardır. Oysa uyku hali, bir atasözümüzün çok güzel ifade ettiği gibi, küçük ölümdür. Ölüden, dirinin yapması gereken şeyleri beklemek söz konusu olamaz.

Uyuklama halindeki insan, ne söylediğinin farkında olmaz. Uykulu vaziyetteki konuşmalar da sayıklama kabul edilir. İnsan uyuklarken hayır yerine şer, iyi yerine kötü, güzel yerine çirkin şeyler söyleyebilir. Şayet namaz veya ibadet halinde ise, iyilik yerine kötülük, hayır yerine şer, dua yerine beddua temennisinde bulunabilir. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz, uykulu halde namaz kılmayı, dua etmeyi uygun bulmamış, bilakis uyku hali geçecek kadar uyuduktan sonra ibadete devam edilmesini öğütlemiştir. Bu hadis 1188 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yorgun ve bitkin düşünceye kadar ibadet etmek, dinde hoş karşılanmamış, takvâdan sayılmamıştır.

2. Uykulu halde iken ibadet yapmak, özellikle namaz kılmak, dua etmek tavsiye edilmemiştir.

3. İbadetler, gönül ve kalb uyanıklığı içinde ve vücudun zindelik ve dirilik halinde yapılmalıdır.

4. Her konuda olduğu gibi, ibadetler konusunda da orta yolu tutup haddi aşmamak, ölçülü olmak en güzel dindarlıktır.

150- وعن أَبِي عبد اللّٰه جابر بن سمُرَةَ رضي اللّٰهُ عنهما قال : كُنْتُ أُصَلِّي مَعَ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الصَّلَوَاتِ ، فَكَانَتْ صلاتُهُ قَصداً وخُطْبَتُه قَصْداً » رواه مسلم . قولُهُ : قَصْداً : أَيْ بَيْنَ الطُّولِ وَالْقِصَرِ .

150. Ebû Abdullah Câbir İbni Semüre *rayıdallahu anhümâ* şöyle dedi:

“Namazlarımı Nebi sallallahu aleyhi ve sellemle birlikte kılardım. Onun namazı da, hutbesi de normal uzunlukta idi.”

Müslim, Cum’a 41-42. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 223; Tirmizî, Cum’a 12; Nesâî, Cum’a 35; İbni Mâce, İkâme 85

Açıklamalar

Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*, insanlara namaz kıldırdığında kesinlikle namazı uzatmazdı. Fakat kendisi tek başına namaz kıldığında dilediği kadar uzatırdı. Hanımlarından mü'minlerin annesi Hz. Âişe'nin anlattığına göre, o kadar uzun ayakta dururdu ki, rükûa gitmeyeceğini düşünürlerdi. O kadar uzun rükû yapardı ki, tekrar doğrulmayacağını zannederlerdi. Secdesi de aynı şekilde uzun sürer, secdeden kalkmayacak sanırlardı. Peygamberimiz'in tek başına kıldığı bu namazlar, farzlar dışındaki nâfilelerdir. Çünkü farz namazları mutlaka mescidde cemaatle birlikte kılar ve imamlığı da kendileri yaparlardı.

Peygamberimiz, kendi uygulamasını böylece bütün ashaba gösterir, onların da böyle davranmalarını isterdi. İmam olan kişinin, arkasında namaz kılan cemaatin arasında hasta, zayıf, güçsüz ve ihtiyaç sahibi kimseler bulunabileceğini düşünmesini, namazı hafif kıldırmasını tavsiye buyururdu. Tek başına namaz kılanın ise, dilediği kadar uzatmasında bir sakınca olmadığını hatırlatırdı.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, insanları bıktırmaktan, usandırmaktan, nefret ettirmekten son derece sakınırdı. Sahâbeye bu yönde sürekli telkin ve tavsiyelerde bulunurdu. Kul için en mühim görev olan ibadette bile buna olanca hassasiyeti gösterirdi. **İtidalin, her çeşit aşırılıktan kaçınmanın en güzel örneklerini Efendimiz'in hayatında görmekteyiz. Onun hayatını çok iyi bilip öğrenmek, yaşanacak hayatı daha anlamlı kılar.** Çünkü o bizim yegane örneğimiz ve rehberimizdir. Onun hayatını öğrenip örnek alanlar ifrat ve tefritten kurtulurlar. Hz. Peygamber, uzun sûre veya âyetler okuması sebebiyle namazı uzattığı için şikayet edilen sahâbîyi çağırtarak, *"Sen fitneci misin?"* diye hesaba çekmiştir (Buhârî, Edeb 74; Müslim, Salât 178).

Peygamberimiz, hutbelerini de ölçülü tutar, ne çok uzatır, ne de anlaşılmayacak derecede kısaltırdı. Bu sadece cuma ve bayram hutbeleri için değil, bütün konuşmaları için geçerli bir kâide idi. Bu sebeple, kendisini dinleyenler, son derece canlı ve uyanıklık içinde bulunur, söylediklerini anlar, hatta ezberleyip birbirlerine tekrar ederdi. Az sözle çok şey ifade etme yolunu seçerdi. Ancak bunu yaparken, insanların anlama kabiliyetini mutlaka hesaba katardı. Anlaşılmayacak şeyler söylemezdi. Herkes söylenenden ders alırdı. Peygamber Efendimiz'in pek çok hutbesi

hadis kitaplarımızın içinde yer almış bulunmaktadır. Onlar, bugün için de en güzel hutbelerdir. Bugün, cami görevlilerimiz başta olmak üzere, toplumun çeşitli kesimlerine konuşmak zorunda kalanlar, bu prensipleri iyi değerlendirmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cemaate imam olup namaz kıldıran kimse, namazı kısa tutmalı, uzatmamalıdır.

2. Tek başına namaz kılan dilediği kadar uzatabilir.

3. Cuma ve bayram namazlarının hutbeleri, insanları bıktıracak şekilde uzun olmamalıdır.

4. Cemaatle namazı kısa tutmak ve hutbeyi uzatmamak, Peygamber Efendimiz'in sünnetindendir.

5. İbadetlerde itidal, ölçüyü kaçırmamak dinin aslındandır.

151- وعن أَبِي جُحَيْفَةَ وَهبِ بْنِ عبد اللَّه رضي اللَّهُ عنه قال : آخَى النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بَيْن سَلْمَانَ وأَبِي الدَّرْدَاءِ ، فَزَارَ سلْمَانُ أَبَا الدَّرْدَاءِ ، فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاء مُتَبَذِّلَةً فقالَ : ما شَأْنُكِ؟ قالَتْ : أَخْوكَ أَبُو الدَّرداءِ لَيْسَ له حَاجةٌ فِي الدُّنْيَا . فَجَاءَ أَبُو الدرْدَاءِ فَصَنَعَ له طَعَاماً ، فقالَ لَهُ : كُلْ فَإِنِّي صَائِمٌ ، قالَ : ما أَنا بآكلٍ حَتَّى تأْكلَ ، فَأَكَلَ ، فَلَمَّا كانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرْداءِ يقُوم فقال لَه : نَمْ فَنَام ، ثُمَّ ذَهَبَ يَقُوم فقالَ له : نَمْ ، فَلَمَّا كان من آخرِ اللَّيْلِ قالَ سلْمانُ : قُم الآنَ، فَصَلَّيَا جَمِيعاً ، فقالَ له سَلْمَانُ : إِنَّ لرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَإِنَّ لنَفْسِكَ عَلَيْكَ حقًّا ، ولأهلِك عَلَيْكَ حَقًّا ، فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّه ، فَأَتى النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَذَكر ذلكَ لَه ، فقالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « صَدَقَ سلْمَانُ » رواه البخاري .

151. Ebû Cühayfe Vehb İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem,* Selmân ile Ebü'd-Derdâ'yı kardeş yapmıştı. Bu sebeple Selmân, Ebü'd-Derdâ'yı ziyaret ederdi. Bir ziyaret esnasında onun hanımı Ümmü'd-Derdâ'yı oldukça eskimiş elbiseler içinde gördü. Ona:

- Bu halin ne? diye sorunca, kadın:

- Kardeşin Ebü'd-Derdâ dünya malı ve zevklerine önem vermez, dedi. O esnada Ebü'd-Derdâ eve geldi ve hazırlattığı yemeği Selmân'a ikram edip:

- Buyurun, yemeğinizi yiyin, ben oruçluyum, dedi. Selmân:

- Sen yemedikçe ben de yemem, diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ebü'd-Derdâ sofraya oturup yemek yedi. Gece olunca Ebü'd-Derdâ teheccüd namazı kılmaya hazırlandı. Selmân ona:

- Uyu dedi. Ebü'd-Derdâ uyudu, bir müddet sonra tekrar kalkmaya davrandı. Selmân yine:

- Uyu, diyerek onu kaldırmadı. Gecenin sonlarına doğru Selmân:

- Şimdi kalk, dedi ve her ikisi birlikte namaz kıldılar. Sonra Selmân, Ebü'd-Derdâ'ya şöyle dedi:

- Senin üzerinde Rabbinin hakkı vardır, nefsinin hakkı vardır, ailenin hakkı vardır. Hak sahiplerinin her birine haklarını ver.

Sonra Ebü'd-Derdâ, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*' e gidip olup biteni anlattı. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– "Selmân doğru söylemiş" buyurdu. Buhârî, Savm 51, Edeb 86.

Ebu Cühayfe Vehb İbni Abdullah

*Sahâbe-i kirâmın, yaşça küçük olanlarındandır. Peygamber Efendimiz vefat ettiğinde, henüz ergenlik çağına ulaşmamıştı. Ashab arasında sevilen bir kimseydi. Hz. Ali ona kıymet verir, kendisini sever ve güvenirdi. Bu sebeple onu **"Vehbü'l-hayr",** hayır ve iyiliklerin sahibi Vehb diye anardı. Hz. Ali Vehb'i Kûfe'de beytü'l-mâlin, yani hazinenin başına getirmişti. Sonra Kûfe'ye yerleşti ve orada bir ev sahibi oldu. Vefat ettiği hicri 74 senesine kadar oradan ayrılmadı. Peygamberimiz'den rivayet ettiği hadis sayısı 45'tir.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamberimiz Mekke’den Medine’ye hicret ettikten sonra, Medineli müslümanlar (ensâr) ile Mekke’den gelen müslümanlar (muhâcirûn) arasında kardeşlik ilan etti. Mekke’den gelen bir muhâcir ile Medine’de yaşayan bir ensârîyi kardeş yaptı. Bu kardeşlik olayı, mâna ve mahiyeti itibariyle, beşer tarihinde örneğine rastlanılmayan bir insanlık uygulamasıdır. İşte bu sırada ensardan Ebü’d-Derdâ ile aslen İran’lı olup Medine’ye gelen ve müslüman olan Selmân-ı Fârisî’yi Peygamber Efendimiz kardeş yapmıştı. Esasen **dinimiz, din kardeşliğini, kan kardeşliğinden daha önemli ve üstün saymaktadır**. Çünkü din kardeşliğinde menfaatler söz konusu değildir. Ancak ideal bir toplumu oluşturma ve ebedî saâdete ulaşma gâyesi bu kardeşliğe temel teşkil eder. Allah’ın rızası, emir ve yasaklarına bağlılık her şeyin üstünde bir değere sahiptir. Bu kardeşlik, böyle üstün bir gayeyi gerçekleştirmek üzere tesis edilmiştir.

Mü’minlerin kardeş oldukları gerçeği, İslâm’ın getirdiği temel prensiplerden biridir. İman kardeşliğinin gerektirdiği, Kur’an ve Sünnet’in sistemleştirdiği, hukûkî ve vicdânî, dünyevî ve uhrevî prensipler, bunun her asırda geçerli olan temelini teşkil eder. Ensarla muhacirler arasında cereyan etmiş olan kardeşlik uygulaması, sonraki asırlara pek çok örnek alınacak özellikler bırakmıştır.

Sahâbîler, birbirini eğiten bir toplumdu. Bunu bütün fırsatları değerlendirerek yaparlardı. Dinin nasihat oluşunu hayatın her sahasında hatırlar ve hatırlatırlardı. Birbirlerinin noksan ve kusurlarını en iyi şekilde tashih ederler, bu sebeple birbirlerine teşekkür ve duayı ihmal etmezlerdi. İşte hadisimizde sahâbe arasındaki bu uygulamanın bir örneğini görmekteyiz. Selmân, Resûl-i Ekrem’in kendisine kardeş kıldığı Ebü’d-Derdâ’nın hanımı Ümmü’d-Derdâ’nın çok eski elbiseler içinde oluşunun sebebini öğrenmeyi bir vazife sayıyordu. Çünkü kardeşler, birbirinin her halinden sorumlu idiler. Belli ki Selmân bu görüntüden rahatsız olmuştu. **İslâm, lükse düşkünlüğü hoş karşılamadığı kadar, dikkat çekecek derecede pejmürdeliği de uygun görmez.**

Farz olan ramazan orucu dışında, bazı günler nafile oruç tutmak, Peygamber Efendimiz’in tavsiye ettiği bir harekettir. Ancak bunda aşırı gidip ölçüyü kaçırmak hoş görülmemiştir. Burada, Ebü’d-Derdâ’nın

yemekte Selmân'ı tek başına bırakmasının uygun bulunmadığını, neticede onun da orucunu açarak Selmân'la birlikte sofraya oturduğunu, sonra Peygamberimiz'in bunu uygun bulduğunu görüyoruz. Böylece, nâfile oruç tutan müslümanın evine gelen misafir sebebiyle orucunu açmasının caiz olduğunu da öğrenmiş oluyoruz. Bunda bir zaruret yoktur. Ancak tuttuğu nâfile orucu böyle bir sebeple bozan kimsenin bilahare bu orucu kaza etmesi onun üzerine vâcip olur.

İbadet gâyesiyle bütün geceyi uykusuz geçirmeyi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uygun bulmadığını daha önce açıklamıştık. Selmân, evinde kaldığı Ebü'd-Derdâ'nın geceyi uykusuz geçirmesine ve sık sık ibadet etmek için kalkmak istemesine izin vermemiştir. Öyle anlaşılmaktadır ki, Selmân bu yönde Peygamberimiz'in uygulama ve tavsiyelerini daha iyi biliyordu. Nitekim vakti gelince hem kendisi kalkmış, hem de Ebü'd-Derdâ'yı kaldırarak gece ibadetini birlikte yerine getirmişlerdir.

Bütün bu olup bitenlerden sonra, Selmân, Ebü'd-Derdâ'ya, muhtemelen Peygamber Efendimiz'den duyup öğrendiği tavsiyelerde bulunmuştur. Bunlar, kişinin üzerinde Rabbinin, nefsinin ve ailesinin hakları bulunduğu gerçeğidir. İnsanın, zühd ve takvâ gâyesiyle, ibadet ve tâatte bunları ihmal edecek derecede ileri gitmemesi gereğini iyice kavraması ve hayat tarzı olarak benimsemesi icab eder. Ebü'd-Derdâ, Selmân ile aralarında geçen bu macerayı bir kere de Resûl-i Ekrem Efendimiz'e arzetme ihtiyacı duyar. Ondan aldığı cevap da Selmân'ı tasdik edici niteliktedir. Hatta hadisin bir başka rivayetinde Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebü'd-Derdâ'ya asıl adıyla hitabederek:

"Uveymir! Selmân senden daha fakîhdir" buyurmuşlardır.

Böylece, din işlerinde fakîh, yani anlayış sahibi âlimlere itibar edilmesi gerektiğine işaret etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda ve Allah rızası için birbiriyle kardeş olmak câizdir.

2. Din kardeşi olan müslümanların birbirlerini ziyareti ve birbirlerine yatılı misafir olmaları câizdir.

3. İhtiyaç halinde, kadının kocasının izin verdiği yabancı bir erkekle konuşması câizdir.

4. Müslümana nasihat, bilmeyene öğretme, habersiz olanı uyarma din kardeşliği görevidir.

5. Teheccüd namazını gecenin sonlarında kılmak daha faziletlidir.

6. Kadının kocası için süslenmesi câizdir.

7. Kocaya düşen önemli görevlerin başında, hanımının geçimini en iyi şekilde temin etmek gelir.

8. Şayet bıkıp usanma, kendisinden istenilen ve üzerine vâcip olan görevleri veya tercih edilen nâfileleri yerine getirmeme korkusu varsa, bir kimseyi müstehap olan amellerden nehy etmek câizdir.

9. Gücün yetmeyeceği derecede ibadet ve tâati nefse yüklemek hoş karşılanmaz.

10. Nâfile orucu herhangi bir meşrû sebeple bozmak câizdir. Bu, âlimlerin büyük çoğunluğunun görüşü olup sonra kaza edilmesi gerekir.

152- وعن أَبِي محمد عبدِ اللَّهِ بن عمرو بنِ العاص رضي اللَّه عنهما قال : أُخْبرَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنِّي أَقُول : وَاللَّهِ لأَصومَنَّ النَّهارَ ، ولأَقُومنَّ اللَّيْلَ ما عِشْتُ ، فَقَالَ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «أَنْتَ الَّذِي تَقُولَ ذلك ؟ فَقُلْت له : قَدْ قُلتُه بأَبِي أَنْتَ وأُمِّي يا رسولَ اللَّه . قَالَ: « فَإِنكَ لا تَسْتَطِيعُ ذلِكَ ، فَصُمْ وأَفْطرْ ، ونَمْ وَقُمْ ، وَصُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ فَإِنَّ الْحسنَةَ بِعَشْرِ أَمْثَالهَا ، وذلكَ مثْلُ صِيامِ الدَّهْرِ» قُلْت : فَإِنِّي أُطِيقُ أفْضَلَ مِنْ ذلكَ قالَ : فَصمْ يَوْماً وَأَفْطرْ يَوْمَيْنِ ، قُلْت : فَإِنِّي أُطِيقِ أفْضَلَ مِنْ ذلكَ ، قَالَ : « فَصُم يَوْماً وَأَفْطِرْ يوْماً ، فَذلكَ صِيَام دَاوود صلى اللهِ عليه وسلم، وَهُو أَعْدَل الصِّيَامِ » . وَفي رواية : « هوَ أَفْضَلُ الصِّيامِ » فَقُلْتُ فَإِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذلكَ ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا أَفْضَلَ منْ ذلك» وَلأنْ أَكْونَ قَبلْتُ الثَّلاثَةَ الأَيَّامِ الَّتي قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَحَبُّ إِليَّ منْ أَهْلِي وَمَالِى.

وفي روايةٍ : « أَلَمْ أخْبَرْ أنَّكَ تَصومُ النَّهَارَ وتَقُومُ اللَّيْلَ ؟ » قلت : بلَى يَا رسول اللَّهِ . قال : « فَلاَ تَفْعل : صُمْ وأفْطرْ ، ونَمْ وقُمْ فَإنَّ لجَسَدكَ عليْكَ حقًّا ، وإنَّ لعيْنَيْكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإنَّ لزَوْجِكَ علَيْكَ حَقًّا ، وَإنَّ لزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وإنَّ بِحَسْبكَ أنْ تَصْومَ فِي كُلِّ شَهْرٍ ثَلاثَةَ أيَّامٍ ، فَإنَّ لَكَ بِكُلِّ حَسَنةٍ عشْرَ أمْثَالِهَا ، فَإذن ذلك صِيَامُ الدَّهْرِ» فشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ ، قُلْتُ : يا رسول اللَّه إنِّي أجِدُ قُوَّةً، قال : « صُمْ صِيَامَ نَبِيِّ اللَّهِ داوُدَ وَلا تَزدْ عَلَيْهِ» قلت: وما كَان صِيَامُ داودَ؟ قال : « نِصْفُ الدهْرِ » فَكَان عَبْدُ اللَّهِ يقول بعْد مَا كَبِر : ياليْتَنِي قَبِلْتُ رُخْصةَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .

وفي رواية : « أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّك تصُومُ الدَّهْرِ ، وَتْقَرَأُ الْقُرْآنَ كُلَّ لَيْلَة ؟ » فَقُلْتُ : بَلَى يا رسولَ اللَّهِ ، ولَمْ أُرِدْ بذلِكَ إلاَّ الْخيْرَ ، قَالَ : « فَصُمْ صَوْمَ نَبِيِّ اللَّهِ داودَ ، فَإنَّه كَانَ أعْبَدَ النَّاسِ ، واقْرأْ الْقُرْآنَ في كُلِّ شَهْرٍ » قُلْت : يَا نَبِيِّ اللَّهِ إنِّي أُطِيق أفْضل مِنْ ذلِكَ ؟ قَالَ : « فَاقْرَأه فِي كُلِّ عِشرِينَ » قُلت : يَا نبيِّ اللَّهِ إنِّي أُطِيق أفْضَل مِنْ ذَلِكَ؟ قَالَ : «فَاقْرَأْهُ فِي كُلِّ عَشْر » قُلْت : يَا نَبِيَّ اللَّهِ إنِّي أُطِيق أفْضلَ مِنْ ذلِكَ ؟ قَالَ : « فَاقْرَأه في كُلِّ سَبْعٍ وَلاَ تَزِدْ عَلَى ذَلِكَ » فَشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ ، وقَالَ لِيَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّكَ لاَ تَدْرِي لَعلَّكَ يَطولِ بِكَ عُمُرٌ قالَ : فَصِرْت إلَى الَّذِي قَالَ لِي النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَلَمَّا كَبِرْتُ وَدِدْتُ أنِّي قَبِلْت رخْصَةَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .

وفي رواية : « وَإِنَّ لِوَلَدِكَ علَيْكَ حَقًّا » وفي روايةٍ : لا صَامَ من صَامَ الأَبَدَ » ثَلاثاً . وفي روايةٍ : « أَحَبُّ الصَّيَامِ إِلَى اللَّه تَعَالَى صِيَامُ دَاوُدَ ، وَأَحَبُّ الصَّلاةِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى صَلاةُ دَاوُدَ : كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيلِ ، وَيَقُومُ ثُلُثَهُ ، وَيَنَامُ سُدُسَهُ ، وَكَانَ يَصُومُ يوْماً ويُفْطِرُ يَوْماً ، وَلا يَفِرُّ إِذَا لاقَى » .

وفي رواية قَالَ : أَنْكَحَنِي أَبِي امْرَأَةً ذَاتَ حسَبٍ ، وكَانَ يَتَعَاهَدُ كَنَّتهُ أي : امْرَأة ولَدِهِ فَيسْأَلُهَا عَنْ بَعْلِهَا ، فَتَقُولُ لَهُ : نِعْمَ الرَّجْلُ مِنْ رجُل لَمْ يَطَأْ لنَا فِرَاشاً ولَمْ يُفتِّشْ لنَا كَنَفاً مُنْذُ أَتَيْنَاهُ فَلَمَّا طالَ ذَلِكَ عليه ذكَرَ ذلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . فقَالَ : « الْقَني به » فلَقيتُهُ بَعْدَ ذلكَ فَقَالَ : « كيفَ تَصُومُ ؟ » قُلْتُ كُلَّ يَوْم ، قَالَ : « وَكيْفَ تَخْتِم ؟ » قلتُ: كُلَّ لَيلة ، وذَكَر نَحْوَ مَا سَبَق وكَان يقْرَأُ عَلَى بعْض أَهْلِهِ السُّبُعَ الَّذِي يقْرؤهُ ، يعْرضُهُ مِن النَّهارِ لِيكُون أَخفَّ علَيِهِ بِاللَّيْل ، وَإِذَا أَراد أَنْ يَتَقَوَّى أَفْطَر أَيَّاماً وَأَحصَى وصَام مِثْلَهُنَّ كَراهِيةَ أَن يتْرُك شيئاً فارقَ علَيهِ النَّبِي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .

كُلُّ هذِه الرِّوَايات صحيِحةٌ مُعْظَمُهَا فِي الصَّحيحيْنَ وقليلٌ منْهَا في أَحَدِهِما .

152. Ebû Muhammed Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e benim şöyle dediğim haber verilmiş:

Allah’a yemin ederim ki, yaşadığım sürece gündüzleri muhakkak oruç tutup, geceleri de ibâdet ve tâatle uyanık geçireceğim. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

– “Bunları söyleyen sen misin?” diye sordu. Ben de kendisine:

– Anam babam sana feda olsun, ya Resûlallah! Evet, ben böyle söylemiştim, dedim. Buyurdular ki:

– “Sen buna güç yetiremezsin. Hem oruç tut, hem iftar et; hem uykunu al, hem ibadet et; her aydan üç gün oruç tut; çünkü her iyiliğe on misli ecir ve sevap vardır. Bu ise bütün zamanını oruçlu geçirmek gibidir.” Bunun üzerine ben:

– Bunun daha çoğunu yapmaya gücüm yeter, dedim. Peygamber Efendimiz:

– “O halde bir gün oruç tut, iki gün tutma” buyurdu. Ben:

- Ama ben bundan daha fazlasını yapabilirim, deyince Resûl-i Ekrem:

– “**Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma; bu Dâvûd *aleyhisselâm*’ın orucu olup, oruçların en ölçülü olanıdır”** buyurdular.

Bir başka rivayette: **“Bu, oruçların en faziletlisidir”** şeklindedir. Ben:

- Bundan daha faziletlisine de gücüm yeter, dedim. Peygamberimiz:

– “Bundan daha faziletlisi yoktur” buyurdu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in tavsiye etmiş olduğu, ayda üç gün orucu kabul etmem, bana ehlimden ve malımdan daha sevimli olacakmış.

Bir rivayete göre:

“Senin gündüzleri oruçlu, geceleri uyanık geçirdiğin bana haber verilmedi mi sanıyorsun?” buyurmuştu. Ben de:

– Elbette haber verilmiştir, yâ Resûlallah! dedim. Bunun üzerine:

– “Böyle yapma, bazı kere oruç tut, bazan tutma; gece hem uyu, hem de teheccüde kalk. Şüphesiz senin üzerinde vücudunun hakkı vardır, iki gözünün hakkı vardır, hanımının hakkı vardır, ziyaretçilerinin hakkı vardır. Şüphesiz her aydan üç gün oruç tutman

sana yeter. Çünkü senin için her iyiliğin on misli karşılığı vardır; bu da bütün zamanının oruçlu olması demektir.” Abdullah der ki:

– Ben artırdıkça iş aleyhime döndü. Sonra ben:

– Yâ Resûlallah! Ben kendimde güç ve kuvvet buluyorum, dedim. Buyurdular ki:

– “O halde Allah’ın Nebisi Dâvûd’un orucunu tut, daha fazlasını yapma.”

– Dâvûd orucu nedir? diye sordum.

– “Senenin yarısını oruçlu geçirmektir” buyurdu.

Abdullah yaşlandıktan sonra:

– Keşke Allah’ın Resûlü’nün ruhsatını kabul etmiş olsaydım, der dururdu.

Bir başka rivayet şöyledir:

– “Senin bütün günleri oruçlu geçirdiğinden ve her gece Kur’an’ı okuduğundan haberdar olmadığımı mı sanıyorsun?” Bunun üzerine ben:

– Elbette haberdarsındır, yâ Resûlallah! Fakat ben bununla sadece hayra ulaşmayı diliyorum, dedim. Peygamber Efendimiz:

– “Allah’ın Nebîsi Dâvûd’un orucunu tut, çünkü o insanların en çok ibadet edeni idi. Ayda bir defa da Kur’an’ı hatmet” buyurdu.

Ben ise:

- Ya Resûlallah! Benim bundan daha fazlasına gücüm yeter, dedim. Peygamberimiz:

– “O halde yirmi günde bir hatmet” buyurdu. Ben yine:

– Ya Resûlallah! Bundan daha fazlasını yapabilirim, dedim. O:

– “Öyleyse on günde bir hatmet” buyurdu. Ben tekrar:

– Bundan daha fazlasına gücüm yeter, yâ Nebîyyallah! diye ısrar edince:

– “Şu halde yedi günde bir hatim yap, artık bunun üzerine artırma” buyurdular. Ben artırdıkça, aleyhime artırıldı. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bana dedi ki:

– “Şüphesiz ki sen bilmiyorsun, belki ömrün uzun olur?”

Abdullah İbni Amr der ki:

– Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’ in bana söylediği hale döndüm. İhtiyarlayınca, onun ruhsatını kabul etmiş olmayı çok arzu ettim.

Bir başka rivayette ise şöyledir:

“Senin çocuklarının da senin üzerinde hakları vardır.”

Bir diğer rivayette:

“Bütün zamanını oruçlu geçirenin orucu yoktur.” Bu sözünü üç defa tekrarladı.

Bir diğer rivayette:

“Allah’a en sevimli olan oruç, Dâvûd *aleyhisselâm*’ın orucudur. Allah’a en sevimli namaz da Dâvûd *aleyhisselâm*’ın namazıdır. Dâvûd *aleyhisselâm* gecenin yarısını uyuyarak geçirir, sonra üçte birinde namaz için kalkar, altıda birinde yine uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaştığında kaçmazdı.”

Başka bir rivayet de şu şekildedir:

Abdullah şöyle demiştir:

Babam beni soyca üstün bir hanımla evlendirdi. Zaman zaman gelininin yanına gelir gider, ona beni sorarmış. O da dermiş ki:

- O ne iyi erkektir, evine geldiğimden beri yatağıma ayak basmadı, ne halde olduğumu da araştırmadı.

Vaziyet böyle devam edip gidince, babam durumu Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e anlatmış, Peygamberimiz:

– “Onu benimle görüştür” buyurmuş. Daha sonra ben Resûl-i Ekrem ile karşılaştım. Bana:

– “Nasıl oruç tutuyorsun?” diye sordu. Ben de:

– Her gün, dedim. Sonra:

– “Nasıl hatim yapıyorsun?” dedi. Ben:

– Her gece, diye cevap verdim.

Abdullah İbni Amr daha önce geçen konuşmalarının benzerini anlattı. O, geceleyin rahat etmek için, okuduğu Kur’an’ın yedide birini, gündüz aile fertlerinden birine okuyup dinletirdi. Güçlü ve kuvvetli olmak istediğinde, bir kaç gün oruç tutmazdı. Sonra oruç tutmadığı günleri sayar, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e verdiği sözden caymış olmamak için, tutamadığı günler kadar orucu kazâ ederdi.

Buhârî, Savm 55, 56, 57, Teheccüd 7, Enbiyâ 37, Nikâh 89; Müslim, Sıyâm 181-193

Açıklamalar

İmam Nevevî, bu hadiste Buhârî ve Müslim’in kitaplarında yer alan farklı rivayetleri bir araya getirmek suretiyle, bir bütünü ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda, rivayetler arasındaki tutarlılığı, küçük bir ayrıntıyı bile ihmal etmeme titizliğini de göstermiştir.

Bu rivayetlerde, bir sahâbînin, Allah katında sevgili bir kul olabilmek için, samimi niyetle ibadet ve tâate yönelişinin serüveni sergilenmektedir. Aynı zamanda, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in, yönetimini üstlendiği toplumda yaşayan fertlerin maddî ihtiyaçları kadar, mânevî hayatlarını tanzim ile de yakından ilgilendiğinin güzel örneklerinden birine şahit oluyoruz. Peygamberimiz insanı yetiştirmeyi ve yönlendirmeyi bu derece önemli görmeseydi, onlarla bu kadar yakından ilgilenmeseydi, belki de ashâb-ı kirâm gibi ölçülü ve mutedil bir toplum meydana getiremezdi. Onların, kendilerinden sonraki nesilleri, hem öğretip eğiterek hem de dini bizzat yaşayarak yetiştirmeleri, dinimizin o günden bu yana en doğru şekilde gelmesini, her türlü sapıklık ve bid’atten arınmış olarak günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Burada en büyük fazilet, ecir ve sevap, sahâbe neslinindir. Daha sonraki nesillerin ve ümmetin sâlih âlimlerinin büyük gayretleri ve örnek

davranışları, Allah'ın müslümanlara en büyük lutfudur. Onların da bu yönde sayısız ecre ve sevaba nail olacakları tabiidir.

Abdullah İbni Amr, daha çok ecir kazanma ve daha iyi bir kul olabilme arzusuyla, Peygamber Efendimiz'le âdeta pazarlığa girmiş gibidir. Resûl-i Ekrem ise, en mükemmel örnek olduğunu burada da gösterir; büyük bir sabırla ve gerekçelerini söyleyerek onu ikna eder. Allah'ın elçilerinden Dâvûd *aleyhisselâm*'ı örnek şahsiyet olarak gösterir. Onun en çok ibadet eden kul olduğunu hatırlatır. Ondan daha ileri gitmesinin söz konusu olamayacağını öğretir. Yaptığı itaat, ibadet ve sâlih amellerin karşılığında on misliyle karşılık göreceğini bildirir. Böylece konunun Allah Teâlâ ile ilgili yanını açıkladıktan sonra, dünyalık haklar yönünden de ona hatırlatmalar yapar. Kişinin üzerinde bedeninin, uzuvlarının, eşinin ve çocuklarının, misafirlerinin hakları olduğunu ve her hak sahibine hakkını vermek gerektiğini, bunun da Allah'ın emri olduğunu kendisine güzelce bildirip anlatır.

Bu hakları yerine getirebilmek ve sorumluluktan kurtulabilmek için, insanın yiyip içmesi, uyuması, çalışıp kazanması gerekir. Aksi takdirde gücü kuvveti tükenir, Allah'a karşı yerine getirmesi gereken farzları bile yapamaz hale gelebilir. Böyle bir davranıştan Allah da hoşnut olmaz. Oysa **İslâm, Allah'ın rızâsına uygun tarzda geçirilen bir hayatın her ânını ibadet sayar.** Sağlıklı fert ve sağlıklı toplum, dinimizin gerçekleştirmek istediği en önemli hedeflerin başında gelir. Aksi takdirde gelişmesini ve ilerlemesini sağlayamamış, üretemeyen, bu sebeple de hep başkasına muhtaç durumda kalan bir toplum ortaya çıkar. İşte dinimizin hiç istemediği ve müslümalara âdetâ haram kıldığı hayat tarzı budur. Müslüman asla zillete düşmeyen, daima izzetli olan kimsedir. Bütün bunları sağlamanın yolu, itidali elden bırakmamak ve ölçülü olmaktır. İşte Peygamber Efendimiz'in ferde ve topluma kazandırmayı hedeflediği ölçü budur.

Abdullah İbni Amr'ın ömrünün sonlarında bu davranışlarından duyduğu pişmanlık hissi, başkalarına örnek olacak niteliktedir. Çünkü o, Peygamber Efendimiz'e söz verdiği ibadetleri hayatının sonuna kadar aynı şekilde devam ettirmek gerektiğini çok iyi biliyordu. Fakat buna güç yetiremez olduğu dönemlerde Hz. Peygamber'in teklif ettiği kolaylıkları kabul

etmediğine hayıflanıyordu. Bütün bunlar, insanın nâfile ibadetlerde gücünün yettiği kadarıyla yetinmesi gerektiğini ve az da olsa devamlı yapılan ibadetleri tercih etmenin doğru olacağını ortaya koymaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz’in tavsiyelerine uymak, insana dünya ve âhiret saadetini kazandırır.

2. İbadet ve tâatte itidal yolunu tercih edip, ifrat ve tefritten kaçınmak gerekir.

3. Kişiyi bedenen bitkin düşürecek ve neticede bıkkınlık getirecek derecede nâfile ibadet hoş görülmemiştir.

4. Gecenin tamamını uykuyla geçirmek tavsiye edilmemiştir. Belli bir kısmını ibadetlere ayırmak faziletlidir.

5. İslâm’da, dünyadan tamamen el etek çekmek câiz değildir.

6. İbadetler, insanı cihaddan ve helâl yoldan rızık kazanmaktan alıkoymaz.

7. İnsanın bedeninin kendi üzerinde hakkı vardır. Onu yıpratıp zayıf düşürecek şeylerden korumak gerekir.

8. İslâma göre, yapılan iyiliklere Allah katında on kat ecir verilir.

9. İslâm, dünyayı âhirete, âhireti de dünyaya feda etmez. Her ikisini dengeli götürmeyi esas alır.

153- وعن أَبِي ربْعِيٍّ حنْظَلَةَ بنِ الرَّبيع الأُسيدِيِّ الْكَاتِب أَحدِ كُتَّابِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : لَقينَي أَبُو بَكْر رضي اللَّه عنه فقال : كَيْفَ أَنْتَ يا حنْظلَةُ ؟ قُلْتُ : نَافَقَ حنْظَلَةُ ، قَالَ : سُبْحانَ اللَّه ما تقُولُ ؟، : قُلْتُ : نَكُونُ عِنْد رسولْ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُذكِّرُنَا بالْجنَّةِ والنَّارِ كأَنَّا رأْيَ عين ، فَإِذَا خَرجنَا مِنْ عِنْدِ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عافَسنَا الأَزْوَاجَ وَالأَوْلادَ وَالضَّيْعاتِ نَسينَا كَثِيراً قال أَبُو بكْرٍ رضي اللَّه عنه : فَواللَّهِ إِنَّا لنَلْقَى مِثْلَ هَذَا فانْطلقْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْر

حتى دخَلْنَا عَلى رسول اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم .
فقُلْتُ نافَقَ حنْظَلَةُ يا رسول اللَّه ، فقالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « ومَا ذَاكَ؟» قُلْتُ: يا رسولَ اللَّه نُكونُ عِنْدكَ تُذَكِّرُنَا بالنَّارِ والْجنَةِ كَأَنَّا رأْيَ العَيْنِ فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ عَافَسنَا الأَزوَاجِ والأوْلاَدَ والضَّيْعاتِ نَسِينَا كَثِيراً . فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيدِهِ أن لَوْ تَدُومُونَ عَلَى مَا تَكُونُونَ عِنْدِي وَفِي الذِّكْرِ لصَافَحتْكُمُ الملائِكَةُ عَلَى فُرُشِكُم وفي طُرُقِكُم ، وَلَكِنْ يا حنْظَلَةُ ساعةً وساعةً » ثَلاثَ مرَّاتٍ ، رواه مسلم .

153. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kâtiplerinden Ebû Rib'î Hanzala İbni Rebî' el-Üseydî şöyle demiştir:

Ebû Bekir benimle karşılaştı ve bana:

- Nasılsın, ey Hanzala? diye sordu. Ben de:

- Hanzala münafık oldu, dedim. Ebû Bekir:

- Sübhânellah, sen ne diyorsun? dedi. Ben cevaben dedim ki:

- Bizler, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında bulunuyoruz. Bize cennet ve cehennemden bahsediyor, sanki gözlerimizle görüyormuşuz gibi oluyoruz. Onun huzurundan ayrılıp çoluk çocuğumuzun yanına ve işlerimizin başına dönünce, çok şeyi unutuyoruz.

Ebû Bekir *radıyallahu anh* dedi ki:

- Allah'a yemin ederim ki, biz de benzeri şeylerle karşı karşıyayız. Ben ve Ebû Bekir birlikte yola düştük ve Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*' in huzuruna girdik. Ben:

- Ya Resûlallah! Hanzala münafık oldu, dedim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* :

– “Bu ne demek?” dedi. Ben:

- Ya Resûlallah! Senin yanında bulunuyoruz, bize cennet ve cehennemden bahsediyorsun; sanki onları gözümüzle görüyor gibi oluyoruz. Senin huzurundan çıkıp da çoluk çocuğumuzun yanına ve işimizin başına dönünce, çoğunu unutuyoruz, dedim. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* :

- “Nefsimi gücü ve kudretiyle elinde bulunduran Allah’a yemin ederim ki, şayet siz, benim yanımda bulunduğunuz hâl üzere devam edip zikir üzere olabilseydiniz, yataklarınızda ve yollarınızda melekler sizinle musafaha ederlerdi. Fakat ey Hanzala, bir saatinizi ibadete, bir saatinizi de dünya işlerinize ayırınız” buyurdu ve bu sözünü üç defa tekrarladı.

Müslim, Tevbe 12-13. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 59

Hanzala İbni Rebî’

Sahâbe-i kiramdan olup, Ebû Rib‘î künyesiyle anılır. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in vahiy katiplerindendi. Sahâbe arasında aynı adı taşıyan diğer kişilerden ayırmak için “Kâtib Hanzala = Hanzala el-Kâtib” olarak adlandırılmıştı. Kâdisiye savaşlarında bulunmuş, sonra da Kûfe’ye yerleşmişti. Cemel Vak’ası’nda, Hz. Ali muhalifleri arasında yer aldı.

Hayatının son yıllarında Fırat Nehri kenarında bir yerleşim merkezi olan Karkasiyâ’da yerleşti ve Muâviye’nin halifelik yıllarında orada vefat etti. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sahâbe-i kirâm, hayatın her ânını İslâm’ın prensiplerine uygun yaşamaya çok dikkat ederlerdi. Bütün tavır ve davranışlarının, söz ve işlerinin, Peygamber Efendimiz’in emir ve tavsiyeleri doğrultusunda olmasına büyük bir özen gösterirlerdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzurunda bulundukları anda hissettikleri mânevî hazzın, ihlâs ve samimiyetin, onun huzurunda bulunmadıkları anlarda da aynen devam etmesini istiyorlardı. Bunun böyle devam etmediğini gördüklerinde, endişe duyuyorlar, bir nevi münafık oldukları korkusuna kapılıyorlardı. Hz. Ebû Bekir ve Hanzala’nın bu hadiste örneğini gördüğümüz durumları bunun canlı bir anlatımıdır. Oysa münafıklık, kâfirliğin bir çeşidi olup, dil ile kalbin birbirini yalanlaması, insanın inanmadığı halde inanmış görünmesidir. Ebû Bekir ve Hanzala’nın ise böyle bir durumla hiç alâkası yoktur. Fakat Hanzala, Resûl-i Ekrem’in huzurunda iken hissettiklerini, yanında bulunmadığı zamanlar yaşayamamanın derin endişesini duymakta,

bunu da sanki bir münafıklık gibi değerlendirmektedir. Onun münafıklık dediği şey, itikat ve iman bakımından münafıklık değil, haldeki değişikliktir.

Hz. Ebû Bekir, Hanzala'ya teselli kaynağı olmuş, böyle düşüncelere dalıp üzülmek yerine, konuyu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e götürmeyi ve problemi kökten çözmeyi teklif etmiştir. Çünkü, her hangi bir müşkille karşılaşıldığında takip edilecek yol bundan başkası olamazdı. Onlar, Allah Teâlâ'nın **"Eğer herhangi bir şeyde ihtilafa düşerseniz, Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, onu Allah'a ve Resûlü'ne götürün"** [Nisâ sûresi (4), 59] buyruğunu biliyorlardı.

Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Hanzala'ya, bu durumun münafıklıkla ilgisi bulunmadığını, tabiî bir hal olduğunu açıklamışlar ve dünya ile âhiret işlerini birlikte götürmelerini, dengeyi ve ölçüyü korumalarını, kulluğun gereğinin bu olduğunu bildirmişlerdir. Tamamen dünyaya yönelmek hoş karşılanmadığı gibi, dünyadan büsbütün el etek çekip uzlet ve inzivaya yönelmek de yasaklanmıştır. İslâm hem dünya hem de âhiret hayatımızı düzenleyen esaslar vaz etmiştir. Dinî ve ilmî sohbetlere, sâlihlerin meclislerine, faydalı toplantılara iştirak etmek, bizim dünya ve âhiret dengesini sağlamamıza yardımcı olur. Çünkü insan bilmediği pek çok şeyi buralarda öğrenir; kendisi gibi olan pek çok kimse bulunduğunu görür; yalnız olmadığını anlar; bu sayede içine düştüğü ümitsizlik halinden kurtulur ve âdeta yeniden hayata döner. Bu sebeple âlimler ve sâlihlerle beraber olmak tavsiye edilmiştir. Dînî ilimlerle uğraşanlar da, bu yönde kardeşlerine yardımcı olmalı, onları bilgilendirmeli, yanlışlarını düzeltmeli, cemiyette doğruların hâkim olmasına gayret etmelidirler. Din âlimlerinin ve dînî hizmetler görenlerin yaşayış, tavır, davranış, söz ve sohbetleriyle topluma örnek olmaları gerekir. Çünkü onlar peygamberlerin vârisleridir. Dini öğretme ve yayma görevi öncelikle onların vazifesidir.

İnsanın ailesi, çocukları ve yakınlarıyla bir arada olması, bağ-bahçe işleriyle, ticaretle veya daha başka işlerle meşgul olması, böylece hem rızkını kazanması hem insanlara faydalı olması yasaklanmadığı gibi, tam aksine bu durum ısrarla tavsiye ve teşvik edilmiştir. Şu kadar var ki, bu meşguliyetler, insana Allah'ı unutturmamalı, ibadetlerine engel olmamalıdır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz, Hanzala'ya *"Bir saat*

ibadetle, bir saat dünya işiyle uğraşınız” buyurmuşlardır. Tabii ki bu, yarı yarıya ibadet, iş bölüşümü anlamına alınmamalı, her ikisine kâfî zaman ayırma şeklinde anlaşılmalıdır.

Netice olarak, **insanoğlundan ne melek olması beklenmeli, ne de şeytan olmasına göz yumulmalıdır. O her zaman insan olduğunun idraki içinde bulunmalı, iyiye tâlip, şeytana kapılmaktan uzak bir hayatı yaşayabilmenin azim ve gayreti içinde olmalıdır**.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm, insanın yaratılışına en uygun dindir. Ölçülü olmayı tavsiye eder.

2. İslâm’da dünya ve âhiret dengesi temel prensiplerden biridir.

3. İnsan, melekler âlemi ile şeytanlar âleminin ortasındadır. Hangisine yönelirse, ona yakın olur.

4. İlim ve fazilet meclislerinde bulunmak, insanın dünya ve âhiret saadetine vesile olur.

5. Kişi, her an Allah’ın gözetimi altında olduğunu düşünmeli, ibadet ederken ve işiyle uğraşırken bunu hissetmelidir.

6. Müslüman, hayatını ibadet ve çalışma dengesi içinde geçirmelidir.

7. Değişmez bir hal üzere bulunmak meleklerin özelliğidir. İnsan, her zaman aynı hal üzere olamaz.

154- وعن ابن عباس رضي اللَّه عنهما قال : بيْنما النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَخْطُبُ إِذَا هُوَ بِرجُلٍ قَائِمٍ ، فسأَلَ عَنْهُ فَقَالُوا : أَبُو إِسْرائيلَ نَذَرِ أَنْ يَقُومَ فِي الشَّمْسِ وَلا يقْعُدَ ، ولا يستَظِلَّ ولا يتَكَلَّمَ ، ويصومَ ، فَقالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مُرُوهُ فَلْيَتَكَلَّمْ ولْيَستَظِلَّ ولْيُتِمَّ صوْمَهُ » رواه البخاري .

154. Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* insanlara hitap ederken, ayakta duran bir adam gördü ve onun kim olduğunu sordu. Ashâb:

- O, Ebu İsrâîl'dir. Güneşte durmayı, oturmamayı, gölgelenmemeyi, konuşmamayı ve sürekli oruç tutmayı adamıştır, dediler. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– "Ona söyleyiniz! Konuşsun, gölgelensin, otursun ve orucunu tamamlasın" buyurdular.

Buhârî, Eymân 31. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eymân 19

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz, ashâbı arasında tanımadığı birini görünce, onun kim olduğunu sorup öğrenirdi. Özellikle, hali, tavrı ve başkalarından farklı olan davranışlarıyla dikkat çekenlerin kim olduğunu, nitelikleriyle öğrenmek isterdi. Hadisimizde, Hz. Peygamber'in bu uygulamasının bir örneğini görmekteyiz.

Hadiste anılan Ebû İsrâîl'in asıl adı Yüsr olup, ensârdandır. Bu sahâbî, hadisimizde zikredilen birtakım adaklarda bulunmuştur. Peygamber Efendimiz'in onun bu adaklarını doğru ve makbul bulmadığını görüyoruz. Bu durumu bütün sahâbenin huzurunda ifade etmesi, yapılan bir yanlışı herkesin öğrenmesi ve başkalarının da aynı hataya düşmemesini sağlama, toplumu eğitme gâyesi taşır. Böylece, toplumda hatâ ve yanlışların yayılması ve kabul görmesi önlenmiş olur.

Hz. Peygamber, Ebû İsrâîl'in adaklarından bir tanesini tamamlamasına izin vermiştir. O da oruçtur. Çünkü oruç bir ibadet olup adamak caiz ve bu adağı yerine getirmek de vâciptir. Çünkü nezirden, adaktan maksat, adanan şeyle Allah'a yaklaşmaktır. Güneşte kalmak, gölgelenmemek, oturmamak, konuşmamak gibi şeylerin Allah'a yaklaşmakla bir ilgisi yoktur. Üstelik Allah ve Resûlü'nün Allah'a yakınlık vesilesi kabul etmedikleri bir davranışı, bir işi adamak caiz olmadığı gibi, böyle bir inanışa sahip olanların bâtıl itikat ehlinden sayılacağına hükmolunur. Çünkü günahın adak olmayacağını, Peygamberimiz kesin bir dille ifade buyurmuştur (Müslim, Nezr 8; Ebû Dâvûd, Eymân 12, 19; Tirmizî, Nüzûr 1).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir toplulukta tanınmayan biri bulunursa, onun kim olduğunu sorup öğrenmek câizdir.

2. Dinin mâkul ve makbul kabul etmediği adaklardan sakınmak gerekir. Allah'a yakınlık gâyesi taşımayan ve ibadet cinsinden olmayan adaklar câiz değildir. Bunların adak olacağına inanmak sapıklıktır.

3. Hata ve kusurlar toplumun içinde işlenmişse, onları toplumun huzurunda düzeltmek icab eder. Bu aynı zamanda bir öğretim ve eğitimdir.

4. Meşrû olan adakları yerine getirmek gerekir.

15- باب المحافظة على الأعمال

İBADETLERİ VE HAYIRLI İŞLERİ SÜREKLİ YAPMAK

Âyetler

قال اللّه تعالى: { أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ. }

1. "İnananların gönüllerinin Allah'ı anması ve O'ndan inen gerçeğe içten bağlanması zamanı daha gelmedi mi? Mü'minler, daha önce kendilerine kitap verilip de, üzerlerinden uzun zaman geçmesi yüzünden kalbleri katılaşan kimseler gibi olmasınlar." Hadîd sûresi (57), 16

Allah katından inen gerçek, Kur'ân-ı Kerîm ve onun ihtivâ ettiği hükümlerdir. Kur'an ve onun hükümleri, gönülden kabullenip sonra da samimiyetle bağlanmak içindir. Kur'an'ı okumak, ahkâmını ve hakikatlerini düşünmek, içindeki dua âyetleriyle Allah'a yakarmak, kalbleri Allah'a karşı saygı duymaya, neticede emirlerine ve nehiylerine uymaya sevk eder.

Bir insan, çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık dönemleri yaşar. Bu dönemlerin her birinin hissiyat ve neşesi, düşünce ve davranışı aynı değildir. Dönemler arasına giren uzun zaman, hisleri ve düşünceleri, tavır ve davranışları etkiler. Toplumlar da insanlar gibidir. Onların da çeşitli dönemleri vardır. Kocamış ve hayatiyetinin farkında olmayan toplumları canlandırmanın ve yeniden ayağa kaldırmanın yolu, onların hissiyatını diriltmek, varlıklarını ve sorumluluklarını kendilerine hatırlatmaktır. Bu canlılığı getirecek ruh ve sorumluluğu hatırlatacak mesaj, ilâhî kelâmdan başkası olamaz. İşte İslâm dini, onun kitabı, getirdiği tevhid inancı, cihad aşkı, hem ferdi hem toplumu sürekli canlı ve uyanık tutar. Ancak, fertler ve

toplumlar, İslâm ve Kur’an’la alâkalarını keserlerse, kalbleri katılaşır; Kur’an onlardan uzaklaşır. Çünkü Kur’an canlıdır, sıcak davranmayana yaklaşmaz.

Bu âyet, mü’minlerin, kendilerinden önce kitap verilip de o kitaplara ve peygamberlerine uymayı terkeden, Allah’ın emir ve yasaklarını çiğneyen, kitaplarını tahrif eden, haham ve rahiplerinin sapıklıklarına uyan yahudi ve hıristiyanlar gibi olmamalarını öğütlemektedir. Çünkü onların kalbleri katılaşmış, Allah’ın gönderdiği dinin aslıyla ilgileri kalmamıştır.

قال تعالى: { ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاء رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ. }

2. “Meryem oğlu İsâ’yı öteki peygamberlerin peşinden gönderdik. Ona İncil’i verdik. Ona uyanların kalblerine şefkat ve rahmet duyguları koyduk. İcâd ettikleri ruhbanlığı biz onlara yazmamış, farz kılmamıştık. Bunu sadece Allah’ın rızasını kazanmak için yapmışlardı. Fakat ona gerektiği şekilde de uymadılar. Biz de onlardan iman edenlere mükafatlarını verdik. İçlerinden çoğu da yoldan çıkmışlardır.” Hadîd sûresi (57), 27

İsâ *aleyhisselâm*’a indirilmiş olan İncil, bugün hıristiyanların ellerinde bulunan İncil değildir. Bugün elde mevcut incillerin hepsi tahrif olunmuş, bozulmuş, sonradan yazılmıştır. Ancak bu incillerde, Hz. İsâ’ya indirilen gerçek İncil’den birtakım âyetler lafzan veya mâna olarak yer almış bulunmaktadır. İncil’deki tahrifatın boyutu, elde mevcut incillerin incelenmesinden bile anlaşılabilir. Kur’ân-ı Kerîm’de sıkça bu tahrifata işaret eder.

Hz. İsâ’nın peygamber olarak geldiği sırada iki büyük toplum vardı. Bunlar yahudi ve Rum toplumlarıydı. Her ikisi de katı, kaba, sevgisiz ve merhametsiz topluluklar halindeydi. İsâ *aleyhisselâm*, kendisine uyanlara şefkat, merhamet, yumuşaklık, alçak gönüllülük ve insan sevgisi gibi yüce duyguları telkin etmekteydi. Çünkü bu duygulardan yoksun olan fertler ve

onların oluşturduğu cemiyetler, zulüm, işkence ve kaba kuvvetin hakim olduğu bir yapı arzeder.

Böyle toplumlarda insânî düşünce ve duygular, güzel davranışlar, iyilik ve hayır ortadan kalkar. İşte böyle bir zeminde insanlara saadet yollarını göstermek için gelen İsâ *aleyhisselâm*, üzerine düşen gayreti gösterdiyse de muvaffak olamadı. Kendinden sonra gelecek gerçek kurtarıcıyı müjdeleyerek dünyadan ayrıldı. Onun müjdelediği, Peygamber Efendimiz'den başkası değildi. Hıristiyanlığı kendilerine uyduran ve hakikatı tahrif eden o günkü toplumların günümüzdeki uzantısı olan batılılar, hâlâ bu sevgisizliğin, şefkat ve merhamet yoksulluğunun, zulmün, haksızlığın, katı kalbliliğin en acımasız örneklerini yeryüzünde sergilemeye devam etmektedirler.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, pek çok hadislerinde, İslâm'da ruhbanlığın olmadığını ısrarla belirtmiştir (Meselâ bk. Dârimî, Nikâh 3; Müsned, III, 82, 266; VI, 226). Ruhbanlık, büyük bir korku hissine kapılarak, dünya lezzetlerini tamamen terketmek, kendini uzlet ve riyâzete vererek hayatın sonunu beklemektir. Bu âyet, Hıristiyanlığın aslında da ruhbanlığın bulunmadığını ve sonradan uydurulduğunu açıkça belirtmektedir. Ancak hıristiyanlar, kendilerinin belki iyi bir gâyeyle icad ettikleri ruhbanlığı da bozmuşlardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden bir çoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler ve onları Allah yolundan çevirirler" [Tevbe sûresi (9), 34]. Görüldüğü gibi haham ve ruhbanların günahı daha da büyüktür; çünkü onlar insanları Allah'ın yoluna girmekten alıkoymaktadırlar. Bunlar, şefkat, rahmet ve sevgi yolunu bırakarak, tevhid akidesini terkederek, insanları bir sapıklık olan teslise inanmaya zorlayarak ve çeşitli ahlâksızlıklar yaparak kötü örnek olmaktadırlar. Bu âyette onların bu halleri kınanmakta, müslümanlar da ibadet ve taatte, kullukta ölçülü olmaya, ifrat ve tefrite sapmamaya çağırılmaktadır.

قال تعالى: { وَلاَ تَكُونُواْ كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِن بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَاثًا. }

3. "İpliğini kuvvetlice büktükten sonra çözen kadın gibi olmayınız." Nahl sûresi (16), 92

Âyet, bir işi yapınca sağlam ama yerli yerinde yapmayı, emeği boşa gidermemeyi emrediyor. Kur'an'ın kıssasından bahsettiği bu kadını Mekke

halkı biliyordu. Bu kadının adı Rayta Binti Sa’d idi. Gün boyu ip büker, sonra da onu bozardı. Dolayısıyla bütün vaktini boşa harcardı. Bundan dolayı darb-ı mesele konu olmuştur. Akıllı kimse bu hale düşmemelidir.

قال تعالى: { وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ. }

4. “Sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et.” Hicr sûresi (15), 99

Daha önce “Mücâhede” bahsinde de geçen bu âyetteki yakînden maksat ölümdür. Bazılarının zannettiği gibi yakîn, kesin bilgi veya kendince gerçeğe erme değildir. Çünkü bunlar sübjektif ve nefsî değerlendirmelerdir. Nitekim bir başka âyette, “**Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekat vermeyi emretti”** [Meryem sûresi (19), 31) buyurulmuştur.

İnsanın aklı ve idraki yerinde olduğu sürece, namaz ve diğer ibadetler, kişinin üzerine ömür boyu farzdır. Peygamber Efendimiz, sahâbîlerinden İmrân İbni Husayn’a, *“Ayakta namaz kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, ona da gücün yetmezse yattığın yerde kıl”* (Buhârî, Taksîrü’s-salât 17) tavsiyesinde bulunmuştur. Bunun aksini iddia etmek, ibadetin ölünceye kadar devam etmeyeceğine inanmak sapıklık ve cehâlettir. Peygamberler, insanlar arasından Allah’ın seçtiği, kendisine en yakın kullarıdır. Allah’ı en iyi bilip tanıyanlar da onlardır. Bununla beraber, bütün peygamberler, son nefeslerine kadar, Allah’a ibadetten geri kalmamışlar, ümmetlerine de bunu öğretmişlerdir.

وأما الأحاديث فمنها حديث عائشة: وكان أحب الدين إليه ما داوم صاحبه عليه. وقد سبق في الباب قبله (حديث رقم 142.)

Hadisler

155- وعن عمرَ بن الخطاب رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « منْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ مِنَ اللَّيْل، أَوعَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَقَرأه ما بينَ صلاةِ الْفَجِر وَصلاةِ الظهرِ، كُتب لَهُ كأَنما قرأَهُ مِن اللَّيْلِ » رواه مسلم .

155. Ömer İbni Hattâb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse, geceleri okuduğu zikir ve duasını okumadan veya tamamlayamadan uyur da, sonra onu sabah namazı ile öğle namazı arasında okursa, gece okumuş gibi sevap kazanır."

Müslim, Müsâfirîn 142. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 19; Tirmizî, Cum'a 56; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 65; İbni Mâce, İkâme 177

Açıklamalar

Hadiste geçen hizbten maksat, bir mü'minin bir gündüz ve gecede yerine getirmeyi alışkanlık haline getirdiği ibadet ve taatler, dua ve zikirlerdir. Bunlar, farz ibadetler dışındaki nâfileler cinsinden olur. Hizb, namaz kılmak, Kur'an kıraati, dua ve niyâz, tesbihât ve çeşitli zikirler nev'inden olur. Bunlardan biri veya bir kaçı bir arada da olabilir. Aslolan ve istenilen, hizbin devamlılığı ve ihmal edilmemesidir. Şayet bu ibadetler herhangi bir sebeple yerine getirilemezse, daha sonra vakit geçirmeden telâfi edilir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, bir önceki gecenin sonuna kadar yerine getirilmeyen hizbin, bir sonraki günün öğle namazı vaktine kadar telâfisini tavsiye buyurmuşlardır. Bu ve benzer hadisleri dikkate alan bazı âlimlerimiz, öğleye kadar olan vakti, bir önceki geceye tabi saymışlardır. Bu sebeple, günün orucuna vaktinde niyet etmeyenin, zeval vaktine kadar niyetlenebileceğini kabul ederler. Bazıları bu vakte "büyük kuşluk" adını verirler. Bu hadis, **"Ve O Allah, öğüt almak veya şükretmek isteyenler için, gece ile gündüzü birbiri ardınca getirdi"** [Furkân sûresi (25), 62] âyetiyle uyum sağlamaktadır. Bu genel hükümden hareketle, gündüzün hizbini yapamayan gece, gecenin hizbini yerine getiremeyen de onu gündüz telâfi eder. Bu görüş, seleften Abdullah İbni Abbas, Selmân, Katâde, Hasan-ı Basrî gibi meşhurlardan nakledilmiştir. Hasan-ı Basrî:

"Geceleyin yapacağı ibadet ve taatten âciz kalana gündüzün evveli, gündüz yapacaklarından âciz kalana da gecenin evveli yeterlidir" der. Zamanı geçirilmiş ve kazaya bırakılmış ibadetleri ölüm gelmezden önce yerine getirmekte acele davranmak gerekir. Çünkü, ibadetlerdeki gecikmede âfetler vardır. Hadisi 1185 numara ile bir kere daha ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âdet edinilen nâfile ibadet ve zikirleri, sürekli hale getirmek gerekir.

2. Nâfile ibadetlerin de kazası vardır. Herhangi bir özür sebebiyle zamanında yapılamayan ibadet ve taatleri, zikirleri kaza etmede acele davranmak tavsiye edilmiştir.

3. Kaza edilerek yapılan ibadetlerin sevabı, vaktinde yerine getirilen ibadetlerin sevabı gibi tamdır.

156- وعن عبدِ اللَّه بنِ عمرِو بنِ العاص رضي اللَّه عنهما قال : قال لي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَا عَبْدَ اللَّه لا تَكُنْ مِثلْ فُلانٍ ، كَانَ يقُومُ اللَّيْلَ فَتَركَ قِيامَ اللَّيْل » متفقٌ عليه

156. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle dedi:

“Ey Abdullah! Filan kimse gibi olma, çünkü o gece ibadetine devam ederken, sonra geceleri ibadet etmeyi terketti.” Buhârî, Teheccüd 19; Müslim, Sıyâm 185

Açıklamalar

Gece ibadeti denilince, genellikle teheccüd namazı anlaşılır. Fakat geceleyin okunması âdet edinilen Kur’an, sürekli hale getirilmiş zikir ve tesbihler de birer ibadettir.

Peygamber Efendimiz, başlanılan bir ibadetin veya hayırlı bir işin devamlı olmasını tavsiye ederdi. Bu sebeple, sürekli kılınamayacak kadar çok ibadet ve amellerin yüklenilmemesini öğütlemiştir. Çünkü o, az da olsa, sürekli olan ibadet ve taatlerin Allah katında daha sevimli ve makbul olduğunu sahâbeye sıkça hatırlatırdı. Böyle yapmak, insanın yaşayışını prensiplere bağlaması, kendi kendini kontrol edebilmesi, hesaba çekebilmesi ve hayatını düzene sokması anlamına gelir. **Kararsız olmak kadar zararlı bir davranış yoktur. Çünkü kararsızlar, ya hiçbir şey yapamazlar veya başladıkları bir şeyi neticeye ulaştıramazlar.** Her iki halde de zarardadırlar.

Güzel bir sünneti ihya edip ona devam eden bir insanın, daha sonra bunu terketmesi, dinimizde hoş karşılanmamıştır. Çünkü bu durum ibadet

hayatında ve iyi işler yapmakta ilerlemiş, kemâle yönelmişken, geri adım atmak ve mânevî yönden mertebe kaybetmektir. Mü'minin görevi ise, geri gitmek ve kaybetmek değil, her geçen gün daha ileri, daha mükemmel ve kazançlı olmak için çalışmaktır. Bu hadis 693 ve 1166 numaralarda tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âdet edinilen hayırlı işleri, sünnetleri, ibadet ve tâatleri sürekli yapmakta kararlı olmak gerekir.

2. Uygun olmayan davranışlarından dolayı kınanan bir kimsenin ismini anmamak daha doğru olur.

3. İbadet ve taatten, farz ve vâcîb cinsinden olmayan sünnet ve nâfileleri terkedenler de hoş karşılanmaz, kınanır.

157- وعن عائشةَ رضي اللَّه عنها قالت : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا فَاتَتْهُ الصَّلاةُ مِنْ اللَّيْلِ مِنْ وجعٍ أَوْ غيْرِهِ ، صلَّى مِنَ النَّهَارِ ثنْتَى عشْرَةَ ركعةً » رواه مسلم .

157. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ağrı, sancı veya benzer bir sebeple gece namazını geçirirse, bir sonraki günün gündüzünde on iki rek'at namaz kılardı. Müslim, Müsafirîn 140

Açıklamalar

Bir beşer olarak, Peygamber Efendimiz'in de hastalık anları, ağrı ve sancıları, uyuyup uyanamadığı zamanlar olurdu. Bu gibi durumlarla karşılaştığında beş vakit farzın dışındaki nâfile namazları bazan zamanında kılamazdı.

Sağlığın yerinde olmayışı, ağrı ve sancılar, uyku hali ve insanın iradesi dışında ortaya çıkan benzer sebepler, kişinin ibadet hayatında aksaklıklar meydana getirebilir. Ancak bunlar, geçici durumlar olup telâfisi

mümkündür. Böyle zarûri mazeretlerden dolayı itiyat edinilen ibadetlerin aksaması, onların sürekli oluşuna zarar verici nitelikte kabul edilmez.

Hz. Âişe, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in nâfile ibadetleri nasıl yerine getirdiğini bir başka rivayette şöyle anlatır: *"Allah Resûlü bir iş yaptığı zaman, onu sürekli yapardı. Gece uyur veya hasta olursa, gündüz on iki rek'at namaz kılardı. Ben, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in uyumaksızın sabaha kadar namaz kıldığını, ramazan ayı dışında peşpeşe bir ay oruç tuttuğunu görmedim"* (Müslim, Müsâfirîn, 141). Bu hadisi, 1184 numara ile tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hastalık, yolculuk ve uyku gibi sebeplerle geçirilen nâfile ibadetler, daha sonra kaza edilebilir.

2. Sünnetleri sürekli yapmak faziletlidir.

16- باب الأمر بالمحافظة على السُّنَّة وآدابِها

SÜNNETİ KORUMAK SÜNNETİ VE SÜNNETİN ORTAYA KOYDUĞU EDEPLERİ KORUMAK

Âyetler

قال اللَّه تعالى: {وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا } .

1. "Peygamber size ne verirse onu alın, neyi yasaklarsa ondan da sakının." Haşr sûresi (59), 7

Bu âyet-i kerîmenin baş tarafında ganimetlerden bahsedilir. Bunu dikkate alan bazı âlimler, Resûl-i Ekrem'in verdiği şeyden maksadın ganimet olduğunu söylerler. Ancak pek çok müfessir, âyetteki hükmün umûmî olduğunu, ganimetlerin de bu umûmî hükmün bir parçasını teşkil ettiğini ifade ederler. Bu durumda, âyetten Hz. Peygamber'in bütün emir ve nehiylerine uymanın farz olduğu anlaşılır. Çünkü Resûlullah'ın emrettiği ve yasakladığı şeyler, Allah'ın emredip yasakladıklarıdır. Bu durum aşağıdaki âyetlerden de açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

قال تعالى: { وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَى. إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى }

2. “Resûlullah, nefsinin arzû ve istekleri doğrultusunda konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyedilenlerden başka bir şey değildir.” Necm sûresi (53), 3-4

Kureyşliler, Resûl-i Ekrem’in üstün niteliklerini, ahlâkî güzelliklerini, faydalı işler yaptığını biliyorlardı. Bu niteliklere sahip bir peygamber, nefsinin arzu ve istekleri doğrultusunda konuşmaz, söyledikleri vahiy eseridir. Dolayısıyla bu âyetin muhtevası öncelikle Kur’ân-ı Kerîm’e yöneliktir. Çünkü o gün kâfirlerin, inkârcıların itirazı Kur’ân-ı Kerîm’e idi. Hz. Peygamber hakkında fazla söz söyleyemiyorlar, fakat onun şâir ya da cinnet getirmiş veya cinlerin ve şeytanların kendisine musallat olmuş biri, yahut kâhin olabileceğini söylemekle yetiniyorlardı.

Bu âyetle kastedilen ikinci mâna, Hz. Peygamber’in sahih sünnetidir. Dârimî’nin *Sünen’inde* nakledilen bir rivayete göre, Cebrâil *aleyhisselâm* Resûlullah’a Kur’an’ı getirdiği gibi sünneti de getiriyordu (Dârimî, Sünen, Mukkadime 49). Bu sebeple bazı âlimler sünnetin de vahiy eseri olduğunu söylerler. Bütün mezhepler, Kur’an’dan sonra dinin ikinci kaynağı olarak sünneti kabul ederler. Hangi çeşit hadislerin delil olarak alınacağı münakaşa konusu yapılmış, bu hususta farklı görüşler ortaya atılmıştır. Ancak sünnetin dinde ikinci delil kabul edilmesinin münakaşa edilmediği bir gerçektir. Bir kaide olarak şu söylenebilir: Sünneti kabul etmeyen fertler görülmüş, ancak böyle bir hak mezhep bugüne kadar görülmemiştir.

قال تعالى: { قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ }.

3. “De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.” Âl-i İmrân sûresi (3), 31

Yahudilerin, *“Biz Allah’ın oğulları ve sevdikleriyiz”*, Hristiyanların *“Biz Allah’a sevgimiz sebebi ile Mesih’i mâbud tanıyoruz”*, müşriklerin de, *“Biz putlara sadece Allah’ı sevdiğimiz ve bizi Allah’a yaklaştırdığı için kulluk ediyoruz”* demeleri üzerine bu âyet nâzil oldu. Allah Teâla kendisini sevdiğini iddia edenlere, eğer bu sözlerinde samimi iseler, Resûlullah’a uymalarını ve ona muhalefet etmemelerini emretti. Peygamber’e uymak demek onun emrettiklerini yapmak, yasakladıklarından kaçmak, her konuda

onu örnek almak demektir. Bunun aksi, ben Allah’ı severim, ama O’nun emrini dinlemem, O’nun sevdiğini, O’nu sevenleri, O’nun yolunu göstermek için gönderdiklerini sevmem, onlara benzemek istemem demektir ki, bu da kendimden başkasını sevmem, tevhid yolunda yürümem demektir.

Bu âyet nâzil olduğu zaman münafık Abdullah İbni Übey:

“Muhammed kendine itaat ve ibadeti Allah’a itaat yerine koyuyor. Hıristiyanların İsâ’yı sevdikleri gibi, bizim de kendisini sevmemizi istiyor” dedi. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:

“De ki: Allah’a ve Peygamber’e itaat edin, eğer dönerlerse muhakkak ki, Allah kâfirleri sevmez” [Âli İmrân sûresi (3), 32].

Allah, kendisine ibadet ve tâatin en doğru ölçüsünün, Peygamber’e uymak olduğunu bildirdi. Çünkü Allah’ın emir ve yasaklarını en iyi bilip uygulayanlar peygamberlerdir. Onlar, uyulması gereken yolu eksiksiz uyguladılar. İfrat ve tefrite düşmediler. Dinin bütün emirlerinin itidal yolu, orta yol ve ölçülü davranış olduğunun en mükemmel örneğini gösterdiler. Son peygamber Hz. Muhammed, kıyamete kadar hükmü devam edecek olan İslâm dini’nin aydınlık yolunu, Kur’an’ı her planda hayata uygulayarak çizdi. İşte Peygamberimiz’in sınırlarını çizdiği bu ferdî ve ictimâî hayat tarzı, sözleri, davranışları, başkalarının davranışlarını tasvibi ya da tasvip etmeyişi sünnet olarak adlandırıldı. O halde **sünneti ve sünnetin ortaya koyduğu edebleri koruma, İslâm’ı koruma ve yaşama anlamına gelir.**

قال تعالى: { لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً }.

4. “Sizin için, Allah’ı ve âhiret gününü umanlar, Allah’ı çokça ananlar için Allah’ın peygamberinde en mükemmel örnek vardır.” Ahzâb sûresi (33), 21

Bu âyet-i kerîme, çok büyük bir hakikati, Peygamberimiz’in en önemli vasfını ifade eder. Hz. Peygamber, mü’minler için en mükemmel örnek ve yegâne önderdir. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in örnek ve

önderliği hayatın her alanını kapsayıcı niteliktedir. Hz. Peygamber bu dünyada yaşayan insanlara pratik kaideler öğretti. Kendi yaşayışı ile bu pratik kaideleri hayata geçirdi, izah etti ve tanıttı. Ordulara kumanda ederek komutanlara, bizzat muharebe ederek hak, adalet, hürriyet, nâmus gibi kutsal duygular için canını feda eden askerlere, kanunlar vaz ederek ve hükümler vererek kanun yapanlara, kendisine gelen davaları hallederek hâkimlere, aile reisi olarak kocalara ve babalara mükemmel bir örnek ve önder oldu. Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, zâlimleri, cânileri, mütecâvizleri, haksızları cezalandırarak adalet timsali oldu. Kazandığı savaşlarda esir düşenleri affederek, kendisine karşı son derece kötü davrananlara iyi davranarak merhamet, şefkat ve âlicenaplık örneği verdi.

Hz. Peygamber, ahlâkî yaşayışıyla, davranışlarıyla, sıkıntılara göğüs germesi, güçlüklere ve belâlara sabretmesiyle de eşsiz bir örnek sergiledi.

Onun hayatının bütün safhaları, mü'minler için takip edilecek yegâne örnek olma özelliğini kıyamete kadar sürdürecektir. Ancak o, âyetten açıkça anlaşıldığı üzere, mü'minler, Allah'ı ve âhiret gününü uman ve Allah'ı çokça ananlar için örnektir.

قال تعالى: { فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا } .

5. "Hayır, Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." Nisâ sûresi (4), 65

Allah Teâlâ bu âyette sahâbîlere, dolayısıyle bütün müslümanlara, aralarında ihtilâfa düştükleri işlerde, içinden çıkamadıkları problemlerde Resûlullah'ın hakemliğine başvurmaları gerektiğini emreder. Onun hakemliğine başvuran müslümanlara düşen en önemli görev, verdiği hükme tam ve gönülden razı ve teslim olmaktır. Ancak bu sayede hakiki mü'min olunabilir.

Sahâbeden sonraki müslümanlar ve dolayısıyla bizler, Peygamber'in hakemliğine nasıl başvuracağız? *Allah Resulû*, bir hadislerinde şöyle

buyurur:

“Size iki şey bıraktım. Onlara sımsıkı sarıldığınız sürece sapıklığa düşmezsiniz. Allah’ın Kitabı Kur’an ve Resûlü’nün sünneti” (Muvatta’, Kader 3).

O halde problemlerimizi Kur’an ve Sünnet’in ışığında çözmek zorundayız. Bu şu demektir: Hükmü Kur’an ve Sünnet’te bulunan meseleleri bu iki kaynağa göre halledeceğiz. Şayet aradığımız konu, Kur’an ve Sünnet’te bulunmuyorsa, onu nasıl halledeceğimizi Kur’an ve Sünnet’in emir ve tavsiye ettiği doğrultuda karara bağlayacağız.

Zübeyr İbni Avvâm, Medine dışındaki bir arazinin sulanması konusunda ensardan bir kişi ile münakaşa etmişti. Konu Hz. Peygamber’e arzedildi. Allah Resûlü’nün verdiği hüküm ensardan olan müslümanın hoşuna gitmedi, hatta Peygamber Efendimiz’i taraf tutmakla itham etti. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu (Bilgi için bk. Buhârî, Tefsîru sûre (4), 12, Müsâkât 8, Sulh 12).

Bu âyette dikkat çeken bir kaç noktaya açıklık getirmemiz, konunun önemini ve daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Şöyle ki:

Allah Teâlâ, gerçek mü’min olmayı birtakım şartlara bağlamıştır:

1. Mü’minler, aralarında çıkan problemlerde, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in hakemliğine başvurmak zorundadırlar. Onun hükmünü kabul etmeyen kimse, mü’min olamaz.

2. Mü’minlerin, Resûl-i Ekrem’in verdiği hükme karşı içlerinde bir burukluk duymamaları gerekir. Bu hükme rızâ gösteren kişi, kalben değil de zâhirde razı olmuş görünebilir. Âyet, rızânın mutlaka kalben olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

3. Mü’minler, Resûlullah Efendimiz’in verdiği hükme tam anlamıyla teslim olmalıdırlar. Hükmün hak ve doğru olduğuna kalben inanan bir kimse, bazan hakkı kabul etmemekte ayak diretir veya tereddüt eder. İşte Allah Teâlâ, iman konusunda kalbde mutlaka yakînin hasıl olmasını, bununla birlikte, zâhirde de teslimiyetin mutlaka bulunmasını açıkça beyan eder. Bu sebeble âyette hem **“içlerinde bir burukluk duymamayı”** hem de **“tam anlamıyla teslim olmayı”** ayrı ayrı zikretmişdir. Birincisi kalben

teslimiyeti, ikincisi de görünürde hükmün gereğini yerine getirmeyi ifade eder.

Bu mânasıyla âyet Resûlullah'dan gelen her sahih hadise şamildir. **Sahih sünnetin bulunduğu bir konuda, sünnetteki ahkâmın dışında bir yol takip etmek câiz olmaz.** Şayet bilmeyerek böyle yapılmışsa, sahih sünnet veya hadise vakıf olununca onlara dönülür. Sahâbe zamanından itibaren, bunun pek çok misali görülmüştür. Ömer ibni Hattâb, Ömer ibni Abdülaziz başta olmak üzere sahâbe, tâbiûn ve onlardan sonraki nesillerden seçkin ulemânın tavrı bu idi.

Müctehid bir hâkimin hükmü, Kitab ve Sünnet'in nassına muhalif olduğunda, o hükmü ortadan kaldırmak ve yürürlükte kalmasına engel olmak vâcip olur. Kitab'ın ve sahih sünnetin nasları, aklî ihtimaller, nefsânî ve şeytânî yorumlarla birbiriyle çelişkili gösterilemez.

Abdullah İbni Ömer, Resûl-i Ekrem'in:

"Sizden izin istediklerinde kadınların camiye gitmesine engel olmayınız" buyurduğunu rivâyet etmişti. Bunun üzerine oğlu Bilâl:

"Vallahi biz onları engelliyoruz" dedi. Babası Abdullah;

"Ben Resûlullah şöyle buyurdu diyorum; sen, biz onları engelliyoruz diyorsun" diye oğlunu azarladı ve hatta rivâyet edildiğine göre onunla ölünceye kadar konuşmadı (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 90; Ali el-Kârî, *el-Mirkât,* I, 339).

Nevevî, fâsık ve bid'atçılarla hayat boyunca konuşmamanın câiz olduğunu söyler. Üç günden fazla konuşmamanın yasaklanmış olması, bid'atçi ve fâsıklarla ilgili değildir.

Katâde'nin naklettiğine göre, İbni Sîrîn, bir adama Resûlullah Efendimiz'den bir hadis rivâyet etmişti. Bunun üzerine adam: "Filan ve filan da şöyle dediler" deyince, İbni Sîrîn:

"Ben sana Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bahsediyorum, sen filan ve filan da şöyle dedi diyorsun, seninle ebediyen konuşmayacağım" diye karşılık verdi.

Mâlik İbni Enes’in yanına bir adam geldi ve kendisinden bir mesele sordu. Mâlik ona: “Resûlullah şöyle şöyle buyurdu, deyince, adam: Senin görüşün ne? dedi. Bunun üzerine Mâlik, **“Peygamberin emrine muhalefet edenler, fitneye ve can yakıcı azaba uğramaktan, korksunlar”** [Nûr sûresi (24), 63] âyetini okudu.

İbni Teymiye’ye göre: Allah Teâlâ’nın kendisine ve Resûlü’ne itaatı, kulları üzerine farz kıldığı, kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Resûlullah Efendimiz dışında, emrettiği ve nehyettiği her konuda, bir kimseye, ümmetin itaat etmesi vâcip değildir. Ümmetin sıddîki ve en faziletlisi olan Hz. Ebû Bekr şöyle der: “Allah’a itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Şâyet Allah’a isyan edersem, bana itaat etmeniz söz konusu olamaz.” Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hariç, emrettiği ve nehyettiğinde masum olan bir tek fert yoktur. Bu sebepledir ki, bütün imamlar, Resûlullah Efendimiz dışında her insanın sözü alınır da terk de edilir demişlerdir.

Dört büyük mezhep imamı, söyledikleri her şeyde insanların kendilerini taklid etmesini yasaklamışlardır. Vâcip olan budur. Ebû Hanîfe: Bu benim görüşümdür ve gördüğümün en iyisidir. Kim benim görüşümden daha iyisini getirirse, onu kabul ediniz, demiştir. Ebû Hanîfe’nin önde gelen talebesi Ebû Yûsuf, Medine’li büyük muhaddis Mâlik İbni Enes’le bir araya gelince, ona bazı konular hakkında kanaatini sordu. Mâlik de ona bu konudaki hadisleri okudu. O zaman Ebû Yûsuf dedi ki:

“Kendi görüşümden vazgeçip senin söylediklerine döndüm. Şayet üstadım Ebû Hanîfe benim gördüklerimi görseydi, o da benim gibi görüşünden vazgeçip okuduğun rivâyetlere dönerdi.”

İmam Mâlik şöyle derdi:

“Ben bir beşerim, isabet de ederim, hatâ da edebilirim. Benim sözlerimi Kur’an ve Sünnet’e arz ediniz.”

İmam Şâfiî: “Benim sözümün aksini ifade eden sahih bir hadis bulunca, benim sözümü duvara çalın. Yolunca vaz olunmuş bir hüccet gördüğüm zaman, benim sözüm odur” der.

Demek oluyor ki, Allah ve Resûlü bir konuda hüküm vermişse, bir başka seçenek yoktur. Başka sözler ve görüşler, Resûlullah'ın hadis ve sünnetine uymazsa, onları terketmek vâcip olur.

قال تعالى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً } . قال العلماء: معناه: إلى الكتاب والسنة.

6. "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere de itaat edin ve sizden olan emir sahibine de itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve âhiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah'a ve Resûlüne götürün. Bu, daha iyidir ve sonuç bakımından da daha güzeldir." Nisâ sûresi (4), 59

Bir önceki âyetin açıklamasında da belirtildiği gibi, mü'minler, herhangi bir konunun hükmü hakkında görüş ayrılığına düştüklerinde, problemin çözümü için Allah'ın kitabı Kur'an'a ve O'nun Resûlü'nün sünnetine baş vurmak zorundadırlar. Resûl-i Ekrem hayatta iken, sahâbe-i kirâm, ihtilafa düştükleri her meseleyi Peygamberimiz'e sorarlardı. Onun vefatından sonra sahâbe ve daha sonraki nesiller, meselelerini Kur'an ve Sünnet'in ışığında çözdüler.

Mü'minler arasında problem olan konu, ister inanç ister günlük hayat ile ilgili olsun, onu Kitap ve Sünnet'e göre halletme mecburiyeti vardır. Bu Allah Teâlâ'nın emridir: **"Ayrılığa düştüğünüzde herhangi bir şey hakkında hüküm vermek, Allah'a aittir"** [Şûrâ sûresi (42), 10]. Kur'an ve Sünnet'e göre hükmeden, doğru ve hakkaniyetli bir hüküm vermiş olur. Problemlerini Kitap ve Sünnet'e baş vurarak halletmeyen, hükmünü o ikisine göre vermeyen kimsenin, Allah'a ve âhiret gününe iman etmiş sayılmayacağı da böylece anlaşılmış olur.

Bu âyet, Abdullah İbni Huzâfe hakkında nazil oldu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Abdullah'ı bir orduya kumandan tayin etti ve askerlere komutanlarını dinleyip itaât etmelerini emretti. Abdullah bazı sebeplerle askerlere kızdı ve bir ateş yakmalarını sonra da içine girmelerini emretti ve: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni

dinlemenizi ve bana itaat etmenizi size emretmedi mi?” dedi. Askerlerden bir kısmı bu emre uymadı, bir kısmı ise uymaya kalktı. Esasen Abdullah onların kendisine itaat edip etmeyeceklerini denemek istemişti. Sonra gelip durumu Peygamber Efendimiz’e sordular. Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* :

“Şâyet girseydiniz ondan artık çıkamazdınız. İtaat yalnızca dinin uygun gördüğü konulardadır” buyurdu (Müslim, İmâre 39-40).

Askerler, komutanın emrine uyup uymama konusunda münakaşa etmişlerdi. İşte **“Herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah ve Rasûlüne götürün”** âyeti bunun üzerine nazil oldu.

قال تعالى: { مَّنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ وَمَن تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاً } .

7. “Kim Resûle itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, biz seni onlara bekçi olarak göndermedik.” Nisâ sûresi (4), 80

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah Teâlâ’nın emir ve nehiylerinin tebliğcisidir. Daha önceki âyetlerde açıklandığı gibi, o kendiliğinden bir şey söylemez. Söyledikleri Allah’ın kendisine bildirdiklerinden ibarettir. Dolayısıyla itaat ve itaatsizlik sadece Allah’a karşı söz konusudur. Resûl-i Ekrem’e itaati emreden ve ona itaati kendine itaat sayan Cenâb-ı Hak’dır.

قال تعالى:{وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ. صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الأمُورُ}.

8. “Şüphesiz ki sen doğru yola, Allah’ın yoluna götürüyorsun. Göklerde ve yerde bulunanların sahibi olan Allah'ın yoluna götürüyorsun. İyi bilin ki bütün işler sonunda yalnız Allah'a dönecektir.” Şûrâ sûresi (42), 52-53

Hz. Peygamber’in insanları vahiyle davet ettiği yol, doğru yol, sırât-ı müstakîmdir. Bu yol, Allah’ın yoludur. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* insanları İslâm’a davet etti. O halde, İslâm dininin bütün emir ve yasakları, yani Kur’an ve Sünnet, sırat-ı müstakîm dediğimiz doğru yolu oluşturur. İslâm’a gerektiği gibi inanıp, onu hayatına uygulayan kimse doğru yolda sayılır. Resûl-i Ekrem Efendimiz peygamberlikle

görevlendirildiği günden, dünya hayatına veda ettiği ana kadar insanları Allah'ın yoluna davetle meşgul oldu. Bu yola davet etmenin bütün yol ve yöntemlerini ashâba, dolayısıyla ümmetine öğretti. Kendisinden sonra gelen halifeleri de, aynı yolu izledi. O halde insanlığı doğru yola davet etmenin yol ve yöntemini öncelikle öğrenmek gerekir. Bu ise İslâm'ı bilmekle olur. Kur'an ve Sünnet bilgisi ilk temeli oluşturur. Hz. Peygamber'in hayatını ayrıntılarıyla bilmek, öğrenmek dine davetin en önemli merhalelerinin başında gelir. Mademki Allah Teâlâ **"Sen doğru yola, Allah'ın yoluna götürüyorsun"** buyuruyor, o halde o yolu ve o yolun önder ve örneğini iyi bilip tanımak gerekir.

قال تعالى: { فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. }

9. "Allah Resûlü'nün emrine aykırı davrananlar, kendilerine bir belânın çarpmasından, yahut acı bir azabın uğramasından sakınsınlar." Nûr sûresi (24), 63

Şimdiye kadar açıklamaya çalıştığımız âyetlerden, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emrettiklerini yapmak, nehyettiklerinden sakınmak gerektiğini, onun kendiliğinden konuşmadığını, söylediklerinin vahye dayandığını, Allah'ı sevdiğini iddia edenlerin Resûlullah'a uyacaklarını, Allah Resûlü'nün mü'minlere en güzel örnek olduğunu, mü'minlerin aralarında çıkan ihtilaflı meselelerde Resûlullah'ı hakem yapmalarını, ihtilafa düştükleri konuları Allah ve Resûlü'ne götürmelerini, Resûlullah'a itaatın Allah'a itaat olduğunu, Resûlullah'ın Allah yolunda kılavuzluk ettiğini öğrendik. Bu âyet ise, bütün bu niteliklere sahip bir Resûle muhalefet edilmemesi, karşı çıkılmaması gereğini kuvvetle vurguluyor. Şâyet karşı çıkılırsa, böyle yapanlara Allah'ın dünyada bir belâ göndereceği, onları âhirette de can yakıcı bir azaba uğratacağı beyan ediliyor.

Esasen iyi bir mü'min, peygamberine asla muhalefet edemez. Çünkü peygambere karşı gelmek, insanı imansızlığa götürür. Bu âyetteki muhalefet, bu sebeple münâfıkların davranışı olarak tefsir edilmiştir. Şâyet bir mü'min böyle davranırsa, onda nifak alâmeti var demektir.

Allah, insana dünyada çeşit çeşit belâ ve musibetler verir. Her türlü dünya meşakkati ve sıkıntısı bir belâ, bir musibettir. İnsanların birbirlerini öldürmeleri, terör ve anarşi, zelzeleler, yangınlar, seller, insanoğlunun başına gelen ve bir çoğu beşerî tedbirlerle önlenemeyen belâ ve musibetlerdir. Bunların her birini bir günahın, bir isyanın mutlak neticesi şeklinde anlamak veya böyle bir sebebe bağlamak, isabetli bir yorum sayılmaz. Zira Allah, her isyanın ve günahın cezasını anında, kişiye ve topluma yönelik bir belâ ve musibete döndürmez. Hatta bizim inancımıza göre, Allah kullarını cezalandırmakta acele de etmez. Günahkâr kulların tövbeye yönelmesi ve bir daha günah işlememesi için onlara mühlet verir. Ancak günahta ısrar edenleri bazı musibetlerle imtihan eder. Bu imtihanda başkalarının alacağı dersler ve ibretler de bulunur. Bu belâ imtihanı, ferdi olabileceği gibi, ictimâî de olabilir. Çünkü günahkâr fertler gibi günaha dalmış toplumlar da vardır. Kur’ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerde bunların örneklerine rastlarız. İnsanlığın bilinen tarihi de buna şahitlik eder. Bütün kutsal kitaplar, dinler ve örfler günah ile musibetler arasında bir ilginin varlığından söz eder. Bazı kere musibetler mükâfatları da beraberinde getirir. Çünkü fertlerin ve toplumların ıslaha yönelmeleri, çoğu kere büyük musibetler sonrasına rastlar. “Bir musibet bin nasihatten yeğdir” atasözümüz bunu çok veciz bir şekilde ifade eder.

Toplumun başına zâlim bir yöneticinin gelmesi de dünyalık musibetlerdendir.

قال تعالى : { وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا } . والآيات في الباب كثيرة.

10. “Evlerinizde okunan Allah’ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphe yok ki Allah lütuf sahibidir ve her şeyden haberdardır.” Ahzâb sûresi (33), 34

Bu âyette kastedilen mânayı daha iyi anlayabilmek için, bundan önceki iki âyetin anlamını bilmemiz gerekir. O âyetlerde şöyle buyurulmaktadır:

“Ey peygamber kadınları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah’dan) korkarsanız, erkeklerle konuşmanızda yumuşak davranmayın ki, kalbinde hastalık bulunan kimse tamah etmesin, güzel, şüpheden uzak bir biçimde, söz söyleyin. Evlerinizde oturun, ilk Câhiliye çağı kadınlarının açılıp saçılması gibi açılıp

saçılarak, kırıla döküle yürümeyin. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden her türlü kiri gidermek, sizi tertemiz yapmak ister" [Ahzâb sûresi (33), 32-33].

Bu emirler, Peygamberimiz'in eşlerine yönelik ise de, bunların bütün islâm kadınlarına şâmil olduğunda şüphe yoktur. Bu âyetler, erkeklerle kadınlar arasında iffetin, nezâhet ve nezâketin hâkim olması gerektiğini göstermektedir. Allah'ın âyetleri ve Resûlü'nün sünneti, aile hayatımızın nasıl olması icab ettiğini bize öğretmektedir. Peygamberimiz bunun en mükemmel uygulayıcısı olmuştur. Âyette geçen **"hikmet"**ten maksat, Hz. Peygamber'in sünnetidir.

Allah Teâlâ, kişilerin ve ailenin saadetinin Kur'an ve Sünnet'te olduğunu, edebin ve ahlâkın en üstününün de bu iki kaynakta bulunduğunu, peygamber ailesinin şahsında bütün müslümanlara, hatta bütün insanlığa beyan etmiştir. Özellikle peygamber ailesinin zikredilmesinin sebebi, onların evlerinin vahyin beşiği olmasından ve en mükemmel uygulamanın onların evinde yapılmasından dolayıdır.

Dikkat edilirse, burada arka arkaya sıralanan âyetler, birbirinin anlam ve muhtevasını tamamlayıcı bir nitelik arzeder. Bu durum, aynı zamanda bize bir usul, üslûp ve sistemi de öğretip kavratıyor. O da, Kur'an'ı bir bütünlük içinde ele alma, anlama ve kavrama yoludur. Bu âyetlerin her biri çeşitli yönleri ile Peygamberimiz'i bize anlatıp tanıtmaktadır.

Hadisler

158- فالأَوَّلُ : عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنه عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «دَعُونِي ما تَرَكتُكُمْ: إِنَّما أَهْلَكَ من كَانَ قبْلكُم كَثْرةُ سُؤَالِهِمْ ، وَاخْتِلافُهُمْ عَلَى أَنْبِيائِهِمْ، فَإِذا نَهَيْتُكُمْ عنْ شَيْءٍ فاجْتَنِبُوهُ ، وَإِذا أَمَرْتُكُمْ بأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ ما اسْتَطَعْتُمْ » متفقٌ عليه .

158. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Herhangi bir konuyu size emredip yasaklamadığım sürece, siz de beni kendi halime bırakınız. Sizden önceki ümmetleri çok sual

sormaları ve peygamberlerine karşı münakaşaya dalmaları helâk etti. Size herhangi bir şeyi yasakladığım zaman ondan kesinlikle sakınınız, bir şeyi emrettiğimde de onu, gücünüz yettiği ölçüde yerine getiriniz.”

Buhârî, İ’tisâm 2; Müslim, Hac 412, Fezâil 130-131. Ayrıca bk. Tirmizî, İlim 17; Nesâî, Hac 1; İbni Mâce, Mukaddime 1

Açıklamalar

Kur’ân-ı Kerim’in bazı sûre ve âyetlerinin nâzil oluş sebebi bulunduğu gibi, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bazı hadislerinin de bir söyleniş **(vürûd)** sebebi vardır.

Açıklamaya çalıştığımız bu hadisin vürûd sebebini Ebû Hüreyre’nin şu rivayetinden anlamak mümkündür:

Resûl-i Ekrem Efendimiz bize hitap etti ve şöyle buyurdu:

- *“Ey müslümanlar! Size hac farz kılınmıştır, o halde hac yapınız”.* Bir adam:

– Her sene mi, Ya Resûlallah? dedi.

Resûlullah cevap vermeyip sustu. Adam sorusunu üç defa tekrarladı. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

– *“Şâyet “evet” desem, mutlaka farz olurdu, tabiî sizin de buna gücünüz yetmezdi”* buyurdular (Müslim, Hac 412). Sonra da bu hadisi söylediler.

Hz. Peygamber’e bu soruyu soran sahâbî Akra İbni Hâbis’tir. O, namazın, zekâtın, orucun tekrar tekrar yapıldığını bildiği için, hac ibadetini de bunlara kıyas ederek bu soruyu sormuştu. Bütün mükelleflere her sene bu ibadeti tekrar etmenin zorluğunu, hatta imkânsızlığını düşünememişti. Peygamber Efendimiz, önce onun bu sualine cevap vermedi. Çünkü susmak, bilgisize cevap teşkil eder. Faydalı ve güzel soru ise, ilmin yarısıdır, denir.

Hz. Peygamber ümmete açıklanması gereken ve insanların ihtiyacı olan bir konuda susmazdı. Şâyet sorulan soru bu çeşit bir ihtiyaçtan kaynaklanıyorsa, onu mutlaka en açık şekilde cevaplandırırdı. Fakat, Akra’ın sorusunu böyle değerlendirmediğini, aksine tekrar tekrar sorduğu halde sorusunu cevaplandırmadığını görüyoruz. Ne var ki, susmasının cevap teşkil etmediğini görünce, bu soruyu da açık bir şekilde

cevaplamıştır. Resûl-i Ekrem’in cevap tarzından soru soranı pek hoş karşılamadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Akra İbni Hâbis, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sözlerini tamamlamadan ve ilgili açıklamaları yapmadan bu soruyu sormuş olabilir. Oysa Allah Teâlâ, bu konudaki davranış edebini mü’minlere şöyle bildirmişti:

“Ey inananlar! Allah’ın ve Resûlü’nün huzurunda öne geçmeyin. Onların önüne kendiniz geçmediğiniz gibi, onlardan önce konuşmaya, bir iş hakkında hüküm beyan etmeye de kalkmayın” [Hucurât sûresi (49), 1].

Peygamber Efendimiz, özellikle itikat, ibadetlerin farz oluşu, helâl ve haram gibi vahiyle tesbit edilen konularda kendisinin bildirdikleri ile yetinmeyi, ince eleyip sık dokumamayı, çok ve gereksiz soru sormaktan sakınmayı tavsiye ederlerdi. Bu sebeple: *“Benim sizin anlayış ve kavrayışınıza bıraktığım konularda siz de beni kendi halime bırakın”* buyurmuşlardır. Niçin böyle yapılması gerektiğini de, geçmiş ümmetlerin, yahudi ve hıristiyanların helâk oluşlarını örnek göstererek açıklamışlardır. Çünkü onlar, peygamberlerine çok ve yersiz sorular sorarlardı. Ayrıca peygamberlerinin verdiği cevabı kabullenmek yerine, onu aralarında münakaşa ederler, ihtilafa düşerlerdi. Bu nitelikleri, yani çok ve yersiz sorular sormaları, aldıkları cevapları münakaşa konusu yapıp çok ihtilafa düşmeleri onların helâkine sebeb oldu. Çünkü ihtilaf, ayrılıkları ve gruplaşmaları doğurur. Bunun neticesinde toplumun birlik ve beraberliği ortadan kalkar. Birlik ve beraberliği bünyelerinde sağlayamayan milletler ve ümmetler ise helâke sürüklenirler. Bütün bunlar zaruret olmaksızın soru sormanın, Allah ve Resûlü tarafından hükümleri belirtilmiş konularda ihtilaf etmenin haram kılındığını gösterir. Çünkü, bir işin sonu helâk olursa, o işin haram veya büyük günah olduğu âşikârdır. Özellikle ihtilaflar, kalplerin ayrılmasına ve dinin zayıflamasına sebeb olur. Bunlar nasıl haramsa, bunlara yol açan sebebler de aynı şekilde haram olur.

Dinin yasak ettiği şeylerden kesinlikle sakınılması, uzak durulması gerekir. Bu konuda müsamaha yoktur. **“Gücüm yetmiyor”** veya **“Alıştığım için bırakamıyorum”** gibi mazeretler de geçerli değildir. Tabii ki, ızdırar hali denilen zorunlu durumlar her zaman istisna teşkil eder. Bu ise, zaman, mekân ve şahıslara göre değişiklik arzeden ve geniş açıklamaları gerektiren

bir konudur. **Kişinin dindarlığı ve takvâsı, yaptığı ibadetlerden çok, yasaklardan kaçınması ile değerlendirilir. Çünkü yasaklardan uzak durmak, bir riyâ, gösteriş ve başkalarına hoş görünme konusu olamaz.** İbadetlerde ise, bunlar şu veya bu ölçüde bulunabilir.

Yasaklardan kesin olarak kaçınılmasına karşılık, dindeki emirler herkesin gücünün yettiği ölçüde uyması gereken bir özellik arzeder. Çünkü bir işi yapmanın, yapabilmenin çeşitli şartları ve sebebleri vardır. Bu şart ve sebebler, herkeste aynı oranda bulunmayabilir veya hiç olmayabilir. O halde herkes gücünün yettiğinden sorumludur. Çünkü Allah Teâlâ, hiç kimseye gücünün üstünde bir yük yüklememiştir [Bakara sûresi (2), 286]. Kimileri bir işi yapmaya güç yetirirken, kimileri yetiremeyebilir. Sorumluluk güç yettiği orandadır. Cenâb-ı Hak da **“Allah’a karşı vazifelerinize gücünüz yettiği kadar dikkat edin. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğinize olarak (mallarınızı Allah uğrunda) harcayın”** [Teğâbün sûresi (64), 16] buyurur.

Farz olan ibadetlerin yapılmasında herkes aynı mükellefiyeti taşır. Nâfile ibadetler ise, daha önce de geçtiği gibi, her ferdin gücü ile, kudreti ile sınırlı ve ihtiyârîdir. Bu kâide sadece ibadetlerimizde değil, bütün dînî emirlerde geçerlidir.

Bu hadis 1275 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ortaya problemler çıkaracak, şüphelerin doğmasına, münakaşalarla ihtilafların artmasına sebep olacak sorular sormak haramdır.

2. Birtakım ciddî boyuttaki münakaşa ve ihtilaflar, fertlerin ve toplumların yıkılışına sebep olur.

3. Dinin kesin olarak yasakladığı şeylerden mutlaka uzak durmak, uyulması gereken farzlardandır.

4. Dinî yasaklarda müsamaha ve gevşeklik câiz değildir.

5. Dinî emirler, güç yettiği nisbette yerine getirilir.

6. Peygamber’in sünneti üzerinde münakaşaya dalmak doğru değildir.

159- الثّاني : عَنْ أبِي نَجِيحٍ الْعِرْباضِ بْنِ سَارِيَة رضي اللّه عنه قال : وَعَظَنَا رسولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَوْعِظَةً بليغةً وَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُون ، فقُلْنَا : يا رَسولَ اللَّه كَأَنَهَا موْعِظَةُ مُوَدِّعٍ فَأَوْصِنَا . قال : « أُوصِيكُمْ بِتَقْوى اللَّهِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وإِنْ تَأَمَّر عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حبشيٌ ، وَأَنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيرى اخْتِلافاً كثِيرا . فَعَلَيْكُمْ بسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ ، عضُّوا عَلَيْهَا بالنَّواجِذِ ، وإِيَّاكُمْ ومُحْدثَاتِ الأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضلالَةٌ » رواه أبو داود ، والترمذِي وقال حديث حسن صحيح .

بالذال المعجمة : الأَنْيَابُ ، وقيلَ :« النَّواجِذُ » الأَضْرَاسُ .

159. Ebû Necih İrbâz İbni Sâriye *radıyallahu anh* şöyle dedi:

“Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize çok tesirli bir öğüt verdi. Bu öğütten dolayı kalpler ürperdi, gözler yaşardı. Bizler:

- Ey Allah’ın Resûlü! Bu öğüt, sanki ayrılmak üzere olan birinin öğüdüne benziyor, bari bize bir tavsiyede bulun, dedik. Bunun üzerine:

– “Size, Allah’a çok saygı duymanızı, başınıza bir Habeşli köle bile emir olsa, onu dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Benden sonra sağ kalıp uzunca bir hayat sürenler pek çok ihtilaflar görecekler. O zaman sizin üzerinize gerekli olan, benim sünnetime ve doğru yolda olan Hulefâ-yi Râşidîn’in sünnetine sarılmanızdır. Bu sünnetlere sımsıkı sarılınız. Sonradan ortaya çıkarılmış bid’atlardan şiddetle kaçınınız. Çünkü her bid’at dalâlettir, sapıklıktır” buyurdular.

Ebû Dâvûd, Sünnet 5; Tirmizi, İlim 16. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 6

İrbâz İbni Sâriye

İlk müslümanlardan olan İrbâz, sahâbenin meşhurlarından ve Suffe ehlinin önde gelenlerindendir. Künyesi Ebû Necih olup Süleym kabilesine mensuptur. Gözü yaşlı sahâbîlerdendir. Cihada çıkmak için binit bulamadıkları için ağlayan ve Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'e müracaat edenler arasında o da vardı. Şu âyet onlar hakkında nâzil oldu:

"Kendilerine (binek sağlayıp) bindirmen için sana geldikleri zaman, sen 'Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum' deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözlerinden yaş akarak dönen kimselere de sorumluluk yoktur. Onlar da kınanmazlar" *[Tevbe sûresi (9), 92]. Dinin bir emrini yerine getirmeyen bir kimse, şayet bunu bir özür sebebi ile yapamıyorsa ağlamanın ve hüzün duymanın câiz olduğuna bu âyet delil teşkil eder.*

İrbâz İbni Sâriye daha sonraları Suriye'de Humus'a yerleşti. Abdullah İbni Zübeyr fitnesi diye adlandırılan hâdiseler esnasında, hicrî 75 senesinde vefat etti. Öldüğü sırada yaşı bir hayli ilerlemişti. Son zamanlarında ölümü arzu ediyor ve bu arzusunu şöyle dile getiriyordu:

"Allah'ım! Yaşım ilerledi, azmim zayıfladı, beni kendi katına al."

Başına gelen bir olayı da şöyle hikaye eder:

"Bir gün Dımaşk Mescidi'nde namaz kılıyor ve ölümü arzu ederek dua ediyordum. Ansızın, erkek güzeli bir delikanlı, üzerinde yeşil ve kalın bir elbiseyle ortaya çıkıverdi. Bana:

- Böyle nasıl dua ediyorsun? dedi. Ben de kendisine:

- Nasıl dua edeyim, ey kardeşim oğlu? diye sordum. Dedi ki:

- Allah'ım! Amelimi güzel kıl, ecelimi de ulaştır, de. Ben:

- Allah'ın rahmetine eresin, sen kimsin? dedim.

- Ben mü'minlerin kalplerinden hüznü alan Retbâbil adlı meleğim, dedi. Sonra kendisine doğru yaklaşmaya çalıştım, fakat kimseyi göremedim.

İrbâz, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den otuz bir hadis rivâyet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisin bir başka rivâyetinden, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu konuşmayı bir sabah namazından sonra yaptığını öğreniyoruz. Peygamber Efendimiz'in va'zları, nasihat ve öğütleri kısa, özlü ve dikkat çekici idi. Bu sebeple sahâbe-i kirâm onu kolayca ezberleyip akıllarında tutarlar ve birbirlerine anlatıp aktarırlardı. Ayrıca Resûl-i Ekrem, va'z ve nasihat zamanını çok iyi gözetir, sahâbenin halini, vaktini ve içinde bulunduğu durumu dikkate alırdı.

Hadisin ravisi İrbâz, bu çok tesirli öğüdü dinleyen ashâbın o andaki hislerini ve durumlarını dile getirmektedir. Sahâbeden pek çokları Hz. Peygamber'den bir hadis naklederken, o andaki ortamı da bize haber verirler. Bu, onların güzel âdetlerinden biridir. Böylece biz, onların Hz. Peygamber'i ne kadar can kulağı ile dinlediklerini, sonra ona nasıl uyduklarını, itaat ettiklerini de öğrenmiş oluruz. Bu durum, bize aynı zamanda Peygamber Efendimiz'in hadisleri ve sünneti karşısında nasıl bir tavır takınmamız gerektiğini de öğretir.

Sahâbe, Resûl-i Ekrem'in sözleri karşısında ürperir, kalpleri titrer ve gözlerinden yaş akıtarak ağlarlardı. Bütün bunlar, samimiyetle inanmanın, itaat arzusu içinde olmanın, Allah ve Resûlü'nü sevip, saymanın birer göstergesidir. Kur'an ve Sünnet karşısında bizlerin de örnek almamız gereken davranışlardır.

Hz. Peygamber'in bu öğüdünün, inzâr yani uyarı niteliği taşıdığı, kıyamet ahvalinden, ölümden ve dünyanın âkıbetinden bahsettiği anlaşılmaktadır. Onun için, hadiste geçen **"beliğ"** kelimesini, az sözle çok şey anlatmak demek olan vecize şeklinde anlamak istemediğimizden, **"çok tesirli öğüt"** diye tercüme ettik. Çünkü kalbi ürperten ve insanları ağlatan bir öğüdün beliğ ve veciz olması yeterli sayılmaz. Aynı zamanda daha derûnî nitelikler taşıması gerekir. Nitekim sahâbe-i kirâm bu öğütten o kadar etkilendiler ki, bunu dünyaya vedâ eden bir insanın son sözlerine benzetip, Resûlullah Efendimiz'den kendilerine tavsiyede bulunmasını istediler. Yine, Peygamberimiz, o ana kadar sahâbîlerin pek alışık olmadığı bir üslupla konuşmuştur, diyebiliriz. Sahâbîler bu konuşmadan yakaladıkları ip uçları ile bir hükme vardılar, bunu da açıkça Hz.

Peygamber'e söylediler. **"Bu öğüt, sanki veda eden bir kimsenin sözlerine benziyor"** değerlendirmesinin anlamı budur.

Sahâbe Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bir nevi veda konuşması yaptığını görünce:

Madem ki durum budur, o halde senden sonra ne yapacağımızı bize emret. Kurtuluşa nasıl ereceğimizi, yaşadığımız sürece nasıl bir yol takip edeceğimizi, senden sonraki halimizin ne olacağını bize söyle, demek istediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz onlara çok kısa, fakat gerçekten çok muhtevalı bir tavsiyede bulundu.

İlk tavsiye ettiği şey **takvâ** oldu. **Takvâ** çok geniş anlamlı bir terimdir. Kısaca belirtmek gerekirse Allah'tan korkmayı, Allah'a karşı günah işlemekten sakınmayı, O'na son derece saygılı olmayı, dinin emrettiği her şeye gücü ölçüsünde sarılmayı, yasakladıklarından da uzak durmayı ifade eder.

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"Sizden önce kitap verilenlere de, size de 'Allah'dan korkun' diye tavsiye ettik"** [Nisâ sûresi (4), 131].

Bu âyet takvânın üç kısmını da kapsamaktadır. Bunlar:

*Şirkten ve Allah'a karşı isyandan sakınmak,

*Allah'dan başka kimseden korkmamak,

*Emredilenleri yapmak, yasak kılınanlardan uzak durmaktır.

Takvâ âhiret azığıdır. İnsanı ebedî azabdan o kurtarır, cennete o ulaştırır, Allah'ın hoşnutluğuna o nâil kılar. Kısaca **takvâ**, iyi ve üstün mü'min olmanın adıdır. Bu ise yukarıdan beri ifade etmeye çalıştığımız gibi, ferdi kendi iç bünyesinde nefis muhasebesine, kendi kendini kontrole sevkeder. Böylece fert olgunlaşır ve kendi dışındakilerle münasebetlerini düzene koyma imkânına kavuşur. Bu, toplumda düzeni sağlamanın da ilk basamağıdır. **Takvâ** sahibi olmak, insanların elinde olan ve birbirleri ile yarışabilecekleri bir alandır. Onun için Allah Teâlâ:

"Allah katında en üstün olanınız, Allah'dan en çok korkanlarınız, takvâda en ileri olanlarınızdır" [Hucurât sûresi (49), 13] buyurur.

Hz. Peygamber'in **takvâ**dan sonra tavsiye ettiği ikinci önemli konu, emîri yani devleti yöneteni dinlemek ve ona itaat etmektir. Hatta bu yönetici, toplumun en alt tabakası içinden çıkmış biri de olsa, ona itaat mecburiyeti vardır.

Nitekim hadiste **"Habeşli bir köle bile başınıza emir olsa"** denilmektedir ki, İslâm hukukuna göre kölelerin emirliği câiz değildir. Bu bir faraziye, bir varsayımdır. İtaatin önemini kavratmak, fitneden korunmanın yolunu öğretmek, başsızlığın felaket olduğuna dikkat çekmek içindir. Ancak yöneticiyi dinlemek ve ona itaat etmek, her hâl ü kârda mutlak bir emir şeklinde anlaşılagelmiş değildir. Dinleme ve itaatin boyutlarını, şartlarını ve niteliklerini de Kur'an ve Sünnet açıklığa kavuşturmuştur. Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"İtaat, dinin uygun gördüğü hususlardadır"* buyurmuşlardır. **Yöneticilerin, günah olan emirlerine itaat edilmez. Fakat bu sebeble onlara karşı ayaklanmak ve harp ilan etmek de câiz görülmemiştir. Çünkü itaatin zıddı her zaman isyan ve başkaldırma değildir. İsyanda toplumun fitneye sürüklenmesi ve daha büyük musibetlere uğraması sözkonusudur.** İslâm, fitneyi önlemek ve ortadan kaldırmak için meşrû sayılan her yola başvurur. Kur'ân-ı Kerîm, "**fitne çıkarmanın adam öldürmekten daha büyük bir günah olduğunu"** bildirir [Bakara sûresi (2), 191, 217].

Bir emîre, devlet başkanına itaat etmenin şartı ise, onun soyu sopu ve nesebi değildir. Burada aranan şart, emîrin İslâm'a uygun davranıp davranmadığıdır. **Yönetici âdil de olsa, zâlim de olsa, onun emirlerinin İslâmî olup olmadığına bakılır. Kişinin kendi hali ve yaşama biçimine göre karar verilmez.** Çünkü onun hali gizli kaldığı sürece kendi şahsını ilgilendirir. **Takvâ** nasıl insanın iç düzenini sağlar ve kişiyi başkaları ile ilişkilerinde iyiliğe sevkederse, emîrler yani devleti yönetenler de dış düzeni sağlamak ve toplumun birliğini, beraberliğini temin etmek ve korumakla yükümlüdürler. İnsan bazan nasıl nefsinin arzularıyla çelişkiye düşer ve sabrederse, yöneticilerle de çelişkiye düşebilir. O zaman da sabretmesi gerekir. İslâm nasıl kişinin kendi iç düzenini ve şahsî varlığını korumaya önem vermişse, toplum düzenini ve birliğini korumaya da aynı şekilde, belki de daha çok önem verir. Bütün bunlar, her şeye rağmen kötülüklere ve kötülere göz yummak veya sessiz ve tepkisiz kalmak

anlamına gelmez. Tam aksine hangi durumlarda nasıl hareket edilmesi gerektiğini iyi tayin etmek anlamına gelir.

Bu hadiste, Peygamber Efendimiz'in işaret ettiği üçüncü husus, kendisinden sonra pek çok ihtilâfların ortaya çıkacağı gerçeğidir ki, o zaman kendisinin ve Râşid Halîfelerin yaşayış tarzına sımsıkı bağlanma zarureti vardır. Doğruya ulaşmak ve kurtuluşa ermek, ancak bu şekilde mümkün olur.

Peygamber Efendimiz, bu hadislerinde kendisinden sonra ortaya çıkacak olan pek çok ihtilaf ve fitneyi haber vermiştir. Bu, onun mûcizelerinden biri sayılır. Çünkü, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ileride ortaya çıkacak durumları toplu bir şekilde ve tafsilatiyle bilmekteydi. Zira ona bu bilgileri, Allah Teâlâ haber vermişti. Ancak Resûl-i Ekrem Efendimiz bu konudaki bilgileri zaman, mekân gibi belirleyici unsurları ile haber vermemiştir. Hatta genel anlamda bile herkese söylememiştir. Sadece Huzeyfe İbni Yemân gibi, Ebû Hüreyre gibi bazı özellikli sahâbilere söylemiştir. Onlar da kendilerine haber verilen bu özel bilgileri müsaade edildiği nisbette açıklamışlar ve başkalarına nakletmişlerdir. Hadis kitaplarımızın **"fiten"** bahisleri bu nevi rivâyetleri ihtiva eder ki, *Riyazü's-sâlihîn*'in son kısımlarında da bunlara yer verilmiştir.

Ümmetin içinde fitneler ve ihtilâflar çoğalınca, görüş ayrılıkları da artar. O zaman insanlar hangi fikrin yanında olacaklar, nasıl hareket edeceklerdir? İşte Resûlullah Efendimiz bunun hal çaresini de göstermektedir. Kendisinin ve Râşid halifelerin sünnetlerine sımsıkı sarılmak, yegâne çıkış yoludur. Çünkü onların takip ettikleri yol hak yoldur.

Ortaya çıkacak ihtilâflar ifadesiyle, İslâm ümmeti içinde yer alacak olan **bid'at fırkaları** kastedilmiş olmalıdır. Çünkü **ihtilâf, küfür veya dinsizlik demek değildir.** Fakat ciddi boyuttaki ihtilâflar, ümmeti fitnelere, büyük günahlara sevkeder. Hatta insan, farkında olmaksızın kendini dinin hudutları dışında bulabilir. Nitekim, Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra Hz. Osman ve Hz. Ali zamanında ortaya çıkan ihtilaflar, daha sonra fitneye dönüştü ve pek çok sahâbî henüz hayatta iken ümmet imtihandan geçti. Halifelerden sonraki dönemde ihtilâflar ve fitne artarak devam etti. Bu fitneler ve zararlı ihtilâflar, İslâm ümmetinin güçlenip kuvvetlenmesini önlemiş, bölünüp parçalanmalarına sebep olmuştur.

İslâm ümmeti içindeki ihtilâfların, bölünme ve parçalanmanın, grupçuluk ve hizipçiliğin, itaatsizlik ve baş tanımazlığın müslüman toplumları ne hale getirdiğini, günümüzde de gözlerimizle görüyor ve bunun ızdırabını hep birlikte çekiyoruz. Ümmet olma vasfına sahip bulunmadığımız gibi, ayrı milletlere ve pek çok ülkelere bölünmüş halimizle, kendi milli hudutlarımız ve coğrafyamız içinde de birlik, beraberlik ve kardeşliğimizi sağlayabilmiş değiliz.

İslâm toplumlarının fitneden kurtulabilmesi, ihtilâflara düşmemesi için müşterek bir düşünce ve hareket tarzına sahip olmaları gerekir. Bu ise belli bir şahsın veya bir grubun düşünce ve hareket tarzı olamaz. Çünkü başka şahıslar ve gruplar da vardır; onlar da kendilerinin haklı ve doğru olduklarını iddia edebilirler. İşte Peygamber Efendimiz, bunu da açıkça tesbit ve tayin etmiş, **"Sizin üzerinize gerekli olan benim sünnetime, yoluma ve doğru yola ulaştırılmış Hulefâ-yi Râşidîn'in sünnetine sımsıkı sarılmanızdır"** buyurarak, ortak hareket noktasını göstermiştir.

Bilindiği gibi, Hulefâ-yi Râşidîn, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir. Peygamberimiz, başka bir çok hadislerinde olduğu gibi, bu hadiste de onların hidâyet, hak ve doğru yol üzere bulunacaklarını, kendilerine uyulması gerektiğini ifade buyurmuşlardır. Ehl-i sünnet'in bütün mezhepleri, Hulefâ-yi Râşidîn'e uyulması gerektiği konusunda görüş birliği içindedirler.

Bundan sonra, Peygamber Efendimiz bir noktaya daha dikkat çekmekte, **bid'at**lerden mutlaka sakınılması gerektiğini hatırlatmaktadır. Çünkü sünnete uygun olmayan davranışlar **bid'attır**. **Bid'at** dinde yeri bulunmayan, sonradan ortaya çıkarılmış olan inanç ve ibadetlerdir. Kur'an ve Sünnet'te yeri bulunmadığı ve bu iki asla aykırı olduğu için, her **bid'at dalâlet** (sapıklık) diye nitelendirilmiştir. Burada **"bid'at"** veya **"muhdes"** kelimelerinin **"sonradan ortaya çıkan şey"** anlamındaki sözlük mânası kastedilmiş değildir. Kastedilen esas mâna ise, Kur'an ve Sünnet'e aykırı olarak ortaya çıkan itikat, ibadet ve dinden sayılan şeylerdir. Çünkü sonradan olan bazı işler ve icadlar vardır ki, bunlar hayâtî ihtiyaç ve zaruretlerdir. Bu nevi şeyleri bid'attır diye reddetmek mümkün değildir. Bu ihtiyaç ve zaruretlerin, sapıklıkla da bir alâkası yoktur. Bu sebepledir ki, sonradan ortaya çıkıp itikad, ibadet ve amelle ilgili

olmayan şeyleri yani icatları bid'at olarak nitelemek doğru bir anlayış ve yaklaşım sayılmaz.

Bu hadis 703 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm toplumunu yönetenler, idareciler, âlimler va'z ve nasihat ve sohbet gibi yollarla insanları aydınlatmalı ve yetiştirmelidirler.

2. **Takvâ** dediğimiz Allah korkusu ve Allah'a saygı, müslümanın temel özelliği olmalıdır. Dinin emrettiklerine uyup neyhettiklerinden uzak durmak **takvâ**dır.

3. Allah'a itaati emrettikleri sürece, devleti yönetenlerin emirlerine itaat gerekir. Onların şahsî özelliklerine bakılmaz; çünkü bu durum sadece kendilerini ilgilendirir.

4. Hz. Peygamber, bir mûcize olarak gelecekteki bazı şeyleri haber vermiştir. Nitekim müslümanlar dört halifeden sonra pek çok ihtilafa düşmüşler ve çeşitli fırkalara ayrılmışlardır.

5. Hz. Peygamber'in sünnetinden sonra takip edilecek yol, Râşid Halifelerin yoludur. Çünkü onlar sahâbenin en bilgili olanları ve takvâ cihetinden de önde bulunanlarıdır.

6. Yöneten ve yönetilenlerin, Hz. Peygamber'in sünnet ve yaşama tarzını, Râşid Halifelerin uygulamalarını öğrenmeleri, kendilerini sapıklığa düşmekten korur.

7. Kur'an ve Sünnet'in zıddı ve karşıtı olan her çeşit bid'at sapıklık olup bunlardan sakınmak gerekir.

160- الثَّالِثُ : عَنْ أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه أن رسول اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : كُلُّ أُمَّتِي يدْخُلُونَ الْجنَّةَ إِلاَّ مَنْ أَبِي » . قِيلَ وَمَنْ يَأبى يا رسول اللَّه ؟ قالَ : « منْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الجنَّةَ ، ومنْ عصَانِي فَقَدْ أَبِي » رواه البخاري .

160. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

“İstemeyenler dışında, ümmetimin tamamı cennete girer” buyurdu. Bunun üzerine:

- Ey Allah’ın elçisi, cennete girmeyi kim istemez ki? denildi. Peygamber Efendimiz:

– “Bana itaat edenler cennete girer, bana karşı gelenler cenneti istememiş demektir” buyurdu.

Buhârî, İ’tisâm 2

Açıklamalar

Cennete girmeyi istemeyenleri iki sınıfta toplamak veya iki şekilde anlamak mümkündür. Adına **“ümmet-i dâvet”** denilen ve kendilerine İslâm tebliği ulaştırılan kimseler, şâyet bu daveti kabul etmezler, yani müslüman olmazlarsa, kâfir diye adlandırılırlar. Bir diğer grup ise, **“ümmet-i icâbet”** denilen ve İslâm’ı kabul etmiş olanlardır. Bunlar, örnek nitelikte olması gereken insanlardır. Fakat bunlar arasında Peygamber’in tebliğ ettiklerine uymayanlar ve dinin emirlerini gerektiği şekilde yerine getirmeyenler de vardır ki, bunlar da âsî yani günahkâr kabul edilirler. **Kâfir olanlar hiçbir şekilde cennete giremezler. Âsi, günahkâr kabul edilenler ise, cehennemde cezalarını çektikten sonra cennete girerler.** Demek oluyor ki, günah imanı gidermez, fakat sahibini cehenneme sokar. Ancak bu cehennemde kalış, kâfirlerde olduğu gibi sürekli ve ebedî değildir.

Sahâbe-i kirâm, cenneti istemeyenlerin kimler olabileceğini merak edip şaşırdılar ve Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’den bunu öğrenmek istediler. Allah Resûlü’nün cevabı kısa, ama son derece muhtevalı oldu. Buna göre kendisine itaat eden cennete girecek, isyan eden ise cehenneme girmeyi istemiş olacaktır. Peygamber’e itaat, Kur’an ve Sünnet’e sımsıkı sarılıp bağlanmayı içine alır ki, böyle hareket edenler mü’min olarak cennete girerler. Peygamber’e isyan ise, ya tamamen İslâm’ı kabul etmemeyi ifade eder ki, o zaman bu âsi kişi kâfir olarak kalıp ebediyyen cehenneme girer veya müslüman olduğu halde Allah’a ve Resûlü’nün emirlerine uygun hareket etmeyerek günahkâr olur, günahının cezasını çektikten sonra cennete girer.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber’e itaat etmek, cennete girmeye vesiledir.

2. Peygamber’e isyân, dini kabul etmemek anlamına geleceği için böyleleri ebediyyen cehennemde kalır. İslâm’ı kabul ettiği halde günah işlemeye devam eden kimse cehenneme girer, ancak orada temelli kalmaz.

161- الرَّابعُ : عنِ أَبِي مسلمٍ، وقيلَ : أَبِي إِيَاسٍ سلَمةَ بْنِ عَمْروِ بن الأَكْوَعِ رضي اللَّه عنه ، أَنَّ رَجُلاً أَكَلَ عِنْدَ رسولِ اللَّه صَلّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِشِمَالِهِ فقالَ : « كُلْ بِيمِينكَ » قَالَ : لا أَسْتَطِيعُ . قالَ : « لا استطعَت » ما منعَهُ إِلاَّ الْكِبْرُ فَمَا رَفعَها إِلَى فِيهِ ، رواه مسلم .

161. Ebû Müslim (veya Ebû İyâs) Seleme İbni Amr İbni Ekvâ *radıyallahu anh*’ın naklettiğine göre, bir adam Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’ in yanında sol eliyle yemek yedi. Peygamber Efendimiz adama:

– “Sağ elinle ye” buyurdu. Adam:

– Bir türlü yapamıyorum, dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz:

– “Yapamaz ol” diye beddua etti.

Çünkü adamın Resûl-i Ekrem’i dinlememesi, kibrinden dolayı idi. Bu beddua üzerine, adam elini ağzına götüremez oldu.

Müslim, Eşribe 107. Ayrıca bk. Buhârî, Et’ime 2; Ebû Dâvûd, Et’ime 19; Tirmizî, Et’ime 47; İbni Mâce, Et’ime 8

Seleme İbni Amr İbni Ekvâ

Seleme, Medine’li ve Eslemoğullarından bir sahâbîdir. Bey’atür-rıdvân’da bulunmuştur. Künyesi Ebû Âmir veya Ebû Müslim ya da Ebû İyâs’dır.

Yolunda ölmeye hazır olduğunu belirterek, Allah Resûlü’ne biat etti. Peygamberimiz’le birlikte yedi gazveye katıldı. Gözü pek, kahraman ve ölümden korkmayan bir sahâbî idi. İyi bir atıcı, güzel ahlâk sahibi, fazilet timsali, hayır ehli bir kimseydi. Peygamberimiz’den yetmiş yedi hadis rivayet etti. Seleme, şöyle diyerek övünür ve sevinirdi:

- Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem beni defalarca terkisine (binitinin arkasına) aldı, defalarca başımı okşadı, bana ve soyuma defalarca Allah'tan bağışlanma diledi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, onun hakkında: "Bizim en iyi süvarimiz Ebû Katâde, en iyi piyademiz ise Seleme İbni Ekvâ'dır" derdi.

Seleme İbni Ekva', Medine'de yaşadı. Hz. Osman'ın katli olayından sonra Rebeze'ye yerleşti. Fakat ölmeden bir süre önce tekrar Medine'ye döndü ve seksen yaşında iken hicrî 74 senesinde orada vefat etti.

Oğlu İyâs, babasının hiç bir şekilde ve asla yalan söylemediğini anlatırdı.

Seleme İbni Ekva'dan rivayet edilen hadislerin bir çoğu Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alır. Bu rivâyetlerde onun kahramanlığı, samimiyeti ve peygamber sevgisinin güzel örneklerine rastlanır (mesela bk. Müslim, Cihâd 132).

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Peygamber'in yanında sol eliyle yemek yiyen kişi, Büsr İbni Râî idi. Büsr, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yasaklayıp hoş görmediği bir davranışta bulunmuş, onun ikazına rağmen kibri, büyüklenmesi sebebi ile bu halini terketmemişti. Halbuki, Peygamber Efendimiz: *"Sol el ile yemeyin, çünkü şeytan sol eliyle yer"* (Müslim, Eşribe 105) buyurmuşlardır.

Büsr gibilerin bu tarzdaki davranışları, Allah'ın elçisine muhalefet veya en azından onu önemsememek kabul edilir. Her iki hal ise Kur'an ve sahih sünnetle yasaklanmıştır.

Bu durumda, kendisini düzeltmesi, hakkı ve doğruyu kabul edip ona yönelmesi, özür dilemesi gerekirken, o inatlaştı. Efendimiz bu sebeble ona beddua etti. Hz. Peygamber'in duasının olduğu gibi, bedduasının da Allah tarafından reddolunmadığını hem ashâb hem de kendisine beddua edilen Büsr gördüler.

Peygamber Efendimiz'in bedduasının sebebi, bu sahâbînin yemeği sol eliyle yemesi değil, kibir ve inadıdır. Çünkü sağ elle yeyip içmek müstehabdır; farz veya vâcip değildir. Günah veya beddua farz, vâcip gibi emirleri terketmekden kaynaklanır. Kibir ve hakka karşı inat ise, büyük günahtır.

Bazıları bu davranışın bir münafıklık alâmeti olduğunu söylemişlerse de, İslâm âlimleri bunu doğru bulmazlar. Sadece kibirden dolayı yapılan böyle bir davranışın münafık olmayı gerektirmediğini belirtirler. Hadisi, 614 ve 742 numaralar ile tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sağ elle yeyip içmek müstehap, özürsüz olarak sol elle yeyip içmek ise mekruhtur.

2. Kibir ve inat büyük günahtır.

3. Peygamberimiz'in duası ve bedduası makbuldür.

4. Peygamber'e muhalefet, ona karşı kibirli davranmak ve uyarılarına aldırmayarak inat etmek câiz değildir.

162- الْخامِسُ : عنْ أَبِي عبدِ اللَّه النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضي اللَّه عنهما، قال: سمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّه بَيْنَ وُجُوهِكمْ » متفقٌ عليه

وفي روايةٍ لِمْسلمٍ : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُسَوِّي صُفُوفَنَآ حَتَّى كأَنَّمَا يُسَوي بِهَا الْقِداحَ حَتَّى إِذَا رأَى أَنَّا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ ثُمَّ خَرَجَ يَوماً ، فقامَ حتَّى كَادَ أَنْ يكبِّرَ ، فَرأَى رجُلا بادِياً صدْرُهُ فقالَ : « عِبادَ اللَّه لَتُسوُّنَّ صُفوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّه بيْن وُجُوهِكُمْ » .

162. Ebû Abdullah Nu'mân İbni Beşîr *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ya saflarınızı düzeltirsiniz, ya da Allah Teâlâ sizin aranıza düşmanlık, buğz ve kalblerinize ihtilâf koyar da birbirinizden yüz

çevirirsiniz.”

Buhârî, Ezân 71; Müslim, Salât 127. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 93; Tirmizî, Mevâkît 53; İbn Mace, İkâme 50

Müslim’in bir başka rivâyeti şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sanki okları düzeltir gibi saflarımızı düzeltirdi. Bizim buna alıştığımızı görünceye kadar böyle yapmaya devam etti. Kendisi bir gün namaza çıktı ve namaz kıldıracağı yerde durdu. Tam tekbir almak üzere iken göğsü saf hizasından dışarı çıkmış bir adam gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

“Ey Allah’ın kulları! Ya saflarınızı düzeltirsiniz, ya da Allah Teâlâ sizin aranıza düşmanlık, buğz ve kalblerinize ihtilâf koyar da birbirinize yüz çevirirsiniz.” Müslim, Salât 128

Nu’mân İbni Beşîr

Künyesi Ebû Abdullah olan Nu’mân, hicrî ikinci yılda doğdu. Küçük yaşta İslâm’ı kabul etti. Medine’li olup, Hazrec kabilesindendi. Babası ve annesi de sahâbî idi. Sahâbeden Abdullah İbni Revâha da Nu’mân’ın dayısıdır.

Babası Beşîr, İkinci Akabe Biatı’nda bulundu. Resûl-i Ekrem’in bütün gazvelerine iştirak etti. Ebû Bekir halife olduğunda, ona ilk biat eden Medine’li, Beşir oldu. Böyle bir babanın oğlu oluşu, Nu’mân’ın yetişmesi ve şöhretinde etkili oldu.

Nu’mân’ın rivayet ettiği 114 hadisin bir çoğu Kütüb-i Sitte’de yer almaktadır.

Nu’mân, elinin açıklığı, cömertliği, şâirlik ve kahramanlığı ile meşhurdu. Muâviye kendisini önce Kûfe’ye sonra Humus’a vali tayin etti. Muâviye’nin ölümünden sonra, Humus halkını Abdullah İbni Zübeyr’e biat etmeye davet etti. Bunun üzerine halk kendisine karşı çıktı ve baş kaldırdı. Numân, Humus’tan ayrıldıysa da peşine düşüp onu takip ettiler ve hicrî 64 yılında Bîrîn kasabasında öldürdüler.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, namazda safların düzgün olmasına büyük önem verirdi. Bu konudaki hadisler, insanı şaşırtacak kadar çoktur. İslâm, insanın iç dünyasında olmasını arzuladığı âhenk ve düzeni, dış dünyada da meydana getirmeyi veya dış dünyasına da yansıtmayı hedeflemiştir diyebiliriz. Düzgün bir saf, aynı zamanda doğruluğun, dürüstlüğün, birlikteliğin, hedef ve gaye birliğinin alâmeti sayılır. Çünkü Allah Teâlâ bu nitelikleri sever. Eğriliği, yalancılığı, bölünmüş ve parçalanmışlığı, dağınıklığı, arzu ve emellerin çeşitliliğini ve bunlardan doğan gayesizliği ise sevmez. Nitekim bir âyet-i kerîmede: **“Allah, kendi yolunda kurşunla kaynatılmış binalar gibi saf bağlayarak çarpışanları sever”** [Saf sûresi (61), 4] buyurulur. Namaz, müslümanları günde beş defa Allah’ın huzurunda bir araya getiren bir eylem, bir cihad kabul edilebilir. Cephedeki cihad gibi, namazda da saflar oluşur. Namazda müslümanlar birlik ve beraberliklerini, nizam ve intizamlarını, disiplinlerini hem kendileri görüp moral kazanırlar, hem de bu hallerini düşmanlarına göstererek onların kalblerine korku salarlar.

Sanki safların düzenli olmayışı, ruh ve düşüncenin, niyetin doğru olmayışının bir göstergesidir. Çünkü Peygamber Efendimiz, safların düzgün olmayışının sonucunu, kalblerin uyuşmaması ve neticede müslümanların birbirlerinden yüz çevirmeleri ile açıklamaktadır.

Peygamber Efendimiz’in safların düzgünlüğüne gösterdiği bu hassasiyet, aynı zamanda onun estetiğe verdiği önemin de bir delili sayılabilir. Çünkü gelişi güzel bir saf, insanın göz zevkine, dolayısıyla gönül zevkine zarar verir. Bu sebeble **Peygamber Efendimiz, toplumda göze ve gönle hoş gelmeyen, insan zevkini okşamayan çirkinlikleri de ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.**

Bir başka yönden baktığımızda bu bir eğitimdir. Hz. Peygamber, öğrettiği ve emrettiği şeylerin bizzat eğitimi ve tatbikatıyla da meşgul olmuşlardır. İnsanlara hem fert, hem de toplum boyutunda bunu göstermiş ve örnek olmuştur.

Hadisimiz, 1091 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazda safları düzgün tutmaya teşvik vardır.

2. Kâmetle namaza başlama arasındaki konuşma, namaza engel teşkil etmez ve kâmetin tekrarı da gerekmez. Ancak bir kısım âlimler, bu konuşmanın namazı ilgilendiren bir konuda olması gerektiğini belirtmişlerdir. Namazla ve ibadetle alâkalı olmayan konuşmaların, kâmetin tekrarını gerektireceğini söylemişlerdir.

3. Sünnetle konulan edebe uymak gerekir. Sünnete muhalefet edenler maddeten veya mânen ceza görürler.

163- السَّادِسُ : عن أَبِي موسى رضي اللَّه عنه قال : احْتَرق بيْتٌ بِالْمدِينَةِ عَلَى أَهلِهِ مِنَ اللَّيْل فَلَمَّا حُدِّث رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِشَأْنِهِمْ قال: « إِنَّ هَذِهِ النَّار عَدُوٌّ لكُمْ ، فَإِذَا نِمْتُمْ فَأَطْفِئُوهَا عَنْكُمْ » متَّفقٌ عليه .

163. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Medine'de bir ev, geceleyin ev halkı ile birlikte yanmıştı. Durum Peygamber Efendimiz'e haber verilince:

– **"Ateş size düşmandır. Uyuyacağınız zaman onu söndürünüz"** buyurdular.

Buhârî, İsti'zan 49 ; Müslim, Eşribe 101. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb, 46

Açıklamalar

Yangın, insanoğlunun karşılaştığı bazı kere önlenemez âfetlerden biridir. Bizlere düşen görev, deprem, sel, fırtına ve benzeri âfetlere karşı, gücümüzün yettiği oranda tedbirler almaktır. Yangın gibi, ihmal sonucu meydana gelen âfetlere karşı ise, daha tedbirli ve dikkatli davranmak bir vazifedir. Özellikle parlamasından ve tutuşmasından korktuğumuz ateşi evimizde olduğu gibi, bağımız ve bahçemizde, ormanlık, ağaçlık mıntıkalarda da söndürmeyi ihmal etmemek gerekir.

Çünkü küçük bir ihmalin ne büyük felâketlere yol açtığını her gün gözlerimizle görüyor ve basın-yayın organlarından öğreniyoruz. İşte Peygamber Efendimiz bizi bu konuda uyarmakta, dikkatimizi çekmekte ve yapacağımız ilk işin ne olduğunu haber vermektedir. Uyku bir nevi küçük

ölüm olduğu için, özellikle uyumadan önce evlerimizdeki ocağı, sobayı veya tehlikeli olabilecek diğer ısıtıcıları söndürmeyi tavsiye etmektedir.

Ateşin düşman olarak nitelendirilmesinin sebebi, mala ve cana verdiği zarardan dolayıdır. Çünkü kişinin canına ve malına kasteden, ona en büyük zararı veren düşmanıdır. Bu sebeble, insan en etkili tedbiri düşmanına karşı alır. Resûlullah Efendimiz'in ateşi düşmana benzetmesi bu yüzdendir.

Hadisimiz 1657 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Felâketlere karşı tedbir kulun görevidir.

2. Uyumadan önce ateşi söndürmek, sünnete uygun bir davranıştır.

3. Peygamberimiz'in irşadına uymak, başımıza gelecek zarar ve felâketlerden bizi korur.

164- السَّابِعُ : عَنْهُ قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ مَثَل مَا بعَثني اللَّه بِهِ منَ الْهُدَى والْعلْمِ كَمَثَلَ غَيْثٍ أَصَابِ أَرْضاً فكَانَتْ طَائِفَةٌ طَيبَةٌ ، قبِلَتِ الْمَاءَ فأَنْبَتتِ الْكلأَ والْعُشْبَ الْكَثِيرَ ، وَكَانَ مِنْهَا أَجَادِبُ أَمسكَتِ الماءَ ، فَنَفَعَ اللَّه بها النَّاس فَشَربُوا مِنْهَا وسَقَوْا وَزَرَعَوا. وأَصَابَ طَائِفَةً أُخْرَى ، إِنَّمَا هِيَ قِيعانٌ لا تُمْسِكُ ماءً وَلا تُنْبِتُ كَلأً فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقُهَ فِي دِينَ اللَّه ، وَنَفَعَه ما بعَثَنِي اللَّه به ، فَعَلِمَ وعَلَّمَ، وَمثلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذلِكَ رَأْساً ولَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الذي أُرْسِلْتُ بِهِ » متفقٌ عليه . « فقُهَ » بِضم الْقَافِ عَلَى الْمَشْهُورِ ، وقيلَ : بكَسْرِهَا ، أَيْ : صارَ فَقِيهاً .

164. Yine Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'ın benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilim, yeryüzüne yağan bol yağmura benzer. Yağmurun yağdığı yerin bir bölümü verimli bir topraktır: Yağmur suyunu emer, bol çayır ve ot bitirir. Bir kısmı da

suyu emmeyip üstünde tutan çorak bir yerdir. Allah burada biriken sudan insanları faydalandırır. Hem kendileri içer, hem de hayvanlarını sular ve ziraatlarını o su sayesinde yaparlar. Yağmurun yağdığı bir yer daha vardır ki, düz ve hiçbir bitki bitmeyen kaypak arazidir. Ne su tutar, ne de ot bitirir. İşte bu, Allah'ın dininde anlayışlı olan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilim kendisine fayda veren, onu hem öğrenen hem öğreten kimse ile, buna başını kaldırıp kulak vermeyen, Allah'ın benimle gönderdiği hidâyeti kabul etmeyen kimsenin benzeridir." Buhârî, İlim 20; Müslim, Fezâil 15

Açıklamalar

Hidâyet dilimizde de kullanılan bir kelime olup doğru yolu arama, doğru yola girme, Allah tarafından kalbe ilham olunan hak yolu bulma arzusu, hak din, İslâm dini gibi anlamlar ifade eder. Mutlak mânada, **hayra delâlet eden her şey hidâyettir.** Çünkü hayır ve hak, İslâm'ın bize öğrettiği ve gösterdiği doğruların, güzelliklerin tamamıdır. Allah, gönderdiği peygamberleri vasıtasıyla insanlara daima doğruyu ve hakkı göstermiş, yanlış ve bâtıl olan her şeyden uzak durmalarını istemiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyeti buna işaret etmektedir:

"Semûd kavmine gelince, onlara doğru yolu gösterdik; fakat onlar, körlüğü doğru yolu bulmaya üstün tuttular. Böylece yaptıkları yüzünden alçaltıcı azâb yıldırımı onları yakaladı" [Fussilet sûresi (41), 17].

"Ey Muhammed, sen sevdiğini doğru yola iletemezsin; fakat Allah dilediğini doğru yola iletir. O, yola gelecek olanları daha iyi bilir" [Kasas sûresi (28), 56] gibi âyetler, hidâyetin ne olduğunu açıklayıcı ve öğretici niteliktedir.

Hadiste geçen ilim ise, hem zâhirî bilgileri hem de gizli ilimleri kapsar. Hidâyet, ilmin, öğrenmenin ve anlayıp kavramanın ilk adımıdır. Bu sebeple, öne geçirilmiş, önce anılmıştır. **İlim, Allah'ın insana verdiği anlayış ve seziş kabiliyetinin ürünüdür. Marifet ise ilimden sonra gelen ve daha üstün bir nitelik olan temyiz gücü yani bilgileri seçip ayırma vasfıdır.**

Peygamberimiz, pek çok hadislerinde olduğu gibi, bu hadiste de çok önemli ve hassas bir konuyu teşbihle anlatmıştır. Çünkü teşbihler ve

benzetmeler bir şeyi kolayca anlama ve akılda tutma imkânı sağlar. Öte yandan fesahat ve belâğat dediğimiz üstün konuşma niteliğini, derin anlayış ve kavrayışı da yansıtır. Allah Resûlü'nün bu konudaki eşsizliği elbette münakaşa edilemez.

Peygamber Efendimiz Allah Teâlâ'nın kendisiyle gönderdiği hidâyet ve ilmi, bol yağmura benzetmiştir. Yeryüzü kuruyup, toprak şerha şerha yarıldığı, ağaçlar ve diğer bitkiler sararıp solduğu zaman yağan bol yağmur, yeryüzünü nasıl diriltir, canlandırır, âdeta ona yeniden hayat verirse; cehalete, karanlığa, ahlâksızlık bataklığına sürüklenmiş insanlık da bir peygamberi, bir hidâyet rehberini, bir aydınlatıcı, yol göstericiyi öyle bekliyordu. İşte Peygamberimiz'le gelen hidâyet ve ilim, bol yağmurun yeryüzünde yaptığını insanların ruhunda, kalbinde ve gönlünde yaptı. Yağmur nasıl ölü toprağı diriltti ise, İslâm'ın hidâyeti ve ilmi de ölü kalbleri ve gönülleri öylece diriltti. **Ölü toprağı dirilten yağmur nasıl gök yüzünden yeryüzüne iniyorsa, ölü kalbleri diriltip canlandıran ilâhî vahiy de semadan yeryüzüne öylece indi.** O halde, İslâm'ın hidâyet ve ilminden nasibi olan kalbler diri, bunun dışında kalanlar ölü hükmündedir. İşte bu güzel teşbihten kısaca bunları anlamış oluyoruz.

Peygamberimiz'in benzetmelerle anlatımı bu kadarla bitmiyor. O yağmurun yağdığı toprakları da bir ayırıma tabi tutuyor. Her toprak aynı verimlilikte olmaz, dolayısıyla her topraktan aynı ölçüde faydalanılmaz.

Yeryüzünün bazı kesimlerindeki topraklar çok verimlidir. Yağmur sularını emer; çok güzel meyve ve sebze bitirir veya ağaçlar yetiştirir. Böylece insanlar ondan faydalanır. Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiği dini kabul ederek iyi bir müslüman olan, dinin buyruklarından hem kendisi faydalanıp hem de başkalarına faydalı olan mü'minler bu araziye benzetilmiştir.

Bir başka cins toprak vardır ki, kayalık ve taşlık arazidir veya suyu çekmeyip biriktiren killi topraktır. Bu toprakta bitki yetişmez; ot ve çayır bitmez ama üzerinde biriken suyu insanlar içer, hayvanlarını ve arazilerini sularlar. Bu da bir faydadır. Peygamberimiz'in getirdiği hidâyet ve ilmi kabul edip başkalarını bundan faydalandıran mü'minler, bu toprak parçasına benzetilmiştir.

İslâm'ı kabul etmeyen hidâyet ve ilimden nasibi olmayanlar ise, yağmur suyunu emen fakat herhangi bir bitki bitirmeyen veya suyu üzerinde tutup insanları faydalandırmayan işe yaramaz, kıraç ve çöl araziye benzetilmişlerdir.

Allah Teâlâ'nın Peygamber Efendimiz vasıtasıyla gönderdiği dini kabul edenlerin hepsi aynı seviyede olmayacağı gibi, bu hidâyet ve ilmi kabul etmeyenler de olacaktır. Nitekim Peygamberimiz, Allah tarafından kendisine indirilen ilâhî vahyi, yani Kur'an'ı herkese tebliğ etti, açıklama ve uygulamalarını da herkesin gözü önünde yaptı. Kendisine inananlar olduğu gibi, inanmayanlar da oldu. İslâm'ı kabul eden sahâbîlerin hepsinin derecesi, anlayış ve kavrayışı, kabiliyeti aynı değildi. Esasen bütün insanlar nasıl fizikî yaratılış itibariyle farklı iseler, zekâ, anlayış ve kavrayış yönünden de farklıdırlar. Bundan daha tabiî bir şey de olamaz. Bir toplumda hem yönetenle, hem yönetilenler, hem öğretenler hem öğrenenler, hem zenginler hem fakirler ve benzerleri bulunacaktır. Böylece toplum kendi içinde bir işbirliğini gerçekleştirecek ve hayat böyle devam edecektir.

Netice olarak ilim öğrenmek ve öğretmek, insanların hidâyetine vesile olmak, en üstün faziletlerden biridir. İnanan insanların dünyada var olmalarının sebebi ve hikmeti de budur. Zira dünyanın her şeyi gelip geçicidir; kalıcı olan Allah'ın hoşnutluğunu kazanabilmek ve onun rızâsına uygun bir hayat sürmektir. Bu hadis, 1381 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlar tıpkı toprak gibi çeşit çeşittir. Kendisine ve başkalarına faydalı olanı, sadece fayda vereni ve faydasızları vardır.
2. Yağmur yeryüzünü canlandıran ve bütün canlılara hayat veren ilâhî bir rahmettir.
3. Allah'ın Hz. Peygamber ile gönderdiği İslâm dini, toprağı dirilten yağmur gibi kalpleri ve gönülleri canlandıran, dirilten bir rahmettir.
4. Bu hadis, bizi ilim öğrenmeye, öğretmeye, öğrendiklerimizi yaşamaya, ilimden uzak kalmamaya, kısaca söylersek ilim sahibi olmaya veya ilim ehliyle beraber bulunmaya teşvik etmektedir.
5. İnsanlara bir konuyu anlatırken teşbihlerle, benzetmelerle anlatmak, o konunun daha iyi kavranılmasına yardımcı olur. Bu Kur'an ve Sünnet'e de uygun bir yoldur.

165- الثّامِنُ : عن جابرٍ رضي اللّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «مثَلِي ومثَلُكُمْ كَمَثَل رجُلٍ أَوْقَدَ نَاراً فَجعَلَ الْجَنَادِبُ وَالْفَراشُ يَقَعْنَ فيهَا وهُوَ يذُبُّهُنَّ عَنهَا وأَنَا آخذٌ بحُجَزِكُمْ عَنِ النارِ ، وأَنْتُمْ تَفَلَّتُونَ منْ يَدِي » رواه مسلمٌ . « الْجَنَادِبُ » : نَحْوُ الجَراد والْفرَاشِ ، هَذَا هُوَ المَعْرُوفُ الَّذِي يَقعُ في النَّار . «والْحُجَزُ»: جَمْعُ حُجْزَةٍ ، وهِي معْقِدُ الإِزَار والسَّراويلِ .

165. Câbir *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Benim ve sizin durumunuz, ateş yakıp da, ateşine cırcır böcekleri ve pervaneler düşmeye başlayınca, onlara engel olmaya çalışan adamın durumuna benzer. Ben sizi ateşten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum, siz ise benim elimden kurtulmaya, ateşe girmeye çalışıyorsunuz.”

Müslim, Fezâil 19. Ayrıca bk. Buhârî, Rikâk 26; Tirmizî, Edeb 82

Açıklamalar

Bu hadis, Peygamber Efendimiz’in ümmetine olan şefkat ve merhametinin, onlara bir zarar gelmemesi için ne kadar gayret gösterdiğinin delilidir. Kendilerini ateşe atan pervaneler, bilgisizlik ve idraksizlikleri sebebiyle böyle yapıyor ve helâk oluyorlar. Oysa insanoğlu akıl ve idrak sahibidir. Bu vasıflara sahip olmayan hayvanlar gibi hareket etmemesi gerekir. İnsanın içine gireceği ateş cehennemdir. Cehennemden, onun yakıcı ateşinden korunmanın ve kurtulmanın yolu Allah ve Resûlü’nün emir ve tavsiyelerine uymak, helal-haram sınırını bilip tanımakla mümkündür. Peygamber Efendimiz, **“Ben sizi ateşten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum”** derken, size helâl ve haramın hudutlarını öğretiyor, insanı cehenneme götüren davranışlardan sizi haberdar ediyorum; buna rağmen siz, nefislerinizin arzusuna uyarak haramlara dalıyor, cehenneme girmenizi gerektirecek işler yapıyorsunuz, demek istiyor.

Gerçekten Kur’an ve Sünnet, hangi amellerin insanı cennete götüreceğini, hangilerinin cehenneme girmeye sebep olacağını çok açık bir şekilde ortaya koymuş, gözler önüne sermiştir. Yanmakta olan bir ateşe cırcır böceklerinin ve pervanelerin gelip düştüğünü, yanıp helâk olduğunu nasıl apaçık görüyorsak, cehennemlik ameller de onun kadar apaçık bellidir. Bu yasakları çiğneyenler, günahları ve dünyalık şehvetleri sebebiyle cehennem ateşinde yanacaklardır. Bu, Allah’a ve Peygamber’ine itaat etmemenin, emirlerine uymamanın sonucudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, ümmetine karşı son derece merhametli ve şefkatlidir. Onun sünnetine uyanlar, şefaatine ulaşırlar; karşı gelenler ise, kendi nefislerine zulmetmiş olurlar ve cehenneme girerler.

2. İnsanların büyük bir çoğunluğu bilgisizdir. Onları uyarmak âlimlerin, bilenlerin görevidir.

3. Uyarıya kulak asmayanlar, helâl ve haramı gözetmeyenler, mü’min de olsalar cehenneme girerler.

4. Peygamberimiz’in sünnetleri ve uyarıları ümmetine kıyamete kadar rehberdir.

166- التَّاسِعُ : عَنْهُ أَنْ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَمَر بِلَعْقِ الأَصابِعِ وَالصحْفةِ وقال: « إِنَّكُــم لا تَدْرُونَ في أَيِّهَا الْبَرَكَةَ » رواه مسلم .

وفي رواية لَهُ : « إِذَا وَقَعتْ لُقْمةُ أَحدِكُمْ . فَلْيَأْخُذْهَا فَلْيُمِطْ مَا كَانَ بِهَا مِنْ أَذًى ، وَلْيَأْكُلْهَا ، وَلا يَدَعْهَا لَلشَّيْطانِ ، وَلا يَمْسَحْ يَدَهُ بِالْمَندِيلِ حَتَّى يَلْعَقَ أَصَابِعهُ ، فَإِنَّهُ لا يدْرِي في أَيِّ طَعَامِهِ الْبَركَةَ » .

وفي رواية له : « إِنَّ الشَّيْطَانَ يَحْضُرُ أَحَدكُمْ عِنْدَ كُلِّ شَيءٍ مِنْ شَأْنِهِ حَتَّى يَحْضُرَهُ عِنْدَ طَعَامِهِ ، فَإِذَا سَقَطَتْ

مِنْ أَحَدِكُمْ اللّقْمَةُ فَلْيُمِطْ مَا كَان بِهَا منْ أذًى، فَلْيأكُلْها ، وَلا يَدَعْهَا لِلشَّيْطَانِ .

166. Câbir *radıyallahu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* parmakları yalamayı, yemek tabağını silmeyi emretti ve:

"Sizler, gerçekten bereketin hangisinde olduğunu bilemezsiniz" buyurdu.

Müslim'in bir başka rivayeti şöyledir:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden birinizin lokması düştüğünde hemen onu alsın ve üzerine yapışanları temizleyip yesin, onu şeytana bırakmasın. Parmaklarını yalamadıkça da elini mendile silmesin. Çünkü o kimse, bereketin yemeğin neresinde olduğunu bilemez."

Yine Müslim'e ait bir diğer rivâyet şöyledir:

Peygamberimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Şüphesiz şeytan sizden birinizin her işinde hazır olur. Hatta yemeği esnasında bile yanında bulunur. Sizin birinizin lokması düşerse, üzerine yapışanları temizleyip yesin. Lokmasını şeytana bırakmasın." Müslim, Eşribe 133-135.

Açıklamalar

Bizim dinimiz, mensuplarına her şeyin en iyisini, güzelini ve doğru olanını emreder. İslâm, maddî ve manevî temizliğe çok büyük önem verir. İsrafın hiç bir çeşidini hoş görmez, haram sayar.

Yemeğe başlamadan önce elleri güzelce yıkayıp temizlemeyi emreden Peygamberimiz, yemekten sonra da ellerin tekrar yıkanarak temizlenmesini, sonra silinip kurulanmasını öğütler.

Kabul etmek gerekir ki, bütün insanlar kaşık ve çatal kullanarak yemek yemedikleri gibi, her zaman bu aletleri bulmak mümkün olmayabilir. Kaldı

ki, nasıl bir temizlik yapıldığını veya ne ile temizlendiğini bilmediğimiz bir yerde, kaşık ve çatal kullanmak bizim için hiç de iç açıcı olmayabilir.

İşte dinimiz, her zaman her şeyin olabileceğini düşünerek, çok çeşitli durumlara karşı bizi hazırlıklı bulunmaya çağırır ve her konunun elimizde olan tedbirlerini almaya bizleri teşvik eder. İnsan, kendinden bir parça olan ve yüklendiği görevler sebebiyle dışarıyla en ilgili bulunan, el, yüz ve ayak gibi organlarının temizliğine daha bir özen göstermek zorunluluğu hisseder. Dinimiz temizlikle ilgili emirlerinde, özellikle abdest uzuvları dediğimiz vücudumuzun bu organları üzerinde hassasiyetle durur.

Güzelce temizlenmiş elleri ile yemek yemiş olan kişi, parmaklarını yalayarak ve aynı şekilde yemek yediği kabı, tabağı da güzelce silerek temizlemeyi ihmal etmez. Kaşık ve çatal gibi aletler kullandığımızda da aynı şekilde hareket ederek, tabağımızda ve bu aletlerde yemek artıkları bırakmamaya özen gösteririz. Bu husus bize dinimizin öğrettiği prensiplerden, âdâb-ı muâşeret dediğimiz görgü kurallarından biridir. Böylece hem israf etmeyiz hem de berekete nâil oluruz.

Bereket nimetin artması, bir hayrın gerçekleşmesini temenni etmenin yanında bir nimetten faydalanmayı da ifade eder. Burada ise bereketle kastedilen, kendisiyle beslenilen, açlıktan insanı kurtaran ve Allah'a hakkıyla ibadet edebilmek, çalışıp çabalamak ve elinin emeğiyle kazanabilmek için kişinin vücuduna güç ve kuvvet veren şeylerdir denilebilir. Berekete nâil olmak için, yemeğin hiç bir parçasını telef etmemek gerekir. Yukarıdaki üç ayrı rivâyette bu noktaya özellikle dikkat çekildiğini görüyoruz. Bunun için:

* Parmakların ve yemek tabağının güzelce temizlenmesi,

* Şâyet lokma yere düşmüş ve herhangi bir şey bulaşmışsa temizlenerek yenmesi, bize tavsiye edilmektedir.

Yalanması istenen parmaklar, sağ elin baş parmağı, şehadet parmağı ve orta parmaktır. Diğer parmaklar bunun dışındadır. Parmaklar, orta parmak, şehadet parmağı ve baş parmak sırasına göre yalanır. Çünkü Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'den böyle öğrenilmiştir. Bundan anladığımız bir başka prensip de, şâyet elle yemek yenilirse elini tamamıyla veya bütün parmakları yemeğe sokarak değil, sağ elin anılan üç parmağı ile yemektir.

Hattâbî, (ö. 388/998) elle yemek yenilmesi ve parmakların yalanması konusundaki düşüncelerini şöyle anlatır:

"İnsanlardan bazıları, parmakları yalamayı ayıplamışlardır. Bolluk ve refah onların aklını bozmuş, sürekli tokluk da onların tabiatını değiştirmiştir. Bunlar parmakların yalanmasını sevilmeyen iğrenç bir hal, çirkin bir durum olarak görürler. Onlar bilip anlamazlar mı ki, parmaklarındaki yemek artıkları da yediklerinin bir parçasıdır? Bundan sadece kibirli ve sünneti terkeden varlıklı zenginler kaçınırlar."

Peygamberimiz, yemek yerken düşürülen lokmanın da alınıp yenilmesini tavsiye etmişlerdir. Şâyet bu lokmaya toz toprak gibi bir şey yapışmışsa, onlardan temizlenerek yenir, temizlenmesi mümkün değilse, kedi, köpek gibi bir hayvana verilir; şeytana bırakılmaz. Şeytana bırakılmamasıyla kastedilen Allah'ın ihsan ettiği nimetin zayi edilmesi, ona değer verilmemesi, nimetin hakir görülmesi, ahlâklı ve edepli tavır ve davranışlardan uzaklaşılmasıdır. Ayrıca bu, kibirlilik ve kendini müstağni görme, yani kimseye ve hiç bir şeye muhtaç olmadığına inanma halidir ki, bunların hepsi şeytanın vasıflarıdır. Müslümanın görevi, iyi bir müslüman olmanın gereklerini yerine getirmek, islâmî olmayan davranış biçimlerinden uzak durmaktır. Hayatımızın her safhasında bunları kendimize düstur edinmemiz, bizim müslümanlığımızın da derecesinin göstergesi sayılır. Sünnetin koyduğu kurallara riâyet edenler, daha seviyeli, Allah katında daha sevimli müslüman olma şansını elde ederler.

Ellerin mendille veya bezle silinmesi câizdir. Ancak bunun sünnete uygun şekli, ellerin güzelce temizlendikten, elde yemek kokusu ve bulaşığı kalmadıktan sonra silinmesidir. Yoksa elin kirinin ve pisinin mendille temizlenmesi söz konusu değildir. Bizlerin, müslümanlar olarak, Anadolumuzun köylerinde bile gördüğümüz, yemekten sonra büyüklerin eline su dökerek ellerin yıkanması ve peşinden havlu tutarak silinme veya yemeklerden sonra sabunlanmış ıslak bez ve yanında kuru el bezi ile elleri temizleme âdetimiz, bir sünnetin yerine getirilmesinden başka bir şey değildir. Böyle nice âdetlerimiz vardır ki, onun aslı bir hadîs-i şerîfe veya Peygamber Efendimiz'in bir sünnetine dayanır. Dolayısıyla, iyi ve güzel olan âdet ve geleneklerimizi unutup terketmeyi değil, yaşatıp yaygınlaştırmayı düşünmemiz daha doğru olur. Bir toplumun, modernleşme

adına birtakım insânî ve İslâmî değerlerini terketmesi, uygun bir yol kabul edilemez. Çünkü içtimâî değerler, örf, âdet ve gelenekler, bir millet ve bir toplum için asırların tecrübe birikimidir. Onların uygun olmayanları, yanlış görülenleri zaman içinde bünyeden ayıklanır. Fakat bir başka toplumun inanç ve yaşantısını, aslında mahiyeti kesin olarak bilinmeyen ve bazı toplumbilimciler tarafından bir sosyal hastalık kabul edilen modernleşme adına terkederek, kendi doğru inanç, düşünce ve geleneklerimizden uzaklaşmamız, bizi kimliksiz ve kişiliksiz bir sürü haline getirir. Onun için sünnetleri ve bu çerçevede geliştirdiğimiz örf ve âdetlerimizi bilip uygulamak bizleri fert ve toplum olarak güçlü ve seçkin kılar. Bu rivâyet ve benzerleri, ileride 609, 749-754 numaralı hadisler olarak tekrar edilecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bereket maksadıyla, yemek yenilen elin parmaklarını yalamak ve yemek kabını güzelce temizlemek müstehaptır.

2. Yere düşen lokmayı temizleyerek yemek, şeytana bırakmamak, İslâm’ın yemek âdâbındandır. Bu da müstehaptır.

3. Şeytanlar yiyip içerler, daima mü’minlere musallat olmaya çalışırlar. Bu sebeple onlara karşı uyanık olmalı, hile ve desiselerine gelinmemelidir.

4. Eller temizlendikten sonra, mendille silinebilir.

167- الْعَاشِرُ : عن ابن عباس ، رضيَ اللَّه عنهما ، قال : قَامَ فينَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِمَوْعِظَةٍ فقال : « أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ محشورونَ إِلَى اللَّه تَعَالَى حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً { كمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْداً عليْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ } [الأنبياء : 103] أَلا وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلائِقِ يُكْسى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبراهِيم صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، أَلا وإِنَّهُ سَيُجَاء بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِى، فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمال فأَقُولُ: يارَبِّ أَصْحَابِي ، فيُقَالُ : إِنَّكَ لاَ تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ ، فَأَقُول كَما قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ : { وكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهيداً ما دُمْتُ فِيهمْ } إِلَى قولِهِ : { العَزِيز الحَكيمُ } [المائدة : 117 ، 118] فَيُقَالُ لِي : إِنَّهُمْ لَمْ يَزَالُوا مرْتَدِّينَ

عَلَى أعقَابِهِمْ مُنذُ فارَقْتَهُمْ » متفقٌ عليه . « غُرْلاً » أيْ : غَيْرَ مَخْتُونِينَ .

167. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, va’z etmek üzere aramızda doğrulup ayağa kalktı ve şöyle buyurdu:

“Ey insanlar! Şüphesiz ki siz yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak Allah’ın huzuruna toplanacaksınız. ‘İlk defa yoktan var ettiğimiz gibi yeniden yaratacağız, bu va’dimizdir. Biz gerçekten bunu yapmaya muktediriz’ [Enbiyâ sûresi (21), 104]**. Haberiniz olsun! Kıyamet günü insanların ilk giydirileni İbrahim *aleyhisselâm*’dır. Haberiniz olsun! Ümmetimden bir takım kimseler getirilip sol tarafa, cehennem tarafına sevk edileceklerdir. Ben:**

– Ey Rabbim! Bunlar benim ashâbım, benim ümmetim, derim. Bunun üzerine:

- Sen, bunların senden sonra ne bid’atler ortaya çıkarıp ne kötülükler yaptıklarını bilmezsin, denir. Bunun üzerine ben, sâlih kul İsâ *aleyhisselâm*’ın dediği gibi derim:

“Ben aralarında bulunduğum sürece durumlarını gözettim; fakat sen beni öldürüp aralarından alınca, onların denetleyicisi ve gözetleyeni sadece sen oldun. Sen her şeye hakkıyla şâhitsin. Onları cezalandıracaksan şüphesiz ki onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlayacaksan, mutlak güçlü ve hikmet sahibi ancak sensin” [Mâide sûresi (5), 117-118].

Bunun üzerine bana şöyle denilir:

Gerçekten onlar, sen kendilerinden ayrıldığından beri, topukları üzerinde geri dönüp, dindarlıktan dinsizliğe yönelmeye devam ettiler.”

Buhârî, Enbiyâ 8, Rikâk 45; Müslim, Cennet 58. Ayrıca bk, Tirmizî, Kıyâmet 3; Nesâî, Cenâiz 119

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, içinde zikredilen ve delil olarak getirilen âyet-i kerîmelerden de anlaşıldığı gibi, kıyamet günü insanların yeniden diriltilerek Allah’ın huzurunda toplanacaklarını haber vermektedir. Bu

diriliş ve yeniden yaratılış, insanın ilk yaratıldığı, annesinden doğduğu şekilde olacaktır. Onlar, cisimlerinden, bedenlerinden hiç bir şey kaybetmemiş olarak yeniden hayata döndürüleceklerdir. Allah Teâlâ'nın va'di böyledir. O'nun her va'di her sözü haktır, mutlaka gerçekleşecektir.

Peygamber Efendimiz, kıyamet gününde ilk giydirilecek kişinin İbrahim *aleyhisselâm* olacağını haber vermektedir. Bundan, bütün insanların giydirileceği gerçeğini de anlamaktayız. İlk defa İbrahim *aleyhisselâm*'ın giydirilmesinin sebebi, onun fakirleri ilk giydiren veya ateşe atıldığı zaman, Allah'ın rızası için elbisesi soyularak ilk çıplak kalan kişi olmasındandır. İlk defa Hz. İbrahim sünnet olduğu ve sünnet mahalli açıldığı için, ilk tesettür mükâfatının ona verileceği de söylenmiştir.

Bu konuda çeşitli ve farklı rivâyetler de bulunmaktadır. Peygamberimiz bir hadislerinde: *"İnsanlar diriltildikleri zaman kabrinden ilk çıkacak olan benim"* buyururlar. Bunun devamındaki bir hadislerinde ise: *"Cennet elbiselerinden bir elbise giyerim, sonra arşın sağ tarafında ayakta dururum. O esnada bu makamda, Allah'ın yarattıklarından benden başka hiç kimse yoktur"* (Tirmizî, Menâkıb 1) buyurmaktadır.

Peygamberimiz'in elbisesi ve ölüm anında üzerinde bulunan gömleği ile defnolunduğunu belirten bir rivayetten hareketle (bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 34; İbni Mâce, Cenâiz 11; Muhammed eş-Şâmî, Sübülü'l-hüdâ, XII, 327), kıyamet gününde kabrinden elbisesiyle kalkıp çıkacağını söyleyen âlimler olmuştur. Ancak bu rivayetler delil alınmaya uygun ve sıhhatli hadisler olarak kabul edilmemiştir. (Ayrıca bk. 787 no'lu hadis ve açıklaması). İslâm alimlerinin söylediğine göre, nebîlerle velîler yalın ayak ve çıplak bir vaziyette kabirlerinden kalkacaklar, fakat mahrem yerlerini kimse görmeden kefenlerini giyeceklerdir. Peygamberlerin şanına bunun lâyık olduğu ifade edilir.

Hesap gününde insanlar, dünyadaki inançları ve amellerine göre ayrılacak, ya mükâfat yeri olan cennete veya ceza mahalli olan cehenneme sevkedileceklerdir. Cennet iyiler yurdu, cehennem de isyankâr, itaatsiz ve günahkârların yeridir.

Peygamberimiz, ümmetinden bazılarının cehenneme sevkedildiklerini görünce, onlara olan düşkünlüğü ve merhameti sebebiyle, Cenab-ı Hakk'a yalvarır ve onların kendi ashabından, kendi ümmetinden olduğunu söyler.

Ancak kendisine verilen cevapta, cehenneme sevkedilen bu kişilerin, kendisinin ümmetinden olma vasfını taşımadıkları, dinden olmayan ve kendilerini İslâm dairesi dışına çıkaran işler yaptıkları, bid'atler işledikleri, günahlara daldıkları, bu sebeple de cehennemi hakettikleri hatırlatılır. Bütün bu olumsuz davranışlarıyla bu kişiler, Kur'an ve Sünnet çizgisinden ayrılmış, Peygamber-i Zîşân'ın yolunu ve izini takib etmemiş, sapıklar ya da isyankârlar zümresine katılmışlardır. Hadisteki "ashâbım" lafzına bakarak, bu kişilerin Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği zamanında irtidad edip dinden dönen bedevîler olduğu söylenebilir; yahut daha geniş anlamda ümmet kastedilerek, sonraki asırlarda İslâm'dan ayrılan veya sapıklığa düşenlerin herbiri veya ümmetin içindeki münafıklar hedef alınmış olabilir. Hattâbî, sahâbe-i kirâmdan olup da irtidad eden ve o şekilde ölen kimse bulunmadığını sadece bedevîlerden birtakım beyinsizlerin dinden döndüğünü söyler.

Peygamber Efendimiz, Allah Teâlâ'nın huzurunda kendini müdafaa eder ve Kur'ân-ı Kerîm'de de zikredilen, İsa *aleyhisselâm*'ın söylediği ifadeleri anar. Ancak, ümmetinden birtakımlarının onun ölümünden sonra nasıl dinden uzaklaştıkları ve İslâm'ı terkedip ridde ehlinden oldukları tekrar hatırlatılır. Bu durumda onların şefâata nâil olmayacakları da anlatılmış olur. Kâdî İyâz, bunların bir kısmının büyük günah işleyen âsîler, diğerlerinin de küfre dönenler olmak üzere iki sınıf olduğunu söyler.

Netice itibariyle, Kur'an - Sünnet çizgisi ve hudutları dışına çıkmak, Peygamber'in yolundan ve izinden ayrılmak insanı ya isyankâr olarak veya iman dairesinin dışına çıkmak suretiyle kâfir olarak Allah'ın huzuruna götürür. Her iki halde de sonuç pişmanlıktan ibaret olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyamet ve daha sonra ikinci hayat, haktır. İnsanlar ilk halleri ile ve bütün unsurları ile yeniden yaratılacaklardır. Herkes ameline göre hesaba çekilecek ve yaptığının karşılığını görecektir.

2. Allah'ın dinini değiştiren ve ona itikâdî, amelî bid'atlar sokanlar, cehennem azabıyla cezalandırılacaklardır. Bunlardan küfre düşenler ebediyyen cehennemde kalacak, günahkâr âsîler ise, suçları miktarınca ceza görüp sonra cehennemden çıkarılacaklardır.

3. Sünnetiyle amel edip ona sımsıkı sarılmadıkça, bir kimsenin sadece Peygamber’in ümmetinden olduğunu söylemesi veya ümmetin içinde yaşaması onun kurtuluşunu sağlamaz.

168- عَنْ أَبِي سعيدٍ عبدِ اللَّهِ بنِ مُغَفَّلٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال : نَهَى رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، عَنِ الخَذْفِ وقالَ : « إِنَّهُ لا يقْتُلُ الصَّيْدَ ، ولا يَنْكَأُ الْعَدُوَّ ، وَإِنَّهُ يَفْقَأُ الْعَيْنَ ، ويَكْسِرُ السِّنَّ » متفقٌ عليه .

وفي رواية : أَنَّ قريباً لابْنِ مُغَفَّلٍ خَذَفَ ، فَنَهَاهُ وقال : إِنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى عن الخَذْفِ وقالَ : « إِنَّهَا لا تَصِيدُ صَيْداً » ثُمَّ عادَ فقالَ : أُحَدِّثُكَ أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، نَهَى عَنْهُ ، ثُمَّ عُدْتَ تَخْذِفُ ،؟ لا أُكَلِّمُكَ أَبداً .

168. Ebû Saîd Abdullah İbni Mugaffel radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sapan taşı atmayı yasakladı ve:

“Sapan taşı av avlamaz, düşman öldürmez. Sadece göz çıkarır ve diş kırar” buyurdu.

Buhârî, Edeb 122; Müslim, Sayd 54. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Diyât 19, Edeb 166; Nesâî, Kasâme 40; İbn Mace, Sayd 11

Müslim’in bir başka rivâyeti şöyledir:

İbni Mugaffel’in yakınlarından biri sapanla taş atmıştı. İbni Mugaffel o kimseyi sapanla taş atmaktan nehyetti ve kendisine şunları söyledi:

Şüphesiz Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sapanla taş atmayı yasakladı ve:

–“Bununla av avlanılmaz” buyurdu.Bu adam daha sonra yine atınca, İbni Mugaffel şunları söyledi:

–Ben sana Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bundan nehyettiğini haber veriyorum, sen ise aynı şeyi yapıyorsun. Eğer bunu bir daha yapacaksan, seninle asla konuşmayacağım. Müslim, Sayd 56

Abdullah İbni Mugaffel

Peygamber Efendimize Hudeybiye’de ağaç altında biat eden sahâbîlerden olan Abdullah, Müzeyne kabilesindendir. Ebû Saîd veya Ebû Ziyâd künyesiyle meşhurdur.

Tebük Gazvesi öncesi, fakirlikleri sebebiyle binek hayvanı bulamayıp Resûl-i Ekrem'e müracaat eden, onun da kendilerine binek temin edememesi üzerine orduya katılamadığı için ağlayan sahâbîlerdendir. Bekkâîn (ağlayanlar) diye anılan bu sahâbîler hakkında Tevbe sûresi'nin 92. âyeti nazil olmuştu:

"Kendilerini bindirip savaşa sevketmen için sana geldiklerinde 'Sizi bindirecek bir vasıta bulamıyorum' deyince, harcayacak bir şey bulamamaları sebebiyle üzüntüden göz yaşlarını tutamayarak dönenlere de bir günah yoktur."

Abdullah, önceleri Medine'ye yerleşmişti. İlim ve cihad aşkı ile dolu bir sahâbî idi. Hz. Ömer'in mürşid ve muallim olarak Basra'ya gönderdiği on kişinin arasında o da bulunuyordu. Müslümanlar, Hûzistan'ı fethettiklerinde Tüster şehrinin kapısından ilk içeri giren o oldu.

Abdullah'dan nakledilen hadis sayısı 43'tür. Ondan hadis nakledenler arasında Hasan-ı Basrî, Ebü'l-Âliye, Sabit el-Bünânî, Ukbe İbni Suhbân ve Muâviye İbni Kurre gibi meşhur muhaddisler bulunmaktadır.

59 (679) senesinde Basra'da vefat etti. Vasiyetine binaen cenaze namazını Ebû Berze el-Eslemî kıldırdı. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadis metninde geçen ve bizim "sapan taşı" olarak tercüme etmeyi tercih ettiğimiz "hazf" tabiri, küçük taşları veya çekirdek gibi sert cisimleri baş parmağı ile şehadet parmağının arasına alarak atmanın da adıdır. Gerek sapanla taş atmak, gerekse yukarıda tarif edildiği şekilde elle atmak, faydası olmayan, zararlı bir hareket olduğu için yasaklanmıştır. Bu ne bir av aleti ne de bir harb eğitimidir. Bir fayda sağlaması veya bir zararı önlemesi de söz konusu değildir. Sadece göz çıkaran veya diş kıran, ya da bu nevi zararları olan bir davranıştır. Bu sebeple de insanların sakat kalmasına, aralarının açılmasına, kavga ve gürültü çıkmasına vesile olur. Dinimiz bir fayda sağlamayıp bir zarara engel olmayan, insanlar arasında huzursuzluk çıkaran ve onların maddî-manevî zarar görmesine sebep olan işlerin yapılmasını uygun karşılamamış, bu tür işleri ve hareketleri yasaklamıştır. Böylece bir kötülüğün ortaya çıkmaması için tedbiri önceden almış olmaktadır.

İslâm'ın yasakladığı, Peygamber Efendimiz'in yapılmasını hoş görmediği konularda sahâbe-i kirâm son derece hassas idiler. Onlar, bir taraftan kendilerini bu yönde eğitirken, arkadaşlarını ve toplumun diğer fertlerini de murakabe ediyorlardı. Fert olarak kendilerinin bir yasağı işlememesini, bireysel iyiliği yeterli görmüyor, başkalarının da, bir kötülüğü, yasaklanan bir şeyi yapmamasının tedbirlerini alıyor, onların da

iyi olmasını istiyorlardı. İslâm'ın sorumluluk anlayışının böyle davranmayı gerektirdiğini en iyi bilenler onlardı.

Bunu yaparken İslâm'ın kural ve kâideleri çerçevesinde, kırmadan dökmeden, bir tebliğ metodu estetiği içinde hareket ederlerdi. Bu tavır ve davranışlarıyla kendilerinden sonraki nesillere, bizlere örnek oldular.

Sahâbî Abdullah İbni Mugaffel, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yapılmasını yasakladığı bir şeyi, ikaz edilmesine rağmen yapmaya devam eden yakın akrabası ve arkadaşına, bundan vazgeçmediği takdirde, kendisiyle ebediyyen konuşmayacağını söylüyor. Görüldüğü gibi, bunun sebebi, bir kimsenin Allah Resûlü'nün emrini dinlememesi veya önemsememesidir. İslâm toplumunu ayakta tutan dinamik, Kur'an ve Sünnet ölçüsüdür. Bunlara uymayan kim olursa olsun, o kimse saygınlığını yitirir ve kınanır. Bu sosyal müeyyide, fertlerin aleyhine değil, lehinedir. Çünkü yanlış bir iş yapan ve hatalı hareket eden kimse kendini yalnız hissedip toplumdan dışlanacağını anlayınca, doğruya döner ve uyumlu bir toplumun saygın bir üyesi olma özelliğini korur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sapanla taş atmak hoş karşılanmayan bir davranıştır.
2. Sahâbe-i kiram, Peygamberimiz'in sünnetine uyma, onun emir ve yasaklarına riâyet etmede örnek bir nesildir.
3. Sünnet karşıtı bid'atçılarla ve açıktan günah işleyenlerle konuşmamak, onlarla ilişkiyi kesmek câizdir.
4. Bid'atçı bid'atından, günahkâr günah işlemekten vaz geçince, onlarla konuşulup görüşülmeye devam edilir.

169 - وعنْ عابسِ بن ربيعةَ قال: رَأَيْتُ عُمَرَ بنَ الخطاب ، رضي اللَّه عنه ، يُقَبِّلُ الْحَجَرَ يَعْنِي الأَسْوَدَ ويَقُولُ: إِني أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ مَا تَنْفَعُ ولا تَضُرُّ ، ولَوْلا أَنِّي رأَيْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يُقَبِّلُكَ ما قَبَّلْتُكَ .. متفقٌ عليه

169. Âbis İbni Rabîa şöyle dedi:

Ben, Ömer İbni Hattâb'ın Hacerülesved'i öptüğünü gördüm. O esnada diyordu ki:

Ben senin taş olduğunu, bir fayda ve zarar veremeyeceğini biliyorum. Şâyet Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* in seni öptüğünü görmeseydim, ben de öpmezdim. Buhârî, Hac 50; Müslim, Hac 251

Açıklamalar

Arap toplumu, İslâm nimetiyle şereflenmeden önce, büyük ekseriyetiyle putperest bir toplumdu. İslâm dini, tevhid inancına aykırı olan her düşünce ve davranışı ortadan kaldırmayı hedefliyordu. En başta şirki, puta tapıcılığın her çeşidini ve onun toplumdaki izlerini yoketti. Çok kısa bir zamanda, insanlık tarihinde eşi görülmeyen bir inkılâbı gerçekleştirdi. Bu inkılâp, tevhidin şirke, inancın küfre, ilmin cehle, adaletin zulme, aydınlığın karanlığa galebesinden ibaretti.

Hz. Ömer, bir taş olan Hacerülesved'i öpüp selâmlarken, bu konuda bir açıklama yapmak ihtiyacı duymuştu. Bunun sebebi, insanların putlara tapınma devrinden henüz yeni kurtulmuş olmaları idi. Hz. Ömer, bir kısım cahiller, kendisinin Hacerülesved'i öpmesini, Câhiliye döneminde olduğu gibi, taşlara ve putlara ibadet edildiğini zannederler diye korkmuştu. Onun için, Hacerülesved'i öpmesinin ve selâmlamasının sebebini, sadece Allah'ı tazim ve Resûl-i Ekrem'in emrine itaat, fiiline yani sünnetine ittiba olduğunu bütün ümmete açıklama ihtiyacı duymuştu. Böylece, yaptığı bu işin, haccın esaslarından biri olarak Allah Resûlü tarafından emredildiğini, Câhiliye devrindeki putperestlikle asla bir ilişkisi bulunmadığını anlatmak istemişti. Nitekim çok sonraki asırlarda birtakım müsteşrikler bile, yazdıkları kitaplarda bu haksız ve yersiz isnadlarda bulunmaya cür'et etmişler, hadis, tefsir, fıkıh, tarih ve siyer ilimlerinin belli başlı bütün mûteber kaynaklarında, değişik rivayet tarikleriyle nakledilen bu sahih hadisleri görmezlikten gelerek, ilmî ve ahlâkî olmayan bir yolu tercih etmişlerdir.

Hz. Ömer, Hacerülesved'in öpüldüğünü, ancak bunun his ve akıl cihetinden açıklanabilecek bir sebebinin bilinmediğini anlamış, bir görüş bildirmeyi veya kıyas yapmayı terkederek, sadece Allah Resûlü'nün sünnetine uyduğunu belirtmiştir. Bu vesileyle bir kere daha şu hususu hatırlamalıyız:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı bir fiilin, işlediği bir işin sebebi ve hikmetini anlayamamış olsak bile, ona uymak, dinin temel kâidelerinden biridir. Bu konudaki sünnetin kavlî, fiilî veya takrîrî olması arasında bir fark yoktur. Hz. Ömer, Hacerülesved'in bir taş olarak, bizâtihi kendisinin bir fayda veya zarar vermeyeceğini, özellikle açıklama ihtiyacı duymuştu. Çünkü Câhiliye devri arapları, bir taşa veya puta dokunmanın, onlara saygı göstermenin ve onları öpmenin, kendilerini Allah'a yaklaştıracağına, fayda vereceğine, birtakım hastalıklarına şifa olacağına inanırlardı. Halbuki, Hz. Ömer'in davranışının bunlarla hiç bir alakası yoktur. O sadece Allah emrettiği için Kâbe'ye doğru yönelerek namaz kılındığı gibi, Resûl-i Ekrem'in sünnetine uyarak Hacerülesved'i öpmekteydi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sebep ve hikmeti bilinip anlaşılmasa bile, Hz. Peygamber'in sünnetine tâbi olmak gerekir.

2. Hz. Peygamber'in sahih bir hadisini duyan kimse, o hadisin mâna ve mâhiyetini anlamasa bile, hadis dinde delil olarak kullanılır.

3. Devlet reisi veya bir âlimin yaptığı işi, insanların anlamayıp fitneye düşmelerinden korkulursa, o işin neden öyle yapıldığı güzelce açıklanmalıdır.

4. İbadetler tevkîfîdir, yani mâhiyetleri ve hikmetleri tam anlaşılmasa da, Allah'ın emrettiği ve Resul-i Ekrem'den görüldüğü şekilde yerine getirilir.

5. Hacerülesved'i öpmek ve selâmlamak (istilâm) sünnettir.

17- باب في وجوب الانقياد لحكم الله تعالى

ALLAH'IN HÜKMÜNE BOYUN EĞMEK

وما يقوله من دُعي إلى ذلك ، وأُمِرَ بمعروف أو نُهِيَ عن منكر

ALLAH'IN HÜKMÜNE BOYUN EĞMENİN KAÇINILMAZ OLDUĞU VE BUNA DAVET EDİLEN, MA'RÛF İLE EMiR VE MÜNKERDEN NEHiY OLUNAN KİMSENİN NE DEMESİ GEREKTİĞİ

Âyetler

قال اللّه تعالى: { فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا } .

1. "Hayır, asla! Rabbine yemin ederim ki, aralarındaki anlaşmazlıklarda seni hakem kabul edip, sonra da verdiğin hükümden kalplerinde hiç bir sıkıntı duymaksızın, tam anlamıyla teslim olmadıkça, iman etmiş sayılmazlar." Nisâ sûresi (4), 65

Bundan önceki **"Sünneti ve Edeblerini Koruma"** konusunun başında, bu âyetin mâhiyetini ve gerektirdiği hükümleri açıklamıştık. Aynı şeyleri burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak bu âyet-i kerimenin burada yeniden zikredilmesinin sebebi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve selleme* uymanın, onun emir ve yasaklarını dinleme ve sünnetine tâbi olmanın, Allah'ın hükmüne boyun eğmenin icap ve gereklerinden olduğunu bir kere daha hatırlatmaktır. Çünkü bütün bu sayılanların kaynağı ve Peygamber'in dindeki yerini bize öğreten Kur'ân-ı Kerîm'dir.

وقال تعالى: { إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ } .

2. "Aralarında hükmetmeleri için Allah'a ve Resûlü'ne çağırıldıkları zaman, mü'minlerin sözü sadece "işittik ve itaat ettik" demeleridir. Felâha, kurtuluşa kavuşacak olanlar işte bunlardır." Nûr sûresi (24), 51

Mü'minlerin en önemli özelliği ve onları münafıklardan ayıran temel vasıf, Allah ve Resûlünün sözlerini dinlemek ve itaat etmektir. Çünkü aynı sûrenin 47-50'nci âyetlerinde münafıkların nitelikleri anlatılır ve **"Allah'a ve Resûlüne inandık ve itaat ettik"** deyip arkasından yan çizdikleri, aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Resûlüne çağırıldıkları zaman da içlerinden bir kısmının yüz çevirdiğinden bahsedilir. Sonra haklarında şu hüküm verilir: **"Kalplerinde bir hastalık mı var? Yoksa şüphe ve tereddüt içinde midirler? Yoksa Allah ve Resûlü'nün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zâlimler**

kendileridir.” İşte onların bu olumsuz ve yakışıksız tavırlarına karşılık mü’minlerin tavrı bunun tam aksi olup **“işittik ve itaat ettik”** derler ve bu sözlerinin gerekleri ne ise yerine getirirler. Herhangi bir konuda şeriatın hükmüne çağırıldıkları zaman ona uymaları mü’minlerin üzerine farzdır. Bundan kaçınıp çekinmek ise haram kılınmıştır. Çünkü imanın ve itaatin gereği budur. Kurtuluşa erenler de sadece böyle davrananlardır.

وفيه من الأحاديث حديث أبي هريرة المذكور في أول الباب قبله (انظر الحديث رقم 156) وغيره من الأحاديث فيه.

Hadisler

170- عن أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه ، قال : لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : { للَّهِ ما في السَّمواتِ وَمَا فِي الأرض وإن تبدوا مافِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفوهُ يُحاسبْكُمْ بِهِ اللَّه} الآية [البقرة 283] اشْتَدَّ ذلكَ عَلَى أَصْحابِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فأَتوْا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، ثُمَّ بَرَكُوا عَلَى الرُّكَب فَقالُوا : أَيْ رسولَ اللَّه كُلِّفْنَا مِنَ الأَعمالِ مَا نُطِيقُ : الصَّلاَةَ وَالْجِهادَ وَالصِّيام وَالصَّدقةَ ، وَقَدَ أُنْزلتْ عليْكَ هَذِهِ الآيَةُ وَلا نُطِيقُهَا . قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «أَتُريدُونَ أَنْ تَقُولوا كَمَا قَالَ أَهْلُ الْكِتابَين مِنْ قَبْلكُمْ : سَمِعْنَا وَعصينَا ؟ بَلْ قُولوا : سمِعْنا وَأَطَعْنَا غُفْرانَك رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمصِيرُ » فَلَمَّا اقْتَرَأَهَا الْقَومُ ، وَذَلقَتْ بِهَا أَلْسِنتهُمْ ، أَنزلَ اللَّه تَعَالَى في إِثْرِهَا : { آمنَ الرَّسُولُ بِما أُنْزِلَ إِليْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤمِنونَ كُلٌّ آمنَ بِاللَّه وَملائِكَتِهِ وكُتبِه وَرُسُلِهِ لا نُفرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلهِ وَقالوا سمعْنَا وَأَطعْنا غُفْرَانكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصيرُ } فَلَمَّا فعَلُوا ذلك نَسَخَهَا اللَّه تَعَالَى ، فَأَنْزَلَ اللَّه عَزَّ وَجَلَّ : { لا يُكلِّفُ اللَّه نَفْساً إلاَّ وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبتْ ، رَبَّنَا لا تُؤاخِذْنَا إنْ نَسِينَا أَو أَخْطَأْنَا } قَالَ :

نَعَمْ { رَبَّنَا وَلا تَحْمِلْ عَلَيْنَاَ إِصْراَ كَمَا حمَلْتَهُ عَلَى الّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا } قَالَ: نعَمْ { رَبَّنَاَ ولا تُحَمِّلْنَا مَالا طَاقَةَ لَنَا بِهِ } قَالَ : نَعَمْ { واعْفُ عَنَّا واغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْت مَوْلاَنَا فانْصُرنَا عَلَى الْقَومِ الْكَافِرينَ } قَالَ : نعَمْ . رواه مسلم .

170. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* e: **"Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de, Allah sizi o yüzden hesaba çeker ve neticede dilediğini bağışlar, dilediğine de azâb eder. Allah, her şeye gücü yetendir"** [Bakara sûresi(2), 284] anlamındaki âyet nazil olunca, bu durum Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in ashâbına ağır geldi. Bunun üzerine sahâbe, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem'*in huzuruna gelerek dizleri üzerine çöküp şöyle dediler:

- Ey Allah'ın Resûlü! Biz, namaz, cihad, oruç ve sadaka gibi gücümüz yeten amellerle mükellef kılınmıştık. Oysa şimdi sana, gönlümüze gelen ve kalbimizden geçen şeylerden de hesaba çekileceğimize dair bu âyet nazil oldu; buna güç yetiremiyoruz. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden önce kendilerine kitap verilen yahudi ve hıristiyanların dediği gibi, işittik ve isyan ettik demek mi istiyorsunuz? Bilâkis siz, işittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Bizi mağfiret eyle, bizi bağışla, nihayet dönüş sadece sanadır, deyiniz."

Sahâbîler bu sözleri okuyup, dilleri de ona güzelce alışınca, Allah Teâla peşinden şu âyeti indirdi:

"Resûl, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü'minler de iman ettiler. Hepsi, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, resullerine inandılar. Peygamberleri arasında hiç bir ayrım yapmayız, dediler. İşittik ve itaat ettik bağışlamanı dileriz ey Rabbimiz, dönüş de ancak sanadır dediler" [Bakara sûresi (2), 285].

Ashâb inen âyetin gereğini yapıp, bu sözü söylemeye alışınca, Allah Teâlâ daha önceki âyetin hükmünü neshetti, şu âyeti indirdi: **"Allah hiç**

kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez. Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. Ey Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi sorguya çekme!” Allah Teâlâ: **“Evet” buyurdu. “Ey Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi, bize ağır yük yükleme.”** Allah Teâlâ: **“Evet” buyurdu. “Ey Rabbimiz! Gücümüzün yetmeyeceği şeyleri de bize taşıtma. Bizi bağışla, kusurlarımızı yok say, bize acı. Sen mevlâmızsın, o kâfirler gürûhuna karşı bize yardım et”** [Bakara sûresi (2), 286] Allah Teâlâ: **“Evet”** buyurdu. Müslim, Îmân 199

Açıklamalar

Neredeyse tamamı âyetlerden oluşan bu rivayet, sahâbe-i kirâmın, nâzil olan Kur’an sûre ve âyetlerini öğrenme, anlama ve uygulamada ne kadar dikkatli ve hassas davrandıklarını bize açıklamaktadır. Sahâbenin, problemlerin çözümünde başvurdukları merciin Resûl-i Ekrem olduğunu da bu vesileyle bir kere daha görmüş oluyoruz.Onlar, anlamadıkları veya inen Kur’an âyetlerinde kapalı olan hususları kendi anladıkları kadarıyla veya anladıkları şekilde anlatma ya da uygulama yoluna gitmiyor, bilakis Hz. Peygamber’den sorup öğreniyorlardı. Böylece bilgi ve uygulama birliği sağlanmış oluyordu. Bunun sağlanmasında Peygamberimiz’in sünneti ve hadisleri en önemli rolü oynamaktadır.

Sahâbeye, âyet-i kerîmenin şiddetli gelmesi ve korkularının sebebi, gönüllerinden geçirdikleri şeylerden dolayı hesaba çekileceklerini zannetmeleri, bunlardan korunmaları gerektiği kanaatine sahip olmalarıydı. Çünkü böyle bir teklif, insanın güç yetiremeyeceği bir şeydi. Gönülden geçen duyguları defetmek, kişinin elinde değildir. Onun için ***“Biz buna güç yetiremeyiz”*** demişlerdi. Hz. Peygamber’e bu durumu arz eden ashâb arasında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Abdurrahman ibn Avf, Muaz ibni Cebel gibi önde gelen sahâbîler vardı. Onlar bu teklifi, dindeki ifade tarzıyla **“teklîf-i mâlâ yutâk”** yani gereğinin yerine getirilmesi imkânsız bir teklif olarak görmüşlerdi.

Peygamber Efendimiz, onların bu karşı çıkış tavrını, yahudi ve hıristiyanların tavrına benzeterek uygun bulmamış, nasıl davranmaları ve ne demeleri gerektiğini kendilerine öğretmiştir. Hadisin konumuz ile ilgili yanı

da işte burasıdır. Sahâbe de Allah Resûlü'nün bu tavsiyesine uymuşlardır. Neticede Allah Teâlâ, önceki âyetini nesheden **"Allah, hiç kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez..."** âyetini indirmiş, ashâbı rahat ve huzura kavuşturmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, İslâm ümmetine şeriatı hafifletmiş, ancak güçlerinin yeteceği kadar yük yüklemiştir.

2. İnsan, gücünün yettiği amelleri işleyip, Allah'dan mağfiret ve bağışlanma dileğinde bulunmalıdır. Hemen isyan havasına girmemelidir.

3. Allah Teâlâ, insanlara kendisine nasıl dua edeceklerini ve Allah'dan nasıl isteyeceklerini öğretmiştir.